

arhivni

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Ljubljana 2014

Letnik 37
št. 2

arhivi

UDK 930.25 (497.4) (05)
UDC 930.25 (497.4) (05)

ISSN 0351-2835

9 770351 283001

arhiv

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Ljubljana 2014

Letnik 37
št. 2

*Dopisnica, izdana v podporo družinam vpoklicanih vojakov, ki je bila odposlana leta 1914
(SI_ZAL_ŠKL/0279 Zbirka fotografij in razglednic, t. e. 5, a. e. 154)*

Glasiło Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Zeitschrift des Archivvereins und der Archive Sloweniens
Gazzetta dell'Associazione archivistica e degli archivi in Slovenia
The Review of the Archival Association and Archives of Slovenia

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.
© 2014 Arhivsko društvo Slovenije

Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije

Uredništvo: Zvezdarska 1, p. p. 21, SI-1127 Ljubljana
telefon: (01) 241 42 47
telefaks: (01) 241 42 76
e-pošta: arhivi.urednistvo@gmail.com
www.arhivsko-drustvo.si/arhivi
FB: <https://www.facebook.com/pages/Arhivsko-dru%C5%A1tvo-Slovenije/499724203461763?ref=bookmarks>

Odgovorni urednik: dr. Jure Volčjak (Ljubljana)
Tehnična urednica: Barbara Žabota (Ljubljana)
Uredniški odbor: dr. Zdenka Bonin (Koper), dr. Boris Golec (Ljubljana), dr. Bojan Himmelreich (Celje), mag. Tone Krampač (Ljubljana), Aleksander Lavrenčič (Ljubljana), Leopold Mikec Avberšek (Maribor), dr. Elvis Orbanić (Pazin), Olga Pivk (Ljubljana), Ivanka Uršič (Nova Gorica), dr. Peter Wiesflecker (Gradec), Katja Zupanič (Ptuj)

Redakcija te številke je bila zaključena: 20. oktobra 2014
Revija izhaja dvakrat letno.
Cena posamezne številke je 12,50 EUR.

Lektorica: Lucija Krznar
Prevodi: Alenka Hren (angleščina), Wolfgang Zitta (nemščina)
Fotografska dela: Tina Arh
UDK: Alenka Hren
Izdajo so omogočili: Ministrstvo za kulturo, ARRS in Arhivsko društvo Slovenije
Poslovni račun: NLB d. d. Ljubljana, 02083-0019446150

Oblikovanje: Andreja Aljančič Povirk
Računalniški prelom: Uroš Čuden, MEDIT d. o. o., Notranje Gorice
Tisk: Fotolito Dolenc d. o. o.
Naklada: 400 izvodov

Revija Arhivi je vključena v naslednje podatkovne baze: COBISS (Slovenija); Historical Abstracts, America: History and Life, ABC-CLIO (Združene države Amerike); Centro de Información Documental de Archivos (Španija); Institut für Archivwissenschaft der Archivschule Marburg (Nemčija); EBSCO Publishing (Združene države Amerike); ProQuest (Združene države Amerike)

KAZALO

MIRA HODNIK, MIRJANA KONTESTABILE ROVIS, GORDANA ŠOVEGEŠ LIPOVŠEK, KATJA ZUPANIČ	Arhivsko društvo praznuje 60 let svojega obstoja	11
---	--	-----------

ČLANKI IN RAZPRAVE

BORIS GOLEC	Valvasor kot zemljiški gospod (2. del)	23
UROŠ KOŠIR	»Čez dolgo spet« Gorenska stran« in ti moj dom, men dobro znan!« Josip Košir in rusko ujetništvo (1914–1920)	45
ALEKSANDRA GAČIČ	Vloga Bogumila Vošnjaka v prvi svetovni vojni in neposredno po njej	57
DEBORAH ROGOZNICA	Aplikacija in uveljavitev modela socialističnega turizma na slovenski obali (1947–1990)	73
ALEKSANDER LAVRENČIČ	Želimo vam obilo zabave, mnogo sreče in seveda, čisto sliko (Eksperimentalni program GR december 1957). O »prazgodovini« slovenske televizije ob njeni 55-letnici – 3. del	85

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK

JULIJANA VIŠOČNIK	Dokumenti (nad)župnije Hoče v Kapiteljskem arhivu Nadškofijskega arhiva v Ljubljani – nadaljevanje	109
VOJKO PAVLIN	Župnija sv. Štefana v Solkanu in njen katapan iz leta 1757 (drugi del)	121
VINKO SKITEK	Arhivsko gradivo nemških okupacijskih oblasti v tujih arhivih in knjižnicah	155
PAVLE ČELIK	Finančna direkcija v Ljubljani 1941–1945	171

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

Zdenka Bonin	Poročilo Komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj za leto 2014	189
Sonja Jazbec	Govor predsednice ADS ob 60. letnici Arhivskega društva Slovenije	191
Ignacij Voje	Govor na proslavi ob 60-letnici Arhivskega društva Slovenije, MOL, 23. oktober 2014	193
Marija Oblak Čarni	Zahvala Marije Oblak Čarni	197
Jure Volčjak	Zahvala Jureta Volčjaka	198

Dušan Mlacović	Imenovanje prof. dr. Ignacija Vojeta za častnega člana Arhivskega društva Slovenije – utemeljitev	198
Sonja Jazbec	Poročilo o Mednarodni konferenci in okrogli mizi arhivistov Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Vojvodine; Terme Čatež, Slovenija, 15.–16. maj 2014	199
Nina Gostenčnik	27. mednarodno posvetovanje »Arhivska praksa 2014«, Hotel Tuzla, Tuzla, 25.–26. september 2014	201

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH

Peter Wiesflecker	Aus steirischen Archiven – Ein Rückblick auf die Jahre 2013 und 2014	205
Natalija Glažar	Kongres Hrvaških arhivistov v Opatiji	209
Roman Marinko	FIAF Restoration Summer School 2014 – Bologna	220

OSEBNE VESTI

Jurij Rosa	»Solze svetega Lovrenca« za Andreja Malniča (1961–2013) – in memoriam	227
Žarko Bizjak	In memoriam. Brane Kozina (1959–2014)	228

PRIDOBITVE ARHIVOV

Pridobitve Arhivov v letu 2013	233
--------------------------------	------------

BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV

Bibliografija arhivskih delavcev v letu 2013	247
--	------------

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH

Publikacije

Sonja Jazbec	SI_ZAC/1121. Planinsko društvo Celje–Matica: 1862–2010	269
Jurij Rosa	Otmar Črnilogar – človek mnogih talentov	270
Jovan P. Popović	Valorizacija arhivske građe	273

Tuji časopisi

Polona Trobec Mlakar	La Gazette des archives št. 182–183	275
----------------------	-------------------------------------	------------

Razstave

Metka Nusdorfer Vuksanovič	150 let Vipavske čitalnice. Njen pomen za razvoj javne knjižnice. Razstava o ustanovitvi in delovanju Vipavske čitalnice ter o društvenih knjižnicah na območju sedanje vipavske občine	277
Andrej Nared	Kuge, lakote in vojske – reši nas, o Gospod: Kranjska v prvem letu vélike vojne	278
Aleksandra Pavšič Milost	Rado Simoniti (1914–1981)	280

INDEX

MIRA HODNIK, MIRJANA KONTESTABILE ROVIS, GORDANA ŠOVEGEŠ LIPOVŠEK, KATJA ZUPANIČ	Archival Association of Slovenia Celebrates its 60 th Anniversary	11
---	---	-----------

ARTICLES AND PAPERS

BORIS GOLEC	Valvasor as Landlord (Part 2)	23
UROŠ KOŠIR	»Gorenjska, For Long Time I Have Not Seen Thee and You My Home So Dear to Me!« Josip Košir as Prisoner-of-War (POW) in Russia (1914–1920)	45
ALEKSANDRA GAČIČ	The Role of Bogumil Vošnjak during the Great War and in the Years Immediately After It	57
DEBORAH ROGOZNICA	The Application of the Socialist Tourist Model on the Slovenian Coast (1947–1990)	73
ALEKSANDER LAVRENČIČ	We Wish You Lots of Fun, Happiness, and, of Course, a Clear Picture (Experimental Programme GR, December 1957). On the »Pre-History« of the Slovenian Television in Celebration of Its 55 th Anniversary – Part 3	85

FROM THE ARCHIVAL FILES AND COLLECTIONS

JULIJANA VISOČNIK	Documents of the (Arch)Parish (<i>Erzpfarre</i>) of Hoče in the Cathedral Chapter Archives of the Archdiocesan Archives in Ljubljana – Continuation	109
VOJKO PAVLIN	The Parish of St. Stephen in Solkan and its »Cattapano« (Liturgical Calendar) of 1757 (Part 2)	121
VINKO SKITEK	Archives of the German Occupation Authorities Concerning the Slovenian Territories and Kept in Archive Organisations and Libraries Abroad	155
PAVLE ČELIK	Finance Directorate in Ljubljana 1941–1945	171

ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL ASSOCIATION OF SLOVENIA

Zdenka Bonin	Report on the Work of the Commission for the Granting of the Aškerc Prize and Aškerc Award for the year 2014	189
Sonja Jazbec	Speech Delivered by the President of the Archival Association of Slovenia on the Occasion of the 60 th Anniversary of the Association	191
Ignacij Voje	Speech Delivered at the Celebration of the 60 th Anniversary of the Archival Association of Slovenia, City Municipality of Ljubljana, October 23, 2014	193
Marija Oblak Čarni	Acceptance Speech by Marija Oblak Čarni	197

Jure Volčjak	Acceptance Speech by Jure Volčjak	198
Dušan Mlacović	Appointing Prof. Dr. Ignacij Voje for Honorary Member of the Archival Association of Slovenia – Argumentation	198
Sonja Jazbec	Report on the International Conference and the Round Table of Archivists from Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, and Vojvodina; Terme Čatež, Slovenia, May 15-16, 2014	199
Nina Gostenčnik	27 th International Archival Conference »Arhivska praksa 2014«, Hotel Tuzla, Tuzla, September 25-26, 2014	201

ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVES AND THE CONFERENCES

Peter Wiesflecker	From Styrian Archives – A Look at the Years 2013 and 2014	205
Natalija Glažar	Congress of Croatian Archivists in Opatija	209
Roman Marinko	FIAF Restoration Summer School 2014 – Bologna	220

PERSONALIA

Jurij Rosa	»Tears of St. Lawrence« for Andrej Malnič (1961–2013) – in memoriam	227
Žarko Bizjak	In memoriam. Brane Kozina (1959–2014)	227

ACQUISITIONS OF ARCHIVES

Acquisitions of Archives in 2013	233
----------------------------------	------------

BIBLIOGRAPHY OF ARCHIVISTS

Bibliography of Archivists for 2013	247
-------------------------------------	------------

REVIEWS AND REPORTS ON THE PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS

Publications

Sonja Jazbec	SI_ZAC/1121. Planinsko društvo Celje–Matica: 1862–2010	269
Jurij Rosa	Otmar Črnilogar – človek mnogih talentov	270
Jovan P. Popović	Valorizacija arhivske građe	273

Foreign Journals

Polona Trobec Mlakar	La Gazette des archives Nr. 182–183	275
----------------------	-------------------------------------	------------

		Razstave
Metka Nusdorfer Vuksanović	150 Years of the Reading Society in Vipava. Its Significance for the Development of the Public Library. Exhibition on the Foundation and Work of the Vipava Reading Society and on Society Libraries in the Territory of Present-Day Vipava Municipality	277
Andrej Nared	Save Us, Lord, from Plague, Famine and Army – Carniola in the First Year of the Great War	278
Aleksandra Pavšič Milost	Rado Simoniti (1914–1981)	280

NAVODILA AVTORJEM PRISPEVKOV ZA ARHIVE

- ⊗ Prispjevki morajo biti oddani v elektronski obliki (razmik 1,5 vrstice).
- ⊗ Vsi članki gredo pred objavo v recenzijo. Pozitivna recenzija je pogoj za objavo članka.
- ⊗ Prispjevki za rubrike *Članki in razprave*, *Iz prakse za prakso* in *Iz arhivskih fondov in zbirk* morajo obvezno vsebovati izvleček (maks. 10 vrstic), ključne besede, primerne za indeksiranje, in povzetek (maks. 30 vrstic). Pred povzetkom mora biti naveden spisec virov in literature.
- ⊗ Avtor naj navede svoj polni naslov, naziv oz. poklic, delovno mesto in naslov ustanove, kjer je zaposlen, tel. številko in e-pošto.
- ⊗ Opombe morajo biti pisane enotno pod črto. V opombah uporabljamo krajše navedbe, ki morajo biti skupaj s kraticami razložene v poglavju viri in literature.
Primer: Merku: *Slovenska plemiška pisava*, str. 110.
- ⊗ V poglavju Viri in literatura morajo biti sistematično, po abecednem vrstnem redu, navedeni vsi viri in vsa literatura, navedena v opombah. Ločeno navedemo arhivske vire, internetne vire, časopisne vire, literaturo itd.
- ⊗ Citiranje arhivskih virov: oznaka države, arhiva, fonda ali zbirke in oznake nižjih popisnih enot.
Primer: SI AS 1, šk. 1.
- ⊗ Citiranje literature (monografije): priimek, ime avtorja: *naslov (in podnaslov) dela*. Kraj: založba, leto izida.
Primer: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- ⊗ Citiranje literature (periodika): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov periodike* letnik (leto izdaje), številka, strani članka.
Primer: Matijević, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. V: *Arhivi* 26 (2003), št. 1, str. 221–226.
- ⊗ Citiranje literature (zborniki): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov zbornika* (ime urednika). Kraj izdaje: založnik, leto izida, strani članka.
Primer: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. V: *Ad fontes. Otoprepčev zbornik* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, str. 225–269.
- ⊗ Slikovno gradivo sprejema uredništvo le v elektronski obliki in v visoki resoluciji (300 dpi), shranjeno nestisnjeno v datoteko vrste TIFF. Slikovno gradivo (fotografije, grafikoni, tabele, zemljevidi itd.) je potrebno priložiti ločeno (v tekstu naj bo označena samo lokacija gradiva) v posebni mapi (datoteki) z avtorjevim imenom in priimkom. Slikovno gradivo mora vsebovati odgovarjajoče podnapise z navedbo vira.
- ⊗ Uredništvo ima pravico prispevke jezikovno lektorirati; lektorske popravke navadno vnesejo avtorji sami. Korektore načeloma opravi uredništvo.
- ⊗ Avtorji so dolžni upoštevati navodila, objavljena v vsaki tiskani številki Arhivov in na spletni strani ADS.
- ⊗ Članki in prispevki, objavljeni v tiskani reviji, so objavljeni tudi na spletni strani ADS. Avtorji z objavo tiskane verzije soglašajo tudi z objavo spletne verzije članka.

Uredništvo Arhivov

ARHIVI, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije so osrednja slovenska arhivska revija, ki spremlja širok spekter arhivskih vprašanj. V njej objavljamo prispevke s področja arhivistike, (upravne) zgodovine, zgodovinskih pomožnih ved, vede o virih, arhivske teorije in prakse ter vsakdana slovenskih arhivov in aktualna vprašanja s področja zaščite in hranjenja novih oblik zapisov informacij na računalniških medijih.

Prispevke sprejema uredništvo na naslov:

Uredništvo Arhivov
Arhivsko društvo Slovenije
Zvezdarska 1, SI-1000
Ljubljana
T: +386 (0)1 24 14 247
e-pošta:
arhivi.urednistvo@gmail.com

Rok za oddajo prispevkov za rubrike *Članki in razprave*, *Iz prakse za prakso* in *Iz arhivskih fondov in zbirk* za prvo številko je

1. maj,

za drugo številko pa

1. oktober!

Rok za oddajo prispevkov za ostale rubrike pa je za prvo številko

20. maj,

za drugo številko pa

20. oktober!

ARHIVI, the Review of the Archival Association and Archives of Slovenia, is the central Slovenian archival journal. It deals with a wide range of archival issues and includes articles in the fields of archival science, (administrative) history, auxiliary sciences of history, study of primary sources, archival theory and practice, and daily activities of the Slovenian archives and presents also problems from the area protection and maintain new forms of the written record on the computer mediums.

Papers should be sent to the editorial board:

Uredništvo Arhivov
Arhivsko društvo Slovenije
Zvezdarska 1, SI-1000
Ljubljana
T: +386 (0)1 24 14 247
e-pošta:
arhivi.urednistvo@gmail.com

Deadlines
papers for the section
Articles and Papers, From Practice to Practice and From Archival Files and Collections are to be submitted by
May 1
for the first number
and by
October 1
for the second number!
Papers for other sections are to be submitted by
May 20
for the first number
and by
October 20
for the second number!

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS FOR ARHIVI

- ⦿ Papers should be submitted in electronic form (1.5 line spacing)
- ⦿ Before being published all papers are peer-reviewed. Papers are published only if they receive a positive peer-review.
- ⦿ Papers for the sections *Articles and Papers, From Practice to Practice* and *From Archival Files and Collections* must include a maximum 10-line abstract, key words appropriate for indexing and a maximum 30-line summary. List of sources and literature stands before the summary.
- ⦿ Authors should state their full address, title and/or profession, work place and address of the institution where they work, phone number and e-mail.
- ⦿ Footnotes are written uniformly under the line. Footnotes include short references that are fully explained together with abbreviations in the chapter Sources and Literature.
Example: Merku: *Slovenska plemiška pisma*, p. 110.
- ⦿ Chapter Sources and Literature includes a systematic recording of all sources and literature cited in footnotes, in alphabetical order. Archival sources, web sources, journals, literature etc. are stated separately.
- ⦿ Citation of archival sources: country reference code, name of archival institution, reference code of archival fond or collection and references of the units of description.
Example: SI AS 1, box 1.
- ⦿ Citation of literature (monographs): surname, name of the author: *title (and subtitle) of the book*. Publishing place: publisher, publishing year.
Example: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- ⦿ Citation of literature (articles in periodicals): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of periodical* volume (publishing year), number, pages of the article.
Example: Matijevič, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. In: *Arhivi* 26 (2003), no. 1, pp. 221–226.
- ⦿ Citation of literature (articles in miscellany): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of miscellany* (name of the editor). Publishing place: publisher, publishing year, pages of the article.
Example: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. In: *Ad fonts. Otorepčev zbornik* (ed. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, pp. 225–269.
- ⦿ Graphic materials should be submitted in electronic form and in high resolution (300 dpi), saved in non-compressed TIFF file format. Graphic materials (photographs, graphs, tables, maps, etc.) should be submitted separately (with their correct positions clearly marked in the text), in a separate folder (file) marked with author's name and surname. Graphic materials should always carry a caption explaining the image and its source.
- ⦿ Editorial board reserves the right to send the submitted papers for language proofreading. Proofreading corrections are usually inserted in the papers by the authors themselves. Other corrections of a technical nature are usually done by editorial board.
- ⦿ Authors should follow these instructions, published in each issue of *Arhivi* and on the website of Archival Association of Slovenia.
- ⦿ Articles and papers that are published in the printed version of *Arhivi* are also published on-line on the homepage of the Archival Association of Slovenia. By giving their consent to the publishing of the printed version, authors also agree to their papers being published on-line.

UDK 061.2:930.25(497.4)

UVOD

Arhivsko društvo praznuje 60 let svojega obstoja

MIRA HODNIK

arhivska svetovalka

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Idriji, Prelovčeva ulica 2, SI-5280 Idrija
e-pošta: mira.hodnik@guest.arnes.si

MIRJANA KONTESTABILE ROVIS

arhivska svetovalka

Pokrajinski arhiv Koper, Kapodistriassov trg 1, SI-6000 Koper
e-pošta: mirjana.kontestabile@arhiv-koper.si

GORDANA ŠÖVEGEŠ LIPOVŠEK

arhivska svetovalka

Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, SI-2000 Maribor
e-pošta: gordana.soeveges@pokarh-mb.si

KATJA ZUPANIČ

arhivska svetovalka

Zgodovinski arhiv na Ptuj, Vičava 5, SI-2250 Ptuj
e-pošta: katja.zupanic@guest.arnes.si

Izvleček

Avtorice prispevka so štiri bivše predsednice Arhivskega društva v obdobju med letoma 2004 in 2014. Vsaka izmed njih predstavi delovanje v društvu v svojem mandatu oz. dogodke, ki so zaznamovali društvo. Veliko je bilo narejenega za arhivsko stroko, saj je društvo vedno bolj ali manj uspešno opozarjalo tudi na pereče probleme v arhivistiki.

Abstract

ARCHIVAL ASSOCIATION OF SLOVENIA CELEBRATES ITS 60TH ANNIVERSARY

Written by four former presidents of the Archival Association of Slovenia (2004-2014), the article presents their past work and major events that marked the association during their presidencies. The association has played a significant role in improving the Slovenian archival profession, by more or less successfully drawing attention to issues and challenges faced by Slovenian archival community.

Ključne besede:

Arhivsko društvo Slovenije (ADS), Aškercova nagrada in priznanje, Arhivi in Viri, Heritage Life, medarhivske strokovne skupine, Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA).

Key-words:

Archival Association of Slovenia, Aškerc award and prize, journals Arhivi and Viri, Heritage Life, interarchival expert groups, Protection of Documents and Archives and Archival Institutions Act

Ob 40. obletnici Arhivskega društva Slovenije je društvo izdalo zbornik z obsežno vsebino, v katerem je opisana dejavnost društva od njegovih začetkov (dejavnosti za ustanovitev ADS so se pričele že v letu 1953), do uradne ustanovitve 27. aprila 1954, pa vse do leta 1994.¹ Svečano je bila v letu 2004 obeležena tudi 50. obletnica društva, saj je bila takrat strokovna publikacija Arhivi skoraj v celoti posvečena jubileju; Arhivi so izšli z naslovom Zbornik ob petdesetletnici Arhivskega društva Slovenije.² V strokovnih prispevkih so se člani razpisali o strokovnih revijah, ki jih izdaja društvo, opozorili so na pomen društva pri področni arhivski zakonodaji, opisali sodelovanje slovenskega društva z jugoslovansko zvezo arhivskih delavcev, predstavili strokovne ekskurzije društva in objavili odprto pismo o neizpoljenem arhivskem sporazumu med Jugoslavijo in Avstrijo.

Tudi deset let po tem, ob letošnji 60. obletnici Arhivskega društva Slovenije, je poslanstvo društva ostalo enako: skrb za arhivsko stroko ter povezovanje arhivskih delavcev v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih.

1. Obdobje od leta 2004 do leta 2006 (predsednica Mira Hodnik)

Dveletni mandat kot predsednica Arhivskega društva Slovenije sem prevzela 15. aprila 2004 na rednem občnem zboru. Zavedala sem se, da bo zaradi dotedanjega uspešnega vodenja Aleksandre Pavšič Milost moje predsedovanje nekoliko težje.

50 let delovanja društva (leta 2004)

Vendar ni bilo časa za sedenje, saj sem predsednica postala v jubilejnem letu 2004, ko je Arhivsko društvo Slovenije praznovalo 50-letnico delovanja. Začetek delovanja društva leta 1954 smo obeležili že na aprilskem občnem zboru, ko je društvo s podelitvijo listin imenovalo pet novih častnih članov. Prav je, da se jih na tem mestu še enkrat spomnimo. To so Marija Oblak Čarni, mag. Milica Trebše Štolfa, prof. dr. Jože Mlinarič, prof. dr. Jože Žontar in Peter Ribnikar. Meseca septembra smo imeli v prostorih Arhiva Republike Slovenije osrednjo proslavo, na kateri nas je v pozdravnem govoru nagovorila takratna ministrica za kulturo Andreja Rihter. Štirinajstim zaslužnim članom in vsem slovenskim arhivom smo podelili priznanja. Ti posamezniki so zaradi svojih uredniških, tajniških in predsedniških del prispevali k uspešnosti delovanja društva. Istočasno smo izdali novo številko Arhivov, ki je bila skoraj v celoti posvečena jubileju.

Aškerčeva nagrada in priznanje (leta 2004)

Praznovanje 50-letnice smo zaključili s podelitvijo Aškerčeve nagrade mag. Vladimirju Žumru za izjemne dosežke v arhivistiki in priznanja dr. Milku Mikuli za objavo in popularizacijo arhivskega gradiva.

Viri

Leta 2004 je izšla tudi 19. številka Virov avtorja Boža Repeta z naslovom Osamosvojitev in narodno priznanje. Zaradi aktualne tematike Virov je bila naklada 600 izvodov. 20. številka Virov v naslednjem letu je imela naslov Viri o de-

¹ *Arhivsko društvo Slovenije – 40 let.*

² *Zbornik ob petdesetletnici Arhivskega društva Slovenije.*

mokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije, IV. del: Slovenci v zamejstvu in po svetu ter mednarodno priznanje Slovenije (avtorji Matjaž Klemenčič, Samo Kristen, Katalin Munde Hirnök, Milica Trebše Štolfa in Janeza Strgar).

22. zborovanje društva v Murski Soboti (leta 2005)

V drugem letu mojega predsedovanja smo imeli zborovanje društva v Murski Soboti, kjer so referenti osvetlili problematiko varovanja arhivskega gradiva privatne provenience, kot so gospodarski subjekti, politične stranke, društva, rimskokatoliška cerkev, fizične osebe in drugi ustvarjalci zasebnega arhivskega gradiva.

Mednarodni arhivski kongres na Dunaju (leta 2004)

Kaj je bilo tisto, ki mi je ostalo najbolj v spominu, je težko izpostaviti. Vsi dogodki, ki so se odvijali z mojo pomočjo, so mi razširili obzorje. Kot predsednica sem imela čast sodelovati na mednarodnem arhivskem kongresu z naslovom Arhivi, spomini in znanje, ki se je odvijal na Dunaju od 23. do 28. avgusta 2004. Zborovanje je potekalo kot dobro uglašena violina brez trenj in nesporazumov, vključno z gala plesnim večerom v dunajski mestni hiši, kjer smo slovenski arhivisti dokazali moč dobrega sodelovanja.

Spomini

Stvar, ki mi je poleg resnih zadev ostala v spominu, je predstavitev 19. številke Virov v Arhivu Republike Slovenije leta 2004. Z dr. Dragonom Matičem, takratnim direktorjem, sva bila zadolžena za sprejem predstavnikov slovenske politične elite, ki je sodelovala v času osamosvajanja Slovenije. Na predstavitev knjige so prišli dr. France Bučar, Milan Kučan, dr. Matjaž Kmecl, Janez Janša, Dimitrij Rupel in drugi. Z direktorjem sva stala v tajništvu arhiva, sprejela vsakega politika posebej in ga napotila v direktorjevo sobo, kjer naj bi se pogovarjali v sproščenem duhu pred uradnim začetkom predstavitve. Zbranih je bilo kar nekaj novinarjev in fotografov, ki so beležili ta dogodek. Do prihoda Dimitrija Rupla se je slišalo posamezno fotografiranje, ko pa je po zavitem stopnišču prihajal Rupel, so fotografi priredili pravi manevar. Fotografi so ga spremljali čisto od vhodnih vrat arhiva in ga fotografirali

*Gala ples v dunajski mestni hiši ob mednarodnem arhivskem kongresu 2004
(osebni arhiv Mire Hodnik)*

li z vseh mogočih zornih kotov. Ko sem vse to opazovala, se mi je zdelo dokaj zabavno in groteskno. Sredi vsega tega dogajanja sem povsem spontano rekla Draganu, da se počutim kot na fronti, in ne glede na resen dogodek sva se temu tudi od srca nasmejala. Žal se tekom vse te medijske pozornosti nisem uspela rokovati z Dimitrijem Ruplom, ker je preprosto prezrl ponujeno roko v pozdrav.

2. Obdobje od leta 2006 do leta 2010 (predsednica Mirjana Kontestabile Rovis)

Do leta 1992 je ADS imel osrednjo vlogo med slovenskimi arhivi. Z osamosvojitvijo Slovenije in novim družbenim redom se je vloga društva povsem spremenila, preprosto povedano, ni bilo več številka ena. Ko sem leta 2006 postala predsednica, sem si prizadevala, da delovanje društva ne bi postalo obrobno. Čeprav arhivistka, si upam pisati po spominu, zato zagotovo prispevek ni objektivni. Delovanje društva je v veliki meri določalo njegovo financiranje. Društvo je vsako leto izdalo dve številki revije Arhivi in dve številki Virov, vsakoletni družaben dogodek je bil na dve leti izmenoma podelitev Aškerčevih nagrad in priznanj ali zborovanje, letno so se arhivisti udeležili nekaterih tujih arhivskih posvetovanj.

V kratkem opisu štiriletnega obdobja ne morem opisati vsega in vseh, vendar je ostal občutek sodelovanja, pogovorov, pomoči, nasvetov. Tako je mnogo neimenovanih posameznikov stikalo zgodbo delovanja društva v letih 2006–2010. Veliko dela, očem prikritega, sta opravila tajnika društva Andrej Nared in Maja Gombač.

Razvoj arhivske stroke in ustanovitev medarhivskih strokovnih skupin

Pomembna se mi je zdela vloga društva pri razvoju stroke, nov zakon je prinesel nove naloge, vse bolj je postajala pereča problematika dela z ustvarjalci. Te problematike so se zavedali predvsem arhivisti, ki so delovali v terenski službi, nekateri pa za tovrstno problematiko niso imeli posluha. Izvršni odbor društva je zato predlagal ustanovitev medarhivskih skupin, ki bi se ukvarjale s posameznimi delovnimi področji oziroma skupinami ustvarjalcev arhivskega gradiva. Ideja ni bila nova, saj jo je na arhivskem posvetovanju v Novi Gorici leta 1993 predstavil Žarko Bizjak iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana. V praksi je živela le skupina za pravosodje, ki jo je vodila Jelka Melik.

23. zborovanje društva v Velenju (leta 2007)

Kot pereč problem se je v letu 2006 izpostavilo pomanjkanje ustreznih arhivskih depojev. V neformalnem pogovoru ob 50-letnici ustanovitve Pokrajinskega arhiva Koper sta dr. Jedrt Vodopivec in dr. Dragan Matić dala pobudo, da se na arhivskem zborovanju predstavi stanje arhivskih depojev in opozori javnost na pomanjkanje ustreznih arhivskih depojev v Sloveniji.

Zborovanje je društvo organiziralo v sodelovanju z Zgodovinskim arhivom Celje v Velenju 2007. Leta 2009 je Arhiv Republike Slovenije izdal knjigo z naslovom Arhivski depoji v Sloveniji.

Projekt Heritage Live in podiplomski študij arhivistike

Na pobudo takratnega direktorja Zgodovinskega arhiva Celje, mag. Bjana Cvelfarja, je društvo pričelo tesneje sodelovati s Hrvaškim arhivskim dru-

štvom ter ostalimi arhivskimi društvi s področja bivše Jugoslavije. Zelo kmalu smo ugotovili, da nas pestijo podobni problemi. Z namenom izvedeti čim več o črpanju evropskih sredstev smo s Hrvaškim arhivskim društvom organizirali prvo posvetovanje, okroglo mizo arhivistov Slovenije in Hrvaške (v Tuheljskih toplicah od 15. do 16. maja 2008). Med ostalimi temami se je izpostavila tudi tema izobraževanja arhivistov. Na pobudo Fakultete za humanistične študije Koper, Filozofske fakultete Zagreb in obeh društev smo pristopil k evropskemu projektu *Heritage Live*, v okviru katerega naj bi nastal podiplomski študij arhivistike, ki bi potekal v sodelovanju med obema fakultetama. Slovensko in hrvaško društvo sta organizirali dve konferenci na to temo.

24. zborovanje društva v Dolenjskih Toplicah (leta 2009)

Leta 2009 je društvo v sodelovanju z Zgodovinskim arhivom Ljubljana izvedlo zborovanje v Dolenjskih Toplicah, uvodna tema je bila namenjena izobraževanju arhivskih delavcev in zaposlenih pri ustvarjalcih gradiva. Uvodno predavanje je imel Peter Horsman s Fakultete za humanistiko Univerze v Amsterdamu. Na zborovanju so spregovorili še o arhivskih depojih in elektronskem arhiviranju.

Strokovne ekskurzije

Pomen besede »društvo« izhaja iz korena besede »družba« in je zagotovo družjenje. Ker arhivistov v Sloveniji ni veliko, je toliko bolj pomembno, da imajo med seboj dobre stike, k čemur lahko pripomorejo tudi enodnevne strokovne ekskurzije. Oktobra 2008 smo si ogledali župnijski arhiv v Gračišču, kjer je deloval starosta hrvaških arhivistov Ivan Grah, ter mesto Gračišče v Istri.

3. Obdobje od leta 2010 do leta 2012 (predsednica Katja Zupanič)

Mandatno obdobje 2010–2012 pod predsedstvom Katje Zupanič je zaznamovalo obdobje popularizacije arhivske stroke in širjenja ideje o podiplomskem študiju arhivistike na primorski univerzi. Ob finančni podpori Ministrstva za kulturo smo lahko izpolnili zastavljeni program in ga na nekaterih področjih celo presegli. Čeprav je bilo delo naporno, sem vesela in ponosna, da sem imela priložnost predsedovati našemu stanovskemu društvu.

Viri in Arhivi

Najpomembnejša dejavnost je tudi v omenjenem mandatu ostala založniška – reviji Arhivi in publikacije Viri (št. 32 in 33 – Ljuba Dornik Šubelj: Prijatelj ali sovražnik? Obveščevalno delovanje Eda Brajnika in stiki z Izraelom, Ljubljana 2011, in Flavio Bonin: Piranske solne pogodbe (1375–1782), Ljubljana 2011). Posebej izstopa številka Arhivov 34 (2011), št. 2, posvečena sedemdesetletnici prof. dr. Franceta Martina Dolinarja. Društvo je v tem obdobju pristopilo z objavo digitaliziranih vsebin obeh revij tudi k spletnemu portalu Zgodovina Slovenije – SIstory in na tak način so naše vsebine postale dostopnejše.

Aškerčeva nagrada in priznanje (leta 2010)

20. oktobra 2010 smo v sejni dvorani Mestne občine Ljubljana podeli-

li Aškerčevo nagrado in priznanje. Slavnostna govornica je bila ministrica ga. Majda Širca. Aškerčevo nagrado za izjemen prispevek k razvoju slovenske arhivistike na področju zbiranja, varovanja in ohranjanja arhivske dediščine ter njenega posredovanja javnosti je prejel dr. France M. Dolinar. Podeljeni sta bili tudi dve Aškerčevi priznanji, in sicer Gordani Šovegeš Lipovšek za delo Vodnik po arhivskem gradivu o Prekmurju v Arhivu županije Zala v Zalaegerszegu (Pokrajinski arhiv Maribor, 2009) ter dr. Mihi Preinfalku in dr. Matjažu Bizjaku za objavo listin plemiške rodbine Turjaških v dveh knjigah z naslovom Turjaška knjiga listin I, II (Ljubljana 2008, 2009).

25. zborovanje društva na Ptuju

10. in 11. oktobra 2011 je Arhivsko društvo v soorganizaciji z Arhivom Republike Slovenije na Ptuju izvedlo že 25. arhivsko zborovanje. Tema zborovanja je bila Primeri različnih praks v slovenskih arhivih. Ponosni smo bili, da nam je uspelo povabiti predavatelja iz Stasijevega arhiva iz Berlina. Celotno zborovanje je prvič potekalo v obliki delavnic in poudarku na medsebojni izmenjavi izkušenj. Članki zborovanja so bili zbrani v zborniku, ki je izšel v času zborovanja.

Medarhivske strokovne skupine

V sklopu Arhivskega društva so se sestajale tudi strokovne skupine za zdravstvo in socialo, upravo, gospodarstvo, sodstvo, kulturo in za šolstvo, ki so o delu svojih skupin poročale na občnih zborih. Predvsem so se ukvarjali s problemi, ki nastajajo pri delu z ustvarjalci: izdelava strokovnih navodil za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega za različna področja, priprava seminarjev, nivojsko popisovanje, REGUST, problematika rudarske tehnične dokumentacije, enoten klasifikacijski načrt pri Ministrstvu za šolstvo in šport.

Reorganizacija slovenskih javnih arhivov in izredni občni zbor (leta 2010)

18. novembra 2010 smo na pobudo 38 članov ADS v avli Arhiva Republike Slovenije izvedli izredni občni zbor, kjer smo se izrekli glede problematike reorganizacije slovenske javne arhivske službe. Vodstvo društva in posamezni člani so bili vseskozi dovzetni za predlagane spremembe arhivske zakonodaje. Posamezniki so opozarjali in spraševali odgovorne, kako bodo spremembe zakona vplivale in spodbudile razvoj stroke.

Popularizacija arhivske stroke – knjižica Slovenski arhivi se predstavijo

Z namenom popularizacije arhivske stroke in arhivov je društvo ob finančni pomoči Ministrstva za kulturo in vseh slovenskih arhivov v letu 2010 izdalo priročno knjižico z naslovom Slovenski arhivi se predstavijo. S knjižico, panoji s predstavitev arhivov, z barvnim plakatом ter bralnimi kazalkami smo se tudi v letu 2010 predstavili na Kulturnem bazarju v Cankarjevem domu (maj 2010) in tako pritegnili pozornost mnogih učiteljev in drugih udeležencev na naši stojnici. V sklopu Kulturnega bazarja smo s sodelovanjem na delavnici »Kako pripraviti kulturni dan?« Katja Zupanič, dr. Zdenka Bonin in Mirjana Kontestabile Rovis promovirale obisk arhivov. V letu 2010/11 smo prenovili tudi društveno spletno stran in tako z objavo svojega dela (dogodki, zapisniki, objava revije Arhivi in publikacija Viri ...) postali dostopnejši širši javnosti.

Projekt Heritage Live in Deklaracija o medsebojnem sodelovanju z arhivskimi društvi bivše Jugoslavije

V mandatu 2010/12 si je društvo še naprej prizadevalo v okviru projekta Heritage Live – projekta, ki ga je zasnovala Fakulteta za humanistične študije in predstavlja krepitev znanja ter delovanja na področju prepoznavanja, ohranjanja in predstavitve kulturne dediščine slovensko-hrvaškega čezmejnega prostora – Živa, oživiljena, doživeta kulturna dediščina OP IPA Slovenija 2007–2013, za nastanek podiplomskega študija na Primorski univerzi. Na to temo je septembra 2010 društvo v okviru Heritage Live organiziralo okroglo mizo s 50 udeleženci iz Slovenije in Hrvaške ter nekaj gosti iz tujine. Med dvodnevno konferenco je potekala živahna izmenjava mnenj o trenutnem stanju arhivistike in različnih pogledih glede razvoja arhivske stroke. Kot ločen dogodek smo na Otočcu okrepili tudi sodelovanje z arhivskimi društvi sosednjih držav. Septembra 2010 smo predsedniki arhivskih društev podpisali Deklaracijo o medsebojnem sodelovanju in izmenjavi dobrih praks ter novih idej s Hrvaškim arhivskim društvom, Društvom arhivskih delavcev Vojvodine in Arhivskim društvom Bosne in Hercegovine. Maja 2011 je v okviru omenjenega projekta konferenca potekala v organizaciji Hrvaškega arhivskega društva (na Hrvaškem, v Mariji Bistrici pri Zagrebu). Tema konference je bila Arhivisti v elektronskem okolju. Arhivsko društvo je vedno zagotovilo predavatelje, ki so poskrbeli za zelo zanimive in kakovostne debate.

Mednarodno sodelovanje in sodelovanje z različnimi inštitucijami doma

Na povabilo arhivskih društev sosednjih držav so predstavniki ADS suvereno predstavljali društvo in s tem slovenske arhive na mednarodnih zborovanjih in konferencah sosednjih držav, s katerimi že leta in leta odlično sodelujemo.

Na pobudo organizatorja Mednarodnega inštituta arhivskih znanosti Univerze v Mariboru (dr. Peter Pavel Klasinc) smo kot eden izmed soorganizatorjev sodelovali na 1. konferenci arhivov slovanskih držav, ki se je odvijala v Lipici od 7. do 10. oktobra 2010. Kot predsednica sem predstavila delovanje Arhivskega društva Slovenije in publikacijo Slovenski arhivi se predstavijo.

Na povabilo ge. Milene Suhadolčan, predsednice Kulturnega društva Anton Aškerc, sem bila kot predsednica Arhivskega društva Slovenije 12. junija 2010 slavnostna govornica na kul-

Bralna kazalka in knjižica Slovenski arhivi se predstavijo
(foto: Katja Zupanič)

turni prireditvi na domačiji Antona Aškerca v Senožetih nad Rimskimi Toplicami. Rdeča nit govora je bila vloga Aškerca v arhivistiki.

Strokovne ekskurzije

V sodelovanju s Pokrajinskim arhivom Koper smo 7. maja 2010 izvedli enodnevno ekskurzijo v dolino Glinščice. Pot nas je z avtobusom iz Ljubljane vodila proti vasi Zabrežec, kjer je imelo sedež okrajno sodišče Robida. O zgodovini krajev, ki smo jih obiskali, nam je že na avtobusu spregovorila tajnica društva Maja Gombač. Kljub dežju smo se sprehodili po dolini Glinščice, videli razvaline gradu Funfenberg, od koder so njegovi lastniki nekoč, kot iz orlovega gnezda, visoko nad strehami vasice Botač nadzirali pomembne poti do Trsta. Med potjo proti vojaškemu muzeju v kraju Lokve pri Divači smo poizkušali različne okuse piva, tisti, ki so jim bliže žgane pijače, pa so uživali na avtobusu ob srkanju domačih likerjev znamke Bonin. Dan smo zaključili na izletniški in turistični kmetiji v Coljavi.

V letu 2011 smo se 17. junija z dvema avtobusoma podali na enodnevno ekskurzijo v sosednjo Hrvaško. V dopoldanskem času smo si ogledali Trakoščan, enega najlepših gradov in muzejev na Hrvaškem z ohranjenim pohištvo in orožjem iz obdobja od 15. do 19. stoletja. V nadaljevanju smo se odpeljali v Krapino, kjer smo si z velikim zanimanjem ogledali nov Muzej krapinskega pračloveka. Dan smo zaključili na kmečkem turizmu v srcu hrvaškega Zagorja ob zvokih tamburic lokalnega benda »Fakini«.

Obe ekskurziji sta bili izredno dobro obiskani. Minili sta prehitro, člani društva pa smo si bili enotni, da so društvene ekskurzije nujno potrebne.

4. Obdobje od leta 2012 do leta 2014 (predsednica Gordana Šovegeš Lipovšek)

Na občnem zboru 21. marca 2012 je predsedovanje ADS prevzela Gordana Šovegeš Lipovšek iz Pokrajinskega arhiva Maribor. Dvoletni mandat so med drugim zaznamovale tudi hitre politične spremembe, kar je posredno občutilo tudi društvo; v dveh letih sta se na vrhu Arhiva Republike Slovenije (ARS) zamenjala kar dva direktorja. Novembra 2011 je po treh letih delovanja padla vlada Boruta Pahorja, ki je do februarja 2012 opravljala le tekoče posle. Z nastopom nove vlade Janeza Janše je prišlo tudi do menjave direktorja Arhiva Republike Slovenije, to je postal zgodovinar Jože Dežman. Po letu dni je ponovno prišlo do padca vlade in s tem tudi do menjave direktorja v ARS; to je postal mag. Bojan Cvelfar. Hitre menjave so povzročile med drugim tudi spreminjajoč odnos do nekaterih problemov v arhivski stroki.

Končno sprejetje sprememb Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA)

ADS je pri spremembah ZVDAGA pričel sodelovati že leta 2010, ko so se začeli pripravljati prvi osnutki novega zakona oz. novele. To sodelovanje je postalo bolj aktivno leta 2012, ko je takratna vlada resno pristopila k predlogu, da se arhivski zakon končno popravi. 7. novembra 2012 je ADS v sodelovanju z ARS pripravil okroglo mizo, kjer je stroka prediskutirala vsak člen in podala tudi svoje pripombe. 29. marca 2013 je bila s strani Ministrstva za kulturo imenovana strokovna komisija, ki je pripravljala osnutek zakona o spremembah in dopolnitvah krovnega zakona. Eden od članov te komisije je bil imenovan s strani ADS, to je bila dr. Jelka Melik. Predlog zakona je bil 28. januarja 2014

sprejet še na Vladi RS. Vendar se je vse (spet) zapletlo pri 65. členu, ki govori o rokih nedostopnosti arhivskega gradiva. Zato je bil za 8. junij 2014 razpisan referendum o arhivski noveli. Ker pa se ga je udeležilo premalo število volilnih upravičencev (le 11,68 %), referendum ni uspel, kar pomeni, da je obveljal predlog novele.³

Aškerčeva nagrada in priznanje (leta 2012)

ADS je 17. oktobra 2012 svečano podelilo tudi Aškerčevo nagrado in priznanje. Aškerčeva nagrada za življenjsko delo za leto 2012 se je podelila dr. Francetu Štuklu za izjemen prispevek k razvoju slovenske arhivistike na področju zbiranja, varovanja in ohranjanja arhivske dediščine, njenega posredovanja javnosti, strokovnega izobraževanja ter večletnega zaslužnega dela v Arhivskem društvu Slovenije. Aškerčevo priznanje za leto 2012 pa se je podelilo mag. Bojanu Cvelfarju za odmeven prispevek k razvoju slovenske arhivistike na področju uveljavljanja svetovnih arhivističnih smernic v slovenski arhivski praksi.

Viri in Arhivi

Društvo je v obdobju 2012–2014 izdalo štiri nove številke revije Arhivi ter tri številke Virov: Jure Volčjak: Ordinacijska protokola Goriške nadškofije 1750–1824, 2. del (34. številka Virov) in Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824, 1. del 1711–1756 (36. številka) ter dr. Dejan Zadavec: Zastave in prodaje deželno knežjih posesti in prihodkov v spodnjeavstrijskih deželah v prvi polovici 16. stoletja (35. številka Virov).

26. zborovanje društva v Novi Gorici

Skupaj s Pokrajinskim arhivom iz Nove Gorice je ADS organiziralo 26. posvetovanje v Novi Gorici z naslovom Standardizacija (o)popisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih (10. in 11. oktobra 2013). Na posvetovanju je sodelovalo 16 predavateljev, posvetovanje pa je spremljal tudi zbornik predavanj.

Spomenica o vračanju arhivov z ozemlja današnje Slovenije, ki so bili odnešeni v Italijo

Ker je posvetovanje potekalo ravno v Novi Gorici, ob slovensko-italijanski meji, se je društvo odločilo, da opozori tudi na bogato slovensko arhivsko gradivo, ki se še dandanes nahaja v Italiji. S spomenico smo opozorili Vlado RS, da začne z aktivnostmi za dokončno uresničitev tistih določil mirovne pogodbe z Italijo, ki zadevajo vračanje arhivskega gradiva. Leta 2013 je minilo namreč že 66 let od podpisa mirovne pogodbe z Italijo in njena določila glede javnih in cerkvenih arhivov v zelo pomembnem delu še vedno niso izpolnjena. Spomenico je podrobno predstavil dr. Dragan Matić, podpisali pa so jo ADS, Arhiv Republike Slovenije, Pokrajinski arhiv Koper, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Nadškofijski arhiv Ljubljana in Škofijski arhiv Koper, podporniki: ZRC SAZU, SAZU, Univerza v Mariboru, Univerza v Ljubljani,

³ Pridobljeno 22. 9. 2014 s spletnega naslova <http://www.delo.si/novice/politika/referendum-o-arhivski-noveli-ni-uspel.html>.

Univerza na Primorskem, Nadškofijski arhiv Maribor, Zgodovinski arhiv Celje, Zgodovinski arhiv na Ptuju, Pokrajinski arhiv Maribor, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Mestna občina Nova Gorica, Mestna občina Koper, Občina Šempeter-Vrtojba, Občina Idrija, Občina Piran, Občina Izola, Občina Tolmin, Občina Kanal ob Soči in Občina Sežana.

Izobraževanja v okviru ADS

ADS je skupaj z medarhivsko strokovno skupino za zdravstvo in socialo in ARS 18. junija 2012 organiziral Strokovni seminar o varstvu dokumentacije v zdravstvenih ustanovah, ki se ga je udeležilo 54 udeležencev. Po seminarju je bil izdan tudi zbornik predavanj z naslovom Kako do urejenih, varnih in hitro dostopnih dokumentov v zdravstvenih ustanovah – Zbornik predavanj o varstvu dokumentacije v zdravstvenih ustanovah. Ker je bil seminar zelo dobro obiskan, se je Marija Grabnar odločila, da v sodelovanju z ADS izvede še en seminar, in sicer skupaj z medarhivsko strokovno skupino za kulturo. Maja 2013 se je strokovnega seminarja za zaposlene v Zavodih za varstvo kulturne dediščine Slovenije udeležilo 25 udeležencev.

Strokovne ekskurzije

ADS je med 16. in 19. majem 2012 izvedlo strokovno ekskurzijo v Rim in Vatikan. Ogledali smo si razstavo Lux in arcana – vatikanski tajni arhivi ter arhiv v samem Vatikanu. Naslednje leto, 31. maja 2013, je ekskurzija člane društva vodila na Madžarsko, in sicer v dvorec Festetics in knjižnico Helicon v Keszthelyu ob Blatnem jezeru.

Mednarodni arhivski dan

ADS ga je obeležil 8. junija 2012 in 7. junija 2013. Na predstavitvi v ARS-u so bile podrobno predstavljene publikacije, ki jih izdaja društvo.

Mednarodno sodelovanje

Društvo je zelo dobro sodelovalo tudi z arhivskimi društvi sosednjih držav. Člani društva so se udeležili konferenc v tujini kot poslušalci ali tudi kot predavatelji. Leta 2012 smo bili prisotni na kar osmih konferencah doma ali v tujini: **konferenca arhivskih društev Bosne in Hercegovine, Hrvaške in Slovenije v Bihaću**: Sukcesija arhivskega gradiva bivše Jugoslavije ter management in marketing v arhivskih institucijah, medijsko odmevno, vsa društva so opozorila pristojna ministrstva na problematiko oz. neizvajanje sporazuma o vprašanih nasledstva nekdanje SFRJ; **XVI. arhivski dan v Trnavi na Slovaškem**: Arhivsko gradivo uprave po letu 1945; **konferenca društva madžarskih arhivistov v Szegedu**: Elektronska uprava in elektronski arhivi; **82. nemški arhivski dan v Kölnu**: Kulturni kapital in ekonomski potencial – koncept za prihodnost arhivov; **25. mednarodno posvetovanje v Tuzli**, tema: Arhivska praksa; **III. konferenca arhivov slovanskih držav v Lipici**; **46. posvetovanje Hrvaškega arhivskega društva v Varaždinu**: Specializirani arhivi in arhivske zbirke izven arhivov; **4. zagrebški arhivski dan**: Arhivistika – kultura – znanost: partnerstvo za razvoj.

Leta 2013 pa smo se udeležili šestih konferenc: **konferenca arhivskih društev Bosne in Hercegovine, Hrvaške in Slovenije v Novem Sadu**: Arhi-

vi in mediji; **XVII. arhivski dan slovaškega arhivskega društva v Bratislavi:** Znanost, kultura in šport v arhivskih dokumentih; **II. kongres arhivistov Bosne in Hercegovine v Bihaću:** Država, politika in arhivi ter Arhivi in informacijsko okolje; **konferenca društva madžarskih arhivistov v Esztergomu:** Madžarsko gradivo v tujih arhivih; **26. mednarodno posvetovanje Arhiva Tuzlanskega kantona:** Arhivska praksa; **47. posvetovanje Hrvaškega arhivskega društva v Opatiji:** Arhivi in politika.

Arhivistika kot samostojno področje na Agenciji za raziskovalno dejavnost

Leta 2013 je ADS na **Agencijo za raziskovalno dejavnost** vložil prošnjo oz. predlog, da arhivistiko in dokumentologijo uvrsti kot samostojno področje znotraj Humanistike, in sicer kot **6.13 Arhivistika in dokumentologija**. Predlog smo podprli z naslednjo obrazložitvijo: »*Javni arhivi v Sloveniji in Arhivsko društvo Slovenije permanentno spremljajo razvoj arhivskega področja tako v svetu kot doma. Arhivi poleg izvrševanja javne arhivske službe izvajajo tudi znanstveno raziskovalno dejavnost, katere rezultati se objavljajo v znanstvenih revijah in publikacijah. Pri tem pride do težave glede klasifikacije arhivistike in dokumentologije znotraj raziskovalno-razvojne dejavnosti v Sloveniji. Ugotavlja se, da v klasifikaciji ARRS arhivistika in dokumentologija nista opredeljeni kot samostojno področje znotraj Humanistike, kot je to v nekaterih drugih evropskih klasifikacijah. Mednarodna klasifikacija CERIF – CERCS arhivistiko uvršča med humanistične vede kot samostojno raziskovalno dejavnost (H 000 Humanistične vede, H 100 Dokumentalistika, informacijska znanost, bibliotekarstvo, arhivistika)*«.

VIRI IN LITERATURA

INTERNET

Referendum o arhivski noveli ni uspel (pridobljeno 22. 9. 2014 s spletnega naslova <http://www.delo.si/novice/politika/referendum-o-arhivski-noveli-ni-uspel.html>).

LITERATURA

Arhivsko društvo Slovenije – 40 let. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1995.
Zbornik ob petdesetletnici Arhivskega društva Slovenije. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2004 (Arhivi 27 (2004), št. 1).

1.01 Izvirni znanstveni članek

ČLANKI IN RAZPRAVE

UDK 347.236.1:929Valvasor«1672/1692»

Prejeto: 18. 4. 2014

Valvasor kot zemljiški gospod (2. del)

BORIS GOLEC

izr. prof. dr., znanstveni svetnik

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: bgolec@zrc-sazu.si

Izvleček

Prispevek se ukvarja z dvajsetletjem 1672–1692, ki ga je kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor (1641–1693) preživel kot zemljiški gospod na gradu Bogenšperk pri Litiji in v katerega spada njegovo najbolj ustvarjalno življenjsko obdobje. Iz dohodkov zemljiške posesti je polihistor črpal glavno sredstev za svojo razvejeno založniško, tiskarsko, publicistično in znanstvenoraziskovalno dejavnost. Prav zaradi velikih denarnih potreb, povezanih z velikopoteznimi načrti, mu ni nikoli uspelo v celoti poravnati kupnine za posest. Že po petih letih je moral zastaviti dvorec Črni potok, narasli dolgovi pa so ga nazadnje prisilili v prodajo celotne posesti in k preselitvi v Krško. Posebna pozornost je namenjena njegovemu nedavno odkritemu lastnoročno napisanemu urbarju za združeno posest Bogenšperk in Lihtenberk.

Ključne besede:

Valvasor,
zemljiško
gospodstvo,
Bogenšperk,
Lihtenberk,
Črni potok,
urbar

Abstract

VALVASOR AS LANDLORD (PART 2)

This contribution focuses on the two decades (1672-1692) that the Carniolan polymath Johann Weikhard Valvasor (1641-1693) spent as the landlord of Bogenšperk Castle near Litija. These two decades were also the period when he was most creative and productive. Income from his land enabled him to finance his diverse publishing, printing, publicistic and scientific work. However, it was precisely this demand for the constant flow of money needed for his grand plans that prevented him from ever paying the full purchase price of his estate. Pledging his Črni potok mansion after only five years, he was eventually forced to sell his entire estate and move to Krško. Particular attention is paid in the article to his recently discovered self-written urbarium for the joint estates of Bogenšperk and Lihtenberk.

Key-words:

Valvasor,
seigniories,
Bogenšperk,
Lihtenberk,
Črni potok,
urbaria

Od prodaje Črnega potoka do izgube celotne posesti (1689–1692)

Leto 1689 je prineslo najpomembnejše Valvasorjevo delo, *Slavo vojvodine Kranjske*, obenem pa je pomenilo začetek razprodaje njegove zemljiške posesti. Najprej je izgubil Črni potok, od katerega se je začasno poslovil že leta 1677, ko ga je zastavil Kheyslom v zameno za obresti na še neplačano kupnino. Kot smo videli, je bil dvorec s posestjo v zastavi Kheysllov vsaj še februarja 1685, ne vemo pa, kaj natanko se je z njim dogajalo naslednja štiri leta, preden ga je Valvasor v začetku leta 1689 prodal baronici Moscon. Neomenjanje zastave in druge navedbe v dokumentih o prodaji kažejo, da se je Črni potok medtem vrnil v polihistorjevo upravo. Prezem posesti nazaj v lastno upravljanje je za Valvasorja seveda pomenil veliko dodatno finančno obremenitev. Ne samo da je moral zdaj od Črnega potoka plačevati davčno obveznost stanovom, ampak so spet tekle obresti na še neporavnani del kupnine, ki jih je Kheyslom dotlej odplačeval prek zastave. Spremenjene okoliščine so ga končno privedle do spoznanja oziroma odločitve, da se mora od Črnega potoka posloviti.

Prodajo dvorca s pripadajočo posestjo smo dolgo poznali iz izčrpnih registrov treh dokumentov, ki jih je P. Radics konec 19. stoletja v Črnem potoku dobil na vpogled od takratnega lastnika Alfonza barona Wurzbacha.¹ Zdaj se je izkazalo, da sta dva dokumenta še ohranjena, in sicer v Celovcu, kamor sta prišla iz Wurzbachovega arhiva.² Ključna je Valvasorjeva kupo-prodajna pogodba (kupni dogovor) z Ano Maksimilo baronico Moscon, rojeno grofico Auersperg,³ datirana in pečatena 30. januarja 1689 na Bogenšperku. Valvasor je pogodbo sklepal tudi kot nujni varuh (*Nothgerhab*) solastnikov, svojih otrok iz prvega zakona. Predmet kupo-prodaje je opredeljen kot »*lastniški grad Črni potok s pristavo, poljem, seno-žetmi in z enim, k Lihtenbergu spadajočim travnikom v črnopotoški dolini, potem potok Črni potok, ribnik, mlin, gozd Dobovc z žirmino in nekaj k Bogenšperku in Lihtenbergu pripadajočih imenj*«, kot jih izkazuje istega dne na Bogenšperku izdelani urbar. Prodaja je vključevala tudi Valvasorjevo živino v Črnem potoku (18 krav in bika) ter tisto, ki so jo imeli črnopotoški podložniki »v činžu« (dve kravi in tri pare volov). V nadaljevanju sta se pogodbeni strani dogovorili o delitvi rojenjakov, o rovtarjih in poteku meje med Bogenšperkom in Črnim potokom. Valvasor se je obvezal v celoti plačati davek in kontribucijo za preteklo leto 1688 ter poskrbeti za prepis posesti v imenjski knjigi – 12 goldinarjev imenjske rente in 13 hub. Kupnina je znašala 6.400 goldinarjev deželne veljave in 100 tolarjev likofa skupaj s pobilže neznanom »Tattenbachovo pretenzijo«. Dobro polovico, 3.400 goldinarjev, je bila baronica Moscon dolžna poravnati takoj ob sklenitvi pogodbe, preostalih 3.000 goldinarjev z likofom pa v štirih tednih ob prevzemu posesti, in sicer v gotovini (!). Iz tega naslova je moral Valvasor prednostno (*vor allen Dingen*) poravnati zaostalo kupnino Kheyslom, za katero je bila posest hipotekarno obremenjena (*die an diesem Gült haftende Kheysell'sche kaufsumme*). V skladu z

¹ Radics: Valvasor-Studien XXXI.

² Kopiji izvornikov dokumentov v: KLA, KLA 741, Sch. 1, Konv. 2, C–17 St, fol. 5–7v, 30. 1. 1689; C–18 St, fol. 9–10v, 28. 2. 1689.

³ Mosconova se je rodila leta 1656 v Ljubljani kot hči Janeza Andreja grofa Auersperga in Ane Elizabete, rojene baronice Lamberg. Po prvem zakonu z Janezom Karlom grofom Thurn-Valsassina (ok. 1645–1683), ki je trajal enajst let (1672–1683), se je leta 1685 omožila z vdovcem Leopoldom Viljemom baronom Mosconom (1654–1700) (Preinfalk: *Auerspergi*, str. 107–108, 410). Zakonca, ki nista premogla druge posesti (prim. ARS, AS 173, št. 6 (1662–1756)), sta se po nakupu Črnega potoka tu tudi naselila; Leopold Viljem je v šmarnski krstni matici prvič izpričan kot krstni boter v začetku leta 1691 (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1689–1703, s. p. 20. 2. 1691). Kot izrecno navaja mrliška matica, sta oba preminila v Črnem potoku, Ana Maksimila 19. septembra 1699, njen mož pa konec leta 1700; njegova smrt je z datumom 7. decembra 1700 vpisana tudi v Ljubljani, kjer so ga pokopali v frančiškanski cerkvi (prav tam, M 1660–1710, s. p., 19., 9. 1699, med 19. 12. 1700 in 1. 1. 1701; NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 136).

običajno prakso mu je pogodba nalagala, da izda baronici Moscon kupno pismo in predloži kupni dogovor v potrditev kranjskemu ograjnemu sodišču.⁴

Glavna določila kupnega dogovora – poravnava medsebojnih obveznosti in zaostale kupnine Kheysllom – sta Valvasor in Mosconova udejanila v naslednjem mesecu. Kot bomo videli, je Valvasor 9. februarja 1689 izplačal Juriju Krištofu (baronu) Kheysllu dobrih 5.467 goldinarjev deželne veljave na račun zadolžnice za 10.241 goldinarjev 40 krajcarjev in pol z dne 12. oktobra 1672.⁵ Glede na čas izplačila, le devet dni po prodaji Črnega potoka, ni dvoma, da je s tem izpolnil zavezo o prednostni poravnavi zaostale kupnine. Zadnjega februarja je prav tako v Ljubljani izdal potrdilo, da je navedenega dne od baronice Moscon v celoti prejel kupnino, 6.400 goldinarjev deželne veljave in 100 tolarjev likofa, in sicer hkrati z izdajo kupnega pisma in izročitvijo dokumentov, povezanih s prepuščeno Tattenbachovo pretenzijo. Ob tej priložnosti je bila v prodajo vključena še dodatna posest – pol hube in oštat, prodana za 250 goldinarjev nemške veljave.⁶ Radics je pustil pričevanje še o enem dokumentu, dejansko le osnutku listine Janeza Vajkarda Valvasorja brez datacije, podpisov in pečatov, ki potrjuje, da med Valvasorjem, Mosconovo in Kheyslli ni ostalo nobenih odprtih vprašanj in neporavnanih obveznosti. Janez Vajkard namreč sporoča, da je posest prodal s soglasjem soproge Ane Maksimile, rojene baronice Zetschker, da je kupnino v celoti prejel v gotovini, prav tako je z denarjem poravnal zaostalo kupnino Kheysllom, polihistorjeva druga žena, ki naj bi pod listino pristavila svoj podpis in pečat, pa se je izrekla, da nima v zvezi s tem nobenih zahtev ali terjatev. Na videz presenetljiv oziroma nerazumljiv je podatek v isti listini, po katerem je ograjno sodišče ratificiralo kupno pogodbo že na ponedeljek po sv. Leopoldu, tj. 22. novembra 1688 (!).⁷ Domnevo, da se je Radics zmotil v letnici – 1688 namesto 1689 – je ovrgel regest v zapuščinskem inventarju poznejšega lastnika Bogenšperka Janeza Andreja Gandina. Govori namreč o »Ratifications Zeügbrieff« z enako datacijo, ki obenem navaja kupno pismo (*Khaufbrieff*) z dne 30. januarja 1689.⁸ Ni šlo za dve kupni pismi, od katerih bi bilo prvo ratificirano novembra 1688, ampak se potrditev ograjnega sodišča v resnici nanaša na znano kupo-prodajno pogodbo s konca januarja 1689. Ponedeljek po sv. Leopoldu je bil namreč v teh letih običajni datum začetka jesenskega zasedanja ograjnega sodišča, ki je s prekinitvami trajalo do marca ali aprila naslednje leto,⁹ toda vse dokumente so datirali s prvim dnevom zasedanja.¹⁰

⁴ KLA, KLA 741, Sch. 1, Konv. 2, C–17 St, fol. 5–7v, 30. 1. 1689. Prim. Radics: Valvasor-Studien XXXI.

⁵ ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, brez signature, 9. 2. 1689 in 8. 10. 1692. Objava faksimila: Reisp: *Kranjski polihistor*, str. 97–99. – Dejansko je dolg, kot ga navaja regest iste zadolžnice v Kheysllovem zapuščinskem inventarju, znašal navedenega dne še dobrih 14.025 goldinarjev, na slabih 10.242 goldinarjev pa se je zmanjšal po enem letu (Golec: Valvasor kot zemljiški gospod (1. del), str. 71).

⁶ KLA, KLA 741, Sch. 1, Konv. 2, C–18 St, fol. 9–10v, 28. 2. 1689. Prim. Radics: Valvasor-Studien XXXI. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 298, 29. 12. 1896, str. 2569–2570.

⁷ Radics: Valvasor-Studien XXXI. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 298, 29. 12. 1896, str. 2570.

⁸ ARS, AS 309, šk. 35, fasc. XVII, lit. G–73, 23. 10. 1717, pag. 31/Nr. 34.

⁹ O tem pričajo protokoli ograjnega sodišča. Iz obdobja med letoma 1667 in 1695 protokoli niso ohranjeni. V naslednji ohranjeni knjigi protokolov (1695–1698) so se zasedanja najprej začela na ponedeljek in torek po sv. Trojici, tj. v nedeljo po binkoštih (maja ali junija), ter na ponedeljek in torek po sv. Leopoldu, tj. po 15. novembru (ARS, AS 306, knj. 15, protokoli 1695–1698, pag. 1, 247, 320, 564). Leta 1697 so jesensko zasedanje premaknili na ponedeljek in torek po sv. Elizabeti, tj. po 19. novembru (prav tam, pag. 650, 812), in tako je ostalo do leta 1702, ko je Elizabeto zamenjala sv. Katarina, tj. 25. november (prav tam, knj. 16, protokoli 1698–1701, pag. 1, 79, 291, 495, 607, 820; knj. 17, protokoli 1701–1704, pag. 1, 201, 305, 497, 571, 761). Zatem se je jesensko zasedanje začelo izmenično na sv. Elizabeto, sv. Leopolda in sv. Katarino (prav tam, knj. 18, protokoli 1704–1707, pag. 1, 163, 265, 470, 564, 711; knj. 19, protokoli 1710–1714, pag. 1, 169, 279, 437, 607, 631, 726, 841).

¹⁰ Tako sta bili datirani tudi imenovanji obeh komisij za popis Valvasorjeve zapuščine v Krškem

S prodajo Črnega potoka, ki je Valvasorju navrgla okoli 6.850 goldinarjev kranjske veljave, je bil zanj rešen le del gmotnih težav. Ni naključje, da je posest izgubil v začetku leta, v katerem ga je polno zaposlovala izdaja *Slave vojvodine Kranjske*, povezana z velikimi finančnimi bremenmi. O dogajanju tik pred prodajo Črnega potoka nas skopo, a hkrati dovolj jasno, poučita regista dveh listin v Valvasorjevem zapuščinskem inventarju, oba datirana 15. januarja 1689, dva tedna pred polihistorjevo sklenitvijo kupo-prodajne pogodbe z baronico Moscon in slab mesec pred poravnavo dela dolga Kheysllom. Iz registrov lahko povzamemo, da si je navedenega dne pri nekem gospodu Tollmeinerju izposodil 6.000 goldinarjev ali skoraj toliko, kot je znašala kupnina za prodano posest. Zadolžnico je izstavil zase ter kot zastopnik svojih otrok iz prvega zakona in druge žene.¹¹ Pomenljiv je podatek, da mu je Tollmeiner istega dne odstopil (cediral) terjatev za 1.825 goldinarjev in da je ta zadevala Franca Krištofa Kheysella (dejansko Jurija Krištofa).¹² To pomeni, da Valvasor preostale kupnine za Črni potok, ki jo je dolgoval Kheysllom, ni v celoti poravnal v gotovini, ampak z vsaj eno odstopljeno terjatvijo – cesijo. Bržčas je bila ta zajeta v vsoti 6.000 goldinarjev, za kolikor se je glasila Valvasorjeva zadolžnica Tollmeinerju, ki torej Valvasorju posojila vsaj deloma ni izplačal v denarju. Gotovino je polihistor veliko bolj potreboval drugje, za kritje stroškov izdaje svojega monumentalnega dela. Partnerjev v Nürnbergu (založnika in tiskarja ter korektorja) namreč ne bi mogel zadovoljiti z nekimi negotovimi cesijami s Kranjskega. Namesto teh je potreboval gotov denar in tega je potrjeno dobil od baronice Moscon za prodani Črni potok.

V tem kontekstu je zgovorno tudi dejstvo, da 9. februarja 1689 ob izplačilu dela dolga Juriju Krištofu Kheysllu ni porabil samo lastnih sredstev. Čeprav je kupnina za pravkar prodani Črni potok presejala vrnjeno vsoto Kheysllu, je denar baronice Moscon hranil za že znane potrebe. Tako je k vračilu Kheysllu v višini 5.467 goldinarjev in 6 krajcarjev primaknila delež žena Ana Maksimila, in sicer 947 goldinarjev deželne veljave v gotovini. Valvasor ji je izdal potrdilo in ji za posojilo jamčil s posestjo Bogenšperk. Kot izhaja iz pripisa na istem dokumen-

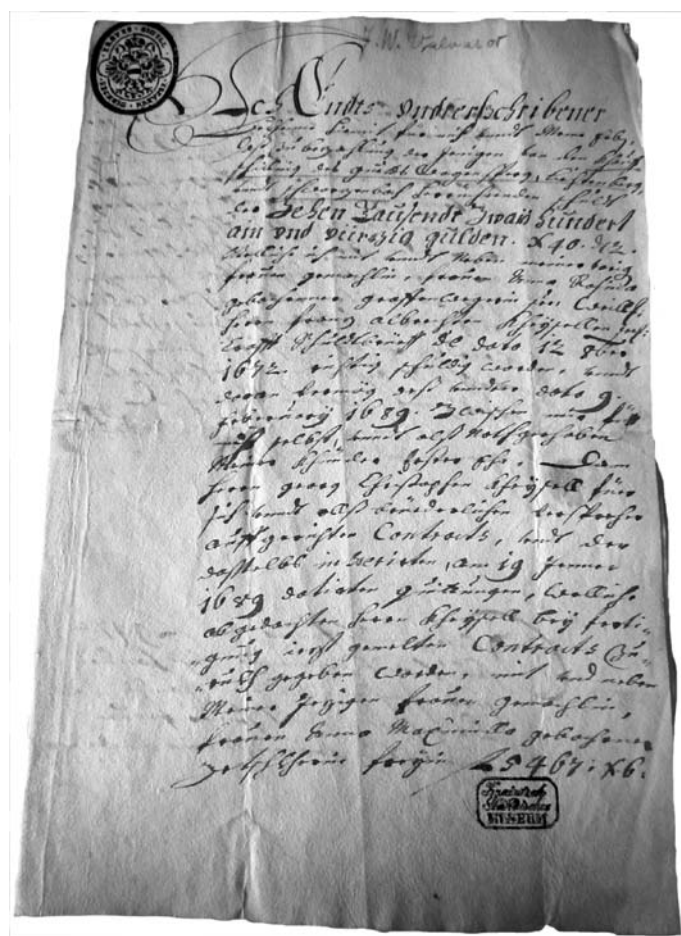
in na Bogenšperku – na ponedeljek po sv. Leopoldu 1693 –, o čemer govorita spremna dopisa obeh komisij, priložena zapuščinskima inventarjema (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z-7/I, 16. 1. 1694, pag. 63; prav tam, Z-7/II, 13. 1. 1693, pag. 13). – Več med seboj neodvisnih dejstev dokazuje, da datacija »v ponedeljek po sv. Leopoldu« (po 15. novembru) ne pomeni natanko tega dne, ko gre za dokumente kranjskega ogradnega sodišča. Pozornost je najprej pritegnila ugotovitev, da so bile s tako formulirano datacijo imenovane komisije za popis zapuščine treh Valvasorjevih sorodnikov, od katerih pred postavitvijo komisije še nobeden ni umrl (!). Prvi je bil Jurij Andrej pl. Graffenweger, brat polihistorjeve prve žene. Njegov zapuščinski inventar zaradi manjkajočega zadnjega dela nima datacije, v uvodnem delu pa najdemo navedbo, da je ogradno sodišče imenovalo komisijo v ponedeljek po sv. Leopoldu 1693, torej natanko istega dne kot obe komisiji za popis Valvasorjeve zapuščine (ARS, AS 309, šk. 34, fasc. XVII, lit. G-63, s. d. (1694), pag. 1-2). Toda Graffenweger je bil kot varuh Valvasorjevih otrok iz prvega zakona še januarja 1694 navzoč pri obeh inventurah polihistorjeve zapuščine, tako v Krškem kot na Bogenšperku (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z-7/I, 16. 1. 1694, pag. 64; prav tam, Z-7/II, 13. 1. 1693, pag. 14), in je sestavil oporoko šele 24. februarja 1694 (ARS, AS 308, II. serija, fasc. G 1-54 1/2, testament G-19, 24. 2. 1694). Drugi tak primer je polihistorjeva mrzla nečakinja Katarina Sidonija baronica Kheysell. Umrla je 1. februarja 1684 (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, M 1660-1710, s. p., 1. 2. 1684), spremni dopis k njenemu zapuščinskemu inventarju pa govori o imenovanju inventurne komisije na ponedeljek po leopoldovem 1683 (!) (ARS, AS 309, šk. 50, fasc. XXVI, lit. K-42/II, 14. 2. 1685, pag. 95). Enako se je zgodilo pri Valvasorjevem zetu Juriju Lovrencu pl. Wernegku. Njegova oporoka ima datum 24. februar 1710, zapuščinski inventar pa postavlja imenovanje komisije na ponedeljek po leopoldovem prejšnje leto (ARS, AS 308, II. serija, fasc. W 1-49, testament W-27, 24. 2. 1710; AS 309, šk. 123, fasc. L, W-70, 8. 4. 1710, pag. 1). Imenovanj zapuščinskih komisarjev žal niso vpisovali v protokole. Vpisi bi razkrili, kdaj so bile komisije dejansko postavljene.

¹¹ ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z-7/I, 16. 1. 1694, pag. 6-7/Nr. 7.

¹² Prav tam, pag. 11/Nr. 26. – V genealoških virih je Jurij Krištof (pomotoma) imenovan Franc Krištof (Witting: Beiträge zur Genealogie (1895), str. 174; ARS, AS 1075, šk. 4, št. 125, Khaysel).

tu, je denar dobila čez dobra tri leta, 8. oktobra 1692, in sicer iz rok kupcev Bogenšperka Janeza Gandina pl. Liliensteina in njegove žene Marije Magdalene Salome, rojene baronice Tauffrer.¹³

Postavlja se vprašanje, ali je Valvasor po prodaji Črnega potoka v začetku leta 1689 poplačal Kheyslom celoten dolg in je torej zgornjih dobrih 5.467 goldinarjev predstavljalo zadnji obrok ali ne. Vsebine pogodbe namreč ne poznamo v celoti, ampak le iz omenjene Valvasorjeve sočasne zadolžnice ženi in iz regista pogodbe v zapuščinskem inventarju Jurija Krištofa Kheyslla (1706). Ne prvi ne drugi dokument namreč ne potrjujeta, da bi bila kupnina s tem dokončno poravnana. Regest pogodbe govori zgolj o poravnavi med Valvasorjem in Kheyslom za ostanek kupnine (*wegen des Kauffschillings Rest*) od prodanih posesti Bogenšperk, Lihtenberk in Črni potok.¹⁴ Polihistorjeva zadolžnica ženi sicer odkriva plačano vsoto, vendar njen primarni namen ni informacija o stanju zadolženosti. Valvasor v strogo birokratskem jeziku pove, da je omenjeno vsoto plačal na dolg 10.241 goldinarjev, 40 krajcarjev in pol, tega pa je za kupnino ostal skupaj s svojo prvo ženo dolžan Francu Albrehtu baronu Kheysllu po zadolžnici z 12. oktobra 1672.¹⁵ Če smo povsem natančni, je bila vsota v tej zadolžnici ob nakupu posesti precej višja (14.025 goldinarjev, 32 krajcarjev in pol) in je padla na navedeno višino šele slabo leto pozneje, 17. septembra 1673.¹⁶ Za Valvasorja seveda ni bilo bistvenega pomena, ko je svoji drugi ženi izdajal potrdilo o tem, koliko je k poravnavi prispevala ona. V isti zadolžnici soprogi, izdani 9. februarja 1689 v Ljubljani, je Janez Vajkard še navedel, da so bile istega dne ob poravnavi z baronom Kheyslom temu vrnjene pobotnice, datirane 19. januarja 1689.¹⁷ Molk njegovega zapuščinskega inventarja o kakšni poznejši pogodbi s Kheyslom bi bil sicer lahko posredni dokaz, da je šlo lahko za dokončno poravnavo in Valvasorjevo poplačilo vsega dolga. Vendar pa v zapuščinskem inventarju Jurija Krištofa barona Kheyslla (1706) najdemo pomenljiv regest izvirnika kupne pogodbe, ki priča, da njuno poslovanje s tem še ni bilo končano. Tri leta

Valvasorjeva zadolžnica ženi Ani Maksimili z dne 9. februarja 1689 (prva stran)

¹³ ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, brez signature, 9. 2. 1689 in 8. 10. 1692. – Dokument so v zbirko uvrstili pozneje, vendar vanjo ne sodi. Najden je bil okoli leta 1980 v t. i. Müllnerjevem diariju (Reisp: *Kranjski polihistor*, str. 301, op. 9). Faksimile v: prav tam, str. 97–99.

¹⁴ ARS, AS 309, šk. 52, fasc. XXVII, lit. K–59/II, 21. 4. 1706, pag. 7–8/Nr. 1.

¹⁵ Gl. op. 5.

¹⁶ Golec: Valvasor kot zemljiški gospod (1. del), str. 71.

¹⁷ Gl. op. 5.

pozneje, 20. marca 1692, sta na Bogenšperku sklenila kupno pogodbo (*Kauffs Contract*) za posest Bogenšperk in Lihtenberk.¹⁸ Kaj je pogodba dejansko vsebovala, ostaja skrivnost. Morda je šlo za poplačilo preostalega dolga, morda spet samo za dogovor, koliko Valvasor še dolguje in kako bo preostanek kupnine poravnal. Kakor koli, dobrih 5.467 goldinarjev, ki jih je polihistor izročil Kheysllu 9. februarja 1689, ni moglo biti zadnji obrok kupnine. Če bi dolg res poplačal v celoti, pozneje najverjetneje ne bi bil prisiljen prodati vse preostale posesti: najprej desetine v Temenici in nato še Bogenšperka z Lihtenberkom.

Uveljavljeno je prepričanje, da je bila izguba posesti povezana predvsem z Valvasorjevimi visokimi stroški za izdajo *Slave vojvodine Kranjske*,¹⁹ vendar je treba imeti pred očmi, da so delo v znatni meri gmotno podprli kranjski deželni stanovi. Polihistorju so že leta 1683 zagotovili financiranje v obliki odkupa 500 izvodov, niso pa se želeli zavezati za ponujeno ceno 3 krajcarje za tiskarsko polo. Odtlej je Janez Vajkard na račun še neizdane knjige nekajkrat izprosil predujem, po večini v gotovini, in nazadnje, v začetku leta 1689, kot smo videli, tudi v obliki izbrisa davčnih zaostankov. Seštevek vseh predujmov je znašal vrtoglavih 6.198 goldinarjev, od tega 5.154 goldinarjev v gotovini, preostanek pa na račun davčnih terjatev. Z drugimi besedami: od stanov je vnaprej prejel skoraj toliko, kot je iztržil za Črni potok. Čeprav so stanovski poverjeniki konec leta 1686 sklenili, da mu ne izplačajo ničesar več, dokler ne izide »nova deželna kronika«, so bili nato vendarle radodarni še trikrat, saj je glavnino predujma (4.108 goldinarjev) prejel zatem, od tega več kot tri tisočake februarja 1689.²⁰ Sredi tiskanja *Slave* je Valvasor izvedel tudi razveseljivo novico, da so mu poverjeniki 20. maja 1689 odobrili natanko toliko, za kolikor jih je šest let prej prosil: sprejeli bodo 500 izvodov po ceni tri krajcarje za polo.²¹ In vendar se polihistorjevi računi očitno niso izšli. Postavlja se sicer vprašanje, koliko je sploh še znašala razlika med že izplačanim in celoto, a ga bomo tu pustili ob strani. Drugo vprašanje je, kdaj je Valvasor denar prejel in kaj je morebitno zavlračevanje stanovskega izplačila pomenilo za njegovo finančno stanje. Stanovski sejni zapisniki so po omenjeni odobritvi izplačila skopi. Izvemo le še, da so poverjeniki 13. februarja 1691 naročili izdelavo »patenta« o Valvasorju neizplačanih nakazilih (*wegen der Ime nit bezalten Anweysungen*).²²

O tem, kako, s čim in kdaj je Valvasor poravnal vse stroške za natis in transport *Slave* iz Nürnberga na Kranjsko, viri molčijo. Vemo pa, da je imel tisto leto 1689 velike potrebe po denarju. Tolikšne, da mu je druga žena Ana Maksimila 21. oktobra v gotovini izročila svojo doto v višini 900 goldinarjev deželne veljave, ki mu jo je dve leti prej obljubila s poročno pogodbo. Po denar sta šla oba ali polihistor sam k ženini materi in očimu na Vrhovo pri Šentjerneju, kjer je Janez Vajkard na poročno pogodbo pripisal potrdilo o prejemu dote in vsoto zavaroval s svojo posestjo in imetjem.²³

Prejeta dota zagotovo ni šla za davek in kontribucijo, saj je Valvasor le malo prej, v začetku leta, poravnal davčne zaostanke iz naslova stanovskega predujma za *Slavo*. Gotovino je neprimerno bolj potreboval za kritje stroškov s knjigo ali za obresti na dolgove. Na Kranjskem sta mu visela za vratom vsaj dva upnika: Jurij Krištof baron Kheysell za še neporavnani del kupnine za leta 1672 kupljeno posest in trgovec Jurij Tollmeiner²⁴ za posojilo 6.000 goldinarjev, ki

¹⁸ ARS, AS 309, šk. 52, fasc. XXVII, lit. K–59/I, 12. 3. 1706, pag. 8/Nr. 7.

¹⁹ Prim. Reisp: *Kranjski polihistor*, str. 95.

²⁰ ARS, AS 2, I. reg., šk. 905, sejni zapisniki 31, 1680–1687, fol. 392–392v, 4. 11. 1686; šk. 905, sejni zapisniki 31, 1680–1687, fol. 437, 30. 5. 1687; šk. 907, sejni zapisniki 33, 1683–1693, fol. 57, 7. 2. 1689; šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702, fol. 164v, 7. 2. 1689.

²¹ Prav tam, šk. 912, sejni zapisniki 38, 1686–1709, fol. 180v, 20. 5. 1689.

²² Prav tam, šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702, fol. 248, 13. 2. 1691.

²³ Kaspret: *Ženitni dogovor*, str. 189.

²⁴ O njem gl. op. 64.

ga je polihistor najel v začetku leta in za katerega je pri običajnih 6-odstotnih obrestih že prvo leto potreboval 360 goldinarjev. Kot bomo videli, dotlej še ni poravnal vseh dolgov Posarelovim dedičem, svojim glavnim upnikom. Ti so morali počakati do Valvasorjeve prodaje desetine v Temenici (1691), na končno poravnavo dolga pa najbrž vse do polihistorjeve prodaje Bogenšperka z Lihtenberkom (1692).

Iz vmesnega časa med prodajama Črnega potoka in preostale posesti poznamo zanimiv vir, ki bolj kot o Valvasorjevem dejanskem premoženjskem stanju priča o tem, kako so tega videli drugi. Gre za tri različice odmere t. i. premoženjskega davka (*Vermögenssteuer*) oziroma izrednega posojila (*Darlehen*) v višini 30.000 goldinarjev, ki ga je morala Kranjska leta 1690 plačati kot vojno pomoč. Po končni, čistopisni različici, so Janezu Vajkardu naložili le 10 goldinarjev davka, kar pomeni, da se je med obdavčenci znašel na samem repu. Tako malo jih je plačalo 24 od 241, največ pa denimo freisinški škof (2.000 gld) ter samostana Stična (1.800) in Bistra (1.700).²⁵ Pomenljivo je, da so Valvasorju hoteli prvotno odmeriti še enkrat toliko, 20 goldinarjev. Za primerjavo: njegov polbrat Karel, gospod na Belneku pri Moravčah, naj bi po prvotnem predlogu plačal 80 in nazadnje 100 goldinarjev, mrzli nečak Adam Sigfrid z Medije pa po prvotni različici 30 in na koncu 20 goldinarjev.²⁶ Davka vsekakor niso odmerili glede na imenjsko knjigo, ampak na podlagi nekih drugih, najbrž zelo pavšalnih kriterijev. Če primerjamo imenjske rente omenjenih treh Valvasorjev, je več kot očitno, da imenje ni bilo edini kriterij: Karel, obdavčen desetkrat bolj kot Janez Vajkard, je imel namreč tedaj le dobrih 57 funtov (goldinarjev) rente, Adam Sigfrid 66, Janez Vajkard pa 52.²⁷

Ne smemo prezreti, da je polihistor, kot vse kaže, prav v času med prodajama Črnega potoka (1689) in Bogenšperka z Lihtenberkom (1692) opravil še svoje zadnje daljše potovanje, v Lyon,²⁸ ki seveda ni bilo poceni. V tem »vmesnem času« je potrjeno skoraj v celoti izgubil svojo dragoceno knjižnico in grafično zbirko. Glede na njegove finančne težave je tem manj verjetno, da bi knjige in grafike zagrebški škofiji podaril, kot je pozneje (1703) o sami knjižnici v pismu škofu Brajkoviću zapisal njegov sin Volfgang Vajkard.²⁹ Da so šle knjige in grafike v Zagreb in ne kam drugam, lahko preprosto pojasnimo s pripravljenostjo Brajkovičevega predhodnika škofa Mikulića, da jih od Valvasorja odkupi, in s tem, da je morala biti cena glede na okoliščine za prodajalca (še) sprejemljiva. Tako kot govori o prodaji zgolj poznejši vir, žal tudi ni izpričano, kdaj natanko sta se škof in Valvasor pogodila in kdaj je bila izpeljana predaja. Upošteva, da ima kar 58 knjig letnico 1690, tri pa so bile izdane leta 1691, knjižnica in grafike torej niso romale v Zagreb leto poprej (1690), kot lahko preberemo v literaturi.³⁰

²⁵ ARS, AS 2, I. reg., šk. 547, fasc. I/310, pag. 1739–1749, 20. 9. 1690.

²⁶ Prvi osnutek v stanovskih sejhinih zapisnikih ima datum 14. avgust 1690, popravka pri Janezu Vajkardu in Adamu Sigfridu pa sta v predlogu z dne 20. septembra, v katerem se je Karel že na začetku znašel z višjo odmero – 100 goldinarjev (prav tam, šk. 912, sejhini zapisniki 38, 1686–1709, fol. 236v, 14. 8. 1690; šk. 907, sejhini zapisniki 33, 1683–1693, fol. 345v, 20. 9. 1690).

²⁷ ARS, AS 173, št. 6 (1662–1756), fol. 76, 101, 103.

²⁸ Reisp: Neznani epitaif, str. 347–348. O času potovanja prim. še Golec: Neznano in presenetljivo, str. 321–322.

²⁹ Vrhovnik: Kako je prišla, str. 108, 109.

³⁰ Dular: Valvasorjeva knjižnica, str. 267. – Letnica 1690 se je pojavila v Radicsevi monografiji o polihistorju (1910), vendar je ni najti v viru, na katerega se opira, tj. v izvlečku vizitacijskih dekretov zagrebške nadškofije (Radic: *Johann Weikhard*, str. 103). Navaja jo tudi Reisp: *Kranjski polihistor*, str. 268, ki citira (str. 333, op. 13): B. Kukolja, *Die Metropolitanbibliothek in Zagreb*, Biblos (Wien) 27, 1978, str. 2. O letu prodaje in kupnini ni zanesljivih virov. Omenjeni izvleček govori le o tem, da je škof Mikulić namenil za nakup veliko vsoto (*magno aere*). Kot še izvemo od Klaića, naj bi škof Mikulić knjižnico leta 1690 zagotovo kupil na pobudo Ritterja Vitezovića, »kako se priča, za nekih 4000 forinti« (Klaić: *Život i djela*, str. 81).

Ob njegovih prioritetah in »formi mentis« bi veliko prej pričakovali odločitev, da pri odplačevanju dolgov prej poseže po posesti kot po svojih »duhovnih zakladih«. Tako lahko upravičeno sklepamo, da je najprej prodal desetino v Temenici, in to se je, kot bomo videli, potrjeno zgodilo v letu 1691. Po drugi strani pa je zelo mogoče, da zaradi prevelikih dolgov niti ni mogel izbirati med desetino in knjižno-grafično zbirko, ampak sta približno v istem času nujno morali preiti v tuje roke obe. Bogenšperk in hišo v Ljubljani je nasprotno obdržal do zadnjega, kot »zlato rezervo«, iz katere mora zagotoviti existenco otrokom in ženi.

V dobrem letu ali letu in pol med prodajama desetine in Bogenšperka z Lihtenberkom se je zgodilo še nekaj, na kar preučevalci Valvasorjevega življenja doslej niso bili pozorni. 3. junija 1692 je kranjski deželni zbor obravnaval polihistorjevo prošnjo za dodelitev stanovske nepovratne pomoči pogorelcem, t. i. požarnega davka (Brandsteuer). Čeprav je zadeva v stanovskih sejnih zapisnikih navedena kar trikrat, je vsebina vseh treh mest na moč skopa. Izvemo le to, da so Valvasorju »zaradi utrpelega požara« (*wegen erlittener Feuerbrunst*) odobrili 1.000 goldinarjev.³¹ Ob tako lapidarnih navedbah so mogoče različne špekulacije. Ne vemo namreč, za kakšno vsoto je bogenšperški gospod zaprosil oziroma na koliko je bila škoda komisijsko ocenjena,³² kot je v zapisnikih pogosto navedeno pri drugih prosilcih. Stanovi so potem navadno odobrili precej manj od zaprosenega.³³ Pozornost pritegne formulacija, da je baron Janez Vajkard Valvasor prosil za »*ein Gnad wegen erlittener Feuerbrunst*«³⁴ oziroma – na drugem mestu – za »*Gnadt und (!) Brandsteüer*«, stanovi pa so mu po tej različici zapisa odobrili 1.000 goldinarjev »*mit abraitung*«. ³⁵ Zadnje bi lahko razumeli tudi kot odpis od zaostankov za davek in kontribucijo, veznik »in« med »milstjo« (*Gnadt*) in »požarnim davkom« pa, kot da gre pri teh dveh za ločeni stvari. So torej stanovi hoteli Valvasorju pomagati v stiski in je bil požarni davek bolj izgovor kakor dejanska pomoč pogorelcu? Štiri mesece pred prodajo Bogenšperka bi pri Valvasorju potemtakem prej gasili dolgove kakor pravi ogenj. Ali pa je požar na Bogenšperku povzročil precej večjo škodo in je nazadnje prav to odtehtalo pri polihistorjevi odločitvi, da posest proda?

Kar zadeva prodajo njegovih zadnjih posesti, desetine v Temenici (1691) in Bogenšperka z Lihtenberkom (1692), smo žal dobro poučeni le o prvi. O drugi, pomembnejši, pričajo zgolj sekundarni viri, tj. kranjska imenjska knjiga in regesti dokumentov v zapuščinskih inventarjih. Drugače kot o nakupu celotne posesti (1672) in prodaji Črnega potoka (1689) ne poznamo za prodajo Bogenšperka z Lihtenberkom ne besedila kupo-prodajne pogodbe ne spremljajočih dokumentov. Tako ostaja ne docela odgovorjeno pomembno vprašanje, koliko je Janez Vajkard iztržil od te prodaje in v kakšni obliki – v gotovini ali vrednostnih papirjih, v kakšnem razmerju med eno in drugo vrsto plačila?

V kupoprodajni pogodbi za desetino v Temenici – ohranila se je v prepisu³⁶ – je naveden tudi razlog prodaje, kar sicer ni običajna praksa, zato pa tem pomembnejši podatek za razumevanje okoliščin. Pomenljivo je tudi, da

³¹ ARS, AS 2, I. reg., šk. 907, sejni zapisniki 33, 1683–1693, fol. 437v, 3. 6. 1692; šk. 910, sejni zapisniki 36, 1683–1700, fol. 414, 3. 6. 1692; šk. 914, sejni zapisniki 40, 1690–1709, fol. 111v, 3. 6. 1692.

³² Prim. popis škode na gradu Prestranek pri Postojni, ki sta jo malo prej, 21. septembra 1691, ocenila dva komisarja, imenovana z dekretom 2. junija istega leta (prav tam, šk. 647, fasc. I/310a, pag. 1751–1756, 21. 9. 1691).

³³ Prim. odobritve prav tam, šk. 914, sejni zapisniki 40, 1690–1709, fol. 582v–583, 16. 3. 1700: ocenjeno na 1.500 – odobreno 300, ocenjeno na 4.474 – odobreno 1.000, ocenjeno na 1.600 – odobreno 400, ocenjeno na 1.200 – odobreno 400, ocenjeno na 600 – odobreno 300.

³⁴ Prav tam, šk. 910, sejni zapisniki 36, 1683–1700, fol. 414, 3. 6. 1692.

³⁵ Prav tam, šk. 914, sejni zapisniki 40, 1690–1709, fol. 111v, 3. 6. 1692.

³⁶ ARS, AS 781, Knjige, knj. 17, glavni urbar župnij in njihovih imenj, inkorporiranih cistercijskemu samostanu Stična 1662, 2. del, pag. 91–95.

Valvasor pogodbe s stiškim opatom Antonom in samostanom ni sklepal sam, temveč skupaj z drugo ženo Ano Maksimilo in kot nujni varuh otrok iz prvega zakona. V pogodbi, datirani 28. maja 1691 na Bogenšperku, je jasno zapisano, da zakonca Valvasor prodajata desetino za poravnavo dolgov, ki so nastali ob nakupu posesti Bogenšperk in Lihtenberk (*zu abrichtung der Jenigen schulden, so bey erkhauffung des guetts Wagensperg vnnd Lichtenberg Contrahirt worden*). Takoj zatem sta navedeni upnici – vdova Ana Elizabeta baronica Posarel in vdova Kordula Elizabeta baronica Apfaltrer. Ne ena ne druga nista imeli ničesar pri Valvasorjevem nakupu posesti leta 1672. Kot smo videli, je bil soproj Janez Herbard baron Posarel (1635–1684), od istega leta dalje polihistorjev posojilodajalec in ob smrti še vedno njegov upnik. Oba zakonca Posarel, graščaka v Volčjem potoku pri Kamniku, sta bila sicer Valvasorjeva krvna sorodnika.³⁷ Kot upnica pa doslej sploh ni bila znana baronica Apfaltrer, vdova po polihistorjevem mrzlem nečaku Janezu Adamu baronu Apfaltrerju (ok. 1637–1685), gospodarica dvorca v vasi Zgornja Šiška pri Ljubljani.³⁸ Kupo-prodajna pogodba dokaj natančno opredeljuje tudi pogodbeni predmet – žitno in vrečno desetino ter desetino od prirastka živine od 30 hub v Temenici skupaj z rovti in lazi. Desetina je popisana po posameznih vaseh, ki ležijo v dolini Temenice in nad njo, pri čemer je bil iz prodaje izvzet bogenšperško-lihtenberški gozd pri vasi Ježce s tremi rovti, ker ni spadal h glavni desetini.³⁹ Kupnina je znašala 3.000 goldinarjev deželne veljave in 30 državnih tolarjev likofa, pri čemer je kupec polovico skupaj z likofom odštel v gotovini ob izročitvi desetine, najpozneje do binkoštnih praznikov – ti so bili tisto leto čez nekaj dni, 2. in 3. junija – preostanek pa s 6-odstotnimi obrestmi do martinovega pol leta pozneje, 11. novembra 1691. Poskrbeti je moral tudi za odpis 5 funtov imenjske rente, ki so jo v imenjski knjigi prenesli z Valvasorja na stiški samostan. Polihistorjeva soproga Ana Maksimila se je nazadnje v navzočnosti stanovskega solicatorja in hkrati ljubljanskega mestnega pisarja prostovoljno odpovedala svojim »ženskim pravicam« (*der weiblichen Freyheiten*). To je tudi razlog, zakaj je bila moževa sopogodbena. Za Valvasorja je bila prodaja ugodna, če pomislimo, da je iztržil okoli 3.050 goldinarjev deželne veljave, ob nakupu desetine dvajset let prej (1672) pa je baron Kheysell slednjo najprej ocenil le na 2.000 in nato na 2.600 goldinarjev deželne veljave.⁴⁰

Oglejmo si še, kaj bi vedeli o prodaji desetine v Temenici, če ne bi poznali prepisa kupo-prodajne pogodbe. O obeh Valvasorjih kot pogodbenikih priča regist v polihistorjevem zapuščinskem inventarju, ki sicer ne pove, za kakšne vrste pogodbo je šlo (*Ein Contract*), ampak le, da sta jo zakonca Valvasor sklenila 28. maja 1691 s stiškim opatom in samostanom, in to za desetino od 30 hub v Temenici.⁴¹ Več o vsebini pogodbe izvemo iz imenjske knjige: leta 1691 so samostanu od Valvasorjevega imenja odpisali prodano žitno in vrečno desetino ter desetino od prirastka živine od 30 hub v Temenici. Imenjska renta se je s tem zmanjšala za 5 funtov, z 52 na 47.⁴² O višini kupnine spregovori šele veliko mlajši vir, vprašalnik iz okoli leta 1755, na katerega je odgovoril tedanji lastnik Bogenšperka Anton Aleksander Höffern pl. Saalfeld. Desetino naj bi Val-

³⁷ Golec: Valvasor kot zemljiški gospod (1. del), str. 81.

³⁸ Golec: Valvasorjev izvor (1. del), str. 57–58.

³⁹ Hube so ležale v naslednjih vaseh, ki si sledijo v zaporedju južno od Bogenšperka: pol hube v vasi Vrata, ena v Perovem selu, pol v Zalogu, štiri v Pustem Javorju, sedem v Sobračah, pol na Vrviščah, pol v Žabnici (*na Sabieke*), sedem hub v Radanji vasi, šest v Ježcah in tri v »Juršem Grmu« (*zu Jurshem germb*), najbrž v Grmu pri Radohovi vasi. Lego in obseg posesti bi sicer morali navesti že v prvem delu razprave, vendar je bil vir, kupo-prodajna pogodba, odkrit pozneje.

⁴⁰ ARS, AS 746, Spisi, fasc. 2, Kupoprodajna pisma, s. d., ad 27. 9. 1672.

⁴¹ ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z-7/I, 16. 1. 1694, pag. 13–14/Nr. 39.

⁴² ARS, AS 173, št. 6 (1662–1756), fol. 103.

vasor prodal za 2.250 goldinarjev in 30 državnih tolarjev,⁴³ tj. za približno 2.300 goldinarjev. Kot smo videli, je v resnici iztržil precej več, in sicer več kot 3.000 goldinarjev deželne veljave.

Preden se posvetimo veliko pomembnejši prodaji, izgubi Bogenšperka z Lihtenberkom, se ustavimo pri komentarjih, ki jih je sredi 18. stoletja dal k prodajama Črnega potoka in desetine Höffern pl. Saalfeld. Po njegovem je »baron Valvasor« za majhno vsoto (!) prodal posest Črni potok z gozdovi, desetiniami, ribolovom, 13 hubami, rovti ter z dominikalnim poljem, travniki, pristavo in živino, pri čemer so Bogenšperku za vse skupaj odpisali le 12 funtov imenjske rente. Tedaj naj bi bil davek na imenjsko rento nizek, zato se kupci in prodajalci niso veliko ozirali na odmerjeno višino.⁴⁴ Malo pozneje je Höffern v odgovorih na vprašalnik rektifikacijskega knjigovodstva enako kritično ocenjeval Valvasorjevo prodajo desetine od 30 hub v Temenici: Ko je »gospod Vajkard baron Valvasor« desetino leta 1691 prodal stiškemu samostanu, so od njegove imenjske rente prenesli na Stično samo 5 funtov. V zvezi s tem je polihistorjev naslednik ponovil, kako torej ni čudno, da je bogenšperška imenjska renta previsoka.⁴⁵ Valvasor naj bi torej Črni potok prodal za (pre)majhno ceno, ob obeh prodajah pa so od njegove imenjske rente odpisali premalo.

Tudi če je Höffern pl. Saalfeld sicer pretiraval, ko je zelo negativno opisoval stanje svoje posesti, je imel glede imenjske rente najbrž precej prav. Črno-potoško imenje je bilo obremenjeno le z 12 funti imenjske rente, bogenšperško-lihtenberško pa kar s 47, pri čemer se je število (izračunskih) hub razlikovalo le malo: na Črni potok jih je odpadlo 13, na Bogenšperk z Lihtenberkom 15. Aritmetični izračun davka glede na prihodke, ki sta jih obe enoti prinašali, verjetno res ni bil ustrezen, a tu ni šlo za kakšno posebnost, temveč za sistemski problem načina obdavčenja, ki ga je odpravil šele terezijanski kataster. Tudi 5 funtov za desetino v Temenici je bilo fiksnih ne glede na njeno dejansko vsebino oziroma donosnost. Ko je Janez Vajkard v urbarju odštel desetino in izračunal razliko v davku 15 goldinarjev in 40 krajcarjev,⁴⁶ je povsem natančno sledil formuli izračunavanja.

Kar pa zadeva kupnino za Črni potok – 6.400 goldinarjev deželne veljave, 250 goldinarjev nemške veljave in 100 tolarjev za ključarino –, ta ni bila ne-realno nizka, kot je nakazoval poznejši lastnik Bogenšperka. Znašala je slabo tretjino tistega, kar je Valvasor leta 1672 odštel za vse tri posesti – približno 20.600 goldinarjev deželne veljave in 100 tolarjev za ključarino. Tak delež je realen, če upoštevamo vse komponente skupne posesti in njihove vrednosti, kot jih je tik pred prodajo Valvasorju ocenil prodajalec baron Kheysell.⁴⁷ Ne samo da je bila bogenšperško-lihtenberška hubna posest nominalno nekaj večja od črno-potoške (15 hub proti 13),⁴⁸ ampak je v skupno posest spadala tudi desetina v Temenici, ki jo je Kheysell cenil na 2.600 goldinarjev, sam grad Bogenšperk z dominikalno zemljo po naj bi bil po isti cenitvi vreden skoraj dvakrat toliko (4.000 goldinarjev) kakor Črni potok (2.200).

Veliko slabše kot o prodaji Črnega potoka (1689) in desetine v Temenici (1691) smo žal poučeni o tretji, najpomembnejši prodaji, ki jo je Valvasor opravil v začetku oktobra 1692. Z njo je izgubil svojo še zadnjo in največjo zemljiško posest, Bogenšperk z Lihtenberkom. Prodajo so vpisali v imenjsko knjigo šele leta 1703 na podlagi oktobra 1692 datirane priznanice (*Aufsandt*). Prodana posest Bogenšperk in Lihtenberk je bila v celoti prepisana kupcema Janezu An-

⁴³ ARS, AS 174, šk. 132, RDA, N 200, No. 12, s. d. – Prim. Radics: *Johann Weikhard*, str. 87. – Dobešedna objava Höffernovega dopisa v Radics: *Graščine in hiše*, str. 567–568.

⁴⁴ ARS, AS 174, šk. 132, RDA, N 200, No. 5, 16. 3. 1750.

⁴⁵ Prav tam, No. 12, s. d.

⁴⁶ ARS, AS 746, Spisi, fasc. 43, Extranea, Graščina Bogenšperk in Lihtenberk – urbar, pag. 23.

⁴⁷ Golec: *Valvasor kot zemljiški gospod* (1. del), str. 69–70.

⁴⁸ Prav tam, str. 79, 92, 93, 94, 96.

dreju Gandinu pl. Liliensteinu in njegovi soprogi Mariji Magdaleni Salomi, rojeni baronici Tauffrer.⁴⁹ Regesti v dveh zapuščinskih inventarjih, Valvasorjevem (1694) in Gandinovem (1717), dokaj dobro dokumentirajo sam potek prenosa posesti na nova lastnika,⁵⁰ le deloma pa lahko iz njih rekonstruiramo višino kupnine in način plačila. 2. oktobra 1692 je nastal dokument, ki ga Valvasorjev inventar imenuje kupno pismo, sklenjeno med njim in Janezom Andrejem Gandinom za posest Bogenšperk. Skupaj s pismom so inventurni komisarji popisali nekaj priloženih potrdil in prepisov pobotnic ter sodno potrdilo (*Zeugbrieff*), izdano pol leta pozneje, 11. maja 1693.⁵¹ Gandinov inventar (1717) je natančnejši, saj označuje dokument z istim datumom kot »kupni dogovor med Janezom Vajkardom Valvasorjem zase in kot nujnim varuhom otrok iz prvega zakona« ter obema zakoncema Gandin. Nastal je v Ljubljani, nanašal se je na kupljeno posest Bogenšperk in tudi v Gandinovi zapuščini so ob njem našli sodno potrdilo, ki ga je zgoraj omenjenega dne izdalo kranjsko ograjno sodišče.⁵² Šest dni po podpisu kupnega pisma sta Valvasor in Gandin 8. oktobra 1692 sklenila še en pravni posel. Valvasorjev inventar govori o njunem kupnem dogovoru (*Khaufsabredt*) brez navedbe vsebine,⁵³ v Gandinovem inventarju pa je s tem datumom popisana glavna pobotnica zakoncev Valvasor za v celoti izplačano kupnino za bogenšperško posest.⁵⁴ Samo iz Gandinovega zapuščinskega inventarja izvemo za še en dokument, datiran 24. maja 1693 in označen kot originalna kupna pogodba (*original Kauffs Contract*), ki jo je Valvasor izdal zakoncema Gandin za kupljeni Bogenšperk.⁵⁵ Vsekakor je mišljena listina oziroma t. i. kupno pismo, s katerim je prodajalec Valvasor vse pravice dokončno prenesel na kupca.

Kupnina je bila poravnana iz druge kupnine, in sicer iz tiste, ki sta jo Gandina prejela istega leta 1692. 17. junija sta namreč z Janezom Herbardom grofom Auerspergom sklenila kupo-prodajno pogodbo za svoj dvorec Brinje pri Grosupljem.⁵⁶ Kot priča kupno pismo iz julija istega leta, jima je kupec dotlej odštel celotno kupnino, 17.000 goldinarjev kranjske in 300 goldinarjev nemške veljave,⁵⁷ vsekakor dovolj za nakup Valvasorjeve posesti. Kot bomo videli, je vsaj del vsote poravnal v zadolžnicah, od katerih sta se najmanj dve znašli v Valvasorjevih rokah.

⁴⁹ ARS, AS 173, št. 6 (1662–1756), fol. 103.

⁵⁰ Janez Andrej se je rodil leta 1655 v Ljubljani kot sin leta 1631 poplemenitenega Jakoba Gandina pl. Liliensteina in Marije Poliksene, rojene pl. Scarlichi (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 114; o poplemenitenu Frank: *Standeserhebungen. 2. Band*, str. 68). Po kratkotrajnem prvem zakonu z vdovo Ano Regino Gall, rojeno Isenhausen, po kateri je podedoval dvorec Brinje pri Grosupljem, se je dve leti pozneje v Preddvoru poročil z Marijo Magdaleno Salomo baronico Tauffrer (o dedovanju: ARS, AS 1063, a. e. 2739, 1692 VII. __, Ljubljana; o obeh porokah regista poročnih pogodb v: ARS, AS 309, šk. 35, lit. XVII, G–73, 23. 10. 1717, pag. 25–26/Nr. 25, 26/Nr. 26). Po poroki sta zakonca živela v dvorcu Brinje (Golec: *Plemstvo v cerkvenih*, str. 94–95), ki je bil v rokah Janeza Andreja še leta 1689 (Valvasor: *Die Ehre XI*, str. 521). Denar za nakup Bogenšperka z Lihtenberkom sta Gandina pl. Liliensteina pridobila s prodajo Brinja sredi leta 1692 (ARS, AS 1063, a. e. 2739, 1692 VII. __, Ljubljana; prim. Smole: *Graščine*, str. 105). Na Bogenšperk sta se preselila najpozneje v letu 1693, saj je Gandin 13. januarja 1694 ob popisu polihistorjeve zapuščine, ki je ostala na gradu, nadomeščal enega od odsotnih inventurnih komisarjev (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z–7/II, 13. 1. 1694, pag. 11). V letih 1694 in 1698 sta se jima tu rodila še zadnja dva otroka (Golec: *Plemstvo v cerkvenih*, str. 95). Janez Andrej Gandin pl. Lilienstein je umrl 8. septembra 1717 na Bogenšperku, njegova vdova Marija Magdalena pa prav tam deset let pozneje, 14. februarja 1727 (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, M 1711–1754, s. p.).

⁵¹ ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z–7/I, 16. 1. 1694, pag. 7/Nr. 8.

⁵² Prav tam, šk. 35, lit. XVII, G–73, 23. 10. 1717, pag. 29–30/Nr. 32.

⁵³ Prav tam, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z–7/I, 16. 1. 1694, pag. 6/Nr. 4.

⁵⁴ Prav tam, šk. 35, fasc. XVII, lit. G–73, 23. 10. 1717, pag. 30–31/Nr. 33.

⁵⁵ Prav tam, pag. 19/Nr. 13.

⁵⁶ Prav tam, pag. 23–24/Nr. 22.

⁵⁷ Kupno pismo nima točnega datuma, ampak le prazen prostor pred mesecem (ARS, AS 1063, a. e. 2739, 1692 VII. __, Ljubljana). Prim. Smole: *Graščine*, str. 105.

Dejstva, ki jih iz drugih virov ne poznamo, razkrivajo trije regesti dokumentov v Valvasorjevem zapuščinskem inventarju, datiranih 1. novembra 1692. Prvi je Gandinova pobotnica Janezu Herbardu grofu Auerspergu za 146 goldinarjev in 15 pfenigov, za katero pravzaprav ni jasno, zakaj se je znašla pri Valvasorju.⁵⁸ Bilo bi logično, da je Gandin z njo poravnal določen dolg, ki ga je imel Valvasor do grofa. Pomembnejši sta dve zadolžnici istega grofa Auersperga zakoncema Gandin, prva za 4.000 in druga za 3.000 goldinarjev, ki sta ju Gandina odstopila (cedirala) Valvasorju osebno in kot nujnemu varuhu (*Nothgerhab*) otrok iz prvega zakona.⁵⁹ Gre torej za skupno 7.000 goldinarjev kupnine za bogenšperško-lihtenberško posest, ki je polihistor ni prejel v denarju, temveč v zadolžnicah. Zagotovo pa to ne more biti celotna kupnina. Postavlja se vprašanje, za koliko je Valvasor prodal Bogenšperk z Lihtenberkom in koliko od tega je torej dobro leto pozneje, ob popisu njegove zapuščine, že pristalo v drugih rokah. Povedano drugače: kolikšna je bila razlika med celotno kupnino in 7.000 goldinarji v zadolžnicah ter kam je otekla?

Bolj ali manj lahko na obe vprašanji odgovorimo le hipotetično. Pri sklepanju, kolikšna je bila kupnina, imamo sicer edino, a ob soočenju z drugimi viri dovolj trdno oporo v Valvasorjevem zapisu na večjem od obeh listov, ki sta priložena njegovemu urbarju. Kot smo videli, je vrednost bogenšperško-lihtenberške posesti sam ocenil na 13.800 goldinarjev,⁶⁰ kar je precej realna vsota. Če ji namreč prištejemo znani kupnini za Črni potok (6.400 goldinarjev deželne in 250 goldinarjev nemške veljave ter 100 tolarjev) in za desetino v Temenici (2.250 goldinarjev in 30 tolarjev), dobimo okoli 22.750 goldinarjev in 130 tolarjev, to pa je za okoli desetino več, kot je leta 1672 znašala kupnina za celotno posest – približno 20.750 goldinarjev (20.000 goldinarjev, 200 zlatih dukatov in 100 tolarjev). Za Bogenšperk z Lihtenberkom torej ni mogel dobiti veliko manj, kot je računal. Morda jo je precenil za tisočaka ali dva, razen če je bila škoda po požaru dejansko velika.

Kam bi lahko šla razlika s sedmimi tisočaki, ki so jih v dveh Auerspergovih zadolžnicah popisali v njegovi zapuščini (1694), si ni težko predstavljati. Ni dvoma, da je kupo-prodajna pogodba z Gandinom vsebovala določilo o prednostni poravnavi hipoteke na posesti, tako kot je imela takšno določilo pogodba o prodaji Črnega potoka tri leta prej. Prvi upnik je bil torej Jurij Krištof baron Kheysell, kolikor mu ni Valvasor poravnal zaostalega dolga na kupnini in iz nje izvirajočih obresti že s pogodbo 20. marca 1692; tedaj sta namreč na Bogenšperku sklenila kupno pogodbo za Bogenšperk in Lihtenberk.⁶¹

Na prednostnem seznamu upnikov je bil tudi »gospod Tollmeiner«, čigar priimek najdemo v polihistorjevem zapuščinskem inventarju. Kot smo videli, je Valvasorju le dva tedna pred njegovo prodajo Črnega potoka, 15. januarja 1689, posodil nič manj kot 6.000 goldinarjev, tj. skoraj toliko, kot je Valvasor iztržil s prodajo črnopotoške posesti ali približno toliko, kot je oktobra 1692 znašala razlika med potencialno kupnino za Bogenšperk z Lihtenberkom (13.800 goldinarjev), in tistim, kar je Janez Vajkard ob smrti premogel v dveh zadolžnicah in gotovini (7.583 goldinarjev in 45 krajcarjev).⁶² Dejstvo, da je Valvasor izdal Tollmeinerju zadolžnico tudi kot zastopnik svojih otrok iz prvega zakona in skupaj z drugo ženo Ano Maksimilo, vsekakor pomeni, da je posojilodajalcu jamčil z zemljiško posestjo, saj so imeli otroci na tej avtomatično dedne deleže po svoji materi. Še bolj zgovoren je podatek, da je bila zadolžnica pred Valvasorjevo smrtjo poravnana (*Ein Cassierter schuldtbrief*). V polihistorjevi zapu-

⁵⁸ ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z-7/I, 16. 1. 1694, pag. 8-9/Nr. 14.

⁵⁹ Prav tam, pag. 9/Nr. 15, pag. 15/sine numero.

⁶⁰ Golec: Valvasor kot zemljiški gospod (1. del), str. 93.

⁶¹ Gl. op. 18.

⁶² ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z-7/I, 16. 1. 1694, pag. 2, 9/Nr. 15, 15/sine numero.

ščini so popisali še dva Tollmeinerjeva izvlečka (*auszug*), datirana 31. januarja 1690 in 22. januarja 1692, s priloženim zapisom (*Annotation*) o dolgu – 490 goldinarjev.⁶³ Posojilodajalec, v registih imenovan samo »gospod Tollmeiner«, je bil premožni ljubljanski trgovec Jurij Tollmeiner (ok. 1637, † 1693), ki je umrl nekaj mesecev pred Valvasorjem in je zadnji dve leti opravljal funkcijo mestnega sodnika.⁶⁴ V Ljubljani je leta 1681 poleg imetnika tobačnega apalta plačeval največ obrtnega davka.⁶⁵

Poleg Kheyslla in Tollmeinerja se ponujajo tudi drugi upniki, ki bi lahko načeli prejeta kupnino za Bogenšperk z Lihtenberkom. Najprej deželni stanovi oziroma njihov urad glavnega prejemnika, če je Valvasor po izbrisu davčnih zastankov 7. februarja 1689⁶⁶ v naslednjih letih pridelal nove in mu jih stanovi niso ponovno spregledali. V stanovskih zapisnikih ni sicer nobenega namiga na kakšno polihistorjevo vnovično prošnjo za izbris,⁶⁷ kot smo videli, pa bi lahko na to kazala odobritev t. i. požarnega davka. Zelo verjetno je Janez Vajkard poravnal iz prejete kupnine tudi del dolga Janezu Herbardu Posarelu za denarna posojila iz obdobja 1672–1680. Spomnimo, da ob inventuri po Posarelovi smrti leta 1685 del dolga še ni bil poplačan,⁶⁸ da je del kupnine za desetino v Temenici prišel v roke Posarelovi vdovi (1691),⁶⁹ v Valvasorjevem zapuščinskem inventarju tri leta pozneje (1694) pa so zadolžnice, skupaj jih je sedem, navedene kot poravnane.⁷⁰

Ni tudi izključeno, da Valvasor ob prodaji svoje zadnje posesti še vedno ni poravnal čisto vseh obveznosti do svojih nürnberških partnerjev v zvezi s *Slavo* in da je moral del dolga plačati iz kupnine. Vendar je žal vse, kar vemo o poslovni plati polihistorjevega sodelovanja z Nürnbergom, na moč skromno – dva regista listin v njegovem zapuščinskem inventarju. Prvi govori o svežnju korespondence z »nürnberškim zgodovinarjem« (*des Niernberg: Historici*) Erasmusom Franciscijem, drugi, prav tako nedatiran, pa je obračun založnikovega knjigovodstva, Endterjevih dedičev.⁷¹

Po prodaji Bogenšperka je polihistorju ostala le še hiša v Ljubljani, ki jo je že dva meseca pozneje, 10. decembra 1692, prodal ženinemu bratrancu Francu Engelbrehtu baronu Zetscherju. Ni naključje, da je isti mesec kupil hišo v Krškem, ki je postala njegov zadnji dom. Za to hišo iz polihistorjevega zapuščinskega inventarja izvemo, da je bila vredna 800 goldinarjev kranjske veljave. Nedokončana listina z manjkajočim datumom – februar 1693 –, ki sta jo izstavila

⁶³ Prav tam, pag. 5/Nr. 3.

⁶⁴ V. Fabjančič imenuje Tollmeinerja Jurij Tolminec, a s pripombo, da se v ljubljanskih sejnih zapisnikih nikoli ne piše tako. Njegov izvor ni znan, od leta 1669, malo preden je dobil ljubljansko meščanstvo, je bil poročen s hčerko trgovca Jurija Perneteta. Trgoval je z različnim blagom in imel v Ljubljani več hiš, med drugim eno v Ključavničarski ulici, tik ob hiši Janeza Vajkarda Valvasorja. Med meščani naj bi bil spoštovan kot skrben, pobožen in premožen človek. V mestni hierarhiji je napredoval od člana zunanjega mestnega sveta (od 1675) prek notranjega svétnika (1681) in višjega komornika (1684–87) do mestnega sodnika; zadnjo funkcijo je opravljal od 25. julija 1691 do smrti. O njem Fabjančič: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov*, str. 85–87. – Umrl je v Ljubljani 8. maja 1693 (*Dnus Georgius Tolmainer judex Civitatis*), po mrliški matici star 56 let in pokopan pri frančiškanih (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 116). – V oporoki, ki jo je sestavil 12. marca 1693, ne govori o dolžnikih (ARS, AS 308, II. serija, fasc. T 1–94, testament T–19, 12. 3. 1693).

⁶⁵ Tollmeiner je imel 18 goldinarjev obrtnega davka, tobačni apalto pa 60 (ZAL, LJU 488, šk. 456, Cod. XVII, knj. 65, davčna knjiga 1681–1692, s. p.).

⁶⁶ ARS, AS 2, I. reg., šk. 907, sejni zapisniki 33, 1683–1693, fol. 57, 7. 2. 1689; šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702, fol. 164v, 7. 2. 1689.

⁶⁷ Prim. ARS, AS 2, I. reg., šk. 907, sejni zapisniki 33, 1683–1693; šk. 909, sejni zapisniki 35, 1680–1730; šk. 910, sejni zapisniki 36, 1683–1700; šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702; šk. 912, sejni zapisniki 38, 1686–1709; šk. 914, sejni zapisniki 40, 1690–1709.

⁶⁸ Golec: Valvasor kot zemljiški gospod (1. del), str. 81.

⁶⁹ Gl. op. 36.

⁷⁰ Golec: Valvasor kot zemljiški gospod (1. del), str. 81.

⁷¹ ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z–7/I, 16. 1. 1694, pag. 11/Nr. 27.

Grad Bogenšperk leta 2007

(foto: B. Golec, september 2007)

prejšnja lastnika, mestni svétnik Jakob Vodnik in njegova žena Marija Saloma, pa pove, da je bila kupnina dotlej poravnana.⁷² Zanj je Valvasor najbrž lahko odštel prejeto kupnino od prodane ljubljanske hiše, katere višine ne poznamo.⁷³

Jeseni 1692 je torej 51-letni Janez Vajkard po skoraj do dneva natanko dvajsetih letih prenehal biti zemljiški gospod. Zdrknil je v vlogo lastnika meščanske hiše v Krškem, kamor je preselil vse svoje premično imetje razen nekaj

⁷² Golec: *Valvasorjeva hiša*, str. 20–21.

⁷³ O vrednosti hiše je težko soditi na podlagi davčne obveznosti. S 4 goldinarji rednega davka je bila Valvasorjeva hiša leta 1681 po višini te temeljne obveznosti na območju Mestnega trga (Plaz) že v spodnji polovici, in sicer skupaj z drugimi 21 hišami z enako obveznostjo (43 hiš je imelo višjo, 15 hiš pa manjšo); večina hišnih posestnikov je plačevala 4 do 6 goldinarjev (44 od 80). ZAL, LJU 488, šk. 456, Cod. XVII, knj. 65, davčna knjiga 1681–1692, s. p. – Hiša na vogalu današnjega Cankarjevega nabrežja in Ključavničarske ulice je imela ves čas Valvasorjevega lastništva stalni dajatvi 4 goldinarje letnega davka ter goldinar in 45 krajcarjev t. i. hišnega goldinarja (Hausgulden), letno se je spreminjala kontribucija, posebej pa je plačeval dajatve najemnik Andrej Smrekar, po poklicu ključavničar: davek (35 krajcarjev), kontribucijo in obrtni davek (2 gld). Na drugi strani je polihistorjev nečak Janez Karel baron Valvasor od nakupa leta 1684 dalje plačeval 2 goldinarja davka samo za košček obzidja na Novem trgu, na katerem je bila zgrajena kuhinja, sicer pa za dve sosednji kupljeni hiši 10 in 4 goldinarje, skupaj 16 goldinarjev davka. ZAL, LJU 488, šk. 456–459, Cod. XVII, knj. 65–76, davčne knjige 1681–1692, s. p. – Po kupnem dogovoru iz prejšnjega leta je kupnina za ti dve hiši, dejansko združeni v eno, znašala 5.000 goldinarjev deželne veljave in 100 kron likofa (ARS, AS 1080, šk. 1, fasc. 3, Listine, 11. 12. 1683). – Po terezijanskem katastru (1752) je imela nekdanja polihistorjeva hiša le skromnih 35 goldinarjev letnega donosa, kar je dobrih 38 % povprečja hiš v ožjem mestu (91,86 gld) in celo precej manj, kot je znašalo povprečje celotne Ljubljane, vključno s predmestji (56,47 gld). Za primerjavo: letni donos obeh hiš dedičev Janeza Karla Valvasorja na Novem trgu je znašal 110 goldinarjev. ARS, AS 174, šk. 258, RDA, L 336, No. ad 5, 11. 3. 1752; No. ad 8, 11. 3. 1752 (svobode hiše).

knjig in drugih predmetov, ki jih je začasno še pustil na Bogenšperku v varstvu novih lastnikov gradu.⁷⁴ Tako je torej simbolično vse do smrti jeseni 1693 in še čez ostal povezan s svojim izgubljenim »kranjskim Parnasom«. Poleg tega je prejemal obresti iz naslova dela kupnine za prodano posest. Na račun dveh odstojenih zadolžnic Janeza Herberta grofa Auersperga za skupno 7.000 goldinarjev je lahko ob običajni 6-odstotni obrestni meri računal na letne obresti 420 goldinarjev. Glede na integriteto grofa Auersperga⁷⁵ bi pričakovali, da je plačevanje obresti teklo brez (večjih) težav. Prihodki iz obeh grofovih zadolžnic so bili zdaj poleg stotniške plače in čakarine (283 goldinarjev in 20 krajcarjev)⁷⁶ Valvasorjev edini vir dohodka.

Sklep

Oceno o tem, kako spreten oziroma nespreten je bil Valvasor kot zemljiški gospodar, bi bilo mogoče dati le, če bi imeli na voljo več in drugačne vire, zlasti več pričevanj prve roke. Njegovega gospodarjenja na zemljiški posesti poleg tega nikakor ni mogoče obravnavati zunaj konteksta polihistorjevih razvejenih dejavnosti in z njimi povezanih stroškov. Vsiljuje se predvsem vprašanje, ali bi bil uspešnejši, če leta 1672 ne bi kupil tako velike posesti in ne bi ostal dolžan več kot polovice kupnine. Kaj bi bilo torej drugače, če ga ne bi bremenile visoke obresti na še neporavnano kupnino? Tu se je najbrž uštel v toliko, ker ni dobro predvideval, koliko mu bo posest prinašala oziroma kako visoki bodo stroški za njegove »konjičke«. A težavo z obrestmi je po slabih petih letih (1677) bolj ali manj uspešno rešil, ko je Črni potok vrnil prodajalčevi vdovi v obliki zastavitve kot nadomestila za obresti. S tem si je sicer zmanjšal prihodke, vendar je hkrati ustavil odtok denarja »v prazno«. Kaže, da je bil ukrep nujen, če je hotel naslednje leto začeti z grafično delavnico, za katero pa je spet potreboval svež zagonski kapital.

Najemanje posojil pri zasebnikih je seveda potegnilo za seboj hipoteke na zemljiško posest, s katero je Janez Vajkard jamčil svojim upnikom, ne da bi do konca poravnal kupnino. Žal ne poznamo njegovih stroškov in zaslužka iz let, ko je na Bogenšperku vzdrževal bakrorezce in grafično delavnico (1678–1682), kot tudi ne vseh izdatkov, ki jih je imel zatem s pripravo in izdajo svojega temeljnega dela, *Slave vojvodine Kranjske*. Sredstva, ki so mu jih za *Slavo* vnaprej zagotovili kranjski deželni stanovi (1683), je v nemajhni meri počrpal že pred izidom knjige, in iz istega naslova leta 1689 pokrtil tudi nemajhne davčne za-

⁷⁴ ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z-7/I, 16. 1. 1694; Z-7/II, 13. 1. 1694.

⁷⁵ Janez Herbard grof Auersperg (1643–1701, Ljubljana) je izviral iz glavne, turjaške veje Auerspergov. Bil je cesarski pravi tajni svetnik in komornik, kranjski deželni upravitelj in v letih 1696–1697 goriški deželni glavar. Petični grof je imel kot največjo posest gospostvo Kirchberg am Wald na Štajerskem, sicer pa več manjših posesti, med njimi že znano Brinje pri Grosupljem (Preinfalk: *Auerspergi*, str. 148–150, 452). V letu nakupa Brinja od zakoncev Gandin, leta 1692, je opravljal tudi funkcijo predsednika poverjeniškega urada kranjskih deželnih stanov (ARS, AS 1063, a. e. 2739, 1692 VII. __, Ljubljana).

⁷⁶ O višini čakarine in stotniške plače nimamo neposrednih pričevanj iz časa polihistorjevega življenja, zato pa je kar najbolj verodostojen vir prve roke, nastal tik po njegovi smrti: knjiga izdatkov urada glavnega prejemnika za leto 1694. Pripadniki deželne konjenice, ki so, tako kot prej Valvasor, imeli dva oklepna konja, so razen redkih izjem prejemali iz naslova čakarine enotno letno plačilo 100 goldinarjev (ARS, AS 3, knj. 610, knjiga izdatkov za leto 1694, s. p., razdelka »Wartthelt auf die Gelbe Fahnen« in »Warttgelt auf die Plawe Fahnen«). Vseh pet četrtnih stotnikov je imelo prav tako enako letno plačo 183 goldinarjev in 20 krajcarjev, med njimi stotnik Spodnje četrti Franc Bernard baron Tauffrer, ki je pokojnega Valvasorja nasledil 21. maja 1694 (prav tam, s. p., razdelek »Prouisionierte Haubtleüth vnd Beuelchshaber«). O Tauffrerjevi prošnji in imenovanju na Valvasorjevo mesto: ARS, AS 2, I. reg., šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702, fol. 404v, 23. 11. 1693; šk. 910, sejni zapisniki, 36, 1683–1700, fol. 445–445v, 21. 5. 1694.

ostanke. Stroški, povezani s *Slavo*, so se torej potrjeno zajedli v posest, ta pa najverjetneje niti po prodaji Črnega potoka (1689) še ni bila v celoti plačana. V naslednjih treh letih so sledile nove prodaje: desetine v Temenici, knjižnice z grafično zbirko ter nazadnje Bogenšperka z Lihtenberkom in hiše v Ljubljani.

Če naredimo primerjavo med tem, kar sta Valvasor in njegova prva žena v letih 1672–73 vložila v posest, in tem, kar je Valvasor ob smrti leta 1693 pre-mogel, je razlika sicer opazna, ni pa zelo velika. V izhodišču imamo okoli 10.000 goldinarjev deželne veljave, ki jih je skoraj v celoti prispevala ženina družina, pl. Graffenwegerji,⁷⁷ na koncu pa polihistorjevo premoženje ni bilo vredno bistveno manj: 800 goldinarjev hiša v Krškem brez hišne opreme, 7.000 goldinarjev dve zadolžnici, od katerih je eno za 3.000 goldinarjev takoj »zasegel« varuh otrok iz prvega zakona, nekaj manj kot 600 goldinarjev je bilo v gotovini, za matematične in druge instrumente s preostankom knjižnice pa je Franc Albreht pl. Seethal nekoliko pozneje odštel dedičem 600 goldinarjev deželne veljave. Matematično gledano izguba ni velika, a treba je seveda upoštevati drugačne okoliščine. Medtem sta minili dobri dve desetletji in Valvasor je imel zdaj vdovo ter šest ali sedem otrok iz dveh zakonov, ki so se morali zadovoljiti le s skromno dediščino.⁷⁸ Poleg tega je šla v tuje roke skoraj vsa njegova »duhovna zapuščina«, bogata knjižnica z grafično zbirko, ki je njenemu lastniku pomenila veliko več kot posest in denar.

Na koncu si zastavimo še hipotetično vprašanje, ali se je Janezu Vajkardu Valvasorju naložba v zemljiško posest izplačala. Ali ne bi začetnega kapitala, skoraj v celoti sicer ženinega, raje naložil na kakšno varno mesto, denimo pri deželnih stanovih, in zanj prejemal obresti, saj bi si s tem prihranil trud in skrbi, ki jih je imel z upravljanjem posesti? Takšno prakso v njegovem času na Kranjskem namreč poznamo, kajti obresti so včasih utegnile navreči celo več kot zemljiška posest.⁷⁹ Kako pa bi se stvar obnesla pri Valvasorju? Pri deset tisoč posojenih goldinarjih deželne veljave bi lahko računal na 600 goldinarjev letnih obresti, kar v dvajsetih letih nanese 12 tisočakov deželne veljave. Vsekakor premalo za izvedbo vsega, kar je v teh dveh desetletjih počel kot bogenšperški gospod. Iz posesti je lahko potegnil precej več, saj je bila dobra priložnost, da se naloženi kapital dobro obrne. Poleg tega je bila zemljiška posest stvar ugleda in veljave, njeno posedovanje pa za plemiča tako rekoč družbena norma. Graf-fenwegerji gotovo ne bi dali iz rok tolikšne vsote, če je zet oziroma svak ne bi naložil v bližnje posesti, ampak bi se zadovoljil z vlogo rentnika in hišnega posestnika kje v Ljubljani. Janeza Vajkarda Valvasorja si v takšni vlogi, statični in brez tveganj, preprosto niti ni mogoče predstavljati. Njegove potrebe so prese-gale prihodke, dejavnosti, s katerimi se je ukvarjal, niso prinašale dobička, prej izgubo. Če je torej hotel doseči cilje, je moral biti dovolj spreten »menadžer«, pri tem pa je bolj kot vse drugo potreboval zemljiško posest. Samo v obliki hipotek nanjo je namreč lahko dobil zadostna posojila, četudi posest dejansko nikoli ni bila v celoti odplačana in torej nikoli povsem njegova last. In končno, kranjski polihistor je za svoje delo nujno potreboval ustrezno okolje. Grafične delavnice, v njej zaposlenih mož, tudi poročenih z družino, in lastne številčne družine ne bi mogel vzdrževati drugje kot na gradu z dovolj veliko posestjo. Janez Vajkard Valvasor je preprosto moral postati zemljiški gospod.⁸⁰

⁷⁷ Golec: Valvasor kot zemljiški gospod (1. del), str. 71.

⁷⁸ ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, lit. Z-7/I, 16. 1. 1694, pag. 2, 5, 9; Golec, Neznano in presenetljivo, str. 344–351.

⁷⁹ Prim. Štuhec: *Rdeča postelja*, str. 70 sl.

⁸⁰ Kranjska okolica je seveda dobro vedela za njegove večne finančne težave in mu je vsaj kdaj velikodušno priskočila na pomoč. Morda so za percepcijo Valvasorja kot sodeželana in tudi zemljiškega gospoda najbolj zgovorne besede, izrečene na deželnem zboru 19. junija 1683, ko so stanovi razpravljali o polihistorjevi prošnji, da bi sprejeli 500 izvodov »deželne kronike« in avtorju za vsako tiskarsko polo plačali po tri krajcarje. Sprejeli so sklep, da mu sicer ugodijo,

VIRI IN LITERATURA

VIRI

Arhiv Republike Slovenije (=ARS)

- ◊ AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 268.
- ◊ AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 533–535, 537, 539, 541, 543, 545, 547, 895, 900, 901, 903–904, 907, 909–912, 914.
- ◊ AS 3, Urad glavnega prejemnika za Kranjsko, knj. 610.
- ◊ AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 5, 6.
- ◊ AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 127, 132.
- ◊ AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 191.
- ◊ AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko, popis, knj. 15–17.
- ◊ AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, II. serija: fasc. G 1–54 1/2, K 1–28, V 1–16, T 1–94, popisi.
- ◊ AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 33–36, 50, 52, 82, 84, 131, popis.
- ◊ AS 746, Cistercijanski samostan in državno gospostvo Kostanjevica, Spisi, fasc. 2, 14, 39, 43.
- ◊ AS 748, Gospostvo Krumperk, fasc. 25.
- ◊ AS 781, Cistercijanski samostan in državno gospostvo Stična, Knjige, knj. 17; Spisi: fasc. 10.
- ◊ AS 1063, Zbirka listin, a. e. 2739.
- ◊ AS 1075, Zbirka rodovnikov, šk. 4.
- ◊ AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 1.

Kärntner Landesarchiv (=KLA)

- ◊ KLA 741, Güter Ebensfeld, Sch. 1.

Nadžkofijski arhiv Ljubljana (=NŠAL)

- ◊ ŽA Kamnik, Matične knjige, M 1671–1707.
- ◊ ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, R 1669–1678, P 1682–1717, M 1658–1735.
- ◊ ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, Ind R 1614–1688, R 1651–1665, R 1665–1674, R 1674–1688, R 1689–1703, R 1703–1719, P 1660–1720, M 1660–1710, M 1711–1754; Razne knjige: fasc. 2.

Zgodovinski arhiv Ljubljana (=ZAL)

- ◊ LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, šk. 456–459.

LITERATURA

Cevc, Emilijan: J. W. Valvasor kot mentor slikarjev. V: *Janez Vajkard Valvasor Slovenecem in Evropi. Katalog razstave. Johann Weichard Valvasor to the Slovenes and to Europe. Exhibition Catalogue* (ur. Lojze Gostiša). Ljubljana: Narodna galerija, 1989, str. 169–195.

Dular, Anja: Valvasorjeva knjižnica. V: *Theatrum vitae et mortis humanae. Prizorišče človeškega življenja in smrti. Podobe iz 17. stoletja na Slovenskem* (ur. Maja Lozar Štamcar, Maja Žvanut). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 259–275.

vendar se bodo o ceni pogovarjali pozneje. Na predlog deželnega upravnika Jurija Sigmunda grofa Gallenberga so mu vnaprej plačali 2.000 goldinarjev, in sicer z grofovo pomenljivo utemeljitvijo, »ker je ubog mož in nima zaloge« (*weillen er ain armberr herr vnd der Verlag nicht hat*).

Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820*. 4. zvezek. *Župani in sodniki 1650–1785*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2012.

Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918*. 1. Band. A–E. Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1967; 2. Band. F–J, 1970; 3. Band. K–N, 1972; 4. Band. O–Sh, 1973; 5. Band. Si–Z, 1974.

Golec, Boris: Neznano in presenetljivo o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja. V: *Zgodovinski časopis* 61 (2007), št. 3–4, str. 303–364.

Golec, Boris: Plemstvo v cerkvenih matičnih knjigah zgodnjega novega veka – raziskovalni problemi in izzivi. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 85–110.

Golec, Boris: Valvasor kot zemljiški gospod (1. del). V: *Arhivi* 37 (2014), št. 1, str. 65–107.

Golec, Boris: Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (1. del). V: *Kronika* 61 (2013), št. 1, str. 5–66.

Golec, Boris: *Valvasorjeva hiša v Krškem – napačna in prava*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut ZRC SAZU, Kulturni dom Krško, enota Mestni muzej Krško, 2013.

Historischer Atlas der österreichischen Alpenländer. I. Abteilung. Die Landgerichtskarte, 4. Teil: Kärnten, Krain, Görz und Triest. Wien: Adolf Holzhausens Nachfolger, 1929.

Juričić Čargo, Danijela, Žnidaršič Golec, Lilijana: *Vodnik po urbarjih arhiva Republike Slovenije*. 3. zvezek. *Urbarji Ljubljanske in Novomeške kresije v fondu Terezijanski kataster za Kranjsko*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2013.

A. Kaspert, A.[nton]: Ženitni dogovor Ivana Vajkarda Valvasorja z Ano Maksimilo baronico Zečker dne 20. julija 1687. I. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* I (1904), str. 186–189.

Klaić, Vjekoslav: *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652.–1713.)*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1914.

Kos, Dušan: *Urbarji za Belo krajino in Žumberk (15.–18. stoletje)*. Ljubljana: SAZU, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 1991 (Viri za zgodovino Slovencev, Trinajsta knjiga, Novejši urbarji za Slovenijo, Prvi zvezek).

Kos, Franc: *Izbrano delo*. Ljubljana: Slovenska matica, 1982.

Ogrin, Rafael: Nekaj o neposrednih davkih v XVI., XVII. in XVIII. stoletju. Kratek prispevek k zgodovini davkov na Kranjskem. V: *Kronika* VI (1958), str. 35–38.

Otorepec, Božo: Iz zgodovine gradu. V: *Bogenšperk*. Maribor: Obzorja, 1976 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov 70), str. 3–26.

Preinfalk, Miha: *Auerspergi. Po sledih mogočnega tura*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005 (Thesaurus memoriae, Dissertationes, 4).

Radics, P.[eter] pl.: Graščine in hiše rodovine Valvasorjeve na Kranjskem. V: *Ljubljanski zvon* 14 (1894), št. 7, str. 433–437; št. 9, str. 566–569.

Radics, P.[eter] von: *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor (geb. 1641, gest. 1693). Mit 5 Porträts und 15 anderen Abbildungen; samt Anhang, Nachtrag und der Genealogie der Familie Valvasor*. Laibach: Krainische Sparkasse, 1910.

Radics, Radics, P.[eter] v.[on]: Valvasor-Studien XXXI. Johann Weikhard Freiherr von Valvasor verkauft sein Schloss Schwarzenbach. V: *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 297, 28. 12. 1896, str. 2561; Nr. 298, 29. 12. 1896, str. 2569–2570.

Radics, P.[eter] v.[on]: Valvasor und »Eine Löbliche Landschaft« von Krain. V: *Die Ehre des Herzogthums Krain von Johann Weikhard Freiherrn von Valvasor, Laibach–Nürnberg 1689. 2te unveränderte Auflage*. Rudolfsverth: J. Krajec. IV. Band, s. p. (v dodatku).

Reisp, Branko: *Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983.

Reisp, Branko: Neznani epitaf Janezu Vajkardu Valvasorju. V: *Zgodovinski časopis* 47 (1993), str. 345–348.

Reisp, Branko: Novejša spoznanja o Valvasorju. V: *Glasnik Slovenske matice* XXIX/XXXI (2005/2007), str. 10–19.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.

Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Druga knjiga. Med Bogenšperkom in Mokricami*. Ljubljana: Viharnik, 2001.

Suhadolnik, Jože – Anžič, Sonja: *Mestni trg z okolico in Ciril-Metodov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris predela med grajskim hribom, Cankarjevim nabrežjem, Trančo, Stritarjevo ulico in podgrajskega dela Ciril-Metodovega trga ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2000.

Štuhec, Marko: *Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren*. Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995 (Studia humanitatis, Apes 1).

Umek, Ema: *Samostani Kostanjeviva, Pleterje in Stična*. Ljubljana: Arhiv Slovenije, 1974 (Publikacije Arhiva Slovenije. Inventarji. Serija Samostanski arhivi. Zvezek 1).

Valenčič, Vlado: *Žitna trgovina na Kranjskem in ljubljanske žitne cene od srede 17. stoletja do prve svetovne vojne*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1977 (Razprave Dissertationes X/4).

Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain, I–XV*. Laybach, 1689.

Valvasor, Johann Weichard: *Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе. Wagensperg in Crain, 1679* (faksimilirana izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba, München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik, 1970.

Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev: od naselitve do zloma stare Jugoslavije*. Ljubljana: Slovenska matica, 1961.

Vilfan, Sergij: Prispевki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero (16.–19. stoletje). V: *Zgodovinski časopis* VIII (1954), str. 27–86.

Vilfan, Sergij: Temelji in razvoj denarnih sistemov v slovenskih deželah do 17. stoletja. V: *Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem. Posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije. Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1987, str. 19–32.

Vrhovnik I.[van]: Kako je prišla Valvasorjeva knjižnica v Zagreb? V: *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* IX (1928), str. 108–110.

Witting, Joh. Bapt.: Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels. V: *Jahrbuch der K. K. Heraldischen Gesellschaft »Adler«*. Neue Folge IV (1894), str. 89–146; V (1895), str. 162–264.

ZUSAMMENFASSUNG

VALVASOR ALS GRUNDHERR

In den Biographien und sonstigen Abhandlungen über das Leben und Werk des Krainer Polyhistor Johann Weichard Valvasor (1641–1693) blieb eine der mit der materiellen Grundlage für seine Leistungen verbundenen Schlüsselfragen recht pauschal behandelt: Auf welche Art und Weise verwaltete er den Besitz seiner Schlösser Bogenšperk (Wagensperg), Lihtenberk (Lichtenberg) und Črni potok (Schwarzenbach) und wie erfolgreich war er als Grundherr? Es handelt sich um zwei Jahrzehnte, von 1672 bis 1692, in die auch Valvasors kreativster Lebensabschnitt fällt, als das Schloss Bogenšperk, wo er wohnte, nach den Worten von Valvasors Nürnberger Korrektor Erasmus Francisci die Bezeichnung »Parnass« verdiente.

Das Wissen um Valvasors Einnahmen und Ausgaben ist auch nach dem letzten Forschungsstand noch immer sehr beschränkt, obwohl wir uns der Beleuchtung der komplexen Frage um einige Schritte genähert haben, auch was das Wirtschaften auf seinem erworbenen Besitz als wichtigster materieller

Grundlage für Valvasors »Unternehmen« betrifft. Für ein ganzheitliches Bild Valvasors als Grundherrn stehen uns einfach zu wenig aussagekräftige Quellen zur Verfügung, insbesondere solche, mit deren Hilfe die Einnahmen und Ausgaben aus erster Hand verfolgt werden könnten. Viele Dokumente kennen wir nur aus knappen Regesten, was eine Interpretation erschwert, und die einzelnen spärlichen Angaben sind schwer in Übereinstimmung zu bringen und entsprechend zu verknüpfen. Die Heranziehung von bislang nicht genutzten Quellen und die Analyse der vorhandenen, größtenteils zwar spärlichen Angaben finanziell-wirtschaftlicher Natur haben bestimmte Lücken gefüllt, und schon bekannte Tatsachen sind neuerlich bewertet und in einen anderen Kontext gebracht worden. Eine sehr wertvolle Entdeckung stellt ein von Valvasor verfasstes undatiertes Urbar dar, das um 1680 entstanden ist. Das Urbar als solches war zwar nicht ganz unbekannt, es blieb aber angesichts der Tatsache, dass es niemand mit Valvasor in Verbindung gebracht hatte, ungenutzt.

Als der 31-jährige Johann Weichard Valvasor im Sommer 1672 die noch nicht 14-jährige Anna Rosina Graffenweger heiratete, hatte er sich schon nach seinem künftigen Besitz umgesehen. Fast ausschließlich mit Graffenwegers Geld erwarb er im Herbst zusammen mit seiner jungen Frau von Franz Albrecht Baron Kheysell die Schlösser Bogenšperk und Črni potok sowie die schon verfallene Burg Lihtenberk, alle drei in der Nähe des Marktfleckens Litija an der Save (Littai) und des Schlosses Slatna (Slattenegg), von dem seine Frau stammte. Der Besitz war im krainischen Gültbuch mit 64 Gültfund und 28 Huben angesagt, der Kaufpreis betrug 20.000 Gulden in kranischer Währung, 200 Golddukaten und 100 Reichstaler.

Vom Beginn seiner Rolle als Grundherr bis zum Verlust seines letzten Besitzes erweist sich der Krainer Polyhistor als »ewiger Schuldner«. Der erworbene, im Gültbuch auf ihn und seine Frau eingetragene Besitz stellte in Wahrheit nie gänzlich deren Eigentum dar. Nach einem Jahr schuldeten die Eheleute noch immer fast die Hälfte des Kaufpreises, 10.242 Gulden, und nach fünf Jahren nur um eine Spur weniger, knapp 9.774 Gulden. Über 600 Gulden in krainischer Währung, d. h. rund 500 in deutscher Währung, wurden alljährlich nur für die Zinsen ausgegeben und etwa 380 Gulden für Steuer und Kontribution. Im Hinblick auf Valvasors große Bedürfnisse verringerte sich der Hauptteil der Schuld nicht, auch die Steuer- und Kontributionsausstände begannen sich zu summieren. Um sich wenigstens der hohen Zinsen auf den noch unbeglichenen Teil des Kaufpreises zu entledigen, verpfändeten die Eheleute 1677 das Schloss Črni potok mit dem Grundbesitz, und zwar der Witwe des Verkäufers, des Barons Kheysell. Mehr noch, sofort nach der Heirat begann Valvasor, auf den Namen seiner Frau bei einem Verwandten, dem Baron Posarel, Kredite aufzunehmen, und zwar auf Rechnung eines Donationsbriefes in Höhe von 5.000 Gulden, den er seiner Schwiegermutter Graffenweger abgeloct und dem genannten Kreditgeber verpfändet hatte, woraufhin er das Geld nach dem Tod der Schwiegermutter zumindest teilweise dem Schwager zurückgeben musste (1683). Die Krainer Landstände löschten Anfang der 1680er Jahre zweimal seine Steuer ausstände, doch wuchsen diese seitdem noch rascher an. Zuletzt, zu Beginn des Jahres 1689, ließ Valvasor rund 1.000 Gulden von der Summe abziehen, die ihm die Landstände als Bezahlung für sein Hauptwerk, *Die Ehre des Hertzogthums Crain* (1689), versprochen hatten, und zwar in Form eines Ankaufes von 500 Exemplaren zum Preis von 3 Kreuzern pro Papierbogen. Zur gleichen Zeit, an der Wende des Jahres 1689, als hohe Ausgaben durch den Druck seines Hauptwerkes in Nürnberg entstanden, begann der Abverkauf seines Besitzes. Zunächst verkaufte er um etwa 6.850 Gulden in Landeswährung den Besitz Črni potok, den er kurz davor aus der Verpfändung gelöst hatte. Fast der gesamte Kaufpreis, 6.414 Gulden, ging auf die Erben des Barons Kheysell für den noch nicht bezahlten Kaufpreis aus dem Jahr 1672 über, der wahrscheinlich auch damit nicht vollends beglichen war. Valvasor nahm knapp davor beim Laibacher Kaufmann

Georg Tollmeiner ein Darlehen in Höhe von 6.000 Gulden auf, und im selben Jahr verschuldete er sich noch bei seiner zweiten Frau, Anna Maximiliana (Baronin) Zetschker, insgesamt um 1.847 Gulden. Wenn er alle Verbindlichkeiten gegenüber seinen Gläubigern begleichen wollte, was er bis zu seinem Tod auch tat, so war er neuerlich gezwungen zu verkaufen. Höchstwahrscheinlich musste er sich 1691 von seiner wertvollen Bibliothek und graphischen Sammlung und im Frühjahr desselben Jahres vom Grundzehnt in Temenica trennen, wofür er etwa 3.050 Gulden erhielt. Im Herbst 1692 verkaufte er um eine unbekannte Summe Bogenšperk zusammen mit Lihtenberk und seinem Haus in Ljubljana (Laibach) und übersiedelte im Frühjahr 1693 in ein erworbenes Haus in der Kleinstadt Krško (Gurkfeld), wo er noch im selben Jahr starb. Nach zwanzig Jahren endete somit seine Rolle als Grundherr. Nach Begleichung der Schulden verblieben ihm 7.000 Gulden in Schuldscheinen, die er für den Kaufpreis von Bogenšperk und Lihtenberk erhalten hatte. Außer den Jahreszinsen von den Schuldscheinen, aller Wahrscheinlichkeit nach 420 Gulden, erhielt er bis zu seinem Tod noch den Gehalt eines Hauptmanns »*der gemainer Mann*« im Unterkrainger Viertel und ein Wartgeld als Mitglied der Landeskavallerie, zusammen rund 283 Gulden.

Eine sehr wertvolle Quelle zur Beurteilung Valvasors als Grundherrn stellt ein von ihm selbst verfasstes und undatiertes Urbar für den Besitz Bogenšperk und Lihtenberk dar, das um 1680 (spätestens 1683) entstand, mit zwei Beilagen auf selbständigen Blättern. Während der erste Teil des Urbars inhaltlich dem Standard entspricht – er beinhaltet die Verpflichtungen der eigenen Untertanen (49) und der Vogtei- und Forsthaberpflichtigen (38) –, ist der zweite Teil sehr narrativ, als ob ihn Valvasor für *Die Ehre des Hertzogthums Crain* verfasst hätte. Wir erfahren nämlich eine Reihe interessanter Tatsachen, die in der Regel nicht in Urbare gehören. So schreibt er etwa über den Obstreichthum und das Laichen der Fische in den der Save zufließenden Bächen sowie darüber, dass »*die bauern seind guet*« und regelmäßig ihre Abgaben entrichten. Es ist kein Zufall, dass das Urbar im Archivbestand des Zisterzienserklosters Kostanjevica (Landstrass) erhalten blieb. Der Gerhab von Valvasors Kindern aus erster Ehe vertraute nämlich ihren väterlichen Nachlass dem dortigen Abt an, weil in Kostanjevica als Ordensbruder Valvasors jüngster Sohn Johann Wolf Engelbert (1684–1752) lebte.

Bei der Frage, ob Valvasor selbst seinen Besitz verwaltete, scheint es kein Dilemma zu geben. Die Verwaltung übernahm ein Amtmann, während er die administrativen Geschäfte selbst besorgte, wovon am besten sein Urbar zeugt, aber auch die Erwähnung zweier Handbücher über die Zahlungen an seine Dienerschaft. Aus bestimmten, leider weniger aussagekräftigen Quellen lässt sich schließen, dass er nicht über Gebühr prozessierte. Auch mit baulichen Dingen beschäftigte er sich nicht besonders. Wenn auf seinen Schlössern zu Valvasors Lebzeiten physische Veränderungen eintraten, waren dies eher eine Folge der Neugier und Innovationsfreude als des Eifers eines Bauherrn. Eine erhebliche Quelle seiner Einnahmen als Grundherr stellte der ziemlich umfangreiche Dominikalbesitz dar, den die Untertanen mit dem auferlegten grossen Frondienst bewirtschafteten. Viele Stellen in *Der Ehre des Hertzogthums Crain* zeugen zwar davon, dass Valvasor im Allgemeinen ein respektvolles Verhältnis zum Bauernstand pflegte, aber darüber, wie er als Grundherr gegenüber seinen Untertanen auftrat, wissen wir sehr wenig. Er selbst bezeichnete sie als gut, und zumindest bei einigen hatte er ein solches Vertrauen geweckt, dass sie bereit waren, ihm auch über Intimes aus ihrem Leben zu erzählen, so wie der Mann, der alle Hoffnung an das Gebet geknüpft hatte und auf wundersame Weise gesund wurde.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 355.257.7(477)"1914/1920":929Košir J.

Prejeto: 2. 10. 2014

**»Čez dolgo spet »Gorenska stran« in ti moj dom,
men dobro znan!«
Josip Košir in rusko ujetništvo (1914–1920)**

UROŠ KOŠIR

univ. dipl. arheolog

Hrušica 63, SI-4276 Hrušica

e-pošta: u.kosir87@gmail.com

Izvleček

Med številnimi slovenskimi vojaki, ki so se med prvo svetovno vojno znašli v ruskem vojnem ujetništvu, je bil tudi Josip Košir (1872–1948), posestnik in mlinar iz Škofje Loke. Bil je vpoklican že ob prvi mobilizaciji, star 42 let, in skupaj z ljubljanskim 27. domobranskim pehotnim polkom poslan na vzhodno bojišče, kjer je bil v prvih bojih pri Lembergu (Lvovu) tudi zajet. Prispevek na podlagi njegove zapuščine in drugih virov oriše Josipovo težko izkušnjo ruskega ujetništva med letoma 1914 in 1920 ter dolgo pot v domovino.

Ključne besede:

Josip Košir (1872–1948), prva svetovna vojna, rusko ujetništvo, Sibirija, pot domov

Abstract

»GORENJSKA, FOR LONG TIME I HAVE NOT SEEN THEE
AND YOU MY HOME SO DEAR TO ME!«
JOSIP KOŠIR AS PRISONER-OF-WAR (POW) IN RUSSIA (1914–1920)

Josip Košir (1872–1948), a landowner and miller from Škofja Loka, was just one of the many Slovenian soldiers that ended up as POWs in Russia during the Great War. Aged 42, he was called up for the first mobilization and was, as a soldier of the 27th Home Guard Infantry Regiment, sent to the Eastern Front, where he was captured by the Russians during the first battles at Lemberg (Lvov). Based on Josip's legacy and other sources, the article describes his hardships in Russian captivity between 1914 and 1920 and his long journey home.

Key-words:

Josip Košir (1872-1948), World War I, POW in Russia, Siberia, journey home

Uvod

»Po deželi se je raznesla vest o mobilizaciji in morebitni vojski včeraj dopoldne bliskovito. Med ljudstvom je nastalo pravcato vojno razpoloženje. Županstva in okrajna glavarstva, ki so uradovala včeraj celi dan, so bila oblegana od ljudi, ki so prihajali iskat navodil in poročil. Vpoklicani možki so se jeli pripravljati na odhod [...].«¹ Tako je 27. julija 1914, le dan pred začetkom vojne, poročal časopis Slovenec.² Številni so se v naslednjih dneh morali posloviti od svojih najdražjih, zapustiti rodno zemljo in oditi v boj proti nasprotniku, večinoma na rusko bojišče. Veliko slovenskih vojakov je že v prvem letu vojne za vedno ostalo na krvavih galiških poljanah, še več pa jih je padlo v rusko ujetništvo, ki ga marsikdo ni preživel. Po težkem in dolgoletnem ujetništvu so bila vračanja domov dolga popotovanja, ki so povečini utonila v pozabo, le redke zgodbe pa so se ohranile potomcem. Tudi Josip Košir, škofje-loški posestnik in mlinar, je doživel in preživel šestletno rusko ujetništvo, po katerem se je po dolgotrajni poti le vrnil domov. Njegova zapuščina nam ponuja vpogled v njegovo ujetniško izkušnjo in pot domov ter nam odstira drobce iz njegovega življenja.

Mlinarjev sin

V Škofji Loki se ob Selški Sori oz. Selščici, kot jo nekateri imenujejo, nahaja Koširjeva hiša »Pod mostom.« Zaradi ugodne lege ob reki so tam že v srednjem veku zgradili mlin, ki se prvič omenja leta 1309.³ Loško gospostvo ga je pozneje prepustilo klarisam,⁴ leta 1782, ko je bil samostan razpuščen, pa so imetje prevzele uršulinke, ki so isto leto prišle v Škofjo Loko.⁵ Prav te so mlin prodale Koširjevim,⁶ ki v Škofji Loki živijo že več kot 275 let.⁷

Mlinarju Lorencu Koširju (1824–1897) in ženi Mariji (1835–1895), rojeni Hafner, se je rodilo več otrok, a so le trije preživeli otroštvo. Poleg Ivana in Franceta, ki je bil v času prve

Poročna fotografija Josipa Koširja in Barice Tavčar (vir: Vladislav Košir)

¹ Slovenec, 27. 7. 1914, str. 1.

² Prav tam.

³ Blaznik: Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803), str. 58.

⁴ Prav tam, str. 341.

⁵ Prav tam, str. 393.

⁶ Dobida: Slikar France Košir, str. 192.

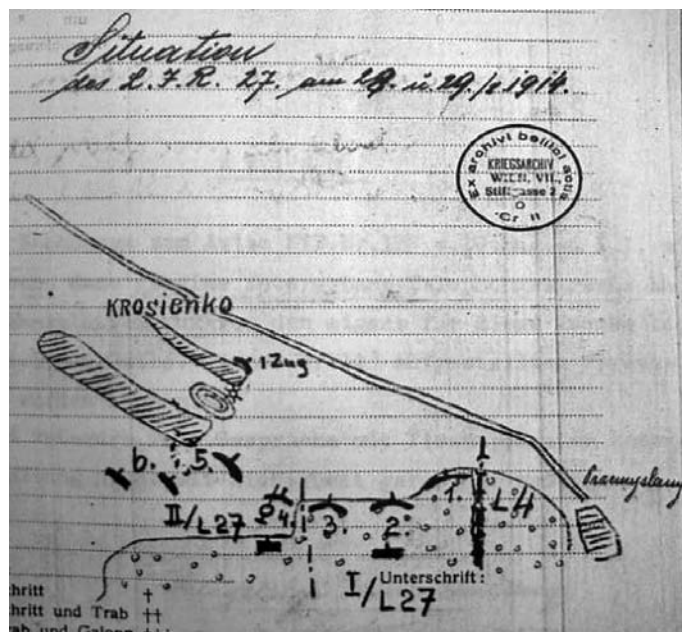
⁷ Dobida: † Slikar France Košir, str. 506; Pavlovec: Slikar France Košir: Ob retrospektivni razstavi v Loškem muzeju, str. 112.

svetovne vojne župnik na Koroški Beli,⁸ se je 7. marca 1872 rodil Josip (Jože) Košir. Kakor njegov oče se je tudi on po opravljeni osnovni šoli izučil za mlinarja. Leta 1897 je po očetovi smrti podedoval celotno posest z mlinom, leta 1899 pa se je poročil s svojo izvoljenko Barico Tavčar (1876–1910) iz Selc. Ta mu je v zakonu rodila šest otrok, med katerimi sta odrasla le Jože (1900–1990) in znani loški akademski slikar France (1906–1939). Po dolgotrajni bolezni je Barica 22. marca 1910 umrla,⁹ tri leta po njeni smrti pa se je Josip drugič poročil, tokrat z Ivancko Magušar (1884–1971), Baricino sovaščanko. Kmalu se jima je rodil prvi sin Ivan (Janko) (1914–2005), mirno družinsko življenje pa je prekinil izbruh prve svetovne vojne.

Leta ujetništva

Strelom v Sarajevu je mesec dni pozneje, 28. julija 1914, sledila avstro-ogrsko vojna napoved Srbiji, kolesje vojne pa je v svoj stroj potegnilo domala cel svet. Cesar Franc Jožef I. je 26. julija 1914 odredil delno mobilizacijo vseh za vojsko sposobnih moških, starih med 21 in 42 let.¹⁰ Tega časa se je Josip pozneje spominjal: »Bilo je leta 1914, prihajal je glas, da bode svetovna vojska, in resnica je bila, došla je mobilizacija 26/7 in vsi so bili prvi pot do 42 leta poklicani pod orožje, med temi sem bil tudi jaz. Poklican sem bil v Kobarid k Grenzschutz Kompanie, potem smo se pripeljali v Ljubljano, ostali 14 dni v Ljubljani, iz Ljubljane smo se odpeljali v Galicijo nad Rusa. Bilo je 26. avgusta, ko je naš 3 Kor prvi v ogenj prišel, rezerve nismo nobene imeli, vse ta boljši pozicije so bile od Rusov zasedene. Rusov je bilo 4 Kore, a nas samo jeden Kor, tisti dan jih je strašno veliko padlo, naš 3 Kor je bil docela uničen, tudi Rusov je mnogo padlo, pa vendar moč je bila na Ruskej strani, mnogo so jih tisti dan zajeli, in tudi jaz sem bil med njimi ter nas potem tirali na Rusko.«¹¹

Josip je bil med nesrečniki zadnjega letnika, ki so jih vpoklicali v začetku vojne, pridružil pa se je 12. stotniji ljubljanskega 27. domobranskega pehotnega polka (LIR27). Boj je izkusil v bitki pri Lembergu,¹² tekom bitke pa je bil zajet

Razporeditev enot 27. domobranskega pehotnega polka pri kraju Korosne (Krosienko) dne 28. in 29. avgusta 1914

(vir: Vojni arhiv Dunaj)

⁸ Slovenski narod, 7. 11. 1914, str. 3.

⁹ Glas naroda – List slovenskih delavcev v Ameriki, 7. 4. 1910, str. 3.

¹⁰ Nečak, Repe: Prelom: 1914–1918. Svet in Slovenci v 1. svetovni vojni, str. 90–92.

¹¹ Zapis »Nekaj črtic iz mojega ujetništva« z dne 30. 3. 1921 (avtorjev arhiv).

¹² Danes mesto Lvov v Ukrajini.

28. avgusta 1914 pri kraju Korosne.¹³ Znanec Rudolf Zdolšek,¹⁴ prav tako vojni ujetnik, je boj v bližnjem kraju opisal takole: »Čudim se, kaj me je v bitki pri Krasnem¹⁵ 26./VIII. (13./VIII.) ohranilo. Na desno in levo je bila zemlja razorana od granat, šrapneli so se vsipali liki dežju na nas; krogle so pa kar žvižgale okrog ušes. Bila je že tema, ko sta me zbudila iz nezavesti dva ruska vojaka in mi dala vode.«¹⁶ Ujetnike so po zajetju običajno zbrali na enem mestu in jih poslali v frontne štabe na zaslišanja, ki so bila velikokrat tudi nasilna. Kolone ujetnikov so nato peš poslali v zaledje do železniških postaj, kjer so se vkrcali na tovarne vlake.¹⁷

Ker družina z bojišča že od sredine avgusta, ko se je Josip peljal skozi Budimpešto,¹⁸ ni dobila nobenega pisma ali novic o Josipu, je brat Ivan 19. septembra 1914 na Rdeči križ poslal telegram za poizvedbo o kakršnihkoli informacijah o bratovi usodi. V negotovosti so bili več kot mesec dni, nakar je iz Novega mesta k družini prispel telegram: »Zdolšek pisal stric je ujetnik skupaj z njim na Ruskem.«¹⁹ Rudolfova sestra Edita je kmalu zatem Josipovi ženi Ivanki poslala tudi pismo, v katerem ji svetuje, kam naj se obrne za nadaljnje informacije, ter ji sporoča, da se Josip nahaja v kraju Atkarsk²⁰ v Saratovski oblasti. Kot je poročal časopis *Slovenec*,²¹ je že naslednji dan za pismom Edite Zdolšek na dom prispela Josipova dopisnica, ki jo je poslal 9. oktobra 1914. Ranjenci, ki so se vrnili v Škofjo Loko, naj bi že v času pred vsemi prispelimi novicami govorili, da je bil težko ranjen in pokopan v Galiciji,²² čemur ni bilo tako. V prihodnjih dneh je več časopisov objavilo tudi notico o njegovem ujetništvu v Rusiji.²³

Čeprav je bil Rudolf ujet dva dneva pred Josipom, sta bila na začetku zagotovo v skupnem ujetništvu, kar je razvidno tudi iz omenjenega telegrama. Pot do Atkarska je Rudolf opisal takole: »Ravnali so ruski vojaki z nami vedno, da jim gre vsa čast. Čez Zločev²⁴ in Brodi²⁵ so nas spravili v Rovno,²⁶ od tod pa v Kijev. Tukaj smo bili razdeljeni po narodnosti in razposlani po raznih krajih. Nekaj partije je šlo v Pebevy²⁷ od koder so nas Slovence spravili v Atkarsk (9./IX.–26. VIII) gubernija Saratow. Bivali smo v nekdanjih arestih, hudo natlačeni. Pustili so nas brez dela, gibajoč se prosto po dvorišču. Nakupovali smo si tudi svoje posebke pod nadzorstvom.«²⁸

Josipa so nekje v obdobju do maja 1915 premestili v Čistopolj²⁹ v Kazanski oblasti, od koder je pisal 23. maja 1915: »Minulo bode kmalu leto odkar sem

¹³ Kraj Korosne se nahaja okoli 40 kilometrov jugovzhodno od Lvova.

¹⁴ V časopisu *Slovenec*, 7. 10. 1914, str. 5, v notici o iskanju informacij o pogrešanem Rudolfu izvemo, da je bil »Infanterist 47. pešpolka Rudolf Zdolšek, strokovni učitelj na Grmu pri Novem mestu, ki je bil v začetku vojne prideljen trenu kot »Fahrsoldat«, pogrešan že od 25. 8. 1914. Rudolf (rojen 8. 4. 1881) ujetništva ni preživel, saj je 8. 3. 1916 umrl zaradi pegavice v kraju Čistopolj (<http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi860640>).

¹⁵ Kraj Krasne se nahaja okoli 27 kilometrov severovzhodno od kraja Korosne ter okoli 43 kilometrov vzhodno od Lvova.

¹⁶ Pismo Rudolfa Zdolška z dne 13. 11. 1914 (avtorjev arhiv).

¹⁷ Hribar: *Rusko ujetništvo avstroogrskih vojakov v veliki vojni*, str. 20–21; prim. Davis: *The life of prisoners of war in Russia, 1914–1921*, str. 166–167; Wurzer: *Die Erfahrung der Extreme, Kriegsgefangene in Rußland 1914–1918*, str. 102.

¹⁸ *Slovenec*, 6. 11. 1914, str. 3.

¹⁹ Telegram z dne 25. 10. 1914 (avtorjev arhiv).

²⁰ Mesto Atkarsk se nahaja v ruski Saratovski oblasti.

²¹ *Slovenec*, 6. 11. 1914, str. 3.

²² Prav tam.

²³ Glej: *Slovenski narod*, 7. 11. 1914, str. 3; *Slovenec*, 9. 11. 1914, str. 3; *Domoljub*, 12. 11. 1914, str. 743; *Gorenjec*, 13. 11. 1914, str. 3; *Amerikanski Slovenec*, 8. 12. 1914, str. 3.

²⁴ Mesto Zolochiv v današnji Ukrajini, vzhodno od Lvova.

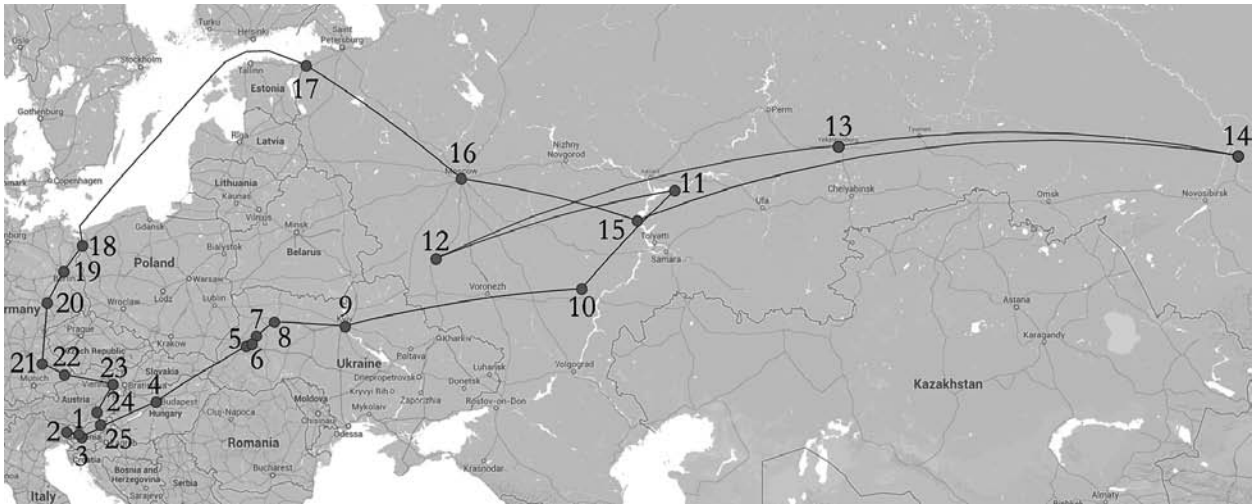
²⁵ Mesto Brody se nahaja severovzhodno od Lvova.

²⁶ Mesto Rivne v Ukrajini.

²⁷ Neznani kraj, ki ga s tem imenom danes ni mogoče najti.

²⁸ Pismo Rudolfa Zdolška z dne 13. 11. 1914 (avtorjev arhiv).

²⁹ Danes mesto v avtonomni republiki Tatarstan.

Zemljevid krajev, kjer se je na svoji poti nahajal Josip Košir med letoma 1914 in 1920.

1 - Škofja Loka, 2 - Kobarid, 3 - Ljubljana, 4 - Budimpešta, 5 - Korosne, 6 - Zločev, 7 - Brodi, 8 - Rovno, 9 - Kijev, 10 - Atkarsk, 11 - Čistopolj, 12 - Orel, 13 - Jekaterinburg, 14 - Tomsk, 15 - Uljanovsk, 16 - Moskva, 17 - Narva, 18 - Szczecin, 19 - Berlin, 20 - Leipzig, 21 - Regensburg, 22 - Passau, 23 - Dunaj, 24 - Gradec, 25 - Maribor.

šel od doma in ves ta čas nisem dobil nobenega pisma od doma, nevem kaj je temu vzrok, ali se vsako pismo izgubi ali kaj [...]»³⁰ Ženo Ivanko je prosil za odgovor prek telegrama in 40 kron, saj mu je primanjkovalo denarja. Poleg tega je tudi zelo shujšal, saj je bil bolan cel mesec, ob tem pa je upal, »[...] da bi vsaj do zime minulo, če ne bode treba zopet celo zimo biti na Ruskom, kar ni ravni prijetno.«³¹ Josip si takrat verjetno ni niti predstavljal, da bo moral preživeti še kar pet ruskih ter sibirskih zim. Februarja 1916 se je znova oglašil iz drugega kraja: »Nahajam se zdaj v bolnici zaradi nog, peljali smo se 5 dni in noči v Sanitäts vagonih, bilo nas je kakih 60 mož, tu je veliko mesto, imenuje se Orel,³² kjer zdaj bolnica je bila pred kavarna, pred mobilizacijo. 300 kilometrov je še do Moskve [...]»³³

Josip se je družini oglašil še septembra 1917,³⁴ zatem pa so pisma prenehala prihajati. Sicer je pošta ujetnikov v Rusiji med letoma 1914 in 1917 v povprečju potovala okoli dva meseca, po ruski revoluciji pa od štiri do pet mesecev, kar se je celo stopnjevalo do sedmih ali osmih mesecev ter do več kot enega leta.³⁵ Poleg tega so vojaki imeli tudi omejeno število pisem in dopisnic, ki so jih lahko poslali vsak mesec. Haaška konvencija in Stockholmski protokol sta tako dovoljevala eno pismo in tri dopisnice na mesec, za častnike pa dve pismi in štiri dopisnice, kar pa se je pozneje zmanjšalo.³⁶

Zaskrbljeni sorodniki so zato začeli poizvedovati po njem tudi prek časopisov, saj so se iz Rusije začeli vračati avstro-ogrski vojni ujetniki.³⁷ Tako je 14. maja 1918 časopis Slovenski narod objavil: »Kdor izmed iz Rusije v domovino se vračajočih vojnih vjetnikov ve kaj o Jožefu Košir, mlinarju iz Škofje Loke (domobranskega pp. 27., vjet 28. avgusta 1914, zadnje poročilo septembra 1917.); se vljudno prosi naj isto sporoči na naslov Ivanka Košir, mlin, Škofja Loka.«³⁸ Med

³⁰ Pismo z dne 23. 5. 1915 (avtorjev arhiv).

³¹ Pismo z dne 23. 5. 1915 (avtorjev arhiv).

³² Mesto Orel ali Orjol leži v Orjolski oblasti v današnji Rusiji.

³³ Dopisnica z dne 25. 2. 1916 (avtorjev arhiv).

³⁴ Slovenski narod, 14. 5. 1918, str. 3; Slovenec, 15. 5. 1918, str. 3.

³⁵ Hribar: Rusko ujetništvo, str. 40; prim. Wurzer: Die Kriegsgefangenen der Mittelmächte in Russland im Ersten Weltkrieg, str. 184–185.

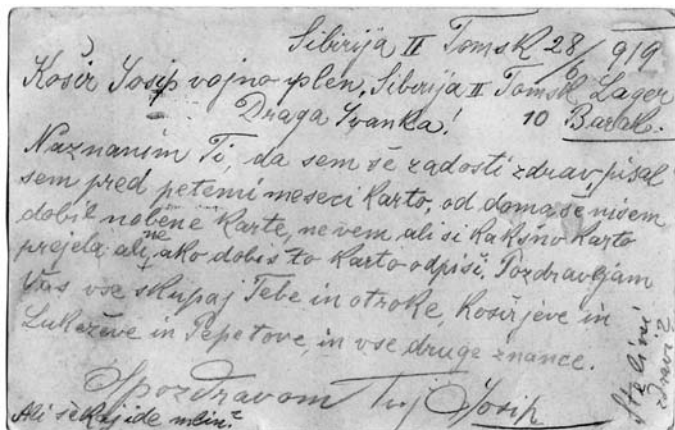
³⁶ Prav tam, str. 39–40; prim. Wurzer: Die Kriegsgefangenen, str. 183.

³⁷ Slovenski narod, 14. 5. 1918, str. 3; glej tudi Slovenec, 15. 5. 1918, str. 3.

³⁸ Prav tam.

Legitimacija za evakuacijo v domovino preko švedskega in danskega Rdečega križa
(vir: avtorjev arhiv)

Dopisnica, ki jo je Josip poslal 28. junija 1919
iz Tomska v Sibiriji
(vir: avtorjev arhiv)

tem časom je bil aprila 1918 Josip pripravljen na pot domov preko švedskega in danskega Rdečega križa, v ta namen pa je dobil tudi legitimacijo za evakuacijo (*Ausweiskarte für die Evacuation*). Slednja je bila 17. 4. 1918 izdana v mestu Jekaterinburg.³⁹ Kot je sam omenil: »[...] mislili smo da je že mir in da bomo rešeni tega groznega ujetništva, in da se vrnemo domov, pa glej vraga, izbruhnila je revolucija, ko so vrgli ruskega cara Nikolaja in mi ko smo mislili, da se vrnemo domov tirali so nas še daljši od doma, tako da smo prišli nazadnje v dalno, dolgočasno in mrzlo Sibirijo [...]«⁴⁰ Skupaj z drugimi ujetniki je bil poslan v mesto Tomsk,⁴¹ kar 6.000 kilometrov od rodne Škofje Loke. Družina je medtem preko časopisa Slovenec 27. decembra 1918 naprošala neznane posestnika iz Kranja za informacije, saj naj bi »[...] pripovedoval Urbančku iz Žabnice, da je pri odhodu iz Rusije videl Jožefa Koširja, mlinarja pod mestom iz Škofje Loke [...]«⁴² Josip se je naposled le oglašil iz Tomska, od koder je pisal januarja⁴³ in pozneje 28. junija 1919. Omenja, da še vedno ni prejel nobene karte od doma, povprašal pa je tudi po zdravju svoje družine in po delovanju mlina.⁴⁴ Po pričevanju Josipovega sina naj bi tekom ujetništva delal tudi v kamnolomih, kjer so drobili kamenje, s katerim so pozneje popravljali nasutja pri železniških progah.⁴⁵ V letu 1917 je bilo npr. več kot 1,1 milijona ujetnikov uporabljanih kot delovna sila, 16 % pa jih je delalo pri železnicah in izgradnji kanalov.⁴⁶

Zaradi zdravstvenih težav mu je zdravniška komisija avgusta 1919 izdala potrdilo o invalidnosti prve stopnje, po kateri naj bi bil vseeno sposoben za delo in v celoti zmožen prenesti prevoz v običajnih transportnih pogojih.⁴⁷ Kot kaže, se mu je stanje poslabšalo, saj so mu pozneje priznali kar 40 % izgubo delovne zmožnosti, nastanili pa so ga tudi v dom invalidov.⁴⁸ Tomski

³⁹ Mesto v ruski Sverdlovski oblasti.

⁴⁰ Zapis »Nekaj črtic iz mojega ujetništva« z dne 30. 3. 1921 (avtorjev arhiv).

⁴¹ Sibirsko mesto v Tomski oblasti.

⁴² Slovenec, 27. 12. 1918, str. 4; objavljeno tudi v *Domoljub*, 2. 1. 1919, str. 3.

⁴³ Dopisnica ni ohranjena in ni znano, ali je prispela domov.

⁴⁴ Dopisnica z dne 28. 6. 1919, ki pa je na dom prispela 2. 10. 1919 (avtorjev arhiv).

⁴⁵ Pričevanja Josipovega sina, gospoda Vladislava Koširja, z dne 8. 7. 2014.

⁴⁶ Hribar: *Rusko ujetništvo*, str. 30; prim. Wurzer: *Die Erfahrung*, str. 112.

⁴⁷ Potrdilo z dne 26. 8. 1919 (avtorjev arhiv).

⁴⁸ Spričevalo zdravniške komisije (avtorjev arhiv).

Gubevak⁴⁹ mu je julija 1920 izdal tudi potrdilo, s katerim so mu dovolili pot v domovino s sanitetnim vlakom št. 335.⁵⁰ Pri tem lahko sklepamo, da mu je bila s 40 % izgubo delovne sposobnosti priznana tretja stopnja invalidnosti, s katero je bil upravičen do transporta v posebnem sanitetnem vagonu.⁵¹

Svojo zadnjo dopisnico je Josip v Tomsku napisal 27. 6. 1920 in je preko Berlina prispela domov že po njegovi vrnitvi. Svojo sibirsko izkušnjo in pot domov je leta 1921 na kratko tudi opisal: »[...] bil sem tam 2 leti, draginja je postajala čedalje večja, tako tudi lakota ni ostala od zadi, in mnogo številne bolezni so nas mučile, tako da jih je na sto tisoče pomerlo. Bili smo čisto zapuščeni od vsega sveta, kar nas je bilo invalidov⁵² dali so nas iz mesta ven, da smo živeli v gojzdu v Vilah,⁵³ tam je bilo tudi dosti komarjev, ki so nas prav pridno pikali, zraven tega smo stradali kot ponavadi. Vendar je napačilo rešilno leto 1920 za nekatere, in tudi za mene, da sem se vendar enkrat srečno rešil iz te dolge 6 letne sužnjosti. Dne 16. Julija leta 1920 smo se ukrkali v vagone na kolodvoru v Tomskem v Sibiriji, potem smo se vozili 17 dni čez Simbirsk⁵⁴ v Moskvo, tam je bila največja draginja in lakota, funt črnega kruha je stalo od 500 do 600 rubljev, funt špeha 4000 rubljev, jedno jabolko 100 rublj., funt suharov⁵⁵ 700 rublj. itd. Ostali smo 4 tedne v Moskvi, potem pa naprej, čez tri dni smo dospeli do pristaniškega mesta »Narva« v Essland,⁵⁶ tam smo bili v trdnjavi 7 dni in čakali parnika, potem smo se peljali s parnikom čez Baltiško morje tri dni, in došli v pristaniško mesto Štettin⁵⁷ v Nemčijo [...].«⁵⁸ V Narvi se je Josip skupaj z drugimi ujetniki vkrcal na nemški parnik *Marta Wöhrmann*, ki je prevahal nemške vojne ujetnike. Parnik je bil del *Wörmann-Linie*, največje privatne flote na svetu, katere lastnik je bil Adolf Wörmann (1847–1911).⁵⁹ Josip je svojo pot nadaljeval »[...] dalje na Berlin, Leibzig (Saksen)⁶⁰ in potem skozi Bavarsko na Re-

Vozovnica za parnik *Marta Wöhrmann*. Na desni je žig vzhodne skupine (*Gruppe Ost*) za vračanje nemških vojnih ujetnikov (vir: avtorjev arhiv)

⁴⁹ Gubevak – gubernijska uprava za evakuacijo.

⁵⁰ Potrdilo tomskega Gubevaka z julija 1920 (avtorjev arhiv).

⁵¹ Potrdilo z dne 26. 8. 1919 (avtorjev arhiv).

⁵² Že prej omenjene težave z nogo so mu pustile posledice za vse življenje.

⁵³ Na dopisnici z dne 27. 6. 1920 omenja »*Basandajko Villo No 15*« (avtorjev arhiv).

⁵⁴ Danes mesto Uljanovsk v Rusiji.

⁵⁵ Verjetno suhariki – popečene kocke suhega kruha.

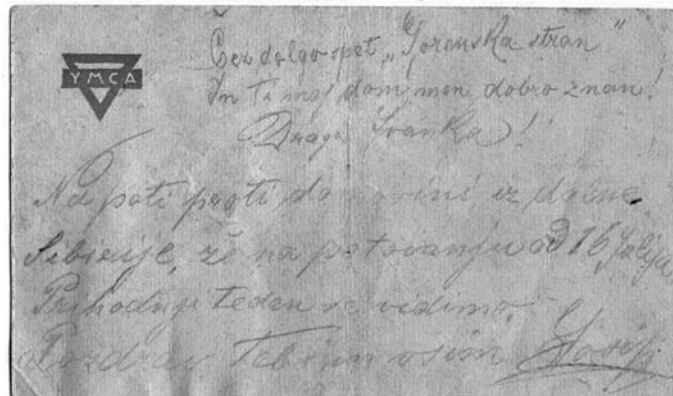
⁵⁶ Estonija.

⁵⁷ Nem. Stettin, danes Szczecin na Poljskem.

⁵⁸ Zapis »*Nekaj črtic iz mojega ujetništva*« z dne 30. 3. 1921 (avtorjev arhiv).

⁵⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Adolph_Woermann.

⁶⁰ Saška.

Prva dopisnica, ki jo je Josip poslal s slovenskega ozemlja 23. septembra 1920
(vir: avtorjev arhiv)

Spominska podobica na Josipovo vrnitev domov
(foto: Sašo Kovačič)

gensburg in Passau in naprej Dunaj, Gradec, Maribor. V Mariboru smo ostali 7 dni, kjer je nas Jugoslavija sprejela. Pisal sem iz Maribora en par kart domov, ki so jih vendar srečno prejeli.«⁶¹ Omenjeni dopisnici je Josip napisal in poslal 23. septembra 1920, več kot šest let po tem, ko je zapustil slovensko deželo. Njegove prve zapisane besede so bile: »Čez dolgo spet, »Gorenska stran« in ti moj dom, men, dobro znan! Draga Ivanka! Na poti proti domovini iz dalne Sibirije, že na potovanju od 16. Julija. Prihodnji teden se vidimo [...]«⁶² Tri dni pozneje mu je zdravnik mariborskega sprejemnega taborišča izdal potrdilo, s katerim je potrdil, da ni imel nobene nalezljive bolezni in da ni nobene zadržke za njegovo pot domov,⁶³ kamor se je vrnil še isti dan.⁶⁴ Družina, sorodniki ter znanci in someščani so ga toplo sprejeli in se veselili njegove vrnitve. Kmalu po prihodu mu je župnik g. Klinar v pismu zapisal: »[...] Dovolite pa, gospod Košir, da Vam k Vaši srečni vrnitvi prav iz srca čestitam. Šest dolgih let v tujini, brez glasu iz domovine, brez vesti od svojih dragih, srčno ljubljenih - šest let tujine, ki je združena z ujetniško bedo bila Vam le v bolest, trpljenje! [...] Gledal sem slavoloke ob Vašem prihodu, pa sem srečen mislil: blagoslovljena naj bo hiša, katere gospodinja bi bila vsak trenutek v svoji močni zvestobi lahko tako prisrčno in odkritosrčno sprejela svojega moža! [...]«⁶⁵

Po prihodu domov

Nekoliko manj kot eno leto po Josipovem prihodu se je rodila hči Ljudmila (1921–2013), sledili pa so tudi sin Vinko (Vincenc) (1923–1944), hči Marija (1926–1996) in kot zadnji sin Vladislav (1928), ki še vedno živi v Škofji Loki. Po njegovem pričevanju oče Josip ni želel veliko govoriti o svojih vojnih in ujetniških izkušnjah, če pa je že spregovoril, mu mnogi niso verjeli. Dolgoletno rusko ujetništvo ga je demoraliziralo, saj ni bil več tako živahen in vesel kot pred vojno. Zaradi uši naj bi se mu v Rusiji naredile rane na nogah, ki se nikoli niso popolnoma zacelile, v ujetništvu pa naj bi mu nogo želeli celo amputirati. S hudimi bolečinami se je spopadal do konca

⁶¹ Zapis »Nekaj črtic iz mojega ujetništva« z dne 30. 3. 1921 (avtorjev arhiv).

⁶² Dopisnica št. 1 z dne 23. 9. 1920 (avtorjev arhiv).

⁶³ Potrdilo sprejemnega taborišča v Mariboru z dne 26. 9. 1920 (avtorjev arhiv).

⁶⁴ Pričevanja Josipovega sina, gospoda Vladislava Koširja, z dne 14. 7. 2014.

⁶⁵ Pismo župnika g. Klinarja z dne 10. 10. 1920 (avtorjev arhiv).

svojega življenja. Po prihodu domov mu je bilo v veselje predvsem to, da ni bil nikoli več lačen kot v tistih dolgih in težkih šestih letih.⁶⁶

V času pred drugo svetovno vojno ga je zopet doletela nesreča, saj mu je leta 1939 umrl sin France (1906–1939), med vojno pa tudi sin Vinko (1923–1944). Samo drugo svetovno vojno je preživel brez drugih večjih pretresov, v povojnem času pa se je bal nacionalizacije mlina, do katere pa je prišlo leta 1948, ko je umrl.

Sorodniki in prijatelji so mu priredili velik pogreb s kočijo in konjsko vprego, na njegovi poslednji poti pa so ga pospremili tudi številni loški prebivalci.⁶⁷ Na pogrebu v Škofji Loki (8. aprila 1948) je imel govor tamkajšnji župnik g. Melhior Golob, ki je označil Josipa kot »[...] vzornega družinskega očeta, po celi Gorenjski poznana in od vseh spoštovanega moža, ki je bil mož dela, mož trpljenja in mož vere.«⁶⁸ Že kot otrok je Josip delal v očetovem mlinu, kjer je odrasel v delavnega človeka in podedoval družinsko obrt. Poleg omenjenega je bil odbornik mestne občine, član načelstva in nadzorstva Ljudske hranilnice in posojilnice v Škofji Loki, svetoval pa je še različnim gospodarskim in strokovnim društvom. Njegovo življenje je zaznamovalo tudi trpljenje šestletnega ruskega ujetništva, poleg katerega je tudi doma doživel številne tragedije, saj je moral pokopati svojo prvo ženo ter kar pet majhnih ter dva odrasla otroka. Kot opisuje g. Golob, je bil tudi zelo veren človek, ki je vedno pomagal cerkvi in samostanom. Njegovo geslo na bi bilo: »*Delaj in v Boga zaupaj!*« Tega načela se je držal skozi celotno življenje, kar se odraža tudi v njegovi zapuščini in pričevanju tistih, ki so ga poznali.

S tem kratkim prispevkom želim izpolniti 93 let staro željo Josipa Koširja, mojega praprada, ki je 30. marca 1921 zapisal, naj »*Te moje skromne vrstice [...] ostanejo v trajen spomin, vsih mojih naslednikov.*«⁶⁹

Zahvala

Največja zahvala gre gospodu Vladislavu Koširju, ki mi je pokazal in podaril očetovo za-

Predmeti, ki jih je Josip prinesel s seboj iz ujetništva (foto: Sašo Kovačič)

Josip Košir pred svojo pisarno novembra 1940 (vir: avtorjev arhiv)

⁶⁶ Pričevanja Josipovega sina, gospoda Vladislava Koširja, z dne 14. 7. 2014.

⁶⁷ Pričevanja Josipovega sina, gospoda Vladislava Koširja, z dne 14. 7. 2014, in fond fotografij s pogreba (avtorjev arhiv).

⁶⁸ Govor g. Melhiorja Goloba na grobu Josipa Koširja v Škofji Loki dne 8. 4. 1948 (avtorjev arhiv).

⁶⁹ Zapis »*Nekaj črtic iz mojega ujetništva*« z dne 30. 3. 1921 (avtorjev arhiv).

puščino iz ruskega ujetništva, brez katere to besedilo ne bi nastalo. Zahvaljujem se tudi Jožetu Kejžarju za prevod ruskih dokumentov in Sašu Kovačiču za fotografiranje predmetov iz zapuščine.

VIRI IN LITERATURA

VIRI

Avtorjev arhiv

- ◊ Zapuščina Josipa Koširja iz ruskega ujetništva in povojnega obdobja.

Časopisi in tiskani viri

- ◊ *Amerikanski Slovenec*, 8. 12. 1914.
- ◊ *Domoljub*, 12. 11. 1914, 2. 1. 1919.
- ◊ *Glas naroda – List slovenskih delavcev v Ameriki*, 7. 4. 1910.
- ◊ *Gorenjec*, 13. 11. 1914.
- ◊ *Slovenec*, 27. 7. 1914, 7. 10. 1914, 6. 11. 1914, 7. 11. 1914, 9. 11. 1914, 15. 5. 1918.
- ◊ *Slovenski narod*, 7. 11. 1914, 14. 5. 1918.

Spletni viri

- ◊ <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi860640> (25.07.2014).
- ◊ http://en.wikipedia.org/wiki/Adolph_Woermann (24.07.1914).

Pričevanja

- ◊ Pričevanje Josipovega sina, gospoda Vladislava Koširja, z dne 8. 7. 2014, 14. 7. 2014.

LITERATURA

Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, 1973.

Davis, Gerald H.: The life of prisoners of war in Russia, 1914–1921. V: *Essays on World War I: Origins and Prisoners of War* (ur. Samuel R. Williamson, Jr., Peter Pastor). Brooklyn/New York: Social Science Monographs – Brooklyn College Press, Distributed by Columbia University Press 1983, str. 163–196.

Dobida, Karel: Slikar France Košir. V: *Mladika – družinski list s podobami* 15 (1934), št. 5, str. 192–193.

Dobida, Karel: † Slikar France Košir. V: *Ljubljanski zvon* 59 (1939), št. 8, str. 506–508.

Hribar, Sergeja: *Rusko ujetništvo avstroogrskih vojakov v veliki vojni*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino – diplomsko delo, 2007.

Nečak, Dušan, Božo Repe: *Prelom: 1914–1918. Svet in Slovenci v 1. svetovni vojni*. Ljubljana: Založba Sophia, 2005 (Zbirka Spekter 7/2005).

Pavlovec, Andrej: Slikar France Košir – ob retrospektivni razstavi v Loškem muzeju. V: *Loški razgledi* 7 (1960), str. 111–118.

Wurzer, Georg: *Die Kriegsgefangenen der Mittelmächte in Russland im Ersten Weltkrieg*. Göttingen: V&R unipress, 2005.

Wurzer, Georg: Die Erfahrung der Extreme, Kriegsgefangene in Rußland 1914–1918. V: *Kriegsgefangene im Europa des Ersten Weltkriegs* (ur. Jochen Oltmer). Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh GmbH, 2006, str. 97–125.

ZUSAMMENFASSUNG

»NACH LANGER ZEIT WIEDER OBERKRAIN, DU MEIN ZUHAUSE,
MEIN TRAUTES HEIM!«
JOSIP KOŠIR UND DIE RUSSISCHE GEFANGENSCHAFT (1914–1920)

Zwei Tage vor Beginn des Ersten Weltkrieges ordnete Kaiser Franz Joseph I. die Teilmobilmachung aller wehrtauglichen Männer an. Unter den slowenischen Soldaten, die sich an die Ostfront aufmachen mussten, befand sich auch der 42-jährige Grundbesitzer und Müller Josip Košir aus Škofja Loka (Bischoflack). Als Angehöriger des 27. Landwehr-Infanterieregiments Laibach (LIR27) nahm er an der Schlacht bei Lemberg teil, aber schon am 28. August 1914 geriet er bei Korosne in der Ukraine in Gefangenschaft. Die Verwundeten, die von der Front in die Heimat zurückkehrten, überbrachten Informationen über seinen Tod, doch am 25. Oktober 1914 kam schließlich die Nachricht von seiner Gefangenschaft. Über Kiew wurde er nach Atkarsk geschickt und bis Mai 1915 nach Tschistopol in der Oblast Kasan verlegt. Wegen gesundheitlicher Probleme mit einem Bein wurde er zurück nach Westen verlegt, in die Stadt Orel, von wo er sich im Februar 1916 meldete. Da seine Familie seit September 1917 keine Nachricht mehr erhalten hatte, begann man im Mai des folgenden Jahres mit Nachforschungen in der Presse, begannen doch zahlreiche österreichisch-ungarische Kriegsgefangene aus Russland zurückzukehren. Währenddessen erhielt Josip Košir in Jekaterinburg eine Legitimation zur Evakuierung über das schwedische und das dänische Rote Kreuz, seine Heimreise wurde jedoch von der Revolution durchkreuzt, aufgrund derer man die Kriegsgefangenen noch weiter ins Landesinnere Russlands schickte, in die sibirische Stadt Tomsk, 6000 Kilometer von seinem Heimatort Škofja Loka entfernt. In der Gefangenschaft verschlechterte sich sein Gesundheitszustand, die Ärztekommision erkannte ihm einen 40 %igen Verlust der Arbeitsfähigkeit zu, schließlich erhielt er auch die Erlaubnis zur Evakuierung mit einem Sanitätssonderzug, mit dem er am 16. Juli 1920 die Heimreise antrat. Über Uljanowsk reiste er 17 Tage nach Moskau, wo er vier Wochen blieb. Dann ging es weiter zur Hafenstadt Narva in Estland, von wo er mit dem Dampfer »Marta Wöhrmann« nach Stettin fuhr. Die Heimreise führte ihn über Berlin, Regensburg, Passau, Wien und Graz nach Maribor (Marburg), wo er im September 1920 ankam, mehr als sechs Jahre nach dem Verlassen Sloweniens. Von Maribor schickte er seiner Frau Ivanka am 23. September zwei Postkarten mit dem symbolischen Gruß: »Nach langer Zeit wieder Oberkrain, du mein Zuhause, mein trautes Heim!« Drei Tage später kam er glücklich nach Hause an, wo er von seiner Familie und seinen Verwandten, Bekannten und Mitbürgern, die sich über seine Rückkehr freuten, herzlich empfangen wurde.

Die lange russische Gefangenschaft hatte ihn demoralisiert, auch die Schmerzen und die nicht verheilten Wunden am Bein, die eine Folge der Gefangenschaft waren, machten ihm bis zu seinem Lebensende zu schaffen. In allen Jahren der Gefangenschaft hatte er keinen Brief von zu Hause erhalten, da er für die Post unerreichbar war. Dies stellte eine sehr schwere Erfahrung für ihn dar, außer dem sechs Jahre dauernden Leid musste er bei Lebzeiten auch seine erste Frau und fünf kleine und zwei erwachsene Kinder zu Grabe tragen.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929Vošnjak B."1914/1924"

Prejeto: 1. 10. 2014

Vloga Bogumila Vošnjaka v prvi svetovni vojni in neposredno po njej

ALEKSANDRA GAČIĆ

dr. zgodovine

Aleksandra Gačić s. p., Rožnik 17, SI-3270 Laško

e-pošta: aleksandra.gacic@gmail.com

Izvleček

Avtorica v prispevku obravnava delovanje Bogumila Vošnjaka med prvo svetovno vojno, ko je kot neutrudden član deloval v Jugoslovanskem odboru. S prispevkom skuša osvetliti ključne trenutke njegovega delovanja, saj je bil kot eden najbolj prepoznavnih Slovencev začetka 20. stoletja dolgo časa zamolčan v slovenskem zgodovinopisju. Ne le da je svet opozarjal na mali narod Slovencev, temveč je usodo slednjih zapečatil tudi kot edini slovenski podpisnik Krfske deklaracije julija 1917. Njegova prizadevnost ga je vodila v ZDA, kjer je rojake skušal pridobiti za jugoslovansko idejo, po vojni pa je bil kronan z mestom generalnega sekretarja delegacije Kraljevine SHS na mirovni konferenci v Parizu in mestom izrednega poslanika v Pragi. Zatem dodeljene funkcije niso več imele tako velikega pomena in Vošnjak je po dokončnem odhodu v ZDA po drugi svetovni vojni nekako utonil v pozabo.

Abstract

THE ROLE OF BOGUMIL VOŠNJAK DURING THE GREAT WAR AND IN THE YEARS IMMEDIATELY AFTER IT

This paper discusses the work of Bogumil Vošnjak during World War I and his very active role as a member of the Yugoslav Committee. Although one of the most established Slovenians at the start of the 20th century, little was known about him in Slovenian historiography for a number of years, which is why the author here aims to shed light on some of the key events of his work. Not only did he draw attention of the world to our small nation, but he also sealed its faith by being the only Slovenian signatory to the Corfu Declaration in July 1917. His diligence led him to the United States of America where he propagated the Yugoslav idea among his compatriots. After the war, he was appointed secretary-general of the delegation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes at the Paris Peace Conference and also served as ambassador extraordinary in Prague. His subsequent duties were not of such great importance, and after his permanent move to the United States after World War II, he somewhat fell into oblivion.

Ključne besede:

Bogumil Vošnjak,
prva svetovna
vojna,
Jugoslovanski
odbor,
Londonski pakt,
Krfska
deklaracija,
pariška mirovna
konferenca

Key-words:

Bogumil Vošnjak,
World War I,
Yugoslav
Committee,
Treaty of London,
Corfu Declaration,
Paris Peace
Conference

Kratek pregled Vošnjakovega življenja in dela

Bogumil Vošnjak (rojen 9. septembra 1882) izhaja iz ugledne rodbine Vošnjakov, znana in uveljavljena sta bila predvsem njegov oče Mihael (ustanovitelj zadrug na Slovenskem in politik) in stric Josip Vošnjak (znani zdravnik in politik). Sad njune vzgoje in vzorov je bil Bogumil, ki ga je predvsem prva svetovna vojna zavihtela v svet političnih in diplomatskih dogajanj. Za slovensko zgodovino je pomemben zaradi več dejavnikov v času burnih dogodkov doma in po svetu v začetku prejšnjega stoletja. Poudarjena je predvsem njegova vidna vloga v Jugoslovanskem odboru (v nadaljevanju JO), znotraj katerega je kot aktivni član opozarjal svet na Slovence in ostale južne Slovane, ki naj bi se čim prej osvobodili habsburškega jarma ter se združili pod enotno in tuje nadoblasti osvobojeno državo. Vošnjak je ob samem začetku prve svetovne vojne kazal zanimanje za politično dogajanje in sam navezal stike z JO. Junija 1915 se je z drugimi člani odbora preselil v London. Njegova prizadevanja so ga vodila na Krf, kjer je kot edini Slovenec zapečatil prihodnost južnoslovanskih narodov s podpisom *Krfske deklaracije*. Temu je sledila njegova pot v ZDA, ki je imela dva cilja – pridobiti slovenske izseljence za podporo načelom *Krfske deklaracije* in prepričati ameriško javnost, da je južnoslovansko vprašanje možno rešiti le z razpustom habsburške monarhije.¹

Ena vidnejših Vošnjakovih vlog je bila udeležba na mirovni konferenci v Parizu v letih 1919 in 1920, kjer je Jugoslovane zastopal kot generalni sekretar delegacije Kraljevine SHS – njegova naloga je bila vzdrževati zveze z britansko, ameriško in slovanskimi delegacijami, saj je bil strokovnjak za državno in mednarodno pravo ter je dobro obvladal angleški, francoski, ruski, nemški, italijanski, češki in srbohrvaški jezik. Avgusta 1919 je bil imenovan za enega izmed prvih štirih profesorjev Pravne fakultete Univerze v Ljubljani, a ker je bil poklican v ustavno komisijo in nato kot član Samostojne kmetijske stranke izvoljen za poslanca v Ustavotvorno skupščino, se je svojemu mestu na fakulteti odpovedal. Zavzemal se je za integralno združenje vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev v enotno državo in želel preimenovanje države v Jugoslavijo, jezik pa naj bi bil jugoslovanski, s čimer je izzval nemalo negotovanja pri Slovincih.²

Julija 1921 je zamenjal Ivana Hribarja na mestu izrednega poslanika in pooblaščenega ministra v Pragi, a je diplomatska kariera trajala kratko, saj je bil že novembra 1922 odpoklican. V letu 1923 in v začetku leta 1924 je kot pooblaščen minister »na razpoloženju« delal pri zunanjem ministrstvu pri raznih meddržavnih pogodbah z Avstrijo, Italijo, Madžarsko, Albanijo in Veliko Britanijo. Do leta 1928 je bil načelnik oddelka za trgovinske pogodbe. Maja 1931 je bil imenovan za delegata Kraljevine Jugoslavije pri Upravnem odboru Fonda B v Baslu, ki je reševal vprašanje madžarskih reparacij. Novembra 1931 je bil izvoljen za poslanca v Narodno skupščino. Leta 1936 je v Beogradu ustanovil »Matico rada«, ki je tesno sodelovala z Masarykovo akademijo dela. Ob nemški okupaciji Beograda se je pridružil gibanju Draže Mihailovića.³

Po vojni je od avgusta 1945 do decembra 1947 živel v Rimu. Spomladi 1946 je bil izvoljen za podpredsednika izvršnega odbora Slovenske demokratske stranke in kot njen zastopnik postal podpredsednik Narodnega odbora za Slovenijo, kar je ostal do svoje smrti. Po prihodu v Washington decembra 1947 je navezal stike z nekdanjimi člani ameriškega kongresa, ki jih je poznal še od leta 1918 in preko njih skušal vplivati na odnos vodilnih ameriških politikov do komunistične oblasti v Jugoslaviji. Delal je pri Odboru za neameriške dejavno-

¹ Gačić: *Dr. Bogumil Vošnjak – politik in diplomat*.

² Prav tam.

³ Prav tam.

sti pri poslanski zbornici, eno leto je predaval na kalifornijski univerzi in bil svetovalec Kongresne knjižnice v Washingtonu.

V zadnjih letih življenja je bil svetovalec begunskega odseka v zunanjepolitičnem odboru senata. Ves čas svojega bivanja v ZDA si je prizadeval združiti različne politične smeri v emigraciji, da bi ustvarile enotno jugoslovansko politično predstavništvo. 16. junija 1959 je po dolgotrajni in težki bolezni v Washingtonu umrl zaradi oslabelosti srca.⁴

Vošnjakovo delovanje med prvo svetovno vojno

V Vošnjakovih dijaških letih sta se z očetom preselila v Gorico, kjer se je tudi šolal. V začetku 20. stoletja se je na Slovenskem začel kazati liberalni odpor, ki ga je predstavljala narodno-radikalna mladina, predvsem mladi akademiki z Dunaja, iz Gradca in Prage, ki je na Slovenskem nastopila že jeseni 1904 z glasilom *Omladina*. Liberalnim radikalcem Gregorju Žerjavu, Adolfu Ribnikarju, Albertu Kramerju, Vladimirju Knafliču, Albinu Ogrisu in Vošnjaku ter še nekaterim drugim je bila skupna njihova »trajna življenjska jugoslovanska narodno unitaristična usmeritev«.⁵

Kasneje je Vošnjak objavljala tudi v dvomeščniku za znanost in kulturo, imenovanem *Veda*, katere ustanovitelj in urednik je bil tudi sam, finančno jo je podpiral njegov oče.⁶ *Veda* je izhajala v letih 1911–1915 kot revija liberalno usmerjenih izobražencev. Posvečala se je družboslovni in humanistični tematiki, gospodarstvu in naravoslovju. Poudarjala je zlasti kulturno združevanje južnih Slovanov in tako pred prvo svetovno vojno v slovenski javnosti ustvarjala pluralen odnos do jugoslovanskih in drugih družbenopolitičnih vprašanj.⁷ Vošnjak je o *Vedi* na svoja stara leta pisal, da je imela to veliko nalogo, da razišče ozadje, ki je »pripravljalo novo jugoslovansko stvarnost«.⁸

Balkanski vojni v letih 1912 in 1913 sta pustili vtis tudi pri mladih intelektualcih na Gorškem. Tako so se pri Vošnjaku odvijali tajni nočni sestanki simpatizerjev srbskega Piemonta. Mladi, bodoči veljaki, so v Gorici razvneli

Bogumil Vošnjak
(ARS, AS 1039, škatla 1)

⁴ Gačić: *Dr. Bogumil Vošnjak – politik in diplomat*.

⁵ Prunk: *Slovenski narodni vzpon*, str. 130.

⁶ Vošnjak: *Dnevnik iz prve svetovne vojne*, str. 7; *Slovenski biografski leksikon*.

⁷ *Enciklopedija Slovenije, Zvezek 14 U–We*, str. 163.

⁸ Vošnjak: *Ustavni pogledi Krfske deklaracije*, str. 146.

razpoloženje in oblikovali zavest za jugoslovansko državno idejo. Na sestankih na Vošnjakovem domu so razpravljali o posledicah, ki bi jih imela zmaga balkanskih narodov za Avstro-Ogrsko in njen obstanek. Znotraj njihovega kroga se je porodila zamisel o potrebi, da se med narodom zaneti revolucionarno razpoloženje za odcepitev od avstro-ogrsko monarhije in za združitev z ostalimi južnoslovanskimi narodi.⁹

Leta 1911, ko je prvič pisal za *Vedo*, je Vošnjak še vedno menil, da bi bilo nespametno, če bi avstro-ogrsko monarhija razpadla: »/.../ *Kulturnogeografsko proučevanje je pa še mnogo večjega pomena. Ono dokazuje, da je nastala obdovanska država naravnim potom in da bi bilo otročje hotenje jo razbiti.*«¹⁰ A že tri leta pozneje je verjel, da bo Avstro-Ogrska vendarle razpadla, če bo vojna trajala dlje kot do konca leta, zato je že takrat želel oditi v tujino, kjer bi delal za združitev južnih Slovanov monarhije s Srbijo in Črno goro. Pri prestopu avstrijske meje mu je pomagal predvsem Ivan Marija Čok. Že ko je prispel v Ljubljano in nato v Trst, je od političnih prijateljev dobil zanesljive informacije o obstoju in delovanju južnoslovanske politične emigracije, ki sta jo v Italiji vodila Hrvata Ante Trumbić in Frano Supilo.¹¹ Z očetovim privoljenjem in njegovo denarno pomočjo je zapustil monarhijo in se umaknil v tujino.¹² K lažji odločitvi za pobeg je tudi Vošnjakovega očeta spodbudila šele avstrijska vojna napoved Italiji in odprtje soške fronte, s čimer je postala ogrožena tudi Gorica. Ker je že spomladi izvedel, da ga zaradi obtožbe veleizdajstva vlada želi izročiti preiskovalnemu zaporu, je tudi sam leta 1915 odšel v emigracijo.¹³

V Švici Bogumil Vošnjak ni zdržal dolgo, saj ga je nemir gnal naprej v delovanje: »*Nisem več mogel zdržati v planinski samoti, temveč se odločim, da potujem v Rim in stopim v stik s Trumbićem. 21. aprila sem prispel v večno mesto.*« Ob njunem srečanju v Rimu je Vošnjak nemudoma postavil Trumbiću vprašanje: »/.../ *ali se bo Antanta vezala v tolikšni meri, da bomo po italijanski intervenciji izgubili svoje dežele? To je bilo centralno, najpomembnejše vprašanje: 48 ur kasneje je bil Londonski pakt podpisan /.../. Trumbićev odgovor je bil: ni verjetno. Po mnenju Trumbića je prišla katastrofa prehitro. Potrebni bi bilo dvajset let, da se utrdi ideja narodne enotnosti. Italija sedaj zadovoljuje Jugoslovane, ampak hoče sama biti jadranska sila. Zahteve Italije presegajo vse meje.*«¹⁴

Iz Rima se je Vošnjak skupaj s člani bodočega JO napotil proti Parizu. Pred potjo jih je Josip Mandić obvestil, da je v Trstu prišlo do odločitve, da imajo člani JO popolno soglasje za predstavljanje naroda v tujini.¹⁵ Po njegovem prihodu v Pariz se je dokončno ustanovil JO, in sicer z Antejem Trumbićem, Nikolo Stojanovičem, Hinkom Hinkovičem, Frankom Potočnjakom in Bogumilom Vošnjakom. Tako so bile ob Trumbiću skoraj vse politične smeri iz Slovenije in Hrvaške, razen Šusteršičeve ljudske stranke in Frankove Stranke prava.¹⁶ V začetku maja 1915 se je torej v Parizu v hotelu Madison vršil sestanek nekaj slovanskih mož. Na podlagi programa, ki je nastal aprila, so se združili v JO in »*pričeli na lastno pest, sami in brez zveze z domovino, polagati kamen za kamenom k državni stavbi ...*«.¹⁷

⁹ Omahen: *Mihael Vošnjak (1837–1920)*, str. 34; Boršnik: *Pogovori s pesnikom Gradnikom*, str. 61.

¹⁰ Vošnjak: *Sociološki pomen nemško-slovanske jezikovne meje*, str. 393.

¹¹ Pleterski: *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo*, str. 34; Bajc: *Zapletena razmerja*, str. 42; Pleterski: *Ante Trumbić in vprašanje razmejitve z Italijo*, str. 114.

¹² Vošnjak: *U borbi za ujedinjeno narodnu državo*, str. 4; Omahen: *Razprava*, str. 36.

¹³ Vošnjak: *Ob stoletnici rojstva Mihe Vošnjaka*, str. 14–15; Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 18; ASS, FV, šk. 3; Omahen: *Razprava*, str. 38–39 in 41–42; ARS, AS 1039, fasc. 72, Pismo Bogumila Vošnjaka Mihaelu Vošnjaku, 11. 6. 1915.

¹⁴ Vošnjak: *U borbi*, str. 16.

¹⁵ Prav tam, str. 18–19.

¹⁶ Petrinović: *Ante Trumbić*, str. 123.

¹⁷ Repe: *Zakaj so Slovenci vstopili v Jugoslavijo in zakaj so iz nje odšli?*, str. 27.

Povod dejanskega oblikovanja JO je bil podpis *Londonskega pakta*, ki je določal, da v primeru zmage Italija dobi Tridentinsko, Južno Tirolsko, Goriško-Gradiščansko, Trst, Istro, Kvarnerske otoke in Dalmacijo.¹⁸ Podpis *Londonskega pakta* je potrdil prepričanje JO v nujnost borbe za združitev južnoslovanskih narodov, medtem ko je srbska vlada sklenila, da mora svojo politiko prilagoditi dejanskim odnosom med velesilami. JO je bil dokončno oblikovan 30. aprila 1915.¹⁹ Za sedež odbora so določili London, saj Rim ni bil primeren. JO si je za cilj zastavil »osvobojenje vseh Jugoslovanov izpod avstro-ogrskega jarma in ujedinjenje s svobodnimi brati Srbije in Črne gore«. ²⁰ Kot odborov predsednik je Trumbić svetoval, naj JO posebno pozornost posveti morju, navzven pa zastopa idejo integralnosti dežel. Po prihodu v Pariz je Vošnjak Gustavu Gregorinu in Dinku Trinajstiću svetoval, da bi bilo nujno treba nekaterim vplivnim francoskim politikom razložiti narodnostno stanje. Vošnjak je poročal o jadranskem vprašanju v odboru francoske zbornice za zunanje zadeve. Že ob samem začetku delovanja je odbor sestavil jugoslovanski memorandum, ki so ga 6. maja 1915 predali francoskemu ministru za zunanje zadeve Théophilu Delcasséu in ruskemu ambasadorju v Parizu Aleksandru Petroviču Izvoljskemu.²¹ V memorandumu so vlade teh držav obvestili o ustanovitvi odbora in njegovih ciljih, kot pogloblitno je bilo jugoslovansko vprašanje povezano z jadranskim vprašanjem. Podobno spomenico so 15. maja izročili tudi britanski vladi.²²

Vošnjak je menil, da je imel JO veliko vlogo, predvsem po podpisu *Londonskega pakta*. Zdelo se mu je, da je bil odbor »moralni porok in borec za politično moralo zaveznikov«. Prav tako je trdil, da je z obrambo severno-zahodne meje JO branil »balkansko misijo Jugoslavije«. ²³ V brošuri *Jugoslovanski odbor* je leta 1940 idealistično zapisal, da je imel JO od samega začetka pred očmi svetli ideal – ustvariti ne samo državo Srbov, Hrvatov in Slovencev, temveč Jugoslavijo.²⁴

JO je na seji 15. maja 1915 podal izjavo, da se morajo južni Slovani združiti v eni državi, in tako že na samem začetku v svojem programu zagovarjal načelo unitarizma. Odbor je imel dva cilja, in sicer boj proti *Londonskemu paktu* in avstro-ogrski monarhiji.²⁵ V času delovanja v JO je imel Vošnjak večkrat raznovrstne težave s svojimi sodelavci, tudi Slovenci, ki jim je očital premalo dovzetnosti za zadeve, ki so se vsaj njemu zdele velikega pomena.²⁶

Skozi Vošnjakov dnevnik iz časa prve svetovne vojne je moč čutiti in uvideti, da tudi njegova prizadevanja in mnjenja velikokrat niso štela nič. Bil je razočaran tudi nad delom JO: »/.../ Spominjal sem M/asaryka/, kako sem lani v Ženevi karakteriziral politiko Italije. Osupnila me je M/asarykova/ trditev, da se je pogajal v Rimu Briand tudi o našem vprašanju. Lepa stvar! Sedaj ko je Srbija tako slaba, mešetari se vnovič za naše zemlje. Odbor pa debatira cele dneve o položaju, ne da bi se dotaknil tega vprašanja. Nikdo ni govoril z Briandom predno je šel v Rim. V Pariz sem došel s trdno voljo, da se nekaj učini. Pa že prihodnjega dne Brianda ni bilo več v Parizu. /.../ Dalmacijo je najbrž že Italija prepustila, v krempljih

¹⁸ Rahten: *Wilsonova srečanja in razhajanja s Slovenci*, str. 195; Svolfšak: *Kupčevanje za zeleno mizo*, str. 164.

¹⁹ Tuđman: *Jugoslovanski odbor i stvaranje zajedničke države*, str. 398.

²⁰ Vodopivec: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*, str. 157; Petrinović: *Ante Trumbić*, str. 126–127; *Slovenska novejša zgodovina*, str. 154.

²¹ Pirjevec: »Trst je naš!«, str. 72; Lončar: *Politično življenje Slovencev*, str. 95; Zakošek: *Primerjalna analiza državnopravnih konceptov*, str. 48.

²² Petrinović: *Ante Trumbić*, str. 126–127; Ogris: *Borba za jugoslovansko državo*, str. 8; Lončar: *Politično življenje*, str. 95; Vodopivec: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države*, str. 157; Granda: *Slovenija*, str. 190.

²³ Vošnjak: *U borbi*, str. 35–42; Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 13.

²⁴ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 6–7; Petranović, Zečević: *Jugoslavija 1918/1984*, str. 28.

²⁵ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 17–18 in 20.

²⁶ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 43–44.

pa drži Primorje. Potem bi bil položaj Slovencev mnogo slabši nego je bil prej.«²⁷ Nekega dne je Vošnjak iz Vesničevih ust slišal, da Srbija ne računa na verjetnost, da bi se rešilo slovensko-hrvaško Primorje.²⁸

Junija 1915 so bili člani JO povabljeni k Britancu Arthurju Evansu na njegov dom.²⁹ Pri Evansu je Vošnjak zastavil vse svoje znanje, da bi ga prepričal, da prava in pravična zahodna meja Jugoslavije ne more potekati drugje kakor po Soči.³⁰ Vendar predstavniki JO z Evansom niso dosegli zastavljenih ciljev, saj je slednji trdno vztrajal pri svojem stališču.³¹ Vošnjak je zaman prepričeval Evansa, Watsona in Steeda, »naj bi se vsaj ne govorilo o strogo zemljepisno določenih mejah«, temveč bi se te prepustile prihodnosti, in od JO zahteval, naj tem trem britanskim politikom pojasni, da je njihovo stališče vsekakor nespravljivo s programom JO.³² Tudi sicer so Slovenci imeli težave z Britanci, ki so o obstoju Slovencev vedeli izredno malo. Britanska javnost je veliko slovenskega ozemlja prištevala k nemškim krajem, zato sta Vošnjak in Niko Županič imela zelo težko nalogo, saj sta že v prvih propagandnih poskusih naletela na veliko nerazumevanje britanske javnosti.³³

V spomenici, ki jo je Vošnjak napisal še v domovini, je obravnaval slovensko vprašanje, posebno poglavje pa je namenil »etničnemu spopadu na Primorskem in v Trstu«.³⁴ Izmed članov JO je bil proti Vošnjaku predvsem Frano Supilo, ki mu je na eni izmed sej nesramno zabrusil: »Za Hrvate še imajo Velike Sile smisel, kar se tiče Slovencev, je vse končano.« A Vošnjak je na takšno provokacijo že imel pripravljen odgovor: »Če smatrajo Velike Sile Slovence kot truplo, tem večja je naša dolžnost, da delamo za njih.«³⁵

Vošnjak se je brez posvetovanja z JO podal tudi v Niš, da bi spoznal starosto srbske politike Nikolo Pašića.³⁶ Na svoji »misiji« v emigracij se je nekajkrat srečal tudi s Čehom Tomášem Garriguem Masarykom, o čemer je pisal v svojem dnevniku.³⁷ Na srečanjih s slednjim je razpravljal o položaju Slovencev in njihovih zahtevah po Primorski. Vošnjak ni bil povsem prepričan v Masarykove načrte: »Tudi on ima programne točke, s katerimi najbrž ne bo povsem prodril, kakor Slovaška, koridor. Treba je stremeti za tem, kar je dosegljivo. Internacionalizacija Trsta se mu zdi mnogo prepametna misel, da bi velike sile bile za njo. /.../ Italija dela težave že v češkem vprašanju.«³⁸ V spominih je zabeležil tudi pogovor, ki ga ni ravno navdušil: »Nikakor nisem mogel razumeti njegovih namere, da želi deliti Slovence od Jugoslovanov ter jih nekako rezervirati koridorju Češke. Masaryk je vzel s police Murkovo knjigo o slovenski literaturi. Odgovoril sem, da Murko ni napisal te knjige, da se je le-ta uporabila v času svetovne vojne proti našim interesom. Ta pripomba Masaryka ni dobro razpoložila.« Tako je nekaj dni po njunem srečanju zapisal, da Masaryk pravzaprav nič ne stori za jugoslovansko stvar.³⁹ V Londonu se je srečal tudi z enim izmed vodilnih iz češke emigracije Edvardom Benešem: »/.../ Razgovor z Benešem je utrdil zopet v meni prepričanje, da mora biti Nemčija premagana. Beneš je slikal položaj Nemčije kot brezupnega. Ako Nemčija pade, je Avstrija pred propadom. Ko smo vstopili v lift /.../ me je silno

²⁷ Prav tam, str. 64, 151 in 155–156.

²⁸ Vošnjak: *U borbi*, str. 112.

²⁹ ARS, AS 1039, fasc. 3, Pismo Arhurja Evansa, 13. 6. 1915.

³⁰ Ogris: *Borba*, str. 18.

³¹ Vošnjak: *U borbi*, str. 53.

³² Ogris: *Borba*, str. 19.

³³ Trgovčević: *Naučnici Srbije i stvaranje Jugoslavije*, str. 187.

³⁴ Zakošek: *Primerjalna analiza državnopravnih konceptov*, str. 46.

³⁵ Vošnjak: *U borbi*, str. 55; Lipušček: *Sacro Egoismo*, str. 275; Šepić: *Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914–1918*, str. 133.

³⁶ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 88.

³⁷ Prav tam, str. 122.

³⁸ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 151; Klabjan: *Oblikovanje jugoslovanskih meja*, str. 281.

³⁹ Vošnjak: *U borbi*, str. 114; Klabjan: *Oblikovanje jugoslovanskih meja*, str. 281.

presenetila Beneševa izjava, da so Italijani ponudili Čehom italijansko dinastijo in da se bo ta stvar rešila v teh dneh.«⁴⁰

Po Vošnjakovem mnenju se je vsaka zadeva preveč »zategovala« in ker je obstajala nevarnost, da bi Rusi prehitro odpotovali iz Londona, je sam organiziral čajanko, ki naj bi se priredila v čast ruskih politikov. A do čajanke nikoli ni prišlo.⁴¹ V JO so se spraševali, kaj bo prinesla nova ureditev in ali bo nova Rusija sposobna braniti vzhodno fronto. Vošnjak je v novo Rusijo vsekakor verjel: »/.../, ampak sem vendar vsaj jaz mislil, da je novo stanje boljše od starega in da bo nova Rusija bolj inteligentna v zvezi z jugoslovanskim vprašanjem. V tem se nismo zmotili in nova Rusija, v imenu katere je govoril Miljukov, je prva od vseh velikih sil imela pogum priznati našo pravico do združitve /.../«. ⁴² Že tekom leta 1916 je bil Vošnjak izbran za člana JO, ki naj bi odpotoval v Rusijo, kjer bi se posvetil vprašanju organiziranja prostovoljcev. Tudi sicer naj bi imel menda že vse urejeno za potovanje, a je srbska vlada nenadoma potovanje preložila.⁴³

Konec aprila 1917 je Pašić na Krf povabil Trumbića in Protića ter obenem predlagal, naj se tja pošlje še tri člane JO, in sicer Hrvata, Slovenca in bosanskega Srba.⁴⁴ Delegacija JO je na Krf odpotovala 1. junija in tja prispela 11. junija 1917. Člani ožjega odbora, ki je izdelal deklaracijo, so bili Trumbić, Ljuba Davidović in Vošnjak, člane srbske vlade so predstavljali Pašić, Protić, Momčilo Ninčić, Vojislav Marinković, Marko Đuričić in vojni minister Milorad Drašković.⁴⁵ Pred odhodom so se člani JO odločali, ali naj na pogajanja pošljejo Gregorina ali Vošnjaka.⁴⁶ Tehtnica se je prevesila na stran slednjega, saj ga je za pogajanja na Krfu kvalificiralo njegovo veliko zanimanje za jugoslovanski problem, še posebej problem Trsta in Istre.⁴⁷ Preden so delegati JO odpotovali na Krf, je bila v domovini prebrana znamenita *Majniška deklaracija*, ki je niso mogli spregledati ne člani JO ne srbski politiki. Pašić in srbska vlada sta sicer dajala nek vtis tolerance do deklaracije, morda iz obzirnosti do odborovih pogajalcev, kar je Vošnjak nato napačno ocenil, da so srbski politiki govorili o njej z odobravanjem.⁴⁸

Preden so predstavniki JO odšli na Krf, so od 22. aprila do 20. maja 1917 imeli redne sestanke. Vse sklepe so menda izrazili v nekakšnem protokolu. Razpravljali so o imenu države, teritorialni delitvi, ustanavljanju samoupravnih enot, odnosu med Cerkvijo in državo itd. O vseh vprašanih so razpravljali na temelju srbske ustave in ti razgovori so bili po Vošnjakovem pisanju nekakšen uvod krfski konferenci.⁴⁹ V Pašićevem pozivu, naj pridejo delegati JO na Krf, ni bilo opredeljeno, o čem bodo razpravljali, zato JO ni predhodno natančno opredelil skupnega stališča, ki bi ga njegovi delegati zastopali, Trumbić je namreč menil, da bodo na Krfu samo izmenjali mnenja s srbsko vlado.⁵⁰ Velik vpliv na sam nastanek *Krfske deklaracije* naj bi imelo dogajanje v Rusiji.⁵¹ Čeprav JO še ni zavzel nikakršnega stališča do dogodkov v Rusiji, je Vošnjak na eni izmed sej predlagal, naj se odbor s posebno spomenico posvetuje o položaju v tej državi, a je naletel na gluha ušesa.⁵²

⁴⁰ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 129–130.

⁴¹ Vošnjak: *U borbi*, str. 127.

⁴² Prav tam, str. 171–172.

⁴³ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 22.

⁴⁴ Kranjec: *Kako smo se zedinili*, str. 96.

⁴⁵ ASS, FV, šl. 4, Štiridesetletnica krfske deklaracije, 24. 7. 1957; Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 26.

⁴⁶ Janković: *Jugoslovensko pitanje i krfska deklaracija 1917. godine*, str. 192.

⁴⁷ Janković: *Jugoslovensko pitanje i krfska deklaracija 1917. godine*, str. 28; Vošnjak: *U borbi*, str. 221.

⁴⁸ Janković: *Jugoslovensko pitanje i krfska deklaracija 1917. godine*, str. 130 in 202.

⁴⁹ Vošnjak: *U borbi*, str. 186–187.

⁵⁰ Petrinović: *Ante Trumbić*, str. 162.

⁵¹ Vošnjak: *Tri Jugoslavije*, str. 5.

⁵² Janković: *Jugoslovensko pitanje i krfska deklaracija 1917. godine*, str. 155.

Na prvi seji krfske konference je Vošnjak vsem udeležencem izročil spis *Piemont*, zbirko razprav o temeljih bodoče države, političnem centralizmu, decentralizaciji in samoupravi po razmeram primerno prilagojenem anglosaksonskemu vzoru. Vošnjak se je z vso svojo energijo zavzel za to, da se na vsak način ugotovi in določi, da bo nova država obsegala vso slovensko ozemlje. Ker pa je vmes posegla že omenjena objava o *Majniški deklaraciji*, srbski udeleženci najprej niso hoteli niti slišati za Slovence z izgovorom, da sami zahtevajo, da ostanejo pod žezlom habsburške monarhije.⁵³ Ko je debata tekla o imenu prihodnje skupne države, je Vošnjak predlagal ime Združena nacija Srbov, Hrvatov in Slovencev.⁵⁴ Ves čas se je trdno držal stališča, da so Slovenci Jugoslovani in se za to tudi boril pri propagiranju v emigraciji.⁵⁵

Delegati JO niso nastopali skupno, čeprav so bili člani ene skupine, temveč posamezno, pri čemer so zavzemali vsak za svoje stališče. To je pustilo slabe rezultate, saj niso imeli usklajenih stališč o pomembnih vprašanih notranje ureditve bodoče države, o čemer se je razpravljalo šele po njenem nastanku.⁵⁶ 17. junija je prvi govoril Vošnjak. Ni se strinjal s Trumbićem, ki je predlagal plebiscit: »G. Trumbić je govoril o plebiscitu. /.../ Žalitev bi bila, če bi zahtevali plebiscit zaradi potrditve enotnosti našega naroda. Ampak obstaja še vprašanje plebiscita v krajih, kjer zavest ni razvita. Volitev pomeni, da se tisti, ki voli, zaveda tega. V določenih delih našega naroda zavest ni povsem razvita. /.../ Mi smo lahko preganjani, noben Slovenec ne bi volil drugače kot za slovensko stvar. Strinjam se z g. Protićem, da se to vprašanje postavi negativno.«⁵⁷

Ko se je razpravljalo o imenu, grbu, koledarju in kronanju, se Vošnjak ni strinjal s Protićevo izjavo, da je ime Jugoslavija umetno, in mu odgovoril: »Večji pomen ima vprašanje imena kot grba in barve. Porazdelitev barv je za nas Slovence formalnost. Ne zmanjšuj oč pomen nacionalnih imen, jaz mislim, da naziv 'Jugoslovani' mora iti v ustavo. Narod jugoslovanski, stopajoč v skupnost, predstavlja Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.« Protić mu je oporekal, da takšen naziv ni pravilen, saj Bolgari ne vstopajo v takšno skupnost, a Vošnjak je imel že pripravljen odgovor: »V praksi se samo te tri veje naroda smatrajo kot Jugoslovani. Tuji svet se je na ta naziv že začel navajati. Ime Združena Kraljevina že obstaja: Združena Kraljevina Velika Britanija. Zaradi tega je isto ime za dve državi nerodno.«⁵⁸

Da so bili člani JO v dvomih glede zanesljivosti pogajanj s Srbi, prav tako tudi Vošnjak, je razvidno iz dnevnika slednjega: »V seji je čital Pašić zloglasno noto od meseca avgusta 1915, v koji so nas prodali. Točno sem si zapisal, kaj pravi nota o Slovencih. To nas je sve porazilo. Zvečer Trumbić v očajanju. /.../ Kaj je napraviti, ako Srbija noče sedaj energično vzeti v roke stvar našega ujedinjenja. Poslati sla v Petrograd ali pa brzojaviti provizorni vladi. In doma verujejo, da je problem že postavljen.«⁵⁹

16. julija 1917 so člani konference na Krfu zasedali na zadnji seji, na kateri se je govorilo o vsebini *Krfske deklaracije*. Vošnjak je zapisal, da so se razšli v zelo težkem razpoloženju in da je bilo čutiti nekakšno nezaupanje. Zdelo naj bi se jim, da jih čakajo usodni dogodki, ki ne bodo uresničili združitve v smislu ideala, ki so si ga zamislili s *Krfsko deklaracijo*. V spominih je ugotavljal, da se črni pogledi na prihodnost niso uresničili, vendar je ostalo »želo nezaupanja« med Pašićem in Trumbićem, ki je »zastrupljal medsebojne odnose tekom leta 1918 in pozneje«.⁶⁰

⁵³ Ogris: *Borba*, str. 40.

⁵⁴ Prav tam, str. 231.

⁵⁵ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 120.

⁵⁶ Petrinović: *Ante Trumbić*, str. 162.

⁵⁷ Šišić: *Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu*, str. 28.

⁵⁸ Vošnjak: *U borbi*, str. 247–248; Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 30–31.

⁵⁹ Vošnjak: *Dnevnik*, str. 207.

⁶⁰ Prav tam, str. 261–263.

Krfska konferenca se je torej začela 15. junija in je trajala do 20. julija. Skupno je potekalo 28 plenarnih sej.⁶¹ Vošnjak je v spominskih oporekal trditvam, da je bila *Krfska deklaracija* mednarodno dejanje, zaključeno med dvema mednarodnima ustvarjalcema. »*Jugoslovanski odbor ni bil mednarodni faktor, ampak sta bila Srbska Vlada in Jugoslovanski odbor emanacija neke edinstvene narodne volje, ki se je izražala v nešteti pojavih.*« *Krfska deklaracija* je bila zaveznikom uradno notificirana kot državni program Srbov, Hrvatov in Slovencev.⁶²

Dobrih štirideset let pozneje je Vošnjak še vedno s spoštovanjem gledal na akt *Krfske deklaracije*: »*S ponosom morem trditi, da noben drugi narod ni v teku prve svetovne vojne, pa tudi ne v teku druge, formuliral svoj državni program na tak vseobsežen način. Celokupno državno življenje je obsežno. Nova država stoji v vseh funkcijah pred nami. To je edinstven način državne izgradnje na podlagi medsebojnega sporazuma. Ako je Rousseau trdil, da nastaja država po pogodbi, se je moglo reči, da se je to zgodilo v našem primeru. Tu ni bilo osvajanja, aneksij, premoči volje silnejšega. /.../ Pravi veliki konflikti se še niso pojavili in tisti, ki so se pojavili, so bili obvladani.*«⁶³

Že na Krfu so se pojavljale težave glede jugoslovanske misije v ZDA, saj niso želeli, da bi bila zgolj srbska. Edini Pašičev argument zoper jugoslovansko misijo je bil, da ZDA še niso objavile vojne Avstriji. Vošnjak je menil, da bodo Slovence in Hrvate v ZDA in drugod uspeli prepričati v jugoslovanski program srbske vlade le, če bi bila misija jugoslovanska. Vendar je razumel Pašičeve razloge, saj je celo poslanik Ljuba Mihajlovič podal odstop na svojo poslansko misijo v Washingtonu, ker je v Beli hiši zagovarjal jugoslovanski in ne razširjeni program Srbije z izhodom na morje.⁶⁴

Novembra je Vošnjak v Londonu obiskal ameriškega ambasadorja Walterja Pagea, s katerim je imel buren pogovor o položaju Slovencev. Amerika je bila pripravljena pomagati Srbiji, drugim ne: »*Ko sem videl, da je gluh, sem pa rekel: Ako za ambasadorja ne eksistira naše vprašanje, bom pa govoril Vam Amerikancu. Pa tudi naša karta ni delala čudeže. Prijazna fraza, shake's hand in zvršeno.*«⁶⁵ A Vošnjak je svoj odhod v ZDA naposled izposloval.

Emigranti v Londonu so se zavedali neenotnosti, propaganda za JO v ZDA pa je bila zlasti med Slovenci slaba. Tako so po dogovoru z regentom Aleksandrom tja poslali Vošnjaka, katerega naloga je bila pridobiti Slovence za podporo *Krfski deklaraciji* in funkcionarje State Departmenta nagovoriti, naj pokažejo več posluha za priznavanje odbora. Rojake je moral prepričati, da nova država ne bo temeljila na vojaškem osvajanju, temveč na vzajemnem soglasju med Srbi, Hrvati in Slovenci iz habsburške monarhije ter Srbi iz kraljevine. Vošnjak je najprej skušal pridobiti lastnika in urednika časnika *Glas naroda* Franka Sakserja in vodstvo Slovenskega republikanskega združenja. Slednje mu ni uspelo. O smislu *Krfske deklaracije* ni uspel prepričati niti socialistov in ne slovenskega katoliškega krila.⁶⁶

Ob odhodu v ZDA je Vošnjak pisal o ciljih svoje poti: »*Prvi cilj je bil pridobiti mase slovenskih izseljencev. /.../ To moje delo ni smelo biti zasnovano na demagogiji, temveč na načelih Krfske deklaracije. /.../ Drugi moj cilj je bil sledeči: Delo Jugoslovanskega odbora je bilo zasnovano na konceptu, da mora priti do likvidacije avstro-ogrske monarhije. V Ameriki je še vedno vladalo mišljenje, da je treba Avstro-Ogrsko federalizirati.*« Vošnjak ni gledal navdušeno na Wilsonovih štirinajst točk; v spominskih je zapisal, da so slednje izzvale pravo senzacijo v

⁶¹ Petrinović: *Ante Trumbić*, str. 162.

⁶² Vošnjak: *U borbi*, str. 265–266.

⁶³ Vošnjak: *Ustavni pogledi*, str. 160.

⁶⁴ Vošnjak: *Ustavni pogledi*, str. 310–311.

⁶⁵ Prav tam, str. 236–237.

⁶⁶ Lipušček: *Ave Wilson*, str. 222–223; Rahten: *Od aneksijske krize do Ženevskega sporazuma*, str. 84–85.

svetu, a so ravno te iste pomenile ogromno razočaranje za vsakogar, ki je želel neodvisno in svobodno Jugoslavijo.⁶⁷

Vošnjaku je uspelo stopiti v stik s senatorjem Hitchcockom, predsednikom zunanjega odbora ameriškega senata. V številnih manjših spomenicah je Wilsonu in ameriškemu državnemu sekretarju Robertu Lansingu pojasnjeval jugoslovanski problem. Ker zadevi z Italijo ni bilo videti konca, je spisal spomenico, ki jo je poslal Wilsonu in zunanjemu odboru senata ZDA. V spomenici je zahteval, naj se Amerika zoperstavi Italiji v njenih namerah in predlagal, naj ameriška vojska zasede slovensko Primorje. V spomenici je kot prvi izmed jugoslovanskih politikov poudaril, da lahko samo plebiscit ustvari takšen položaj, ki bi zagotovil pravično rešitev jadranskega vprašanja.⁶⁸

Vošnjak se je menda še pred svojim prihodom v ZDA zavedal, da so državniki zahodnih sil verjeli, da je Avstro-Ogrsko možno federalizirati in da je to najboljša rešitev, zato si je za cilj zadal, da bo dokazal, da je to nemogoče. V ta namen je sestavil spomenico oziroma študijo *Austrian federalism* in z rokopisom v roki prišel v ZDA,⁶⁹ kjer je sodeloval na številnih shodih in rojake v izseljenstvu nagovarjal za jugoslovansko stvar. Ponekod je imel večje uspehe, drugod ne. Med 14. in 16. aprilom 1918 je imel govor na clevelandski konvenciji, na katero so bili povabljeni tudi zaupniki vseh severnoameriških podružnic.⁷⁰ A Vošnjakovo misijo v ZDA je omejevala finančna plat. Kot je sam zapisal, je od srbske vlade dobil le skromno podporo za pot, vse ostalo je moral financirati sam. Menil je, da bi bilo njegovo delo zagotovo uspešnejše, če bi zanj imel dovolj prepotrebni sredstev.⁷¹

Po razpadu Avstro-Ogrske se ni takoj vrnil v domovino, saj je čakal ameriško izdajo svoje knjige *A Bulwark against Germany*. Ko je prispel v Pariz, je pričakoval, da ga bo tam pričakal kakšen poziv iz Zagreba ali Ljubljane oziroma vsaj vesti, vendar s tem ni bilo nič.⁷² O tem je z žalostjo pisal tudi leta kasneje: »/.../ nihče mi ni odgovoril ali me pozval v domovino, ki je bila osvobodjena tudi s pomočjo energične akcije naše emigracije, v kateri sem imel svoj delež tudi jaz.« Obenem je bil vesel, da se v domovino ni vrnil pravočasno, ker mu tako ni bilo treba sodelovati pri »zloglasni ženevski konferenci«. *Ženevska deklaracija* je bila po njegovem mnenju »jabolko razdora« in je zanj pomenila nazadovanje v njihovi »državni evoluciji.«⁷³

Deset let pozneje je Vošnjak v spominih o osvoboditvi in zaključku dela JO razmišljal: »/.../ Zmaga je dokazala, da smo šli po pravi poti. Naši sovražniki so hoteli stigmatizirati naš narod, da je naš narod bil v taboru premaganih. Iz dejstva, da se je naš narod boril na neki fronti, se ne sme nič sklepati. Vprašati se moramo, kakšen je bil pravi notranji motiv. Delal je to naš narod, ker je sugestivno čutil, da se bori proti nepravčnosti, proti Londonskem[u] paktu. V svoji duši po svojih pogledih na najvišje državne probleme je bil cel naš narod v taboru zmagovalcev in ne premaganih. Ena zgodovinska neresnica je, če se hoče Slovence in Hrvate poriniti v tabor premaganih.«⁷⁴ Vendar pa niti sam Vošnjak ni mogel zanikati določenih nesoglasij v JO. Nerazčiščeno je ostalo razmerje med JO in srbsko vlado, ki ga je na pravi tir spravila šele Krfska deklaracija. Ob tem je priznaval, da niti ta dokument ni mogel ustvariti popolne harmonije med njima. Presenečen je bil, da se niso pojavile še večje težave in konflikti.⁷⁵

⁶⁷ Vošnjak: *U borbi*, str. 288; Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 35.

⁶⁸ Ogris: *Borba*, str. 68–72; Lipušček: *Sacro Egoismo*, str. 336.

⁶⁹ Vošnjak: *U borbi*, str. 290 in 298.

⁷⁰ Ogris: *Borba*, str. 64–67.

⁷¹ Vošnjak: *U borbi*, str. 323.

⁷² Prav tam, str. 379–380.

⁷³ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 41–42.

⁷⁴ Vošnjak: *U borbi*, str. 392.

⁷⁵ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 25.

Ob koncu Vošnjakovih spominov je čutiti razočaranje nad nepriznavanjem dela emigrantov: »Absurdno je in neverjetno prikazati našo združitev, kot da sploh ni bilo dela emigracije. Ne bom prišel z argumentom hvaležnosti ali ne-hvaležnosti, čeprav imajo besede Edvarda Beneša svoj globoki smisel: 'Hvaležnost je znak plemenitosti duha posameznika in naroda.'«⁷⁶

Z nastankom Kraljevine SHS je postalo delovanje JO brezpredmetno. Po Trumbičevem prevzemu Ministrstva za zunanje zadeve je predsedstvo JO vodil Trinajstić, na pariški mirovni konferenci pa je imel odbor še nekaj formalnih sej.⁷⁷ Nekega dne je v Pariz prispel samo telegram, v katerem je bilo sporočeno, da je minister za notranje zadeve Svetozar Pribičević JO razpustil. In s tem je bilo konec JO.⁷⁸

Generalni sekretar na pariški mirovni konferenci 1919

S sodelovanjem na mirovni konferenci v Parizu v letih 1919–1920 je mlada država Kraljevina SHS pričela svoje mednarodno politično življenje. Kraljevina SHS v Parizu ni skušala samo doseči priznanja meja, temveč tudi mednarodno priznanje, da so Srbi, Hrvati in Slovenci tri veje skupnega naroda.⁷⁹

Že pred začetkom zasedanja pariške mirovne konference se je Vošnjak 20. decembra 1919 oglasil iz Pariza in časniku *Slovenec* poslal dopis domovini. V uvodu nagovora je uporabil nekoliko pravljичne besede: »Po dolgih letih dela, razočaranj, navora, žrtev, katera sem preživel v prognanstvu, evo končno uspeh. Slovenska domovina je svobodna in neodvisna. Padli so tisočletni okovi. V prah so strte temne fevdalne sile, ki so v zgodnjem srednjem veku uničile slovensko državnost, Korotan, prvo slovansko državo, urejeno v zapadnem duhu. V naših dneh so se odprla grobišča in pokazala se je naša neodvisnost. Kralj Matjaž je enkrat izpolnil svojo besedo.« Zapisal je, da se je hrepenenje končno uresničilo in da so Hrvati, Srbi in Slovenci naposled združeni.⁸⁰

Vošnjak je zastopal oddelek generalnega sekretarja. To dolžnost je vršil eno leto, mesto pa je dobil po zaslugi Otokarja Rybářa. Vošnjakovo imenovanje je pomenilo nekakšno koncesijo Slovincem. Ko je bilo s strani beograjske vlade v Pariz sporočeno Pašičevo, Trumbičevo in Vesničevo imenovanje za polnomočne delegate, je delegacija v Parizu menila, da morajo tudi Slovenci imeti svojega opolnomočenega predstavnika. Zato je vladi predlagala, naj na mesto generalnega sekretarja imenuje Slovence. Njihov predlagani kandidat je bil Ivan Hribar, a je Rybář opozoril na dejstvo, da bi Slovenci morali sami predlagati ustreznega kandidata – njegova izbira je bil ravno Vošnjak. Vošnjak je s tem aktom postal oseba, ki je pred mirovno konferenco politično neformalno predstavljala Kraljevino SHS in s tem kazala, da je njena delegacija sestavljena iz Srbov, Hrvatov in Slovencev. Delegacija je vedela, kako izkoristiti neformalnost in polformalnost svojega člana, ki je velikokrat vztrajal pri mirovni konferenci, večkrat so mu poverili tudi politične misije. Ko je bil Vošnjak decembra 1919 razrešen s funkcije generalnega sekretarja, je bilo ukinjeno tudi imenovanje novega generalnega sekretarja delegacije.⁸¹

Sredi aprila 1919 se je Vošnjak skupaj z Lambertom Ehrlichom, Leonidom Pitamicem, Ivanom Schweglom in Matijo Slavičem udeležil pogovorov z britanskimi, ameriškimi in francoskimi izvedenci za ozemeljska vprašanja. Smisel teh

⁷⁶ Vošnjak: *U borbi*, str. 399–400.

⁷⁷ Vošnjak: *Jugoslovanski odbor*, str. 43.

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ Djokić: *Nikola Pašić and Ante Trumbić*, str. 3.

⁸⁰ »Domovini«, *Slovenec*, 7. 1. 1919.

⁸¹ Mitrović: *Jugoslavija na konferenciji mira 1919–1920*, str. 36, Ehrlich: *Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20*, str. 69.

pogovorov je bilo podajanje stvarnih pojasnil o koroških Slovencih, s čimer bi onemogočili vpliv poročila ameriškega polkovnika Shermana Milesa in bi vsaj poskusili doseči, da bi komisija spremenila svoja stališča o določeni meji na Karavankah in predvidenem plebiscitu.⁸²

Vošnjak in Schwegel sta se kot predstavnika slovenske delegacije dvakrat sestala z Wilsonom zaradi velike osebne iznajdljivosti in prodornosti. Takšno srečanje ni uspelo niti nekaterim predstavnikom bistveno večjih držav. Slovenski delegati so slepo zaupali v Wilsonova načela samoodločbe narodov, ki naj bi priznala ali morda celo uzakonila večstoletne sanje slovenskega naroda. A te želje in cilji niso bili uresničljivi, česar se ni zavedal niti Vošnjak pred pričetkom mirovne konference.⁸³

Vošnjak je kot generalni sekretar pogajalske komisije obveščal o stanju na jugoslovanskem ozemlju.⁸⁴ Predmet razprav na mirovni konferenci je bil razumljivo tudi Trst. Že pred konferenco je bilo bolj ali manj jasno, da bodo velesile v najboljšem primeru pristale na Trst kot svobodno mesto, čeprav je jugoslovanska delegacija vztrajala na tem, da Trst pripade Kraljevini SHS. Že sam Vošnjak je pred konferenco v pogovoru z ameriškim ekspertom Seymourjem izrazil dvom, da lahko Jugoslavija dobi Trst, vendar je vsekakor upal, da bo dobil status svobodnega mesta.⁸⁵

Vprašanje Koroške se je vedno bolj zapletalo. Na mirovni konferenci je bil za celovško kotlino določen plebiscit. Tako je jugoslovanska delegacija odpotovala v St. Germain, da bi prisostvovala predaji preliminarija, obenem pa je francoskemu politiku Georgesu Clemenceau vročila pisno rezervo. Delegacija se je trudila poiskati kompromis med Wilsonovim stališčem, ki je bil za globalni plebiscit, in lastnim, ki je predvideval priključitev cone A h Kraljevini SHS. Johnson je kompromisni predlog predložil Wilsonu in drugim ekspertom velesil ter ob tem predlagal, da bi se cona A takoj priključila Kraljevini SHS, cona B pa Avstriji. Prebivalci obeh con bi tako dobili priložnost sami odločiti, h kateri državi bi pripadli. Na podlagi tega predloga je četverica velesil dala Milenku Vesniću kot zastopniku jugoslovanske delegacije priložnost za ustno razpravo (4. junija). Ker pa se jugoslovanska oziroma slovenska delegacija ni kar tako predala, so 11. junija Janko Brejc, Ehrlich in Vošnjak odšli na razgovor z lordom Hardingom. Kljub zadržanosti je stališča trojice pozorno poslušal in na koncu obljubil, da bo obvestil Arthurja Balfourja in Lloydja Georgea o jugoslovanski zahtevi, da se jim dá zelena črta brez plebiscita. A nekaj dni pozneje delegacija pri tajniku Filipu Kerru ni dosegla nikakršnih premikov, saj slednji nikakor ni mogel razumeti, zakaj se otepajo plebiscita, saj bi ravno po njihovih statistikah moral prinesiti dobro rešitev. Jugoslovanska delegacija je naposled le dosegla nek uspeh, saj so se zavezniki v zadnjem trenutku odločili, da se Avstriji ne vroči del načrta mirovne pogodbe, ki se je nanašala na Koroško.⁸⁶

Na seji jugoslovanske delegacije (25. junija 1919) je bil poleg ostalih predstavnikov prisoten tudi Vošnjak. Pašić jih je obvestil, da so iz Beograda dobili depešo, s katero jim je vlada sporočala, da je treba na Vidovdan sprejeti mir z Nemčijo. To naj bi bil pomemben dogodek, saj bi s tem prenehal obstoj Srbije in bi uradno postala država Srbov, Hrvatov in Slovencev. Dogodek bi tako pomenil krst omenjene države. Vošnjak je na temelju svojih opažanj prišel do sklepa, da obstaja resna nevarnost, da pogodba z Nemčijo ne bo ratificirana v Ameriki.

⁸² Perovšek: *Ehrlich in pariška mirovna konferenca 1919–1920*, str. 71–72; Perovšek: »V zaželjeni deželi«, str. 100–101; Ehrlich: *Pariška mirovna konferenca*, str. 99.

⁸³ Lipušček: *Ave Wilson*, str. 7 in 13; Rahten: *Dr. Ivan Schwegel in jadransko vprašanje na pariški mirovni konferenci*, str. 702.

⁸⁴ ARS, AS 1039, fas. 3, Dayevo pismo Vošnjaku, 26. 3. 1919.

⁸⁵ Lipušček: *Sacro Egoismo*, str. 184.

⁸⁶ Ehrlich: *Pariška mirovna konferenca*, str. 116–117, 122 in 128; Kardum: *Diplomatska borba za Koroško na Pariški mirovni konferenci 1919. godine*, str. 137.

Opozarjal je, da je pred vrati prava drama, ki ne bo zrušila samo Wilsona, temveč bo pripeljala do najtežjih svetovnih zapletov.⁸⁷

Burne razprave so na mirovni konferenci potekale tudi glede položaja Primorske in njene usode. Centralna vlada v Beogradu in deželna vlada v Ljubljani sta se že na začetku morali sprijazniti z dejstvom, da se bo o vprašanju zahodne meje nove države razpravljalo izključno na pogajanjih med antantnimi velesilami. Kljub temu da so britanske oblasti kasneje morda malo obžalovale, da je bil del ozemeljskih koncesij Italiji v nasprotju z načeli, ki so jih razglašale zmagovite sile, se je britanska diplomacija kljub vsemu držala *Londonskega pakta*.⁸⁸ Trumbić je predlagal plebiscit za Gorico, internacionalizacijo za Trst, eventualno s plebiscitom ali arbitražo, zahodna istrska mesta pa bi se prepustila Italiji, medtem ko so se eksperti Tomo Šorli, Ivan Marija Čok, Trinajstič, Gregorin, Rybář in Vošnjak izrekli proti lokalnemu plebiscitu.⁸⁹

Konec leta 1919 je Vošnjak sam prosil za razrešitev z mesta generalnega sekretarja zaradi bolezni svojega očeta, ki ga je želel obiskati v Švici.⁹⁰ Oče se je strinjal s sinovo namero preseliti se v Beograd, saj je menil, da nima smisla ostati v Parizu.⁹¹

VIRI IN LITERATURA

NEOBJAVLJENI VIRI

Arhiv Studia Slovenica (ASS)

- ◊ fond Vošnjak (FV), šk. 3; 4: Štiridesetletnica krfske deklaracije, 24. 7. 1957; šk. 12: Versajski mir i Jugosloveni, 4. 6. 1955.

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

- ◊ AS 1039, Priv. A. LVIII, Osebni fond Bogumila Vošnjaka (OFBV), fasc. 72, Pismo Bogumila Vošnjaka Mihaelu Vošnjaku, 11. 6. 1915; fasc. 3, Pismo Arthurja Evansa, 13. 6. 1915; Dayevo pismo Vošnjaku, 26. 3. 1919; fasc. 14, Očetovo pismo Vošnjaku, 13. 12. 1919; dopis Nikole Pašića o razrešitvi B. Vošnjaka od dolžnosti sekretarja, 24. 12. 1919.

Časopisi

- ◊ »Domovini«. V: *Slovenec*, 7. 1. 1919.

LITERATURA

Bajc, Gorazd: *Zapletena razmerja: Ivan Marija Čok v mreži primorske usode*. Koper: Društvo TIGR Primorske, 2000.

Boršnik, Marja: *Pogovori s pesnikom Gradnikom*. Maribor: Obzorja, 1954.

Enciklopedija Slovenije, Zvezek 14 U–We. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2014.

Ehrlich, Lambert, Benedik Metod: *Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Ehrlichova spomenica za Vatikan 14. aprila 1942*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkev pri Teološki fakulteti Univerze, 2002.

⁸⁷ ASS, FV, šk. 12, Versajski mir i Jugosloveni, 4. 6. 1955.

⁸⁸ Rahten: *Pariška mirovna konferenca in Slovenci*, str. 27; Rahten: *Wilsonova srečanja in razhajanja s Slovenci*, str. 196.

⁸⁹ Ehrlich: *Pariška mirovna konferenca*, str. 168.

⁹⁰ ARS, AS 1039, fasc. 14, Dopis Nikole Pašića o razrešitvi B. Vošnjaka od dolžnosti sekretarja, 24. 12. 1919.

⁹¹ ARS, AS 1039, fas. 14, Očetovo pismo Vošnjaku, 13. 12. 1919.

Gačić, Aleksandra: *Dr. Bogumil Vošnjak – politik in diplomat: doktorska disertacija*. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2014.

Granda, Stane: *Slovenija: pogled na njeno zgodovino*. Ljubljana: Urad vlade za komuniciranje, 2008.

Janković, Dragoslav: *Jugoslovensko pitanje i krfska deklaracija 1917. godine*. Beograd: »Savremena administracija«, 1967.

Kardum, Livia: Diplomatska borba za Koruško na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919. Godine. V: *Politička misao: Croatian Political Science Review XXXVIII* (2001), št. 1, str. 125–142

Klabjan, Borut: Oblikovanje jugoslovanskih meja: T. G. Masaryk in vprašanje italijansko-jugoslovanske meje po prvi svetovni vojni. V: *Jugoslavija v času: devetdeset let od nastanka prve jugoslovanske države / Yugoslavia through time: ninety years since the formation of the first state of Yugoslavia* (ur. Bojan Balkovec). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009, str. 277–289.

Kranjec, Silvo: *Kako smo se zedinili*. Nova Gorica: Samozal. L. Vuga, 1991.

Lipušček, Uroš: *Ave Wilson: ZDA in prekranje Slovenije v Versaillesu 1919–1920*. Ljubljana: Sophia, 2003.

Lipušček, Uroš: *Sacro Egoismo: Slovenci v krempljih tajnega londonskega pakta 1915*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2012.

Lončar, Dragotin: *Politično življenje Slovencev: (od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta)*. Ljubljana: Slovenska Matica, 1921.

Mitrović, Andrej: *Jugoslavija na konferenciji mira 1919–1920*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socialističke Republike Srbije, 1969.

Ogris, Albin: *Borba za jugoslovensko državo: načrt zgodovine in delovanja jugoslovanskega odbora v Londonu za časa svetovne vojne*. Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1921.

Omahen, Dušan: *Mihael Vošnjak (1837–1920): pobudnik in organizator hranilništva na Štajerskem: njegovo delovanje v deželnem zboru v Gradcu 1884–1896 in v državnem zboru na Dunaju 1885–1897: razprava*. Ljubljana: Ljubljanska banka zadruga banka, sektor za poslovanje s prebivalstvom, 1978.

Perovšek, Jurij: Ehrlich in pariška mirovna konferenca 1919–1920. V: *Ehrlichov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 2002, str. 59–85.

Perovšek, Jurij: *V zaželeni deželi: slovenska izkušnja s Kraljevino SHS/Jugoslavijo: 1918–1941*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2009.

Petranović, Branko, Zečević, Momčilo: *Jugoslavija 1918/1984, Zbirka dokumenta*. Beograd: Rad, 1985.

Petrinović, Ivo: *Ante Trumbić, politička shvaćanja i djelovanje*. Split: Književni krug, 1991.

Pirjevec, Jože: *»Trst je naš!«: boj Slovencev za morje (1848–1954)*. Ljubljana: Nova revija, 2008.

Pleterski, Janko: *Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo: politika na domačih tleh med vojno 1914–1918*. Ljubljana: Slovenska matica, 1971.

Pleterski, Janko: Ante Trumbić in vprašanje razmejitve z Italijo v Slovenskem primorju in Istri 1904–1918. V: *Kriza socialnih idej: Britovškov zbornik / The crisis of social ideas: a festschrift for Marjan Britovšek* (ur. Avgust Lešnik). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za sociologijo, 1996, str. 111–118.

Prunk, Janko: *Slovenski narodni vzpon, Narodna politika (1768–1992)*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.

Slovenski biografski leksikon [Elektronski vir]. Ljubljana: Ljubljana: ZRC SAZU, 2013.

Rahten, Andrej: Pariška mirovna konferenca in Slovenci. V: *Slovenci v očeh Imperija: priročniki britanskih diplomatov na pariški mirovni konferenci leta 1919 / The Slovenes in the eyes of the Empire: handbooks of the British diplomats attending the Paris Peace Conference 1919* (ur. Ernest Petrič et al.). Mengeš: Center za evropsko prihodnost, 2007, str. 25–42 in 285–305.

Rahten, Andrej: Dr. Ivan Schweigel in jadransko vprašanje na pariški mirovni konferenci. V: *Acta Histrie* 18 (2010), št. 3, str. 691–712.

Rahten, Andrej: Wilsonova srečanja in razhajanja s Slovenci / Les rencontres et les différends entre Wilson et les Slovènes. V: *Velikih pet in nastanek Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev / Les cinq grands et la création du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes* (ur. Andrej Rahten in Janez Šumrada). Loka pri Mengšu: Center za evropsko prihodnost; Ljubljana: ZRC SAZU, 2011, str. 195–219 in 437–466.

Repe, Božo: Zakaj so Slovenci vstopili v Jugoslavijo in zakaj so iz nje odšli? V: *Jugoslavija v času: devetdeset let od nastanka prve jugoslovanske države / Yugoslavia through time: ninety years since the formation of the first state of Yugoslavia* (ur. Bojan Balkovec). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2009.

Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992 (ur. Jasna Fischer et al.). Ljubljana: Mladinska knjiga: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.

Svoljšak, Petra: Kupčevanje za zeleno mizo. V: *Slovenska kronika XX. stoletja* (ur. Marjan Drnovšek, Drago Bajt). Ljubljana: Nova revija, 1995–1996, str. 164–165.

Šepić, Dragovan: *Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914–1918*. Zagreb: Školska knjiga, 1970.

Šišić, Ferdo: *Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu: zbirka akata i dokumenata*. Zagreb: Izvanredno izdanje Matice Hrvatske, 1920.

Trgovčević, Ljubinka: *Naučnici Srbije i stvaranje Jugoslavije: 1914–1920*. Beograd: Narodna knjiga, Srpska književna zadruga, 1987.

Tuđman, Franjo: Jugoslavenski odbor i stvaranje zajedničke države južnoslovenskih naroda. V: *Jugoslavenski odbor u Londonu u povodu 50-godišnjice osnivanja* (ur. Vaso Bogdanov, Ferdo Čulinović). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1966, str. 395–411.

Vodopivec, Peter: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države: Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana: Modrijan, 2006.

Vošnjak, Bogumil: Sociološki pomen nemško-slovanske jezikovne meje. V: *Veda 1* (1911).

Vošnjak, Bogumil: *U borbi za ujedinjenu narodnu državu: utisci i opažanja iz dobe svetske rata i stvaranja naše države*. Ljubljana: Tiskovne zadruge, 1928.

Vošnjak, Bogumil: *Ob stoletnici rojstva Mihe Vošnjaka, prvega slovenskega zadrugarja: 18. septembra 1837–18. septembra 1937*. Beograd: Zadruga štamparija, 1937.

Vošnjak, Bogumil: *Tri Jugoslavije: (Jugoslavija v emigraciji – Jugoslavija v stvarnosti – Jugoslavija bodočnosti)*. Ljubljana: Narodna tiskarna, 1939.

Vošnjak, Bogumil: *Jugoslovanski odbor v Londonu: ob 25 letnici nastanka*. Ljubljana: Sreska organizacija Saveza ratnih dobrovoljaca Kraljevine Jugoslavije, 1940.

Vošnjak, Bogumil: Ustavni pogledi Krfske deklaracije. V: *Zgodovinski zbornik* (ur. Marijan Marolt). Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1959.

Vošnjak, Bogumil: *Dnevnik iz prve svetovne vojne*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1994.

Zakošek, Ladislav: *Primerjalna analiza državnopravnih konceptov projugoslovanske slovenske emigracije med prvo svetovno vojno: magistrsko delo*. Kranj: L. Zakošek, 2013.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ROLLE VON BOGUMIL VOŠNJAK IM ERSTEN WELTKRIEG UND UNMITTELBAR DANACH

Das Interesse für die Politik und das internationale Geschehen sowie die Idee der Vereinigung der Südslawen waren bei Bogumil Vošnjak bereits in seinen Studentenjahren stark ausgeprägt. Als junger Doktor der Rechtswissenschaft an der Zagreber Universität fand er sich bald im Strudel der Weltereignisse, die der Erste Weltkrieg mit sich brachte. Aus eigenem Antrieb emigrierte er nach Europa und bemühte sich um ein Treffen mit Ante Trumbić, der ihm bald eine Mitarbeit im Jugoslawischen Ausschuss anbot. Dieser war mit vereinten Kräften der Südslawen aus der Habsburger Monarchie gebildet worden, um sich so dem italienischen, mit dem Londoner Abkommen verbundenen Machtstreben leichter widersetzen und am Zusammenschluss der Südslawen aus Österreich-Ungarn zu einem gemeinsamen Staat der Serben, Kroaten und Slowenen mitwirken zu können. Vošnjaks Bemühen war die ganze Zeit darauf gerichtet, die Weltöffentlichkeit auf die Lage der Südslawen und vor allem auf das Schicksal des Küstenlandes (Primorje) aufmerksam zu machen. Seine Bemühungen trugen Früchte, und im Sommer 1917 war er als einziger slowenischer Unterzeichner der Deklaration von Korfu zugegen. Er erwirkte auch eine Agitation in den USA, wo er vor allem die slowenischen Emigranten für einen gemeinsamen Staat zu begeistern versuchte, der nach dem Krieg als Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen gebildet wurde. Aufgrund seiner Bemühungen in der Kriegszeit fiel ihm die ehrenvolle Aufgabe zu, den Staat in Paris als Generalsekretär der Friedensdelegation des Königreichs der Serben, Kroaten und Slowenen zu vertreten. Die Erkenntnisse und Forschungsergebnisse zu Vošnjaks Leben und Wirken vor allem während des Großen Krieges und danach basieren in erster Linie auf dem im Archiv der Republik Slowenien und im Archiv Studia Slovenica aufbewahrten Archivmaterial. Vošnjaks Nachlass ist sehr reichhaltig und befindet sich im Archiv der Republik Slowenien, im Archiv Studia Slovenica und im Archiv Jugoslawiens in Belgrad sowie im Museum Velenje. In ausreichendem Maße sind ebenso einheimische und ausländische Fach- und Erinnerungsliteratur sowie Zeitungen und Zeitschriften aus der Zeit seines Wirkens vorhanden. Eine wichtige Quelle für das Studium seines Lebens stellen das von Vladimir Kološ bereits veröffentlichte Tagebuch aus dem Ersten Weltkrieg und Vošnjaks veröffentlichte Erinnerungen an den Ersten Weltkrieg und die ersten zehn Jahre des Bestehens des Königreichs der Serben, Kroaten und Slowenen dar.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 338.487(497.472) "1947/1990"

Prejeto: 28. 3. 2014

Aplikacija in uveljavitev modela socialističnega turizma na slovenski obali (1947–1990)

DEBORAH ROGOZNICA

dr. zgodovinskih znanosti, arhivistka

Pokrajinski arhiv Koper, Kapodistriasov trg 1, SI-6000 Koper

e-pošta: deborah.rogoznica@gmail.com

Izvleček

Aktivnosti, povezane s požitvijo turističnih dejavnosti, so na območju slovenske obale začele potekati v prvi polovici leta 1947. Oblasti tega območja so se dobro zavedale gospodarskih možnosti turističnega razvoja v povezavi s širšim srednjeevropskim prostorom in se lotile obnove pomembnejše hotelske infrastrukture. Po izbruhu spora z informbirojem leta 1947 so jugoslovanske oblasti pričele vse bolj vključevati cono B Svobodnega tržaškega ozemlja (STO) v jugoslovansko družbeno-gospodarski sistem. Spremembe so se na ta način začele kazati tudi v turistični razvojni strategiji, saj je pridobila opaznejše ideološke predznake in je bila preusmerjena skoraj izključno na jugoslovanski trg. Organizacija turizma je bila namreč tudi na območju cone B STO, podobno kakor v Jugoslaviji, v naslednjem obdobju naravnana izrazito sindikalno z organizacijo mreže počitniških domov, ti pa so morali biti namenjeni izključno za oddih delavcev. Socialistični turistični model je postal poglobitveni razvojni koncept tega območja, čeprav je zaradi gospodarskih interesov turistična strategija že v petdesetih letih bila ponovno usmerjena tudi k razvoju donosnejšega tujkega turizma. Z rešitvijo političnega vprašanja STO leta 1954 je turistični razvoj pridobil nove razsežnosti. Simbioza ideološko pogojene identitete in gospodarsko usmerjene poslovne strategije je postala svojevrstni in celo prepoznavni turistični model tega območja.

Ključne besede:

turizem,
socializem,
slovenska obala,
počitniški
domovi,
samoupravljanje

Abstract

THE APPLICATION OF THE SOCIALIST TOURIST MODEL ON THE SLOVENIAN COAST (1947-1990)

Activities to enliven tourism on the Slovenian coast began in the first half of 1947. Considering tourism as potentially one of the leading local economy sectors, the authorities of Zone B of the Free Territory of Trieste (FTT) invested in reconstruction of hotel facilities in an effort to attract tourists from Central Europe. Following the Tito-Cominform split, the Yugoslav authorities began to increasingly integrate Zone B of the FTT into the Yugoslav socio-economic system. Tourism became part of the Yugoslav ideological social project and was predominantly orientated towards the Yugoslav market by creating a network of »holiday resorts for workers« that were established

Key-words:

tourism,
socialism,
Slovenian coast,
holiday resorts
for workers, self-
management

to meet the leisure and recreational needs of the Yugoslav workers. The socialist tourist model became the predominant development concept of this area, although due to economic interests the tourist strategy was in the 1950s re-oriented towards a more profitable western market. After the political solution to territorial issues between Yugoslavia and Italy in 1954, tourist development acquired new dimensions, eventually achieving symbiosis between ideological identity and clear economic goals that turned it into a unique and recognisable tourist model of this area.

Uvod

Zaradi specifičnih političnih razmer je turistični razvoj današnje slovenske obale v prvih povojnih letih imel določene posebnosti v primerjavi s splošnimi jugoslovanskimi in slovenskimi smernicami,¹ saj so temeljile na domnevi, da to gospodarsko področje ne more biti več namenjeno predvsem tujim gostom in ekonomskemu učinku, temveč se mora prilagajati zdravstveno-rekreativnim in socialnim potrebam »domačega delovnega človeka«.² Območje takratnega koprškega okraja je bilo najprej kot del cone B Julijske krajine (1945–1947) in potem kot del cone B Svobodnega tržaškega ozemlja (v nadaljevanju: STO) (1947–1954) pod vojaško upravo Jugoslovanske armade (v nadaljevanju: VU JA) in pravno-formalno predstavljala od Jugoslavije ločeno državno telo. Potreba po zagotavljanju lastnih prihodkov, predvsem v obliki deviznih sredstev, je oblasti cone B STO že leta 1947 vodila k obnovi turistične dejavnosti, ene pomembnejših predvojnih gospodarskih vej tega območja, in njeni tržni usmeritvi v bližnji tržaški in širši srednjeevropski prostor.³

Obnova in organizacija turizma na območju slovenske obale po drugi svetovni vojni

Turizem in gostinstvo sta se na tem območju pričela razvijati ob koncu 18. stoletja, leta 1941 pa sta sestavljala drugo najmočnejšo gospodarsko vejo in skupno ustvarila okoli 20 % narodnega dohodka tega območja. V obdobju med vojnama je npr. samo v Portorožu delovalo za turistične namene 10 hotelov, 10 penzionov in približno 100 vil.⁴ Vojno pustošenje in povojno dogajanje, povezano z vprašanjem razmejitve med Italijo in Jugoslavijo, je v precejšnji meri onespobilo obstoječo predvojno turistično infrastrukturo. Obstoječi turistični objekti so bili na splošno v zelo slabem tehničnem stanju in skoraj brez vsakršnega inventarja. Večji del turističnih objektov cone B STO so za svoje potrebe zasedle (rekvizirale) enote Jugoslovanske armade, in sicer: 13 hotelov, 21 penzionov in vil s skupno okoli 1.400 ležišči.⁵ V uporabi oficirjev enot JA in njihovih svojcev je bilo še dodatnih 36 vil. Nekaj objektov je zasedla Narodna zaščita, preostali pa so bili predani raznim kulturnim, zdravstvenim in socialnim

¹ Značilnosti modela socialističnega turizma na slovenski obali je avtorica predstavila v referatu z naslovom *Aplikacija modela socialističnega turizma na območju slovenske obale po drugi svetovni vojni* na posvetovanju Dediščina socializma v turizmu, Fakulteta za turistične študije, Turistika Portorož, 27. novembra 2009. V pričujočem članku se objavlja dopolnjeni tekst do sedaj še neobjavljene razprave.

² Prinčič: *Razvoj gospodarstva do sredine petdesetih let*, str. 970.

³ Rogoznica: *Iz kapitalizma v socializem*, str. 247–252.

⁴ Pucer: *Portorož – 100 let organiziranega turizma*, str. 9–15.

⁵ Od večjih objektov so enote JA rekvizirale Hotel Palace in Hotel Riviera.

institucijam. Prve, takrat še zasebne hotelske zmogljivosti, so začele delovati v sezoni 1947, potem ko je vojska izpraznila objekte hotela Central v Portorožu in hotela Rotonda v Piranu s skupaj 80 ležišči. V letu 1948 so se turistične zmogljivosti podvojile, evidentiranih pa je bilo nekaj manj kot 1.000 turistov in 3.215 nočitev.⁶ Posebno vlogo pri obnovi turizma je prevzelo podjetje Riviera Turist Hotel (v nadaljevanju: RTH) s sedežem v Kopru. Dobilo je konkretno nalogo, naj čim prej pristopi »k obnovi in razširitvi obstoječih turističnih objektov in izgradnji novih«. Podjetje je v naslednjem obdobju prevzelo v upravo kopališče sv. Nikolaja, kavarno Loggia, hotel Metropol, hotel Central, kopališče Portorož, hotel Partizan, vilo Catala Bernardin, vilo Tartini Strunjan, vilo Benvenuti Portorož, vilo Casa al Mar v Fiesi, Hotel Helios in vilo Lugnani v Fijesi. Pomen, ki so ga turizmu pripisovale oblasti cone B STO, lahko posredno razberemo iz organizacijske razvejenosti turističnega gospodarsko-upravnega aparata. Gospodarsko politiko v turizmu je v okviru takratne cone B STO oz. Istrskega okrožja vodil oddelek za turizem pri Istrskem okrožnem ljudskem odboru (v nadaljevanju: IOLO).⁷ V okviru IOLO je bil ustanovljen tudi turistični svet, ki je deloval kot koordinacijski in posvetovalni organ. Za konkretno turistično politiko na terenu so bili zadolženi posebni referati pri nižjih upravnih enotah, tj. okrajnih, mestnih in krajevnih ljudskih odborih. V Portorožu je delovala tudi posebna turistična koordinacija, sestavljali pa so jo upravniki posameznih turističnih obratov tega območja.⁸

Z obnovo turističnih objektov in naprav je bila ob tehnični ureditvi in opremljenosti objektov izvedena tudi nova kategorizacija gostišč. Dne 22. junija 1949 je IOLO izdal odredbo o kategorizaciji gostišč objektov cone B STO. Glede na dejavnost so se gostišča delila na hotele (obrate z najmanj 15 sobami in 22 ležišči), prenočišča (obrate z največ 14 sobami in 21 ležišči), izletniške hotele (manjša zmogljivost), restavracije, gostilne, kavarne, bare in bifeje. Gostišča so bila glede na čas obratovanja deljena na celoletna in sezonska, glede na dejavnost in stopnjo opremljenosti pa v kategorije A, B, C in D.⁹ Oskrba turističnih objektov in samih turistov je bila urejena podobno kakor v Jugoslaviji z vpeljavo turističnih nakaznic in maksimiranih cen. Zagotovljena preskrba je bila uveljavljena za penzijske goste, tj. člane sindikatov na rednem letnem dopustu. Ti so prejeli posebne turistične nakaznice, priznana pa jim je bila tudi nižja penzijska cena s 25 % popusta. Za druge, sicer maloštevilne turiste je preskrba potekala na prostem trgu in zato niso bili deležni omenjenih ugodnosti. Cene jedi, pijač in gostinskih storitev naj bi se splošno določale konkurenčno glede na tiste iz cone A oz. Trsta in Jugoslavije.¹⁰

Aplikacija socialističnega turističnega modela po letu 1949

Po mednarodni politični zaostritvi po izbruhu spora med Jugoslavijo in informbirojem leta 1948 se je cona B STO pričela vedno bolj vključevati v jugoslovansko družbeno-gospodarski sistem, to pa je s stališča turizma pomenilo

⁶ Rogoznica: Obnova in razvoj turizma, str. 397.

⁷ Civilno oblast je na območju cone B STO izvajal Istrski okrožni ljudski odbor, ustanovljen 20. 2. 1947. Ozemlje cone B STO (istrskega okrožja) je obsegalo večji del slovenske Istre (koprski okraj) in del hrvaške Istre (bujski okraj). IOLO je bil ukinjen z novo upravno razdelitvijo 12. 4. 1952, njegove pristojnosti pa so bile predane OLO Koper in OLO Buje. O tem glej več Rogoznica: *Iz kapitalizma v socializem*.

⁸ Rogoznica: Obnova in razvoj turizma, str. 398.

⁹ Odredba o kategorizaciji gostišč v Istrskem okrožju, Uradni list VUJA in IOLO, št. 1/1949. Hoteli so bili lahko razvrščeni v kategorije A, B in C, prenočišča v C in D, gostilne v kategorije C in D, kavarne v B in C, bari in bifeji pa v kategorije B, C in D.

¹⁰ Rogoznica: Obnova in razvoj turizma, str. 402.

začetek uveljavitve socialističnega turističnega modela. Leta 1949 so bila prvič organizirana počitniška letovanja za delavce in nameščence cone B STO v obliki izmenjave. Pričeli so organizirati tudi prve množične izlete v Jugoslavijo. V tem letu je bil tudi ustanovljen prvi počitniški dom na območju cone B STO. Turistična politika je čedalje bolj pridobivala ideološke vsebine, ki so slonele na egalitarizmu in poudarjale socialno funkcijo turizma ter njegovo – kot posledica – neakumulativno naravo z geslom »Turizem delovnemu ljudstvu«. Spremembe so se pričele kazati tudi v turistični razvojni strategiji, saj je pridobila opaznejše ideološke predznake in bila preusmerjena skoraj izključno na jugoslovanski trg. Organizacija turizma je bila namreč tudi na območju cone B STO, podobno kakor v Jugoslaviji, v tem obdobju naravnana izrazito sindikalno z organizacijo mreže počitniških domov, ki so morali biti namenjeni izključno oddihu delavcev.¹¹ Poseben razmah je sindikalni turizem dobil leta 1950, ko je bilo za potrebe sindikalnega turizma raznim podjetjem in ustanovam iz LRS predanih 36 počitniških objektov. Da je turistična sezona leta 1950 dejansko pomenila prelomnico v turističnem razvoju tega območja, govorijo podatki o številu gostov in nočitev, zabeleženi v tem letu. Število turistov se je s 3.132 v letu 1949 povzpelo na 16.418 v letu 1950, število nočitev pa z 19.215 na kar 115.243.¹²

Socialistični turistični model je takrat postal poglobilni razvojni koncept tega območja, čeprav je bila v petdesetih letih turistična strategija zaradi gospodarskih interesov ponovno usmerjena k razvoju donosnejšega, tujskega turizma. Nadaljevala so se npr. vlaganja v hotelirstvo z graditvijo novega hotela Metropol v Piranu in obnovo najuglednejšega turističnega objekta celotnega območja, Hotela Palace v Portorožu. S prehodom na sistem proste trgovine v letu 1951 je bila razpuščena dotedanja mreža počitniških domov. Likvidacija počitniških domov cone B je bila izvedena v duhu jugoslovanskega navodila o prevzemu počitniških domov in drugih objektov zavodov, uradov, podjetij in družbenih organizacij iz oktobra 1950.¹³ Čeprav je bila februarja 1951 v Jugoslaviji objavljena odločba, ki je z določenimi pogoji dopuščala vrnitev prevzetih počitniških domov, je bilo to na območju cone B dovoljeno le manjšemu številu podjetij in ustanov LRS, ki so bili obravnavani kot upravičene v pomenu omenjene odločbe.¹⁴ Skupno je bilo namreč vrnjenih 8 objektov, preostali pa so bili vključeni v turistično mrežo ali pa v manjši meri predani stanovanjskemu fondu. Spremembe so bile uvedene tudi v oskrbi in načinu plačila turističnih storitev. Ukinjeni so bili t. i. turistični boni in postavljene tarife za posamezne turistične objekte. Člani jugoslovanske sindikalne organizacije so bili upravičeni do nižje cene, uveljavljali pa so jo lahko na podlagi predložitve posebnega kreditnega pisma jugoslovanskih poslovalnic agencije Putnik. Regres je zagotovilo ministrstvo za finance FLRJ, izplačevala pa Istrska Banka.¹⁵ Po ukinitvi počitniških domov je bila izvedena obširna reorganizacija gostinskega sektorja. Septembra 1951 je podjetje RTH prešlo v likvidacijo, iz obratov pod njegovo upravo pa so bila ustanovljena štiri nova samostojna gospodarska podjetja: Mestno gospodarsko podjetje hotel Metropol v Piranu, Mestno gospodarsko podjetje Hotel Central v Portorožu (k temu sta sodila Hotel Helios in nekdanji hotel Piran v Portorožu), Mestno gostinsko podjetje restavracija in kavarna Loggia in Okrajno gostinsko podjetje Hotel Koper z ankaranskim kopališčem in

¹¹ Gospodarska dejavnost Istrskega okrožja, str. 20.

¹² Rogoznica: La ricostruzione dell'industria alberghiera, str. 381.

¹³ Navodilo o prevzemu počitniških domov in drugih objektov, zavodov, uradov, podjetij in družbenih organizacij, Uradni list FLRJ, št. 61/1950. Objekte z manj kot 10 prostori so dodeljevali stanovanjskemu fondu, preostale pa turističnemu.

¹⁴ Odločba o vrnitvi počitniških domov proizvajalnim in prevoznim podjetjem ter glavnim odborom in centralnim upravam Zveze sindikatov Jugoslavije, Uradni list FLRJ, št. 8/1951.

¹⁵ Regresirane cene za domače, tj. jugoslovanske turiste, so bile uveljavljene tudi po priključitvi k Jugoslaviji in Sloveniji.

turističnim naseljem sv. Nikolaja. V neposredni upravi RHT je po reorganizaciji ostal le Hotel Palace. K njemu sta sodila tudi portoroško kopališče in dnevni bar Jadran.¹⁶

Zdaj dostopni arhivski viri nakazujejo, da so bila jugoslovanska turistična zastopstva na območju STO na začetku petdesetih let pod nadzorom Uprave državne varnosti, saj je tudi na tem področju uveljavljala kontrolo in širila lastne gospodarske interese.¹⁷

Turistični razvoj po priključitvi k Jugoslaviji in Sloveniji – simbioza delavskega in komercialnega turizma

Ob priključitvi k Sloveniji in Jugoslaviji leta 1954 je takratni koprski okraj skupno imel že 1.445 ležišč, to pa je pomenilo 12,7 % slovenskih prenočitvenih zmogljivosti, sicer ocenjenih na okoli 10.000 ležišč.¹⁸ Gostinsko mrežo koprskega okraja je v tem obdobju sestavljalo 87 obratov, in sicer 38 obratov družbenega sektorja, 13 zadružnega in 36 zasebnih obratov.¹⁹ Število zasebnih gostinskih obratov se je po drugi svetovni vojni nenehno zmanjševalo. V zasebni lasti so bili le manjši obrati, ki so poslovali predvsem na podeželju.²⁰ Pomembnejši turistični objekti so prešli pod državno upravo in v uporabo državnih podjetij že ob koncu 40-ih let na osnovi t. i. prisilnih premoženjskih ukrepov.²¹

Oblasti so z ideološkega stališča močno podpirale delavski turizem, ki je v okviru takrat izoblikovanega komunalnega sistema slonel na ustanavljanju t. i. »počitniških skupnosti«. Skupnosti naj bi bile med seboj povezane in nastopale kot kolektivni investitorji za večje objekte in pravilno uporabljale sredstva, namenjena za oddih delovnega ljudstva in mladine.²² Razmah, ki ga je delavski turizem doživel po priključitvi koprskega okraja Sloveniji, lahko posredno razberemo iz števila počitniških domov. Leta 1954 je na območju koprskega okraja poslovalo 9 počitniških domov, leta 1955 se je število povečalo na 12, leta 1956 pa naglo zraslo na 56, to pa naj bi dokazovalo, da je »slovenska obala začela služiti ne samo inozemskemu turizmu, ampak tudi domačemu delavnemu človeku kot mesto oddiha in počitka«. Število ležišč se je s 374 v letu 1955 povečalo na 1.524 v letu 1956. V tem letu so bili odprti tudi prvi kampi. Njihove zmogljivosti so bile 170 ležišč, t. i. šotorišča pa le 70 ležišč. Otroška in mladinska okrevališča so leta 1956 imela 271 ležišč.²³

Mladinski turizem se je razvijal v okviru mladinskih turističnih organizacij, najpomembnejša med njimi pa je bila Turistična počitniška zveza Jugoslavije. Organizacija je na obalnem območju štela nekaj več kot tisoč članov in imela nekaj sto ležišč, sicer pa naj bi »vzgajala mladino, prispevala k razvijanju njene socialistične zavesti ter krepila njene fizične sposobnosti in psihične kvalitete«. ²⁴ Nove ideološke in kulturne vrednote na področju turizma so bile tako rekoč

¹⁶ Rogoznica: Obnova in razvoj turizma, str. 405.

¹⁷ ARS, AS 1931, Zgodovina organov RSNZ in varnostno-obveščevalnih služb (1941–1951), 10. del (901–100), Legalna in ilegalna trgovina, transport in knjigovodstvo, str. 926.

¹⁸ PAK, PAK 178, t. e. 16, Predlog 10-letnega perspektivnega plana.

¹⁹ PAK, PAK 178, t. e. 12, Turizem in gostinstvo na področju okraja Koper v letu 1955.

²⁰ Privatni sektor so v glavnem sestavljala t. i. pavšalna gostišča z največ petimi zaposlenimi. Poslovanje privatnega sektorja je bilo strogo nadzorovano.

²¹ Rogoznica: Zgodovinski vpogled, str. 231–232. Uradna nacionalizacija, po jugoslovanski zakonodaji iz leta 1946 in leta 1948, se na območju nekdanje cone B STO, zaradi mednarodno-pravnih implikacij ni izvedla vse do leta 1972.

²² PAK, PAK 422, t. e. 1, a. e. 5, Poročilo predsednika OTZ.

²³ Dokumentacija k družbenemu planu gospodarskega razvoja okraja Koper za razdobje od 1957 do 1961 (1957). Peti zvezek. Trgovina, gostinstvo in turizem, str. 52–53.

²⁴ PAK, PAK 264, t. e. 1, a. e. 2, Poročilo o delu okrajnega odbora PZ koper v času od 4-5 letne skupščine.

institucionalizirane z organizacijo vsakoletnih množičnih prireditev, kot so bile Jugoslovanski folklorni festival, tekmovanje pihalnih orkestrrov Slovenije in festival etnoloških filmov.²⁵

Z druge strani se je kmalu pričel kazati gospodarski pomen novih mednarodnih turističnih tokov in maloobmejnega prometa, ki se je pričel razvijati po podpisu Videmskega sporazuma leta 1955. Že ob koncu petdesetih let so oblasti turizem začele dojemati kot eno od osnovnih gospodarskih vej slovenskega obalnega območja in silno pomemben izvor deviz, ki naj bi pripomogle k boljšemu standardu »*celotne socialistične skupnosti*«. Neurejenost kopališča Žuster-na, kot priljubljene izletniške točke Tržačanov, se je npr. obravnavala kot »*vzor protisocialistične propagande že s svojim samim izgledom*«. Turistična politika je pri tem pridobila tudi širše vzgojne razsežnosti, ki so se vključevale v takratni koncept socialistične etike. Tako naj bi razvijali turistično miselnost, vplivali na vljudnost in uslužnost gostinskega in turističnega osebja in skrbeli za higieno in gostinsko ponudbo. V okviru turističnih društev sta bila postavljena v ospredje olepševanje in čistoča domačih krajev, domače turiste in predvsem mladino pa naj bi vzgajali za olikano obnašanje.²⁶ Turistično društvo Portorož je tako npr. tajništvu sveta za kulturo in prosveto pri okrajnem ljudskem odboru Koper predlagalo: »*da uvede v šolski pouk vsaj enkrat mesečno predavanje o lepotah Istre, o čuvanju parkov in vrtov, o turizmu pri nas in na tujem, da bi mladina bolj vzljubila svoj kraj in imela pravičen odnos do raznih naprav*«. ²⁷

Simbioza ideološko zastavljene identitete in gospodarsko usmerjene poslovne strategije je na obalnem območju v tem obdobju postala svojevrstni in celo prepoznavni turistični model. Visoki ekonomski kazalniki in potreba po deviznih sredstvih so oblasti vodili k razmišljanju o močnih perspektivah turizma na slovenski obali in potrebi po »resnem razmisleku« o večjih investicijah, ki bi »*tukajšnji turizem res povzdignile na evropski nivo*«. ²⁸

Obdobje od sredine 60-ih do srede 70-ih let je zaznamoval ob novi urbanistični zasnovi močan investicijski cikel, na osnovi katerega sta bili prenovljena turistična infrastruktura in zgrajena vrsta novih turističnih naselij: Žuster-na, Ankaran, Belveder, Simonov zaliv in Lucija. Graditev objektov je bila v veliki meri financirana z ugodnimi krediti, ki jih je zagotavljala Jugoslovanska banka za zunanjo trgovino, približno polovico sredstev pa so morali prispevati republiški in lokalni viri (občine in podjetja). Investicijski programi so predvidevali modernizacijo cestnega omrežja in usposobitev trgovskih in drugih lokalov, namenjenih potrebam rastočega turističnega prometa. Razloge, ki so vplivali na »investicijsko mrzlico«, lahko posredno razberemo iz podatka, da je bilo leta 1965 na obalnem območju iz naslova turizma realiziranih približno 10 milijonov dolarjev deviznih sredstev, to pa je predstavljalo 10 % jugoslovanske oz. polovico celotne republiške devizne realizacije. Pričela so tudi vlaganja v t. i. objekte za rekreacijo in zabavo: v Portorožu je bila že leta 1964 odprta igralnica, začela se je graditev letališča, ob začetku sedemdesetih let je bilo zgrajenih več pokritih bazenov, avtomatskih kegljišč in drugih športnih objektov. Vse več je bilo turističnih prireditev z zabavnimi in komercialnimi vsebinami; leta 1970 jih je bilo že več kot 130. Za vse večje potrebe turizma so (sicer zelo previdno) pričeli spodbujati zasebno iniciativo, predvsem oddajanje zasebnih sob.²⁹

Z množičnimi turističnimi tokovi se je časovna koncentracija predstavila tudi v predsezonske in posezonske mesece, to pa je pripomoglo k podaljšanemu obratovanju gostinskih obratov oziroma boljši izkoriščenosti teh. Nastali

²⁵ PAK, PAK 422, t. e. 10, a. e. 45, Mesto in vloga kulturnih prireditev za potrebe turizma na slovenski obali.

²⁶ PAK, PAK 422, t. e. 1, a. e. 2, Uvod k poročilu o turistični sezoni 1959.

²⁷ *Poročilo Turistične zveze Slovenije*, 1957, str. 46.

²⁸ PAK, PAK 422, t. e. 1, a. e. 5, Poročilo tajnika TZK, 1959.

²⁹ PAK, PAK 422, t. e. 10, a. e. 46, Informacija o razvoju turizma na slovenski obali.

*Turistično naselje in kopališče v Ankaranu, 1958
(SI PAK 24, t. e. 1309)*

so novi hotelski kompleksi, kot so Emona hoteli, Metropol in Bernardin, da so se hotelske turistične zmogljivosti prilagajale udobju zahodnoevropskih turistov.³⁰

Posebna značilnost turizma na obalnem območju je bila velika frekvenca prehodnih in dnevnih gostov, tako domačih kakor tujih, to pa je bilo rezultat t. i. prehodnega in nakupovalnega turizma. Tujski turistični promet pa je postopno prevladal nad domačim. Število ležišč, ki so bila na voljo turistom, se je občutno povečalo. Leta 1961 jih je bilo v obmorskih turističnih krajih 9.093, večinoma (več kot 80 %) v počitniških domovih ali zasebnih sobah. V desetih letih se je število ležišč povečalo za 113 %, nato pa v obdobju 1971–1981 naraslo še za kar 40,8 %. Število registriranih nočitev na območju slovenske obale leta 1961 je bilo 733.606. V desetih letih se je to število povečalo za kar 117,8 % (1.598.492 nočitev leta 1971). Portorož je predstavljal kraj z najvišjim deležem nočitev tujih gostov v Sloveniji. V letih 1971–1983 je bil 60–70 %.³¹

V okviru širših procesov, ki so zaznamovali slovensko in jugoslovansko družbo v obdobju t. i. liberalizma, so se družbena trenja pričela kazati tudi na turističnem področju, in sicer v zaostrenem odnosu med komercialnim in delavskim turizmom.³² Ob hitrem razvoju hotelskega turizma se je pričelo kazati zmanjševanje zmogljivosti v počitniških domovih, ki so sicer do leta 1965 na obalnem območju ustvarjali večje število nočitev kot gostinske organizacije. Razloga za usihanje počitniškega turizma naj bi bila poostrena ekonomska

³⁰ Jeršič: Turistična transformacija Portoroža, str. 222.

³¹ Horvat: *Značilnosti turističnega prometa v Koprskem Primorju*, str. 215–216.

³² »Liberalistični« koncept gospodarstva, ki je začel nastajati že ob koncu 60-ih let, tj. kmalu po začetku Kavčičevega mandata, je turizem, zlasti tujskega, obravnaval kot eno prednostnih vej. Delež terciarnih dejavnosti v družbenem proizvodu (promet, trgovina, gostinstvo, obrt, stanovanjsko-komunalna dejavnost, predvsem pa turizem) naj bi po načrtih liberalno usmerjenih gospodarstvenikov narasel z 32 na 37 %, delež zaposlenih pa s 15 na 25 %; Repe: Turizma ni mogoče zavreti, str. 161.

merila v poslovanju počitniških domov ter nerešeno vprašanje investicijskih vlaganj, dotacij delavnih kolektivov in drugih oblik materialne pomoči. Čeprav so sindikalne organizacije od oblastnih organov zahtevale podporo delavskega počitniškemu turizmu, »ki naj bi še vedno bil nosilec jugoslovanskih državljani«, je v naslednjem obdobju prevladala usmeritev v pridobitniški hotelski turistični model. Domače turiste so začeli preusmerjati v hotelske zmogljivosti, to je »izkoriščanje hotelskih zmogljivosti za potrebne delavskega turizma«, del počitniških objektov pa je bil uporabljen za bivalne potrebe sezonskih delavcev ali v celoti predan stavbnemu fondu.³³

Od samoupravnega sistema do zatona socialističnega turističnega modela

Koncept združenega dela in gospodarskega dogovarjanja je po zmagi konservativne politične smeri nad liberalno zaznamoval drugo polovico 70-ih let, na turistično-gostinskem področju pa je zaznamoval proces poslovnega samoupravnega združevanja.³⁴ Novi sistem financiranja, ki je temeljil na določilih zakona o združenem delu in drugih predpisih, je investicijsko politiko postavljajal na nove temelje. Graditev turističnih objektov je namreč morala sloneti na sredstvih, ki so jih lahko zagotovile temeljne organizacije združenega dela (v nadaljevanju: TOZD). Le-te so se medsebojno povezoval predvsem zaradi zagotovitve participacije na deviznih prihodkih. Pri investicijah na osnovi deviznega interesa je torej šlo za domača sredstva, v glavnem izhajajoča iz industrije in trgovine, ki so jih deviz potrebni partnerji sovlagali v izvozne turistične zmogljivosti. Na osnovi omenjenih smernic se je v drugi polovici 70-ih in prvi polovici 80-ih let oblikovalo nekaj večjih turističnih podjetji, ki so se na podlagi tedaj veljavne zakonodaje združevala v poslovne sisteme tudi z ostalimi vejami gospodarstva.³⁵

Leta 1974 je bilo ustanovljeno največje turistično podjetje obalnega območja, Turistično hotelsko podjetje Portorož (THP), ki je združevalo hotelska, kongresno-prireditvena in igralniška podjetja občine Piran.³⁶ THP se je leta 1983 preimenoval v Turistično organizacijo Portorož (TOP). Sestavljale so jo temeljne organizacije združenega dela: TOZD Hotel Adria Ankarana, TOZD Turizem Avditorij Portorož, TOZD Hotel Belveder Izola, TOZD Casinò Portorož, TOZD Kobilarna Lipica, TOZD Grand Hotel Metropol, TOZD Hoteli Palace, TOZD Hotel Piran, TOZD Pralnica in čistilnica Lucija, TOZD Gostinstvo Sežana, TOZD Hoteli Triglav Koper in Delovna skupnost skupnih služb (DSSS), ki je skrbela za marketing, računovodstvo, kontrolo, planiranje, investicije, nabavo, kadrovske in splošne zadeve. Na podlagi Zakona o združenem delu in Zakona o skupnih osnovah svobodne menjave dela se je zaradi že navedenih ekonomskih razlogov DO TOP Portorož še istega leta združil z DO Droga – Agraria (kmetijstvo in

³³ PAK, PAK 422, t. e. 10, a. e. 48, Nekateri aktualni problemi delavskega turizma v SR Sloveniji.

³⁴ Investicije iz turizma so se v glavnem preusmerile v industrijo. Turizem pa je bil pri investicijah bolj prepuščen sebi kot načrtovani državnim skrbi in ugodnim bančnim posojilom; Repe: Turizma ni mogoče zavreti, str. 162.

³⁵ Sredi 70-ih let je bilo v slovenskem turizmu več kot 300 temeljnih organizacij združenega dela. Pojavljale pa so se tudi nove organizacijske oblike kot kombinacija zasebnega in družbenega kapitala – t. i. posebne organizacije združenega dela (POZDI); Repe: Turizma ni mogoče zavreti, str. 163.

³⁶ Od pomembnejših turistično-gostinskih podjetji sta zunaj tega holdinga poslovala TOZD Hoteli Bernardin, ki je bil del poslovnega sistema oz. samoupravne organizacije združenega dela (v nadaljevanju: SOZD) Emona, in TOZD Salinera Strunjan, ki je bil povezan v SOZD Alpetur. Zaradi »skupnega in usklajenega nastopa delovnih organizacij in temeljnih organizacij združenega dela v celoviti turistični ponudbi in usmerjanja turističnega razvoja« pa je bila že leta 1976 ustanovljena Obalno-kraška turistična poslovna skupnost.

živilska industrija), DO Preskrba Koper (trgovina), DO Jadran Sežana (zunanja trgovina) v SOZD Timav s sedežem v Kopru.³⁷

Dolgoročni razvojni koncept obalnega območja (1971–1985) je do leta 2000 predvideval povečanje števila turističnih ležišč na približno 33.000. Ker so ugotavljali, da so bile investicije v prejšnjih letih omejene na sistem »postelja, žlica, morje«, ki pa zaradi močne mednarodne konkurence ni bil več zadovoljiv, je bila posebna pozornost namenjena tudi t. i. privlačnim oblikam ponudbe, na primer ureditvi plaž, sprehajalnih poti, športnih igrišč, posodobitvi avtokampov, organizaciji zabavnih in športnih prireditev.³⁸ Skladno s temi usmeritvami so v družbenem načrtu obalnega območja za obdobje 1976–1980 na področju turizma načrtovali pomembne investicije, na primer zgraditev druge faze Bernardina, marine v Izoli, športnega centra v Luciji, nadaljevanje gradbenih del na letališču Portorož, razširitev hotela Piran, adaptacijo hotela Adria v Ankaranu in zgraditev bungalovov v Strunjanu. Kmalu se je izkazalo, da skromna akumulacija TOZD-ov v gostinstvu, z izjemo igralnice Portorož, ki je v okviru THP in kasneje TOP Portorož zagotavljala sredstva za vse pomembnejše investicije, ni omogočala predvidene dinamike vlaganj po srednjeročnem programu. Da je v novih gospodarskih razmerah investicijska dejavnost močno nazadovala, nam npr. dokazuje podatek o skoraj nespremenjenih prenočitvenih zmogljivostih v hotelskih objektih v obdobju 1977–1979. Zastoj v rasti turističnih zmogljivosti je bil zabeležen tako v primerjavi z Jugoslavijo kot s tujino.³⁹

Osemdeseta leta je jugoslovansko gospodarstvo zaznamovalo inflacijsko gibanje in neizbežno vplivalo tudi na turistični sektor. Stroški v turizmu so zaradi visoke inflacije pričeli rasti hitreje od realiziranih dohodkov. Potrebna so bila mesečna revidiranja cen, pojavljali so se problemi s poslovanjem s čeki in z menjavo tujih valut. Turistični promet so zaznamovale razne nevšečnosti, kot so bile motnje pri vstopu na mejnih prehodih, neredna oskrba z gorivom, pomanjkanje prehranskih in drugih artiklov, povečale pa naj bi se tudi pripombe in reklamacije gostov in tujih agencij na račun turističnega osebja in nečistoče.⁴⁰

V letih 1980–1983 se je število nočitev zmanjšalo za 10 %. Nekoliko bolj vzpodbudni so bili rezultati ponovno sredi 80-ih let zaradi povečanja turističnih zmogljivosti in rekordnega števila nočitev (2.469.456 milijonov nočitev leta 1986), sledilo pa je ponovno zmanjšanje za 6 % v obdobju 1987–1989.⁴¹

Težnja po uveljavitvi novih oblik turistične ponudbe, ki naj bi omogočale poleg dominantne kopališke rekreacije še druge turistične dejavnosti, je po letu 1980 privedla do spremembe v strukturi turističnih funkcij in uveljavitve novih oblik turistične infrastrukture na obalnem območju. Leta 1985 so prizadevanja za ponovno uveljavitev portoroškega zdraviliškega turizma omogočila odprtje novega zdraviliškega objekta Terme Portorož, na zemljišču opuščanih solin pa se je etapno formirala nova infrastrukturna podoba portoroške marine.⁴²

Nova poslovna strategija obalnega turizma je bila v tej luči sredi 80-ih let usmerjena k razvoju dodatnega povišanja ravni turistične ponudbe z razvojem nautike, letalskega, kongresnega in zdravstvenega turizma. Razvojni načrti za obdobje 1986–1990 so na osnovi zabeleženih pozitivnih gibanj predvidevali zgraditev in rekonstrukcijo desetih večjih turističnih objektov. Čeprav so bili sprejeti nekateri predpisi, ki naj bi pospešili rezultate na področju turizma, sprememba deviznih predpisov ni več dopuščala porabe ustvarjenih deviz ter združevanja deviznih sredstev z deviznimi sredstvi preostalih vej gospodarstva.

³⁷ Čibej: Droga Portorož s predhodniki, str. 269.

³⁸ Dolgoročni razvojni koncept obalne regije, 1974, str. 100.

³⁹ Perspektivni razvoj turizma na Obalno-kraškem področju, 125 a.

⁴⁰ PAK, PAK 36, Poročilo Svetu za turizem in gostinstvo pri IS SO Piran, Portorož, 27. septembra 1983.

⁴¹ Horvat: Značilnosti turističnega prometa v Koprskem Primorju, str. 216.

⁴² Jeršič: Turistična transformacija Portoroža, str. 224.

Nova delitvena razmerja v takratni hiperinflaciji niso omogočala predvidenih investicij, saj so bili amortizacija in poslovni skladi v turističnih organizacijah prešibki. Tako so se pričela pojavljati mnenja, ki so zagovarjala sovlaganje domačega in tujega kapitala v turistično dejavnost.

Gospodarsko in družbeno krizo ob koncu 80-ih in začetku 90-ih let sta na turističnem področju zaznamovala stagnacija in nato padec povpraševanja; število nočitev se je zmanjšalo v vseh obmorskih turističnih krajih (razen v Koprju) in dosegalo vrednost iz leta 1984.⁴³ V samoupravnih poslovnih sistemih so se začela pojavljati interna nesoglasja, ta pa so neizbežno vodila k procesu razdruževanja. Leta 1988 je TOP izstopil iz SOZD-a Timav. S sprejetjem samoupravnega sporazuma vseh TOZD-ov ali njihovih naslednikov, ki so sestavljali DO TOP, je 31. 3. 1990 TOP Portorož nehal delovati. DSSS je bila ukinjena, njeno premoženje pa so si razdelili TOZD-i. Hotel Ankaran, Hotel Triglav Koper, Hotel Belveder Izola, Hoteli Palace Portorož, Grand Hotel Metropol Portorož, Hotel Piran in pralnica Lucija so z novim zakonom o podjetjih postali samostojna podjetja. Poslovno združenje se je sicer skušalo reorganizirati in ustanoviti kot d. d., a ko je iz njega izstopilo podjetje Metropol, se je pričel dokončni propad in se leta 1994 končal z likvidacijo.⁴⁴

Sklep

Aplikacija socialističnega turističnega modela na slovenski obali se je pričela ob koncu 40-ih let, ko je bil tudi na tem območju uveden ideološki koncept delavskega turizma. Ob razvoju novih mednarodnih turističnih tokov v 60-ih in 70-ih letih sta s prevlado tujega turističnega prometa nad domačim gospodarska dimenzija in komercialno-strateška usmeritev obalnega turizma postopno prevladali nad ideološkimi komponentami. Kljub socialističnim oz. samoupravnim oblikam poslovne organiziranosti je bil turistični sektor na obalnem območju usmerjen k jasnim gospodarskim ciljem, to pa nam dokazuje postopno nazadovanje t. i. delavskega oz. počitniškega turizma. Dokončni zaton socialističnega turističnega modela so ob koncu 80-ih in začetku 90-ih let zaznamovali stagnacija povpraševanja, razkol v tedanjih obalnih gospodarsko-turističnih združenjih, organizacijska in lastniška prestrukturiranja ter iskanje nove razvojne strategije in turistične identitete.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Pokrajinski arhiv Koper (PAK)

- PAK 36, Skupščina občine Piran s predhodniki 1945–1995
- PAK 178, Gospodarska zbornica okraja Koper 1946–1969
- PAK 264, Okrajni odbor počitniške zveze Koper 1958–1963
- PAK 422, Obalna turistična zveza Koper, 1957–1976
- PAK 24, Okrajni ljudski odbor Koper 1945–1965
- SI PAK 344, Zbirka fotografij in razglednic 1800–1999

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

- ARS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS

⁴³ Horvat: *Značilnosti turističnega prometa v Koprskem Primorju*, str. 216.

⁴⁴ Kontestabile Rovis: *Turistična organizacija Portorož*, str. 309.

OBJAVLJENI VIRI

Dokumentacija k družbenemu planu gospodarskega razvoja okraja Koper za razdobje od 1957 do 1961. Peti zvezek. Trgovina, gostinstvo in turizem. Koper: OLO Koper (ed.), 1957.

Dolgoročni razvojni koncept obalne regije. Ljubljana: Inštitut za regionalno ekonomiko, 1974.

Poročilo Turistične zveze Slovenije za poslovno dobo 1955–1957. Ljubljana: Turistična zveza Slovenije, 1957.

Perspektivni razvoj turizma na Obalno-kraškem področju III faza. Ljubljana: Inštitut za trženje, ekonomiko in organizacijo, 1983.

Uredba o kategorizaciji gostišč v Istrskem okrožju. Uradni list VUJA in IOLO, št. 1/1949.

Navodilo o prevzemu počitniških domov in drugih objektov, zavodov, uradov, podjetij in družbenih organizacij. Uradni list FLRJ, št. 61/1950.

Odločba o vrnitvi počitniških domov proizvajalnim in prevoznim podjetjem ter glavnim odborom in centralnim upravam Zveze sindikatov Jugoslavije. Uradni list FLRJ, št. 8/1951.

Zbirka predpisov o gostinstvu in turizmu. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1968.

LITERATURA

Vodnik po fondih in zbirkah pokrajinskega arhiva Koper (ur. Zdenka Bonin et. al.). Koper: Pokrajinski arhiv, 2006.

Čibej, Nada: Droga Portorož s predhodniki. V: *Vodnik po fondih in zbirkah pokrajinskega arhiva Koper* (ur. Zdenka Bonin et. al.). Koper: Pokrajinski arhiv Koper, 2006, str. 268–269.

Gospodarska dejavnost Istrskega okrožja, Kaj smo že dosegli. Koper: Li-pa, 1949.

Horvat, Uroš: *Značilnosti turističnega prometa v Koprskem Primorju.* V: *Primorje* (ur. Milan Orožen Adamič). Ljubljana: Zveza geografskih društev Slovenije, 1990, str. 215–220.

Jerišič, Matjaž: Turistična transformacija Portoroža. V: *Primorje* (ur. Milan Orožen Adamič). Ljubljana: Zveza geografskih društev Slovenije, 1990, str. 221–232.

Kontestabile Rovis, Mirjana: Turistična organizacija Portorož. V: *Vodnik po fondih in zbirkah pokrajinskega arhiva Koper* (ur. Zdenka Bonin et. al.). Koper: Pokrajinski arhiv, 2006, str. 308.

Prinčič, Jože: Razvoj gospodarstva do sredine petdesetih let. V: *Slovenska novejša zgodovina* (Neven Borak et al.). Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005, str. 965–971.

Pucer, Albert: *Portorož – 100 let organiziranega turizma, katalog k razstavi Pokrajinskega arhiva Koper.* Koper: Pokrajinski arhiv, 1986 (Publikacije Pokrajinskega arhiva Koper: katalogi; 7; Sprehod skozi čas).

Repe, Božo: Turizma ni mogoče zavreti, čeprav bi ga prepovedali z zakonom. V: *Razvoj turizma v Sloveniji* (ur. Žarko Lazarevič in Franc Rozman). Bled: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1997.

Rogoznica, Deborah: Obnova in razvoj turizma na območju cone B Svobodnega tržaškega ozemlja (s posebnim poudarkom na okraju Koper). V: *Acta Histriae* 13 (2005), št. 2, str. 395–422.

Rogoznica, Deborah: Zgodovinski vpogled v premoženjsko vprašanje cone B STO v povezavi z Osimskimi sporazumi. V: *Osimska meja* (ur. Jože Pirjevec). Koper: Založba Annales, 2006, str. 231–239.

Rogoznica, Debora: La ricostruzione dell'industria alberghiera e lo sviluppo del settore turistico nell'area capodistriana (1945–1954). V: *Quaderni* 19 (2008), str. 377–388.

Rogoznica, Deborah: *Iz kapitalizma v socializem. Gospodarstvo cone B Svobodnega tržaškega ozemlja (1947–1954).* Koper: Pokrajinski arhiv, 2011.

ZUSAMMENFASSUNG

APPLIKATION UND DURCHSETZUNG DES SOZIALISTISCHEN TOURISMUSMODELLS AN DER SLOWENISCHEN KÜSTE (1947–1990)

Die Applikation des sozialistischen Tourismusmodells an der slowenischen Küste begann Ende der 1940er Jahre, als auch auf diesem Gebiet das ideologische Konzept des Arbeiter-Tourismus eingeführt wurde. Mit der Entwicklung der neuen internationalen Tourismustendenzen in den 1960er und 1970er Jahren gewannen durch das Überwiegen des ausländischen gegenüber dem einheimischen Fremdenverkehr die wirtschaftliche Dimension und die kommerziell-strategische Orientierung des Tourismus an der Küste allmählich die Oberhand über die ideologischen Komponenten. Trotz der sozialistischen bzw. der Selbstverwaltungsformen der Geschäftsorganisation war der Fremdenverkehrssektor im Küstenbereich auf klare ökonomische Ziele ausgerichtet, was den allmählichen Rückgang des sogenannten Arbeiter- bzw. politischen Tourismus beweist. Das endgültige Scheitern des sozialistischen Tourismusmodells war Ende der 1980er und Anfang der 1990er Jahre durch eine Stagnation der Nachfrage, eine Spaltung der damaligen wirtschaftlich-touristischen Verbände, organisatorische und eigentumsrechtliche Umstrukturierungen sowie durch die Suche nach einer neuen Entwicklungsstrategie und touristischen Identität gekennzeichnet.

1.04 Strokovni članek

UDK 930.25: 621.397.13(497.4)"1957"

Prejeto: 2. 10. 2014

Želimo vam obilo zabave, mnogo sreče in seveda, čisto sliko (Eksperimentalni program GR, december 1957) – O »prazgodovini« slovenske televizije ob njeni 55-letnici – 3. del

ALEKSANDER LAVRENČIČ

arhivski svetovalec, dokumentalist raziskovalec

Oddelek za arhiviranje in dokumentacijo Televizije Slovenija, RTV SLO,

Kolodvorska 2, SI-1550 Ljubljana

e-pošta: aleksander.lavrencic@rtvslo.si

Izvleček

Televizijska skupina Radia Ljubljana je decembra 1957 na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani pripravila generalko pred začetkom rednih, eksperimentalnih programov, ki bi se morali začeti z naslednjo pomladjo. Nameni in cilji eksperimentalnega programa so bili, da se televizijska skupina, ki se je pripravljala za redne poskusne televizijske programe, strokovno usposobi za delo. Televizijskim delavcem je z znanjem, spretno improvizacijo in srčnostjo ter s pomočjo radijskih in zunanjih sodelavcev ter zagrebške ekipe uspelo premagati vse ostale težave in v devetih dneh realizirati skoraj ves predvideni program. Skupaj so pripravili enainpetdeset oddaj, trikrat so se vključili v program RTV Zagreb in devetkrat v italijanski program. Za konec so se poslovili od gledalcev: *»Torej, nasvidenje spomladi, in prav lepa hvala za naklonjeno pozornost!«*

Abstract

WE WISH YOU LOTS OF FUN, HAPPINESS, AND, OF COURSE, A CLEAR PICTURE (EXPERIMENTAL PROGRAM GR, DECEMBER 1957) – ON THE »PREHISTORY« OF THE SLOVENIAN TELEVISION IN CELEBRATION OF ITS 55TH ANNIVERSARY – PART 3

In December 1957, a television crew of Radio Ljubljana held its last rehearsal before the start of regular experimental programmes in the spring of the following year. The rehearsal was held at the Ljubljana Exhibition and Convention Centre (Gospodarsko razstavišče). The purpose of such an experimental programme was to equip the TV crew, which was to make regular test television programmes, with the necessary knowledge and skills for such work. With their knowledge, skilful improvisation, heartfelt dedication and some assistance from the TV crew in Zagreb, as well as from their colleagues on the radio and external consultants, the crew managed to overcome all the obstacles and in barely nine days broadcast an almost entire scheduled programme. Together they prepared 51 shows, three times they were included in the programme of TV Zagreb and nine times in the programme of Italian television. They said goodbye to their viewers using the following line: *»So, we will see you again in the spring and thank you very much for your attention!«*

Ključne besede:

televizija,
Televizija Slovenije,
zgodovina televizije,
avdiovizualni arhivi,
televizijski arhivi

Key-words:

television,
Television Slovenia,
history of television,
audiovisual archives,
television archives

»Lepo pozdravljeni, dragi gledalci!

In tako smo se spet srečali ob programu televizije Radia Ljubljana, ki je bil pripravljen ob razstavi radia in telekomunikacij na ljubljanskem Gospodarskem razstavišču od 7. do 15. decembra. Želim vam obilo zabave, mnogo sreče – o tem boste kasneje zvedeli kaj več – in seveda, čisto sliko!«¹

S temi besedami je Draga Rogl pozdravila televizijske gledalke in gledalce 7. 12. 1957. Televizijska skupina Radia Ljubljana je na Gospodarskem razstavišču pripravila generalko pred začetkom rednih, eksperimentalnih programov, ki bi se morali začeti z naslednjo pomladjo. Nameni in cilji eksperimentalnega programa so bili, da se televizijska skupina, ki se je pripravljala za redne poskusne televizijske programe, strokovno usposobi za delo. Zavedali so se, da sta bili uspešni oddaji v okviru Televizije Zagreb samo začetni vaji, ki so jih izvedli s tesnim sodelovanjem ekipe z zagrebškimi kolegi. Tokrat ni šlo več samo za nekaj oddaj v okviru organizacije Radiotelevizije Zagreb, šlo je zares. V Ljubljani so morali vse pripraviti sami, od improviziranega studia, scene, razsvetljave, telekina, tonskega dela, do maskerk, frizerk in vseh drugih opravil.

Daljši poskusni program je televizijski skupini ponudil priložnost, da v praksi preveri teze o razvoju slovenske televizije:

- *Preizkusiti moramo več vrst programov in v tem eksperimentiranju najti oblike, ki bodo primerne našim finančnim in tehničnim zmogljivostim in bodo hkrati najbolj odražale našo stvarnost in s svoje strani pomagale razvoju in popularizaciji televizije. Torej – nobenih idealnih programskih shem, temveč preizkušanje raznih oblik v praksi.*
- *TV-skupina naj sicer postane iniciator in realizator vseh mogočih programskih zamisli, toda TV naj bo kot javno komunikacijsko sredstvo na razpolago vsem organizacijam, ki imajo v javnosti kaj povedati. Najvišji organi so pozvani k sodelovanju s TV – zlasti kulturne, prosvetne in druge institucije, ki jih družba že podpira in jim lahko TV v tej družbi omogoči najširšo popularizacijo njihove dejavnosti. Samo praksa lahko spet pokaže, koliko so te institucije in posamezniki pripravljeni sodelovati in na kakšni osnovi.*
- *Proizvodne stroške lahko zniža izkoriščanje lastnih rezerv znotraj radia, kooperacije med zametki TV-redakcij in obstoječimi redakcijami radia, smotrno izkoriščanje iste tehnike in oddelkov (tonska tehnika, diskoteka itd.), sodelovanje raznih ansamblov in končno pripravljanje in realizacija nekaterih oddaj, ki so lahko vsaj v začetku televizijskega obdobja skupne radijske in televizijske oddaje.²*

Vse teze so morali preizkusiti v praksi in to ne samo ob eni oddaji. Preizkus so izvedli v ognju nalog, ki so do skrajnosti obremenile tako televizijsko kot vso ostalo radijsko službo. Po končanih pripravah se je začelo intenzivno delo s prihodom zagrebške ekipe, ki je prek Reke pripeljala reportažni avtomobil s tremi kamerami. Naslednji dan so naši in zagrebški tehniki postavili na Kravavcu linke³ in vzpostavili prvo zvezo s studiem in reportažnim avtomobilom v Ljubljani. Nad kinom Soča so uredili improvizirani studio in v njem namestili kamere iz reportažnega avtomobila. Filmservis je priskrbel vozičke za kamere in poskrbel za razsvetljavo in osnovno sceno. Ekipe Inštituta za elektrozeveze je izdelala telekino in ga namestila v bifeju pri kinu Soča. Vse naloge je opravljala domača ekipa, sestavljena iz strokovnjakov inštituta in enega radijskega tehnika.⁴

¹ Oddelek za arhiviranje in dokumentacijo TV Slovenija (odslej Tvdok), Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4.

² Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, poročilo TV oddaja na Gospodarskem razstavišču.

³ Naprave za prenos zvočnih in televizijskih signalov z usmerjenimi mikrovalovi.

⁴ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, TV oddaja na Gospodarskem razstavišču, str. 2.

Priprave na oddajanje programa so bile sistematične. TV-skupina je že mesec dni pred začetkom prenosov pripravljala program in načrtovala izvedbo. Zbrali so ljudi, ki naj bi pomagali realizirati devetdnevni program. Predvideli so trideset ur lastnega programa, tri prenose RTV Zagreb in priložnostna vključevanja v italijansko in avstrijsko TV. Skupina šestnajstih rednih nameščencev TV-skupine je zbrala okrog sebe prek sto sodelavcev iz radijskega dela in izven hiše. Sestavljen je bil prvi, začasni predlog programa:⁵

Sobota 7. 12.

- 16.30 Napoved devetdnevnega programa
- 16.40 Quiz I, nato film
- 17.00 Mladinska oddaja
- 17.30 Elektronika
- 18.00 Šport: komentar, boks
- 20.00 Poročila
- 20.10 Razgovor o TV
- 20.25 Glasbena oddaja I
- 21.00 Veseli večer (pripis s svinčnikom združeno)
- 21.30 Film
- 21.50 Skupščina Partizana – diskusija (ali intervju)
- 22.10 RAI – glasbeni variete

Nedelja, 8. 12.

- 10.30 Mladinski filmi
- 11.00 Pokaži, kaj znaš – javna oddaja
- 16.00 RAI (športni prenosi)
- 17.30 Družinska oddaja: Gospodinjstvo, stanovanje
- 18.00 Ježek
- 18.30 Film
- 18.40 Prešeren
- 19.00 Šport: razgovor s smučarji, poročila
- 20.00 Zagrebški program

Ponedeljek, 9. 12.

- 17.30 Mladinska oddaja – RAI
- 20.00 Poročila
- 20.10 TV drama – Izsiljena ženitev
- 20.45 Stara devica in tat – opera G. G. Menettija – Avstrija
(prečrtano in pripisano s svinčnikom Elektronika)
- 21.45 Dekameron
- 22.05 Šport – Razgovor o II. ligi

Torek, 10. 12.

- 17.30 Mladinska oddaja
(pripis: dopoldne? Evrovizija – Podelitev Nobelovih nagrad iz Štokholma⁶)
- 20.00 Poročila
- 20.10 Film
- 20.25 TV tribuna – Dermastja
- 21.00 RAI – Glasovi in obrazi sreče (prečrtano)

Sreda, 11. 12.

- 17.30 RAI – Mladinska oddaja
- 18.00 Zagreb – Mladinska oddaja
- 20.00 Poročila
- 20.15 Razgovor – Partizanski romani
- 20.40 Film

⁵ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Začasni predlog programa.

⁶ Po prvotnem zapisu na seznamu, pravilno Stockholma.

- 21.00 RAI – Prijatelj živali itd.
 Četrtek, 12. 12.⁷
 17.30 RAI – Mladinska oddaja
 20.00 Poročila
 20.15 Film
 20.35 Obisk v davnini (pripis Boris Kuhar)
 21.00 RAI – Opusti ali podvoji
 22.00 Šport: Namizni tenis
 Petek, 13. 12.
 16.30 Šport
 17.30 Film (?)
 20.00 Poročila
 20.10 Šport: Košarka
 Sobota, 14. 12.
 17.00 Cestni promet
 17.30 Mladinska oddaja
 18.30 Šport
 20.00 Poročila
 20.10 Film
 20.30 Quiz II (pripis Javna oddaja)
 21.15 Glasbena II (Night club)
 21.30 TV tribuna – Turizem (Zorko)
 22.10 RAI – glasbena
 Nedelja, 15. 12.
 10.30 Kmečka oddaja
 11.15 Folkorna revija (Žižek)
 16.00 RAI – športni prenosi (prečrtano, pripis Družinska oddaja)
 17.30 Črne maske
 17.50 Film
 18.20 Glasbena II.
 19.00 Šport – Poročila, slovenski vrhunski športniki
 20.00 Zagreb, nato zaključek oddaje

Osnutek programa je prvi predlagal Rado Cilenšek (23. 10. 1957), njegovo spreminjanje pa lahko spremljamo iz uradne kronike dogajanj, ki so jo pisali nekateri člani televizijske skupine: Helena Zorko, Katarina Udovič in Vasja Predan.⁸ Program je 30. 10. 1957 že dobil bolj jasne obrise. Podrobna programska shema je nastajala ob novih predlogih in dopolnilih. Televizijska skupina je med številnimi možnostmi poskušala zajeti najboljše. Programski načrt je bil dokončno določen 6. 11. 1957. Kriteriji, po katerih je bil sestavljen, so upoštevali tehnične in izvedbene možnosti Gospodarskega razstavišča in okus gledalcev. Ker so 15. 11. 1957 ugotovili, da ne bodo prejeli vseh zahtevanih finančnih sredstev, na katera so računali pri načrtovanju, so morali programsko shemo spremeniti in izločiti nekatere prezahtevne oddaje.⁹ Dvajset dni pred začetkom oddajanja programa so se vrstili mrzlični sestanki in usklajevanja, dva dneva pred začetkom oddaj se je improvizirani studio na Gospodarskem razstavišču spremenil v mravljišče. Pridne mravljice so stvari postavile na pravo mesto, nekaj pa jih je kljub temu končalo na drugih mestih, kamor prvotno niso bile namenjene. S pomočjo besedil oddaj, ki so bila oddana v srajčkih v arhiv in Knjige oddaj, smo napravili rekonstrukcijo oddaj decembra 1957.¹⁰

⁷ Seznam je bil na drugi strani prelepljen s korekturnim trakom, iz katerega se je izcimila lepljiva tekočina, in je zato močno poškodovan.

⁸ *Televizija prihaja*, str. 30.

⁹ *Televizija prihaja*, str. 31.

¹⁰ Tvdok, Oddaje, Knjiga 1. Tabela vsebuje samo seznam oddaj, za katere so v arhivu prejeli besedila (oddaja v srajčki). V seznamu manjkajo tudi vse oddaje tuje produkcije.

Tabela 1: Oddaje na Gospodarskem razstavišču decembra 1957

št. oddaje	datum objave	vrsta oddaje	naslov oddaje	avtor oddaje	čas trajanja	opombe
1	12.5.1957	zabavna	TV prihaja	Cilenšek - Lindič	*skupaj ena	
2	12.5.1957	zabavno - glasbena	Ježek	Fr. Milčinski	oddaja	
3	23.6.1957	reportaža	Skozi naše mesto	D. Kralj		
4	23.6.1957	zabavna	Vrtavka	Fr. Žižek		
5	23.6.1957	reportaža	Vesna II.	M. Kragelj		
6	7.12.1957	napoved progr.	Imate karto odveč	D. Rogelj	24'	
7	7.12.1957	mladinska	Oddaja za otroke	S. Mikuž	25'	
8	7.12.1957	razgovor	TV o TV	B. Kuhar	35'	
9	7.12.1957	zabavno - glasbena	Vrtiljak melodij in ritmov	M. Lindič	40'	
10	7.12.1957	športna	Šport	B. Hvala		
11	8.12.1957	zabavna	Pokaži kaj znaš		92'	
12	8.12.1957	zabavna	Ježkov kabaret	Fr. Milčinski	35'	
13	8.12.1957	literarna	Prešeren	Fr. Kosmač	16'	
14	8.12.1957	športna	Šport	B. Hvala	32'	
15	9.12.1957	TV drama	Izsiljena ženitev	Moliere	42'	realiziral Fran Žižek
16	9.12.1957	poljud. znanost	Elektronika	Šobar	8'	
17	9.12.1957	literarna	Dekameron	R. Šuklje	19'	
18	10.12.1957	razgovor	Ljubljanski pogovor	L. Pohar	28'	
19	11.12.1957	literarna	Partizanski romani	P. Levec	26'	
20	12.12.1957	razgovor	Razgovori o turizmu	Z. Zorko	20'	
21	12.12.1957	poljud. znanost	Obisk v davnini	B. Kuhar	19'	
22	14.12.1957	mladinska	Mladinska TV oddaja	S. Mikuž	60'	
23	14.12.1957	reportaža	Cesta	D. Kralj	22'	
24	14.12.1957	zabavna ugankarska	Korajža velja	Cilenšek	62'	
25	14.12.1957	zabavno - glasbena	40 minut ob coctailu	Lindič	50'	
26	15.12.1957	kmetijska odd.	Kmetijska oddaja	Št. Kuhar	50'	
27	15.12.1957	folklorna	Iz narodne skrinje	Fran Žižek	70'	
28	15.12.1957	TV opera	Kogoj: Črne maske	Biber	30'	
29	15.12.1957	zabavno - glasbena	Nocoj naj pojo tudi godala	Lindič	45'	
30	15.12.1957	odpoved progr.	Odpoved programa	D. Rogl		
31	15.5.1958	zabavno - glasbena	Pomladni miš-maš	M. Kragelj		

Program je torej od prvotne zamisli doživel nekaj sprememb, dokler ga ni 7. 12. 1957 Draga Rogl v oddaji »Imate karto odveč« predstavila gledalcem in napovedala več prostih sedežev v kinematografih. Poleg domačih oddaj je napovedala mladinske, zabavne, glasbene in poljudno-poučne oddaje iz italijanske televizije in posebnost, ki jo bo televizija posredovala iz Avstrije – Menottijevo opero »Stara devica in tat«. Že prvi dan je tudi napovedala prenos podelitve Nobelovih nagrad iz Stockholma, čeprav ura torkove podelitve še ni bila točno znana. Med napovedmi je predstavila tudi nekaj utrinkov iz zakulisja ustvarjanja oddaj – od zamisli do vročih vaj, kar je pomenilo pripravo na napoved pogovora o televiziji. Napovedala je tudi poročila ob dvajsetih in športne oddaje. Športa pa bo toliko, da bo o njem podrobno govoril redaktor Beno Hvala.¹¹ V tem trenutku pa Draga Rogl ni bila več sama pred kamerami, saj se ji je pridružila

¹¹ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Imate karto odveč, str. 2.

opica in ji pomagala nadaljevati napoved programa, vsaj tistega dela za otroške in mladinske oddaje.

Opica: »In jaz sem, kot so mi rekli, prva na vrsti.«

Draga: »Prva na vrsti? Tega ne razumem ravno najbolje.«

Opica: »Tako bo jasno. Sem so me poslali moji kolegi in prijatelji iz mladinske redakcije – prosim, da bo jasno, samo lutke in živalice – na, kot temu pri vas pravite »zasliševanje«.

Draga: »Intervju, si mislila?«

Opica: Da, tako nekako. Veš, povsod sem zraven in dobro vem, kaj so name-ravali, kaj so in kaj jim ni uspelo pripraviti za svoje oddaje.«

Draga: »Veš, kaže se nama držati tistega, kar so pripravili, ker bi sicer za ostalo lahko porabili pol današnjega večera.«

Opica: »Upam, da naju ne slišijo, hihihi. Torej, danes že nastopijo, in to ob 17.00 za najmlajše prijateljčke. Mihec in Mojca bosta predstavila otroški pevski zbor Radia Ljubljana pod vodstvom Janeza Kuharja.«

Draga: »In kaj bodo naši škorci zapeli?«

Opica: »O raznih živalicah, pa ne vem prav natanko o katerih. Najbrž o takih, ki tekajo po vaših dvoriščih, lazijo po strehah in kvakajo v mlakah.«

Draga: »No, kaj pa danes teden ob 17.30?«

Opica: »O, to pa nekaj prav imenitnega. Lutkovno igrice o strahovih.«

Draga: »Saj ni strahov.«

Opica: »Res, »Saj ni strahov«, tak je naslov, potem pa še pogovor za tiste paglavce, em, oprostite, za tiste pridne otročičke, ki radi kaj pacajo, modelirajo, smetijo, rišejo – tudi po zidovih, retljajo, režejo in uganjajo podobne norčije.«

Draga: »Misliš menda na tisto novo knjižnico »Igra in delo«, kaj ne?«

Opica: »Da, prav tako! Nazadnje pa bo mladinsko gledališče zaigralo še gozdno štorijo s sposojenim levom in vašo miško.«

Draga: »Je to vse?«

Opica: »Vmes pa bo precej mladinskih filmov in skoraj vsak dan ob 17.30 prenos iz Italije.«

Draga: Hvala lepa, ljuba prijateljica, in povej jim tam, naj bodo pripravljeni. Ob 17.00 nastopijo.«

Opica: »Bom, pa še Ti jo dobro zvozi! Poklonček publiki!«¹²

In opica se je poslovila od kamer. Brez skrbi, to ni bila prava opica, ampak le lutka, ki ji je glas posodila Silva Danilova in je kot ambasadorica živalic skočila mimo vrste in napovedala prvo oddajo, ki so jo pripravili za mlade gledalce. Popolnoma drugačna, bolj resna, pa je bila napoved za naslednjo oddajo »Vrtiljak melodij in ritmov«, saj je v studio prikorakal mojster Bojan Adamič in zaigral na klavir.¹³ Draga Rogl je za prvi večer napovedala še zabavnoglasbeno oddajo »Nočni varitete« s solisti Plesnega orkestra Radia Ljubljana, ansamblom Mojmi-ra Sepeta in pevce Jelko Cvetežar, Majdo Sepe in Dragišo Ognjanoviča. V oddaji je nastopilo še nekaj mednarodnih artistov, vendar je njihova imena ohranila kot vabljivo skrivnost.

Drugi nad predvajanj televizijskega programa z Gospodarskega razstavišča so gledalci prvič videli tudi priljubljeno radijsko oddajo »Pokaži, kaj znaš«. Nastopilo je deset talentov, ki sta jih v nastope uvajala znana radijska delavca Majda Šubič in Marjan Kralj.¹⁴ Nedelja pa ni bil samo zabavni dan, ki ga je poma-

¹² Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Imate karto odveč, str. 3.

¹³ Prav tam, str. 4.

¹⁴ Prav tam, str. 5. Več podatkov o oddaji smo poiskali med besedili, ki so shranjena v televizijskem arhivu. Pokaži, kaj znaš, 8. 12. 1957, T: 11: Voditelj Marjan Kralj je gledalcem razložil, da je oddaja takšna kot v dvorani Mladinskega gledališča in takšna, kot so jo poslušali po radijskih sprejemnikih. Na oddajo so se prijavili: Rezika Strinjar, Vera Pelko, Majda Pajon, Franc Preše, Otroška folklorna skupina, Tonček Triplat, Ljudmila Siljan, Regina Trnkozy, Martin Franko, Veseli Šentvidčani. Vse nastopajoče sta spremljala Pavel Šivic in Avgust Stanko.

gal razvedriti tudi Ježek, ampak tudi prvi dan literarnih oddaj. Ob 18.40 je bila na sporedu oddaja, ki je obudila spomin na rojstvo pesnika Franceta Prešerna. V splet Prešernovih pesmi in njegovih portretov so vpletli tudi odlomke iz dokumentarnega filma o pesniku. Prešernovo poezijo so recitirali Stane Sever, Jože Tiran in Janez Rohaček, glasbo je napisal Ivo Petrič, oddajo pa je pripravil in režiral France Kosmač. V ponedeljek so gledalci spremljali Molièrovo Izsiljeno ženitev v režiji Frana Žižka, Dekameron s Stanetom Severjem je pripravila Rapa Šuklje, v sredini literarni oddaji pa so gledalcem predstavili pet slovenskih vojnih romanov, ki so izšli v letu 1957.¹⁵ V oddaji so gledalci lahko osebno spoznali avtorje.¹⁶

Televizijski gledalci so si v ponedeljek lahko ogledali tudi, kako je sodobno življenje povezano z elektroniko. V oddaji »Elektronika«, ki je nastala vzporedno z razstavo radia in komunikacij na Gospodarskem razstavišču, sta kot strokovna gosta sodelovala ing. France Lah in doc. Rajko Kerbar.¹⁷ Torkov večer je bil v znamenju pogovorne oddaje. V »Televizijski tribuni« je predsednik Okrajnega ljudskega odbora Ljubljana dr. Marjan Dermastja govoril o razvoju, regulacijah, vozliščih, stanovanjih, trgovini, preskrbi in ostalih komunalnih problemih »naše lepe bele Ljubljane«. V sklop »Televizijskih tribun« sta sodila tudi četrtkov pogovor o turizmu in oddaja o skupščini telesno vzgojnega društva Partizan.

Na Gospodarskem razstavišču se je pojavil že odrasel fant s piščalko Matija Barl, ki ga je Draga Rogl predstavila gledalcem kot malega pogumnega Kekca: »Saj ne zamerite, da vam rečem Kekec? Kar sprijaznite se z dejstvom, da se vas bo to ime še lep čas držalo.«

»Oh, saj tega sem že navajen. Vsi tisti, ki me bolje poznajo, mi rečejo samo tako. Otroci pa me ne spoznajo več.«

»Ni čuda, saj ste že cel mož postali. Koliko pa je že tega, kar ste snemali film?«

»To bo pa že nekakih šest let.«

»In zdaj vam je osemnajst let, kajne? Radovedni smo, kaj sedaj počnete in s čim se ukvarjate?«

»Igram na piščalko, mislim na klarinet. Študiram v glasbeni šoli in sodelujem v vseh mogočih vlogah pri radijski igralski družini.«

»Klarinet v vaših rokah ne zveni preveč klasično, kajne?«

»Kekec« se je posmejal: »Imate prav. Poleg vseh obveznih vaj sem velik navdušenec za jazz in igram s svojim ansamblom v šentviški gimnaziji. Zelo se zavzemam in prepričujem kolege, da bi ustanovili v Ljubljani jazz-club.«

»Kaj pa film, še mislite nanj?«

»O, seveda, in če bo uspelo, bom naredil nekaj kratkih filmov z mladim režiserjem Dušanom Prebilom.«

»Torej, vendarle! Tovariš Matija, hvala lepa, v četrtek vas bomo lahko gledali v mlajši izdaji. Nasvidenje, Kekec!«

Kekec je iz studia odkorakal tako, kot se za Kekca spodobi – ob spremljavi Kekčeve pesmi, Draga Rogl pa je napovedala film Kekec – v petek, 13. 12. 1957, ob 17.30.¹⁹

Člani komisije so pogumnim tekmovalcem podelili ocene s pomočjo tablic od ena do deset in tekmovalci so prejeli zaslužene nagrade. V besedilu oddaje najdemo tudi vabila tekmovalcem, ki so se prijavili za tekmovanje v ugankarski oddaji »Korajža velja!«. Vabila za sodelovanje na vaji (petek, 13. 12. 1957, ob 8.30) so prejeli tov. Škofljek, tov. Kodelja in tovarišica Medvedova.

¹⁵ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Imate karto odveč, str. 6. Televizijske drame bomo obdelali v posebnem poglavju.

¹⁶ V oddaji so predstavili naslednje avtorje in njihova dela: Mimi Malenšek: »Daj mi roko, pomlad«, Manica Lobnik: »Bosa na pajčevini«, Ivan Bratko: »Pomlad v februarju«, Beno Zupančič: »Sedmina« in Vasja Ocvirk: »Hajka«.

¹⁷ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Elektronika, str. 5.

¹⁸ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Imate karto odveč, str. 7.

¹⁹ Prav tam, str. 8. To je hkrati edini podatek o sporedu 13. decembra. Ta datum je izpuščen tudi v seznamu oddaj v Knjigi oddaj in ni omenjen niti med kartoni s koledarji za posamezne

Draga Rogl je pred kamere povabila tudi Ježka, a se je Frane Milčinski opravičil, da ne zmore priti, ker je zadržan. Zato ga je prosila, da ji odgovori vsaj na eno samo vprašanje: »Ježek, kako si se ti spopadel s televizijo?« Odgovor je Ježek poslal kar na magnetofonskem traku: »O sebi ne govorim rad. Rajši se pogovarjam o pametnih stvareh. No, če pa že hočeš ... Torej: slovenska televizija, ki bo stekla prihodnje leto, mi bo nekakšen jubilejni dar. Drugo leto bo namreč preteklo natanko 25 let, odkar ... Ne, odkar se je rodil Ježek. Jaz sem za spoznanje starejši, Ježek pa bo prihodnje leto star natanko 25 let. Moram reči, da sem tega jubilejnega daru, televizije, vesel. V mojem delu mi nudi nove možnosti, dopušča nove oblike, več dela, malo manj bomo spali, malo več bomo preklinjali in če se bo iz vsega tega rodilo nekaj, čemur se bodo ljudje smejali, bom zadovoljen in vesel. Televizijske oddaje v okviru te razstave imamo za nekakšne šolske vaje, nudijo nam možnost, da se česa naučimo. Zato sem v programček, ki ga bom pokazal, nanizal nekaj točk, ki so po obliki zelo različne, da bi tako izčrpal čim več izraznih možnosti, ki jih televizija nudi. Kaj podrobnejšega ti o tem ne bi mogel povedati. Vem samo to, da z oddajo ne bom zadovoljen, kot še z nobenim svojim nastopom nisem bil. Zdaj pa moram končati. Ne utegnem. Se mi mudi. Moram imeti tremo za nastop.«

Ježek si je k sreči premislil in nastopil v oddaji »Ježkov kabaret« v nedeljo, 8. 12. 1957 (oddajo je režiral Mirč Kragelj). Gledalcem je ponudil veliko več kot samo za dva groša fantazije. Povedal jim je, da je življenje direndaj, pokopal je Janka Fuča, uradnika Jožefa Tinto, Jako Podzemnika, Francija Boba, Petra Pega in Žana Srakoperja (zadnjo žrtev radia v Sloveniji, umrl je, ker je preveč poslušal Veseli večer), zapel je odo stenički in balado o koščku kruha. Z lutko Lučko sta zrecitirala še referat o znižanju cen.²⁰ Verjetno je imel Ježek res malo časa in je bil zelo okupiran z gospodinjskimi opravili, saj je v studio prinesel tudi škaflinice in strašno umazano rjuho ter jo opral kar pred gledalci. Rjuha se je skrčila v žepni robec. Gledalcem je razložil: »Da je rjuha skup skočila, to je stvar našega tekstila, da pa bela je do boga, to je zasluga ...«²¹

Večjo spremembo programa je pomenila odpoved prenosa košarkarske tekme, ki je bila napovedana za petek, 13. 12. 1957, od 20.15 do 21.30. Zato se je spremenil tudi načrt dela za večer in popoldan. Namesto športnega prenosa so si gledalci ogledali film, televizijskim delavcem pa je popoldne odpadla vroča vaja in postavljanje scene za košarko. Namesto tega so popoldne opravili vajo za glasbeno, zvečer pa za folklorno oddajo (priprava scene, postavitve kamer, razsvetljave in mikrofonov za oddajo). Gledalcem se je opravičila Draga Rogl: »Drage poslušalke in poslušalci, želimo vam dober večer! Tudi nocoj bo prvi na sporedu TV-dnevnik, temu pa bo sledila košarka – žal le v filmu. Zaradi nepredvidenih težav smo morali napovedano tekmo izpustiti iz programa in prosimo, da nam spremembo oprostite. Upamo, da bodo ljubitelji športa vseeno zadovoljni. Želim vam dober sprejem in prijetno zabavo!«²²

Napovedovalka je v odpovedi programa dne 13. 12. 1957 seznanila gledalce s programom predzadnjega dne: »Drage gledalke in gledalci, za nocoj smo končali. Dovolite, da vas seznanim še z jutrišnjim sporedom. Ob 16.00 bomo pričeli z mladinsko oddajo, ob 17.00 bo na vrsti reportaža o cestnem prometu in nato

dneve, telopi, s pomočjo katerih so v uvodni oddaji napovedali spored, razen v enem samem primeru, takoj po odhodu Kekca iz studia: »Karton s koledarjem za soboto, 14. XII. 1957. /13. spet izpustimo/.« Zakaj je bilo tako, ne vemo. Verjetno ni vzrok vraževerje, saj so izpustili tudi karton za 11. december.

²⁰ Tvdok, Zbirka besedil oddaj, T: 12, Ježkov kabaret, 8. 12. 1957, str. 5.

²¹ Prav tam, str. 13. Oglasa za podjetje, ki je proizvajalo pralne praške, ne bomo nadaljevali do konca.

²² Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Sprememba plana dela za petek, 13. 12. 1957. Pri nagovoru poslušalkam in poslušalcem gre za napako lapsus calami, ki pa na zanimiv način potrjuje evolucijo televizijskega programa iz radijskega.

šport – razgovor za zeleno mizo. V večernem sporedu, ki se bo pričel ob 20.00, boste poleg TV-dnevnikarja videli še kratko filmsko reportažo »Jeseni je tudi Pariz otožen«, nagradno ugankarsko oddajo »Korajža velja«, film »Dubrovniške letne igre« in zabavno glasbeno oddajo »Nočni variete«. Torej nasvidenje jutri ob 16-ih in 20-ih. Želim vam lahko noč in prijeten počitek!«

Pri sobotnem programu opazimo, da so v začetku napovedani program nekoliko spremenili. Našo pozornost pa je med oddajami tega dne najbolj pritegnil prvič predvajani ugankarski kviz. Načrtovalci programa so se zelo ambiciozno pripravili na projekt kviza, saj so pripravili daljši predlog nagradnih oddaj in natečajev. Cilj priprave nagradnih oddaj je bil popularizacija televizije. To bi dosegli s sodelovanjem podjetij, ki zasledujejo »reklamne smotre«. Zato naloge v nagradnih oddajah ali natečajih ne bi smele biti pretežke. K sodelovanju morajo pritegniti čim več občinstva.

Že za prvi dan programa so predlagali kratko ugankarsko oddajo, uvodni kviz. Petnajstminutna oddaja naj bi stekla takoj po prikazu devetdnevnega sporeda (ob 17.10). Zanimanje za oddajo bi povečali na ta način, da bi žrebali pravilne odgovore med javno oddajo kviza naslednjo soboto. Seveda bi se morali na velik odziv pripraviti z ustreznim oglašanjem na radiu in v časopisih.

Program kviza naj bi bil sestavljen iz treh točk, podobnih kot pri italijanskem kvizu »Mimo per tutti«. Pantomimik bi odigral tri točke, ki bi spremljale gledalca pri športnih, kulturnih in družabnih prireditvah (gledalec nogometne tekme, kavbojskega filma, baleta, cirkusa ali kot udeleženca sestanka in podobno). Zaradi lažjega ugibanja naj bi mimiko spremljali različni »navijaški« vzkliki. Gledalci bi tri pravilne odgovore poslali po pošti. Poleg te lažje oblike preverjanja znanja, ki bi omogočila množično udeležbo, so razmišljali tudi o pripravi resnejše ugankarske oddaje s posebnimi nagradami, ki bi vključevala razne ugankarske prvine, teste, detektivske uganke, inteligenčna in druga vprašanja.

Javno oddajo v soboto, 14. 12. 1957, so si zamislili kot skupek nekaj kviznih točk, ki bi bile vse nagradne in primerne v oglaševalne namene. Točke so v predlogu našteali brez kronološke razdelitve in povezave v celoto.

1. Noben oreh ni pretrd ali »Sto ugank«; točka je pripravljena po italijanskem kvizu »Passo o vedo«, vendar v nekoliko drugačni izvedbi. Po vrsti morajo nastopiti trije ali štirje tekmovalci, ki izbirajo med stotimi nalogami s tem, da povejo število od 1 do 100. Besedilo naloge se nato prikaže na televizijskem zaslonu, zato naj bi priskrbeli v dvorani tudi veliko platno, na katerem bi lahko gledalci prebrali vprašanje, ki ga tekmovalec ne sme videti. Lahko samo ugiba, ali zmore opraviti nalogo. Naloge so pripravljene po vzoru družabnih iger in so zelo različne: tekmovalec mora ugasniti svečo z vodno pištolo, vdeti nit v ušesce igle z boksarsko rokavico, dovolj natančno uganiti število sedežev v dvorani, uganiti dolžino dvorane, napovedovalčevo višino ali težo nekega predmeta, prehoditi brez padca oder z vrečo do pasu, ujeti z obročem steklenico. Poleg že omenjenih preizkusov motoričnih spretnosti tekmovalcev pa so pripravili tudi vprašanja, ki zahtevajo več razmišljanja. Tekmovalec je moral izbrati eno izmed treh nalog, nagrada, ki jo je prejel tekmovalec, pa je bila povezana z naravo uganke. Priporočljivo bi bilo, da bi bil to oglašeni izdelek ali storitev, kar naj bi spodbujalo zanimanje morebitnih podpornikov za sodelovanje pri oddaji.

2. Predmet in cena; ugibanje cene reklamiranih predmetov in nagradnih izdelkov: Predlagali so tri različice. Po prvi naj bi bili trije deli različnih nagradnih izdelkov razstavljeni na primernem prostoru na Gospodarskem razstavišču. Dvakrat ali trikrat tedensko bi organizirali v studiu ali pred njim mimohod ugibalcev. Za neposreden prenos tekmovanja bi bila dovolj ena kamera. Odgovore bi samo zabeležili, pravilne rešitve pa bi objavili šele med žrebanjem. Pred oddajo je bilo namreč načrtovano žrebanje med pravilnimi odgovori, izžrebani tekmovalci pa bi nadaljevali na drugi stopnji, kjer bi ugibali ceno izdelka. Kdor bi se najbolj približal pravi ceni, bi dobil določeni izdelek. Po drugi različici bi ugibali samo en predmet, ki bi ga pokazali občinstvu šele med javno oddajo. V

tem primeru bi se ugibanje o predmetu in ceni združilo, skrajšala bi se procedura v oddaji in zmanjšalo število nastopajočih. Po tretji različici pa naj ne bi bilo ugibanj o predmetu, ampak bi bili k ugibanju o ceni pozvani izžrebani reševalci mimičnih ugank iz uvodnega kviza.

3. Tekmovanje krožkov ljudske tehnike; predstavniki krožkov bi tekmovali za zelo privlačno in bogato nagrado – televizor. Tekmovanja bi se lahko udeležili samo ljubitelji tehnike, nikakor to ne bi smeli biti poklicni ali izšolani radiotehniki. Uvodni del bi bil sestavljen iz treh vprašanj: iz osnov televizijske tehnike, položaja televizije pri nas (pri tem vprašanju bi tekmovalcem pomagali s strokovnimi članki, ki bi bili objavljeni v tem tednu v časopisih), tretja naloga pa bi bila praktična – kdo prej dobi sliko na televizijskem sprejemniku.

4. Tekma lažnivih kljukcev; zelo zanimiv koncept kviza. Tekmovanje je podobno drugim kvizom, z vprašanji iz zgodovine, zemljepisa, književnosti in drugih področij, le da tu zahtevamo od tekmovalca napačen odgovor. Vprašanja so lahko splošna kot na primer: katero mesto je večje, katera reka daljša, katero mesto leži južneje ali pa zabavna kot na primer katerega datuma smo danes, koliko ste stari, ali se umivate vsak dan? Kdor bi prestal preizkušnjo šestih vprašanj, bi dobil nagrado.²³

Na koncu predloga so zapisali, da so seveda možne še razne dopolnitve in kombinacije in da je za izvedbo vseh natečajev in oddaj potrebno poskrbeti tako za nagrade kot tudi za tehnično izvedbo kviza, pripravo nalog, žrebanje, pravočasno obveščanje in seveda tudi učinkovito oglaševanje na radiu in v časopisih. Predlogi torej še niso bili dokončno izbrani, nekoliko bolj določeni pa so bili v sinopsisu oddaje.

Določili so, da bo oddaja predvajana iz studia, pričarali pa bi ji vtis javne oddaje, in sicer tako, da bi v dvorano, najbolj primerna bi bila dvorana kina »Soča«, postavili projektor s platnom, po dvorani pa razvrstili mikrofone, ki bi lovili odzive občinstva. S primernim tonskim mešanjem bi oddajo zelo popestrili.

Odločili so se, da bo oddaja razdeljena v dva dela z dvema igrama. V preporu med dvema igrama bo gledalce zabaval orkester, ki bo poživil tudi parado kandidatov in kandidatov, za dvig napetosti pa bo poskrbela napoved nagradnega žrebanja za reševalce sobotne uganke. Scena v studiu naj bo preprosta; potrebni sta dve manjši sceni, ena kot prizorišče ugankarskih iger, druga pa za parado kandidatov s posebnim prostorom za majhen orkester. Oprema naj bo preprosta, funkcionalno ustrezna potrebam igre.

Ko so govorili o oddaji, so vedno uporabljali le delovni naslov – kviz. Naslov je namreč zelo pomemben element, ki pritegne gledalce k ogledu ugankarskih oddaj, zato se še vedno niso odločili za enega izmed naslednjih predlogov: »Sreča in pamet«, »Več pameti kot sreče«, »Sreče te išče, um ti je dan« (po Valentinu Vodniku), »Vsak je svoje sreče kovač«, »Tobogan«, »TV tombola« oziroma »Teletombola«, »Ugani – zadeni«, »Korajža velja«, poleg omenjenih predlogov pa so pustili še odprte možnosti v slogu »kdor zna bolje, naj še predlaga«.²⁴ Bralci se boste prav gotovo strinjali, da je med predlogi kar nekaj dobrih in tudi nekaj zelo slabih. Nekateri izmed predlogov so se uveljavili tudi leta pozneje, saj današnji televizijski delavci radi prikrijejo pomanjkanje lastne izvirnosti s prevzemom idej njihovih predhodnikov, med katere sodijo tudi naslovi oddaj, ki jih le nekoliko prikrojijo ali posodobijo v skladu s časom, novimi dosežki in trendi.

Večino nagrad bi za pravilne rešitve podelili v mimičnem, uvodnem delu kviza. Za pravilne rešitve predlagajo: manjše uporabne nagrade za vsako rešeno nalogo v prvem delu in večjo praktično ali denarno nagrado za pravilno reši-

²³ Pri zadnjem naveden primeru si težko predstavljamo pravilni ali napačni odgovor. Verjetno je bilo poleg splošnih vprašanj tudi nekaj zabavnih ali hudomušnih.

²⁴ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Sinopsis za QUIZ, II., str. 1.

tev v drugem delu. Poleg tekmovalcev, ki se bodo potegovali za nagrade, bodo nastopili v oddaji še napovedovalka, »boy« ali deček za vse in konferansjé – ali dva konferansjéja, če bo vsako igro vodil drugi, in mali orkester, ki bo najprej poskrbel za uvodno glasbo ali daljši uvodni avizo. Odigral bo tudi eno do dve koračnici in tuše za pozdrav zmagovalcem. Kviz bodo prenašali s tremi kamerami, za vsečno obdelavo slike pa bo potrebna dinamična in iznajdljiva montaža. Kviz je bil med drugim mišljen kot ena izmed možnosti za poznejše redne oddaje, »mutatis mutandis«, seveda tudi takrat, ko bodo prešli iz posameznih izoliranih oddaj na serije kvizov. V sinopsisu pa je bil začetek prvega kviza zamišljen tako:

BREZ POSEBNE NAPOVEDI²⁵

Glasbeni avizo.	ODTEMNITEV na karton (emblem kari-katura).
(Udaren, nekoliko daljši – 30-40")	Ob prvi tretjini aviza PRELIV na prizorišče: kamera v počasni vožnji, odmik od emblema v ozadju scene. Prizorišče se širi sredi vožnje DOUBLE s kartonom (naslov oddaje). Konec vožnje. Vidna je vsa scena, v kotu napovedovalka.
Avizo utihne	Napovedovalka stopi bliže.
Nap.: Splošna napoved oddaje.	REZ na nap.
Napoved prve točke. »Vodil jo bo ...«	REZ na prizorišče. Konf. od strani.
Konf.: Pozdrav, kratka obrazložitev	REZ: dvoplan REZ: Konf. v CU načina in pravil igre. REZ: prizorišče, nap. pripelje 1. konkurenta.
Nap.: Predstavi 1. konkurenta	Oba pred kamero.
Konf.: Kratek intervju s konkurentom	Konf. in konk.

Konferansjé oziroma voditelj kviza nato povabi tekmovalca, da izbere vprašanje oziroma nalogo. Ker ta še ni natančno določena, bomo navedli oba primera:

- a) Naslov igre »Sto ugank«: tekmovalec izbere poljubno število med ena in sto, pomočnik voditelja pa poišče ustrezen karton z nalogo;
- b) Naslov igre »Kolo sreče«: tekmovalec strelja s fiksirano zračno pištolo na vrteči bobni. Prednja stran bobna je razdeljena na štiriindvajset polj, ki so primerno poslikana, izstrelak pa je opremljen s čopičasto konico. Na zadnji strani bobna pa so reže, v katere so vstavljeni kartončki z nalogami.

Po prvi slepi sreči pri izboru postavi napovedovalec karton na stojalo pred kamero. Gledalci v dvorani spremljajo ta gib in nato preberejo besedilo naloge, gledalci pred televizijskimi sprejemniki pa ga preberejo po rezu na karton. Dodatno napetost pričara televizijskim gledalcem tudi odziv v dvorani, ki je spretno zrežiran prek nameščenih mikrofонов in z obdelavo na mešalni mizi. Odziv lahko zmede tudi tekmovalca, saj naloge ne pozna in lahko samo na kon-

²⁵ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Sinopsis za QUIZ, II., str. 2. Na levi strani je opis slišane delo, na drugi opis slike. Bralcem je predstavljen v čim bolj izvorni obliki. Kjer je v izvorniku zmanjkalo prostora za besedo ali zlog v vrstici, smo v računalniku to združili. Ni pa nujno, da lahko v vseh primerih s pomočjo računalnika lažje napišemo besedilo, kot so to včasih počeli s pisalnim strojem. Nekaterih znamenj in premikov računalnik noče dovoliti. Poleg tega moramo upoštevati tudi to, da so tajnice skripta s svojimi veščinami iz izkušnjami za nas še vedno neprekosljive.

feransjéjev poziv ugiba, ali jo zmore opraviti ali ne. Na koncu mora izmed treh nalog, ki jih izbere, obvezno opraviti vsaj eno. Ko pristane na poziv, mu konferansjé prebere nalogo. Naloge so podobne nalogam iz družabnih igre, vendar morajo biti na kartončku jasno določena, kot na primer: »Zavežite si kravato na hrbtu. Čas – ena minuta.« Voditeljev pomočnik prinese ustrezne rekvizite in tekmovalec lahko začne opravljati nalogo.

Najboljši kandidati se tako najprej z nekoliko sreče pri izbiri vprašanj, nato pa s svojo spretnostjo in pravnimi odgovori prebijejo v drugi del. Nagrade, ki so ostale za odklonjenimi ali ponesrečenimi poskusi, se prenesejo v anketno žrebanje, kar spet pomeni dodatno privlačnost za televizijske gledalce, ki bodo lahko sodelovali pri novem žrebu. Pred začetkom drugega dela igre ali finala tekmovanja pa je bila na vrsti še vmesna igra s kandidati, ki so se prijavili za tekmovanje v različnih spretnostih. V sinopsisu se je ohranil osnutek tekmovanja kandidatov za televizijske napovedovalce, ki ga bomo tudi poskušali obnoviti, kolikor je mogoče verodostojno.²⁶

INTERMEZZO: REVIJA KANDIDATOV IN KANDIDATK

Nap.: odpove prvo točko in napove kratek odmor: igral bo orkester ..., vmes se bodo predstavili kandidati in kandidatke za TV-napovedovalce. Nekaj jih je nastopilo že med razstavišnimi oddajami. Izbirajte, sporočite svoje mnenje.	CU napovedovalke
<u>Orkester</u> igra koračnico Po prvih taktih	PRELIV na orkester PRELIV na karton: številka 1 PRELIV na prizorišče B: kandidatka I se pojavi od strani in se približa sredini, nato REZ na karton: številka 2, spet REZ, dvoplan – kand. I. in kand. II (moški), kand. II ima v rokah karton, ga skrije za hrbet
Glasba spodaj Kand. II Kand. II: (oponaša konfer.): »Znate ali ne znate?« Kand. I: »Seveda znam!« Kand. II. (potegne karton izza hrbita, pogleda): »Voščite našim gledalcem in gledalkam dober večer! Čas – deset minut.« Kand. I.: »Cenjeni prijatelji televizije, dober večer!« (Poredno pogleda kand. 3)	XCU kand. I
Godba glasneje	REZ na karton: štev. 3 REZ na prizorišče: kand.
Godba spodaj	III. pride od strani Kandidati in kandidatke drug za drugim napovedujejo izide nagradnega natečaja. Le pri zadnjem (Y) in predzadnjem (X) naslednje:
Godba Kandidatka X pride od strani Kand. X: priklon in nasmeh	REZ na karton: štev. X REZ na prizorišče REZ: CU kand. III REZ: na karton št. Y

²⁶ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Kviz, str. 3.

Godba spodaj REZ: dvoplan X in Y

Kand. Y (moški): »Kaj staviva, da ne veste – ena, dva ali tri?«

Kand. X: »Stavim tri, da vem!«

Kand. Y: (privleče iz žepa kuverto, jo slovesno odpre in prečita):

»Povejte mi, kdo izmed nas bo dobil pri publiku največ glasov?«

Kand. X: »Ko ne bi bilo mene, gotovo vi!«

CU kand. X

Kand. Y: »Počakajva do konca ankete, pa bova videla, kdo je dobil stavo.«

CU kand. Y

Sledil je preliv na orkester, ki je odigral zadnje, nekoliko bučne takte marša, besedo pri mikrofону pa je prevzela napovedovalka: »Predstavili smo vam nekaj kandidatov in kandidatov za bodoče televizijske napovedovalce. Na listkih nagradne ankete o našem programu je tudi rubrika: Kateri kandidat za napovedovalce vam je bil najbolj všeč? Vpišite številko. Obenem so vam naši kandidati že napovedali drugo točko nocošnjega nagradnega večera – »Ena, dve ali tri?«²⁷

Druga igra se je odvijala na prizorišču B, kjer sta stali dve daljši mizi in ena krajša v obliki odprtega trapeza. Pri vrhu mize je sedel konferansjé – vodja igre, pri daljših mizah člani obeh moštev. Moštva so imela po tri člane, izvedence za:

- a) kulturo (gledališče, glasbo, literaturo, likovno umetnost, film) in zgodovino,
- b) aktualne in športne dogodke (politika, gospodarstvo, zanimivosti, šport),
- c) tehniko, naravoslovne znanosti in zemljepis.

Obe moštvi sta bili prijavljeni kot celota, v vsakem moštvu pa je bil en član vodja, ki je odločal o stavi. Vsako moštvo je dobilo devet vprašanj, po tri iz vsake skupine. Na posamezno vprašanje so morali odgovoriti v tridesetih sekundah. Preden je voditelj kviza prebral vprašanje, je vprašal vodjo skupine, koliko točk stavijo (eno, dve ali tri). Pri pravilnem odgovoru so se točke seštevale, pri napačnem pa odštevale, gledalci so lahko rezultat spremljali na semaforju v ozadju. Na dveh stolpcih z ničlo na sredi se je zagozda pomikala navzgor ali navzdol. Seveda je na koncu zmagalo moštvo, ki je zbralo največ točk. Da bi bila napetost čim večja, je imel voditelj pred seboj tri skrinjice, iz katerih je vlekel ovojnice z vprašanji.

Kakšna pa je bila končna podoba kviza, izvemo iz napovedi programa. Iz pripisa k začetni napovedi je razvidno, da je Rado Cilenšek papirje s končnim besedilom pustil na mizi napovedovalki Dragi Rogl. Pri naslovu je namreč s svinčnikom pripisano: »Draga Draga, puščam Ti obljubljeni. Pridem še popoldne. Rado.«²⁸

Na televizijskih sprejemnikih se je najprej pojavil napis s kartona TV NAGRADNI NATEČAJ, nato so gledalci lahko občudovali nagrade, ki so čakale srečnejše pri žrebu. Gledalce je pozdravila Draga Rogl: »Vem, da ste že nestrpni, pa le še malo potrpite. Prej vam moram povedati, kako bo stvar tekla in kaj morate storiti, če hočete zadeti. Videli boste tri kratke scene – tri stvari, ki jih večkrat opazujemo in pri katerih smo nemara pogosto še sami udeleženi. Dragi gledalci, pokazali vam bomo gledalce – da, gledalce raznih vrst, samo televizijskega še ne, ker jih je pri nas še premalo. Dobro opazujte in ugotovite, kaj naš gledalec s tolikšno zavzetostjo opazuje – morda športno tekmo, morda gledališko predstavo, morda kaj drugega. Ugotovite in zapomnite si, potem nam pa pišite. A odgovoriti morate točno. Ni na primer dovolj, da napišete: gledalec športne prireditve, temveč mora-

²⁷ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Sinopsis, Kviz, str. 5.

²⁸ Prav tam, Uvodni quiz (k začetni napovedi programa), str. 1.

te navesti tudi vrsto športa. Skratka, bodite čim podrobnejši. No, zdaj pa je na vrsti Zlatko Zei, ki vam bo zaigral prvo uganko.»²⁹

Zlatko Zei je odigral vse tri uganke, gledalcem pa so v ponovitvah še enkrat prikazali glavne značilnosti vseh treh ugank. Nato je napovedovalka Draga Rogl zastavila gledalcem še dodatno uganko. Na ekranu so pokazali kraj in sliko moža, za katerega so morali ugotoviti ime in priimek ter rojstni kraj.³⁰ Naloga gledalcev je bila, da zapišejo na hrbtni strani dopisnice najprej odgovor na vse tri mimične uganke, nato pa pripišejo še ime in priimek moža, katerega slika je bila prikazana na ekranu, ter njegov rojstni kraj. Toda to še ni bilo vse. Za popoln odgovor so gledalci napisali še, kako jim je ugajal program in katere točke so jim bile všeč.³¹

Zadnji dan predvajanj poskusnega programa so za gledalce pripravili najprej prvo poskusno kmetijsko oddajo. Že v uvodu so se opravičili vsem morebitnem godrnjačem, kakršni se vedno in povsod najdejo. Posebej tudi zato, ker so v času sodobne agrotehnike dali v naslov podobo orača. Prav na ta način so hoteli še bolj izraziti napredek kmetijstva v zadnjih letih. Vse se je gibalo okrog traktorjev in velikih kmetijskih strojev, ki jih prej skoraj ni bilo, v zadnjem času pa se je njihovo število zelo povečalo, zato jim je pripadlo tudi prvo mesto med prispevki v oddaji. Mehanizacijo je še bolj pospeševala pravočasna gradnja agroservisnih postaj. Mrežo postaj so prikazali v drugem prispevku. Tretji prispevek je pokazal, kako je bila z vse večjo mehanizacijo omogočena zasaditev novih površin s sadnim drevjem, vinsko trto in drugimi kulturami. Prikazali so nekaj značilnih primerov: Črni Kal, vinograde v Jeruzalemu in na Kapeli, Železne dveri v Prlekiji ter nove nasade breskev in jabolk na združnem posestvu Osojnik pri Ptuju. Večja kmetijska proizvodnja seveda ni bila sama sebi namen, zadovoljiti je bilo treba potrošnika. V ta namen so zgradili tudi novo sušilnico hmelja v Vrbju v Savinjski dolini. Podobnih objektov je bilo v letu 1957 zgrajenih deset. Ni težko ugotoviti, katere potrošnike bo razveselila nova sušilnica hmelja. Tudi stare vinske kleti, kot na primer klet v Metliki, so se umikale sodobnim vinarskim objektom v vinorodnih območjih. Da nam ne bi kdo očital prevelikega izpostavljanja alkoholnih pijač, se malo ustavimo še pri mleku in njegovi predelavi. Gledalcem so pokazali tovarno mlečnega prahu v Murski Soboti. Podobni obrati so stali še v Novem mestu, Kobaridu, Sežani, Ilirski Bistrici in Ljubljani. Beležnica po besedah reporterja še zdaleč ni bila prelistana do kraja. Kaj vse bi še mogli in morali dodati, da bi bila naša predstava popolna. Zato je reporter pozval sekretarja Zadružne zveze ing. Tineta Mastnaka, da gledalcem obogati pregled s svojim znanjem, nekaj misli, ki niso bile tako ukleščene v številke, je podal ing. France Adamič, ob sliki s 16-milimetrskega filma pa je sodobno kmetijstvo komentiral tudi ing. Franc Ločnikar. Pogovor je vodila Nena Luzar, vprašanja, ki bi najbolj zanimala kmete kooperante, pa je postavljala tudi »zadružnikar«. V oddaji je kot strokovni sodelavec sodeloval tudi dr. Marjan Pavšič, producent in urednik oddaje je bil Štefan Kuhar. Filme je na terenu posnel Boris Goriup. Filmi so shranjeni v arhivu Oddelka za arhiviranje in dokumentacijo Televizije Slovenija.³²

²⁹ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Uvodni quiz (k začetni napovedi programa), str. 1.

³⁰ Prav tam, str. 2. S primernim besedilom: slika kraja in človeka (npr. Podnanos, Janko Premrl-Vojko). Besedilo naj olajša spoznavanje. Če se odločimo za Vojka, bi lahko zaradi lažjega razumevanja pokazali še kopijo razpisa nagrade na njegovo glavo (brez imena).

³¹ Navedba oddaje, ki je bila gledalcem všeč, za pravičen odgovor ni bila pomembna. Ta odgovor so televiziji iskali le zaradi radovednosti. Za samo žrebanje ni bilo prav nič pomembno, za katero oddajo so se gledalci odločili, in odgovorov, ki niso vsebovali navedbe najboljše oddaje, pač niso upoštevali.

³² Tvdok, KF – zbirka filmov, KF A 13.

Program zadnjega dne so nadaljevali z oddajo »Iz narodne skrinje«. Ker smo v zbirki najstarejših dokumentov našli o oddaji samo skope podatke, smo si pomagali z besedilom oddaje.³³ Prva oddaja v vrsti oddaj z narodno in narodnozabavno glasbo se je začela tako, kot se za takšno oddajo spodobi: s skladbo Ansambla bratov Avsenik »Na Golici.« Gledalce je pozdravila tudi Prleška Mica in jim povedala, da je televizija prišla že do vseh skritih kotov Prlekije. Prleška Mica je gledalcem, posebej Kranjcem, ki imajo »že od nekda jako duge šijake samo do toga, ka radi prek bregač glejate, kak se nam tan v blaženi Prlekiji dobro godi«, predstavila takratno dogajanje v Prlekiji, v katero je že vstopila televizija: »Prleki so pal zato Prleki, ka so povsodi prle, to se pravi prej kak drugi – kak pr jeli tak pr deli. Zakaj pa se mi vi tan tak režite? Vi morti najnč ne vete, ka smo pri nas tudi v televizi ni predaleč odzaja za vami. Mi poznamo že vse puno toga: od telegrafa, telefona, telekomune, telegence pa prek dumačih telet tijan ta do televižna. Tan v Lotmerki majo ceo že nekši teleklub. Vsakši teden dvakrat se znajdejo vsi lotmerški teletniki no glejejo televižn s sosednje države. Gnes pa so mene kak ti svojega telegada sen v Ljubljano poslali ...«³⁴

Naj na kratko omenimo še dve zanimivosti, ki smo ju našli med arhivskim gradivom o oddaji. Koncept oddaje je napisan s svinčnikom na drugi strani papirja, na katerega so natisnili »Načrt za oddajo o Prešernu«, v mapi pa najdemo tudi prošnjo Etnografskemu muzeju: »Vljudno prosimo, da nam za folklorno oddajo, ki bo v sklopu televizijskih oddaj od 7. do 15. decembra 1957, posodite nekaj folklornih predmetov, ki jih rabimo kot rekvizite pri oddaji. Izbor predmetov je določil scenograf. Za ljubeznivost se vam vnaprej zahvaljujemo. 11. 12. 1957, šef izvedbe dr. Pavlin Franjo.«³⁵ Čeprav bi vsi radi končali našo pripoved tako, kot se je končala oddaja o Prešernu, ki jo je igralec Stane Sever končal z verzi Zdravljice »Nazadnje, še prijatliji, kozarec zase vzdignimo, ki smo zato se zbratli, ker dobro v srcu mislimo; Dokaj dni, naj živi vsak, kar nas dobrih je ljudi«, se moramo vrniti do začetka oddaje in Janeza Rohačka, ki je oddajo začel z naslednjimi verzi: »Kdo zna, noč temno razjasnit, ki tare duha!« Glavni junak naslednje oddaje bi namreč potreboval pomoč nekoga, ki bi mu razjasnil noč, ki je trla njegovega duha.

Preselimo se torej h glasbenemu intervjuju o Črnih maskah, ki je za ustvarjalce oddaj na Gospodarskem razstavišču pomenil poseben izziv. Črne maske so žal edino operno delo skladatelja Marija Kogoja in hkrati vrhunec njegovega ustvarjanja. Zahrbtna bolezen mu je prežgodaj iztrgala pero iz rok. Leta 1957 so bile Črne maske po skoraj tridesetih letih od krstne uprizoritve in leto in pol od skladateljeve smrti z velikim uspehom ponovno uprizorjene. Pogovor z ustvarjalci operne predstave je vodil Dušan Biber, sodelovali so režiser Hinko Leskovšek, dirigent Samo Hubad, kostumografinja Alenka Bartl-Serša in baritonist Samo Smerkolj. Peli in nastopili so solisti ljubljanske opere: Samo Smerkolj (vojvoda Lorenzo), Manja Mlejnikova (dona Francesca), Ladko Korošec (Cristoforo), Ljubo Kobal (Ecco), zbor je vodil zborovodja Jože Hanc. Zgodovinsko dokumentacijo je priskrbel Gledališki muzej SNG. Ker ni bilo filmskih posnetkov operne predstave, je moral režiser poustvariti opero s pomočjo prelivov fotografij, zasukov, zatemnitvami in odtemnitvami, magnetofonskimi posnetki glasbe, spremembami jakosti zvoka glasbe, utišanjem in ojačanjem, rezi in zasuki v studiu. Najtežja vloga je bila v tej operi zaupana zboru, ta je moral namreč s svojim gibanjem in izrazom ustvarjati živo podobo Lorenzovega duševnega stanja. Osrednja točka vse postavitve je bil brez dvoma psihološki zaplet in razplet glavnega dogajanja; v primeru Črnih mask zaplet, ki je pogojen že v nekakšni psihični dvojnosti glavnega junaka Lorenza. Režiser Hinko Leskovšek je dejal, da je bila glav-

³³ Tvdok, Zbirka besedil oddaj, T: 27, Iz narodne skrinje, 15. 12. 1957.

³⁴ Prav tam, str. 3.

³⁵ Prav tam.

na naloga pri izvedbi opere, kako z barvo, s sliko in z gibanjem ustvariti zunanjo podobo nekega psihičnega dogajanja. Lorenzo v borbi s samim seboj, s svojim drugim jazom, doživlja svojo duševno krizo. Vse druge osebe v operi, kakor tudi vse dogajanje in gibanje, je pravzaprav samo refleks Lorenčevega čustvovanja in doživljanja. S tem je bil povezan tudi težavni tehnični problem: kako z najrazličnejšimi izraznimi sredstvi, kot so kostumi, fantastične maske, projekcije in najrazličnejša fantastična bitja simbolizirati Lorenzovo duševno stanje. Seveda je bilo veliko težje še televizijskim ustvarjalcem, ki so morali to dogajanje preleti v intervju in ga posredovati gledalcem prek malih in črno-belih televizijskih zaslonov. Ko so se odločili, da uprizorijo Črne maske, so se zavedali, da je realizacija tega dela nemogoča brez temeljite dramaturške predelave. Ta predelava je bila potrebna, da so kolikor je bilo mogoče strnili obseg glavne vloge, ki je v izvorniku predimenzionirana, po drugi strani pa so dali samemu poteku glavnega dogajanja možnost večje plastike in stopnjevanja. Režiser Hinko Leskovšek in dirigent Samo Hubad sta Črne maske temeljito predelala. To je bila odgovorna naloga, saj sta morala pri vseh dramaturških in drugih posegih ostati zvesta duhu in konceptu avtorja. V predelavi sta ohranila vse za dramsko dogajanje važne scene ter kolikor je bilo mogoče skrajšala epizodne scene. Režiser je pojasnil, da je imel takšno predelavo v mislih tudi pokojni Marij Kogoj sam, čeprav je ni utegnil realizirati. Z namenom ustvarjanja čim bolj prepričljivega vzdušja so skušali ustvariti čim večji in čim širši odrski prostor brez slehernih realističnih detajlov. Vse učinke so skušali doseči na sceni s samim gibanjem, barvitostjo kostumov, kar vse potencirajo projekcije, dinamika luči in posebni zvočni efekti.

Kamera v studiu se je v tem trenutku zasukala na dirigenta Sama Hubada, ki je v sliki ostal sam s konferansjém. Naloga dirigenta je bila, da z nekaterimi odlomki gledalcem približa Kogojevo glasbeno ustvarjanje in jim pojasni pomen revolucionarnega posega skladatelja Kogoja v našo glasbeno ustvarjalnost. Žal je zaradi tragičnih okoliščin ostalo res samo pri posegu. Kogoj je pravzaprav končal tam, kjer bi moral šele začeti, da bi lahko o njem govorili kot o zaključeni osebnosti. Vendar pa ostaja dejstvo, da je Kogoj v zgodovini slovenske glasbe prvi naš revolucionar. Žal smo imeli le dva takšna primera, Kogoja in Osterca, in nobenemu od njiju ni bilo dano, da bi svoje delo zaključil. Njuno delo je ostalo žal samo kot torzo in kot dokument res velikega talenta, poguma in brez kompromisnosti. Pri razlagi posegov v partiture kamera vozi od vseh treh oseb pri mizi do Hubada, dokler ne ostane sam v sliki v bližnjem posnetku.³⁶ Po rezu je kamera zajela v bližnjem posnetku Dušana Bibra, ki je dirigenta prosil, če bi lahko svojo pripoved ponazoril z nekaterimi odlomki iz opere. Dirigent je predlagal, da bi najprej poslušali sceno pri mrtvaškem odru, ko vojvoda Lorenzo prisostvuje slovesu svojih služabnikov od svojega mrtvega jaza. Režiser pusti glasbo magnetofonskega posnetka slovesa točaja Cristofora, kamera po rezu preide na posnetek mrtvaškega odra in srednji posnetek Cristofora v prihodu. Orkestralna spremljava je zelo preobložena, tako lahko čim bolje ponazori Cristoforov značaj. Po rezu sledi premik do Ladka Korošca poleg mrtvaškega odra in nato počasen odmik, temu pa še Smerkolv v izrezu do pasu v dvojni ekspoziciji in preliv v bližnji posnetek Korošca. Glasba izzveni na zaključku odlomka s Koroščevo arijo, kamera pokaže Korošca poleg katafalka v srednjem posnetku

³⁶ »Vsekakor so bili posegi v partiture potrebni. Kot sem že napisal v gledališkem listu, je bilo potrebno celo delo temeljito prirediti, saj je bilo pisano v »al fresco« stilu. Povsod se čutita brzina in zavzetost, obenem pa tudi odsotnost tehnične temeljitosti in praktičnega vpogleda v operno delo. Dovolj je, če povem, da so bile skušnje z orkestrom najzamudnejše, kolikor jih pomnim. To pa prav zaradi tega, ker smo morali na mestu ugotavljati stvari, ki bi normalno morale biti jasne. Instrumentacije same in notnega teksta – razen na nekaj neobhodno potrebnih mestih – pa se namenoma nisem dotikal. Moja vodilna misel pri letošnji uprizoritvi Črnih mask je bila predstaviti delo tako, kot je, brez slehernih bistvenih muzikalnih sprememb, le da kolikor mogoče strnjeno.« (Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla 1–67, mapa 4, Intervju, str. 8).

s strani in se po rezu preseli na dirigenta Hubada v studiu v doprskem izrezu: »Poslušajmo sedaj slovo Francesce v isti sliki. Uvodni – če smemo reči – arioso je morda v vsem delu po harmonični plati najbližji glasbeni konvenciji – pa vendar deluje dokaj svojsko.« Kamera se po rezu preseli na Smerkolja v izrezu do pasu, prikaže Francesco ob mrtvaškem odru, nato sledi njenemu gibanju in vozi nanjo samo na srednji posnetek, po dvojni ekspoziciji poje Smrkolj solo v odgovor Francesci, tretja kamera ostane odtemnjena, Smerkolj v doprskem izrezu preide v doprski izrez, kamera številka dve se počasi zatemni, kamera številka ena prikaže bližnji posnetek Sama Hubada, vidimo ga v izrezu do vratu, vključno z ovratnikom: »Pogovor Francesce – in sedaj in v zadnji sliki že brezumnega Lorenza – je po svoji decentni tragiki gotovo med najlepšimi in najbolj pretresljivimi v vsej operi.« Po odtemnitvi kamere lovijo srednje in bližnje posnetke Francesce in Lorenza, po posnetku obeh solistov in rezu prva kamera ponovno pokaže mojstra Hubada, ki napove konec opere: »Za konec poslušajmo še slovo dvornega norca Eccia, ki je na gospodarjev ukaz zažgal grad. Lorenzu in Eccu se približuje smrt, oba zgorita v očiščevalnem ognju. Glasba jasno označuje bližnje očiščenje in sprostitve.«³⁷

Počasi se bližamo koncu naše pripovedi o »prazgodovini« slovenske televizije. Negotovim začetkom in trdemu delu so se obetali obrisi uspeha, televizija je vstopila v »zgodovino«. Srajčke ali besedila teh oddaj hrani arhiv tudi v svoji redni zbirki, ki so nam prišla v pomoč, saj so bili nekje med našimi dokumenti ohranjeni samo koncepti in grobi obrisi oddaj z napovedmi, pri Črnih maskah pa je manjkala še tretja stran snemalne knjige. Priznamo pa, da se je naša pripoved s Kogojevo opero približala nekakšnemu grozljivemu robu in skoraj napovedala bolezenske znake shizofrenije, v kateri se bosta znašli slovenska država in televizija čez nekaj desetletij. Upajmo skupaj, da so znaki le navidezni.³⁸

Zdaj pa se umirimo, kot je umiril intervju voditelj Dušan Biber, gledalcem je predstavil doslej nevidno osebo, simpatično kostumografko Alenko Bartl-Serša, ki je pripravila vse kostume in maske za novo izvedbo opere.³⁹ Ker občinstvo premalo pozna delo kostumografov, je prosil gospo Bartlovo, da pojasni, kakšen je bil njen prispevek v ekspresionističnem odorskem delu, kjer je dekorativna plat izrednega pomena. Kostumografka je pojasnila, da je bila pred poldrugim letom, ko je prevzela nalogo likovne opreme Črnih mask, najprej v hudih škrip-cih in celo prestrašena. Ni bila prepričana, ali bo zmogla to zahtevno nalogo. Pri

³⁷ Končno smo se prebili skozi zapleteni proces poskusa približevanja izgubljene oddaje bralčevi domišljiji. Pri tem poskusu sem imel veliko težav, saj po poklicu nisem režiser. Sem samo arhivist. S prenosom oddaje pa so imeli težave celo diplomirani režiserji, samo da so bili v tem primeru gledališki. To je lepo opisal Lado Pohar v anekdoti z naslovom »Koliko objektivov ima televizijska kamera«: »Organizatorjem poskusnega programa v letih 1957 in 1958 je zelo primanjkovalo strokovnih sodelavcev, saj so le redki Slovenci kaj vedeli o televiziji. Tako so z zadovoljstvom sprejeli ponudbo razgledanega, uglednega in radijskega režiserja, da prevzame skrb za prenos televizijske priredbe opere Črne maske Marija Kogoja. Priprave za oddajo na Gospodarskem razstavišču so se zaradi prezaposlenosti pevcev zavlekle, prvotno navdušenje programskega vodstva nad novim sodelavcem pa se je z začetkom vaj hitro spremenilo, najprej v dvom, nato v razočaranje in na koncu v brezglav strah. Tehniki v izvedbeni ekipi so namreč šele na vroči vaji dan pred oddajo odkrili, da se novopečenemu režiserju o novem elektronskem mediju niti ne sanja. Bil je namreč presenečen, ko so ga poučili, da ima kamera več objektivov. Tik pred zdajci je moral oddajo reševati gostujoči režiser Anton Marti iz Zagreba.« (Smeh in nasmeh za kamero in mikrofonom, str. 79.)

³⁸ Mogoče je to samo naključje, ampak ob zaključku tega besedila sem na straneh teleteksta MMC RTV Slovenija naletel na novico, ki kaže na popolno izgubo pameti. Po nekaj mesecih agonije in nerazumljivih potez programskega sveta, preobratov in lobiranja preberemo na strani 115: »Programski svet RTV-ja je za generalnega direktorja zavoda izvolil Marka Fillija. Dobil je 15 glasov, za Natašo Pirc Musar pa so glasovali štirje svetniki. Ta napoveduje zahtevo za sodno varstvo. Programski svetniki so še tretjič ponovili glasovanje za izbiro generalnega direktorja ...«.

³⁹ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Črne maske, str. 14.

Črnih maskah se niso zadovoljili samo s tem, da so osnutki kostumov ustrezali zgodovinski dobi. S kostumi, masko in scenskimi elementi so hoteli ponazoriti vso grozljivost in fantastičnost Lorenzovih duševnih blodenj in prikazati njegove halucinacije. Zelo težko je bilo projektirati fantastične kostume in vse bolj in bolj pošastne maske. Tudi po tehnični plati si je bilo težko zamisliti in realizirati takšne maske, v katerih bi nastopajoči lahko plesali in celo peli. Kostumografka je prinesla v studio tudi nekaj osnutkov mask in kostumov, za katere je prosil voditelj oddaje, da jih pokaže gledalcem. Gospa Bartlova je odgovorila: »Prav rada vam ustrežem, samo veste, žal mi je, da nimamo že eksperimentalnih oddaj barvne televizije. V črno-beli tehniki kostumi ne morejo priti tako do izraza.«⁴⁰

Kljub temu so poskusili z rezi, fotografijami in prelive. »Kostum dvorne-ga norca *Ecca* ustreza posebni simboliki, ki jo *Ecco* predstavlja. Harlekini pridejo prvi na maškarado v Lorenzov grad. Oblečeni so v oblačila tople rumene barve. Med gosti so tudi razne groteskne maske. Ob njihovem prihodu začenja Lorenzo dvomiti o svojem poreklu. Na grad prihajajo vedno nove in bolj pošastne maske. Vdirajo v dvorano, polasčajo se Lorenzove duševnosti, navdajajo ga z grozo in silijo v obup. Lorenzo se bojuje sam s seboj, privid se vrsti za prividom, vedno bolj grozljive pošasti ga obkrožajo.«⁴¹ Na zaslonih so se vrstile slike pošasti, prelive so postajali vedno hitrejši in na gledalce so napravili vtis kaosa in duševne zmede, v katero je zapadel Lorenzo.

Kostumografka je pokazala še rdeče in črne maske. Za rdečo masko je kot likovno predlogo uporabila gosenico. Žal gosenice ni bilo mogoče pokazati v naravni barvi. Pred koncem pogovora je pokazala še črne maske in pripomnila: »Želela bi samo še poudariti, da je bilo treba vse kostume v skladu z ekspresionističnim slogom naslikati ne samo na papir, temveč tudi na material, na blago samo. Tehnična izvedba idejnih osnutkov je bila zato odgovorno in zamudno delo. Črne maske sem pripravljala več kot leto dni in pripravila skoraj štiristo osnutkov za kostume in maske.«⁴²

Voditelj oddaje Dušan Biber se je zahvalil kostumografki Bartlovi in gledalcem predstavil še priljubljenega baritonista, solista ljubljanske opere Sama Smerkolja, ki so ga morali gledalci zdaj prepoznati brez maske. Vsej skupini sodelujočih v oddaji se je voditelj v imenu gledalcev zahvalil, režiser oddaje Hinko Košak pa je v eter poslal magnetofonski posnetek glasbe iz finala opere. Po zatemnitvi se je prikazala fotografija notranjosti operne dvorane, prikazana iz smeri odra, boben pa je počasi obračal napise: »Gledali in poslušali ste glasbeni intervju »Črne maske«. V pogovoru so sodelovali: režiser Hinko Leskovšek, dirigent Samo Hubad, kostumograf Alenka Bartl–Serša in baritonist Samo Smerkolj. Pogovor je vodil Dušan Biber. Peli in nastopili so solisti ljubljanske opere: Vojvoda Lorenzo – Samo Smerkolj, Dona Francesca – Manja Mlejninkova, Cristoforo – Ladko Korošec, Ecco – Ljubo Kobal, Zbor in orkester ljubljanske opere, dirigent – Samo Hubad, zborovodja – Jože Hanc, kostumi – Alenka Bartl - Serša, zgodovinsko dokumentacijo je oskrbel Gledališki muzej SNG.«⁴³ Ko se je boben odvrtil, je režiser odmaknil tudi fotografijo opere in prikazal napisa s kartonov: režiser Hinko Košak, redaktor in producent Dušan Biber.⁴⁴

Televizijski delavci so s pomočjo radijskih in zunanjih sodelavcev ter zagrebške ekipe v devetih dneh realizirali skoraj ves predvideni program. Skupaj so pripravili enainpetdeset oddaj, trikrat so se vključili v program RTV Zagreb in devetkrat v italijanski program. Izmed domačih oddaj jih je bilo šestintri-deset predvajanih v živo iz studia, petnajst pa iz filmov, to pa pomeni enain-

⁴⁰ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I–67, mapa 4, Črne maske, str. 15.

⁴¹ Prav tam, str. 16.

⁴² Prav tam, str. 17.

⁴³ Prav tam, str. 20. Zapis je prirejen zaradi prostora v članku. Na bobnu so bila imena in vmesna pojasnila navedena brez ločil, z vsakim imenom v svoji vrsti.

⁴⁴ Prav tam, str. 20.

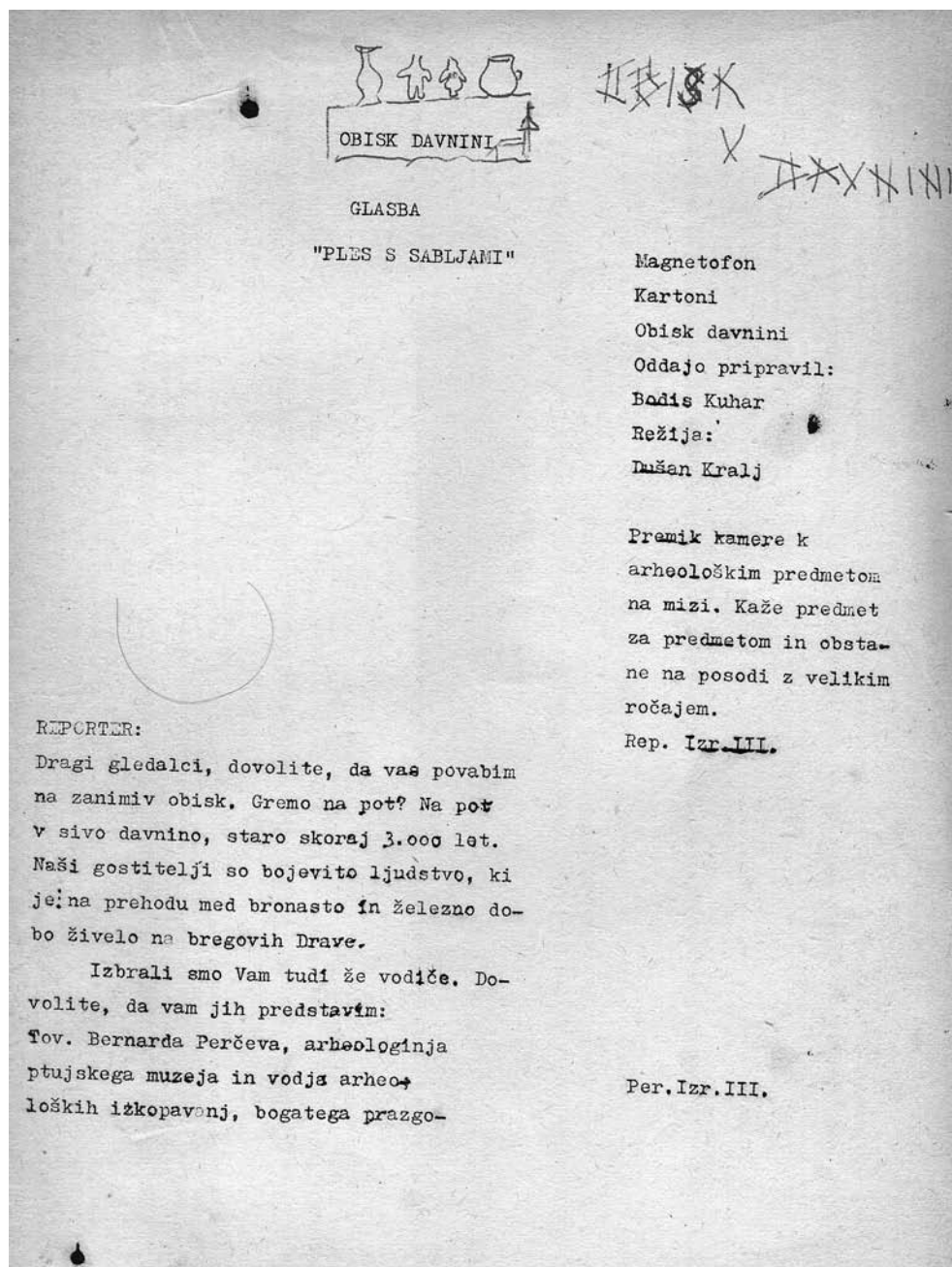
sedemdeset odstotkov živih oddaj. Odstotek je popolnoma primerljiv oziroma celo nekoliko boljši, kot je razmerje med oddajami v živo in vnaprej posnetimi oddajami drugih evropskih televizijskih postaj (Nemčija, BBC, Italija, ČSSR). Med studijskimi oddajami jih je bilo dvajset, ki so jih pripravili redni TV-redaktorji (Rado Cilenšek, Beno Hvala, Predan, Boris Kuhar in Kralj). Od petnajstih predvajanih filmov so bili trije iz lastne proizvodnje, v to število pa niso vštet filmski vložki v oddajah in posnetki za sedem oddaj TV-Dnevnika, ki je bil pretežno sestavljen iz domačega filmskega gradiva (osemindvajset filmskih vesti, od tega tri iz Trsta). Ostalih enajst oddaj so pripravili redaktorji Radia Ljubljana (Mikuš, Kuhar, Zorko, Šober, Vodopivec, Milčinski, Rapa Šuklje, Švab, Grošelj in Draga Rogl), pet oddaj pa so pripravili zunanji sodelavci (Lindič, Frane Kosmač in Dušan Biber).

Zaradi tehničnih težav, ki so nastale zlasti zaradi časovne stiske pri postavljanju in urejanju scen in načrtovanju vročih vaj, so morali prva dva dneva uvesti nekaj majhnih sprememb v program, ki so ga kasneje izvajali po predvidenem načrtu. V devetih dnevih so prikazali osem športnih oddaj v skupni minutaži 376 minut, sedem oddaj TV-Dnevnika (skupno 143 minut), v katerih so lahko gledalci vsak dan poleg zadnjih vesti spremljali še kratke intervjuje in komentarje. Mednarodne vesti je pošiljala iz Pariza agencija UP, vesti iz območja skupne države so pošiljale Filmske novosti iz Beograda, domače vesti pa je z velikim uspehom in zelo hitro pripravljala filmska ekipa TV-Ljubljana, ki je opravila več kot trideset snemanj v Ljubljani in na Gorenjskem. Popoldne so snemanje zaključili in razvili filme, ki so bili ob osmih prikazani v dnevniku. Prav tako učinkovit je bil tudi dopisnik iz Trsta.⁴⁵

Po zvrsteh je sledilo šest dokumentarno-informativnih oddaj, ki so bile izvedene bolj kot aktualno diskusijske teme, nekatere pa so bile poljudno-znanstvene narave. Zamisli niso bile v celoti izpolnjene, saj so nekatere oddaje izpadle premočno improvizirano, druge pa preveč dokumentirane, natrpane in okorne. Nadvse dobro so uspele vse štiri oddaje zabavnega značaja. K njihovi uspešni izvedbi je veliko pripomogla pravočasna priprava besedil, ki je omogočila vse ostale priprave, poleg tega pa tudi domiselna režijska koncepcija in dobra izvedba. V končnem poročilu o devetdnevem programu je navedeno, da so brez dvoma sodile med najboljše oddaje v teh dnevih.⁴⁶ Uspele so tudi tri glasbene oddaje, čeprav so se med seboj zelo razlikovale. V oddaji »Na vrtljaku melodij« so nastopali izvajalci zabavne glasbe, v folklorni oddaji, ki je bila narejena po vzoru četrtkovega večera narodnih pesmi, izvajalci narodne in narodnozabavne glasbe, v oddaji »Pokaži, kaj znaš«, ki je bila prvi televizijski prenos zelo priljubljene radijske oddaje, pa so nastopili neznani talenti. Gledalci so spremljali tudi tri poizkuse literarnih oddaj: oddajo o Prešernu s filmom Vrba in recitacijami, Boccacciov Dekameron, ki je prepletel pripovedovanje z likovno ilustracijo in ustrezno glasbeno spremljavo, in pogovor z avtorji štirih vojnih romanov, neko vrsto knjižne police. Prvič so se na televiziji spoprijeli tudi s prenosi dramskih in opernih del. Po dogovoru z vodstvom Drame so iz studia oddajali Molièrovo Izsiljeno ženitev. Prenos je pokazal velike priložnosti za televizijski program. Težje je bilo pripraviti prerez opere Črne maske. Oddajo smo že podrobno predstavili, drami in literarnim oddajam pa bomo zaradi pomanjkanja prostora posvetili posebno poglavje. Pripravili so tudi dve mladinski oddaji – eno za najmlajše, drugo za šolsko mladino. Obe oddaji sta bili pester omnibus z lutkama Mojco in Mihcem v vlogi konferansjéjev in z nizom glasbenih, recitacijskih, plesnih in drugih točk, ki so jih izvajali otroci sami. Obe oddaji

⁴⁵ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, TV oddaja na Gospodarskem razstavišču, str. 4.

⁴⁶ Prav tam, str. 4.

Obisk davnini⁴⁷

sta pokazali, da bodo otroške in mladinske oddaje tudi v prihodnosti med najbolj zanimivimi in gledanimi televizijskimi oddajami.⁴⁸

Izvedba programa se je zaradi izrednih pogojev, v katerih so delale eki-

⁴⁷ Pravi obisk davnine so namesto nas, ki se sprehajamo samo po prazgodovini televizije, opravili ustvarjalci oddaje »Obisk davnini« (scenarist Boris Kuhar, režiser Dušan Kralj). Današnjim obiskovalcem arhiva so zapustili tudi lepo okrašen scenarij. Boris Kuhar je gledalce povabil na pot v sivo davnino, staro skoraj 3.000 let. Prvi gostitelj na potovanju je bilo bojevito ljudstvo, ki je na prehodu med bronasto in železno dobo živelo na bregovih Drave. Vodiča na popotovanju sta bila Bernarda Perčeva, arheologinja ptujskega muzeja in vodja arheoloških izkopavanj prazgodovinskega najdišča v Ormožu, in docent na ljubljanski univerzi dr. France Stele, odličen poznavalec prazgodovine. Dr. Stele je s svojo pripovedjo popeljal gledalce še na druga arheološka najdišča v Sloveniji: v Brežice, Novo mesto in na Vače (Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, Obisk davnine).

⁴⁸ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, TV oddaja na Gospodarskem razstavišču, str. 5.

pe na Gospodarskem razstavišču, še bolj razširila in postala še odgovornejša in bolj komplicirana.⁴⁹ Najtežji posel izvedbe je bilo usklajevanje in načrtovanje toplih vaj in oddaj, ki so bile vezane na isti prostor, isto tehnično opremo in velikokrat tudi na iste ekipe. Zaradi pomanjkanja denarja, časa, prostora in opreme so imeli ustvarjalci programa na voljo samo osemdeset ur vročih vaj, kar je bilo daleč pod normo drugih televizijskih postaj. Kljub temu so dnevno porabili približno 2,8 ure za oddajanje, sedem ur vročih vaj in prav toliko časa za postavljanje scene, razsvetljave in mikrofонов ter za postavljanje kamer, kar je zneslo okrog sedemnajst ur dela dnevno. V devetih dneh je poleg redne skupine nastopilo v raznih oddajah 166 izvajalcev kot posameznikov, poleg teh pa še trije glasbeni ansambli, en pevski zbor in ena folklorna skupina, ki so skupaj šteli prek 150 ljudi. Lahko računamo, da je v času oddaj pred kamerami nastopilo v času prek 300 izvajalcev. Izven glavnih sektorjev so delovale še mnoge pomožne službe in posamezniki, katerih imena se niso brala na napisih pri oddajah, toda od njihove požrtvovalnosti je bil v dobri meri odvisen uspeh vseh ostalih služb.⁵⁰

Če upoštevamo nadvse zahteven in raznovrsten program ter izredno težke pogoje improvizacije, ki je uspela samo zaradi neizmerne požrtvovalnosti vseh sodelujočih, potem lahko ugotovimo, da je ekipa TV Ljubljana v teh devetih dneh pridobila bogate izkušnje in da so bila vsa finančna sredstva koristno potrošena. Glavne pridobitve kot tudi največje pomanjkljivosti pri predvajanju poizkusnega programa⁵¹ lahko strnemo v nekaj točk.

1. Osnovne teze o razvoje televizije pri nas so bile s predvajanjem poskusnega programa potrjene.
2. Televizijska skupina je napravila v štirinajstih dneh vajeniški izpit in dokazala, da je tudi strokovno tako sposobna, da lahko premaga težave zahtevnejšega programa.
3. Televizijska skupina je v praksi spoznala, kaj pomeni pomoč celotnega radijskega kolektiva.
4. V programskem pogledu so odkrili, da je popolnoma mogoče združiti nekatere javne in televizijske oddaje.
5. Kljub improvizaciji in velikim objektivnim težavam zaradi nehomogene in neizurjene ekipe ter pomanjkljive tehnike je ekipa dokazala, da zna delati hitro in tudi konstruktivno improvizirati.
6. Razveseljivo je dejstvo, da so ob pripravljanju oddaj spoznali, da je mogoče pripraviti dobra televizijska besedila in da osvajanje posebne tehnike pri pisanju za televizijo ne bo nepremostljiv problem.

⁴⁹ Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I-67, mapa 4, TV oddaja na Gospodarskem razstavišču, str. 5. V osebi šefa izvedbe so se mešale in prepletale upravno-gospodarske funkcije. Poleg šefa izvedbe in njegove tajnice ter dveh administrativnih moči so na tem sektorju delale še naslednje skupine: skupina sedmih producentov ali organizatorjev, šefe studia, pet režiserjev, od katerih sta dva nosila glavno težo odgovornejših oddaj in dnevno režijo, sedem asistentov režiserjev v studiu in štiri tajnice režiserjev. Šef scenografov je bil arhitekt, ki je imel devet pomočnikov scenografov, arhitektov in slikarjev. Za dnevno postavljanje in podiranje scen je skrbel scenski mojster, ki mu je pri delu pomagalo enajst scenskih delavcev. Za vsako oddajo so morali postaviti novo sceno, jo podirati in znova sestavljati – ne samo za oddaje, ampak tudi za vaje. Scenografi so napravili v improviziranem ateljeju vse kulise, napise, kaširali slike in aranžirali vso potrebno scensko opremo. Dve rekviziterki sta skrbeli za potrebne rekvizite, dve kostumerki sta nakupovali in pripravljali kostume. Za maske in frizure sta skrbeli ena frizerka in ena maskerka. Sektor je skrbel tudi za napovedovalsko službo, pri kateri je delalo deset napovedovalcev in napovedovalk.

⁵⁰ Prav tam, str. 6. Omeniti velja še foto kino laboratorij in filmsko in montažno ekipo, ki je snemala in pripravljala filme za naše oddaje. Podobno je bilo s presnemavanjem glasbene opreme za vse oddaje, ki so jih v rednem ali nadurnem času opravili radijski tehniki.

⁵¹ Prav tam, str. 7–8.

Skupina je analizirala tudi glavne napake in pomanjkljivosti ter podala predloge za njihovo odpravljanje in izboljšanje programa.⁵²

1. Glavna kritika programa bi bila v tem, da je bil za naše izkušnje in razmere preveč ambiciozen, nekateri bi celo dejali »megalomanski«, kar je ponekod vodilo v prehudo improvizacijo, kjer bi bil lahko polom včasih skoraj neizbežen.⁵³
2. Uspehi prvih dni ne smejo zavesti televizijske ekipe, da bi dobila vrtooglavo. Nujno mora okrepiti strokovno delo in uvesti strokovne seminarje za posamezne sektorje, ki jih mora še izboljšati.⁵⁴
3. Dokončno bo treba določiti naloge in zasedbo najbolj nujnih delovnih mest, brez katerih redno eksperimentalno delo ne bo mogoče (vodja izvedbe, vodja studia, asistenti studia, vodja razsvetljave in osvetljevalci ter še nekaj pomožnih služb).
4. Organizacija je bila pomanjkljiva tako s programskega kot s tehničnega vidika. Premalo je bilo medsebojnega koordiniranja posameznih služb, ponekod so se mešale kompetence in dolžnosti. Zato bo nujno potrebno izpopolniti poslovnik in izdelati točne celotne sheme dela ter povezave vseh sektorjev med seboj – od priprave programa do izvedbe.

Televizijo Ljubljana je do spomladi čakalo torej kar nekaj dela. Marsikje so morali tudi v programskem sektorju precizirati delo in odnose, tako znotraj televizijske skupine, kakor tudi v nekaterih uredništvih, ki so bila skupna televiziji in radiu. Lahko se strinjamo z Ladom Poharjem, prvim direktorjem Televizije Ljubljana, ki je v svojih spominih na poskusno oddajanje v decembru 1957 zapisal, da je program zbudil veliko zanimanje. Rojstvo televizije je v Sloveniji gotovo pomenilo enega izmed najpomembnejših družbenih in kulturnih dogodkov v letu 1957.⁵⁵ Novi medij, ki je do leta 1958 osvojil skoraj vse evropske države, je hitro zasedel tudi slovenske domove. Televizijski delavci so pospravili opremo, tisti, ki so imeli radijske mize, so bili na to še posebej opozorjeni. Preostane nam samo še to, da se ponovno ozremo na devetdnevni program v decembru leta 1957. Ugotovili smo, da nas je ves čas nastajanja televizijskih programov spremljala napovedovalka Draga Rogl, zato je tudi prav, da se poslovimo z njenim začasnim slovesom od gledalk in gledalcev in se ponovno oglasimo spomladi:

»Spoštovane gledalke, dragi gledalci! Zdaj pa še nekaj besed v slovo. Povedati vam moramo, da je te težavne generalke konec! Nekdo bo dejal, torej spet na obroke? Veste, res ni bilo lahko pripraviti vseh teh pisanih oddaj, intervjujev, igrice in filmov ter tudi ne pavz z ribicami in dolgimi, včasih celo predolgimi »kratkimi odmori«.

Razstava radia in telekomunikacij na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani je končana in z njo tudi naš televizijski program. Dotrpeli ste – sem slišala zdajle nekoga ... Res je, vendar z bogatimi izkušnjami za pričetek naših rednih poizkusnih oddaj spomladi, ko bo (upamo) že več sprejemnikov in bomo delali že v lastnih studiih, opremljenih z vsemi potrebnimi tehničnimi napravami.

⁵² Tvdok, Zbirka vodstvo TVS, škatla I–67, mapa 4, TV oddaja na Gospodarskem razstavišču, str. 8–9.

⁵³ Prav tam, str. 8. V analizi programa so zapisali: *»Korajža, veliki naperi in partizanska iznajdljivost in malo sreče je to marsikje preprečilo. Nadaljevati po tej liniji pa bi bilo nevarno in nesmotrno. Od take improvizacije, ki je bila to pot namerna, pa je treba v bodoče bežati in preiti na organizirano, precizno in točno, redno delo, v katerem moramo od kvantitete stremeti k čim večji kvaliteti.«*

⁵⁴ Prav tam, str. 8. Organizirati bi morali seminarje in specializacijo glede likovne vzgoje in obogatitve vizualne kulture vseh, ki delajo na sliki, zlasti snemalcev, režiserjev, scenografov in osvetljevalcev. Poglobiti bi morali tudi znanje s področja barv in tonskih vrednosti na televiziji ter bolj sistematično proučevati optične zakonitosti na televiziji. Omeniti velja, da je vizualna kultura pri nas še vedno zelo slabo razvita, vizualne predstave pri večini ljudi pa zelo šibke.

⁵⁵ *Televizija prihaja*, str. 33.

Pri naših oddajah so nam požrtvovalno in z velikim razumevanjem pomagali naši tovariši z Radiotelevizije Zagreb. Posodili so nam kamere, reportažni avto in so s svojimi bogatimi izkušnjami mnogo doprinesli, da so bile marsikateri naše oddaje že kar na višini. Naš kolektiv je dolžen vsem tem, zlasti pa vodstvu Radiotelevizije Zagreb, iskreno zahvalo.

Oddaje, ki ste jih v teh devetih dneh gledali, so bile samo priprava na naš redni program, s katerim bomo začeli prihodnjo spomlad. Vsem, ki ste nam doslej že poslali pripombe, pristrčna hvala. Pregledali smo jih, si marsikaj zapomnili, a v prihodnjih dneh pričakujemo še več vaših dopisov z nasveti in pripombami. Krog sodelavcev ob tem programu pa je bil mnogo širši, kot si morda mislite. Zato smo dolžni zahvalo predvsem: Gospodarskemu razstavišču in Okrajnemu ljudskemu odboru za prostore in sceno. Pa še filmskim podjetjem Vesna, Triglav film in Viba in ne nazadnje še vsem izvajalcem, tako posameznikom kakor tudi ansamblom, raznim kolektivom, ki so na kakršenkoli način sodelovali pri naših oddajah.« (Na tem mestu je ročno pripisan stavek: »Ob 20.00 pa spet k sprejemnikom. Prenašali bomo zanimiv in pester program Radiotelevizije Zagreb.«)⁵⁶ »Torej nasvidenje spomladi in prav lepa hvala za naklonjeno pozornost!«

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

RTV SLO, TV Slovenija

- ◊ Oddelek za arhiviranje in dokumentacijo TV Slovenija, fond Vodstvo TV, škatla I-67.
- ◊ Oddelek za arhiviranje in dokumentacijo TV Slovenija, Zbirka besedil, T: 11 (Pokazi, kaj znaš, 8. 12. 1957), T: 12 (Ježkov kabaret, 8. 12. 1957) in T:27 (Iz narodne skrinje, 15. 12. 1957).
- ◊ Oddelek za arhiviranje in dokumentacijo TV Slovenija, KF – zbirka filmov, KF A 13.

LITERATURA

Bizilj, Ljerka: *Slikarji stvarnosti. Podoba slovenskih medijev*. Ljubljana: Modrijan, 2008.

Smeh in nasmeh za kamero in mikrofonom. Ob 75-letnici radia in 45-letnici televizije v Sloveniji (ur. Lado Pohar). Ljubljana: RTV Slovenija, 2003.

Televizija prihaja. Spominski zbornik o začetkih televizije na Slovenskem (ur. Lado Pohar). Ljubljana: RTV Slovenija, 1993.

⁵⁶ V sodobnem televizijskem žargonu iz leta 2014 bi to prevedli: »Vrnemo se spomladi s prenosom smučarskih poletov iz Planice, vi pa lahko medtem spremljate zanimive nastope Maribora v ligi prvakov na Šport TV-ju.«

ZUSAMMENFASSUNG

»WIR WÜNSCHEN IHNEN VIEL VERGNÜGEN, VIEL GLÜCK UND NATÜRLICH EIN KLARES BILD« (EXPERIMENTALPROGRAMM MESSEGELÄNDE, DEZEMBER 1957) – ÜBER DIE ENTWICKLUNGSGESCHICHTE DES SLOWENISCHEN FERNSEHENS ZU DESSEN 55. JUBILÄUM (TEIL 3)

Im Dezember 1957 fand auf dem Messegelände in Ljubljana die Generalprobe vor dem Beginn der regelmäßigen Experimentalprogramme statt, die im kommenden Frühjahr beginnen sollten. Zweck und Ziel des Experimentalprogramms war es, das Fernseherteam von Radio Slovenija, das sich auf das TV-Versuchsprogramm vorbereitete, für die Arbeit professionell zu befähigen. Schon einen Monat vor dem Beginn der Übertragungen hatte das Fernseherteam das Programm vorbereitet und die Durchführung geplant. Es wurden Leute ausgewählt, die bei der Realisierung eines neuntägigen Programms helfen sollten. Vorgesehen waren 30 Stunden eines eigenen Programms und die Einschaltung in andere Fernsehkanäle. Eine Gruppe von 16 ständigen Mitarbeitern des Fernseherteams scharte etwa 100 Rundfunk- und externe Mitarbeiter um sich. Die Zuschauer konnten sich bei der Übertragung der neuen Veranstaltungen amüsieren, sie sahen zum ersten Mal auch die beliebte Radiosendung »Zeig, was du kannst«, in der zehn Talente auftraten. In einer speziellen Literatursendung gedachte man des Geburtstags des Dichters France Prešeren, präsentiert wurden die Autoren der neuesten Romane und das Drama »Die erzwungene Heirat«. Die Verflechtung des modernen Lebens präsentierte man in der Sendung »Elektronik«, die parallel zur Ausstellung »Radio- und Telekommunikation« auf dem Messegelände entstand. Der mit Arbeit überhäufte Ježek (Frane Milčinski) bot den Zuschauern in seinem Kabarett viel mehr als nur Trivialitäten. Unter den Sendungen erregte auch ein erstmals ausgestrahltes Quiz die Aufmerksamkeit. Die Programmplaner hatten sich sehr ambitiös auf die Quizsendung vorbereitet und unterbreiteten einen größeren Vorschlag von Gewinnspielen und Wettbewerben. Das Ziel der Vorbereitung von Gewinnspielen war die Popularisierung des Fernsehens. Am letzten Tag des Versuchsprogramms wurde für die Zuschauer die erste Landwirtschaftssendung ausgestrahlt, in der man den Fortschritt der Landwirtschaft in den letzten Jahren präsentierte. An diesem Tag konnten die Zuschauer auch die erste der Sendungen mit Volks- und volkstümlicher Unterhaltungsmusik sehen, die in den folgenden Jahren sehr gut ankamen. Eine besondere Herausforderung für die Programmgestalter stellte bestimmt das Interview über die Oper »Die schwarzen Masken« dar. In der expressionistischen Oper des Komponisten Marij Kogoj spielt nämlich eine psychologische Verstrickung, die in der psychischen Janusköpfigkeit des Helden Laurentius begründet ist, die Hauptrolle. Bei der Opernaufführung konnte das durch leuchtende Farben und fantastische Kostüme und Masken verdeutlicht werden, das Fernseherteam hatte aber nur Schwarzweißbild, Bewegung, Zooms und Schnitte zur Verfügung. Den Fernsehleuten gelang auch das – sie meisterten mit Können, geschickter Improvisation und innerem Engagement mithilfe der Rundfunk- und externen Mitarbeitern und des Zagreber TV-Teams auch alle sonstigen Probleme und realisierten in den neun Tagen fast das gesamte vorgesehene Programm. Man produzierte insgesamt 51 Sendungen und schaltete sich dreimal in das Programm von RTV Zagreb und neunmal in das italienische Programm ein. Zum Schluss verabschiedeten sie sich von den Zuschauern mit dem Satz: »Also auf Wiedersehen im Frühjahr und vielen Dank für Ihre wohlwollende Aufmerksamkeit!«

1.02 Pregledni znanstveni članek

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK

UDK 930.25:27-774(497.4Hoče)"1404/1409"

Prejeto: 2. 10. 2014

Dokumenti (nad)župnije Hoče v Kapiteljskem arhivu Nadškofijskega arhiva v Ljubljani – nadaljevanje

JULIJANA VISOČNIK

doc. dr., arhivistka z doktoratom

Nadškofijski arhiv Ljubljana, Krekov trg 1, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: julijana.visocnik@rkc.si

Izvilleček

V prejšnji številki Arhivov je avtorica zbrala, transkribirala in komentirala šest dokumentov, ki so hranjeni v Kapiteljskem arhivu (NŠAL). Pri tem je izpadel en sklop dokumentov iz istega fonda, ki je bil v času priprave založen. Kmalu po objavi omenjenih šestih pa je avtorica naključno naletela na še neobjavljen sklop dokumentov (NŠAL 100, fasc. 83/79). Dokumente, ki so datirani v leta 1404 in 1409, bo avtorica na tem mestu transkribirala in komentirala ter umestila v kontekst že objavljenih.

Abstract

DOCUMENTS OF THE (ARCH)PARISH (ERZPFARRE) OF HOČE
IN THE CATHEDRAL CHAPTER ARCHIVES OF THE ARCHDIOCESAN
ARCHIVES IN LJUBLJANA – CONTINUATION

In the previous issue of the journal Arhivi the author collected, transcribed and commented on six documents kept among the records of the Cathedral Chapter Archives at the Archdiocesan Archives in Ljubljana. Unfortunately, a set of documents from the same fonds was left out, as the set was misplaced at the time. Soon after the first six documents mentioned above had been published, the author unexpectedly stumbled upon the misplaced and unpublished set of documents (NŠAL 100, fascicle 83/79). Dated 1404 and 1409, these documents are here transcribed, commented on and placed in the context of the ones published earlier.

Ključne besede:

Kapiteljski arhiv
Ljubljana,
župnija Hoče,
samostan Gornji
Grad, 15. stoletje,
cerkvenopravna
razdelitev,
oglejski
patriarhat

Key-words:

Cathedral Chapter
Archives of
Ljubljana,
parish of Hoče,
Benedictine
abbey in Gornji
Grad, 15th
century,
ecclesiastical and
administrative
division,
Patriarchate of
Aquileia

Nadžupnija Hoče, oglejski patriarhat in Gornji Grad¹

V letu 1327 je bil prvič omenjen patrocinijski sv. Jurija v Hočah.² Leto 1395 je bilo za župnijo Hoče še posebej pomembno, saj je bila 21. oktobra inkorporirana samostanu benediktincev v Gornjem Gradu. J. Höfler sicer kot leto, ko je patriarh Antonio Gaetani³ župnijo sv. Jurija v Hočah inkorporiral gornjegrajskim benediktincem, navaja leto 1396; omenjena utelesitev pa je bila le delna (v nasprotju z inkorporacijo Pilštajna in Škal).⁴ Kot pražupnija je bila hoška župnija v polnih pravicah oglejskega patriarha, in sicer vse do leta 1396, ko jo je omenjeni patriarh z vsemi pravicami – spiritualnimi in temporalnimi kot tudi »ac iure archidiaconali«, inkorporiral benediktinskemu samostanu v Gornjem Gradu. S tem so pod gornjegrajski samostan prišli tudi vsi hoški vikariati, a ni podatkov, da bi ta nad njimi izvajal tudi arhidiakonatsko oblast. Iz gradiva o župniji in njenih vikariatih je razvidno, da so težave z duhovniki reševali savinjski arhidiakoni ali drugi patriarhovi opolnomočenci in sam opat.

Že naslednje leto se je to kazalo na ta način, da je imela skupnost svetega Jurija v hoški župniji denarno obveznost do samostana. Gornji Grad je med drugim leta 1400 prevzel obveznost Hermana II. Celjskega hoškemu župniku Jurija iz Kostanjevice. 13. decembra 1404⁵ je Oglej potrdil hoško župnijo Gornjemu Gradu, papež pa šele leta 1409.⁶ Kot kaže dokument št. 4, pa je papež Inocenc VII. že leta 1405 potrdil hoško župnijo (in vse ostale) gornjegrajskemu samostanu (in ne šele leta 1409 protipapež Aleksander V.). Nekaj zmede pa je gotovo vneslo obdobje shizme med papeži in protipapeži.

Za mesto hoškega župnika je pred 21. junijem 1412 potekal oster boj; cerkve se je polastil večni vikar Friderik Kreis, podpirala pa sta ga gornjegrajski samostan in upravitelj vranske farne cerkve Teoderik Teufel. Patriarh je moral prestopnikom zagroziti z izključitvijo iz cerkvene skupnosti. Odločitev je prišla 21. junija in župnik je postal Štefan Stral. Umestil ga je škof z madžarskega Veszpréma, a se je zadeva vlekla še do junija 1423. Patriarh je leta 1445 potrdil Gornjemu Gradu inkorporirane župnije, med temi pa so bile tudi Hoče. Po zapisu v gornjegrajskem urbarju je leta 1426 moral hoški župnik na leto dajati samostanu 14 mark in od desetine 20 mark.⁷ Med letoma 1449 in 1461⁸ pa se je hoška podrejenost Gornjemu Gradu očitno končala, saj pomembna štajerska župnija ni prišla v sestav nove ljubljanske škofije. Ob tem bi bilo vredno opozoriti še na krizo samostanskega življenja v Gornjem Gradu, ki je bila povezana s prepovedjo volitev opata in pade prav v čas tik pred ustanovitvijo ljubljanske škofije.⁹

Dokumenti – prepis in komentar

V fasciklu 83 (Kapiteljskega arhiva Ljubljana) je pod št. 79 hranjenih več dokumentov; gre za kopije treh različnih listin, ki so vsebinsko povezane. 13. decembra 1404 je namreč v gradu Fagagna patriarh Antonij Panciera potrdil priključitev župnij Braslovče, Škale, Pilštajn in Hoče h gornjegrajskemu samostanu. Prvi trije dokumenti torej predstavljajo prepis oz. kopijo te listine.

¹ Več o župniji Hoče in njeni podrejenosti oglejskemu patriarhatu, od leta 1395 naprej pa Gornjemu Gradu, je zbrano v Visočnik: Dokumenti (nad)župnije Hoče, str. 198–201.

² Höfler: *O prvih cerkvah in župnijah*, str. 307.

³ Oglejski patriarh med 1394 in 1402.

⁴ Prim. Höfler: *O prvih cerkvah in župnijah*, str. 32 (glej op. 85).

⁵ To je storil patriarh Antonio Panciera (1402–1412).

⁶ Koropec: *Hoška davnina*, str. 134.

⁷ Prav tam, str. 135.

⁸ Dolinar: *Ljubljanska škofija: 550 let* (glej prevod J. Visočnik listine iz 1461, str. 596–602).

⁹ Prim. Žnidaršič Golec: *Vzroki in okoliščine ustanovitve ljubljanske škofije*, str. 14.

Naslednji, torej četrti dokument, pa je vezan na potrditev teh pravic in privilegijev za iste »akterje« (omenjene župnije, samostan, patriarha) s strani papeža Inocenca VII. Original listine je bil izdan v Rimu v prvem letu pontifikata omenjenega papeža, torej leta 1405.

S papežem Aleksandrom V., ki je bil pravzaprav (proti)papež v času zahodne shizme med 1409 in 1410, pa je povezan zadnji dokument v sklopu na tem mestu obravnavanih dokumentov. V prvem letu svojega papeževanja (torej 1409) je namreč še on potrdil omenjene pravice in privilegije samostanu v Gornjem Gradu ter župnijam Braslovče, Škale, Pilštajn in Hoče.

1. Potrditev združitve župnij Braslovče, Škale, Pilštajn in Hoče z gornjegrajskim samostanom, 1404 december 13., Fagagna (NŠAL 100, fasc. 83/79)

Oglejski patriarh Anton Panciera potrjuje priključitev in združitev župnij in župnijskih cerkva svete Marije v Braslovčah, svetega Jurija v Škalah, svetega Mihaela v Pilštajnu in svetega Jurija v Hočah, ki vse ležijo v naši škofiji (oglejskem patriarhatu) z vsemi in posameznimi pravicami in jurisdikcijami, deli in pritliklinami, duhovnimi in časnimi, ter s pravico arhidiakonata samostanu v Gornjem Gradu za vse večne čase.

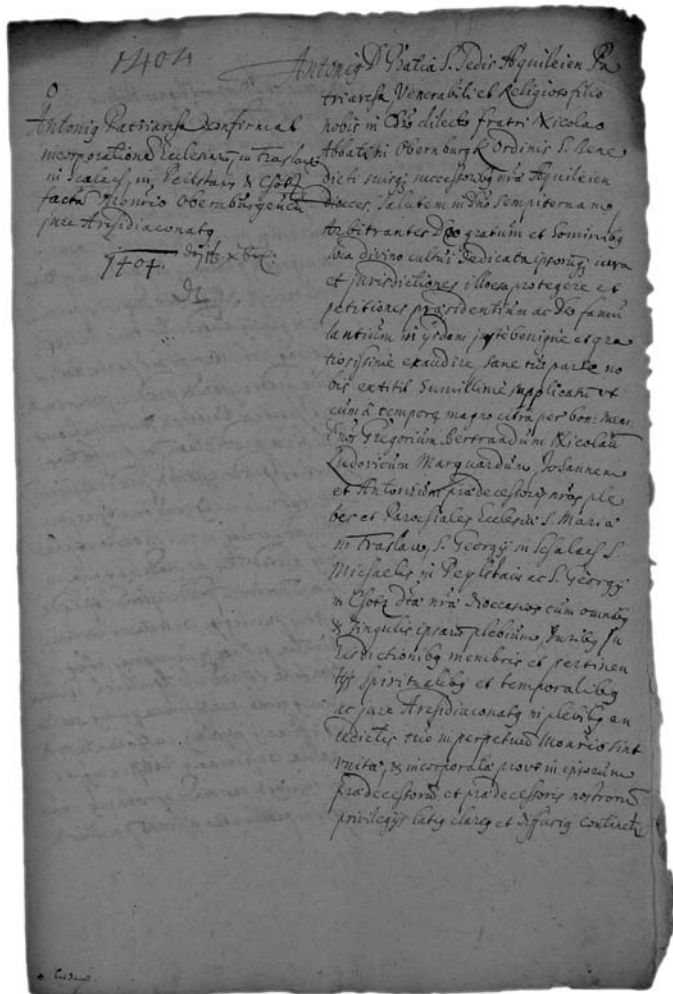
Patriarcha Aquileien(sis) confirmat unione(m) a pra(e)decessori leg(itimam) mon(aste)rio factam Obernb(urgensi) in Fraslau, in Scalis, in Peilstein, in Chotz.

Antoni(us)¹⁰ Dei Gratia Sancta(e) Sedis Aquileien(sis) Patriarcha Ven(erab)ili & religioso filio nobis in Chr(ist)jo dilecto fratri Nicolao Abbati in Obernburch¹¹ ordinis sancti benedicti suisq(ue) successorib(us) n(ost)ra(e) Aquileien(sis) diöcesios salute(m) in D(omi)no sempiterna(m) arbitantes Deo gratum & hominib(us) loca divino cultui dedicata ipsoru(m)q(ue) jura & jurisdictiones illoesa [!] protegere et petitiones pra(e)sidentium ac Deo famulantiu(m) in ijsde(m) juste benigne & gratiosissime exaudire sane tui pro tempore nobis humiliter extitijt supplicatu(m) ut cum a tempore magno citra per Bona(e) Mem(oriae) D(omi)n(os) Gregorium, Betrandum, Nicolau(m), Ludovicu(m), Marquardum, Jo(ann)em et Antonium¹² pra(e)decessores et pra(e)decessore(m) n(ost)ros plebes & parochialis ecclesia(e) S(anctae) Maria(e) in Fraslau S(ancti) Georgij in Scallach S(ancti) Michaelis in Peijlstain ac S(ancti) Georgij in Chotz d(ic)ta(e) n(ost)ra(e) diöcesios cu(m) omnib(us) & singulis ipsaru(m) plebium jurib(us) & jurisdictionib(us) membris et pertinentijs spiritualib(us) et temporalib(us), ac jure Archidiaconat(us) in plebib(us) antedictis tuo in perpetuo mon(aste)rio sint unita(e) & incorporata(e) prout in ipsoru(m) pra(e)decessoru(m) & pra(e)decessoris n(ost)roru(m) privilegijis lati(us) clari(us) & diffusi(us) continet(ur), uniones & incorporationes, h(uius)mo(d)i ac o(mn)ia & singula in d(ic)tis privilegijis nostroru(m) pra(e)decessoru(m) & pra(e)decessoris contenta auctoritate n(ost)ra confirmare & approbare ex certa scientia ac illis n(ost)r(u)m consensu(u)m pariter & assensum praebere, benigni(us) & gratiosi(us) dignaremus. Nos v(ero) visis et diligenter inspectis privilegijis & jurib(us) anted(ic)tis tuis inclinati precib(us) volentes in hac parte ipsorum nostroru(m) pra(e)decessoru(m) & pra(e)decessoris vestigia imitari uniones & incorporationes plebium p(rae)d(ic)taru(m) per pra(e)fatos

¹⁰ Anton II. Panciera, oglejski patriarh (1402–1412).

¹¹ Nikolaj I., opat v Gornjem Gradu, med ca. 1363 in 1404.

¹² Oglejski patriarhi: Gregor (Montelongo, 1251–1269); Betrand (St. Genesisius, 1334–1350); Nikolaj (Luksemburški, 1350–1358); Ludvik (della Torre, 1359–1365); Markvard (Randeck, 1365–1381); Jan/Ivan (Sobieslav Moravski, 1387–1394); Anton Gaetani, 1394–1402).

Prva stran enega izmed prepisov potrditve priključitve cerkva v Braslovčah, Škalah, Pilštajnu in Hočah samostanu v Gornjem Gradu skupaj s pravico arhidiakonata, 1404 december 13. (NŠAL 100, fasc. 83/79, foto: T. Krampač)

n(ost)ros pra(e)decessores factas cu(m) jurib(us) earu(m) omnib(us) ac jure Archidiaconat(us), in tuo mon(aste)rio is [!] plebib(us) anted(ic)tis ac o(mn)ia et singula in ipsoru(m) nostroru(m) antecessoru(m) & antecessoris privilegijis contenta ex certa scientia per nos & successores n(ost)ros ac vice & no(min)e n(ost)ra(e) Aquileien(sis) eccle(es)ia(e) omnib(us) modo jure et forma quib(us) meli(us) & efficaci(us) possum(us) auctoritate n(ost)ra ordinaria confirmam(us) ratificam(us) & cu(m) omnib(us) ac p(er) o(mn)ia approbam(us) n(ost)rum eisde(m) praebentes assens(um) pariter & consensu(m) in cui(us) rei testimonium & perpetuu(m) robur pra(e)sentes scribi fecim(us) & n(ost)ri sigilli appensione muniti, dat(um) in castro n(ost)ro Fagane die tertio decimo Decembris anno D(omi)ni n(ost)ri 1404 indicti.

2. Potrditev priključitve cerkva v Braslovčah, Škalah, Pilštajnu in Hočah samostanu v Gornjem Gradu skupaj s pravico arhidiakonata, 1404 december 13. (NŠAL 100, fasc. 83/79)

Oglejski patriarh Anton Panciera potrjuje priključitev in združitev župnij in župnijskih cerkva svete Marije v Braslovčah, svetega Jurija v Škalah, svetega Mihaela v Pilštajnu in svetega Jurija v Hočah, ki vse ležijo v naši škofiji (oglejskem patriarhatu) z vsemi in posameznimi pravicami in jurisdikcijami, deli in pritiklinami, duhovnimi in časnimi, ter s pravico arhidiakonata samostanu v Gornjem Gradu za vse večne čase.

Antoni(us) Patriarcha confirmat incorporatione(m) ecclesiaru(m), in Fraslau, in Scalach, in Peilstain & Chotz facta(m) mon(aste)rio Obernburgensi cu(m) jure Archidiaconat(us).

Antoni(us)¹³ D(ei) Gratia S(anctae) Sedis Aquileien(sis) Patriarcha, Venerabili et religioso filio nobis in Chr(ist)o dilecto fratri Nicolao¹⁴ abbati in Obernburgk ordinis S(ancti) Benedicti sui(us)que) successorib(us) n(ost)ra(e) Aquileien(sis) dioeces(is) salutem in D(omi)no sempiternam, arbitantes Deo gratum et hominib(us) loca divino cultui dedicata ipsoru(m) q(ue) iura et jurisdictiones illoesa [!] protegere et petitiones pra(e)sidentium ac Deo famulantium in iisdem juste benigne et gratiosissime exaudire sane tua parte nobis extitit humillime

¹³ Anton II. Panciera, oglejski patriarh (1402–1412).

¹⁴ Nikolaj I., opat v Gornjem Gradu, med ca. 1363 in 1404.

supplicatu(m) ut cum a tempore magno citra per bon(ae) mem(oriae) D(omi)nos Gregorium, Bertrandum, Nicolau(m), Ludovicum, Marquardum, Johannem et Antonium¹⁵ pra(e)decessores n(ost)ros plebes et parochiales ecclesia(e) S(anctae) Maria(e) in Flaslau, S(ancti) Georgij in Schalach, S(ancti) Michaelis in Peylstain ac S(ancti) Georgij in Chotz d(icta)e n(ost)ra(e) dioecesos cum omnib(us) et singulis ipsaru(m) plebium, jurib(us) jurisdictionib(us) membris et pertinentijs spiritualib(us) et temporalib(us) ac jure Archidiaconat(us) in plebib(us) antedictis tuo in perpetuu(m) mon(aste)rio sint unita(e), & incorporata(e) prout in ipsorum pra(e)decessoru(m) et pra(e)decessoris nostroru(m) privileijs lati(us) clari(us) et diffusi(us) continet(ur) uniones et incorporationes h(uius)mo(d)i ac o(mn)ia & singula in d(ictis) privileijs nostroru(m) pra(e)decessorum et pra(e)decessoris contenta auctoritate n(ost)ra confirmare et approbare, ex certa scientia ac illis nostrum consensum pariter & assensu(m) praebere benigni(us) & gratiosi(us) dignaremus, nos vero visis, & diligenter inspectis privileijs & jurib(us) antedictis tuis inclinati precib(us) volentes in hac parte nostrorum pra(e)decessoru(m) pra(e)decessoris vestigia imitari uniones & incorporationes plebium pra(e)dictaru(m) per pra(e)decessore(m) factas cum jurib(us) earu(m) omnib(us) ac jure archidiaconat(us) in tuo mon(aste)rio et plebib(us) antedictis ac o(mn)ia singula in ipsor(um) nostroru(m) pra(e)decessoru(m) et pra(e)decessoris privileijs contenta ex certa scientia per nos & successores n(ost)ros auctoritate et no(min)e n(ost)ra(e) Aquileien(sis) ecclesia(e) omnib(us) modo jure & forma quib(us) meli(us) et efficaci(us) possum(us) auctoritate ordinaria confirmam(us) ratificam(us) ac in omnib(us) & per o(mn)ia approbam(us) n(ost)rum iisdem praebenter assensu(m) pariter & consensum in cui(us) rei testimoniu(m) & perpetuu(m) robur p(raese)ntes scribi fecimus & n(ost)ri sigilli appensione muniri, dat(um) in castro n(ost)ro Fagane die tertio decimo Decembris anno D(omi)ni 1404.

3. Potrditev priključitve cerkva v Braslovčah, Škalah, Pilštajnu in Hočah samostanu v Gornjem Gradu skupaj s pravico arhidiakonata, 1404 december 13. (NŠAL 100, fasc. 83/79)

Oglejski patriarh Anton Panciera potrjuje priključitev in združitev župnij in župnijskih cerkva svete Marije v Braslovčah, svetega Jurija v Škalah, svetega Mihaela v Pilštajnu in svetega Jurija v Hočah, ki vse ležijo v naši škofiji (oglejskem patriarhatu) z vsemi in posameznimi pravicami in jurisdikcijami, deli in pritliklinami, duhovnimi in časnimi, ter s pravico arhidiakonata samostanu v Gornjem Gradu za vse večne čase.

Confirm(ati)o Antonij Patriarcha(e) incorporationis Fraslau, Sckalach, Pailenstain et Kötsch. (13 december replica, anno 1404).

Antonius¹⁶ Dei Gratia Sancta(e) Sedis Aquileiensis Patriarcha. Venerabili et religioso filio nobis in Christo dilecto fratri Nicolao¹⁷ abbati in Oberburg ordinis s(ancti) Benedicti, suisq(ue) successoribus nostra(e) Aquilensis dioca(e)sis salutem in D(omi)no sempiternam. Arbitrantes Deo gratum et hominibus loca divino cultui dedicata, ipsorumq(ue) jura et jurisdictiones illesa protegere et petitiones pra(e)sentium ac Deo famulantium in eisdem, iuste benigne et gratiosissime exaudire. Sane tui parte, nobis extitit humillime supplicatum, ut cum a tempore magno citra per me vero dominos Gregorium, Perctrandum,¹⁸ Nicolaum,

¹⁵ Glej op. 12.

¹⁶ Anton II. Panciera, oglejski patriarh (1402–1412).

¹⁷ Nikolaj I., opat v Gornjem Gradu, med ca. 1363 in 1404.

¹⁸ Na tem mestu zapis imena Perctrandum in ne Bertrandum kot povsod drugod.

Ludovicum, Marquandum, Joannem et Antonium¹⁹ pra(e)decessores et pra(ede)cessorum nostras plebes et patriarchales etiam sancta(e) Maria(e) in Frasslau sancti Georgij in Skalah sancti Michaelis in Pallenstain ac s(ancti) Georgij in Choz dedicat(a)e nostra(e) Dioca(e)sis cum omnibus et singulis ipsorum plebium iuribus, et iurisdictionis membris et pertinentijs spiritualibus et corporalibus ac iure archidiaconatus in plebibus antedictis tuo in perpetuum monasterio sint unit(a)e incorporat(a)e prout ipsorum pra(e)decessorum et pra(ede)cessoris nostrorum privilegij latius et clarius et diffusius continetur, uniones et incorporationes huiusmodi, ac omnia et singula in dictis privilegij nostrorum pra(e)decessorum et pra(ede)cessoris contenta auctoritate nostra confirmare et approbare certa scientia ac illis nostrum consensum prout et assensum pra(e)bere benignius et gratiosius dignaretur. Nos vero visis diligenter inspectis privilegij et iuribus antedictis tuis inclinati volentes in hac parte nostrorum ipsorum pra(e)decessorum et pra(ede)cessoris vestigia imitari uniones, incorporationes plebium pra(e)dictaru(m) per pra(e)fatos pra(e)decessores pra(e)fatos cum iuribus earum omnibus ac iura archidiaconatus, in tuo monasterio et plebibus antedictis ac omnia et singula in ipsorum pra(e)decessorum et pra(ede)cessoris privilegij contenta ex certa scientia per nos et successores nostros ac vice et nomine nostra(e) Aquilensis Ecclesia(e), omnibus modo et iure et forma, quibus melius et efficacius possumus, auctoritate nostra ordinaria confirmamus, ratificamus et in omnibus ac per o(mn)ia approbamus nostrum eisdem pra(e)bentes assensum pariter consensum. In cuius rei testimonium et perpetuum robur pra(e)sentes scribi fecimus, et nostri sigilli appensione muniri. Datum in castro nostro Cagon [!] die tertio decimo Decembr(is) Anno D(omi)ni Millesimo quadragesimo quarto duodecimo indictione.

4. Papeževa potrditev priključitve cerkva v Braslovčah, Škalah, Pilštajnu in Hočah samostanu Gornji Grad, 1405 julij 6., Rim (NŠAL 100, fasc. 83/79)

Papež Inocenc VII. potrjuje priključitev in združitev župnij in župnijskih cerkva svete Marije v Braslovčah, svetega Jurija v Škalah, svetega Mihaela v Pilštajnu in svetega Jurija v Hočah, ki vse ležijo v oglejskem patriarhatu z vsemi in posameznimi pravicami in jurisdikcijami, deli in pritiklinami, duhovnimi in časnimi, ter s pravico arhidiaconata samostanu v Gornjem Gradu za vse večne čase.

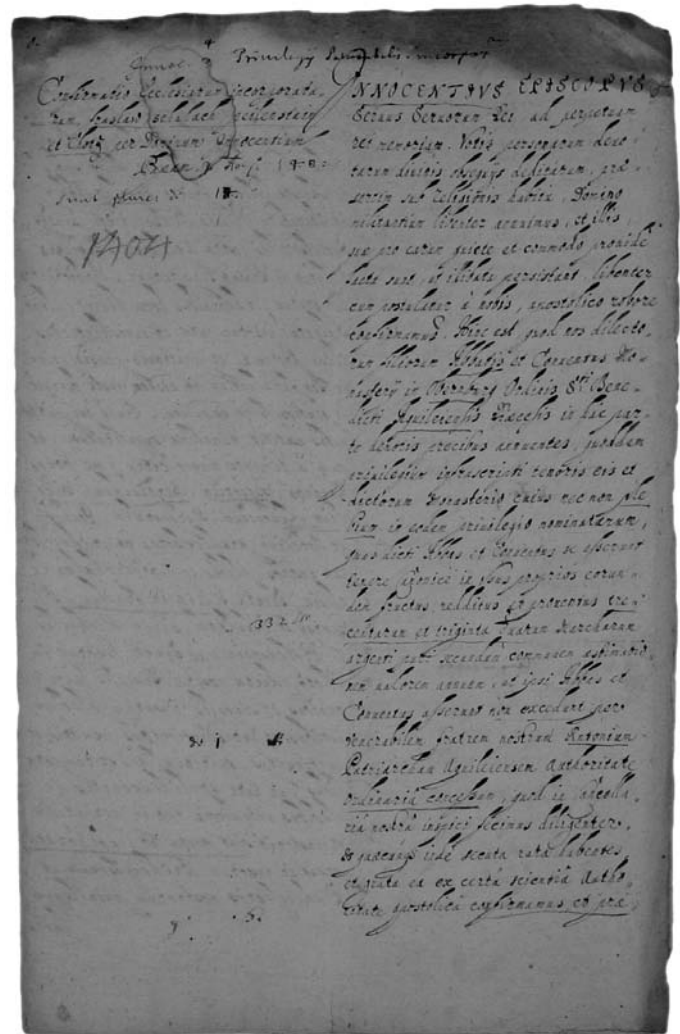
Confirmatio ecclesiarum incorporatarum Fraslau, Schalach, Peilenstain et Chotz, per dominum Innocentium papam.

INNOCENTIUS²⁰ EPISCOPUS Servus Servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Votis personarum devotarum divinis obsequijs deditarum, pra(e)sertim sub religionis habita, domino militantium libenter annuimus, et illis quae pro earum quiete et commodo provide facta sunt, ut illibata persistant libenter cum postulatur a nobis, apostolico robore confirmamus. Hinc est, quod nos dilectorum filiorum abbatis et conventus monasterij in Obernburg ordinis s(anc)ti Benedicti Aquileiensis Diaecessis in hac parte devotis precibus annuentes, quoddam privilegium infrascripti tenoris eis et dictorum monasterio cuius nec non plebium in eodem privilegio nominatarum, quas dicti abbas et conventus se asserunt tenere canonice in usus proprios eorundem fructus, redditus et proventus trecentarum et triginta duarum marcharum argenti puri secundum communem aestimationem valorem annuam, ut ipsi abbas et conventus asserunt non excedunt per venera-

¹⁹ Glej op. 12.

²⁰ Papež Inocenc VII. (1404–1406).

bilem fratrem nostrum Antonium²¹ patriarcham Aquileiensem auctoritate ordinaria concessum, quod in cancellaria nostra inspici fecimus diligenter, & quaecunq(ue) inde secuta rata habentes et grata ea ex certa scientia auctoritate apostolica confirmamus, et praesentis scripti patrocinio communimus. Tenor vero dicti privilegij talis est. Antonius Dei gratia Sancta(e) Sedis Aquileiensis patriarcha venerabili et religioso filio nobis in Christo dilecto fratri Nicolao²² abbati in Obernburg ordinis s(anc)ti Benedicti sui usq(ue) successoribus nostrae Aquileiensis Diaecesis salutem in Domino sempiternam. Arbitrantes Deo gratum, et hominibus loca divino cultui dedicata, ipsorum iura et iurisdictionibus illa(e)sa protegere et petitiones praesidentium ac Deo famulantium in eisdem iuste benigne et gratiosissime exaudire. Sane tui parte nobis extitit humillime supplicatum, ut cum a tempore magno citra p(er) me bonos dominos, Gregorium, Bertrandum, Nicolaum, Ludovicum, Marquardum, Joannem et Antonium²³ praedecessores et praedecessorem nostros, plebes et patriarchales ecclesiae, sanctae Mariae in Fraslau, s(anc)ti Georgij in Schalach, sancti Michaelis in Peystenain, ac sancti Georgij in Chotz, dictae nostrae Diaecesis cum omnibus et singulis ipsarum plebium iuribus et iurisdictionibus membris et pertinentijs, spiritualibus et temporalibus, ac iure archidiaconatus in plebibus antedictis tuo in perpetuum monasterio sint unita(e) et incorporatae, prout in ipsorum pra(e)decessorum et pra(e)decessoris nostrorum privilegij latius, clarius et diffusius continetur, uniones et incorporationes huiusmodi, ac omnia et singula in dictis privilegij n(ost)roru(m) pra(e)decessorum et pra(e)decessoris contenta auctoritate nostra confirmare et approbare ex certa scientia, ac illis nostrum consensum pariter et assensum pra(e)bere benignius et gratiosius dignaremur – nos vero visis et diligenter inspectis privilegij et iuribus antedictis tuis inclinati precibus volentes in hac parte ipsorum nostrorum praedecessorum et pra(e)decessoris vestigia imitari, uniones et incorporationes plebium pra(e)dictarum per pra(e)fatos nostros praedecessores factas cum iuribus earum omnibus ac iure archidiaconatus in tuo mon(aster)io et plebibus antedictis ac omnia et singula in ipsorum nostrorum praedecessorum et pra(e)decessoris privilegij contenta ex certa scientia per nos et successores nostros ac vice et nomine nostrae Aquileien(sis) Diaec(es)iae Eccl(es)iae omni-

Prva stran potrditve papeža Inocenca priklučitve cerkva v Braslovčah, Škalah, Pilštajnu in Hočah samostanu Gornji Grad, 1405 julij 6., Rim (NŠAL 100, fasc. 83/79, foto: T. Krampač)

²¹ Anton II. Panciera, oglejski patriarh (1402–1412).

²² Nikolaj I., opat v Gornjem Gradu, med ca. 1363 in 1404.

²³ Glej op. 12.

bus modo, iure et forma, quibus melius et efficacius possumus auctoritate nostra ordinaria confirmamus, ratificamus et in omnibus, ac per omnia approbamus, nostrum eisdem pra(e)bentes assensum pariter et consensum. In cuius rei testimonium et perpetuum robur praesentes scribi fecimus, et nostri sigilli appensione muniri. Dat(um) in castro nostro Fagau die tertio decimo Decembris anno Domini millesimo quadringentesimo quarto duodecima indict(ione).

Nulli ergo omnino liceat, hanc paginam nostra(e) confirmationis et communitationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis attemptare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et Beatorum Petri in Pauli apostolorum eius se noverit incursum. Datum Romae apud sanctum Petrum VI. mensis Julij, pontificatus nostri anno primo.

5. Potrditev protipapeža Aleksandra utelesitve cerkva v Braslovčah, Škalah, Pilštajnu in Hočah samostanu Gornji Grad, 1409 november 14., Rim (NŠAL 100, fasc. 83/79)

Protipapež Aleksander V. potrjuje priključitev in združitev župnij in župnijskih cerkva svete Marije v Braslovčah, svetega Jurija v Škalah, svetega Mihaela v Pilštajnu in svetega Jurija v Hočah, ki vse ležijo v oglejskem patriarhatu z vsemi in posameznimi pravicami in jurisdikcijami, deli in pritiklinami, duhovnimi in časnimi, ter s pravico arhidiakonata samostanu v Gornjem Gradu za vse večne čase.

Confirmatio ecclesiarum incorporatarum Fraslau, Schalach, Peillenstain, et Chotsch data per dominum Alexandrum papam etc.

ALEXANDER²⁴ EPISCOPUS servus servorum dei, ad perpetuam rei memoriam. Illis quae pro salubri statu monasteriorum et personarum in eisdem sub regulari habitu domino famulantium provide facta sunt, ut illibata consistant, cum a nobis petantur libenter adjicim(us) apostolici muniminis [!] firmitatem. Exhibita siquidem nobis nuper pro parte dilectorum filiorum Nicolai²⁵ abbatis et conventus monasterij in Obernburg, ordinis sancti Benedicti Aquileiensis diaecesis petitio continebat, quod venerabilis frater noster Antonius patriarcha Aquileien(sis) bonae memoriae Gregorij, Bertrandi, Nicolai, Ludovici, Marquardi, Joannis et Antonij²⁶ patriarcharu(m) Aquileiensium praedecessorum suorum vestigijs inhaerendo nonnullas incorporationes, annexiones, sanctae MARIAE in Fraslau, sancti Georgij in Schalach, sancti Michaelis in Peillenstain, et sancti Georgij in Chotz, Aquileiensis diaecesis parochialium ecclesiarum plebium nuncupatarum cum iuribus iurisdictionib(us), membris et pertinentijs suis spiritualibu(us) et temporalibus, ac etiam iure archidiaconali in eisdem ecclesijs abbati pro tempore existenti et conventui an monasterio praedictis dudum factas litteras, quarum tenor inseritur auctoritate ap(osto)lica confirmarunt.

Quare pro parte dictorum Nicolai abbatis et conventus fuit nobis humiliter supplicatum, ut pro ipsarum litterarum subsistentia firmiori robur eis ap(osto)licae confirmationis adjicere de speciali gra(ti)a dignaremur. Nos itaq(ue) huiusmodi supplicationibus inclinati litteras ipsas et omnia in eis contenta ac inde secuta rata habentes et grata ea ex certa scientia auctoritate apostolica confirmamus, et pra(e)sentis scripti patrocinio communimus, supplentes omnes defectus, si qui forsantem intevenerint in eisdem tenor vero dictarum litteraru(m) talis e(st). Antonius dei gratia Sanctae Sedis Aquileien(sis) patriarcha, venerabili et religi-

²⁴ (Proti)papež v času zahodne shizme med 1409 in 1410.

²⁵ Anton II. Panciera, oglejski patriarh (1402–1412).

²⁶ Glej op. 12.

osio filio nobis in Christo dilecto fratri Nicolao²⁷ abbati in Obernburgk, ordinis sancti Benedicti, suisq(ue) successoribus nostrae Aquileien(sis) dia(e)c(es)is salutem in Domino sempiternam. Arbitrantes Deo gratum et hominibus loca divino cultui dedicata, ipsorumq(ue) iura et iurisdictiones illa(e)sa protegere et petitiones praesidentium, ac deo famulantium in eisdem iuste, benigne, et gratiosissime exaudire. Sane tui parte nobis humillime extitit supplicatum, ut cum a tempore magno citra per bonae memoriae dominos, Gregorium, Bertrandum, Nicolaum, Ludovicum, Marquardum, Joannem et Antonium praedecessores et prae(de)cessorem nostros, plebes et parochiales ecclesiae sanctae MARIAE in Fraslau, sancti Georgij in Schalach, sancti Michaelis in Peillenstain, ac sancti Georgij in Chotz dictae nostrae diaecesis cum omnibus et singulis ipsaru(m) plebium iuribus et iurisdictionibus, membris et pertinentijs spiritualibus et temporalibus, ac iure archidiaconatus in plebibus antedictis tuo in perpetuum monasterio sint unitae et incorporatae, prout in ipsorum praedecessorum et prae(de)cessoris nostrorum privilegij latius clarius et diffusius continet(ur), uniones et incorporationes huiusmodi ac omnia et singula in dictis privilegij nostroru(m) praedecessorum et prae(de)cessoris contenta auctoritate nostra confirmare et approbare ex certa scientia, ac illis nostrum consensum pariter et assensum praebere benignius et gratiosius dignaremur. Nos vero visis et diligenter inspectis privilegij et iurib(us) antedictis tuis inclinati precibus volentes in hac parte ipsorum no(st)r(or)um praedecessorum et prae(de)cessoris vestigia imitarj, uniones et incorporationes plebium praedictarum per praefatos nostros praedecessores, et prae(de)cessorem factas cum iuribus earum omnibus, ac iure archidiaconat(us) in tuo monasterio et plebibus antedictis, ac omnia et singula in ipsorum nostrorum praedecessorum et prae(de)cessoris privilegij contenta ex certa scientia per nos et succesores nostros hac vice et nomine nostrae Aquileiensis ecclesiae omnibus modo iure et forma, quibus melius et efficacius possumus, auctoritate n(ost)ra ordinaria confirmamus, ratificamus, et in omnibus, ac per omnia approbam(us) nostrum eisdem praebentes assensum pariter et consensum. In cuius rei testimonium et perpetuum robur praesentes scribi fecimus, et nostri sigilli appensione muniri.

Datum in castro n(ost)ro Faganae die tertio decimo Decembris anno Domini millesimo quadringentesimo quarto duodecima indictione: Joa(nnes) de Sussanna.

Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc paginam nostrae confirmationis, communionis et suppletionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et beatoru(m) Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursum. Datum Pistorij decima octava Kalend(is) Decembris pontificatus nostri anno primo. P.I.

Joan(nes) Stalberg

Namesto zaključka

Poleg že objavljenih dokumentov Nadškofijskega arhiva iz fonda KAL (Kapiteljski arhiv Ljubljana), ki so vezani na štajersko župnijo Hoče, na tem mestu dodajamo še pet novih, ki so bili v času prve objave založeni. Prvi trije so prepis oziroma kopija iste listine, torej listine iz leta 1404 (13. december), ki so jo izdali na gradu Fagagna in v kateri oglejski patriarh Antonij Panciera potrjuje priključitev župnij Braslovče (Fraslau), Škale (Scalis), Pilštajn (Peijlstein) in Hoče (Chotz, Kötsch) samostanu v Gornjem Gradu, ki jo je izpeljal slabih deset let predhodnik omenjenega patriarha. Besedila vseh treh prepisov vsebujejo le manjša odstopanja; zanimivo pa je, da do teh odstopanj prihaja predvsem pri

²⁷ Nikolaj I., opat v Gornjem Gradu, med ca. 1363 in 1404.

osebnih in zemljepisnih lastnih imenih: Chotz – Kötsch, Obernburch – Obernburg – Oberburg, Peillenstein – Pallenstain, Bertrandum – Pertrandum itd. Samostanu se potrjujejo vse pravice nad omenjenimi župnijami, župljani in cerkvami, z vsemi njihovimi pritiklinami in deli, časnimi in duhovnimi, ter pravica do izvajanja arhidiakonata nad njimi (*iure archidiaconali*).

Vse zgoraj omenjeno naslednje leto potrdi tudi papež Inocenc VII. in še leta 1409, v času zahodne shizme, protipapež Aleksander V. Zanimivo je, da Koropec²⁸ kot letnico papeževe potrditve navaja šele leto 1409 in ne leto 1405, kar kaže na to, da originala papeža Inocenca VII. niso poznali, prav tako pa tudi ne prepisa, ki je objavljen na tem mestu.

S številko 79 v fasciklu 83 so torej označeni dokumenti, katerih tematika je enaka, razlikujejo se samo osebe, ki privilegije in pravice za že znane župnije in gornjegrajski samostan potrjujejo (oglejski patriarh, papeža). Ker je dokumente mogoče datirati med leta 1404 ter 1409, jih na ta način lahko umestimo takoj za prva dva, ki sta bila objavljena v prejšnji številki Arhivov (iz 1395 ter 1398), ter torej pred tretjega iz leta 1412, ki se ukvarja s procesom zaradi oškodovanja gornjegrajskega samostana pri imenovanju novega župnika. Zaključimo lahko tudi tako: dokumenti, zbrani na tem mestu, skupaj s prvima dvema od zadnjič, predstavljajo formalno-pravne začetke oziroma uredbe glede priključitev novih župnij gornjegrajskemu samostanu. Preostali (objavljeni že zadnjič) pa so že vezani na konkretno delovanje župnije Hoče: razni procesi, spori, umestitve duhovnikov in podobno.

OKRAJŠAVE

ARS	Arhiv Republike Slovenije
AES	Acta Ecclesiastica Sloveniae
fasc.	fascikel
NŠAL	Nadškofijski arhiv Ljubljana
prim.	primerjaj
sl.	slika
str.	stran
šk.	škatla
št.	številka
ur.	urednik

VIRI IN LITERATURA

VIRI

Nadškofijski arhiv Ljubljana

- ☉ NŠAL, NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana (KAL), fasc. 83 št. 79.

LITERATURA

Čipić-Rehar, Marija; Dolinar, France M.; Otrin, Blaž; Visočnik, Julijana: *Ljubljanska škofija: 550 let – katalog razstave*. Ljubljana: Nadškofija, 2011.

Dolinar, France M.: Slovenska cerkvena pokrajina. V: *AES* 11, 1989.

²⁸ Koropec: Hoška davčina, str. 134.

Dolinar, France M.: Obernburg. V: *Die benediktinischen Mönchs- und Nonnenklöster in Österreich und Südtirol*. St. Ottilien 2001, str. 9–37.

Hoče – 850 – območje hoške pražupnije I. (ur. Jakob Fridl et al.). Hoče: Krajevna skupnost, 1996.

Höfler, Janez: *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*. Ljubljana: Viharnik, 2013.

Ježernik, Marjan: Mati mnogih hčera. Življenjska pot hoške nadžupnije v 20. stoletju. V: *Hoče – 850 – območje hoške pražupnije I* (ur. Jakob Fridl et al.). Hoče: Krajevna skupnost, 1996, str. 304–340.

Koropec, Jože: Hoška davnina do srede 17. stoletja. V: *Hoče – 850 – območje hoške pražupnije I* (ur. Jakob Fridl et al.). Hoče: Krajevna skupnost, 1996, str. 127–216.

Ljubljanska škofija: 550 let (ur. France M. Dolinar). Ljubljana: Nadškofija, 2011.

Mavrič, Edi: *Gornjegrajsko in njegov čas*. Nazarje, Gornji Grad: Epsi, Občina, 1998.

Orožen, Ignaz: *Das Benediktiner – Stift Oberburg*. Marburg 1876.

Visočnik, Julijana: Dokumenti (nad)župnije Hoče v Kapiteljskem arhivu (KAL) Nadškofijskega arhiva v Ljubljani (NŠAL). V: *Arhivi 37* (2014), št. 1, str. 197–215.

Žnidaršič Golec, Lilijana: Vzroki in okoliščine ustanovitve ljubljanske škofije ter oblikovanje njenega ozemlja. V: *Ljubljanska škofija: 550 let* (ur. France M. Dolinar). Ljubljana: Nadškofija, 2011, str. 7–26.

ZUSAMMENFASSUNG

DOKUMENTE DER (UR-)PFARRE HOČE IM KAPITELARCHIV DES ERZBISCHÖFLICHEN ARCHIVS LJUBLJANA – FORTSETZUNG

Den bereits veröffentlichten Dokumenten des Erzbischöflichen Archivs aus dem Bestand des Kapitelarchivs Ljubljana (KAL), die im Zusammenhang mit der Pfarre Hoče (Kötsch) in Štajerska, der slowenischen Steiermark, stehen, werden an dieser Stelle noch fünf weitere Urkunden hinzugefügt, die zur Zeit der ersten Veröffentlichung verlegt waren. Die ersten drei sind eine Abschrift bzw. Kopie derselben Urkunde, somit einer vom 13. Dezember 1404 datierten Urkunde, die auf der Burg Fagagna (Provinz Udine, Friaul) ausgestellt wurde, in der Antonio II. Panciera, der Patriarch von Aquileia, die Inkorporation der Pfarren Braslovče (Frasslau), Škale (Scalis), Pilštajn (Peilenstein) und Hoče (Chotz, Kötsch) in das Kloster Gornji Grad (Oberburg), die knapp 10 Jahre vom Vorgänger des genannten Patriarchen durchgeführt worden war, bestätigte. Die Texte aller drei Abschriften enthalten nur geringe Abweichungen; interessanterweise kommt es zu diesen Abweichungen vor allem bei den Personennamen und geografischen Eigennamen: Chotz – Kötsch, Obernburch – Obernburgk – Oberburg, Peilenstein – Pallenstain, Bertrandum – Perctrandum usw. Dem Kloster werden alle Rechte über die genannten Pfarren, Pfarrangehörigen und Kirchen mit allen ihren Nebenräumen und Teilen, weltlichen und geistlichen, sowie das Recht auf Ausübung des Archidiaconats (*iure archidiaconali*) bestätigt.

All das oben Genannte wird im folgenden Jahr auch von Papst Innozenz VII. und noch im Jahr 1409, in der Zeit des Abendländischen Schisma, vom Gegenpapst Alexander V. bestätigt. Interessanterweise führt der slowenische Historiker J. Koropec als Jahreszahl der päpstlichen Bestätigung erst das Jahr 1409 und nicht 1405 an, was darauf hinweist, dass das Original des Papstes Innozenz VII. unbekannt war wie auch die Abschrift, die an dieser Stelle veröffentlicht wird.

Mit der Nummer 79 im Faszikel 83 werden somit Dokumente bezeichnet, die eine gleiche Thematik aufweisen, es unterscheiden sich nur die Personen, die die Privilegien und Rechte für die schon bekannten Pfarren und das Kloster

Gornji Grad bestätigen (Patriarch von Aquileia, Päpste). Da die Urkunden zwischen 1404 und 1409 datiert werden können, können wir sie auf diese Weise sofort hinter die in der vorherigen Nummer von Archivi veröffentlichten ersten zwei (aus den Jahren 1395 und 1398) und somit vor der dritten Urkunde aus dem Jahr 1412 einordnen, die den Prozess wegen des Schadens des Klosters Gornji Grad bei der Einsetzung des neuen Pfarrers behandelt. Wir können auch folgendermaßen schließen: Die an dieser Stelle veröffentlichten Dokumente stellen zusammen mit den ersten zwei vom letzten Mal die formalrechtlichen Anfänge bzw. Regelungen in Bezug auf die Inkorporation neuer Pfarren in das Kloster Gornji Grad dar. Die restlichen (schon das letzte Mal veröffentlichten) stehen bereits im Zusammenhang mit konkreten Aktivitäten der Pfarre Hoče: diversen Prozessen, Streitigkeiten, Einsetzung von Pfarrern u. Ä.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-774-528(497.4Solkan)"1757"

Prejeto: 2. 10. 2014

Župnija sv. Štefana v Solkanu in njen katapan iz leta 1757 (drugi del)

VOJKO PAVLIN

dr. zgodovinskih znanosti

Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1127 Ljubljana

e-pošta: vojko.pavlin@gov.si

Izvilleček

Članek prinaša objavo drugega dela katapana solkanske župnije iz leta 1757, ki se v prvi vrsti posveča cerkvenim opravilom solkanske duhovščine in finančnim obvezam župnijske cerkve sv. Štefana. Znotraj teh je posebna pozornost namenjena dobrotnikom solkanske cerkve, kar je bilo nekaj jedro tovrstnega vira.

Abstract

THE PARISH OF ST. STEPHEN IN SOLKAN AND ITS »CATTAPANO«
(LITURGICAL CALENDAR) OF 1757 (PART 2)

Published in this article is the second part of the 1757 »cattapano« of the Solkan parish which deals primarily with church obligations of the clergy of Solkan and with the financial commitments of the Parish Church of St. Stephen. The »cattapano« of 1757 pays special attention to church benefactors of the Solkan parish church. In fact, information on church benefactors was the original reason for the compilation of such historical sources.

Ključne besede:

katapan,
župnija Solkan,
župnijska cerkev
sv. Štefana,
solkanska
duhovščina,
cerkveni
dobrotniki

Key-words:

cattapano,
parish of Solkan,
Parish Church of
St. Stephen,
clergy of Solkan,
church
benefactors

Prvi del solkanskega katapana¹ sledi koledarskemu letu z bogoslužnimi opravili, njegovo nadaljevanje pa se v največji meri podrobneje posveča solkanski duhovščini v povezavi s finančnimi obveznostmi, ki jih je imela cerkev sv. Štefana do solkanskih »beneficiatov« in tudi do laikov, ki so opravljali cerkvene naloge. Deloma se katapan dotakne izdatkov podružničnih cerkva, predvsem cerkve sv. Janeza Krstnika v Čepovanu. Kot je bilo že izpostavljeno v prvem delu, je čas nastanka katapana tesno povezan s spremembami ustroja župnije Solkan. Goriški nadškof Karel Mihael Attems je prav v letu 1757 dokončal proces ustanavljanja kuratnih kaplanij (Ravnica, Grgar, Bate, Čepovan, Trebuša, Pevma in Štmaver),² kar je prineslo nekaj sprememb v porazdelitvi financ solkanske cerkve. Inseriran prepis dekreta goriškega nadškofa³ priča o ukinitvi kooperature (kaplanije) na sedežu župnije, saj so precej pastoralnih nalog prevzeli kuratni kaplani. Tudi k izdelavi seznama solkanske duhovščine,⁴ kakor so ga lahko razbrali iz tedaj dostopnega župnijskega arhiva, je vodila želja po vpogledu v število solkanskih duhovnikov.⁵ Dragoceni so tudi podatki o dobrotnikih solkanske cerkve. Z njimi se katapan sploh začne, v nadaljevanju pa prinaša še kakšen prepis mašne ustanove, da bi osvežil spomin na obveznosti in finančne koristi solkanskih beneficiatov. Zaključek katapana⁶ se kar nekoliko »zgraža« nad zanemarjanjem določenih bogoslužnih dolžnosti, čeprav je bil očitno razlog za to v nepoznavanju starega (prvega)⁷ solkanskega katapana, ki je bil nekaj časa založen med papirji družine Milost.

Solkanski »beneficiati«

S tem pojmom zaobjame katapan pravzaprav vse duhovnike, ki so v župniji opravljali bogoslužne in druge naloge in za to prejeli dohodke od solkanske župnijske cerkve sv. Štefana. V novoveški veliki župniji so dušnopastirsko delo (vsaj od leta 1569)⁸ praviloma opravljali štirje duhovniki. Do srede 18. stoletja je bil župnik na čelu »dvojne župnije« Gorica-Solkan, v kateri je imela Gorica prvenstvo. Res je sicer, da je eden od najbolj izpostavljenih, Janez Krstnik Križaj (župnik od 1662 do 1702), dal sezidati dvorec – »Palač« – v bližini nekdanjega solkanskega župnišča,⁹ toda goriško-solkanski župniki praviloma niso rezidirali v Solkanu in so za solkanski del župnije imenovali namestnika, vikarja. Zaradi velikosti župnije sta vikarju pomagala dva duhovnika: primisarij/primzar/zgodnik¹⁰ (*primissarius*) in kooperator/duhovnik pomočnik/kaplan (*cooperator*).

¹ ŽAS, *Cattapano della parrocchia di s. Stefano in Salcano*; mikrofilman in shranjen v PANG, Mikrofilmi, V – 12, št. 7: Katapan cerkve sv. Štefana v Solkanu z zač. vpisom l. 1757. Prvi del objave v Pavlin: Župnija sv. Štefana v Solkanu, str. 329–346.

² Podrobneje gl. Pavlin: Župnija sv. Štefana v Solkanu, str. 330–334.

³ ŽAS, *Cattapano*, p. 24–26.

⁴ ŽAS, *Cattapano*, p. 21–24.

⁵ Seznam je s pridom izkoristil Vinko Paljk (Paljk: Iz cerkvene zgodovine Solkana, str. 102–105).

⁶ ŽAS, *Cattapano*, p. 32–33. V originalu ta zaključni del katapana ni paginiran in je bil bržkone dodan nekoliko pozneje.

⁷ Tako ga izrecno imenuje ta (drugi) katapan, ko se na kratko spomni prihodkov solkanskega primisarija (ŽAS, *Cattapano*, p. 27–28). Ni znano, ali je še ohranjen, in če je, kje bi se nahajal. Verjetno je bil prvi katapan napisan še v 17. stoletju (gotovo pred letom 1707), najbrž v drugi polovici, kajti omenja se Kostanjevica kot romarska pot.

⁸ Prim. ŽAS, *Cattapano*, p. 22. Ta sprememba bi bila lahko povezana z morebitno ustanovitvijo goriške župnije šele sredi 16. stoletja (Höfler: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij*, str. 113); zanimivo je, da so v tem obdobju (leta 1566) zgradili novo župnijsko cerkev.

⁹ Vidmar: Dvorec Palač, str. 84.

¹⁰ O možnem slovenjenju imena gl. Paljk: Iz cerkvene zgodovine Solkana, str. 104. France Baraga uporablja izraz zorničar (Baraga: *Župnija Miren skozi stoletja*, str. 196).

Primisarija so – za razliko od vikarja in njegovega kooperatorja – po katapanu sodeč izvolili Solkanci sami, potrdil pa ga je nadškof.¹¹

Takšna duhovniška slika se je torej obdržala do sredine 18. stoletja, ko je v ponovno samostojni solkanski župniji prevzel župnijsko vlogo goriški kapitelj in so bile ustanovljene kuratne kaplanije. Vendar pa, čeprav je bila z nadškofovim dekretom kooperatura ukinjena, »*suppressa, destructa et ad nihilum redacta, ac si numquam fuisset*«, tako da od nje »*non resti ne nome, ne officio, ne beneficio*«, je nadškof Attems vikarju za boljši nadzor v celotni župniji ter v pomoč pri pastoralnem delu v Solkanu in bližnjih krajih Kromberk, Loke in Blanča, vseeno dovolil vikarju imeti svojega kaplana.¹² Vsebina katapana iz leta 1757, ki sicer beleži ta premik, prikazuje bolj stanje pred njim, kakor se je zasidralo v dolgem »baročnem času«.

Prikaz udeležbe solkanskih duhovnikov in bogoslužnih pomočnikov pri cerkvenih opravilih po katapanu cerkve sv. Štefana¹³

dan	dogodek	kraj	cerkev	duhovniki	laiki
sv. Marko	računi	Solkan	sv. Štefan	župnik vikar primisarij kooperator	kantor mežnar
sv. Luka	maša	Solkan	sv. Štefan	župnik vikar primisarij kooperator	kantor mežnar
sv. Lenart	maša	Solkan	sv. Štefan (sv. Lenart ?)	župnik vikar primisarij kooperator	kantor mežnar
»Comiscina« ¹⁴	maša	Solkan	sv. Štefan	župnik vikar primisarij kooperator	kantor mežnar
sv. Štefan	računi bratovščine	Solkan	sv. Štefan	župnik vikar primisarij kooperator	kantor mežnar
sv. Janez Evangelist ¹⁵	računi bratovščine	Solkan	sv. Štefan	župnik vikar primisarij kooperator	kantor mežnar

¹¹ ŽAS, *Cattapano*, p. 32. Leta 1753 je postal novi primisarij Peter Milost, izvoljen *per vota vicinorum Salcanensium*.

¹² ŽAS, *Cattapano*, p. 24–26.

¹³ ŽAS, *Cattapano* p. 13–18. Pri več procesijah je rubrika o duhovščini prazna, kar pa ne pomeni, da med udeleženci ni bilo nobenega klerika. Vsaj pri nekaterih – na primer pri procesiji na Sabotin – je vernike spremljal neimenovan duhovnik. S procesijami je bilo navadno povezano mašno bogoslužje; večkrat je šlo za patrocinij cerkve (prim. Pavlin: Župnija sv. Štefana v Solkanu, str. 335–336 (tabela)).

¹⁴ Šlo je za spominsko mašo za dobrotne cerkve v mesecu februarju, ki so jo po domače (»vulgo«) tako poimenovali. Beseda verjetno izhaja iz latinskega glagola »*comminiscor*« (spominjati se). Za ta namig se zahvaljujem zgodovinarju in arhivistu mag. Francetu Baragi.

¹⁵ Kaže, da je bratovščina Janeza Evangelista, ki jo koledarski del katapana (ŽAS, *Cattapano*, p. 12) že označi kot opuščeno, nadomestila starejšo sv. Janeza Krstnika. Solkansko Krstnikovo bratovščino ravno tako zasledimo v katapanu (ŽAS, *Cattapano*, p. 18), a se omemba vsebinsko

dan	dogodek	kraj	cerkev	duhovniki	laiki
telovo	procesija	Solkan	sv. Štefan	vikar primisarij kooperator	kantor mežnar križenosci baldahinosci
sv. Vid	procesija	Solkan	sv. Vid	vikar (večerja) primisarij (večerja) kooperator	kantor mežnar križenosci
sreda po binkoštih	procesija	Gorica	Kostanjevica (Kapela)	vikar primisarij kooperator	kantor križenosci
sv. Rok	procesija	Gorica	sv. Rok	vikar primisarij kooperator	kantor križenosci
zahvalna nedelja	procesija	Gorica	sv. Hilarij in Tacijan	vikar primisarij kooperator	kantor križenosci
binkošti	procesija	Solkan	Sveta Gora	vikar	kantor križenosci
velikonočni ponedeljek	procesija	Solkan	Sveta Gora	vikar	kantor križenosci
sv. Anton Padovanski	procesija	Loke	sv. Marija Magdalena	vikar	kantor križenosci
mali šmaren	procesija	Blanča	sv. Trojica	vikar	
sv. Peter v verigah	procesija	Grgar	sv. Martin	vikar	križenosci
vnebovzetje	procesija	Solkan	Sveta Gora	vikar	križenosci
sv. Peter in Pavel	procesija	Grgar	sv. Martin	vikar	križenosci
prošnji ponedeljek	procesija	Blanča	sv. Trojica	vikar	križenosci
sv. Urh	procesija	Solkan	sv. Lenart	primisarij	kantor
prošnja sreda	procesija	Pevma	(sv. Silvester)	primisarij	križenosci
sv. Janez Krstnik	maša	Solkan	sv. Štefan (stranski oltar)	primisarij	
obglavljenje Janeza Krstnika	maša	Solkan	sv. Štefan	primisarij	
ponedeljek po vnebohodu	procesija	Šempeter	sv. Oton	kooperator	kantor križenosci
torek po binkoštih	procesija	Vitovlje	sv. Marija	kooperator	kantor križenosci
prošnji torek	procesija	Solkan	sv. Vid	kooperator	križenosci
nedelja po svetem Mohorju	posvetitev	Solkan	sv. Vid	kooperator	križenosci
nedelja po sv. Juriju	procesija	Sabotin	sv. Valentin		kantor križenosci
druga nedelja po sv. Juriju	procesija	Štmaver	sv. Maver		kantor
sv. Barnaba	procesija	Sabotin	sv. Valentin		kantor križenosci
Marija Snežna	procesija	Podgora	sv. Trojica		kantor križenosci
nedelja v osmini vnebohoda	procesija	Kromberk	sv. Primož in Felicijan		križenosci
sv. Urban	procesija	Kromberk	sv. Gabrijel		križenosci

nanaša na 17. stoletje. Janezovo bratovščino omenja že Porcijeva vizitacija (AGG, *Visitazione Porcia*, fol. 446r). V prvem delu smo bratovščino Janeza Evangelista ob nekoliko dvomni navedbi v katapanu napačno pripisali cerkvi sv. Janeza Krstnika v Čepovanu (Pavlin: Župnija sv. Štefana v Solkanu, str. 336) in jo je torej treba dodati k bratovščinam pri cerkvi sv. Štefana.

dan	dogodek	kraj	cerkev	duhovniki	laiki
sv. Mohor	procesija	Ravnica	sv. Marjeta		križenosci
sv. Marija Magdalena	procesija	Loke	sv. Marija Magdalena		križenosci
sv. Lovrenc	procesija	Podsena	sv. Lovrenc		križenosci
nedelja v osmini telovega	procesija	Blanča	sv. Trojica		križenosci baldahinonosci

Prav vsi duhovniki solkanske cerkve (ob njih tudi kantor in mežnar) so bili – oziroma naj bi bili¹⁶ – prisotni le nekajkrat v letu. Po katapanu je bila njihova dolžnost skupaj pregledati račune župnijske cerkve in dveh solkanskih bratovščin. V župnijski cerkvi je bila polna zasedba še na dan sv. Luke in na dan spomina na dobrotnike solkanske cerkve. Slovesno je bilo tudi na god sv. Lenarta, ko so praznovali patrocini pri podružnični cerkvi ob robu vasi, posvečeni temu svetniku. Samo v zvezi s to filialno cerkvijo, h kateri je ta dan vodila procesija iz župnijske cerkve, je po katapanu povezana bogoslužna dejavnost goriško-solkanskega župnika.¹⁷

Udeležba treh duhovnikov na čelu z vikarjem je bila predpisana za tri slovesne procesije z mašo – najslavesnejšo na telovo po Solkanu,¹⁸ k drugi solkanski podružnici sv. Vida¹⁹ ter vse tri goriške procesije (na zahvalno nedeljo h goriški župnijski cerkvi, na Kostanjevico in k sv. Roku v Podturn). Praznični procesiji na Sveto Goro na binkošti in velikonočni ponedeljek sta bili vikarjeva domena, prav tako procesiji na mali šmaren in na prošnji ponedeljek k sv. Trojici ter na god sv. Antona Padovanskega v Loke. Vodil je tudi obe procesiji v Grgar, kar je morda povezano z bolj izpostavljeno vlogo te edine starejše nežupnijske zakramentalne cerkve na ozemlju solkanske župnije.²⁰ Ostale procesije z mašami sta si razdelila primisarij in kooperator, pri mnogih procesijah pa pogrešamo navedbo prisotnega duhovnika. Najbrž je razumljiva dodelitev napornejših procesij (k sv. Trojici na Kalvarijo nad Podgoro in predvsem na Vitovlje) kooperatorju, saj je bil praviloma po letih med duhovniki najmlajši.

K navedenim opravičilo je treba dodati še večje število maš, ki sta jih vikar in primisarij morala darovati za solkanske dobrotnike. Primzar – njemu posveča katapan zaradi raznovrstnih mašnih obveznosti največ prostora – je moral nadomeščati vikarja ob nedeljah in praznikih v primeru vikarjeve odsotnosti. Ta redna mašna bogoslužja v solkanski župnijski cerkvi v katapanu sicer niso posebej navedena, očitno zato, ker plačilo zanje ni prihajalo iz cerkvene blagajne, ampak posredno iz desetine na območju župnije, natančneje njenega četrtega dela (*quarantesima*).²¹ Iz blagajn bratovščin sv. Janeza Krstnika, sv. Gabrijela in sv. Katarine, po liro na mašo, je primisarij prejemal za skupaj dvanajst kvatrnih maš.²²

¹⁶ Po besedah solkanskega ključarja ob Attemsovi vizitaciji leta 1750 župnika osebno sploh ni bilo nikoli zraven (*Carlo M. d'Attems, Atti delle visite pastorali*, 1, str. 61). Najbrž je to veljalo še za koga, saj je Attems v dekretu, ki je sledil vizitaciji, zapisal, naj se miloščina od maš plačuje le tistim, ki mašujejo, kar je bilo zabičano že v prejšnjih arhidiakonskih vizitacijah (*Carlo M. d'Attems, Atti delle visite pastorali*, 1, str. 137). Katapan torej ni vedno neizpodbiten pokazatelj prisotnosti pri posameznih cerkvenih opravilih.

¹⁷ Izjemo bi utegnili razložiti morebitna povezava te cerkve s solkansko plemiško družino, ki je nekaj bivala v dvoru poleg te cerkve. Cerkev sv. Lenarta se prvič omenja leta 1471 (Kos: Solkan v srenjem veku, str. 136). Sredi 18. stoletja je sicer bila že pod interdiktom (Pavlin: Župnija sv. Štefana v Solkanu, str. 333).

¹⁸ Gl. Paljk: Iz cerkvene zgodovine Solkana, str. 114–115.

¹⁹ Morda je procesijo vodil le kooperator, kajti pri ostalih dveh je navedeno, da sta bila na ta dan poplačana z večerjo.

²⁰ AGG, *Visitazione Porcia*, fol. 440v.

²¹ Prim. ŽAS, *Cattapano*, p. 18 (... *quaratesio ex decimis*). O zakoreninjenosti »četrdesetine« prim. Kos: *Urbarji Slovenskega primorja*, str. 81.

²² ŽAS, *Cattapano*, p. 18–19.

Izdatki cerkve sv. Štefana po katapanu

Okrog sedem let pred izdelavo katapana je Karel Mihael grof Attems, tedaj še v vlogi apostolskega vikarja, ob vizitaciji solkanske župnije prisluhnil ključarju Gregorju Srebrniču, ki je podal gospodarsko-finančno sliko cerkve sv. Štefana.²³ Cerkev je razpolagala z dobrimi 180 kupnimi merami (*pisinal*) pšenice, s štirimi kupnimi merami ovsa in z okrog 55 ornami vina.²⁴ Tudi kar nekaj olja in manjše število domače perjadi je napolnilo cerkveno bero. V gotovini je cerkev prejela slabih 126 lir. Denarni znesek je bil glede na skupni seštevek izdatkov v katapanu (454 lir in štiri solde) izrazito prenizek, da bi zadostoval za pokritje stroškov,²⁵ zato lahko sklepamo, da so morali del pobranega živeža v ta namen prodati ali pa poplačati račun v naturalijah.

Ključarjevi odgovori se sicer z manjšimi odstopanji²⁶ ujemanjo s podanimi številkami v katapanu. Župnik je po katapanu od cerkve sv. Štefana letno prejemal približno toliko kot kooperator in le malo več kot soseskine sindiki in cerkvena ključarja skupaj. Ob vikarju, ki je moral skrbeti tudi za cerkveno-upravno plat v župniji, je glavno neposredno breme bogoslužnih opravil nosil primisarij, zato je bil njegov dohodek (dobrih 121 lir) vidno višji od vikarjevega (slabe 72 lire) in kooperatorjevega (skoraj 45 lir) ter je presegal četrtno izplačanega denarja župnijske cerkve. Primisarij je za dve maši v tednu prejemal še 24 ½ kupnih mer pšenice in šest orn vina. Nekaj vina in žita so prejemali tudi ostali solkanski beneficiati.²⁷

Od duhovnikov so iz cerkvene blagajne prejemali plačilo še kaplan v Št-mavru (slabo liro) in svetogorski frančiškani (vsak po dve liri in skupaj 12 vrčev (*amphora*) vina). Od laikov pa so bili prejemniki plačil kantor in mežnar za sodelovanje pri bogoslužju, šest sindikov, ključar in njegov tovariš (*socius camera-rii*) za gospodarsko-finančno skrb za cerkev ter še križenosci in grobarji. V naturalijah so nekaj vina poleg križenoscev prejemali tudi baldahinonosci, nekaj žita pa grobarji, obilnejše bere pa je bil zaradi skrbi za cerkveno petje deležen sollkanski kantor, ki mu je župnijska cerkev poleg slabih 32 lir namenila dobrih 12 kupnih mer pšenice in drugega žita ter skoraj dveorni vina.²⁸

Glede na status posameznika so bili denarni zneski za določeno opravilo različni. Očitna je bila razlika med župnikom in ostalimi solkanskimi duhovniki ter med slednjimi in laiki. Župnik je na primer za opravljeno mašo prejemal tri lire, ostali duhovniki po dve, kantor in mežnar pa za svoja opravila po 12 soldov (3/5 lire). Po opravljenih cerkvenih računih so župniku izplačali šest lir, vikarju tri, kooperatorju dve in pol, primisariju dve, medtem ko sta kantor in mežnar

²³ Carlo M. d'Attems, *Atti delle visite pastorali*, 1, str. 61.

²⁴ Preračunano v današnje mere je goriška kupna mera verjetno štela okrog 25 litrov; orna je merila 97,01 litra, vedro (šestina orne) pa 16,17 litra (Panjek: *Terra di confine*, str. 15; Stanisci, *Nota metrologica sul »Catasto giuseppino«*, str. 129, 131).

²⁵ V katapanu seveda niso vključeni mnogi drugi izdatki cerkve, ki jih navaja solkanski ključar: za vosek, olje in druge cerkvene potrebščine, davščine ter plačila nekaterim cerkvenim inštitucijam (goriški hospicij, kapela sv. Nikolaja v Gorici) in goriškemu komornemu urbarju (uradu) ter nekemu Torošu.

²⁶ Znesek izplačanega denarja župniku za štiri maše in šest kosil je skladen z navedeno sumo v katapanu. Pri navedbi letnih izplačil cerkve vikarju gre v vizitacijskem zapisniku za očitno napako – namesto 17 lir in 18 soldov moramo brati 71 lir in 18 soldov. Sicer so razlike majhne: pri primisariju navaja vizitacija 115 lir in 8 soldov, katapan 121 lir in 8 soldov; pri kooperatorju 44 lir in 14 soldov, v katapanu 37 lir in 10 soldov; kantor naj bi prejemal 35 lir in 16 soldov, po katapanu 31 lir in 16 soldov; tudi cerkovnik naj bi prejemal liro več, kot je zapisano v katapanu (ŽAS, *Cattapano*, p. 14).

²⁷ ŽAS, *Cattapano*, p. 17–18; glede pšenice in vina primisariju tudi v Carlo M. d'Attems, *Atti delle visite pastorali*, 1, str. 61. Primzar je tako kot ostali beneficiati verjetno prejemal še pol kupe mere žita in dve vedri vina. Užival je tudi dve cerkveni njivi in hišico pri pokopališču cerkve sv. Štefana (ŽAS, *Cattapano*, p. 19).

²⁸ ŽAS, *Cattapano*, p. 15–18.

prejela 12 soldov. Toliko sta zadnja dva prejela za obed (kosilo), ostali duhovniki razen župnika pa po liro. Župnik je »*loco prandii*« namreč prejel tri lire. Višina »plače« križenoscem pri procesijah je bila v glavnem odvisna od opravljene poti.²⁹ Po procesijah na telovo in v osmini tega praznika so bili skupaj z baldahinostci nagrajani kar s po dvema soldoma za kruh in s po pol vrča vina.³⁰

Čeprav se katapan v prvi vrsti posveča župnijski cerkvi, vključuje tudi dve poglavji, ki do neke mere od te vsebinske smernice odstopata. Zaradi želje po vpogledu v celotno dohodkovno stanje primisarija in pregledu njegovih obveznosti v celotni župniji izvemo za vse njegove dejavnosti v posameznih krajih župnije ter s tem povezane finančne obilgacije podružničnih cerkva.³¹ Podrobneje se katapan posveča cerkvi sv. Janeza Krstnika v Čepovanu,³² ki je bila od Solkana zelo oddaljena in je terjala nekoliko drugačen pastoralni pristop. Morda je bila takšna odločitev avtorja katapana povezana z novo cerkvijo sv. Frančiška Ksaverija v Gorenji Trebuši. Ta je namreč takoj postala zakramentalna cerkev, prej pa so prebivalci tega najbolj oddaljenega kraja v župniji spadali pod čepovansko podružnico.³³ Čeprav je seznam odhodkov čepovanske cerkve, ki ga je določil župnik Janez Krstnik Križaj, starejšega datuma – gre za izvleček iz urbarja cerkve sv. Janeza Krstnika iz leta 1670 – je lahko vzorčen primer tudi za druge podružnične cerkve v soseskah solkanske župnije. Skupna vsota (107 lir) predstavlja nekje (slabo) četrtno odhodkov solkanske cerkve.³⁴ Poleg štirih solkanskih duhovnikov in kaplana s Sabotina je bil med prejemniki tudi *capellanus loci*.

Kljub temu torej da so že pred stalnimi kurati v skoraj vseh krajih prevzemali pastoralne naloge lokalni kurati – Attemsova reforma je bila torej v tem pogledu do neke mere ureditev in nadgradnja že obstoječega stanja – je ob posebnih priložnostih tja prihajala duhovščina iz Solkana. Šlo je lahko za praznovanja patrocinijev, posvetitev cerkva, spominske maše za dobrotnike cerkva (Bate, Grgar), velikonočno spoved, bratovščinske praznike ter za preglede računov posameznih cerkva in bratovščin.³⁵ Na to so bili vezani predpisani dohodki, duhovniki pa so pobirali tudi bero po krajih župnije.³⁶

²⁹ Največ so (vključno s hrano) prejeli za procesije izven goriško-solkanske župnije: k Marijini cerkvi na Vitovlje, k sv. Trojici nad Podgoro in k sv. Otonu pri Šempetru, in sicer vsi skupaj liro in šestnajst soldov. Pot navkreber na Sveto Goro ali na Sabotin ter v Ravnico in Podsenico jim je prinesla 30 soldov ali 6 na posameznika (kar ne pomeni, da jih je bilo pet, kajti vključeni so tudi stroški za hrano), v Loke 16, na Škabrijel in na Kostanjevico ter k sv. Hilariju in Tacijanu pa 12 soldov. Za pot k sv. Trojici na Blanči so jim skupaj odšteli 8 soldov, po procesiji k nekoliko bližjemu sv. Vidu pa 6 soldov ali kar vrč vina.

³⁰ ŽAS, *Cattapano*, p. 13–17. Pri telovski procesiji sta si stroške delili solkanska cerkev in bratovščina Najsvetejšega.

³¹ ŽAS, *Cattapano*, p. 20–21. Za primerjavo so dodani tudi primzarjevi prihodki ob raznih priložnostih iz blagajne cerkve sv. Štefana, kakor jih je beležil starejši (prvi) katapan. Skupni dohodek je znašal 96 lir in pol, kar je okrog štiri petine dohodka po drugem katapanu (ŽAS, *Cattapano*, p. 27–28).

³² ŽAS, *Cattapano*, p. 26–27.

³³ Prim. Pavlin: Župnija sv. Štefana v Solkanu, str. 331.

³⁴ Ni vključena kolektura, ki je bila za solkansko duhovščino določena dvakrat letno, za sabotinskega kaplana pa enkrat. Prisotnost tega kaplana, tudi pri vseh treh čepovanskih praznikih, kaže na velik pomen, ki ga je svoj čas imela ta božjepotna cerkev, starejša od svetogorske. Denarna izplačila duhovnikom, ki so dokaj visoka (a vključujejo verjetno tudi obede), so bila na dan računa, na praznik sv. Janeza Krstnika in na god sv. Kvirina, ki so ga častili na stranskem oltarju cerkve sv. Janeza Krstnika.

³⁵ O posvetitvah, patrocinijih, romanjih in bratovščinah v posameznih krajih gl. Paljk: Iz cerkvene zgodovine Solkana, str. 112–119; Pavlin: Župnija sv. Štefana v Solkanu, str. 334–338.

³⁶ Prim. ŽAS, *Cattapano*, p. 20–21.

Dan cerkvenih računov

Prav pregled računov posamezne cerkve (ali bratovščine) je bil nekdanj pomemben in odmeven dogodek. Odvijal se je enkrat letno na določen dan v letu, ki se praviloma ni spreminjal. Porcijeve vizitacije skoraj dvesto let pred katapanom dokazuje tradicionalnost datuma. V 16. stoletju je bil sicer ponekod le približno izražen čas polaganja računov.

Računi cerkva v krajih solkanske župnije (1570 in 1757)³⁷

kraj	cerkev	čas računov (1570)	čas računov (1757)
Solkan	sv. Štefan	sv. Marko	sv. Marko
Kromberk	sv. Katarina	nedelja po telovem	nedelja po telovem
Loke	sv. Marja Magdalena	sv. Anton	?
Ravnica	sv. Marjeta	Marijino obiskanje	med veliko nočjo in binkoštni
Grgar	sv. Martin	sv. Peter in Pavel	sv. Janez in Pavel
Bate	sv. Lovrenc	sv. Urh	sv. Urh
Čepovan	sv. Janez Krstnik	sv. Luka	?
Štmaver	sv. Maver	nedelja po sv. Uršuli	?
Pevma	sv. Silvester	sv. Silvester	nedelja po sv. Andreju
Podsenica	sv. Lovrenc	nedelja po sv. Simonu	nedelja po epifaniji

Izbrani dan računov cerkve je bil lahko povezan s kakšnim godovnim praznikom in s procesijami. V Pevmi je bil na primer istočasno patrocini, v Grgarju so prav tako praznovali patrocini (na ta dan je bila tudi procesija), čeprav pri podružnični cerkvi sv. Petra, v Lokah pa so sv. Antona častili na stranskem oltarju. Računi cerkve v Kromberku so sledili procesiji k sv. Trojici. Svoj poseben dan so si izbirale bratovščine in pri tem je bil večinoma merodajen njihov zavetnik.³⁸

Vizitacije posvečajo računskemu dnevu precej pozornosti. Na ta dan so v navzočnosti enega ali več duhovnikov, ključarjev (in sosedov; v primeru bratovščine pa njenih članov), lahko pa tudi jurisdicentov ali njihovih pooblaščenec³⁹ pregledali finančno stanje cerkve (ali bratovščine). S cerkveno blagajno sta imela opravka dva ključarja, lahko le eden.⁴⁰ Nad premoženjem župnijske cerkve sv. Štefana je poleg dveh ključarjev bdelo še šest ljudi iz soseske – sindikov.⁴¹ Dva sta bila po izboru solkanskega župnika, dva si je izvolil ključar, dva pa župan solkanske soseske.⁴² Vsako leto so sosedje (v primeru bratovščine člani) izvolili nove ali potrtili stare ključarje. Na novo so bili izvoljeni ali potrjeni tudi sindiki in solkanski mežnar. Zadnjo besedo potrditve je seveda imel pričujoči duhovnik oziroma solkanski župnik, volitve in skrb za cerkveno premoženje pa

³⁷ Cerkev, ki je navedena, je (bila) središče neke soseske oziroma kraja. V nekaterih krajih so istočasno pregledali premoženje še drugih cerkva v kraju, ki niso imele svojega urbarja.

³⁸ Gl. Pavlin: Župnija sv. Štefana v Solkanu, str. 335–336 (tabela).

³⁹ Tako beremo v vizitaciji iz leta 1742 (ACAG, Visitazioni, *Liber visitationis ultra l'Isontium anni 1742, passim*).

⁴⁰ Po Porcijeve vizitaciji sodeč je bil z enim ključarjem izjema Grgar (AGG, *Visitazione Porcia*, fol. 450v). V 18. stoletju je bilo cerkva z enim ključarjem več.

⁴¹ Vizitacija iz leta 1570 navaja še tretjega »ključarja«, ki ga poimenuje župan (*socius camerarium, qui vocatur suppan*)! Število »odbornikov«, ki jih je izvolila soseska, je bilo tudi za enega člana višje – sedem. Ti so potem izvolili ključarja (... *elliguntur a septem hominibus ad id per totum communitate deputatis*) (AGG, *Visitazione Porcia*, fol. 445v). Prim. prepis pogodbe glede ustanovne maše Štefana Logarja v katapanu, ki poleg mnogih solkanskih sosedov po imenu navaja šest sindikov, župana (*decano*) in podžupana (*sottodecano*) (ŽAS, *Cattapano*, p. 28–29).

⁴² PANG, Mikrofilmi, V – 12, št. 5: Urbar računov cerkve sv. Štefana v Solkanu z začetnim vpisom leta 1709. »Urbar« spremlja račune vse tja do osemdesetih let 18. stoletja.

so bile vendar pokazatelj določene vaške samouprave. Zato ne preseneča, da so vsaj v starejših časih⁴³ bili na ta dan prisotni mnogi pripadniki soseske in je bil to tudi svojevrsten družabni dogodek.⁴⁴

Tudi prisotnost duhovščine oziroma izdatki zanjo so bili na ta dan veliki. Kakor priča solkanski katapan, je bila polovica župnikovih obvez povezana s (treimi) računi pri cerkvi sv. Štefana (ob polni zasedbi solkanskih duhovnikov, kantorja in mežnarja). Množična prisotnost pa je povzročala preglavice marsikateremu ključarju, ki je ugotavljal, da so izdatki na ta dan preveliki in da tudi zaradi velikega števila plačanih obedov blagajna poka po šivih. Pa ne le varuhom »cerkvenega ključa«, temveč tudi marsikateremu vizitatorju. Leta 1750 je grgarski ključar Valentin Černe Attems potožil, da je do devet dukatov (180 soldov), ki jih porabijo za pripravo obedov duhovnikom, preveliko breme za cerkev.⁴⁵ O tem je vizitator po opravljenih obiskih filialnih cerkva spregovoril s solkanskim vikarjem. Ta je ob predlogu, naj se namesto kosil plača duhovnikom določen znesek, pristavil, da je to izvedljivo, a ne za zelo oddaljene kraje.⁴⁶ Attems je upošteval pritožbe ključarjev in omejil izdatke sosesk za kosila nepoblaščenim duhovnikom in drugim. V dekretu je naročil, naj pripravijo skromne obede le v krajih, ki so od cerkve oddaljeni več kot dve uri. Sicer pa naj namesto njih plačajo tri lire vikarju, po dve kooperatorju in primisariju, ostalim duhovnikom pa liro in pol.⁴⁷

Težave torej niso bile novejšega datuma. O podobnih je slišal že vizitator Porcia leta 1570. Prav grgarska soseska se je pritoževala, da pridejo na dan računa tudi do štirje duhovniki, čeprav naj naj bi bil pri računih prisoten le župnik oziroma njegov kaplan, vsi pa hočejo obed in ne le kruh, kakor je bilo menda prej običajno.⁴⁸ Izdatki za kosila pri polaganju računov cerkve tedaj še niso bili povsod običajna stvar (Banjšice sv. Lovrenca (Bate), Grgar), čeprav so bili v drugih krajih že uveljavljeni, morda tudi po vzoru bratovščinskih računov, kjer so člani in duhovniki vedno po opravljenih računih obedovali.⁴⁹ Porcia je v dekretu zapovedal, naj bo pri računih prisoten le en duhovnik, ostalim morebitnim prisotnim pa naj bi ključarji ne zagotovili kosila oziroma denarja.⁵⁰ Porcijevih navodil se očitno niso (dolgo) držali.

Tudi po vizitaciji leta 1750 pritožbe nekaterih ključarjev niso ponehale. Leta 1764 je čepovski ključar nadškofu Attems potožil, da prihajajo poleg solkanskih duhovnikov in solkanskega mežnarja v Čepovan na dan računa in na god sv. Janeza Krstnika še kuratni kaplani iz Ravnice, Grgarja in Bat, cerkev sv. Janeza Krstnika pa si ne more privoščiti toliko stroškov.⁵¹ Trdoživa je bila torej ta navada, saj so tudi Jožefu pl. Edlingu, ki je v Attemsovem imenu leta 1772 vizitiral cerkve solkanske župnije, ponekod ključarji zatrjevali, da prihaja h kosilom tudi dvajset duhovnikov. V dekretih solkanskemu vikarju in kuratnim kaplanom so se tokrat v zvezi s tem problemom zelo potrudili. Določeno je bilo, da so pri računih izven Solkana lahko poleg domačega kurata in morebitnih drugih tam stanujočih duhovnikov prisotni še predstavnik goriškega kapitlja (v imenu

⁴³ AGG, *Visitazione Porcia*, passim.

⁴⁴ Leta 1570 je na ta dan celo vsaka solkanska družina prejela nekaj kruha in vina (AGG, *Visitazione Porcia*, fol. 445v). Attemsova vizitacija iz leta 1750 pa na primer za briško Podsenico pravi, da se na ta dan srečajo sosedje in popijejo veliko vina (*Carlo M. d'Attems, Atti delle visite pastorali*, 1, str. 69).

⁴⁵ *Carlo M. d'Attems, Atti delle visite pastorali*, 1, str. 63.

⁴⁶ *Carlo M. d'Attems, Atti delle visite pastorali*, 1, str. 71.

⁴⁷ *Carlo M. d'Attems, Atti delle visite pastorali*, 1, str. 136–137.

⁴⁸ AGG, *Visitazione Porcia*, fol. 450v (... *prior rationem reddit administrationis suae in domini plebani vel capellani praesentia et communitatis, quibus omnibus datur panis sine prandio, veniunt tamen usque ad quatuor sacerdotes dum redditur ratio et omnes volunt prandium*).

⁴⁹ AGG, *Visitazione Porcia*, passim.

⁵⁰ AGG, *Visitazione Porcia*, fol. 458v.

⁵¹ *Carlo M. d'Attems, Atti delle visite pastorali*, 4, str. 208–211.

»župnika«), vikar in primisarij ali kooperator. Eden od zadnjih dveh je moral ostati doma, saj kraj ni smel biti brez duhovnika. Za vse kraje je bil določen najvišji možni znesek za kosila na osebo in za vse prisotne skupaj. Če so porabili več, je moral ključar poravnati razliko iz svojega žepa.⁵²

Dobrotniki solkanske cerkve

Izvirno je bil namen katapana prav opozarjati cerkvene inštitucije na obveznosti (molitve, maše) do dobrotnikov cerkva. Šele pozneje je vsebina tovrstnega vira dobila širši značaj opisa bogoslužnih in drugih opravil klera.⁵³ Začetek solkanskega katapana, ki temelji na starejšem, neohranjenem katapanu, na nek način razkriva to prvotno namembnost, kajti začenja se z naštevanjem dobrotnikov solkanske cerkve sv. Štefana.⁵⁴ Solkanski vikar je za navedene pokojne dobrotnike bral po dve maši na leto, in sicer za Urbana Milošiča, Gabriela Lampretiča, Hermana Evzebija grofa Attemsa in Martina Kanclerja.⁵⁵ Solkanski Milošiči so bili celo povzdignjeni med plemiče s predikatom Mildenhoff, in sicer 22. aprila 1686.⁵⁶ Vsaj od leta 1707 so imeli v cerkvi sv. Štefana svojo grobnico.⁵⁷ Verjetno ni dvoma, da gre pri Gabrijelu Lampretiču za dolgoletnega kooperatorja in nato primisarija v Solkanu sredi in v drugi polovici 17. stoletja.⁵⁸ Izbira zadušnice na dan sv. Gabrijela,⁵⁹ svojega godovnega zavetnika, ne preseneča, drugo mašo zanj pa so brali v osmini praznika vseh svetih. Najvišji po družbenem statusu je bil Herman Evzebij grof Attems, ki pa ni bil Solkanec po rodu. Imel pa je v 17. stoletju v posesti kar nekaj zemlje v Solkanu.⁶⁰ Tudi Martina Kanclerja velja bržkone poiskati v približno istem obdobju; najbrž je identičen z uživalcem vinograda cerkve sv. Štefana v drugi polovici 17. stoletja.⁶¹

Še nekaj po imenu znanih Solkancev je v oporokah ali s pogodbo zapustilo cerkvi kakšno nepremičnino v zameno za določeno število maš zanje in za njihove potomce. Sčasoma se je število teh mašnih ustanov povečalo, kar zaznamo tudi iz katapana. Te naloge je v prvi meri opravljal primisarij; moral je brati maše za pokojno Ano Goropek in njene sorodnike, za družino Marušič, za leta 1749 umrlo Marijo Abramič, rojeno Susič, in za Štefana Logarja.⁶²

Prepis določil pogodbe Štefana Logarja, doktorja obojega prava in filozo-

⁵² Carlo M. d'Attems, *Atti delle visite pastorali*, 4, str. 558–567.

⁵³ Gl. De Vitt: San Michele Arcangelo e un catapan friulano (1393–1586), str. 107–109.

⁵⁴ Ne le v solkanski cerkvi, tudi pri nekaterih podružnicah, so se vsako leto v februarju na dan »comiscine« slovesno spomnili vseh neimenovanih dobrotnikov.

⁵⁵ Vikarju nalaga katapanov koledar še vsakoletno zadušno mašo na god sv. Tomaža, ki jo je bral v Kromberku (skoraj gotovo v cerkvi sv. Katarine) za pokojnega Tomaža Makuca (ŽAS, *Cattapano*, p. 12).

⁵⁶ Frank: *Standeserhebungen und Gnadenakte*, 3, str. 243. Prvi s tem naslovom je bil Janez (Johann), ki je umrl v Solkanu, 19. marca 1702, star (okrog) 65 let. Že pred njim so Milošičem nadevali plemiški predlog »von« (Schiviz: *Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz*, str. 360, 263; PANG, *Mikrofilmi*, V – 12, št. 2: Urbar cerkve sv. Štefana v Solkanu z začetnim vpisom leta 1650, fol. 13). Več o Mildenhoffih in njihovih povezavah z goriško-solkanskim župnikom in goriškim arhidiakonom Janezom Krstnikom Križajem gl. Vidmar: Drobci iz zgodovine Solkana in solkanskega plemstva, str. 127–128.

⁵⁷ Paljk: Iz cerkvene zgodovine Solkana, str. 122.

⁵⁸ Paljk: Iz cerkvene zgodovine Solkana, str. 104–105, 111. Rojen je bil 18. marca 1609, kjer je 22. februarja 1684 tudi umrl.

⁵⁹ Čaščenje nadangela Gabrijela dokazujeta tako bratovščina sv. Gabrijela kot cerkev na hribu Škabrijel.

⁶⁰ Pavlin: Solkan v goriških urbarjih, str. 44. Umrli je leta 1690 v Gorici, star 66 let (Schiviz: *Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz*, str. 393).

⁶¹ PANG, *Mikrofilmi*, V – 12, št. 3: Urbar cerkve sv. Štefana v Solkanu z začetnim vpisom leta 1686, fol. 38.

⁶² ŽAS, *Cattapano*, p. 18–19.

fije, ki jo je sklenil s celotno solkansko sosesko, je lep primer mašne ustanove.⁶³ Pogodbo so podpisali 12. septembra 1756, torej na predvečer nastanka katapana. Ker je bila cerkev v potrebi po odkupu nekega komunskega zemljišča od državne komore, je Logar soseski daroval 100 goldinarjev, v zameno pa je soseska morala poskrbeti, da bo ta kapital služil za plačilo solkanskemu primisariju ali kaplanu za štiri maše na leto ter za stroške pri bogoslužju. Določil je, naj bodo maše vedno na kvatno sredo ob sedmih zjutraj pred rožnovenskim oltarjem v solkanski cerkvi sv. Štefana. Mašo so morali brati zanj, za njegove prednike in potomce ter za duše v vicah. Logar je v pogodbi s solkanskimi sosedi celo predpisal, naj se maša oznani z zvonjenjem velikega zvona in naj bodo prisotni vsi Solkanci, ki niso »opravičeno odsotni«, in naj molijo v mašni namen. Soseska je predpisano obveznost lahko prenesla le na rožnovensko bratovščino.

Ne nazadnje je solkanski primzar moral vsako leto maševati za družino Ar(r)ardi de Sonnenborth. Če je bil Štefan Logar povezan z novejšo bratovščino Rožnega venca, je bil njegov nekaj generacij starejši sovaščan Baltazar Arrardi dobrotnik bratovščine sv. Janeza. Po katapanu se je kot dobrotnik solkanske cerkve zapisal že 15. decembra 1628 in nato še 28. maja 1635.⁶⁴ Je torej med najstarejšimi, če že ne najstarejši znani dobrotnik solkanske cerkve. Bratovščina je po njegovi smrti morala poskrbeti, da so zanj vsako prvo sredo v mesecu brali mašo pri oltarju sv. Janeza Krstnika. Verjetno se je pred tem oltarjem nahajala grobnica družine Arrardi, izpričana že leta 1683.⁶⁵ Baltazar je bil član nižjeplemiške solkanske družine, ki je bila leta 1569 sprejeta med člane goriških deželnih stanov.⁶⁶ Tedanji Baltazarjev prednik Nikolaj je bil nadvojvodov gozdni mojster,⁶⁷ kar je izpričano tudi za Baltazarja (vsaj za obdobje med letoma 1612 in 1621).⁶⁸ Katapan mu pridaja plemiški predikat de Sonnenborth in ga označi za cesarjevega svetnika.⁶⁹ Ob koncu 18. stoletja so Arrardiji izumrli kot baroni.⁷⁰

Primisariju je bilo tudi naloženo, da je dvakrat tedensko maševal za solkanske sosede in (neimenovane) dobrotnike. Na to obveznost je bil vezan njegov beneficij v vrednosti 24 ½ kupnih mer pšenice in šest orn vina. Ker pa zaključni del katapana ugotavlja, da te obveznosti dolgo časa niso izvrševali, primisarij ni bil upravičen do teh dohodkov. Razlog za to očitno ni bila lenoba solkanskih primzarjev, temveč pozaba zavoljo nepoznavanja vsebine starega katapana. Potem ko je 29. septembra 1707 umrl primisarij Luka Milost, je namreč v njegovi hiši ostal založen stari katapan in njegovi štirje nasledniki (ali vsaj zadnja dva) naslednjih skoraj 46 let niso brali teh predpisanih maš. 20. julija 1753 je bil za novega solkanskega primisarija imenovan Peter Milost, pranečak Luke Milosta, ki je doma našel stari katapan. V novem katapanu so naredili seštevek vseh izostalih maš in ugotovili, da je teh kar 4748 ali vsaj 3444 (če sta prva dva vseeno

⁶³ ŽAS, *Cattapano*, p. 28–30.

⁶⁴ ŽAS, *Cattapano*, p. 30–32. Najprej je bratovščini daroval 100 goldinarjev in za dva obeda (*pa-sto*), sredi tridesetih let pa ji je daroval še kelih s pateno in paramentom ter dva svečnika, obljubil pa je tudi, da bo dal izdelati dva angela nad oltarjem bratovščine. Vrhu tega je prispeval še 60 goldinarjev za nakup zemlje ter daroval zemljišče *Na Sabelscim* (prim. Vidmar: *Drobci iz zgodovine Solkana in solkanskega plemstva*, str. 121–122).

⁶⁵ Prim. Paljk: *Iz cerkvene zgodovine Solkana*, str. 122; Vidmar: *Solkansko plemstvo*, str. 59.

⁶⁶ To je celo prvi znani formalni sprejem med deželnostanovsko članstvo na Goriškem (Morelli: *Istoria della Contea di Gorizia*, 1, str. 115).

⁶⁷ Roccabruna: *La Foresta Demaniale*, str. 70.

⁶⁸ Morelli: *Istoria della Contea di Gorizia* II, 174, 199, 200.

⁶⁹ Nekoliko vprašljivo je, ali je Baltazar že tedaj nosil ta plemiški naslov. V Schivizovih objavah matrik, kjer v solkanski cerkvi nastopa velikokrat kot oče več otrok ali kot boter, mu je naslov pridjan šele leta 1642 (Schiviz: *Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz*, str. 263). V Frankovem Leksikonu plemstva (*Standeserhebungen und Gnadenakte*) ga ni.

⁷⁰ Več o družini Arardi gl. Vidmar: *Solkansko plemstvo*, str. 59–60; Vidmar: *Drobci iz zgodovine Solkana in solkanskega plemstva*, str. 121–123.

opravila tedenski mašni bogoslužji).⁷¹ Pisec katapana opozarja, naj v bodoče beneficiati vestno opravljajo svojo dolžnost in se izognejo Božji kazni.

(15)

Rdō Dñō Cooperatori .

In die S. Marci pro Rationibus	ŷ	20 10.
Item pro prandio		10
Feria 3. Rogationum pro Procef. ad S. Vitum ..		20
Pro Cena ad festum S. Viti		10
Pro Procef. ad S. Othonem		20
In Dedicacione S. Viti		20
In die S. Viti pro Processione		20
Pro Processione ad B.V. in Vitulia		20
Pro Processione ad B.V. in Castagnaviza ..		20
Pro Cena ad Festum Corporis Xti		10
Pro Procef. ad S. Rochum Goritiæ		20
Dom. 1. post S. Martinum p̄ Procef. Goritiæ ..		20
In die S. Lucae pro Sacro		20
Item pro Prandio		10
In die S. Leonardi pro Sacro		20
Item pro prandio		10
In die Comiscinae pro Sacro		20
Item pro prandio		10
In Festo S. Stephani pro Rationibus		20 10.
Item pro prandio		10
In Festo S. Joan. Evang. pro Rationibus ..		20 10
Item pro prandio		10
<i>Suma ŷ. 570 10.</i>		

Rdō Dñō Capel^o S. Mauri in solidum ... ŷ 160

Dñō Cantori

In die S. Marci pro Rationibus	ŷ	12.
Item pro prandio		12.
Dom. 1. post S. Georgium p̄ Procef. in Sabutino ..		12.
Dom. 2. post S. Gerg ^m pro Procef. in S. Mauro ..		12.
Pro Procef. ad S. Othonem		12.
Dom Pentech. pro Procef. ad Montem Stūm ..		12.
Pro Procef. ad B.V. in Vitulia		12.
Pro Procef. ad B.V. in Castagnaviza		12.
In die S. Barnabæ p̄ Procef.		12.
Pro Cena ad Festum Corporis Christi		12.
Pro Cena ad Festum S. Viti		12.
Pro Procef. S. Udarici		12.
Pro Procef. S. Viti		12.
Pro Procef. S. Antonij in Locha ..		12.
<i>ŷ 80 8.</i>		

Iz solkanskega katapana
(ŽAS, Cattapano, p. 15)

⁷¹ ŽAS, Cattapano, p. 18–19.

Objava katapana (drugi del)

Natančnejši opis katapana in način objave je priobčen v prvem delu objave.⁷² Drugi del objave katapana zajema pagine od 13 do 33; zadnji dve sta v originalu nepaginirani. Številka zaporedne pagine je napisana na levi strani prepisa krepko v oglatem oklepaju. Krepko so izpisani naslovi, ki v viru po velikosti praviloma izstopajo. Tekst je v originalu sicer zamejen s črtami. (Pod)poglavja ločita (večinoma) dve ali ena vodoravna črta; v vseh primerih je v prepisu le ena. Prepis upošteva original pri določenih odklonih zapisovanja besed (na primer *suma* ali *summa*) in pisanju skupaj ali narazen. Zaradi lažje preglednosti je poenotena raba velikih in malih začetnic. Kratice so razrešene z nekaj izjemami, predvsem pri denarnih valutah, za liro (*L*) in goldinar (*F*), ter pri vinskih merah za vedro (*S*). V prepisu sta ohranjeni uveljavljeni kratici *etc.* in *NN* ter še kakšna s vprašljivim pomenom. S polno besedo so zapisani vrstilni števniki, ki so včasih v originalu okrajšani (*prima* namesto 1., *secunda* za 2da), glavni pa le, če gre za kratice (*quatuor* namesto 4or). Interpunkcija je prilagojena sodobnemu načinu pisave. Okrogli oklepaj je uporabil že avtor katapana, tako da je od edicijskih znakov za poznejše pripise uporabljen poševni oklepaj.⁷³ To pa ne velja za izrazito pozne vnose v katapan – ti se v prepisu nahajajo v opombah na dnu strani, ki beležijo še nekatere druge posebnosti rokopisa.

[13]

Sumulae infrascriptorum, quae veneranda ecclesia sancti Stephani protomartyris Salcani reverendis beneficiatis annuò contribuit, nimirum reverendissimo domino parochi, vicario, cooperatori, primissario, et aliis, ut sequitur.

Reverendissimo domino parochi.

<i>In die sancti Marci pro rationibus</i>	L ⁷⁴ 6
<i>Item tali die pro prandio</i>	3
<i>In die sancti Lucae pro saro</i> ⁷⁵	3
<i>Item tali die loco prandii</i>	3
<i>In festo sancti Leonardi pro sacro</i>	3
<i>Item eodem die pro prandio</i>	3
<i>Pro sacro benefactorum in dicta Comiscina</i>	3
<i>Eodem die pro prandio</i>	3
<i>In festo sancti Stephani pro expensis cibariis</i>	3
<i>Item tali die pro rationibus fraternitatis</i>	6
<i>In festo sancti Ioannis Evangelistae pro prandio</i>	3
<i>Item pro rationibus fraternitatis / eiusdem sancti/</i>	6
.....	Summa L 45

Reverendo domino vicario.

<i>In festo sancti Marci pro rationibus</i>	L 3
<i>Item tali die pro expensis cibariis</i>	1
<i>Feria secunda Rogationum pro processione</i>	2
<i>In festo Pentecostes pro processione ad Montem Sanctum</i>	2

⁷² Pavlin: Župnija sv. Štefana v Solkanu, str. 338–339.

⁷³ Za razliko od prepisa koledarskega dela katapana (Pavlin: Župnija sv. Štefana v Solkanu, str. 339–345), kjer je za poznejše pripise uporabljen okrogli oklepaj!

⁷⁴ Ta in mnoge naslednje okrajšave za to denarno valuto so bile verjetno vnesene pozneje, da bi se izognili mešanju s kakšno drugo valuto. Podobno velja morda za besedo *su(m)ma*.

⁷⁵ Prav tako. Manjka črka c.

<i>Feria quarta Pentecostes pro processione ad beatam</i>	
<i>Virginem in Castagnaviza</i>	2
<i>In die sancti Antonii pro processione ad Locham</i>	2
<i>Pro cena in festo Corporis Domini</i>	1
<i>In Nativitate beatae Virginis pro processione ad sanctissimam</i>	
<i>Triadem in Blanca</i>	2
<i>In die sancti Petri in vincula pro processione in Gargar</i>	2
<i>In vigilia sancti Viti pro cena</i>	1
<i>In Assumptione beatae Mariae Virginis pro processione ad Montem Sanctum</i> ...	2
<i>In die sancti Rochi pro processione eundo Goritiam</i>	2
<i>Dominica Gratiarum actionis pro processione Goritiae</i>	2
<i>In die sancti Lucae pro saro</i> ⁷⁶	2
<i>Item tali die loco prandii</i>	1
<i>In die dicta vulgo Comiscina pro sacro benefactorum</i>	2
<i>Item eodem die pro prandio</i>	1
<i>In festo sancti Leonardi pro sacro</i>	2
<i>Item die loco expensis cibariis</i>	1
<i>In festo sancti Stephani pro rationibus</i>	3
<i>Item tali die loco prandii</i>	1
<i>In festo sancti Ioannis Evangelistae pro rationibus</i>	3
<i>Item eodem die loco prandii</i>	1
.....	Summa L 41

[14]

<i>Translatio praecedentis summae</i>	L 41
<i>Feria secunda Paschatis pro processione ad Montem Sanctum</i>	2
<i>In festo sanctorum Petri et Pauli pro processione in Gargar</i>	3
<i>Vicarius singulis annis perficiat duo sacra pro anima olim Urbani</i>	
<i>Milositz. Duo pro anima quondam Gabrielis Lampretitz, unum die sancti</i>	
<i>Gabrielis et unum infra octavam Omnium sanctorum. Pro anima quondam</i>	
<i>illuminissimi Sacri Romani Imperii comitis Hermani Eusebii ab Attems</i>	
<i>duo sacra uno die martis consequenter. Item</i> ²⁷⁷ <i>pro anima olim</i>	
<i>Martini Canzler. Omnes isti sunt benefactores. Pro his ecclesia dat</i>	17: 10
.....	Suma L 63: 10 ⁷⁸

Reverendo domino primissario.

<i>In die sancti Marci pro rationibus</i>	L 2
<i>Item tali die pro prandio</i>	1
<i>Pro processione ad beatam Virginem in Castagnaviza</i>	2
<i>In vigilia sancti Viti pro cena</i>	1
<i>Pro cena ad festum sacratissimi Corporis Domini</i>	1
<i>In die sancti Udalrici pro processione ad sanctum Leonardum</i>	2
<i>Pro processione ad sanctum Rochum Goritiae</i>	2
<i>Dominica Gratiarum actionis pro processione Goritiae</i>	2
<i>Feria quarta Rogationum pro processione in Peuma</i>	2
<i>In die sancti Lucae pro sacro</i>	2
<i>Item tali die pro prandio</i>	1
<i>In die sancti Leonardi pro sacro</i>	2
<i>Item in praedicto die loco prandii</i>	1
<i>In die sancti Ioannis Baptistae pro sacro in altari eiusdem sancti</i>	1: 10

⁷⁶ Prav tako.⁷⁷ Nad razuro.⁷⁸ To je 63 lir in deset soldov.

<i>In Decolatione sancti Ioannis Baptistae pro sacro</i>	1: 10
<i>In die vulgo Comiscina pro sacro benefactorum</i>	2
<i>Item pro prandio</i>	1
<i>In festo sancti Stephani pro ratione fraternitatis</i>	2
<i>Item pro prandio</i>	1
<i>In die sancti Ioannis Evangelistae pro ratione fraternitatis</i>	2
<i>Item pro prandio</i>	1
<i>Pro 12 sacris annualibus pro benefactoribus</i>	12
<i>Pro 4 sacris Quatuor temporum</i>	4
<i>Item pro sua regalia annuali marchas octo</i>	64
<i>Demum pro uno domicilio in facie ecclesiae</i>	6
.....	Suma L 119

[15]

Reverendo domino cooperatori.

<i>In die sancti Marci pro rationibus</i>	L 2: 10
<i>Item pro prandio</i>	1
<i>Feria tertia Rogationum pro processione ad sanctum Vitum</i>	2
<i>Pro cena ad festum sancti Viti</i>	1
<i>Pro processione ad sanctum Othonem</i>	2
<i>In dedicatione sancti Viti</i>	2
<i>In die sancti Viti pro processione</i>	2
<i>Pro processione ad beatam Virginem in Vitolia</i>	2
<i>Pro processione ad beatam Virginem in Castagnaviza</i>	2
<i>Pro cena ad festum Corporis Christi</i>	1
<i>Pro processione ad sanctum Rochum Goritiae</i>	2
<i>Dominica prima post sanctum Martinum pro processione Goritiae</i>	2
<i>In die sancti Lucae pro sacro</i>	2
<i>Item pro prandio</i>	1
<i>In die sancti Leonardi pro sacro</i>	2
<i>Item pro prandio</i>	1
<i>In die Comiscinae pro sacro</i>	2
<i>Item pro prandio</i>	1
<i>In festo sancti Stephani pro rationibus</i>	2: 10
<i>Item pro prandio</i>	1
<i>In festo sancti Ioannis Evangelistae pro rationibus</i>	2: 10
<i>Item pro prandio</i>	1
.....	Suma L 37: 10

Reverendo domino capellano sancti Mauri in solidum L 16.

Domino Cantori.

<i>In die sancti Marci pro rationibus</i>	L -: 12
<i>Item pro prandio</i>	12
<i>Dominica prima post sanctum Georgium pro processione in Sabutino</i>	12
<i>Dominica secunda post sanctum Georgium pro processione in Sancto Mauro ..</i>	12
<i>Pro processione ad sanctum Othonem</i>	12
<i>Dominica Pentecostes pro processione ad Montem Sanctum</i>	12
<i>Pro processione ad beatam Virginem in Vitulia</i>	12
<i>Pro processione ad beatam Virginem in Castagnaviza</i>	12
<i>In die sancti Barnabae pro processione</i>	12
<i>Pro cena ad festum Corporis Christi</i>	12
<i>Pro cena ad festum sancti Viti</i>	12

<i>Pro processione sancti Uldarici</i>	12
<i>Pro processione sancti Viti</i>	12
<i>Pro processione sancti Antonii in Locha</i>	12
.....	L 8: 8

[16]

<i>Translatio praecedentis summae</i>	L 8: 8
<i>Pro processione ad beatam Virginem supra Podgoram</i>	12
<i>In die sancti Lucae</i>	12
<i>Item pro prandio</i>	12
<i>Pro processione in die sancti Leonardi</i>	12
<i>Item pro cibariis</i>	12
<i>Item⁷⁹ pro processione ad sanctum Rochum Goritiae</i>	12
<i>Dominica Gratiarum actionis pro processione Goritiae</i>	12
<i>Pro functione missarum pro benefactoribus</i>	12
<i>Item pro prandio</i>	12
<i>Feria secunda Paschatis pro processione</i>	12
<i>In die sancti Stephani pro functione</i>	12
<i>Item pro prandio</i>	12
<i>In die sancti Ioannis Evangelistae pro functione</i>	12
<i>Item pro prandio</i>	12
<i>Pro sua regalia annuali</i>	15: -
.....	31: 16 ⁸⁰

Aedituo.

<i>In die sancti Marci pro rationibus</i>	L -: 12
<i>Item pro prandio</i>	12
<i>Pro cena ad festum Corporis Christi</i>	12
<i>Pro cena ad festum sancti Viti</i>	12
<i>Die sancti Lucae pro functione in ecclesia</i>	12
<i>Item pro prandio</i>	12
<i>In die sancti Leonadi⁸¹ pro functione</i>	12
<i>Item loco prandii</i>	12
<i>In die dictae Comiscinae</i>	12
<i>Item pro prandio</i>	12
<i>In festo sancti Stephani pro functione</i>	12
<i>Item pro prandio</i>	12
<i>In festo sancti Ioannis Evangelistae pro functione</i>	12
<i>Item pro cibariis</i>	12
<i>Demùm pro sua annuali regalia</i>	15: -
.....	Summa L 23: 8

/p. n.⁸² Georgius Zubei fuit aedituus anno 1640; vide urbarium redituum ecclesiae anni 1640, folio 117. Et 1695 fuit iam Ioannes Milost; vide librum matrimoniorum 1695. Nunc 1800 est Iosephus Milost.⁸³

⁷⁹ Nad razuro.

⁸⁰ Nad razuro.

⁸¹ Po napaki pisarja je izpadla črka r.

⁸² Negotovo.

⁸³ Dopis župnika Franca Antona Štante iz leta 1800 se nahaja vzdolž številčk na desnem robu podpoglavja o mežnarjevih dohodkih.

Praeterea veneranda ecclesia syndicis comprehenso comerario eiusque socio annuò contribuit libras quinque pro singulo L 40
Item socio camerarii pro regalia 15
Feria secunda Pachatis separatim reverendo vicario pro cibariis -: 18
Item cruciferis solidos 6 pro singulo et cibariis libram 1: 10.
Dominica prima post sanctum Georgium sacerdoti pro cibariis 1: 10

[17]

Item cruciferis solidos 6 pro singulo et pro cibariis L 1: 10.
Dominica secunda post sanctum Georgium cruciferis solidos 4 pro singulo.
Feria secunda Rogationum cruciferis unitim solidos 8.
Feria tertia Rogationum cruciferis unitim L 1.
Feria quarta Rogationum sacerdoti et sociis pro cibariis L 2: 8
Item tali die cruciferis L 1: 16.
Dominica infra octavam Ascensionis ad sanctum Primum sacerdoti et sociis L 1: 10
Item cruciferis L- solidos 10
In die sancti Othonis sacerdoti et sociis pro cibariis L 2: 8
Item cruciferis L 1: 16
In festo Pentechostes sacerdoti pro expensis cibariis L-: 18.
Item cruciferis solidos 6 pro singulo et pro cibariis L 1: 10.
Feria tertia Pentechostes sacerdoti pro cibariis L 2: 8
Item cruciferis solidos 6 pro singulo et pro cibariis L 1: 16.
Feria quarta Pentechostes cruciferis solidos 12.
In die sancti Urbani cruciferis solidos 12
In die sancti Antonii Padavini sacerdoti pro expensis cibariis L 1: 4.
Item cruciferis solidos 16
In die sancti Viti cruciferis vini amphora unica.
In festo Sacratissimi Corporis Christi dantur cruciferis panis solidi duo et vini amphora media pro singulo, similiter portantibus balduchinum.
Reverendis patribus Montis Sancti amphorae 12 nec non eisdem patribus et sacerdotibus libras 2 pro singulo. Istaè verò expensae fiunt pro medietate partim à fraternitate, partim ab ecclesia.
In festo sanctorum Petri et Pauli apostolorum cruciferis L 1
In festo sancti Hermagorae cruciferis L 1: 10.
In die sanctae Mariae Magdalenae cruciferis solidos 16.
In die beatae Virginis ad Nives sacerdoti pro cibariis 2: 8
Item cruciferis solidos 6 pro singulo et pro cibariis L 1: 16.
In die sancti Laurentii cruciferis L 1: 10
In Assumptione beatae Mariae Virginis sacerdotis pro expensis cibariis -: 18
Item cruciferis solidos 6 pro singulo et pro cibariis⁸⁴ L 1: 10.
In die sancti Rochi cruciferis solidos 12.
In die sancti Petri in vincula cruciferis L 1.
In festo sancti Barnabae sacerdoti pro cibariis L 1: 10
Item cruciferis solidos 6 pro singulo et pro cibariis L 1: 10.
In dedicatione sancti Viti cruciferis unitim solidos 6.
Dominica infra octavam Corporis Domini cruciferis et balduchinum portantibus ut in festo Corporis Christi.
Dominica Gratiarum actionis cruciferis unitim solidos 12.

⁸⁴ Prav tako.

Praeterea veneranda ecclesia annuò contribuit reverendo primissario (exceptis duobus campis, à quibus⁸⁵ usufructum percipit⁸⁶) tritici modios 24 ½,⁸⁷

[18]

dico tritici pisinalia viginti quatuor cum dimidio, quorum dat pro collectura.

⁸⁸*Item eidem primissario ecclesia annuò contribuit in vino urnas 6.*

Item cantori annuò contribuit in tritico modios 6.

Item eidem cantori in vino pro sacris urnam 1, S 3.

Et in mixtura grani modios 6.

Vespillonibus in mixtura grani modios 4. Et in pecuniis L 8.

Reverendis dominis beneficiatis sacerdotibus pro singulo situlas 2.

Reverendissimo domino parocho (excepto quartesio ex decimis) annuò contribuit in vino urnam 1, S 2.

Demum sacerdotibus beneficiatis pro singulo tritici pisinale ½.

Et cantori in tritico pisinale ½, in vino S 2.

Sumula introscriptorum.

<i>Reverendissimo domino parocho</i>	L 45
<i>Reverendo domino vicario /cum expensis/</i>	71: 18
<i>Reverendo domino cooperatori /cum expensis/</i>	44: 14
<i>Reverendo domino primissario /cum expensis/</i>	121 ⁸⁹ : 8
<i>Reverendo domino capellano sancti Mauri</i>	16
<i>Domino cantori</i>	31: 16
<i>Aedituo</i>	23: 8
<i>Syndicis et camerariis</i>	40
<i>Item socio camerarii</i>	15
<i>Cruciferis</i>	37
<i>Vespillonibus</i>	8
.....	Suma L 454 ⁹⁰ : 4

Obligatio primissarii.

Primissarius Salcani tenetur singulis hebdomadibus celebrare duo sacra domi pro intentione vicinorum et benefactorum Salcanensium et omnibus dominicis et festivis diebus in absentia reverendi domini vicarii.

1. Item singulis primis diebus veneris uniuscuiusque mensis per annum in altari sancti Ioannis Baptistae pro intentione familiae Arrardi de Sonnenborth tanquam benefactoris sacrum unum, pro quibus duodecim sacris dat veneranda confraternitas sancti Ioannis annualiter L 12, dico libras duodecim. Vide folium 30.

2. Item singulis Quatuor temporibus per annum sacrum unum pro fratribus venerandae sodalitates sancti Ioannis Baptistae, pro quibus quatuor sacris solvit fraternitas libras quatuor.

3. Item pro fratribus, iisdem anni temporibus, venerandae fraternitatis sancti

⁸⁵ Pisar je izpustil črko *i*.

⁸⁶ Pisar je pomotoma dodal še enkrat isto besedo, ki pa je prečrtana.

⁸⁷ Sledi še zlog *dic*, ki nakazuje prvo besedo na naslednji strani, že izven označenega prostora za besedilo pa je s svinčnikom dodana kratica za *Nota bene*.

⁸⁸ Že izven označenega prostora za besedilo je v levem zgornjem kotu s svinčnikom dodana kratica za *Nota bene*.

⁸⁹ Nad razuro.

⁹⁰ Nad razuro.

Gabrielis sacrum unum, pro quibus quatuor sacris libras quatuor dat praedicta fraternitas.

/Reverendus dominus Stephanus Chiuch nunc peaemissarius, nunc capellanus se subscribit in libro baptizatorum 1685 et in libro mortuorum 23. februarii, qui obiit. Ita est notatus./⁹¹

[19]

4. Item pro fratribus, iisdem anni temporibus, sanctae Catharinae sacra quatuor. Dant libras quatuor tempore fraternitatis.

5. Pro anima quondam Annae Goropech, aliisque consanguineis in perpetuum annuò sacra quatuor, singulis Quatuor temporibus unum solvendum à successoribus in hereditate reverendo primissario.

6. Primissarius Salcani futuris temporibus infra hebdomades Quatuor temporum sacrum unum pro familia Marusitz. Idcirco in haereditate successores tenentur primissario tempore vindemiae contribuere pro quolibet sacro vini situlam 1, uti ex testamento defunctorum fratrum Ioannis et Mathaei Marusitz colligitur. Et pro cautione huiusce pii legati extat campus Nagorischipoti.

7. Die 7. decembris⁹² anno 1749 obiit in Domino Maria Abramitz, nata Susich, quae legavit, ut perpetuis temporibus a reverendo primissario Salcani celebretur in anniversario sacrum unum adiuncta unica oratione dominicali et salutatione angelica recitandis pro eius anima erga eleemosym L 2: 5 solundarum⁹³ ab eius filia Ursula usufructum ex vinea et domo habitationis capiente. Post mortem praedictae Ursulae domus et vinea transibunt in emolumentum ecclesiae sancti Stephani Salcani, tunc veneranda ecclesia praedictam eleemosynam reverendo primissario tribuere tenebitur.

8. Comunitas Salcani tenetur annuò contribuere reverendo primissario libras tres pro quolibet sacro, quod singulis Quatuor temporibus per annum diebus mercurii in altari beatae Mariae Virginis sanctissimi Rosarii ad intentionem excelentissimi domini Stephani Logar iuris utriusque doctoris à praedicto reverendo perficitur, prouti ex eiusmodi dispositione habetur. /Instrumentum vide infra folium 28./ Die sancto Paschae benedicatur agnus paschalis ad portam maiorem ecclesiae sancti Stephani, exponitur crux argentea ibi tenenda usque ad finem benedictionis. Pro sacerdote colliguntur ova. Nota bene. Haec benedictio spectat ad reverendum dominum primissarium.

Porro ad beneficium primissariale spectant duo campi, unus vocatus Nabregu, alter verò Podpusichiam et Plotitz dictus Stasinza, iuxta suos confines.

Praeterea ad dictum primissarium spectat quaedam domuncula à latere dextro chori posita penes coemeterium dictae ecclesiae sancti Stephani, quam capellanus vel affictuare vel inhabitare potest.

V. F.⁹⁴

[20]

Extensio eorum, quae primissarius annuo percipit ab ecclesiis totius plebis.

Baishicae seu Batthae ecclesia sancti Laurentii tritici pisinale ½

Item ex rationibus ecclesiae L 2

Pro sacro benefactorum, seu Comiscina 3

⁹¹ Poznejši zapis se izven konteksta začenja na pagini 18 spodaj in se zaključí na pagini 19 spodaj. Se pa nanaša na seznam duhovnikov.

⁹² 7. X.bris nad razuro.

⁹³ Prav tako.

⁹⁴ Morda kratica za *Vertatur folium?*

<i>Cronberg. Pro 8 sacris, idest 4 pro confratribus sancti Gabrielis et quatuor pro sodalibus sanctae Catharinae</i>	L 8
<i>Pro ratione fraternitatis sanctae Catharinae</i>	2
<i>Item tali die loco prandii</i>	2
<i>Dominica Gratiarum actionis loco prandii</i>	2
<i>Pro confraternitate sancti Gabrielis</i>	2
.....	Suma L 16

<i>Cronberg. Sabato Sitiientes pro confessionibus paschalibus et prandio</i>	L 2: 12
<i>In Annuntiatione beatae Virginis pro confessionibus paschalibus cum onere sacrum aplicandi</i>	2
<i>Tempore rationis ecclesiae pro 8 sacris ad sanctissimam Tridem legendis</i>	16
<i>Item pro rationibus ecclesiae</i>	2
<i>Loco collecturae tritici</i>	3
<i>Pro rationibus sodalitatit sanctissimae Trinitatis</i>	2

<i>Chiepovani. Pro rationibus ecclesiae</i>	L 2
<i>Item ex rationibus fraternitatis sancti Ioannis Baptistae</i>	2

<i>Gargari. Ex rationibus bonorum ecclesiae</i>	L 2
<i>Ibidem ex rationibus sodalitatit sancti Martini</i>	2
<i>Item pro rationibus sodalitatit sancti Petri apostoli</i>	2
<i>In die dicta vulgo Comiscina pro sacro benefactorum</i>	3
<i>Pro confessionibus paschalibus</i>	3
<i>Pro collectura tritici</i>	pisinale ½

<i>Lochae pro rationibus ecclesiae</i>	L 2
<i>Ex confraternitate sancti Nicolai</i>	2
<i>Loquae pro rationibus sodalitatit sancti Antonii</i>	2

<i>Mauri Sancti. Pro rationibus ecclesiae</i>	L 2
<i>Tempore confessionum paschalium pro sacro</i>	3
<i>Item pro situla vini albi loco collecturae</i>	

<i>Podsenizae. Pro rationibus ecclesiae</i>	2
<i>Item pro sacro et prandio ad confessiones paschales</i>	5
<i>Pro sacro et prandio pro domo Iuliana</i>	5
<i>Item situlam 1 vini albi pro collectura, vel pecuniam.</i>	
<i>Peumae in Nativitate Domini nostri Iesu Christi praeter offertorium pro sacro</i>	3

[21]

<i>Peumae. In festo sancti Silvestri pro rationibus ecclesiae</i>	L 2
<i>Item pro ratione sodalitatit</i>	2
<i>Item pro prandio</i>	2

<i>Item pro collectura loco tritici</i>	3
.....	Suma L 9
<i>Peumae pro sacro tempore confessionum paschalium</i>	L 3
<i>Item tempore vindemiae pro collectura vini S 1.</i>	

<i>Podsabutini. Pro ratione sodalitatis sancti Andreae apostoli</i>	L 2
<i>Podlachae. Pro ratione sodalitatis. In Praesentatione beatae Mariae Virginis</i>	2

<i>Raunizae. Pro rationibus ecclesiae</i>	L 2
<i>Pro confesionibus paschalibus</i>	3
<i>Item pro rationibus fraternitatis sancti Danielis</i>	2

<i>Salcani. Pro rationibus sodalitatis sanctissimi Sacramenti</i>	L 2
<i>In festo sanctissimae Trinitatis pro functione in Alba ecclesia</i>	3: 4
<i>Item tali die loco prandii et pridie refectionis</i>	3

<i>Valentini sancti ecclesia pro rationibus</i>	L 2
<i>Voslaulii. In festo sanctae Agnetis ex fraternitate</i>	L 2
<i>Valentini sancti ex ratione fraternitatis eiusdem sancti</i>	L 2
<i>Item pro collectura tritici pisinale ½.</i>	
<i>Collectura verò arbitria per districtum totius plebis.</i>	

***Sequuntur aliqua è veteri urbario extracta
et pro felici memoria huic cattapano iniuncta.***

Anno 1530, indictione tertia, 7. iulii. Revisa fuêre bona ecclesiae sancti Stephani protomartyris coram domino Georgio Hermerlen, domino Iacobo Dorenbergo et Gregorio Milost, ne redditus pradictae⁹⁵ eclesiae minurentur.

Computi verò inchoati fuerunt anno ut sequitur.

Folium 61.⁹⁶ Anno Domini 1537.

Acta est ratio de bonis ecclesiae coram me Luca Pitter plebano Goritiae et Salcani, domino Mathia Zuede primissario.

Lucas Pitter parochus, Mathias Zuede primissarius. Hic

[22]

apparet, quod ab initio fuerint tantummodo duo spirituales regentes et providentes spirituali cibo populum parochiae Salcanensi subiectum. Dico duo tantùm usque ad annum 1569.

1569.

Mathias Morzina parochus, sub cuius regimine nominatur etiam vicarius, uti ex computis habetur, nimirum Leonardus Kemscher et Mathias Juvanciz⁹⁷ fecerunt

⁹⁵ Prav tako.

⁹⁶ Podčrtano s pikicami.

⁹⁷ Lenart Kemscher in Matija Juvančič sta bila tedaj cerkvena ključarja. Duhovniki, ki so poleg župnika Morcine neimenovani, so vikar Franc *de Sancta* ter kaplana Gregor *Kraygl* in Jurij (gl. Visitazione Porcia, fol. 456r).

rationem coram me plebano, vicario et primissario, cooperatore et vicinis. Ubi per puncta distinguit beneficiatos.

Ioannes Tausher parochus, 1574.

Beneficiati fuerunt duo tantum, vicarius et primissarius.

1578.

Andreas Napokai parochus et archidiaconus.

Vicarius Sebatianus⁹⁸ Kinik, primissarius Michael Zimprizh.

/Nota bene. Primissarius non erat, sed vacante capellania suplebatur et vocabatur primissarius, inde creabatur capellanus; vide librum baptismalibus 1598, folio 28, 29, 30./ */[Errat in Nota bene/⁹⁹*

1596.

Ioannes Maria Panizolli parochus.

Vicarius Georgius Lampretig, cooperatore Anton Cuslin, primissarius

Ioannes Pantaleon. /Georgius Copiz capellanus; vide baptismales 1597.¹⁰⁰/

Hinc colligitur, quod cooperatura Salcanensis exordium sumpserit sub spirituali regimine reverendissimi Panizolli.

1598. Vicarius Georgius Lampretig, cooperatore Anton Cuslin, primissarius et confessor¹⁰¹ Andreas Scalin.

1603.

Petrus Louscha, sanctissimae theologiae baccalaureus, parochus.

1604. Vicarius Ioannes Leon, cooperatore Petrus Sinco, primissarius Georgius Lampretitz.

1615.

Iulius Allesio parochus.

Vicarius Valentin Bassin.¹⁰²

1617. Cooperatore Andreas Moltip, primissarius Simon Moltip.

1624. Vicarius Lucas Michelitz, cooperatore Mathias Cuslin, primissarius Valentin Bassin.

1632. Vicarius Lucas Michelitz /inde praemissarius seu capellanus; vide librum baptismalibus/, cooperatore Christophorus Sinco, primissarius Valentin Bassin.

1638. Vicarius Mathias Cuslin, cooperatore Gregor Brainich, primissarius Lucas Michelitz.

1641.

Iacobus Crisai parochus.

Vicarius Mathias Cuslin, cooperatore Paulus Criviz, primissarius Lucas Michelitz.

⁹⁸ Pisar je pozabil zapisati črko s.

⁹⁹ Ta pripis izven tekstovnega okvirja je na levi strani vstavljene opombe in jo zanika.

¹⁰⁰ Število 7 popravlja verjetno število 9.

¹⁰¹ Verjetno tako.

¹⁰² Od tu naprej so duhovniki večinoma navedeni v dveh stolpcih.

1646. Vicarius Anton Milost. 1646. Cooperator Gabriel Lampretitz, primissarius Mathias Cuslin.

1649. Vicarius Christophorus Sinco.

1653 Vicarius Nicolaus Multz.

[23]

1662.

Ioannes Baptista Crisai parochus et archidiaconus.

Vicarius Georgius Spagnoli, cooperator Gabriel de Gabrielis,¹⁰³ primissarius Mathias Cuslin.

1673. Vicarius Petrus Milost.

1686. Vicarius Ioannes Baptista Clopetitz.

/Reverendus Stephanus Chiuch premissarius seu capellanus; obiit 23. februarii

1687./

1690. Vicarius Bernardus Fabiani, cooperator Blasius Iuch, primissarius Ioannes Michelitz.

1698. Primissarius Ioannes Balthasarus Arrardi.

1699. Vicarius Iacobus Lampretitz, cooperator Blasius Iuch, primissarius Ioannes Michelitz.

1701. Vicarius Iacobus Lampretitz, cooperator Blasius Iuch, praemissarius Lucas Milost.

/11. octobris 1702 obiit reverendissimus abbas Ioannes Baptista Crisai parochus Goritiae et Salcani et sepultus in ecclesia monialium sanctae Ursulae; vide librum mortuorum./

1703.

Philippus Sacri Romani Imperii comes de Strassoldo parochus.

Vicarius Iacobus Lampretitz, cooperator Blasius Iuch, primissarius Lucas Milost.

1710.

Marius Gibelli parochus et abbas.

Vicarius Laurentius Grapulini, cooperator Blasius Iuch, primissarius Lampretitz Iacobus.

1728.

Iosephus Sacri Romani Imperii comes Coronini parochus.

Vicarius Laurentius Grapulini, cooperator Ioannes Bresaucitz, primissarius Ioannes Milost.

1730. Vicarius Ioannes Bassini, cooperator Ioannes Bresaucitz, praemissarius Ioannes Milost.

1734. Vicarius Mathaeus Criviz, cooperator Leonardus Bensa, primissarius Ioannes Milost.

1743. Vicarius Mathaeus Criviz, cooperator Blasius Bensa, primissarius Petrus Sebastianus Milost.

¹⁰³ Gabriel de Gabrielis je morda identičen z zgoraj omenjenim Gabrijelom Lampretičem.

1750.

PAROCHUS

*illuminissimi et reverendissimi capitulares Goritiae.**Vicarius Mathaeus Criviz, cooperator Blasius Bensa, primissarius**Petrus Sebastianus Milost, filius Antonii¹⁰⁴.**1753. Vicarius Mathaeus Criviz, cooperator Blasius Bensa, primissarius Petrus Milost, filius Lucae^{105, 106}.*

[24]

1757.

PAROCHUS

*illuminissimi et reverendissimi capitulares Goritiae.**Vicarius Blasius Bensa.**Primissarius Petrus Milost.*

Cooperatura verò anno ut supra 1757 est supressa per decreta celsissimi et reverendissimi domini domini Caroli Michaelis, primi archiepiscopi Goritiae et Sacri Romani Imperii principis, considerantis, cooperaturam Salcanensem non fore utilem et necessariam, quatenus ecclesiae filiales huiusmodi plebis omnes eodem anno fuere sacramentatae et capellani curati ibidem commorantes, ut quilibet in suo districtu gregem sibi in partibus comissum spirituali cibo provideat. Idcirco cooperatura est suppressa, destructa et ad nihilum redacta, ac si numquam fuisset, prouti ex sequentibus emanatis decretis constat.

*Anno à nativitate Domini**1757. /26. Martii/**(omissis)*

Havendo Noi considerato, che per essersi stabilite le capellanie curate ne luogi più remoti della pieve, la cooperatura di Salcano non sia in verun modo necessaria, ne utile à parochiani, mentre questi vengono sufficientemente meglio, anzi assistiti e proveduti da capellani locali, habbiamo deliberato di totalmente supprimerla, come in effetto col tenore del presente Nostro decreto la supprimiamo et annulliamo di maniera, che in avvenire non resti ne nome, ne officio, ne beneficio e per annullata e suppressa la dichiariamo.

E peche à detta cooperatura così da Noi annullata e suppressa competevano certe rendite, utili e vantaggi et emolumenti soliti à contribuirsi da tutte le comunità, chiese e fraterne di tutta la pieve, parte delle quali rendite era fissa e certa et parte incerta et arbitraria, dell'una e dell'altra ne habbiamo fatta tale divisione, che al molto reverendo vicario di Salcano habbiamo atribuito tutte quelle rendite certe et arbitrarie, che solevano fin ora contribuirsi da terra di Salcano, dalle ville vicine di Cronperg, Locha e Bianca,¹⁰⁷ al reverendo capellano di Peuma tutte quelle certe e fisse, che contribuivansi in co-¹⁰⁸

[25]

desto distretto e così parimente al capellano di San Mauro et agl'altri di Gargaro, Batta, Chiepovano e Rauniza, di modo, che ciascheduno de capellani sudetti locali oltre le rendite già prima lor assegnate nell'erezione di cadauna capellania habbi parimente la porzione solita sin ora corrispondersi dal loro respetivo distretto al cooperatore di Salcano.

¹⁰⁴ *Filius Antonii* morda dopisano.

¹⁰⁵ *Filius Lucae* morda dopisano.

¹⁰⁶ V desnem kotu spodaj označuje kratica *Pa* začetek prve besede na naslednji pagini.

¹⁰⁷ Del besedila, ki govori o vikarjevem deležu, so pozneje podčrtali s svinčnikom.

¹⁰⁸ V desnem kotu spodaj označuje kratica *dest* začetek prvega zloga na naslednji pagini.

Al riflesso nondimeno, che il solo vicario di Salcano quantunque molt'alleggeritto da capellani locali non potrebbe nondimeno regersi al peso della cura di Salcano stesso e nelle ville annesse di Cronperg, Locha e Bianca, ne havere vigilanza sopra tutta la pieve, qualora non avesse altro sacerdote in suo solievo. Quindi ordiniamo, che esso vicario habbia un capellano curato, à cui egli sia tenuto di corrispondere annualmente oltre l'habitazione nella casa parrocchiale et il vitto anco F 50, dico fiorini cinquanta di liere cinque l'uno, restando però il capellano sudetto incaricato di celebrare à disposizione d'esso vicario alquante messe alla settimana, di portar il peso della cura nel predicare, catechizzare, amministrar li sacramenti e fare tutto ciò, che ad capellano curato e zellante s'appartiene.

Per agevolare poi al reverendo signor vicario sudetto il mantenimento del già detto capellano, considerando, che la porzione de proventi dovutisi per il passato alla cooperatura suppressa di Salcano et aggiunti come sopra à ciascheduno capellano locale sia molt'abbondante, sicche possa facilmente patire qualche diminuzione e ciò non ostante restare sufficiente congrua per detti capellani locali, perciò habbiamo disposto et effettivamente disponiamo e vogliamo, che ciascheduno locale capellano annualmente corrisponda al molto reverendo signor vicario di Salcano per il mantenimento del suo capellano una summa, e specificamente

<i>il capellano di Peuma</i>	<i>F 8</i>
<i>capellano di San Mauro</i>	<i>10</i>
<i>capellano di Gargaro</i>	<i>8</i>
<i>capellano di Chiepovano</i>	<i>6</i>
<i>capellano di Batha</i>	<i>6</i>
<i>capellano di Rauniza</i>	<i>4</i>
<i>..... Summa F 42</i>	

Non imputiamo capellano di Tribussa veruna corrisponsione, perche alla sua capellania non vi è aggiunta¹⁰⁹

[26]

veruna portione della suppressa cooperatura.

Finalmente acciò il capellano di Salcano possa con maggiore decenza resistere, vogliamo, che egli fare possa nella terra di Salcano et annesse ville di Cronperg, Locha e Bianca la coletura arbitraria et in tutta la pieve nella maniera appunto, che per il passato facevasi dal cooperatore, oppure ne distretti delle sei cooperature la cederà verso un annua corrisponsione ai signori cooperatori respetivi.

Extractio e veteri urbario venerandae ecclesiae filialis sancti Ioannis Baptistae Chiepovani.

Deteminatum¹¹⁰ fuit, ut reverendi domini cooperatores et beneficiati Salcanenses possint venire bis in anno ratione suae collecturae, quo tempore obligati erunt vicini correspondere eisdem dominis suas pozhedrias more solito, si verò soepius¹¹¹ venerint, non tenebuntur vicini ad pozhedrias.

Domino cooperatori, nimirum ad praesens domino Gabrieli de Gabrielis, suisque successoribus tenentur nihilominus dare suas pozhedrias iuxta catapanum.

Domino capellano sancti Valentini conceditur pozhedria una, reliquis verò temporibus et in solemnitabus habeat eleemosynam solitam ab ecclesia.

Die 25 iunii 1670. Determinatum fuit, ut pro die rationum loco expensarum detur infrascripta taxa.

¹⁰⁹ V desnem kotu spodaj označuje kratica *ver* začetek prvega zloga na naslednji pagini.

¹¹⁰ Prav tako (brez črke *r*).

¹¹¹ Namesto *saepius*.

<i>Reverendissimo domino parrocho</i>	L 20
<i>Reverendo domino vicario</i>	6
<i>Reverendo domino cooperatori</i>	6
<i>Reverendo domino primissario</i>	3
<i>Reverendo domino capellano sancti Valentini</i>	3
<i>Reverendo domino capellano loci</i>	6
<i>Aedituo</i>	2
.....	Summa L 46

In festo sancti Ioannis Baptistae determinata fuit sequens taxa.

<i>Reverendissimo domino parrocho</i>	L 16
<i>Reverendo domino vicario</i>	4
<i>Reverendo domino cooperatori</i>	4
.....	Summa L 24

[27]

<i>Translatio praecedentis summae</i>	L 24
<i>Reverendo domino primissario</i>	2
<i>Reverendo domino capellano sancti Valentini</i>	2
<i>Reverendo domino capellano loci</i>	6
<i>Aedituo Salcanensi</i>	2
<i>Aedituo loci</i>	1
.....	Suma L 37

In festo sancti Quirini deteminata¹¹² fuit sequens taxa.

<i>Reverendissimo domino parrocho</i>	L 12
<i>Reverendo domino vicario</i>	2
<i>Reverendo domino cooperatori</i>	2
<i>Reverendo domino primissario</i>	1
<i>Reverendo capellano sancti Valentini</i>	1
<i>Reverendo capellano loci</i>	3
.....	Summa L 21

Ego Ioannes Baptista Crisai parochus praesentibus vicinis haec determinavi et statui pro futuris temporibus.

Nota bene Sequens taxa ab ecclesia parochiali sancti Stephani Salcani reverendo domino primissario olim contribuebatur ut in primo catapano

<i>Pro feria quarta Rogationum</i>	L 3
<i>Pro quinque processionibus</i>	5
<i>Eundo Castagnavizam</i>	2
<i>Pro coena Corporis Christi</i>	1
<i>Pro coena et dedicatione sancti Viti</i>	3
<i>Pro die sancti Ioannis Baptistae</i>	1: 16
<i>Pro coena et dedicatione sancti Leonardi vel Udalrici</i>	3
<i>Pro die Decolationis sancti Ioannis Baptistae</i>	1: 10
<i>Ad sanctum Rochum Goritiae</i>	2
<i>Pro die sancti Lucae</i>	2
<i>Pro dominica Gratiarum actionum</i>	2
<i>Pro coena et die dicta Comiscina</i>	3

¹¹² Prav tako.

Pro quatuor amphoris vini 1: 4
Pro festo sancti Urbani 1
 Summa L 31

[28]

Translatio praecedentis summae L 31: 10
Pro festo sancti Barnabae 1
Marchas 8, sunt 64
 Suma L 96: 10

Vini urnas 6 cum collectura.

Tritici pisinalia numero 24 cum dimidio pro collectura.

Obligationes primissarii vide supra folium 18.

In nomine Domini, amen. Atto, fatto e publicado li 12 settembre 1756 sopra la casa dell'onorata comunità alla presenza de sottoscritti testimoni.

Costituito avanti me nodaro e sottoscritti testimoni l'eccellentissimo signor Steffano Logar d'ambe le legi e della filosofia dottore et intendendo di bonificare quest'onorata comunità di Salcano e solevarla nel sommo urgente bisogno e premura, in cui si ritrova di far dinaro per efluare¹¹³ il pagamento della comugna situata sopra questa villa in confine di quella di Cronberg, recentemente comprata dall'eccelsa regia commissione deputata dalla sovrana corte alla vendita de comunali superflui, radunatosi dunque per tal'effetto de more sopra questa casa li vicini.

Antonio Comel decano.

Antonio Dujach, Urbano Marusizh, Michele Abramizh, Steffano Naglini, Giacomo Zubei, Giacomo Prion. Sei sindici del comune.

Seguono altri uomini del gia detto comune.

Giacomo Savertenic, Giuseppe Bassini, Valentin Gomiscech, Luca Keselizh, Gionni Zidigo, Giuseppe Zicigo, Lorenzo Zubei, Giacomo Golob, Antonio Canzler, Matteo Iuch, Sebastiano Golob, Steffano Oblocar, Francesco Comel, Rocco Comel, Matteo Drascech, Gionni Golob, Steffano Pachor, Giacomo Iuch, Steffano Savertenic, Bartolomio Savertenic, Giuseppe Golob, Matteo Golob, Matteo Danecizh, Bartolomio Juk, Matteo Savertenic, Francesco¹¹⁴ Bensa, Giovanni Canzler, Giorgio Srebernig, Biaggio Pizhulin, Luca Bone, Francesco Juch, Matteo Zidigo, Giovanni Pagon, Giovanni Valentincig, Gaspar Zubei, Giacomo Bone

[29]

Gioanni Drascech, Giorgio Bittesnich, Andrea Bensa, Rocco Bresgar, Steffano Prion, Gabriele Comel e Steffano Gomiscech sottodecano.

À nome ancò degl'altri uomini assenti per li quali etc. alli quali medemi tutti insieme congiurati, presenti et acetanti simul et in solidum à nome di tutto il comune ha dato, contato et effettivamente esborsato, consegnato in tanta buona corrente

monetta à vista di me nodaro et sottoscritti testimoni la summa di fiorini 100, dico fiorini allemani cento, verso li seguenti patti e condizioni.

I.

Che debba l'istessa comunità far celebrare ogn'anno alle sette ore della mattina perpetuis temporibus quatro santi sacrifici delle quatro mercordi delle Quatro tempora, idest ogni mercordi uno.

¹¹³ Prav tako.

¹¹⁴ Prav tako.

II.

Che questi santi sacrifici debba far celebrare dal reverendo capellano pro tempore sive primissario del luogo all'altare della beata Vergine del santissimo Rosario in questa parrocchiale di san Steffano verso l'elemosina di liere tre per sacrificio d'esser pontualmente dall'istesso comune.

III.

Che medemi sacrifici debbano principiarsi il mercoledì delle prossime Quattro tempora, che in perpetuum debbano esser applicati dal reverendo capellano sive primissario per esso eccellentissimo Logar, per li suoi antenati e descendenti e per le sante anime del purgatorio.

IV.

Che trattandosi de sacrifici perpetui sia tenuta la comunità oltre l'elemosina premissa di somministrare annualmente liere sei alla veneranda chiesa di san Steffano per l'uso della cera, paramenti etc.

V.

Che la celebrazione de premissi sacrifici debba farsi col premetter il segno della campana maggiore e debbano intervenire li vicini, che non siano legitimamente impediti, pregando per il loro benefattore, suoi antenati e descendenti e per le sante anime del purgatorio.

VI.

Che venendo la comunità in stato e deliberazione di francarsi dalli predetti fiorini 100 allemani et in conseguenza di liberarsi dell'obbligo della celebrazione delli quattro santi¹¹⁵

[30]

sacrifici, sia tenuta in tal caso d'eborsare l'istessi fiorini 100 all'intervenienti della confraternità del santissimo Rosario verso l'impegno di far celebrare dal sudetto reverendo capellano pro tempore alli prefissi giorni li medemi santi sacrifici verso gl'altri respetivi patti e condizioni sopra espresse e non aliter et non alio modo.

Il che tutto è stato chiaramente publicato et praevia gratiarum actione dalli soprannominati vicini à nome di tutto il comune plenis votis simul et in solidum accettato per se et eredi e successivamente et inviolabilmente osservare quanto sopra in omnibus et in qualibet parte remota quacumque exceptione tam iuris quam facti sotto obligazione di tutti li loro beni mobili, stabili, presenti e venturi in amplissima iuris forma.

Alla presenza di Luca Cobau e Giorgio Doliach, ambi di Gargaro testimoni chiamati.

Extractum et collatum cum originali penes me subscriptum existente. In cuius rei fidem Ioannes Iosephus Millost iuris utriusque doctor et publicus imperiali auctoritate notarius. /manu propria/¹¹⁶

Vienne accettato il presente legato con le condizioni preesposte e quello, che riguarda il quinto paragrafo si racomanda alla divozione e pietà de vicini l'adempimento.

Gorizia, 20. maggio 1760.

Carlo Michaelae arcivescovo di Gorizia¹¹⁷

¹¹⁵ V desnem kotu spodaj označuje kratica *Sa* začetek prvega zloga na naslednji pagini.

¹¹⁶ Med zadnjimi stavki pogodbe je vrinjen poznejši pripis s srede 19. stoletja: *Annotazione* li 30. dicembre 1850. Il prefato capitale di f. 100 è stato dal comunità consegnato agli amministratori della chiesa parrocchiale, i quali poi per il medesimo hanno acquistato dall'erario una obligazione, de dato Vienna li 1. agosto 1849, numero 24017, di f. 105, che frutta ogni anno f. 5 c. 15. Con questi si soddisfa il reverendo primissario per le 4 sante messe con f. 3. Il nonzolo ritene c. 24 ed il restante cade a vantaggio della chiesa per il suo indenizzo. Filippo Periz, manu propria, parrocho.

¹¹⁷ Precej pozneje je bila dopisana kratica, verjetno za manu propria.

Addi 28. maggio 1635.

Si fa noto, come oggi sono convenuti il molto illustre signor Baltare¹¹⁸ Arrardi de Sonnenborth consigliere cesareo et Gioani Milost il giovane, cameraro della confraternità di san Gioanni Battista nella chiesa parochiale di Salcano con consentimento di messer Gioanni Milost il vecchio, Anton Bensa, Andrea Tainar et mio, che detto signor Arrardi ha ceduto à dettà¹¹⁹ confraternità e donato un calice con la pattena et un paramento, due candellieri et promette far fare due angeli sopra il sopradetto altare et in oltre ha lasciato F 60, dico fiorini sessanta,

[31]

d'esser investiti in tanta terra per cavar l'usufrutto et un pezzo di terra co.ti¹²⁰ 37, stimata per Antonio Bensa, chiamato Na Sabelscim, confina la strada publica, illuminissimo signor conte Gioani Filippo Della Torre et messer Luca Michelitsch, acciò li camerari pro tempore siino obligati far celebrare ogn'anno messe 12, cioe ogni mese una.

Presenti furono li seguenti.

Il illuminissimo Rudolfo Coronino libero barone di Cronperg e Quisca, il nobile et molto reverendo padre Valentino Bassino et io, Giulio Alessio pievano di Goritia e Salcano, l'ho scritto di propria mano.

Obligationem missarum vide supra folium 18, numero primo et secundo.

***Ecclesia parochialis sancti Stephani protomartyris funditus est constructa
anno MDLXVI. /1566/
Pridem verò parochialis fuit ecclesia sancti Leonardi, sed sub patrocinio
sancti Stephani protomartyris.***

Li 15. dicembre 1628.

Questa é la mia condizione, che fece il molto reverendo signore pievano di Gorizia l'anno (ut supra) circa l'acchetar l'incarico dell'altare della fraterna di san Gioanni qui in Salcano, e questo é, che seguita.

Primo. Lo accetai con questo, che ciascheduno, quale sarà cameraro sia obligato di far il pasto, overò il disinar secondo il suo potere senza meter à conto alla fraterna havendo pane et vino, caponi et galline della detta fraterna, acciò possa crescer la sopradetta fraterna et io lo principiai, ma nessuno ha voluto seguitarme, siche lascio il fastidio al signor pievano. Come ancò alla consecrazione dell'altare io ho fatto la spesa si come questi sacerdoti ne havevano buona cognizione.

Li 100 fiorini et questi doi pasti ho dato con questa condizione, acciò la fraterna doppo la mia morte ogni primo mercordi del mese à far dir una messa all'altare di san Gioanni, che sarebano dodici messe all'anno, però dumque, che il signor

[32]

pievano e vicario et li sindici faranno, overò notaranno nel libro della fraterna, accioche col tempo si eseguisca questa mia mente e meli ricomandi.

Baltasare Arardi De Sonenbort.

Primissarius cooperato Salcani tenetur singulis septimanis (ut supra dictum est

¹¹⁸ Znaka za okrajšavo imena Baltazar ni.

¹¹⁹ Prav tako.

¹²⁰ Očitno gre za kratico za površino zemljišča.

folio 18) celebrare duo sacra pro intentione vicinorum et benefactorum Salcanensium et omnibus dominicis et festivis diebus in absentia reverendi domini vicarii. Hinc post obitum piae memoriae reverendi Lucae Milost pro tempore primissarii, e vita decessi 29. septembris anni 1707. Ab illo die et anno usque ad 1753, numerantur anni 45 et menses 10, defuerunt sacra legenda.

I.

N.N. successit in primissarium praedicto reverendo Lucae Milost post diem 19. septembris 1707 usque ad 23. diem aprilis anni 1708, computantur septem menses. Desunt ab eodem sacra 56

II.

*N.N. successit praedicto anno 1708 et annis 12 fuit in beneficio
Desunt ab eodem sacra 1248*

III.

N.N. post obitum praedicti assumptus fuit ad beneficium primissariale anno 1720 et annis viginti tribus fructum. Desunt ab eodem sacra 2392

IV.

*N.N. ad beneficium primissariale promotus anno 1743, quò decem annis et mensibus tribus fructus percepit. Desunt ab eodem sacra 1052
..... Summa 4748*

Nomina et cognomina praedictorum primissariorum non apposui, quia prudens lector leniter ex urbariis baptismalibus cognoscere poterit.

Cum verò praedicti primissarii cattapanum ignoraverint et diligentiam in inquirendo non adhibuerint, quia post obitum reverendi Lucae Milost pro tempore primissarii à suis haeredibus incognitè fuit retentus in domo propria. Anno autem 1753, die 20. mensis iulii, à Petro Milost pronepote antedicti reverendi Lucae in primissarium per vota vicinorum Salcanensium electo et à celsissimo et reverendissimo domino domino Carolo Michaeli primo archiepiscopo Goritiensi et Sacri Romani Imperii principe è comitibus ab Attems confirmato, hinc cattapanus fuit à praedicto Petro Milost domi inventus et ab eodem sacra duo per hebdomadas annuales sine intermissione celebrantur.

[33]

Dictum est praedictos quatuor primissarios sacra duo per hebdomadas annuales non celebrâsse pro vicinis et benefactoribus. Nihilominus primum et secundum exemptos censerem, quia pro certo non constat, utrum obligationi satisfecerint nec ne. Sed tertium et quartum minimè excusarem, quum tertius saepe remorsum conscientiae senserit et conquerebatur, dicendo: Ego quotannis ab ecclesia percipio tritici modios 24 ½ et vini hydrias 6:2, idest vini urnas sex et situlas duas, praeter fructus duorum camporum cum quadrante et affictus domuncularum penes coemeterium venerandae ecclesiae sancti Stephani et super his usufructibus perceptis et percipiendis nullam deprehendo obligationem. His prolatis satis indixit, missas piè ligatas non celebrâsse. Pariformiter quartum non eximerem, quia ex ipsiusmet ore auditum est, quod pro benefactoribus non celebraverit et quod necsciêrit fuisse talem obligationem.

Verumtamen, si duo antecedentes, nimirum primus et secundus, sacra duo per annuales septimanas pro benefactoribus et vicinis celebraverint, detractis remanent satisfacienda solummodo sacra 3444.

Porro fructus ab ecclesia etc. sine adiecta aliqua obligatione percipi nequeunt, hoc naturaliter quisque sibimetipsi prefigurare potest, sine obligatione nullum beneficium (praesertim, quando beneficium est funditus erectum) fructus licite posse facere suos. Atqui si primissarius curatus Salcani ad duas missas per hebdomadas annuales domi in ecclesia sancti Stephani pro benefactoribus legendas est ligatus, sequitur, fructus et stipendium ab ecclesia etc. perceptos et percipiendos ex fundatione provenire. Quapropter successive promoti ad beneficium primissariale caveant, ne vicini et benefactores duarum hebdomadaliū missarum auxilio priventur, alioquin si neglexerint, rationem strictam coram Iudice aeterno redditori.

VIRI IN LITERATURA

VIRI

Archivio della Curia Arcivescovile di Gorizia (=ACAG)

- ◉ Visitazioni, *Liber visitationis ultra l'Isontium anni 1742*.

Biblioteca Civica »V. Joppi«, Udine (=BCU)

- ◉ f. principale, ms. 1039, *Bartolomeo da Porcia, Visitatio apostolica facta /.../ in civitate et dioecesi Aquileiensi in statu serenissimi arciducis Caroli Austriaci (1570) (= Visitazione Porcia)*.¹²¹

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (=PANG)

- ◉ Mikrofilmi, V – 12, št. 2: Urbar cerkve sv. Štefana v Solkanu z začetnim vpisom leta 1650.
- ◉ Mikrofilmi, V – 12, št. 3: Urbar cerkve sv. Štefana v Solkanu z začetnim vpisom leta 1686.
- ◉ Mikrofilmi, V – 12, št. 5: Urbar računov cerkve sv. Štefana v Solkanu z začetnim vpisom leta 1709.
- ◉ Mikrofilmi, V – 12, št. 7: Katapan cerkve sv. Štefana v Solkanu z zač. vpisom l. 1757.

Župnijski arhiv Solkan (=ŽAS)

- ◉ *Cattapano della parrocchia di s. Stefano in Salcano (= Cattapano)*.

LITERATURA

Baraga, France: *Župnija Miren skozi stoletja*. Miren: Župnija Miren, 2009.

Carlo M. d'Attems, *Atti delle visite pastorali negli arcidiaconati di Gorizia, Tolmino e Duino dell'arcidiocesi di Gorizia – Vizitacijski zapiski goriškega, tolminskega in devinskega arhidiaconata goriške nadškofije – Die Berichte der Pastoralvisitationen in den Archidiaconaten Görz, Tolmin und Duino der Erzdiözese Görz 1750–1759* (ur. Franc Kralj in Luigi Tavano). *Atti delle visite pastorali – Vizitacijski zapiski – Die Berichte der Pastoralvisitationen 1752–1774*, vol. 1. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 1994.

Carlo M. d'Attems, *Atti delle visite pastorali negli arcidiaconati di Gorizia, Tolmino e Duino dell'arcidiocesi di Gorizia – Vizitacijski zapiski goriškega, tolminskega in devinskega arhidiaconata goriške nadškofije – Die Berichte der Pastoralvisitationen in den Archidiaconaten Görz, Tolmin und Duino der Erzdiözese Görz 1762–1773* (ur. Franc Kralj in Luigi Tavano). *Atti delle visite pastorali – Vizitacijski zapiski – Die Berichte der Pastoralvisitationen*, vol. 4. Gorizia: Istituto di Storia Sociale e Religiosa, 2000.

De Vitt, Flavia: *San Michele Arcangelo e un catapan friulano (1393 – 1586)*. V: *Oltre i confini. Scritti in onore di don Luigi Tavano per i suoi 90 anni* (ur. Liliana Ferrari in Paolo Iancis). Gorizia: Istituto di storia sociale e religiosa, 2013, str. 107–120.

Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918*, Band 3. Senftenegg: Selbstverlag Schloss Senftenegg, 1972.

Höfler, Janez: *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenstem. Primorska: Oglejski patriarhat/Goriška nadškofija, Tržaška škofija*. Nova Gorica: Goriški muzej, Grad Kromberk, 2001.

¹²¹ Prisrčna zahvala gre Inštitutu za družbeno in versko zgodovino v Gorici – Istituto di storia sociale e religiosa di Gorizia, ki je omogočil vpogled v fotografirano gradivo ter v del prepisa, ki ga je opravil Gabriele Zanello.

Kos, Franc: Solkan v srednjem veku. V: *Jadranski almanah za leto 1924*. Trst, 1923, str. 135–142.

Kos, Milko: *Urbarji Slovenskega primorja, 2. Srednjeveški urbarji za Slovenijo, 3. Viri za zgodovino Slovencev 3*. Ljubljana: SAZU, 1954.

Morelli di Schönfeld, Carlo: *Istoria della Contea di Gorizia con osservazioni ed aggiunte di G. D. Della Bona*. Gorizia 1856, drugi ponatis (ur. Silvano Cavazza, Paolo Iancis, Donatella Porcedda). Mariano del Friuli: Edizioni della Laguna, 2003.

Paljk, Vinko: Iz cerkvene zgodovine Solkana. V: *Jako stara vas na Goriškem je Solkan, Zbornik ob tisočletnici prve omembe kraja* (ur. Branko Marušič). Solkan: Krajevna skupnost Solkan, 2001, str. 98–135.

Panjek, Aleksander: *Terra di confine. Agricolture e traffici tra le Alpi e l'Adriatico. La Contea di Gorizia nel Seicento*. Storia Goriziana e regionale; collana di studi e documenti, 2. Mariano del Friuli: Edizioni Laguna, 2002.

Pavlin, Vojko: Solkan v goriških urbarjih 16. stoletja. V: *Jako stara vas na Goriškem je Solkan, Zbornik ob tisočletnici prve omembe kraja* (ur. Branko Marušič). Solkan: Krajevna skupnost Solkan, 2001, str. 40–55.

Pavlin, Vojko: Župnija sv. Štefana v Solkanu in njen katapan iz leta 1757. V: *Arhivi 36* (2013), št. 2, str. 329–346.

Roccabruna, Carlo: La Foresta Demaniale della Panovizza negli Atti degli Stati Provinciali di Gorizi. V: *Studi Goriziani 11* (1948), str. 69–74.

Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz und Gradisca*. Görz 1904.

Stanisci, Mario: Nota metrologica sul »Catasto giuseppino«. Misure del grano e del vino nel Goriziano alla fine dell' 700. V: *Studi Goriziani 45* (1977), str. 119–132.

Vidmar, Jernej: Drobci iz zgodovine Solkana in solkanskega plemstva v 17. In 18. Stoletju. V: *Barok na Goriškem. Il Barocco nel Goriziano* (ur. Ferdinand Šerbelj). Nova Gorica: Goriški muzej, Grad Kromberk; Ljubljana: Narodna galerija, 2006, str. 117–128.

Vidmar, Jernej: Dvorec Palač in njegovi lastniki. V: *Jako stara vas na Goriškem je Solkan, Zbornik ob tisočletnici prve omembe kraja* (ur. Branko Marušič). Solkan: Krajevna skupnost Solkan, 2001, str. 82–89.

Vidmar, Jernej: Solkansko plemstvo. V: *Jako stara vas na Goriškem je Solkan, Zbornik ob tisočletnici prve omembe kraja* (ur. Branko Marušič). Solkan: Krajevna skupnost Solkan, 2001, str. 56–71.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE PFARRE ST. STEPHAN IN SOLKAN UND IHR KATAPAN AUS DEM JAHR 1757 (TEIL 2)

In dem Beitrag wird der zweite Teil des Katapans der Pfarre Solkan aus dem Jahr 1757 veröffentlicht. Das Katapan wird im Pfarrarchiv von Solkan und auf Mikrofilm im Regionalmuseum Nova Gorica aufbewahrt. Es entstand nach der Vorlage eines älteren und heute unbekanntes Katapans, das wahrscheinlich schon im 17. Jahrhundert angefertigt wurde, und zeugt von etablierten »barocken« Mustern des religiös-gesellschaftlichen Lebens hauptsächlich noch vor den Veränderungen, die das Resultat der Reformeingriffe der kommenden Aufklärung waren. Die Pfarre gehörte Mitte des 18. Jahrhunderts zum Görzer Kapitel, das sich bei der neu geschaffenen Görzer Erzdiözese formierte. Der Görzer Erzbischof Karl Michael Attems beendetet gerade im Jahr 1757 den Prozess der Gründung von Kuraten unterstellten Kaplaneien (Ravnica, Grgar, Bate, Čepovan, Trebuša, Pevma und Štmaver) und löste in der Folge die Kooperatur (Kaplanei) in Solkan auf, was einige Veränderungen in der Verteilung der Finanzen der Solkaner Kirche mit sich brachte.

Während der erste Teil des Solkaner Katapans dem Kalenderjahr mit liturgischen Feiern folgt, widmet sich der zweite Teil weitgehend der Solkaner Priesterschaft im Zusammenhang mit den finanziellen Verpflichtungen, die die Pfarre St. Stephan gegenüber den Solkaner »Benefiziaten« und den Laien hatte, die kirchliche Aufgaben wahrnahmen. In Solkan hatten drei Geistliche ihren Wohnsitz: der Vikar, sein Kooperator und der Primissarius (Frühmesser). Die Ausgaben der Kirche, die auch die Ausgaben für die Verpflegung einschloss, betragen laut Katapan insgesamt rund 454 Lire. Von den Laien wurden der Kantor und der Mesner für die Mitarbeit beim Gottesdienst, sechs Syndizi (Vertreter der Gemeinde), der Zechmeister und sein Gehilfe (*socius camerarii*) für die Leitung der wirtschaftlich-finanziellen Angelegenheiten der Kirche sowie Kreuzträger (mit Baldachinträger) und Totengräber bezahlt. Einige Zahlungen erfolgten auch in Naturalien (Getreide und Wein), am meisten an den Solkaner Primissarius für zwei wöchentliche Gottesdienste im Jahr für die Wohltäter der Solkaner Kirche.

Alle Solkaner Geistlichen (Pfarrer, Vikar, Primissarius, Kooperator) mussten zusammen mit dem Kantor und dem Mesner nur einige Male im Jahr anwesend sein: bei drei Kirchenrechnungen, zum Namenstag des hl. Lukas, zum Gedenktag der Wohltäter der Solkaner Kirche und zum Namenstag des Schutzpatrons der Fialkirche St. Leonhard. Die Teilnahme von drei Geistlichen mit dem Vikar an der Spitze war für drei feierliche Prozessionen mit Gottesdienst vorgeschrieben: zu Fronleichnam, zur zweiten Solkaner Fialkirche St. Veit sowie für alle drei Görzer Prozessionen. Die sonstigen Prozessionen mit Gottesdiensten wurden zwischen Vikar, Primissarius und Kooperator aufgeteilt. Die massenhafte Teilnahme, die für den Tag der Kirchenrechnungen und der Bruderschaften in der Solkaner Pfarre typisch war, machte manchem Zechmeister zu schaffen, der festzustellen pflegte, dass die Ausgaben an diesem Tag zu groß seien und dass die Kasse auch wegen der großen Zahl der bezahlten Mahlzeiten aus den Nähten platze.

Den Wohltätern der Solkaner Kirche bzw. ihren Bruderschaften wird in dem Kataster viel Raum gewidmet. Der älteste bekannte Wohltäter ist der Solkaner Adlige Balthasar Arradi aus der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts, der jüngste der Jurist Štefan Logar. Seine Messstiftung aus dem Jahr 1756 wird in dem Taufregister zur Gänze zusammengefasst. Am Schluss äußert sich unserer Quelle etwas »ungehalten« über die Vernachlässigung bestimmter Gottesdienste für Wohltäter, obwohl der Grund dafür offensichtlich in der Unkenntnis des alten Solkaner Katapans lag.

1.04 Strokovni članek

UDK 930.25:94(497.4)"1941/1945"

Prejeto: 18. 3. 2014

Arhivsko gradivo nemških okupacijskih oblasti, ki se nanaša na slovensko okupirano ozemlje v arhivih in knjižnicah v tujini

VINKO SKITEK

univerzitetni diplomirani zgodovinar, kustos

Vrhe 28a, SI-2380 Slovenj Gradec

e-pošta: vinko.skitek@gmail.com

Izvleček

Avtor v prispevku govori o arhivskem gradivu, ki ga je ustvaril nemški okupator oziroma nemška civilna oblast med drugo svetovno vojno na Koroškem, Gorenjskem in Spodnjem Štajerskem. Posebnost tega gradiva je, da je shranjeno v nemškem zveznem arhivu v Berlinu oziroma v Bundesarchiv Berlin. Gradivo ni shranjeno v enotnem fondu, ampak so posamezni dokumenti shranjeni v različnih fondih, glede na nastanek. Posebnost tega gradiva je tudi, da se ga precej nanaša na t. i. Zasedena območja Koroške in Kranjske, to je na Gorenjsko in na Mežiško dolino. Del gradiva se nanaša tudi na območje Spodnje Štajerske. Nekaj gradiva, ki se nanaša na obravnavano območje, je shranjenega tudi v arhivu nemškega zunanjega ministrstva, nekaj pa v izpostavi nemškega arhiva v Koblenzu. Predvsem to gradivo obsega plakate in razglase.

Abstract

ARCHIVES OF THE GERMAN OCCUPATION AUTHORITIES CONCERNING
THE SLOVENIAN TERRITORIES AND KEPT IN ARCHIVE ORGANISATIONS
AND LIBRARIES ABROAD

This article focuses on the archives produced by the German civil authorities during World War II in Carinthia, Upper Carniola and Lower Styria. An interesting fact about these records is that they are kept at the German Federal Archives (Bundesarchiv) in Berlin. Rather than being kept together in a single fond, the individual documents are scattered and included in several different fonds based on the principle of provenance. Another interesting fact is that many of the documents refer to the so-called occupied territories of Carinthia and Carniola, i.e. Upper Carniola and the Mežiška Valley, while some of them refer to the Lower Styria region. Some of the discussed records (mostly posters and proclamations) are kept at the archive of the German Ministry of Foreign Affairs and at the branch office of the Bundesarchiv in Koblenz.

Ključne besede:

Mežiška dolina,
1941–1945,
nemška
okupacija,
Koroška,
Gorenjska,
Spodnja
Štajerska,
arhivsko gradivo

Key-words:

the Mežiška
Valley,
1941-1945,
German
occupation,
Carinthia,
Upper Carniola,
Lower Styria,
archives

Zgodovinsko ozadje

Z nemškim napadom na Kraljevino Jugoslavijo 6. 4. 1941 in hitro nemško zmago nad Kraljevino Jugoslavijo je dosegla vihra druge svetovne vojne tudi naše, slovensko ozemlje. Po nemški vojaški zasedbi Gorenjske, Spodnje Štajerske, štirih vasi v Prekmurju, Jezerskega in Mežiške doline je vojaška uprava upravljala navedene pokrajine do 14. 4. 1941. Ozemlje, ki ga je zasedla nemška vojska, je upravljal vrhovni poveljnik kopenske vojske, generalfeldmaršal von Brauchitsch.¹ Sam nemški prodor na slovensko območje je trajal zgolj nekaj dni. Nemške vojaške enote so ponekod na slovenskem doživele lep sprejem. Po kapitulaciji Kraljevine Jugoslavije 17. 4. 1941 so si avstrijske nacistične oblasti na Koroškem in Štajerskem prizadevale prevzeti glavno vlogo pri vključevanju zasedenih slovenskih območij v nemško državo. Hotele so prevzeti vlogo, ki so jo Nemci prevzeli ob avstrijski združitvi z Nemčijo leta 1938. Hitler se ni strinjal, da bi koroški in štajerski nacisti sami izvajali okupacijsko politiko brez neposrednega nadzora iz Berlina, zato je nekoliko preuredil načrte za hitro vključitev teh pokrajin v nemško državo. Izdelala sta jih oba gauleiterja na Štajerskem in Koroškem še pred začetkom vojne.

Vojaška oblast je Slovencem na območju Mežiške doline, sklepamo pa lahko, da tudi na drugih slovenskih območjih, ki so jih zasedli Nemci, v okviru onemogočanja nadaljnjega upora začela takoj zasegati vrednejše in pomembnejše premičnine, na primer motorna kolesa, osebna in tovorna vozila, pisalne stroje ter druge vredne predmete.² Na delu slovenskega ozemlja, ki so ga zasedle nemške enote, so kraji takoj po začetku okupacije dobili novo podobo. Hiše ob cestah so morale izobesiti nemške zastave, ki so jih domačini, t. i. folksdojčerji, vsiljevali ljudem. Odstranili so slovenske napise in slovenska topografska imena ter jih zamenjali z nemškimi. V Celovcu so aprila 1941 v uradu za propagando koroškega gaua natisnili propagandni letak, s katerim so nagovarjali vse prebivalce Mežiške doline, Dravograda in Jezerskega s parolo, da je zanje prišla ura osvoboditve izpod srbskega terorja in da se vračajo domov v Rajh in da jih veliko nemško občestvo in nemška država z veseljem sprejemata.³

Ob vdoru nemške vojske v naše kraje so nemški uslužbenci, ki so bili določeni za prevzem oblasti po občinah, prejeli zapiske tukajšnjih nemških agentov. Ti so nove uslužbenke seznanili s krajevnimi razmerami in jih opozorili na vodilne Slovence, določene za aretacijo in izgon.⁴ Tako so v prvih dneh okupacije Nemci začeli aretacije slovenskih političnih in kulturnih delavcev ter učiteljev, duhovnikov in vseh drugih vidnih pripadnikov slovenskega naroda in jih določili za izgon, nekatere v Srbijo in na Hrvaško, nekatere pa v taborišča na Zgornje Štajersko.⁵ Nato je 14. 4. 1941 Hitler izdal ukaz, s katerim je na slovenskih zasedenih ozemljih uvedel začasno civilno upravo, kakršna je bila v Alzaciji, Loreni in Luksemburgu.⁶ Obstajala naj bi, dokler dežele ne bi bile pripravljene za priključitev k Tretjemu rajhu. Nemci so ozemlja, ki so jih na slovenskem zasedli, razdelili na dvoje in v vsakem delu uvedli svojo civilno upravo, vodila pa sta jo vodja civilne uprave, ki ju je imenoval Hitler. Za območje Spodnje Štajerske in štirih vasi v Prekmurju so oblikovali civilno upravo s sedežem v Mariboru. Vodja je imel naziv *Chef der Zivilverwaltung für die Untersteiermark* oziroma *šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko*, njegov urad pa se je imenoval *Amt des Chefs der Zivilverwaltung für die Untersteiermark* oziroma *Urad šefa civilne uprave za*

¹ Ferenc: *Nacistična raznarodovalna politika*, str. 138.

² AS 1692, t. e. 1, Volksgenossen, Gutenstein, 11. april. 1941.

³ AS 1692, t. e. 1, Miesstaler, Unterdrauburger, Seeländer! Die Stunde der Befreiung ist gekommen!, Klagenfurt, april 1941.

⁴ Žolnir - Pavlin: *Protifašistični odpor*, str. 20.

⁵ Stückler: *Duhovnik med okupacijo in revolucijo*, str. 22.

⁶ Žolnir - Pavlin: *Protifašistični odpor*, str. 18.

*Spodnjo Štajersko.*⁷ Območja Zgornje Kranjske oziroma Gorenjske z Zasavjem in Mežiško dolino z Dravogradom so združili v drugo ločeno območje civilne uprave. Za vsa ta ozemlja so uporabljali izraz Zasedena območja Koroške in Kranjske oziroma *Besetzte Gebiete Kärntens und Krains*. V tej odredbi je Hitler odločil, da bo to prehodna civilna uprava in da jo bo vodil vodja civilne uprave. Za Gorenjsko, Mežiško dolino in Dravograd je bil to namestnik *gauleiterja* na Koroškem, državni namestnik na Koroškem in vodja nacistične stranke na Koroškem Franz Kutschera. Na Spodnjem Štajerskem je Hitler uvedel enako obliko civilne uprave in za vodjo imenoval dr. Sigfrieda Uiberreitherja.⁸ Vsako izmed teh dveh območij civilnih uprav je dobilo tudi svoj uradni list. Na območju Spodnje Štajerske je bil to *Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark* oziroma *Uradni list šefa civilne uprave za zasedena območja Spodnje Štajerske*. Na zasedenih območjih Koroške in Kranjske pa se je uradni list imenoval *Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung für die besetzten Gebiete Kärntens und Krains* oziroma *Uradni list šefa civilne uprave za zasedena območja Koroške in Kranjske*. A sta bili v letu 1941 kar dve različici tega uradnega lista, ena za Gorenjsko in ena za Mežiško dolino. Tako je imel uradni list za Gorenjsko v letu 1941 poleg prej omenjenega naslova dodan še podnaslov *Nicht gültig für den Bereich des politischen Kommissars in Unterdrauburg* oziroma *ne velja za področje političnega komisarja v Dravogradu*. To je pomenilo, da vsebina, ki je bila objavljena v njem, ni veljala na območju Mežiške doline. Ta je bil v letu 1941 dvojezičen, nemško-slovenski, od leta 1942 naprej (razen 18. številke, ki je bila tudi dvojezična) pa samo enojezičen, in sicer v nemškem jeziku. Nasprotno pa je imel uradni list za Mežiško dolino dodan podnaslov *Nur gültig für den Bereich des politischen Kommissars in Unterdrauburg* oziroma *velja samo na področju političnega komisarja v Dravogradu*. To pa je pomenilo, da se je njegova vsebina nanašala izključno na Mežiško dolino. Ta uradni list je bil, razen prve številke, ki je bila nemško-slovenska, v celoti v nemškem jeziku. A so bili ukrepi za obe območji ob primerjavi vsebine obeh uradnih listov zelo podobni. Oba uradna lista sta ločeno izhajala samo v letu 1941, potem pa so ju združili ter za celotno območje te civilne uprave imeli do konca vojne enoten uradni list.⁹

Nemci so na zasedenih slovenskih ozemljih z odredbo dne 25. 6. 1941 ustanovili politične okraje, ki so bili državnoupravni okraji in samoupravne ustanove. Na zasedenih območjih Koroške in Kranjske jih je bilo pet, in sicer v Kranju, Kamniku, Radovljici, Litiji in v Dravogradu. Na območju civilne uprave za Spodnjo Štajersko so bili ustanovljeni politični okraji Maribor mesto, Maribor desni breg, Maribor levi breg, Ptuj z okolico, Mesto Ptuj, Mesto Celje, Celje z okolico, Ljutomer, Slovenj Gradec, Šmarje pri Jelšah, Laško, Gornji Grad, Brežice, Radlje in Konjice.¹⁰ Iz območja civilne uprave za Spodnjo Štajersko pa so sredi junija 1941 izvzeli štiri vasi v Prekmurju in jih priključili h *Gauu* Štajerska. Te vasi oziroma občine so bile: Fikšinci/Füxelsdorf, Kramarovci/Sinnersdorf, Ocince/Guizenhof in Serdica/Rotenberg, in v njih so začeli veljati predpisi iz *Gaua* Štajerska. Za te občine je postal odgovoren politični komisar, deželni svetnik v Gornji Radgoni.¹¹ Politične okraje so vodili od šefa civilne uprave imenovani politični komisarji, ki so imeli vsak v svojem političnem okraju enako oblast, kot jo je imel šef civilne uprave na zasedenih ozemljih, poleg tega pa je njihova oblast zajemala še področja pošte, železnice, pravosodja, financ, delovnega, prehranskega in katastrskega urada, bolniške blagajne in druga, tako da so imeli

⁷ Ferenc: *Nacistična raznarodovalna politika*, str. 140, 141.

⁸ Prav tam.

⁹ ÖNB, *Verordnungs*, Jahrgang 1941–1945 in *Verordnungs*, Jahrgang 1941.

¹⁰ Ferenc: *Nacistična in raznarodovalna politika*, str. 145, 146.

¹¹ BArch, R2301/1969, Eingliederung von 4 bisher jugoslawischen Gemeinden in das Reichsgebiet, Berlin 18. 6. 1941.

večja pooblastila kot deželni svetniki v Rajhu.¹² Politični komisar je bil za svoja dejanja odgovoren le šefu civilne uprave, v zadevah, povezanih z nemštvom, pa pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva, ki je imel tudi svoj sedež na Bledu. Politični komisar je načeloval vsakemu okraju in v njem imel popolno oblast, primerljivo s tisto, ki jo je imel in izvrševal vodja civilne uprave na zasedenih območjih. Njemu je bil tudi osebno odgovoren, če ni izpolnil nalog, ki jih je dobil od civilne uprave.¹³

Zaradi pomanjkanja nemškega uradništva in da bi bila uprava na Spodnjem Štajerskem, Gorenjskem in v Mežiški dolini enaka kot v pokrajinah nekdanje Avstrije, so okraje preoblikovali v deželna okrožja. Na Spodnjem Štajerskem se je to zgodilo 1. 7. 1941, ko so najprej ukinili okraje in ustanovili pet podeželskih okrožij, in sicer Maribor podeželje, Ptuj, Celje, Trbovlje, Brežice in eno mestno okrožje Maribor mesto, nekdanji ljutomerski okraj pa so priključili deželnemu okrožju Radgona.¹⁴ Na Gorenjskem so takšno reorganizacijo izvedli 25. 7. 1941, veljati pa je začela 1. 8. 1941. Tako so ustanovili tri deželna okrožja, in sicer Kranj, Kamnik in Radovljica. Med zadnjimi območji, ki so doživela reorganizacijo civilne uprave za zasedena območja Koroške in Kranjske, je bil dravograjski okraj. Razdelili so ga 20. 1. 1942, in to tako, da so Dravograd priključili koroškemu deželnemu okrožju Wolfsberg, Mežiško dolino in Jezersko pa koroškemu deželnemu okrožju Velikovec.¹⁵ Na ta način so nemške oblasti občine Mežiške doline ponovno združile s Koroško in koroškim *gauom* ter nacistično Nemčijo. To nam potrjuje odredba z dne 28. 10. 1941, saj so bile, po pisanju civilne uprave sodeč, priprave na priključitev Mežiške doline Nemčiji končane in je bila pot do vključitve tega območja v sklop nemške države odprta. Čeprav je Mežiška dolina s tem postala del Nemčije, pa je bila na nekaterih delovnih področjih še vedno del zasedenih območij. S tem sta oba deželna svetnika (velikovški in wolfsberški) prevzela naloge prejšnjega političnega komisarja v političnem okraju Dravograd v okviru zasedenih območij Koroške in Kranjske.¹⁶ Prej omenjena okrožja so vodili okrožni politični komisarji, ki so jih 1. 2. 1942 preimenovali v deželne svetnike (*Landrat*), mariborskega pa v nadžupana (*Oberbürgermeister*).¹⁷ Posamezna deželna okrožja so svojo oblast in naloge izvajala v prvih letih vojne z izdajanjem odredb, katere so bile objavljene v uradnem glasilu deželnega okrožja. Nadzor nad delovanjem deželnih okrožij in pred njimi okrajev je izvrševal šef civilne uprave. Novi deželni svetniki pa so imeli tudi zmanjšane pristojnosti v primerjavi s prejšnjimi političnimi komisarji, saj so jim odvzeli pristojnosti v zadevah pravosodja, pošte, železnice in financ.¹⁸

Najnižja upravna stopnja oblasti je bila lokalna oblast in tudi na zasedenih območjih ni bilo nič drugače. Delovanje okupacijskih občin je bilo na začetku urejeno z občinskimi komisarji. Vodili so delovanje občin. Njihova naloga je bila skrbeti za uresničevanje odredb in zakonov v vsakdanjem življenju prebivalcev, ki jih je izdajal šef civilne uprave, vlada v Berlinu ali pa kar sam Hitler. Ob začetku okupacije so oblasti najprej ukinile vse dotedanje zakonske predpise, ki so

¹² Prav tam.

¹³ Ferenc: *Nacistična in raznarodovalna politika*, str. 145; ANK, Verordnungs und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung, Klagenfurt, 23. Mai 1941, Stück 3, Verordnung, betreffend die Pflicht zur Arbeit, str. 11.

¹⁴ Ferenc: *Nacistična in raznarodovalna politika*, str. 146, 147.

¹⁵ KDAC, Verordnungs und Amtsblatt, Veldes am 1. August, 1941, Stück 19, Verordnung vom 25. Juli 1941 über die Verwaltungsgliederung in den besetzten Gebieten, str. 197, 198, Verordnungs und Amtsblatt, Klagenfurt am 14. Jänner, 1942, Stück 1, Verordnung von 9. Jänner 1942 über die Verwaltung in Unterdrauburg und im Mießtal, str. 2.

¹⁶ ÖNB, Verordnungs, Nur gültig für den Bereich des politischen Kommissars in Unterdrauburg, Klagenfurt, 30. Oktober 1941, Stück 21, Verordnung vom 28. Oktober 1941 über die Verwaltungsgliederung des Mießtales, str. 143.

¹⁷ Ferenc: *Okupacijska uprava na Slovenskem*, str. 31–56.

¹⁸ Ferenc: *Nacistična in raznarodovalna politika*, str. 141–147.

urejali delovanje občin. Le-te so potem vodili občinski komisarji. Imenovali so jih politični komisarji. Vodili so lahko eno ali več občin skupaj.¹⁹ Občinski komisarji so bili pri svojem delu pri uveljavljanju državnih zakonov vezani na navodila političnega komisarja.²⁰ Vpeljava nemškega občinskega reda na Gorenjskem in v Mežiški dolini dne 26. 10. 1942 je naredila nekaj sprememb v upravi in delovanju občin. Pomenila je še en korak k združitvi zasedenih ozemelj z nemško državo. Podeljevanje nemškega občinskega reda je bilo v pristojnosti šefa civilne uprave. Ta status je podelil občinam, ki so si zelo uspešno prizadevale za čimprejšnjo vključitev v nemško državo. Nemški občinski red so pridobile tudi občine v Mežiški dolini in Dravogradu. Občini Dravograd je šef civilne uprave podelil status nemškega občinskega reda 8. 3. 1943, veljati pa je začel 1. 3. 1943. Bila je prva izmed občin na ozemlju Mežiške doline, ki jim je bil podeljen ta status.²¹ Sredi meseca aprila istega leta, natančneje 13. 4. 1943, pa so pridobile od šefa civilne uprave status nemškega občinskega reda tudi občine Črna na Koroškem, Mežica, Prevalje in Guštanj.²²

Tu bom končal kratek zgodovinski pregled nemške okupacijske uprave na zasedenih ozemljih. Ta malo daljši uvod naj bo kot predstavitev upravne strukture nemške okupacijske oblasti, saj je poznavanje te zelo pomembno pri iskanju arhivskega gradiva nemških okupacijskih oblasti v nemških in avstrijskih arhivih, ker je shranjeno v fondih nekdanjih ustvarjalcev tega gradiva. Ti ustvarjalci pa so bili nemška ministrstva, njihove službe oziroma referati v *gau-ih*, vodstvo *gauov* in samo vodstvo nacistične Nemčije.

Arhivsko gradivo v nemških arhivih

Gradivo nemškega okupatorja, ki je shranjeno v nemškem zveznem arhivu (*Bundesarchiv*), ni shranjeno samo v enem nemškem arhivu, tako da bi hranil vse gradivo iz obdobja nacionalsocializma, ampak je na nekaj lokacijah oziroma izpostavah nemškega zveznega arhiva po Nemčiji, in sicer glede na izvor. Pri tem imam v mislih gradivo nemških civilnih oblasti, gradivo nemških vojaških oblasti ter plakate, fotografije in propagandni material. Arhivsko gradivo nemških civilnih oblasti je shranjeno v izpostavi arhiva Berlin – Lichterfelde. Gradivo nemških vojaških oblasti je shranjeno v izpostavi arhiva v Freiburgu, gradivo propagandne narave, kot so plakati, pa je shranjeno v izpostavi arhiva v Koblenzu. Tovrstna porazdelitev arhivskega gradiva je bila v Nemčiji izvedena v več etapah, nazadnje v obdobju med letoma 2000 in 2010. Takrat so skrčili mrežo arhivov po vsej državi, zato pa je tudi precej arhivskega gradiva prišlo na nove lokacije. Za primerjavo lahko navedem, da je imel nemški arhiv samo v Berlinu do leta 2000 kar 20 lokacij oziroma izpostav. Po letu 2010, ko je bila reorganizacija nemških arhivov končana, pa so vse lokacije združili v eno, v t. i. Berlin Lichterfelde, ki je v prostorih nekdanje vojašnice. Samo iz preostalih berlinskih arhivov so na omenjeno lokacijo prepeljali čez 110 km arhivskega gradiva.²³

Naj izpostavim tudi nekatere omejitve, s katerimi se bo naključni razis-

¹⁹ KDAC, Verordnungs und Amtsblatt, Veldes am 14. November 1942, Stück 24, Durchführungsgsverordnung zur Verordnung über die einföhrung der Deutschen Gemeindeordnung in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains, str. 202–208.

²⁰ AS 1692, t. e. 1, An alle politische Kommissare, Veldes, 30. Juni 1941.

²¹ KDAC, Verordnungs und Amtsblatt, Veldes am 8. März 1943, Stück 3, Bekantmachung, betreffend die verleiung des Rechts der Deutschen gemeindeordnung an gemeinde Unterdrauburg, str. 16.

²² KDAC, Verordnungs und Amtsblatt, Veldes am 13. April 1943, Stück 4, Bekantmachung, betreffend die verleiungdes Rechts der Deutschen gemeindeordnung an die gemeinden Gutenstein, Prävalli, Mieß und Schwarzbach, str. 21.

²³ Hermann - Lange: *Das Bundesarchiv*, str. 19.

kovalec srečal, preden bo lahko brskal po tamkajšnjem arhivskem gradivu. V okviru raziskav za potrebe doktorske disertacije sem pregledal in preučil večino v nadaljevanju naštetih fondov arhivskega gradiva. Gradivo je možno iskati v spletnem vodniku po fondih, vendar je pred obiskom vsake izpostave arhiva smiselno povprašati tamkajšnje arhivarje, ali je arhivsko gradivo, ki smo ga našli v spletnem vodniku, shranjeno pri njih. Spletni vodnik po fondih ne razkriva lokacije oziroma izpostave arhiva, kjer je gradivo. Velik del tega gradiva je dostopen na mikrofilmih in na mikrofilmskih listih oziroma t. i. mikrofiših. Zato imajo tudi ustrezno veliko število mirkočitalcev, uporabnik pa jih lahko uporablja brez poprejšnjega naročila. Manjši del fondov je dostopen le v izvorni obliki. Gradivo je v največjem delu napisano v nemškem jeziku. Arhivsko gradivo, kot so plakati, pa je dostopno tudi prek spleta, vendar se je potrebno pred uporabo registrirati.²⁴ Fondi, naštetih v nadaljevanju, so navedeni v nemškem jeziku, kakor so v imenovani v vodniku po arhivskem gradivu. Tako bodo najlažje dosegljivi morebitnim naslednjim raziskovalcem. Za naziv arhiva *Bundesarchiv* je uporabljena kratica BArch, okrajšava naziva arhiva, ki jo je predpisal Arhiv.

V izpostavi nemškega zveznega arhiva Berlin Lichterfelde so ti fondii in dokumenti, ki se nanašajo na zasedeno slovensko ozemlje. Našteti so po območjih njihovega nastanka:

Ministrstvo za finance / Reichsfinanzministerium:

- ⊗ Bundesarchiv (dalje BArch), (Ime fonda) R 2 Reichsfinanzministerium, (Signatura) R 2/4245, (Vsebina) Schuldenwesen des Auslands, Abfindung der Inhaber von Obligationen der österreichischen Aktiengesellschaft Eisenbahnen Zeltweg-Wolfsberg und Unterdrauburg-Wöllan.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/9181, Allgemeine Angelegenheiten der Reichsbauverwaltung. Organisation und Geschäftsbetrieb, Behandlung von Verschluss-Sachen, Vorläufige Verwaltung der Untersteiermark, Kärntens und der Krain.- Erlasse des Führers vom 14. Apr. 1941.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/11867, Allgemeine innere Verwaltung, Jugoslawien.- Gebietsabtretungen an die Südsteiermark, an Kärnten und Krain.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/11868, Allgemeine innere Verwaltung, Kärnten, Krain, Untersteiermark, Bereitstellung von Geldmitteln zur Einrichtung von Zivilverwaltungen in den besetzten, ehemals jugoslawischen Gebieten, 1941.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/12695, Höhere Schulen, Finanzierung der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, Kärnten und Krain, 1942.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/13561, Sonstige öffentliche Kreditanstalten, Bankwesen und Bankenlage im allgemeinen, Kärnten.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/13614, Sonstige öffentliche Kreditanstalten, Bankwesen und Bankenlage im allgemeinen, Banken-, Sparkassen, Devisenangelegenheiten hinsichtlich der vermögensrechtlichen Auseinandersetzung über den ehemaligen Jugoslawischen Staat, Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains, Jg. 1941 und 1942.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/14570, Währung in Jugoslawien.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/15442a, Stützungsmaßnahmen

²⁴ Spletni vodnik oziroma iskalec arhivskega gradiva je dostopen na spletni strani <http://www.argus.bundesarchiv.de/>. Gradivo, kot so fotografije in plakati, pa je dostopno na spletni strani http://www.bild.bundesarchiv.de/index.php?switch_lang=de.

des Reichs für Metallerzgruben und Metallhütten, Bleiberger Bergwerksunion, Klagenfurt.

- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/17813a, Sachbetreffende und Firmen A - B, v. a. Aluminiumwirtschaft (F 60), Nutzung der Wasserkraft für die Elektrizitätsversorgung in Kärnten.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/17857, Reichsgau Sudetenland, Reichswirtschaftshilfe für Untersteiermark, Kärnten und Krain.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/18900, Sonstige soziale Maßnahmen (v. a. Berufsausbildung, Familien, Kleinrentner), Einführung des Landarbeiterwohnungsbaus in den besetzten Gebieten der Untersteiermark, Kärntens und Krains.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/20913, Verwaltungsangelegenheiten der Körperschaftssteuer, Veranlagung für 1941 für das Altreich, die ein- und angegliederten Gebiete sowie die besetzten Gebiete Kärntens und Krains.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/21539, Wirtschaftswesen, Sachbetreffen A-Z, Förderung der Wirtschaft in der Untersteiermark, Kärnten und Krain.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/21582, Wirtschaftswesen, Sachbetreffen A-Z, Brennstoffmangel im Gau Kärnten.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/22122, Rechte und Pflichten der Beamten, Kärnten und Krain.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/22153, Rechte und Pflichten der Beamten, Reichsgau Kärnten.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/22315, Besoldung, Orte in der Untersteiermark, Kärnten und Krain.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/25009, R 2/25010, R 2/25011, R 2/25012, R 2/25015, R 2/25017 Haushaltsrecht, Beiheft 15: Ehemals jugoslawische Gebiete (Untersteiermark, Kärnten, Krain).
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/25166, Wehr- und Kriegswirtschaftliche Maßnahmen, Gemeinschaftshilfe der gewerblichen Wirtschaft - Allgemeines, Beihilfegewährung im Elsaß, in Lothringen, in der Untersteiermark und den besetzten Gebieten Kärntens und Krains, 1942.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/27751, Geschäftsbereich des Reichsministeriums für Ernährung und Landwirtschaft einschließlich Reichsforstverwaltung, Kassel, Köln, Kärnten.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/27747, R 2/27747a, Geschäftsbereich des Reichsministeriums für Ernährung und Landwirtschaft einschließlich Reichsforstverwaltung, Elsaß, Hamburg, Hessen, Kärnten.
- ⊗ BArch, R 2 Reichsfinanzministerium, R 2/27807, Geschäftsbereich des Reichsministeriums für Ernährung und Landwirtschaft einschließlich Reichsforstverwaltung, Orte K, Klagenfurt, Kaar, Kosten, Klausenau.

Ministrstvo za promet – nemške železnice / Reichsverkehrsministerium, Eisenbahnen/Deutsche Reichsbahn:

- ⊗ BArch, R 5 Reichsverkehrsministerium, R 5/3347, Freifahrwesen, Freifahrwesen und Fahrvergünstigungen in Österreich, Untersteiermark, Kärnten und Krain sowie im Sudetengau.
- ⊗ BArch, R 5 Reichsverkehrsministerium, R 5/3292, Verpflichtungen aus dem Finanzausgleich mit übernommenen Eisenbahnverwaltungen, Untersteiermark, Kärnten und Krain.
- ⊗ BArch, R 5 Reichsverkehrsministerium, R 5/3271, Allgemeines, Kroatien (Untersteiermark, Kärnten und Krain).
- ⊗ BArch, R 5 Reichsverkehrsministerium, R 5/22998, Abgaben, Gebühren und Steuern, Einheitsbewertung von Grundstücken mit Baracken für

Zwangsarbeiter und Kriegsgefangene im Elsaß, in Lothringen, Luxemburg, der Untersteiermark, Kärnten und Krain.

- ◉ BArch, R 5 Reichsverkehrsministerium, R 5/3321, Eisenbahnrecht, Untersteiermark, Kärnten, Krain.
- ◉ BArch, R 5 Reichsverkehrsministerium, R 5/23047, Besoldungswesen, Nebeneinnahmen, Karte der Eisenbahnlinien in der Untersteiermark, Kärnten und Krain.

Državna pisarna / Reichskanzlei («Neue Reichskanzlei»)

- ◉ BArch, R 43 Reichskanzlei, R 43-II/137, Reichs- und Staatsangehörigkeit (1919–1945), Erwerb der Staatsangehörigkeit in den befreiten Gebieten der Untersteiermark, Kärnten und Krain vom 14. Okt. 1941.
- ◉ BArch, R 43 Reichskanzlei, R 43-II/170, Kirche (1919–1944), Kirchenverhältnisse (insbes. evangelische) im Reichsgau Wartheland und in den Reichsgauen Steiermark und Kärnten 1940–1943.
- ◉ BArch, R 43 Reichskanzlei, R 43-II/413a, Pass- und Fremdenwesen (1919–1945), Reiseverkehr mit dem Reichskommissariat Ukraine, mit Untersteiermark, Kärnten und Krain, mit Belgien, Frankreich und Italien 1940–1943.
- ◉ BArch, R 43 Reichskanzlei, R 43-II/425a, Beamtenwesen (1919–1945), Ernennungsrecht für Beamte in der Untersteiermark und in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains 1943.
- ◉ BArch, R 43 Reichskanzlei, R 43-II/616a, Allgemein, Reisebeihilfen für in der Untersteiermark und in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains eingesetzte verheiratete Polizeibeamte.
- ◉ BArch, R 43 Reichskanzlei, R 43-II/627, Einzelne Gebiete (nach Alphabet), Ortsklasseneinteilung in der Untersteiermark, Kärnten und Krain; dabei Karten zur Verwaltungsgliederung 1942–1944.
- ◉ BArch, R 43 Reichskanzlei, R 43-II/644a, Reichsverteidigung, Luftkrieg, militärische Besatzung und Sonstiges, Behandlung volks- und staatsfeindlichen Vermögens in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains (nur: Vermögen des ehem. jugoslawischen Staates, des Königshauses und des ehem. Draubanates).
- ◉ BArch, R 43 Reichskanzlei, R 43-II/942a, Schulwesen (1919–1945), Förderung der Hochschulen in den Reichsgauen Niederdonau, Oberdonau, Kärnten, Steiermark und Tirol nach einem Wunsch Hitlers.
- ◉ BArch, R 43 Reichskanzlei, R 43-II/1308c, Militär (1919–1945), Reichsarbeitsdienstpflicht.

Ministrstvo za prosveto in propagando / Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda:

- ◉ BArch, R 55 Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda, R 55/725, R 55/516, Haushaltsmittel für einzelne Propagandasparten, Aktivpropaganda und Volkstumspropaganda. Ausgaben der Reichspropagandaämter und der Abteilung Ost, Grenzlandarbeit in Kärnten, 1938–1942 in Bandenbekämpfung im Reichsgau Kärnten, 1944.
- ◉ BArch, R 55 Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda, R 55/1395, R 55/602, R 55/601, Propagandaerkundung und -auswertung, Meldungen, »Die Parole des Monats«, Mitteilungsblatt des Gaues Kärnten, Jg. 1942, Folge 1, RPA Kärnten (Klagenfurt) Propaganda im Altgau Kärnten, im doppelsprachigen Gebiet und im Oberkrain, Juli 1944; Personen aus Kärnten, Bekanntgabe von Standgerichtsurteilen.
- ◉ BArch, R 55 Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda, R 55/20818, Propagandaerkundung und -auswertung, Meldungen, Bericht

des Leiters des Reichspropagandaamtes Kärnten und der Propaganda-Abteilung beim Obersten Kommissar der Operationszone »Adriatisches Küstenland«.

Kulturna zbornica / Reichskulturkammer - Zentrale einschließlich Büro Hinkel:

- ⊙ BArch, R 56-I Reichskulturkammer, R 56-I/244, Zentrale einschließlich Büro Hinkel, Haushalt, Hessen-Nassau, Kärnten, Köln-Aachen, Kurhessen, Mainfranken.
- ⊙ BArch, R 153 Publikationsstelle Berlin-Dahlem, R 153/1510, Pflege von Beziehungen, ideelle und finanzielle Förderung des Deutschtums und von deutschen Forschern und Einrichtungen in Osteuropa, Enthält u.a.: »Die Windischen in Steiermark und Kärnten«.

Računsko sodišče / Rechnungshof des Deutschen Reiches:

- ⊙ BArch, R 2301 Rechnungshof des Deutschen Reiches, R 2301/1969, Fachakten, Südostgebiete.- Untersteiermark, Kärnten und Krain, Ungarn.
- ⊙ BArch, R 2301 Rechnungshof des Deutschen Reiches, R 2301/2802, R 2301/2803, R 2301/2804, Rechnungskontrolle in den einzelnen Staaten und Ländern, Untersteiermark, Kärnten und Krain.
- ⊙ BArch, R 2301 Rechnungshof des Deutschen Reiches, R 2301/3635, Prüfungsakten, Kärnten in Klagenfurt.- Rechnungsjahr 1942.
- ⊙ BArch, R 2301 Rechnungshof des Deutschen Reiches, R 2301/6541, R 2301/6542, R 2301/6543, Reichswirtschaftshilfe, Reichswirtschaftshilfe in den besetzten ehemals österreichischen Gebieten der Untersteiermark, Kärnten und Krains.
- ⊙ BArch, R 2301 Rechnungshof des Deutschen Reiches, R 2301/7094, Prüfungsakten, Kärnten- Rechnungsjahr 1939–1940.
- ⊙ BArch, R 2301 Rechnungshof des Deutschen Reiches, R 2301/8127, Reich und Länder, Reichsreform, eingegliederte und besetzte Gebiete.
- ⊙ BArch, R 2301 Rechnungshof des Deutschen Reiches, R 2301/8339, Zeitungsausschnittsammlung, Reichsverfassung, Reich, Länder und Gemeinden, Rechtswesen, eingegliederte und besetzte Gebiete, Untersteiermark, Kärnten und Krain, 1941–1943.

Ministrstvo za gospodarstvo / Reichswirtschaftsministerium:

- ⊙ BArch, R 3101 Reichswirtschaftsministerium, R 3101/9877, Gauwirtschafts- und Wirtschaftskammern, Kärnten – Klagenfurt.
- ⊙ BArch, R 3101 Reichswirtschaftsministerium, R 3101/30386, Eisen- und Metallerze, Mitteleuropäische Bergwerks GmbH, Klagenfurt (früher Miess bei Prävali, Kärnten).
- ⊙ BArch, R 3101 Reichswirtschaftsministerium, R 3101/30785, Steine und Erden (auch Ausland), Glimmer.- Bewirtschaftung, Rohstoffsicherung, Arbeitseinsatz, besonders in Osteuropa und Skandinavien, Partisanenkämpfe in Kärnten 1944.

Ministrstvo za prehrano in kmetijstvo / Reichsministerium für Ernährung und Landwirtschaft:

- ⊙ BArch, R 3601 Reichsministerium für Ernährung und Landwirtschaft, R 3601/3429, Lebens- und Futtermittelwirtschaft.- Allgemeines, v.a. Ernährungssicherung, Landwirtschaftskammer für Kärnten, Errichtung, Organisation und Geschäftsordnung.

Ministrstvo za delo / Reichsarbeitsministerium:

- ⊙ BArch, R 3901 Reichsarbeitsministerium, R 3901/20146, Erlasse, Schnellbriefe, Anordnungen, Durchführungsbestimmungen, Erlasse des Führers vom 14. Apr. 1941 über die vorläufige Verwaltung in der Untersteiermark, in den besetzten ehemals österreichischen Gebieten Kärntens und der Krain über die Erteilung von Weisungen an die Chefs der Zivilverwaltung in den besetzten ehemals österreichischen Gebieten der Untersteiermark, Kärntens und der Krain durch den Beauftragten für den Vierjahresplan, über die Festigung deutschen Volkstums in diesen Gebieten, 1941.

Generalna inšpekcija za nemške ceste / Generalinspektor für das Deutsche Straßenwesen:

- ⊙ BArch, R 4601 Generalinspektor für das deutsche Straßenwesen, R 4601/277, Technische Ausführung des Streckenbaus und Durchführung von Baumaßnahmen, Kärnten.
- ⊙ BArch, R 4601 Generalinspektor für das deutsche Straßenwesen, R 4601/101, Allgemeine Verwaltungsangelegenheiten der Landstraßen I. und II. Ordnung, Österreich, Kärnten, Wien.
- ⊙ BArch, R 4601 Generalinspektor für das deutsche Straßenwesen, R 4601/1690, Bauvorhaben, »Straßenverkehrstechnische Erschließung Kärntens«.- Arbeit von Franz Fuß, Leiter der Unterabteilung für Straßenwesen des Reichsstatthalters in Kärnten.

Ministrstvo za pošto / Reichspostministerium:

- ⊙ BArch, Reichspostministerium, R 4701/13939, 3.5. Warte- und Ruhestands- sowie Hinterbliebenenangelegenheiten, Versorgungsangelegenheiten der Volksdeutschen aus der Untersteiermark, Kärnten und der Krain.
- ⊙ BArch, Reichspostministerium, R 4701/13985, 3.3. Besoldung und Vergütung, Eingruppierung der volksdeutschen Beamten in der Steiermark, in Kärnten u. in der Krain in die Bes. O.- Allgemeines.

Podjetje Bank der Deutschen Luftfahrt AG / Bank der Deutschen Luftfahrt AG:

- ⊙ BArch, R 8121 Bank der deutschen Luftfahrt AG, R 8121/334, Firmen A–Z, Georg Graf von Thurn'sches Stahlwerk Streiteben AG, Gutenstein/Kärnten (Tochtergesellschaft der Böhler & Co. AG, Wien).

Državni zakladnik stranke NSDAP / Reichsschatzmeister der NSDAP:

- ⊙ BArch, NS 1 Reichsschatzmeister der NSDAP, NS 1/109, NS 1/114, Finanzplanung der Gaue, Essen – Kärnten.
- ⊙ BArch, NS 1 Reichsschatzmeister der NSDAP, NS 1/1286, Hauptamt III – Zentralpersonalamt, Gehaltserhöhungen im Bereich der Gauleitung Kärnten ab 1. Apr. 1940 (Namensliste).
- ⊙ BArch, NS 1 Reichsschatzmeister der NSDAP, NS 1/1355, NS-Frauensschaft, Gaue Hessen-Nassau und Kärnten.
- ⊙ BArch, NS 1 Reichsschatzmeister der NSDAP, NS 1/1362, Angeschlossene Verbände, Gaue Essen, Franken, Halle-Merseburg, Hamburg, Süd-Hannover, Hessen-Nassau und Kärnten.
- ⊙ BArch, NS 1 Reichsschatzmeister der NSDAP, NS 1/2481, Reichsjugendführung, Gebiet (31) Kärnten.
- ⊙ BArch, NS 1 Reichsschatzmeister der NSDAP, NS 1/2820, Hauptamt III –

Zentralpersonalamt, Gau Kärnten.

- ⊗ BArch, NS 1 Reichsschatzmeister der NSDAP, NS 1/3632, NS 1/3633, NS 1/3634, Aufnahmeanträge (Namentliche Listen), Gau Kärnten.
- ⊗ BArch, NS 1 Reichsschatzmeister der NSDAP, NS 1/3815, Anträge, An- und Abmeldungen.- Allgemeines und Einzelfälle, Gau Kärnten - Aufstellung über die Mitglieder in den Ortsgruppen.

Urad strankine pisarne / Partei-Kanzlei der NSDAP:

- ⊗ BArch, NS 6 Partei-Kanzlei, NS 6/75, Ernährung und Landwirtschaft.
- ⊗ BArch, NS 6 Partei-Kanzlei, NS 6/334, 1941, Statistik über kirchliche Verhältnisse in den Reichsgauen Wien, Niederdonau, Oberdonau, Salzburg, Tirol-Vorarlberg, Steiermark und Kärnten.
- ⊗ BArch, NS 6 Partei-Kanzlei, NS 6/340, 1943, Volkspolitische Gleichsetzung des gemischtsprachigen Gebietes des Gaues Kärnten.
- ⊗ BArch, NS 6 Partei-Kanzlei, NS 6/390, Geld- und Kapitalmarkt, Währungsumstellung in Kärnten, Krain und Untersteiermark.
- ⊗ BArch, NS 6 Partei-Kanzlei, NS 6/816, Schule und Hochschule,
- ⊗ BArch, NS 6 Partei-Kanzlei, NS 6/821, 1941, Einreise in die besetzten ehemaligen österreichischen Gebiete der Untersteiermark, Kärnten und Krain.
- ⊗ BArch, NS 6 Partei-Kanzlei, NS 6/821, 1941, Parteiaufbau in den besetzten Gebieten der Untersteiermark, Kärntens und der nördlichen Krain.
- ⊗ BArch, NS 6 Partei-Kanzlei, NS 6/866, Führerkorps der NSDAP, Besetzung der Gauleiterstellen in den Gauen.

Vodja propagande v stranki NSDAP / Reichspropagandaleiter der NSDAP:

- ⊗ BArch, NS 18 Reichspropagandaleiter der NSDAP, NS 18/337, Rundfunk, Rundfunkversorgung des Gaues Kärnten, Dez. 1941.
- ⊗ BArch, NS 18 Reichspropagandaleiter der NSDAP, NS 18/860, Reichspropagandaleiter, Stabsleiter: Allgemeines und Dienststellenverwaltung, Ernennung von Friedrich Rainer zum Gauleiter von Kärnten, 1941.
- ⊗ BArch, NS 18 Reichspropagandaleiter der NSDAP, NS 18/981, Einzelne Gaue, Kärnten.

Štab državnega vodje SS / Persönlicher Stab Reichsführer-SS:

- ⊗ BArch, NS 19 - Persönlicher Stab Reichsführer-SS, NS 19/166, Landbeschaffung in Kärnten aus kirchlichem Besitz (Fernschreiben des Gauleiters und Reichsstatthalters in Kärnten, Rainer).
- ⊗ BArch, NS 19 - Persönlicher Stab Reichsführer-SS, NS 19/1676, Einschränkung und Stilllegung nicht kriegswichtiger Aufgaben sowie Personalabbau beim Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums.
- ⊗ BArch, NS 19 - Persönlicher Stab Reichsführer-SS, NS 19/2251, (... Ausbau der Straßen und Pässe in Kärnten und Oberkrain, Dez. 1942).
- ⊗ BArch, NS 19 - Persönlicher Stab Reichsführer-SS, NS 19/2378, Aussiedlung der Slowenen und Ansiedlung der Gottschee-Deutschen in der Untersteiermark und in Krain.
- ⊗ BArch, NS 19 - Persönlicher Stab Reichsführer-SS, NS 19/3873, Personenbezogene Vorgänge (Inland) »Besonderes«.- Einzelfälle.

Glavni urad stranke NSDAP za lokalno politiko / Hauptamt für Kommunalpoli-

tik:

- ⊗ BArch, NS 25 Hauptamt für Kommunalpolitik, NS 25/238, NS 25/239, NS 25/396, Gau Kärnten, Gauamtlicher Schriftwechsel.- Tätigkeitsberichte und Schriftwechsel mit den Gauämtern sowie mit Institutionen und Personen in den Gaubereichen in Personelle Angelegenheiten der Gauämter in den Gauen.
- ⊗ BArch, NS 25 Hauptamt für Kommunalpolitik, NS 25/827, Zentralamt, Kommunalpolitik in den neuen Gebieten des Gaues Kärnten.

Arhiv stranke NSDAP / Hauptarchiv der NSDAP:

- ⊗ BArch, NS 26 Hauptarchiv der NSDAP, NS 26/143, Gaue und Kreise, Gau Kärnten.
- ⊗ BArch, NS 26 Hauptarchiv der NSDAP, NS 26/2123, Alltag im Dritten Reich, Reichs-Spinnstoff-Sammlung im August 1941 – Plakate.

Po reorganizaciji nemškega zveznega arhiva od leta 2000 do 2010 je bilo gradivo propropagandnega značaja, predvsem plakati, preneseno iz ostalih izpostav arhiva in shranjeno v izpostavi nemškega arhiva v Koblenzu. Gradivo, ki je shranjeno v izpostavi arhiva v Koblenzu in se nanaša na nemško okupacijo slovenskega prostora med drugo svetovno vojno, je naslednje:

Nationalsozialistično gospostvo v Nemčiji in Evropi / Nationalsozialistische Herrschaft in Deutschland und Europa:

- ⊗ BArch, Plak 3 Nationalsozialistische Herrschaft in Deutschland und Europa, Plak 3/3/55/01 bis 29, Besetzte Gebiete in Südeuropa, Chef der Zivilverwaltung in den besetzten Gebieten Kärntens und Krains.
- ⊗ BArch, Plak 3 Nationalsozialistische Herrschaft in Deutschland und Europa, Plak 3/3/56/01 bis 64, Besetzte Gebiete in Südeuropa, Reichspropagandaamt Kärnten, Gaupropagandaamt Kärnten.
- ⊗ BArch, Plak 3 Nationalsozialistische Herrschaft in Deutschland und Europa, 3/3/53/01 bis 67, Chef der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, Höherer SS- und Polizeiführer im Wehrkreis XVIII, nachgeordnete Behörden.

Arhivsko gradivo, ki je nastalo pri delovanju nemških vojaških in policijskih oblasti, je shranjeno v izpostavi arhiva v Freiburgu. Fondi, zanimivi za proučevanje nemške okupacije na slovenskih tleh med drugo svetovno vojno, so naslednji:

Urad vojaškega poveljstva / Allgemeines Heeresamt:

- ⊗ BArch, RH 15 OKH/Allgemeines Heeresamt, RH 15/107K, Anschluß Österreichs, Skizzen zum alten und neuen Grenzverlauf des Deutschen Reiches zu Kärnten und der Steiermark, 30. Apr. 1944.

Generalštab nemške vojske / Generalstab des Heeres:

- ⊗ BArch, RH 2 Oberkommando des Heeres/Generalstab des Heeres, RH 2/688, Besetzung und Aufteilung Jugoslawiens, Grenzziehung zu Kärnten und der Steiermark sowie Abgrenzung des deutschen und des italienischen Besatzungsgebietes.

Poveljstvo nemške vojske / Wehrmachtführungsstab:

- ⊙ BArch, RW 4 Oberkommando der Wehrmacht/Wehrmachtführungsstab, RW 4/147, Organisation, Dienstanweisung für Militärbevollmächtigte in den besetzten Gebieten (Entwurf, 22. Feb. 1941 Führererlaß über die vorläufige Verwaltung in den besetzten ehemals österreichischen Gebieten Kärnten und der Krain, 14. Apr. 1941).

Oborožitvena inšpekcija / Rüstungsinspektionen:

- ⊙ BArch, RW 20 Rüstungsinspektionen, RW 20-18/22, Rüstungsinspektion XVIII (Salzburg), Sabotage bei der KIG, Assling am 3. Apr. 1944 Lage in Oberkrain/Kärnten« Kärnten Bandenunruhen« im Mießtal, Überfall auf die Mitteleuropäische Bergwerks-AG in Mieß, 4. Mai 1944.

Oborožitveno poveljstvo Gradec / Rüstungskommando Graz:

- ⊙ BArch, RW 21-24 Rüstungskommando Graz, RW 21-24/10, Rüstungskommando Graz, Bericht über den Stand der Energieversorgung in Kärnten.

Oborožitveno poveljstvo Celovec / Rüstungskommando Klagenfurt:

- ⊙ BArch, RW 21-33 Rüstungskommando Klagenfurt, RW 21-33/8, Rüstungskommando, Sitzung der Unterkommission Kärnten der Rüstungskommission XVIII Klagefurt.
- ⊙ BArch, RW 21-33 Rüstungskommando Klagenfurt, RW 21-33/13, Rüstungskommando, Klagenfurt, Kärnten - Strassenverkehrslage.
- ⊙ BArch, RW 21-33 Rüstungskommando Klagenfurt, RW 21-33/14, Rüstungskommando Klagenfurt, Kärnten - Schadensbericht über Fliegerangriffe am 25. Juli 1944.

Policijske postaje v Jugoslaviji / Polizeidienststellen in Jugoslawien:

- ⊙ BArch, R 70-Jugoslawien Deutsche Polizeidienststellen in Jugoslawien, R 70-Jugoslawien/9, R 70-Jugoslawien/10, R 70-Jugoslawien/11, Höherer SS- und Polizeiführer im Wehrkreis XVIII.
- ⊙ BArch, R 70- Jugoslawien Deutsche Polizeidienststellen in Jugoslawien, R 70-Jugoslawien/12, R 70-Jugoslawien/13, R 70-Jugoslawien/14, KdS in den besetzten Gebieten Kärnten und Krain,
- ⊙ BArch, R 70-Jugoslawien Deutsche Polizeidienststellen in Jugoslawien, R 70-Jugoslawien/15 (ter vsi naslednji do vključno številke 28) und R 70-Jugoslawien/101, R 70-Jugoslawien/102, R 70-Jugoslawien/103, Befehlshaber der Ordnungspolizei Alpenland und Gendarmerie,

Naj izpostavim še eno vrsto arhivskega gradiva, ki pa ga sicer nismo našli v nemških arhivih, ampak v avstrijski nacionalni knjižnici na Dunaju (*Österreichische Nationalbibliothek*). To gradivo je poseben uradni list, ki ga je nemška okupacijska oblast izdajala samo za območje Mežiške doline. Uradni listi se je imenoval *Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung für die besetzten Gebiete Kärntens und Krains, Nur gültig für den Bereich des politischen Kommissars in Unterdrauburg* oziroma *Uradni list šefa civilne uprave za zasedena območja Koroške in Kranjske, veljaven samo na področju političnega komisarja v Dravogradu*. Samostojen uradni list za Mežiško dolino so nemške oblasti izdajale samo do konca leta 1941. Takrat so ga zaradi racionalizacije ukinili. Izdajanje določil v povezavi z Mežiško dolino pa so prevzeli uradni list šefa

civilne uprave za zasedena območja Koroške in Kranjske, uradni list deželnega okrožja Wolfsberg in uradni list deželnega okrožja Velikovec.

Sklep

Med vzroki za to, da je toliko gradiva o nemški okupaciji slovenskega ozemlja v nemških arhivih, je gotovo najpomembnejši ta, da je bila nacistična Nemčija po svoji ureditvi na prvi pogled precej regionalizirana država, torej razdeljena na gawe in province, in naprej na okrožja. A hkrati je bila tudi zelo centralizirana, saj je bila vsa izvršilna oblast skoncentrirana v državnih namestnikih oziroma *gauleiterjih*, ki so bili vodje gauov, ter šefih civilnih uprav zasedenih območij, ki pa so bili neposredno podrejeni eni osebi, to je Adolfu Hitlerju. Zato ne preseneča, da sta šef civilne uprave za zasedena območja Koroške in Kranjske in šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko pri izvajanju nemške okupacijske politike sodelovala z najvišjimi državnimi in strankarskimi organi ter celo s samim Hitlerjem, ki sta mu bila sicer neposredno podrejena. O tem priča tudi precej korespondenčnega gradiva, nastalega med okupacijskimi oblastmi na slovenskih tleh, in vodstvom nemške države v Berlinu. Zato tudi ne preseneti, da je prav v nemških arhivih toliko arhivskega gradiva v zvezi z nemško okupacijo na Slovenskem med drugo svetovno vojno. Upam, da sem s skromnim prispevkom nekoliko približal in populariziral med raziskovalci gradivo nemških civilnih oblasti, ki se nanaša na nemško zasedbo slovenskih dežel med drugo svetovno vojno in je shranjeno v nemških arhivih. Zaradi oddaljenosti nemških arhivov bi ob kakšnem ugodnejšem času kazalo to gradivo v obliki kopij prepeljati v slovenske arhive in s tem dopolniti vrzel, ki se zagotovo kaže v zvezi s tovrstnim gradivom nemških okupacijskih oblasti.

VIRI IN LITERATURA

VIRI

Arhiv Republike Slovenije (AS)

- AS 1692, Občina Guštanj (1941–1945), t. e. 1

Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB)

- Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung für die besetzten Gebiete Kärntens und Krains, Nur gültig für den Bereich des politischen Kommissars in Unterdrauburg, (= Verordnungs), Klagenfurt, 23. Mai 1941, Stück 3
- Verordnungs, Nur gültig für den Bereich des politischen Kommissars in Unterdrauburg, Klagenfurt, 30. Oktober 1941, Stück 21

Bundesarchiv Koblenz (BArch)

- R2301/1969, Eingliederung von 4 bisher jugoslawischen Gemeinden in das Reichsgebiet, Berlin 18.6.1941

Koroški deželni arhiv Celovec (KDAC)

- Verordnungs und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung für die besetzten Gebiete Kärntens und Krains, Nicht gültig für den Bereich des politischen Kommissars in Unterdrauburg, (= Verordnungs und Amtsblatt), Veldes am 1. August, 1941, Stück 19
- Verordnungs und Amtsblatt, Klagenfurt am 14. Jänner, 1942, Stück 1
- Verordnungs und Amtsblatt, Veldes am 14. November 1942, Stück 24

- Verordnungs und Amtsblatt, Veldes am 8. März 1943, Stück 3
- Verordnungs und Amtsblatt, Veldes am 13. April 1943, Stück 4.

LITERATURA

Ferenc Tone: *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*. Maribor: Obzorja, 1968 (Knjižnica NOV in POS; 35).

Ferenc Tone: Okupacijska uprava na Slovenskem in njeno gradivo. V: *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 20 (1980), št. 1–2, str. 31–56.

Hermann, Tobias - Lange, Manuela: *Das Bundesarchiv: Dienstleister für Forschung, Öffentlichkeit und Verwaltung*. Koblenz: Bundesarchiv, 2012.

Stückler Valentin: *Duhovnik med okupacijo in revolucijo. Spomini nemškega župnika v Mežiški dolini iz vojnih in prvih povojnih let*. Celovec: Mohorjeva družba, 1987.

Žolnir, Bogdan - Pavlin, Mile: *Protifašistični odpor. Koroška – od začetkov vstaje do konca leta 1943*. Celovec: Drava, 1994.

ZUSAMMENFASSUNG

DAS BESETZTE SLOWENISCHE GEBIET BETREFFENDES ARCHIVGUT DER DEUTSCHEN BESATZUNGSMACHT IN AUSLÄNDISCHEN ARCHIVEN UND BIBLIOTHEKEN

Anfang April 1941 waren die Vorbereitungen Nazideutschlands auf den Krieg gegen das damalige Königreich Jugoslawien auf dem Höhepunkt. Der deutsche Angriff begann daraufhin am 6. April 1941, und schon nach 14 Tagen kapitulierte die jugoslawische Armee. Der jugoslawische Staat wurde außer von Deutschland auch vom Königreich Italien und vom Königreich Ungarn angegriffen. Die deutsche Besatzungsmacht besetzte im slowenischen Gebiet Spodnja Štajerska (Untersteiermark), Gorenjska (Oberkrain), das Mießtal und vier Dörfer in Prekmurje (Übermurgebiet). Nach einer interimistischen Militärverwaltung wurden diese Gebiete der deutschen Zivilverwaltung unterstellt, Oberkrain mit dem Mießtal und die Untersteiermark einer Sonderverwaltung. Diese zwei Gebiete der Zivilverwaltung wurden von zwei Chefs geleitet, die Hitler unmittelbar unterstellt waren und auch von Hitler ernannt wurden. Die deutschen Ministerien und Institutionen der NSDAP errichteten in diesen Gebieten eigene Außenstellen und halfen so bei deren Okkupation und Germanisierung. Gerade aufgrund der institutionellen Verbindungen des besetzten slowenischen Gebiete mit den NS-staatlichen Institutionen ist heute in deutschen Archiven viel Archivgut erhalten, das die deutsche Besatzung betrifft. Nach der Reorganisation der Archivtätigkeit in Deutschland zwischen den Jahren 2000 und 2010 wurde das Archivgut der deutschen Zivilverwaltungen in einer Außenstelle des Deutschen Bundesarchivs Berlin Lichterfelde, das Material der deutschen Militärbehörden in einer Außenstelle des Archivs Freiburg und das Propagandamaterial wie etwa Plakate und Bekanntmachungen in einer Außenstelle des Archivs Koblenz aufbewahrt. Außer dem in den deutschen Archiven aufbewahrten Material ist für die deutsche Besatzung der slowenischen Gebiete auch das Archivgut von Bedeutung, das die Österreichische Nationalbibliothek Wien aufbewahrt. Dieses Material ist vor allem in Form von Amtsblättern erhalten, die von den deutschen Behörden in den besetzten slowenischen Gebieten herausgegeben wurden. Besonders interessant ist das von der deutschen Besatzungsmacht im Jahr 1941 herausgegebene Amtsblatt für das Mießtal.

1.04 Strokovni članek

UDK 336.025(497.4Ljubljana)"1941/1945"

Prejeto: 1. 4. 2014

Finančna direkcija v Ljubljani 1941–1945

PAVLE ČELIK

mag., poveljnik Slovenske milice v pokoju
Tbilisijska 54, SI-1000 Ljubljana

Izveček

Finančna direkcija v Ljubljani je začela delovati leta 1864 in je delovala do razpada Avstro-Ogrske in nadaljevala delo pod novo oblastjo. Pristojna je bila za slovensko ozemlje v okviru nove države, kraljevine južnih Slovanov. Po kapitulaciji Kraljevine Jugoslavije je ta direkcija nadaljevala delo, vendar omejena le na tisti del slovenskega ozemlja, ki je pripadel Kraljevini Italiji in se je imenoval Ljubljanska pokrajina. Bila je pod nadzorom italijanskih zasedbenih oblasti, osebje pa je bilo večinoma isto kot v predvojnem času. Pobirala je dajatve za državo in za vzdrževanje pokrajinskih oblasti. Ko je Italija kapitulirala, so Ljubljansko pokrajino zasedli Nemci in direkcija je naprej delovala pod nemško zasedbo in na istem ozemlju. Na njeno delovanje so vplivale vojne razmere, zlasti partizanski odpor okupatorjem. To je veljalo zlasti za finančno stražo, ki je opravljala terensko nadzorno službo.

Abstract

FINANCE DIRECTORATE IN LJUBLJANA 1941-1945

Founded in 1864, the Finance Directorate in Ljubljana operated until the fall of the Austro-Hungarian Monarchy and then continued its operations under new authorities and covered the Slovenian territory within the newly created kingdom of the Southern Slavs. Following the capitulation of the Kingdom of Yugoslavia, the directorate continued its work but its competences became restricted to the Province of Ljubljana, a Slovenian territory that came under the rule of the Kingdom of Italy. Collecting taxes for the state and for the maintenance of provincial authorities, the directorate was supervised by Italian occupation authorities, while the personnel remained much the same as they were before the war. After Italy's surrender in 1943, the Province of Ljubljana was occupied by German forces but the directorate still continued its work, covering the same territory as before. Its operations were affected by the war, particularly by the partisan resistance against the occupying forces. This was particularly true for the financial guard in charge of field supervision.

Ključne besede:

finančna
direkcija,
zahteve
okupatorja do
zaposlenega
osebja slovenske
narodnosti,
protipartizanska
zborovanja v
Ljubljani,
finančni stražniki

Key-words:

finance
directorate,
demands of
occupying forces
toward personnel
of Slovenian
nationality,
participation at
anti-partisan
meetings in
Ljubljana,
financial guard

Ko sem prebiral arhivsko gradivo za študijo o finančni straži v času naše kraljevine, ga je bilo toliko, da ga ni bilo mogoče vsega objaviti v knjigi, ki je leta 2012 izšla pri založbi Modrijan v Ljubljani. Treba ga je bilo skržiti in nastalo je vprašanje, kaj izločiti. Po navadi je to za pisca precej težavno vprašanje. Odločil sem se, da bom v knjigi zelo skrčil tudi poglavje o delovanju finančne direkcije v Ljubljani med okupacijo. Zato ne bo odveč, če nekatere zanimivejše plati njene delovanja v letih 1941–1945 objavim tu. Pri tem sem zaradi celovitosti in preglednosti vsebine ohranil tudi nekaj odstavkov iz prej omenjene knjige.

Izročilo iz cesarsko kraljevih časov

Po razpadu Avstro-Ogrske je v Ljubljani nadaljevala svoje delo dotedanja cesarsko-kraljeva finančna direkcija, seveda po navodilih beograjskih in ljubljanskih oblasti in pod domačim, slovenskim vodstvom. Delovala je v istih prostorih, to je na sedanjem Krekovem trgu št. 1, kjer je danes Nadškofijski arhiv.

Večina moštva nekdanje finančne straže je svoje delo nadaljevala tudi pod novo oblastjo in ji je morala priseči. Njene naloge so ostale podobne: skrbela je za nadzor nad izvajanjem predpisov, ki so določali tako imenovane posredne dajatve državi, za katere se je uveljavil skupni izraz pristojbine. Šlo je zlasti za carine, državne monopole, takse in kolkovine ter trošarine. Neposredni davki so bili v pristojnosti okrajnih glavarstev, za katera se je kmalu uveljavila srbska beseda sreska načelstva. Finančna straža se je – zlasti na predlog slovenskih starešin – kmalu sicer preimenovala v finančno kontrolo, a je šlo predvsem ali zgolj za spremembo imena. Nisem se mogel znebiti domneve, da starešine te straže niso hotele biti stražniki, pač pa kontrolorji. To pa se je kmalu pokazalo kot bumerang, saj so se finančni kontrolorji tako rekoč ves čas hoteli po socialnem položaju primerjati z orožniki in državnimi policijskimi stražniki, a niso uspeli tudi zato, ker niti formalno ni šlo za državno stražo, pač pa za kontrolo. Sicer pa so jim ljudje pri nas ves čas rekli finančni stražniki, financarji ali zgolj financi.

Finančna kontrola je bila izvršilni organ finančnih oblastev in ni smela denarno kaznovati kršilcev predpisov, katere je nadzorovala. O ugotovljeni kršitvi so podali le prijavo na pristojno finančno oblastvo. Pravica kaznovanja je pripadala finančnim uradnikom pri finančni direkciji v Ljubljani ali okrajnim glavarstvom. Na ta način so oblasti onemogočile, da bi stražnikom neposredno očitali pristransko delovanje v korist državne blagajne. Ta kontrola torej ni bila prekrškovni organ, kot bi rekli danes.

Pri načrtovanju obrambnih priprav Kraljevine Jugoslavije so računali tudi na finančno kontrolo, zato so jim odredili tako imenovani vojni razpored. Praviloma so bili predvideni za okrepitev orožniških enot. Tako je bilo 14 financarjev iz oddelkov Ptuj, Ptujška Gora in Sv. Lenart v Slovenskih goricah z vojaškim razporedom z dne 29. oktobra 1940 predvideno za priključitev ptujski orožniški četi. Po napadu na Jugoslavijo so se napotili na Ptuj, a so ostali v Šmarju pri Jelšah in od tam 10. aprila 1941 poslali Finančni direkciji v Ljubljani z roko napisano vprašanje, kaj morajo storiti. V direkciji so na rokopis pripisali, da vprašanje ni več aktualno in ga dali na stran.¹

Finančna direkcija ostane

Tedaj so Slovenijo že zasedle tri vojske in okupatorji so na našem ozemlju vzpostavili svojo oblast. K nam so pripeljali svoj vojaški in upravni aparat, tudi »financarje«.

¹ AS 109, fasc. pr. 1941, spis št. 35.

Slovensko ozemlje pod italijansko zasedbo je merilo okoli 4.550 kvadratnih kilometrov in je štel 336.279 prebivalcev. Kmalu, 3. maja 1941, je dobilo naziv Ljubljanska pokrajina.² Oblast je izvajal visoki komisar. V Ljubljani je še naprej delovala nekdanja (Dravska) finančna direkcija, seveda na skrčenem ozemlju, ki je obsegalo novo Ljubljansko pokrajino.³ Vsi davki, neposredni, poslovni, takse, trošarine, carine itd. so bili še naprej v veljavi.⁴ Šef finančne direkcije v Ljubljani je ostal in postal Josip Mosetizh, priimek so različno pisali, a bil je primorski uradnik, ki je pred italijansko oblastjo prebežal v Jugoslavijo.

23. aprila 1941 je razposlal okrožnico podrejenim uradom, s katero je naročal dosledno delovno disciplino uslužbencev, saj naj bi popustila. Glede na skrčeno območje direkcije je pričakovati redukcijo zaposlenih, je menil.⁵ Že 12. maja 1941 je razposlal novo okrožnico, kjer je omenil možnost, da bi se odvečno moštvo zaposlilo na tistem ozemlju nekdanje banovine Hrvaške, ki so ga zasedle italijanske čete. Pogoj za to pa je znanje italijanskega jezika v govoru in pisanju, o čemer bodo potekali izpiti. Zato je priporočil učenje tega jezika.⁶ V okrožnici 1. julija 1941 je sporočal vsem enotam finančne kontrole, da se pripravlja nadzor teh enot, ki ga bodo opravljali predstavniki finančnega ministrstva iz Rima in ljubljanske finančne direkcije. Zaradi tega nadzora so morali biti starešine v pisarnah, da bi lahko ustno upravičili stanje moštva. Red v enotah mora biti na visoki ravni.⁷

Ta direkcija je 26. julija 1941 pisala vsem oddelkom finančne kontrole o postopku s *Finansijskim zbornikom* za leto 1941, uradnim glasilom ministrstva za finance v Beogradu, ki je prenehal izhajati. Vpisati ga je bilo treba med inventar, dati vezati ali zaviti v ovojno polo, tako tudi prejšnje popolne letnike tega glasila.⁸

Glavno poveljstvo kraljeve finančne straže v Rimu je 17. novembra 1941 izdalo naredbo številka 66. Sklicevala se je na kraljevo naredbo z dne 3. februarja 1923, ki je določala, da gre tisti del denarnih kazni za prestopke katerekoli vrste, ki je pripadal vojakom [pripadnikom] finančne straže, v skupni sklad pripadnikov te straže. To je treba razumeti tako, da velja za vse vojake te stroke, ne glede na to, kje opravljajo službo, je naročil glavni poveljnik te straže, armadni general A. Aymonio.⁹ To je pomenilo, da se je ta okrožnica nanašala tudi na finančno kontrolo v Ljubljanski pokrajini, saj je postala del celotnega moštva te straže v kraljevini Italiji.

Italijanska gozdna milica

Šef gozdne uprave razlaščenih gozdov v Kočevju, ki je delovala naprej, je 26. aprila 1941 poročal kraljevemu civilnemu komisarju za okraj Kočevje o škodi pri tej upravi, ki so jo povzročili kočevski Nemci.

Ti so 16. aprila 1941 oboroženi vdrli v poslopje gozdne uprave v Kočevju, napodili zaposlene, zapečatili arhive in urad zastražili, nato pa iz blagajne odnesli 42.850 dinarjev. Odpeljali so tudi službeni avto, znamke Ford, št. 2-1761, uporabljati sta ga začela dva zasebnika v Kočevju. Istega dne so oboroženi Koče-

² Ustanovitev Ljubljanske pokrajine. V: *Sl. list za Ljubljansko pokrajino*, št. 37/41, 7. maj 1941.

³ Prezem civilnih oblasti po kr. civilnem komisariatu za zasedeno slovensko ozemlje. V: *Sl. list kr. civilnega komisariata za zasedeno slovensko ozemlje*, št. 33/41, 23. april 1941.

⁴ Nadaljnje pobiranje dosedanjih davkov in taks na zasedenem slovenskem ozemlju. V: *Sl. list kr. civilnega komisariata za zasedeno slovensko ozemlje*, št. 34/41, 26. april 1941.

⁵ AS 109, fasc. pr. 1941, spis št. 7.

⁶ AS 109, fasc. pr. 1941, spis št. 24.

⁷ AS 109, fasc. pr. 1941, spis št. 52.

⁸ AS 109, fasc. brez oznake, ovoj Finančna kontrola, spis št. 2/35-VII.-1941.

⁹ AS 109, fasc. 1941, 3001-0000, spis št. 4031.

varji iz logarskih hiš Travnik, Gotenica in Podstenice odnesli lovsko orožje in revolverje gozdarjev. Naslednji dan so to storili v gozdarski hiši Ravne v občini Kočevska Reka. Zasegli so tudi daljnogleda, gozdarska kladiva za žigosanje lesa ter odnesli ključe.¹⁰

Italijanska okupacijska oblast je med drugim pri nas vzpostavila tudi svojo državno gozdno milico. Bila je ena od specialnih milic, ustanovljena pa je bila z odlokom 15. maja 1926.¹¹ V Ljubljani je bilo poveljstvo te milice za Ljubljansko pokrajino na ravni kohorte, kar bi ustrezalo bataljonu. Najprej je bil na tem položaju ing. Giuseppe Pepe, centurion [kapetan], za njim pa dr. Dagoberto Giugliarelli, senior [major]. Pri začasni državni upravi razlaščenih gozdov v tej direkciji so postavili komisarja. To je bil praviloma poveljnik državne gozdne milice za Ljubljansko pokrajino. Poveljnik je imenoval poveljnika oddelka te milice za okoliše gozdnih uprav, za kočevsko gozdno upravo je to postal Albert Baridon. Ko so Ljubljansko pokrajino leta 1943 zasedli Nemci, je šef Pokrajinske uprave v Ljubljani za predsednika tečasne uprave imenoval ing. Antona Šivica.¹²

Finančna straža sredi leta 1941

Visoki komisar Ljubljanske pokrajine je 30. junija 1941 poslal okrožnico vsem podrejenim uradom, tudi finančni direkciji v Ljubljani. Zahteval je, da mu do konca avgusta posredujejo podatke o osebju te direkcije, in sicer: priimek, ime in očetovo ime, kraj in dan rojstva, občino domovinske pristojnosti, veroizpoved, raso (arijec, nearijec), šolsko izobrazbo, katere posle trenutno opravlja, zvanje [naziv] in položaj, službena leta, ki štejejo v pokojnino, celotne mesečne prejemke, predlog: a) ali naj ostane na sedanjem službenem mestu; b) ali ga je treba upokojiti; c) ali ga kaže postaviti na razpoloženje.

Direkcija je sezname poslala 27. avgusta 1941, in sicer po organizacijskih enotah. V odseku za finančno kontrolo v tej direkciji je delalo osem uslužbencev. Vodja odseka je bil Feliks Vehovec, rojen 17. maja 1901 v Žužemberku. Končal je osem razredov gimnazije z maturo. Pri vseh je bilo navedeno, da so rimskokatoliške vere, arijci in vsi naj bi ostali na delovnih mestih.

Poseben seznam je vključeval zahtevane podatke o enotah finančne kontrole. Bilo je 52 enot, in sicer 4 glavni oddelki, 23 oddelkov in 25 pododdelkov [ohranili so star naziv ogranek].

Glavni oddelek v Dolenjem Logatcu je vodil starešina Ivan Kuralt, imel pa je še šest drugih financarjev. Delil se je na 4 oddelke in 6 pododdelkov. Pododdelki so bili v Hotedršici, vodja Franc Fajs in trije možje; na Kalcah, vodja Franc Petkovšek in dva moža; v Rovtah, vodja Vincenc Potočnik in dva moža; v pododdelku Gruden je bil le en mož. V oddelku v Cerknici so bili starešina Jožef Mertelj in še štirje financarji. Oddelek v Ložu je vodil Pavel Poženel s tremi možmi; pododdelek v Leskovi dolini je vodil Andrej Pavlina, poleg njega sta bila še dva moža. Oddelek na Planini je vodil Andrej Pavlina, poleg njega je bilo osem mož in eden pri carinarnici. Na oddelku Rakek je bil starešina Gašper Markelj in štirje možje. Na pododdelku Postumia [Postojna] je bil vodja Josip Rudolf in deset mož.

Glavni oddelek finančne kontrole v Kočevju je vodil Leopold Conradi, v uradu pa je imel še štiri možje. Razdeljen je bil na tri oddelke in en pododdelek. Oddelek v Fari je vodil Viktor Čop in je štel še dva moža; v Petrini je bil pododdelek z enim možem. Starešina oddelka v Ribnici je bil Ivan Škodnik in poleg njega še dva moža, čeprav je bil po sistemizaciji predviden še en financar. Oddelek v Velikih Laščah je vodil Jernej Malovrh in poleg njega sta bila še dva moža.

¹⁰ AS 109, fasc. brez oznake, ovoj 1941 AI./1, spis št. 1085/41.

¹¹ Foderaro: *La milizia volontaria*, str. 123.

¹² AS 109, fasc. 1944, B I.–XVI, spis št. III/7–415/1.

Glavni oddelek v Ljubljani je vodil Franc Gaberščik, ki je imel poleg sebe 25 mož, po sistemizaciji pa bi jih moralo biti 26. Delil se je na pet oddelkov in devet pododdelkov. Pododdelek pri carinarnici je vodil Alojzij Črepinko, ki je imel še 14 mož, pododdelek v pivovarni Union je vodil Anton Ovin in je štel še štiri može, pododdelek na Ježici je vodil Franc Šabec in je štel še dva moža; na pododdelku Kleče je bil en mož, pododdelek Šiška-kolodvor je vodil Jožef Rijavec in je štel še dva moža, v pododdelku Sneberje sta bila dva moža, pododdelek Šentvid je vodil Andrej Rejc in je imel še štiri može, pododdelek Zalog je štel štiri može, od teh je bil vodja Feliks Caharija. V seznam je bilo pozneje pripisano, da se je en zvaničnik glavnega oddelka 2. januarja 1942 odselil v Nemčijo in zapustil službo, en zvaničnik iz pododdelka Zalog pa je že 10. decembra 1941 odšel prav tako v Nemčijo. Oddelek Ljubljana okolica je bil pod vodstvom Rudolfa Uraniča, poleg njega je bilo še deset mož, pododdelek v Polhovem Gradcu je vodil Franc Mazi in je imel še dva moža. Oddelek Devica Marija v Polju je vodil Anton Lipuš in je imel še dva moža. Oddelek Ig je vodil Leopold Birsa z dvema možema. Oddelek Višnja Gora so vodili Jožef Perme in še trije možje. Starešina oddelka Vrhnika je bil Franc Ogrič, oddelek pa je imel še štiri može, pododdelek Suhi Dol je vodil Jožef Trpin s še enim financarjem.

Glavni oddelek v Novem mestu je štel sedem mož, starešina pa je bil Anton Klemenc. Imel je 11 oddelkov in devet pododdelkov. Na oddelku Črnomelj je bil starešina Maks Premru in imel še dva financarja. Oddelek v Metliki je vodil Alojzij Plut, tam so bili še trije financarji, manjkal je en zvaničnik. Pododdelki Metlika-kolodvor, Metlika-most, Božjakovo, Drašiči, Radovica in Rosalnice so imeli po enega moža. Oddelek Mokronog je vodil Leopold Dolenc, tam so bili še trije možje, pododdelek Bistrica pri Mokronogu je vodil Jožef Andlovec in imel še enega financarja. Oddelek Kostanjevica je vodil Josip Matelič in je imel še tri može, pododdelek Kostanjevica je imel tri može, za pododdelek Sv. Križ je bil predviden en mož, a mesto ni bilo zasedeno. Oddelek Semič je vodil Jožef Debeljak in je štel še dva moža. Oddelek Stari Trg ob Kolpi je vodil Franc Matelič in imel tri financarje. Oddelek Škocjan je vodil Franc Vilar in je štel še dva moža. Oddelek Toplice je vodil Franc Štingl in je imel še dva moža. Oddelek Trebnje je vodil Janez Uršič s še štirimi možmi. Oddelek Vinica je vodil Jožef Žnidaršič, poleg njega so bili predvideni štirje možje, a je eden manjkal, ker se je 20. januarja 1942 odselil v Nemčijo, piše v opombi. Oddelek Žužemberk je vodil Gašpar Kotnik in tam so bili še trije financarji.

Pri vseh 238 možeh finančne straže, všteti pa so tudi možje, ki so odšli na nemško stran, je bilo zapisano, da so rimskokatoliške vere, arijci in da so nepogrešljivi za službo. Peterico od teh so do 22. januarja 1942 upokojili.¹³

Visoki komisar Ljubljanske pokrajine je hkrati zahteval, da mu vsi podrejeni uradi dostavijo seznam osebja, ki ni italijanske ali slovenske narodnosti. Finančna direkcija mu je odpisala 2. julija 1941 in navedla, da je šest oseb ruske narodnosti, od teh pet pri finančni straži, štiri osebe nemške narodnosti, osem oseb srbskega in štiri osebe hrvaškega rodu.¹⁴

Italijanska kazen: 20 let ječe

Obveščevalna dejavnost, ki je spadala sicer med uradne naloge finančne kontrole, posebej še vzdolž državne meje, je postala usodna za enega od njenih uslužbencev, ko je prišlo obdobje italijanske zasedbene oblasti pri nas.

Kapetan Anacleto Onnis, starešina kraljevih karabinjerjev za Ljubljano mesto, je 5. novembra 1941–XX. poročal podpolkovniku Giacomu Bortoneju,

¹³ AS 109, fasc. pr. 1941, ovoj št. 53/pr-1941.

¹⁴ AS 109, fasc. pr. 1941, spis št. 51/pr-1941.

poveljniku kraljeve finančne straže pri visokem komisariatu za Ljubljansko pokrajino. Navedel je, da je bil carinik Franc Vodopija priprt in ovađen posebnemu sodišču za zaščito države, ker je priznal, da je opravljal vojaško vohunstvo v škodo Kraljevine Italije.

Navedeni podpolkovnik je o tem obvestil finančno direkcijo pri tem komisariatu in iz direkcije so 12. novembra poročali, da je v času Kraljevine Jugoslavije obveščevalna dejavnost pomenila uradno nalogo uslužbencev finančne kontrole ob državni meji. To so zahtevala službena navodila ministrstva za vojsko in mornarico v soglasju z ministrom za finance.

Oče aretiranega, Marko Vodopija, je vložil prošnjo, da bi sina izpustili iz zapora. S tem se je strinjala finančna direkcija in 12. novembra 1943, torej že po kapitulaciji Italije, pisala komisiji za likvidacijo zadev vojaškega sodišča. Zapisala je, da je bilo obveščevalno delo dolžnost vseh uslužbencev finančne kontrole, še posebej tistih v enotah vzdolž meje. Zato ne bi mogel biti obsojen za vohunstvo v škodo Italije. Ob mobilizaciji spomladi leta 1941 so ves zaupni obveščevalni arhiv Dravske finančne direkcije uničili, toda dve odredbi vojaške oblasti sta ostali ter tako dokazovali, da je tudi finančna kontrola delovala obveščevalno. To je določala 5. točka 10. člena zakona o organizaciji finančne kontrole, saj je sodelovala pri varovanju državne meje tudi v vojaškem pogledu. Franc Vodopija ni bil carinik, pač pa podpreglednik na oddelku v Hotedršici, kamor je bil premeščen zaradi slabega zdravja, saj je bolehal za tuberkulozo na pljučih. Ker je šlo za njegovo službeno opravilo pred izbruhom vojne, ni bilo razloga za obsodbo. Tega pa vojaško sodišče v Rimu ni upoštevalo in Franca Vodopijo obsodilo na 20 let ječe. Direkcija je komisijo prosila, da ga izpustijo iz zapora.¹⁵ V spisu ni podatkov, kaj je bilo s to zadevo pozneje.

Kdo bo prejel italijansko božično darilo

Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino je za božič leta 1941 pripravljaj obdarovanje revnih in številnih družin. Društvo »Družina« je bilo pooblaščno, da zbere potrebne podatke o takih družinah. Družine so bile lahko tudi upokojske. Zato je pisno obvestilo vse javne urade, da predlagajo take družine. Predlog je moral vsebovati ime prejemnika božičnega darila, višino njegovih prejemkov, število nepreskrbljenih otrok, druga bremena (vzdrževanje vojnih beguncev, zadolženost, bolezen itd.), zasebno premoženje (hiša, posestvo itd.). Podatke je bilo treba poslati do 28. novembra 1941 na sedež tega društva, predsedniku Narteju Velikonju v palači visokega komisarja v Puccinijevi [Knafljevi] ulici št. 9.

Dopis društva so iz finančne direkcije v Ljubljani razposlali podrejenim uradom, tudi oddelkom finančne kontrole. Podpisal ga je Josip Mosevizh. Tedaj je bilo v Ljubljanski pokrajini 28 enot finančne kontrole, in sicer 5 glavnih oddelkov in 23 oddelkov, saj pododdelkom dopisa niso poslali, saj so to opravili oddelki.

Predzadnji dan novembra so odposlali zahtevani seznam. Vključeval je 10 upokojskih družin iz vrst finančne uprave, večinoma finančne kontrole, in 7 družin apelacijskega sodišča v Ljubljani.¹⁶

Le en financar je zaprosil za službo v nemškem območju

Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino je 5. aprila 1942 izdal strogo zaporno tiskano navodilo v italijanskem in slovenskem jeziku o popisu nekdanjih jugoslovanskih uslužbencev. Vsak je moral izpolniti vprašalno polo, ki je vsebo-

¹⁵ AS 109, fasc. pr. 1943, spis št. 11–1943.

¹⁶ AS 109, fasc. pr. 1941, spis št. 101/pr–1941.

vala osebne podatke državnega uslužbenca (priimek in ime, datum in kraj rojstva, bivališče, državljanstvo in rasa); iste podatke za njegovega očeta in mater; enako za zakonskega druga; o otrocih in osebah, ki jih je vzdrževal; podatke o službovanju (stroka, šolska izobrazba, kategorija uslužbenca, dekret o namesitvi, napredovanja in vojaška služba); premoženje in privatno udejstvovanje; osebni opis s fotografijo; kje bi želel službovati na ozemlju nekdanje Jugoslavije in ali bi si želel upokojiti.¹⁷

Visoki komisariat za Ljubljansko pokrajino je 1. avgusta 1942 zahteval od finančne direkcije v Ljubljani podatke o osebju, ki ima domovinsko pravico v občinah, ki niso spadale pod to pokrajino. Ko so te podatke zbrali, so jih 19. avgusta poslali omenjenemu komisariatu.

V finančni kontroli je bilo zaposlenih 78 oseb, ki so po rojstvu spadale v občine zunaj Ljubljanske pokrajine. Spadale so v kraje, ki so jih označili kot »sedaj Nemčija«.

Hkrati so poslali tudi sezname teh uslužbencev: tistih, ki so imeli več kot 35 let službe za pokojnino, pomožnega osebja s pravico do upokojitve, dnevničarjev, osebja, ki je zaprosilo za upokojitev in osebja, ki je zaprosilo za sistemizacijo v drugo državo. Le eden v finančni straži je zaprosil za sistemizacijo v Nemčijo, in sicer Jožef Vrbnjak, zvaničnik na oddelku finančne kontrole na Vrhniki.¹⁸

Proračunski izdatki finančne direkcije s podrejenimi uradi za leto 1942 so znašali 47.737.270 lir, ali 20,6 odstotkov celotnega proračuna za Ljubljansko pokrajino. Predvidenih je bilo 19 uradnikov, 223 zvaničnikov in 1 pogodbenik oziroma dnevničar, skupaj 243 oseb finančne kontrole. Prejšnje leto je bilo predvideno enako število osebja finančne kontrole.¹⁹

Zaukazani in nato prepovedani fašistični simboli

Emilio Grazioli, visoki komisar za Ljubljansko pokrajino, je 26. februarja 1942 poslal okrožnico vsem državnim uradom. Nanašala se je na javne prostore, ker naj bi bile v njih še vedno zastave, fotografije predstavnikov nekdanjega jugoslovanskega režima, emblemi itd. Vse to je treba takoj odstraniti in uničiti, o tem pa izdelati in poslati zapisnik, je zaukazal. Okrožnico je finančna direkcija 16. aprila 1942 razposlala vsem svojim podrejenim uradom in naročila, da je treba izvirnik zapisnika o uničenju poslati direkciji, dvojnik pa dati v arhiv. Ta direkcija je 24. aprila 1942 izdala tudi okrožnico, da je treba stare kavčukove žige takoj uničiti, kovinske pa poslati direkciji, da jih bo nadomestila z novimi.²⁰

Isti visoki komisar je 18. aprila 1942 poslal okrožnico vsem državnim in samoupravnim uradom, v njej pa okaral uradnike nekdanje jugoslovanske uprave, ker niso pozdravljali z rimskim pozdravom. To je bil pozdrav italijanske države in obvezen za vse javne nameščence. Kdor ne bo tako ravnal, bo odpuščen iz službe, je zagrozil. Finančna direkcija je 23. aprila 1942 to okrožnico poslala svojim podrejenim uradom in naročila, da je moral vsak uslužbenec s svojim podpisom potrditi, da je bil seznanjen z njeno vsebino.²¹

Ko je na čelo italijanske vlade kralj postavil maršala Pietra Badoglia, je naslednji dan, 27. julija 1943, ta vlada ukinila fašistično stranko ter razpustila fašistično milico in sindikate. Namesto ukinjene fašistične je prišlo obdobje vojaške diktature.²² To se je na zunaj izrazilo tudi v Ljubljanski pokrajini.

Inšpekcija za finančno službo pri finančni direkciji v Ljubljani je 29. julija

¹⁷ AS 109, fasc. brez oznake, ovoj Finančna kontrola.

¹⁸ AS 109, fasc. pr. 1942, spis št. 45.

¹⁹ AS 109, fasc. normalije 1001–1500, ovoja št. 1367-1942 in 1385-1942.

²⁰ AS 109, fasc. 1942, 1201–1650, spis št. 1270.

²¹ AS 109, fasc. 1942, 1201–1650, spis št. 1300.

²² *Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945*, str. 481.

1943 poslala dopis vsem tej direkciji podrejenim uradom. Opolnoči tega dne je bilo treba v vseh njenih uradih na območju Ljubljanske pokrajine odpraviti vse embleme, znake in znamenja nekdanje vladavine. Kaj je vključeval ta pojem? Črne srajce, lektorski sveženj, rimski pozdrav, simbole, znake in trakove za fašistične zasluge, zastave, prapore, nazive, gesla, himne in koračnice. Odstraniti je bilo treba vse podobe, like, razglase in stranske napise. Prepovedano je bilo širiti tisk, brošure in propagandni material te vrste. Ob koncu so zapisali, da je treba ta ukaz strogo izvajati. Podpisan je bil inšpektor za finančno službo dr. Gosetti.²³

Malo prej, 3. julija 1943, so z dvojezično okrožnico obvestili vse starešine uradov in ustanov v Ljubljanski pokrajini, da inšpekcija za finančno službo spada pod podprefekta–inšpektorja, podprefekt–namestnik pa je bil tisti, ki je zamenjeval odsotnega visokega komisarja.²⁴

Nekaj ugodnosti za Slovensko domobranstvo

Ko je začela delovati Pokrajinska uprava v Ljubljani, ki ji je načeloval general Leon Rupnik, je v njen okvir spadala tudi finančna direkcija. Njen predstojnik je ostal in postal Josip Mosestih. Imela je precej podobno delovno območje kot dotedanja, ki je delovala pod italijansko okupacijo.

Šef pokrajinske uprave v Ljubljani je 15. oktobra 1943 pooblastil finančno direkcijo, da izda odlok, s katerim bo prodajalce izjemoma oprostila plačila skupnega davka na poslovni promet od prodaje usnja za potrebe Slovenskega domobranstva in orožništva.²⁵

Slovensko domobranstvo je bilo oproščeno tudi plačila občinske trošarine na alkoholne pijače, in sicer enako, kot je veljalo za italijansko in nemško vojsko. Če pa bi bila vojaška kantina dostopna tudi civilom, bi zanjo veljalo enako kot za gostilne: to trošarino bi bilo treba plačati.²⁶

Organizacijski štab Slovenskega domobranstva, vojna apoteka, je 20. decembra 1943 zaprosila finančno direkcijo, odsek za trošarine in takse, da bi v tovarni Union v Ljubljani nabavili 100 litrov 96- in 70-odstotnega špirta brez plačila trošarine, taks in drugih dajatev. Direkcija je to naslednji dan odobrila, pri tem pa vojni lekarni naročila, da vodi zapis o uporabi špirta, ki ji ga bo odstopil glavni oddelek finančne kontrole Ljubljana mesto. Drugačna uporaba špirta bi pomenila tihotapstvo po 1. točki 33. člena trošarinskega zakona, so sklenili odobritev. Spis so poslali vojni apoteki, glavnemu oddelku finančne kontrole Ljubljana mesto, pododdelku finančne kontrole v tovarni Union in tovarni Union, ki je izdelovala špirit.²⁷

Šef pokrajinske uprave v Ljubljani je 15. aprila 1944 odredil, da vsi nekdanji orožniki in graničarji (obmejna četa) dobijo izplačane vse prejemke za obdobje od 1. maja 1941 do 30. septembra 1943, če so se do 19. januarja 1944 prijavili v službo k poveljstvu policijskega zbora ali Slovenskega domobranstva ter tam nastopili službo.²⁸ Organizacijski štab Slovenskega domobranstva je bil ustanovljen 12. oktobra 1943, policijski varnostni zbor pa 28. oktobra 1943 in sicer iz vrst varnostne straže, agentov in orožnikov,²⁹ 16. marca 1944 pa se je preimenoval v policijski zbor.³⁰ Predlog proračuna Pokrajinske uprave v Ljublja-

²³ AS 109, fasc. brez oznake, spis št. 1810–V–1943.

²⁴ AS 109, fasc. brez oznake, spis št. 1725–V–1943.

²⁵ AS 109, fasc. 1943, 2101–2600, spis št. 2275–V–1943.

²⁶ AS 109, fasc. brez oznake, spis št. II 1591/1.

²⁷ AS 109, fasc. 1943, 2101–2589, spis št. 2536–V–1943.

²⁸ AS 109, fasc. brez oznake, spisa št. 1556 in 1573.

²⁹ Nose: *Domobranci zdravo–Bog daj*, str. 94 in 212; AS 109, fasc. brez oznake, spis št. 1511.

³⁰ AS 109, fasc. brez oznake, spis št. 1568.

ni za leto 1944 je predvideval sredstva za 115 policijskih agentov, 571 pripadnikov varnostnega zbora ter 730 mož orožništva.³¹

Odpovedi točilne pravice

Med vojno so številni gostilničarji in lastniki točilnic alkoholnih pijač vrnili točilno pravico. To je bilo najbrž posledica več okoliščin, prevladovale pa so tiste, povezane z vojnimi razmerami.

Ana Starešinič iz vasi Preloke št. 18, občina Vinica, je 28. oktobra 1941 na svojem domu izjavila na zapisnik, ki ga je napisal podpreglednik finančne kontrole, da odpoveduje točilno pravico. V njeno hišo so se namreč maja 1941 naselili italijanski obmejni stražniki in ni imela več prostora za gostilniško dejavnost. Točilno pravico je dobila skoraj natančno 12 let prej.³²

Na prvem mestu po številu tovrstnih odpovedi so bili kočevski Nemci. Ti so se jeseni leta 1941 večinoma prostovoljno izselili v nemško okupacijsko območje ob Savi in Sotli. Pred izselitvijo so enotam finančne kontrole odjavili točilno pravico. Glavni del tovrstnih nalog je odpadel na glavni oddelek finančne kontrole v Kočevju, ki je v ta namen izdelal besedilo odjave in v prazen prostor je financar vnesel le ime in naslov odjavitelja. Nato je spis poslal direkciji v Ljubljani in ga črtal iz seznama točilcev alkoholnih pijač. Tako je konec leta 1941 iz nekaj kočevarskih vasi odjavilo gostilniško obrt toliko kočevskih Nemcev, in kot razlog navedlo »vsled izselitve v Nemčijo«: Stari Log 5, Polom 3, Gotenica 3, Koprivnik 3, Ceste 1, Vrbovec 1, Seč 1, Kleč 1 itd. Iz istega razloga so odjavili trgovino na debelo posamezniki iz Kočevja. Te številke o odjavah točilne pravice izpričujejo ne le velikost tedanjih kočevarskih vasi, pač pa tudi razširjenost gostiln po vaseh.³³

Ena od posledic te odselitve Kočevjarjev je bil tudi zmanjšan prihodek od davščin. Tako kot druge davčne uprave je tudi tista v Kočevju 17. avgusta 1943 poslala finančni direkciji v Ljubljani davčni letni račun za leto 1942 v pregled in odobritev. V občinah te davčne uprave (Fara, Kočevje mesto, Kočevje okolica, Kočevska Reka, Koprivnik, Mozelj in Stari Log) je bilo davčnih zaostankov za 358.796,29 lir, vojnice za 761,52 lir in specialnega doprinosa (narodni obrambni sklad) za 116.370,06 lir; skupaj 475.927,87 lir odpadlih dajatev. Bil je za 139.746,53 lir preplačil iz leta 1941, in sicer v okviru davkov, vojnice in specialnega doprinosa.³⁴

Med tistimi, ki so odjavili točilno pravico, je bil tudi Viktor Hočevar, ki je imel gostilno na Mestnem trgu št. 11 v Ljubljani. Njemu je dravska finančna direkcija 2. avgusta 1938 izdala pisno potrdilo na obrazcu z naslovom »Pravo na točenje pijač«. Dobil je pravico do točenja pijač na drobno, in sicer vina, sadjevca, piva in žganja vseh vrst (rum, konjak, liker itd.) v lastni hiši na omenjenem naslovu in to on sam. Stavba, v kateri je točil pijače, je imela tri sobe višine 2,7 metrov in velikosti 26,2, 10,8 in 8,4 kvadratnih metrov. Lahko je točil tudi na vrtu lokala. To pravo je veljalo, dokler ne bi bilo odvzeto. Upravičenec je za drugo polletje 1938 pri davčni upravi v Ljubljani plačal 300 dinarjev takse. Potrdilo je moral obesiti na vidnem mestu poslovnega prostora, kot je pisalo na koncu potrdila. Podpisan je bil finančni direktor sam. Lastnik te gostilne je 4. decembra 1943 sporočil glavnemu oddelku finančne kontrole Ljubljana mesto, da se je 4. septembra 1943 začasno prenehal ukvarjati z gostilniško obrtjo in prosil, da

³¹ AS 109, fasc. brez oznake, ovoj št. 1569.

³² AS 109, fasc. 1941, spisa št. 3270 in 3418.

³³ AS 109, fasc. 1941.

³⁴ AS 109, fasc. brez oznake, ovoj Davčna uprava Kočevje, spis št. 13269/II-1943.

ga izbršejo iz katastra točilcev alkoholnih pijač. Oddelek je spis poslal finančni direkciji in tam so ga izbrisali iz katastra ter spis dali med rešene.³⁵

Vojna je imela številne posledice na delovanje finančne kontrole, od ukinitve enot zaradi partizanske navzočnosti do povečane nevarnosti službovanja. Posledicam vojne se ni mogel izogniti niti pododdelek te kontrole v pivovarni Union. Pivovarna in sladarna Union v Ljubljani je 22. januarja 1945 pisno sporočila finančni direkciji Pokrajinske uprave v Ljubljani, da so po nalogu nemškega svetovalca policijske uprave v Ljubljani izdelovanje kvasa začasno preselili iz Spodnje Šiške 104 v tovarno kvasa Vojnovič&Co na Viču, v Trsatski ulici 4. Prosili so za odobritev te spremembe. Direkcija je naslednji dan o tem obvestila glavni oddelek finančne kontrole Ljubljana mesto in navedla, da je bilo vzrok za premostitev pomanjkanje premoga; preselil se je tudi pododdelek finančne kontrole, in sicer od zahodnih vrat na Celovski 22 k vzhodnim, v prostor za vratarja. Tako naj bi ostalo, dokler ne bi bilo dovolj premoga. Anton Ovin, vodja tega pododdelka, je 21. aprila 1945 sporočil glavnemu oddelku finančne kontrole Ljubljana mesto, da se je ta enota vrnila v stare prostore pri glavnem vhodu v pivovarno.³⁶

Podpisovanje božične poslanice

Dne 23. decembra 1943 je izšla protikomunistična božična poslanica, potem pa so jo prebivalci Ljubljanske pokrajine podpisovali in zbrane podpise izročili generalu Leonu Rupniku.

Poslanica je bila natisnjena na letaku formata A-4 in je imela naslov *Slovenskemu narodu!* Opisala je nevarnosti in posledice komunizma pri nas in v svetu ter obsodila vsakogar, ki ga je podpiral. »Zadnji čas je, da se združimo vsi Slovenci brez izjeme v trdno celoto in iztrebimo komunizem iz svoje srede«. Poslanica se je končala s tem pozivom: »Slovenci! Slovenke! Podpirajmo slovensko oblast, ki se v tem usodnem času odločno bori proti komunizmu, in združimo se v tem pravičnem boju v enotno slovensko fronto. S tem bomo rešili narod in ga povedli v novo srečno bodočnost!«

General Rupnik je 16. februarja 1944 poslal finančni direkciji dopis s pozivom, naj med svojimi uslužbenci zbira podpise za to spomenico. Za to so bile na razpolago tiskovine, poslati pa jih je bilo treba šefu propagandnega odseka pri Pokrajinski upravi najpozneje do 28. februarja 1944.

Finančni direktor je vse razposlal podrejenim uradom in enotam in naročil, naj najprej izdelajo seznam tistih, ki bi se radi podpisali pod spomenico. Seznam je obsegal tekočo številko, ime in priimek, čin in urad. Te sezname je bilo treba do 24. februarja poslati personalno-administrativnemu odseku direkcije, da bi podatke vnesel v tiskovine, potem pa naj bi jih uslužbenci lastnoročno podpisovali. Ker so šefi odsekov spomenico podpisali že prej, jim tega ni bilo treba storiti še enkrat.

V odseku za finančno kontrolo pri finančni direkciji jo je podpisalo vseh 8 uslužbencev, Feliks Vehovec, šef odseka, jo je podpisal že prej.³⁷

Dohodki, pobrani pri finančni direkciji v letu 1943

Finančna direkcija v Ljubljani je konec zime leta 1944 izdelala seznam državnih dohodkov, ki so jih v letu 1943 pobrale blagajne te direkcije. Celotna vsota je znašala 156.559.717, 93 lir.

³⁵ AS 109, fasc. 1943, 2101–2589, spis št. 7725–V–1943.

³⁶ AS 109, fasc. 1945, spis št. 207–V–1945.

³⁷ AS 109, fasc. 1944, I 101–1000, spis št. 912.

Slovenskemu narodu!

Lepa slovenska zemlja, na kateri živimo že 1.400 let in ji s svojim znojem in delom vtiskamo svoj slovenski obraz, je danes vsa odeta v žalost, ki jo je v svojih hudih posledicah prinesla vojska.

Kdo tira danes našo zemljo, naš narod v nesrečo, kdo pobija tisoče dragih rojakov, kdo požiga slovenske domove, kdo tepta vse naše narodne in verske vrednote, kdo uničuje našo čast, kdo nas tira na rob propada, da nam grozi dokončen pogin?

To dela največji in najnevarnejši sovražnik krščanskih in kulturnih narodov: komunizem, ki je pri nas z narodnimi gesli mnoge prevaral in si pod krinko osvobodilne fronte skuša uzurpirati oblast, da vzpostavi svojo nasilno diktaturo in da do konca dovrši svojo krvavo revolucijo, v kateri naj pošten slovenski narod izgine, zgolj zaradi tega, ker hoče živeti v skladu s svojo tradicijo, v skladu z narodnimi vrednotami in ker si hoče ohraniti življenje.

Komunizem je dokazal z dejanji, da ni nikaka politika in ne ideologija, ampak najbolj surov barbarizem, ustroj nereda, zgrajen zločinski sestav, uničevalec verskih, etičnih in moralnih vrednot, uničevalec osebnih in narodne svobode, uničevalec življenj poštenih delavnih ljudi, kakor celih narodov.

Zato boj proti komunizmu danes ni politika, ampak osnovna **človeška in narodna dolžnost**, saj se tiče tako življenja vsakega posameznika, kakor življenja vseh narodov — še posebno malega slovenskega naroda, nad katerim zločinski breznarodni komunizem najbolj besni.

Vsi poštene ljudi in vsi narodi se bore proti zločinskemu komunizmu. Tudi ogromna večina slovenskega naroda je to zlo in nesrečo sama spoznala in odklonila.

Pogorišča 200 slovenskih vasi kličejo vse še zaslepljene Slovence, da spregledajo! Nad deset tisoč požganih in porušeni slovenskih domov vplije po obnovi iz ruševin. Preko sto razdejanih šol, prav toliko prosvetnih in narodnih domov so strašna obsodba »kulturnega« prizadevanja komunizma. Nad 70 onečaščenih cerkva, od teh 16 požganih, so kričeči dokazi komunističnega brezboštva. Preko 15.000 grobov najboljših mož in žena, fantov in deklet in nedolžnih otročičev iz vseh stanov in skupin kliče po pravični kazni. Poleg stotin pomorjenih izobražencev je tudi 29 narodno zavednih duhovnikov.

Tudi nesrečni talci so nemi, toda tem strašnejši tožniki proti nečloveškemu komunizmu. Blizu 10.000 slovenskih družin je raztepenih, izgnanih. Na tisoče ubogih sirot brez matere, brez očeta so sad komunističnega nauka o družini! Koliko pa je še obupanih očetov, ki ne vedo ne za svoje žene, ne za otroke, koliko objokanih mater, ki ne vedo za otroke in ki niti njihovih grobov ne bodo mogle najti. Na milijarde slovenskega premoženja je uničenega. Tisočem in tisočem delavcev je odvzet vsakdanji kruh. Žrtve za žrtvijo terja komunizem dan za dnem. In vse to v poldrugem letu komunističnega divjanja v majhni ljubljanski pokrajini med 320.000 Slovenci, ne v številni žrtve v drugih krajih slovenske zemlje.

Cemu vse to?

Zadnji čas je, da se združimo vsi Slovenci brez izjeme v trdno celoto in iztrebimo komunizem iz svoje srede. **Po božjih in človeških postavah smo dolžni na kakršen koli način sebe ohraniti! To nam narekuje ljubezen do naših družin in še v večji meri ljubezen do lastnega naroda!**

Nihče ne more zahtevati, da naj se poštene slovenski narod, ki hoče živeti v skladu s svojo tradicijo in braniti krščansko kulturo, dá pobiti zato, da zavlada zločinski red in ustroj komunizma pri nas in v svetu. Nihče na svetu, ne posameznik, ne kak narod, nima iz kakršnih koli razlogov pravice žrtvovati slovenski narod na žrtvenik komunizma.

Kdor komunistične zločince podpira, pa najsi bo posameznik ali narod, in komunizmu omogoča razmah, kliče največje zlo nad ubogi slovenski narod, pa končno tudi nase in na ves svet!

Danes odloča slovenski narod sam o svojem obstoju. Ali bo ohranil svoje življenje v veliki družini evropskih narodov, ali pa bo izginil v morju krvave komunistične revolucije. **Čut samoohranitve in koristi naroda so v tej usodni uri naš zakon!** Zato dvigamo spricho tolikšne tvarne in moralne škode na slovenski zemlji, spricho nelzmerne žalosti toliko tisočev Slovencev

protest

proti vsakomur, doma in kjer koli v svetu, proti posameznikom in narodom, ki podpirajo zločinski komunizem. Slovenski narod hoče namreč svoboden živeti v družbi evropskih narodov. Zato je bil po tolikih strašnih dejanjih protinarodnega komunizma prisiljen seči po samoobrambi, v kateri bo še bolj povezal vse svoje sile, da zlomi komunistično zlo.

Slovenci! Slovenke! Zavedajmo se svojega stvarnega položaja, zavedajmo se, da le z iztrebljenjem komunizma moremo rešiti sebe in zadobiti tisto mesto v svetu, ki si ga želimo in zaslužimo. Zavedajmo pa se tudi, da bomo le z lojalnim izpričevanjem našega slovenstva, brez primesi vplivov nesrečne tuje propagande, mogli uspešno voditi boj zoper komunizem. In slovenski narod s hvaležnostjo sprejema vsako pomoč v tem boju, v katerem naj nihče ne stoji ob strani. Danes je taka ura, da je molk že sodelovanje s sovražnikom in greh nad narodom!

Slovenci! Slovenke! Podpirajmo slovensko oblast, ki se v tem usodnem času odločno bori proti komunizmu, in združimo se v tem pravičnem boju v enotno slovensko fronto. S tem bomo rešili narod in ga povedli v novo srečno bodočnost!

Ljubljana, 23. decembra 1943.

Partija 1 je obsegala 13 pozicij. Šlo je za različne davke. Največji delež je imel davek na poslovni promet, in sicer 29.404.988,94 lir, za njim sta bila uslužbensi davek v višini 10.813.813,15 lir ter prispevek za narodni obrambni sklad v znesku 9.178.024,30 lir.

Partija 2 je obsegala 2 poziciji. Trošarina je pomenila 26.891.578,32, obče banovinske (pokrajinske) trošarine pa 1.327.968,47 lir prihodkov.

Partija 3 je obsegala 7 pozicij in med njimi so bile na prvem mestu takse, pobrane v gotovini. Znašale so 11.813.509,87 lir. Na drugem mestu je bil izkupiček od taksnih vrednotnic v višini 7.817.443,21 lir.

Partija 6 je imela 2 poziciji. Carine in postranske pristojbine so znašale 15.282.600,00 lir, kontrolna taksa na izvoz pa 10.198.712,15 lir.

Druge postavke so pomenile razmeroma majhen delež pobranih dajatev. Naj omenim le sklad za nagrade pri zatiranju finančnih kršitev. V letu 1943 je imel 41.122,05 lir.

Poleg pregleda za leto 1943 so dodali še seznam dohodkov v januarju leta 1944. Ti so znašali 9.181.767,97 lir. To je bilo precej manj od mesečnega povprečja v letu 1943, ki je znašalo 13.046.643,08 lir.³⁸

Delovna obveznost za 29 financarjev

Šef Pokrajinske uprave v Ljubljani je 5. januarja 1944 poslal okrožnico vsem državnim in samoupravnim uradom, zavodom in ustanovam Ljubljanske pokrajine. Sporočala je, da je bil ustanovljen Urad za delovno službo in obnovo, ki bo vodil nujna dela za obnovo pokrajine in vzpostavil delovno službo za izvajanje teh del. Vodja urada je postal podpolkovnik Miroslav Petelin. Vsi uradi so morali pomagati temu uradu in mu dajati podatke, za katere je prosil.³⁹

S približevanjem konca vojne se je ta delovna služba razširila na večji del prebivalstva, tudi na (nezanesljive) državne uslužbence.

Šef Pokrajinske uprave v Ljubljani je 30. oktobra 1944 vsem občinskim komisarjem razposlal okrožnico o popisu obveznikov delovne službe. Ocenil je, da se bližajo spopadi, zato je treba ozemlje utrditi. Občine so morale takoj popisati vse prebivalce letnikov od 1884 do 1928, torej v starosti od 16 do 60 let, moške in ženske. To je veljalo za vse stalno in tudi začasno prebivalstvo, na primer begunce, dijake, oskrbovance v bolnišnicah ali dijaških domovih, osebe v sodnem ali policijskem priporu itd. Izvzeti so bili pripadniki Slovenskega domobranstva, organizacije TODT in slovenske policije. Priložen je bil seznam poslujočih občin po njihovih tedanjih sedežih. Bilo jih je 62, in sicer v okrajih Kočevje, Ljubljana mesto, Ljubljana, Logatec in Novo mesto. Sezname obveznikov so morali dostaviti delovnemu uradu v Ljubljani. Ta je potem občinam sporočal potrebe po delovni sili, občine pa so določile, kdo bo vpoklican; urad je izdal vpoklic in ga nato dostavil občinam. Okrožnico so razposlali tudi župnijskim uradom s prošnjo, da pomagajo pri popisu.⁴⁰

Odsek za finančno kontrolo pri tej direkciji je 10. januarja 1945 izdelal tipkan seznam odsotnih uslužbencev te kontrole po stanju 8. januarja istega leta. Obsegal je 8 skupin osebja, označene pa so bile z rimskimi številkami:

- I. v vojnem ujetništvu ni bil nihče;
- II. kot nekdanji vojni ujetnik ni bil nihče interniran;
- III. pridržan ob vojaških blokadah in se še ni vrnil, nihče;
- IV. policijsko priprt ali interniran, 16 oseb;

³⁸ AS 109, fasc. brez oznake, ovoj Donosi fin. dir. v letu 1943 in v jan. 1944.

³⁹ AS 109, fasc. brez oznake, ovoj 1944 A I.–XII., spisa št. 22/44 in 500/44.

⁴⁰ AS 109, fasc. brez oznake, spis št. II 3605/1 in 3605/3.

- V. neopravičeno odsoten, 13 oseb, med njimi tudi Feliks Vehovec, dotedanji vodja finančne kontrole pri finančni direkciji v Ljubljani;
 - VI. osebje pri Slovenskem domobranstvu, 10 mož, od katerih je Albin Kle-menc, pomožni podpreglednik, iz SD pobegnil;
 - VII. osebje pri organizaciji TODT, 15 mož;
 - VII. osebje na obveznem delu, 29 oseb.
- Podpisan je bil vršilec dolžnosti šefa odseka za finančno kontrolo.⁴¹

Protikomunistična zborovanja, brošure

Propagandni odsek šefa Pokrajinske uprave v Ljubljani je 5. aprila 1944 pisal finančni direkciji, da je izšla brošura *Kaj mora vsak Slovenec vedeti o Osvobodilni fronti*. Napisal je, da vsebuje 200 vprašanj in 200 odgovorov nanje, cena je 4 lire. Finančni direktor je dopis razposlal podrejenim uradom s priporočilom na nakup.⁴²

Finančni direktor je 19. aprila 1944 razposlal podrejenim uradom okrožnico o zaprisegi domobrancev. Piše, da bo potekala v četrtek, 20. aprila 1944, in bo vključevala razvitje praporov, zaprisego, obhod enot Slovenskega domobranstva po središču Ljubljane do Kongresnega trga. Ta dan ne bo uradnih ur, zato je priporočljivo, da se čim več uslužbencev finančne uprave udeleži tega dogodka.⁴³

Ob obletnici bitke pri Sisku, ko je krščanska vojska porazila turško, to je na Ahačev dan, 22. junija 1944, je bila v ljubljanski stolnici ob 8.00 zahvalna maša. Šef Pokrajinske uprave je z okrožnicama 15. in 20. junija 1944 o tem obvestil vse podrejene urade in k maši povabil vse šefe pa tudi druge uslužbence. Udeležba je bila prostovoljna. Finančni direktor je okrožnici razposlal svojim uradom.⁴⁴

Nekdanji propagandni, sedaj informacijski oddelek pri šefu Pokrajinske uprave v Ljubljani, je 24. junija 1944 izdal okrožnico, da bo 29. junija istega leta, na praznik sv. Petra in Pavla, na Kongresnem trgu v Ljubljani veliko zborovanje. V njej je pisalo, da se bo začelo ob 7.30 in se ga morajo udeležiti vsi uslužbenci. Vsak je moral s seboj prinesiti vabilo in ga oddati rediteljem na katerem od treh vhodov za uslužbence, in sicer na Šelenburgovi, Šubičevi in Gradišču.⁴⁵

Isti oddelek je pri delavskem referatu zasnoval krožek za razvedrilo in prosveto delavstva. Prirejal naj bi zabavne in prosvetne prireditve za delavce in njihove družine. Vstopnina je bila minimalna, le za pokritje režijskih stroškov. Načelnik tega oddelka je 18. julija 1944 zaprosil davčno upravo v Ljubljani, naj te prireditve oprosti plačila takse. Ta uprava je prošnjo posredovala finančni direkciji, ki je bila za to pristojna. Direkcija je zadnji dan avgusta 1944 odpisala naslovniku, da taka oprostitvev ni dopustna, ker jo onemogočata dva veljavna predpisa, in sicer pripomba 4 k tarifni postavki št. 99/a taksnega zakona ter naredba visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino z dne 8. februarja 1943.⁴⁶ Tudi dobrodelne prireditve niso oproščene plačila te takse, so sklenili.⁴⁷

Informacijski oddelek pokrajinske uprave je 1. avgusta 1944 razposlal okrožnico, naj uradne prostore opremijo s slikami prezidenta Leona Rupnika,

⁴¹ AS 109, fasc. 1944-I, 100-1000, mapa Odsotni uslužbenci, spis št. 46/3-VII-1945.

⁴² AS 109, fasc. reparto VII. oddelek, a.a spisi, spis št. 1759-I-1944.

⁴³ AS 109, fasc. reparto VII. oddelek, a.a spisi, spis št. 1571/1-I-1944.

⁴⁴ AS 109, fasc. brez oznake, ovoj 1944 A I.-XII., spis št. 416/44. Tudi fasc. reparto VIII. oddelek, a.a spisi, spis št. 2208-I-1944.

⁴⁵ AS 109, fasc. brez oznake, ovoj 1944 A I.-XII., spis št. 433/44. Tudi fasc. reparto VII. oddelek, a.a spisi, spis št. 2318-I-1944.

⁴⁶ Uvedba taksnega papirja z vodnim tiskom in taksnih golic za menice in druge trgovinske vrednostne papirje; Spremembe predpisov o nekaterih taksah in neposrednih davkih. V: *Sl. list za Ljubljansko pokrajino*, št. 12/43, 10. februar 1943, čl. 32, točka a) in čl. 33.

⁴⁷ AS 109, fasc. 1944, 1006-1580, spis št. 1256.

»predstavnik našega naroda v borbi proti komunizmu in vsem drugim sovražnikom«. Cena slike je bila 20 lir. Finančni direktor je okrožnico razposlal vsem podrejenim uradam, tudi oddelkom finančne kontrole.⁴⁸

Finančni direktor je 7. septembra 1944 z okrožnico obvestil vse podrejene urade, da je za mali šmaren, 8. septembra, dela prosti dan; če je potrebno, naj uradi zagotovijo dežurstvo.⁴⁹

Informacijski oddelek je 26. oktobra 1944 izdal okrožnico, s katero je obvestil podrejene urade, da bo 29. oktobra istega leta ob 8.00 na Kongresnem trgu v Ljubljani veliko zborovanje. Državni uslužbenci so se morali zbrati na Napoleonovem trgu, zasebni pa na Emonski cesti. Njihovi predstojniki so morali uradniku informacijskega rada ob Napoleonovem spomeniku predati sezname navzočih in odsotnih uslužbencev. Z zbornega mesta so morali nato v štiristopih na Kongresni trg in biti navzoči na shodu.⁵⁰

Založba »Luč« v Ljubljani je 10. novembra 1944 poslala finančni direkciji ponudbo za nakup brošure *Boljševizem, orodje mednarodnega židovstva*. To je bil natis predavanja, ki ga je januarja 1938 imel Leon Rupnik častnikom v Kragujevcu. Poslali so 80 izvodov, cena pa je bila 10 lir za brošuro. Finančni direktor je ponudbo razposlal uslužbencem te direkcije.⁵¹

Informacijski oddelek je 20. novembra 1944 vsem uradam razposlal letake z naslovom »Po ukazu Moskve«. Na prvi strani je bila v ozadju rdeča zvezda, spredaj pa mati z otroki, ki bežijo iz porušenega doma. Na hrbtni strani je bila natiskana izrazito protikomunistična vsebina. Uperjena je bila zoper partizansko delovanje, ki poteka po ukazu iz Moskve. Letak so morali priložiti vsakemu spisu, ki so ga odposlali iz urada. »Na ta način bo tudi Vaš urad doprinesel delež k naporom, ki jih vlaga slovenski narod v boju proti komunistom in njihovim zaveznikom«, je naročala okrožnica.⁵²

Založba »Luč« iz Ljubljane je 22. marca 1945 poslala finančni direkciji ponudbo za naročilo na knjigo *Samomor Jugoslavije*, cena je bila 50 lir. Menili so, da je vsebina take narave, da bi se z njo moral seznaniti vsak uslužbenec. Direkcija je ponudbo posredovala vsem odsekom te direkcije.⁵³

Začasen umik oddelka iz Višnje Gore

Vojne razmere so vplivale tudi na organiziranost finančne kontrole v Ljubljanski pokrajini in ne le na delovno okolje tega moštva.

Tako je finančni direktor v Ljubljani 10. marca 1944 obvestil glavni oddelek finančne kontrole Ljubljana mesto, da se bo 15. marca tega leta oddelek iz Višnje Gore začasno preselil v Grosuplje. Jožef Perme, starešina tega oddelka, in Alojzij Janežič, podpreglednik, bosta opravljala službo »v vseh dosegljivih krajih v okolišju oddelka Višnja Gora«. Starešina tega glavnega oddelka je dobil nalogo, da o tem obvesti občine, da bodo to sporočile občanom na način, uveljavljen za kraj. Tako obvestilo je poslal tudi Pokrajinski upravi, tobačni tovarni v Ljubljani, davčni upravi Ljubljana okolica in vsem odsekom finančne direkcije.

Isti direktor je 31. avgusta 1944 obvestil glavni oddelek finančne kontrole Ljubljana mesto, da je javna varnost v Višnji Gori zajamčena, ker so v kraju ustanovili domobransko postojanko. Sedež oddelka bodo zato spet vrnili v Višnjo Goro. Dotedanjima možema je bil pridodan še podpreglednik Franc

⁴⁸ AS 109, fasc. reparto VII. oddelek, a.a spisi, spis št. 2987–I–1944.

⁴⁹ AS 109, fasc. reparto VII. oddelek, a.a spisi, spis št. 2979–I–1944.

⁵⁰ AS 109, fasc. brez oznake, ovoj 1944 A I.–XII., spis 726/44.

⁵¹ AS 109, fasc. reparto VII. oddelek, a.a spisi, spis št. 3249/9–I–1944.

⁵² AS 109, fasc. brez oznake, ovoj 1944 A I.–XII., spis št. 790/44.

⁵³ AS 109, fasc. brez oznake, spis št. 104/45–1 oziroma 982–I–1945.

BERÁNEK

Po ukazu Moskve

*Prva stran protikomunističnega letaka s konca novembra 1944
(AS 109, fasc. brez oznake, A-I-XII, spis št. 790/44)*

Henigman. Tudi o tem je bilo treba obvestiti občine in občane te občine, so naročili.⁵⁴

V obeh dopisih se je finančni direktor skliceval na jugoslovansko navodilo iz leta 1932, ki je podrobno urejalo organiziranost finančne kontrole.⁵⁵

Omeniti je treba, da so vprašanje uvrstitve posameznih krajev v draginjske razrede morali reševati tudi med okupacijo. Tako je pravosodni oddelek Pokrajinske uprave v Ljubljani 3. junija 1944 odločil, da spada Gorenji Logatec od 1. oktobra tistega leta v II. draginjski razred. Pri tej odločitvi se je skliceval na štiri pravne podlage: naredbo visokega komisarja za Ljubljansko pokrajino z dne 24. novembra 1942, ki je tedanji občini Spodnji in Gorenji Logatec združil v eno občino,⁵⁶ uradniški zakon, ki je določal, da spadajo sedeži okrajev v II. draginjski razred,⁵⁷ predpis iz leta 1935, ki je urejal doklade državnih uslužbencev in je določil, da obsega draginjski razred gradbeni okoliš kraja, kjer stanuje uslužbenec in če ima ta kraj ožji in širši gradbeni okoliš, obsega draginjski razred širši gradbeni okoliš,⁵⁸ tehnični oddelek pri šefu Pokrajinske uprave v Ljubljani je 26. aprila 1943 odločil, da spada zazidani del Gorenjega Logatca v ožji, nezazidani del pa v širši gradbeni okoliš občine Logatec.⁵⁹

Spet finančna straža do leta 1947

Po osvoboditvi Slovenije izpod okupatorjev je slovensko finančno ministrstvo vzpostavilo novo finančno stražo. Dotedanji kadri so morali iti skozi rešeto preverjanj o primernosti za službovanje pod novo oblastjo. Praviloma z nadaljevanjem službe ni imel težav nihče, ki med vojno ni bil nasprotnik osvobodilnega gibanja. Večina starih stražnikov, ki so med vojno službovali v finančni direkciji v Ljubljani, je svoje delo lahko nadaljevala, druge so upokojili in tretje odslovili. S tem imenom je moštvo delovalo do maja 1946, takrat se je namreč za kratek čas preimenovalo v finančno narodno milico, nato pa so ti posli spet prehajali v pristojnost finančnega ministrstva ter v okrožnih in okrajnih ljudskih odborih postali del javne uprave: finančna straža je ugasnila.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv Republike Slovenije (AS)

- ◊ AS 109, Dravska finančna direkcija v Ljubljani

Tiskani viri

- ◊ Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine
- ◊ Službeni list za Ljubljansko pokrajino
- ◊ Službeni list kr. civilnega komisariata za zasedeno slovensko ozemlje

⁵⁴ AS 109, fasc. reparto VII. oddelek, a.a spisi, spis št. 266/3–VII–1944.

⁵⁵ Navodila za izvedbo organizacije finančne kontrole. V: *Sl. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 95/32, 30. november 1932.

⁵⁶ Spojitev občin Spodnji Logatec in Gorenji Logatec. V: *Sl. list za Ljubljansko pokrajino*, št. 96/42, 2. december 1942.

⁵⁷ Zakon o uradnikih. V: *Sl. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 25/31, 15. april 1931, čl. 26, 2. odstavek.

⁵⁸ Uredba o osebnih in rodbinskih dokladi državnih uslužbencev. V: *Sl. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 78/35, 28. september 1935, čl. 2.

⁵⁹ AS 109, fasc. 1944, 1006–1580, spis št. 1016.

LITERATURA

Foderaro, Salvatore: *La milizia volontaria e le sue specialità ordinamento giuridico*, Padova: Casa editrice dott. Antonio Milani, 1939.

Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945, tretja izdaja, Ljubljana: Vojaški zgodovinski inštitut JLA in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, 1978.

Nose, Aleš: *Domobranci zdravo – Bog daj*. Ljubljana: Modrijan 2008.

ZUSAMMENFASSUNG

FINANZDIREKTION IN LJUBLJANA 1941–1945

Die Finanzdirektion in Ljubljana war seit 1864 tätig und für das Land Krain zuständig. Nach dem Zerfall des österreichischen Kaiserreichs setzte sie die Arbeit in denselben Räumen fort, das heißt im Gebäude auf dem Krekov trg 1, wo sich heute das Erzbischöfliche Archiv befindet. Die Finanzdirektion war für die Erhebung der direkten und indirekten Abgaben zuständig. Für Erstere sorgten auch die Bezirkshauptmannschaften, für Letztere vor allem die Finanzwache. Diese war eine bewaffnete und uniformierte Einheit, die den Außendienst besorgte und den gebührenmäßigen Teil der Abgaben überwachte, wozu Zölle, Verbrauchssteuern, Stempelgebühren und Taxen sowie die Staatsmonopole zählten. Eine Aufgabe der Finanzwache war es auch, bei der Aufrechterhaltung der öffentlichen Sicherheit in ihrem Arbeitsbereich zu helfen und bestimmte nachrichten- und sicherheitsdienstliche Aufgaben jenseits bzw. an der Staatsgrenze zu erfüllen.

Nach der Kapitulation des Königreichs Jugoslawien wurde ein Teil des slowenischen Gebietes von italienischen Truppen besetzt und dort die Provinz Laibach (Provincia di Lubiana) errichtet. Das Besatzungsregime baute hier seinen Machtapparat auf, wobei der Großteil der vorherigen Staatsangestellten im Dienst blieb. Auch die Finanzdirektion setzte ihre Arbeit fort und wendete alte und neue Vorschriften dieser Art an. Die meisten dieser Angestellten waren Slowenen, die einen Eid auf den italienischen Staat ablegten. Sie erhoben Abgaben für den römischen Staat und für die Tätigkeit der Obrigkeit in dieser Provinz. Die erhobenen Abgaben verminderten sich, gab doch so mancher seine Gewerbetätigkeit auf, die Landwirtschaft stagnierte während des Krieges, und da der Verbrauch zurückging, gab es weniger Verbrauchssteuern. Kurzum, die Kriegsverhältnisse beeinflussten die Finanzgebarung in hohem Maße. Einen entsprechenden Einfluss hatte auch der nationale Befreiungskampf, der immer stärker wurde. Dies bekamen vor allem die bewaffneten und uniformierten Finanzwächter zu spüren, die in ihren Einheiten im Außendienst arbeiteten.

Nach der Kapitulation des Königreichs Italien wechselte die Finanzdirektion schon zum dritten Mal seit ihrer Gründung den Träger der Regierungsgewalt, die von der deutschen Okkupationsmacht übernommen wurde. Die Finanzdirektion behielt ihren Arbeitsbereich, das heißt das Gebiet der früheren (italienischen) Provinz Laibach. Mit der Verschärfung der Kriegsgeschehnisse zu Lasten der Besatzer wurde auf die Angestellten der Finanzdirektion ein immer größerer Druck ausgeübt, an den öffentlichen Versammlungen zur Unterstützung des Deutschen Reichs teilzunehmen. Einzelne Angestellte verstanden die Lage und flüchteten zu den Partisanen, einige mussten die sogenannte Arbeitsverpflichtung bei der Befestigung der Verteidigungsstellungen erfüllen.

Die neue, vierte Staatsgewalt stellte ihren eigenen Finanzkader auf, und von den früheren Angestellten der Finanzdirektion blieben nur jene übrig, die von den neuen Machthabern als vertrauenswürdig betrachtet wurden.

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

Poročilo Komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj za leto 2014

Komisija v sestavi Andreja Klasinc Škofljanec (ARS), Judita Šega (ZAL), dr. Julijana Visočnik (NŠAL), dr. Borut Batagelj (ZAC) in dr. Zdenka Bonin (PAK) je v začetku junija na dopisni seji sprejela besedilo javnega razpisa in določila datum za zbiranje predlogov za podelitev Aškerčeve nagrade in Aškerčevega priznanja za leto 2014. Razpis se je začel 9. junija in se končal 11. julija 2014. Komisija je na svoji seji (3. septembra) pregledala osem pravočasno prispelih predlogov za nagrado in priznanje ter opravila izbor.

Aškerčevo priznanje

Na naslov komisije je za Aškerčevo priznanje prispelo pet predlogov za tri posameznike (mag. Daniela Juričič Čargo, mag. Zdenka Semlič Rajh, dr. Jure Volčjak) in dve ustanovi (Pokrajinski arhiv Maribor in Zgodovinski arhiv Ljubljana). Komisija je sklenila, izvršni odbor ADS pa je 8. septembra soglasno potrdil, da se Aškerčevo priznanje za leto 2014 podeli dr. Juretu Volčjaku za *pomemben prispevek k razvoju slovenske arhivistike na področju objavljanja arhivskega gradiva ter za popularizacijo slovenskih arhivov in arhivske dejavnosti doma in v mednarodnem prostoru*.

Dr. Jure Volčjak je leta 2000 diplomiral na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, oktobra 2014 pa doktoriral z disertacijo *Cerkev na Kranjskem pod goriško nadškofijo v času Karla Mihaela Attemsa (1750–1774)*. Zaposlen je v Arhivu Republike Slovenije, kjer vodi Sektor za varstvo najstarejšega arhivskega gradiva. Njegova bibliografija obsega več kot 50 enot, med katerimi prevladujejo znanstveni in strokovni članki ter uredniška dela na področju zgodovine in arhivistike. Kot odgovorni urednik *Arhivov* deluje že od leta 2005, bil pa je tudi urednik zbornika *Standardizacija (p)opisov arhivskega gradiva in uskladiitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih*.

Njegova strokovna in raziskovalna aktivnost je vpeta v mednarodne okvire. Poleg njegovega evidentiranja v Vidmu, Gorici in na Dunaju je potrebno izpostaviti njegovo članstvo v mednarodnem konzorciju ICARUS ter sodelovanje v dveh projektih Evropske unije: *Chartres Network* in *European Network on Archival Cooperation* (ENArC), v okviru katerih je bila izvedena digitalizacija dela izvornih listin, urbarjev in drugega starejšega gradiva. Njegovo sodelovanje v projektih je pomembno tako za slovensko arhivistiko in zgodovinopisje kot za slovensko kulturo nasploh.

Jure Volčjak je že v letu 2010 začel objavljati ordinacijske protokole. Konec leta 2012 je v zbirki *Viri* objavil *Ordinacijska protokola Goriške nadškofije 1765–1824* (2. del), v letu 2013 pa *Ordinacijska protokola Ljubljanske (nad)škofije 1711–1756* (1. del). Z objavo zapisov o ordinacijah, tj. posvetitvah duhovnikov za obe nadškofiji, je malo znana vira približal raziskovalcem, ljubiteljskim zgodovinarjem in rodoslovcem. Objavljena vira omogočata analizo vsebovanih podatkov za znaten del današnjega slovenskega ozemlja.

V letu 2014 je skupaj z dr. Joachimom Kemperjem iz Mestnega arhiva v Speyerju in dr. Martinom Armgartom z univerze Landau (Koblenz) v 29. zvezku t. i. Friderikovih registrov objavil 302 regista vladarskih listin in pisem z ozemlja današnje Republike Slovenije iz 15. stoletja, ki jih hranijo Arhiv Republike

Slovenije, Zgodovinski arhiv v Ljubljani, Nadškofijski arhiv Ljubljana in Arhiv Slovenske frančiškanske province. Knjiga, katere vsebina se prvenstveno nanaša na vojvodino Kranjsko, delno pa sega tudi v sosednje dežele, je pomemben in nepogrešljiv pripomoček za raziskovanje 15. stoletja, ki ga je habsburški vladar močno zaznamoval s svojim več kot polstoletnim vladanjem in deželnoknežjim prvenstvom.

Dr. Jure Volčjak je prvi Slovenec, ki so ga snovalci Friderikovih registrov povabili k sodelovanju, kar je veliko priznanje njegovemu znanstveno-raziskovalnemu delu in pomembno priznanje za slovensko arhivistiko in zgodovino-pisje.

Aškerčeva nagrada

Za Aškerčevo nagrado so prispeli trije predlogi, in sicer dva predloga za Marijo Oblak Čarni in en predlog za dr. Petra Pavla Klasinca. Po pregledu vlog je komisija soglasno predlagala, izvršni odbor ADS pa soglasno potrdil, da Aškerčevo nagrado za življenjsko delo za leto 2014 prejme **MARIJA OBLAK ČARNI za izjemen prispevek k razvoju slovenske arhivistike, varovanju in ohranjanju arhivske dediščine in njenemu predstavljanju javnosti ter za dolgoletno zaslužno delo v Arhivskem društvu Slovenije.**

Marija Oblak Čarni je svojo celotno poklicno pot, ki jo je z zavzetostjo opravljala do upokojitve leta 1993, namenila arhivski stroki, delu v arhivu in Arhivskem društvu Slovenije. Rojena je bila leta 1932 v Krmelju. Šolala se je v Mokronogu, Novem mestu in Ljubljani. Po maturi na bežigrajski gimnaziji je študirala zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer je diplomirala leta 1957.

Od svoje zaposlitve v arhivskem oddelku Muzeja narodne osvoboditve v Ljubljani (leta 1957) je vseskozi delovala v številnih organih, odborih, komisijah, svetih in raznih akcijah za izboljšanje dela slovenskih arhivov, za uveljavljanje arhivistike kot stroke in za njeno popularizacijo v javnosti. Poleg strokovnega dela (zbiranje, urejanje in popisovanje arhivskega gradiva, izdelava pripomočkov za uporabo gradiva, sodelovanje pri pripravi arhivskih razstav in pri objavi dokumentov) se je kot dolgoletna direktorica Arhiva Slovenije (1974–1984, 1988–1993) posvetila tudi upravno-organizacijskim nalogam v arhivu. Tako sta bili med drugim izvedeni obnova stavbnega kompleksa arhiva in kadrovska okrepitev arhiva, konservatorsko-restavratorski laboratorij pa je bil preseljen. Pomembno je bilo njeno prizadevanje za razvoj filmskega oddelka v arhivu, za ureditev odnosov s podjetji za proizvodnjo filmov glede kopiranja filmov slovenske filmske produkcije in izročanja filmov v Slovenski filmski arhiv ter za prevzem slovenskega filmskega fonda iz Jugoslovanske kinoteke v Beogradu in njegov prenos v Ljubljano tik pred razpadom Jugoslavije. Nezanemarljiv je njen prispevek k vračanju gradiva po mednarodnih pogodbah iz Avstrije in Italije, leta 1992 pa jo je vlada RS kot strokovnjakinjo za arhive imenovala v slovensko delegacijo za nasledstvo razpadle Jugoslavije. Bila je članica jugoslovanske komisije za raziskave v vatikanskih arhivih in se zavzemala za mednarodno sodelovanje slovenskih arhivov in strokovno usposabljanje zaposlenih v arhivih. Bila je predsednica izpitne komisije in izpraševalka na strokovnih izpitih za delavce v arhivih, zavzela se je za študij arhivistike na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete, podpirala računalniško opismenjevanje arhivskih delavcev, izdelavo računalniškega programa Armida in evidentiranje arhivskega gradiva v tujini, ki se nanaša na Slovenijo in Slovence. S svojo pobudo za zbiranje zasebnega arhivskega gradiva je prepričala več pomembnih osebnosti, dejavnih na kulturnem, političnem in javnem področju, da so z izročitvijo svojega osebne arhivskega gradiva pomembno dopolnili fond Arhiva Republike Slovenije.

Že od leta 1957 je aktivna članica Arhivskega društva Slovenije, v letih 1968–1976 pa je bila njegova predsednica. Leta 1985 je bila izvoljena za predsednico Zveze zgodovinskih društev Slovenije in jo vodila do leta 1988. V obdobju njenega predsedovanja Arhivskemu društvu Slovenije je društvo izdalo več publikacij; v dogovoru s SAZU je oblikovalo edicijo *Viri za slovensko zgodovino* ter osnovalo strokovno revijo *Arhivi*. Z uredniškim delom je sooblikovala tudi prve številke obeh omenjenih edicij. Rezultat njenega strokovnega in znanstvenega dela je obširna bibliografija objavljenih člankov, razprav in poročil. Ob 40- in 50-letnici Arhivskega društva Slovenije je pripravila zgodovinski pregled njeovega dela in uredila velik del društvenega arhiva.

S svojim večdesetletnim predanim in doslednim strokovnim delom je omogočila in pomembno sooblikovala razvoj slovenske arhivske stroke ter z izjemnim čutom za arhivsko kulturno dediščino pustila neizbrisen pečat na področju njenega varovanja in ohranjanja.

Obe utemeljitvi in predstavitvi dobitnikov Aškerčevega priznanja in Aškerčeve nagrade sta bili prebrani na slovesni podelitvi (23. oktobra v Veliki sejni dvorani Mestne hiše v Ljubljani). Letošnja podelitev, ki je sovpadala s 60-letnico delovanja Arhivskega društva Slovenije, se je začela z uvodnim pozdravom in nagovorom Sonje Jazbec, predsednice Arhivskega društva Slovenije, s pozdravnimi besedami gostitelja, ljubljanskega župana Zorana Jankovića, ter z nagovorom ministrice za kulturo Republike Slovenije, mag. Julijane Bizjak Mlakar, v katerem je izpostavila pomen arhivske javne službe za hrambo, strokovno obdelavo, valorizacijo, prezentacijo in konservacijo arhivskega gradiva, ter opozorila, da je ključen izziv ministrstva na področju arhivistike, kako ob omejenih sredstvih za kulturo zagotoviti najnujnejše prostorske in tehnične pogoje za hrambo arhivskega gradiva. Prof. dr. Ignaciju Vojetu, sicer slavnostnemu govorniku, ki je poudaril pomen hranjenja arhivskega gradiva in povezanosti arhivske stroke ter zgodovinopisja, je bil ob 60-letnici društva zaradi njegovega *pomembnega prispevka k popularizaciji arhivov in arhivske dejavnosti med študenti in strokovno javnostjo* podeljen naziv častnega člana Arhivskega društva Slovenije. Dr. Dušan Mlacović je v utemeljitvi, ki jo je zbranim prebrala mag. Nada Čibej, zapisal, da »*prof. Voje sodi med zgodovinarje z zelo tesnim stikom s svetom arhivov in arhivskih gradiv*«. Sonja Jazbec je pripravila predstavitev v besedi in sliki o 60-letnem delovanju društva. Slovesnost je nadvse prijetno povezovala Mojca Kranjc, za glasbeno popestritev dogodka in slovesno vzdušje pa sta z umetniško dovršenim in čutnim izvajanjem slovenskih pesmi poskrbela solistka Sandra Feketija in pianist Marko Črnčec iz Celja.

Društvo je letos prvič izdalo knjižico, v kateri so predstavljeni nagrajenci in nominiranci za Aškerčeve nagrade in priznanja za obdobje 2013–2014.

Zdenka Bonin,
predsednica komisije

Govor predsednice ADS ob 60. letnici Arhivskega društva Slovenije

Spoštovani,
vsak jubilej je priložnost za obujanje spominov. Brez preteklosti ni sedanjosti in ne prihodnosti. In ravno preteklost nas obvezuje, da jo spoštujemo in iz nje črpamo nauke in navdihe.

Šestdesetletnice Arhivskega društva Slovenije tako ne moremo prezreti,

predvsem zaradi posameznikov, ki so globoko zaznamovali stroko, ter povezali arhivske delavce in druge v združenje, kot ga imamo danes. Pot do sem ni bila lahka in potrebno je bilo prehoditi kar nekaj stopnic, do današnje prepoznavnosti in strokovnosti. Odločili smo se, da praznovanje šestdesetletnice združimo s podelitvijo Aškerčeve nagrade in priznanja, ki ju podeljujemo v društvu bienalno za posebne dosežke v arhivski stroki in ki jih bomo letos podelili že sedmič.

Ker je bilo ob štirideset in petdesetletnici društva napisanih že kar nekaj strani, se bom omejila na zadnje desetletje delovanja društva. Ko sem razmišljala, kaj sploh povedati o teh desetih letih, sem ugotovila, da se v društvu ni zgodilo nič pretresljivega in prelomnega in da delo poteka kontinuirano. Glavna naloga društva še vedno ostaja strokovno usposabljanje arhivskih delavcev (prirejanje strokovnih izobraževanj, vsaki dve leti potekajo zborovanja, izdajamo strokovne publikacije, od katerih je potrebno omeniti Vire in Arhive, pri čemer bi izpostavila v letošnjem letu prenovljeno celostno podobo Arhivov, za kar gre velika zahvala odgovornemu uredniku dr. Juretu Volčjaku), društvo se povezuje s sorodnimi institucijami, vsako leto organizira strokovno ekskurzijo, je mednarodno dejavno ... Novost so nova društvena pravila, ki smo jih potrdili na letošnjem občnem zboru, in publikacija z naslovom Aškerčeva nagrada in Aškerčeva priznanja 2013–2014, v kateri sta podrobneje predstavljena današnja Aškerčeva nagrajenca, poleg njiju pa še vsi nominiranci. Na koncu knjižice je seznam vseh dosedanjih nagrajencev. Želimo si, da bi ta knjižica postala stalnica kot trajen zapis o delovanju arhivskega društva. Njegovi člani smo tisti, ki s svojimi predlogi in idejami skrbimo za tisto nekaj več. Največ nas je iz arhivov, nekaj članov je še iz muzejev, inštitutov in sorodnih institucij, vedno pa smo odprti za nove člane.

Ljudje radi zbudimo pozornost na tak ali drugačen način. Tudi arhivi si želimo svoje rezultate in delo približati javnosti in na tak način opozoriti nase. Želimo si pozornosti, pa vendar je bilo le te v zadnjem letu preveč oz. je bila že kar moteča. Smo namreč ena redkih strok, katere delovanje se je obravnavalo na referendumu in o delovanju katere so končno besedo imeli volivci. Tako smo poleti po burnih razpravah o zaprtosti ali odprtosti arhivov dobili nov arhivski zakon. Ali je dovolj dober, bo pokazal čas. Res pa je, da bi z denarjem, ki ga je država porabila za referendum, lahko rešili prostorsko stisko kakšnega arhiva ali ustanovili e-arhiv. Pregovor, da je kovačeva kobila vedno bosa, v našem primeru še kako velja. Našim ustvarjalcem pridigamo o primernih pogojih za hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva, medtem ko nam v nekaterih arhivskih skladiščih propada kulturni spomenik.

Teden dni nazaj so naš celjski arhiv obiskali devetošolci neke okoliške šole. Po predstavitvi arhiva sem jih na koncu peljala še v arhivsko skladišče na ogled nekaterih arhivskih dokumentov. Poleg ostalega gradiva sem jim pokazala tudi redovalnice, ki jih sicer jemljemo v arhiv vzorčno, in se malce pošalila, da bodo lahko čez nekaj desetletij pripeljali v arhiv svoje otroke in jim pokazali ocene. Pa so me šolarji hitro postavili na realna tla, češ, da imajo oni že nekaj let samo elektronsko redovalnico. Bo tudi ta čez toliko in toliko let na ogled? Za hip sem ostala brez besed, potem pa seveda hitela razlagati, da se že nekaj let intenzivno posvečamo izgradnji e-arhiva in da vsi skupaj upamo, da bo kmalu zaživel. Pa bo res? Če se zadeve ne bomo lotili takoj in skrajno resno, se bojim, da ne in da bo precej gradiva izgubljenega!

Problem arhivov je tudi kadrovska podhranjenost. Bomo sposobni s stalnim zmanjševanjem števila zaposlenih obvladovati gradivo, ki nastaja pri ustvarjalcih in ki ga je vedno več? Če smo pred desetletji pri urejanju kakšne zadeve potrebovali nekaj dokumentov, jih danes potrebujemo nekaj deset, in če je pred desetletjem našo čitalnico v Zgodovinskem arhivu Celje obiskalo 729 uporabnikov, jo je v lanskem letu obiskalo 1.319. Dovolj zgovoren podatek, mar ne?

Zgodovina se piše tudi s pomočjo arhivov in naša vrata so odprta vsem, ki želijo podrobneje pogledati vanjo. Varujemo individualni in skupinski spomin in naj tako tudi ostane!

In za konec v spomin in opomin še delček pesmi Antona Aškerca:

»Tak pisan si vlak ti – življenje!

Kak hitro se vozimo ž njim!

Naprėj, naprej, vranec naš parni! ...

Spomin pa za nami je — dim?»

Letošnji Aškerčevi nagrajenki za življenjsko delo in dobitniku Aškerčevega priznanja iskreno čestitam. Čestitam tudi častnemu članu Arhivskega društva, vsem posameznikom in avtorjem projektov, ki so bili za svoje dosežke nominirani ter vsem članom društva in arhivskim delavcem, ki s svojimi izrednimi dosežki vsak dan bogatite našo arhivsko stroko.

Sonja Jazbec,
predsednica Arhivskega društva Slovenije

Govor na proslavi ob 60-letnici Arhivskega društva Slovenije, MOL, 23. oktober 2014

V posebno čast mi je, da ob šestdesetletnici Arhivskega društva Slovenije govorim kot zgodovinar. Morda je to upravičeno, ker smo zgodovinarji pri svojem znanstvenem delu vezani na arhive oziroma na arhivsko gradivo. Pri tem pa ste nam arhivisti v veliko pomoč in zato smo vam lahko hvaležni ter vam iskreno čestitamo ob vašem okroglem jubileju.

Ugotavljam, da ste arhivisti dosegli dobo zrelih let. Uresničile so se želje in hotenja izpred 60 let. V prvem desetletju po osvoboditvi leta 1945 je bila arhivska služba še v povojih. Arhiv Slovenije in lokalni arhivi so se šele organizirali in oblikovali. Zato se je arhivska problematika reševala v okviru Zgodovinskega društva Slovenije, ki je imelo posebno arhivsko sekcijo, arhivski prispevki so se objavljali v Zgodovinskem časopisu, na zborovanjih pa so bile predstavljene tudi teme z arhivsko problematiko. Kljub temu je bila vedno pogosteje, čeprav število arhivistov ni bilo veliko, izražena želja po ustanovitvi lastnega strokovnega društva. To se je zgodilo 27. aprila 1954, ko je bilo na ustanovnem občnem zboru ustanovljeno Arhivsko društvo Slovenije. Kmalu po občnem zboru ste arhivisti začeli razmišljati o izdajanju lastne strokovne revije. Bilo je precej pomislekov, kajti piščih arhivistov je bilo malo. Pojavljala so se tudi opozorila in trditve, da bi se vsebina prispevkov tematsko prekrivala z razpravami v Zgodovinskem časopisu in Kroniki.

V naslednjih letih se je začela arhivska služba pospešeno razvijati. Povečalo se je število arhivistov, kajti mnogi diplomirani zgodovinarji so se usmerili v arhivsko službo. Na vašo pobudo je bila sprejeta arhivska zakonodaja, ki se je pozneje dopolnjevala in prilagajala času in potrebam, kajti le sodobna zakonodaja odpira arhive najširšemu krogu razikovalcev in uporabnikov. Z osamosvojitvijo arhiva v Novi Gorici konec leta 1971 je bila arhivska mreža v Sloveniji sklenjena. Kmalu se je pojavila vrsta strokovnih publikacij, med njimi še posebej pregledni Vodnik po arhivih Slovenije. V začetku sedemdesetih let je ponovno oživela ideja o lastni arhivski reviji, ki bi združevala arhivske delavce in jih vzpodbujala, da bi arhivska vprašanja tudi teoretično obdelali in dosežke objavili. Leta 1974 ste arhivisti na VII. zborovanju v Slovenj Gradcu sprejeli sklep o izdajanju lastne revije z naslovom Arhivi. Prva številka nove revije je izšla leta 1979 (z letnico 1978). (Do leta 2000 je vsako leto izšla ena dvojna številka, od tega leta dalje pa dve samostojni številki letno). Prav glasilo Arhivi, na katero ste lahko ponosni, je najvidnejši odraz vaše vsestranske dejavnosti. To dokazuje bogata vsebina 37 letnikov. V mnogih letnikih smo s svojimi prispevki sodelovali tudi zgodovinarji.

Ostalo pa je odprto še eno zelo pomembno vprašanje, ob katerem se name-ravam še posebej ustaviti, to je strokovno izobraževanje arhivistov. Predvsem bi se zadržal pri tistih akcijah in postopkih, ki so zaradi pomembnosti ostali v mojem spominu in sem pri njih tudi sam sodeloval kot predstojnik oddelka za zgodovino.¹ O nujnosti šolanja arhivskih delavcev so razpravljali v Zgodovinskem društvu za Slovenijo že leta 1946, vendar do realizacije ni prišlo. Tudi na zvezni ravni si je prof. dr. Jorjo Tadić prizadeval, da bi za potrebe jugoslovanskih arhivistov orga-niziral posebno arhivsko šolo po enotnem programu. A ustanovitev jugoslovanske arhivske šole na univerzitetni ravni ni bila realizirana. Organizirani so bili le trije večmesečni tečaji (leta 1950 v Dubrovniku, leta 1952 in 1953 v Beogradu), katerih so se udeležili tudi kandidati iz Slovenije. Na pobudo arhivskega društva Slovenije se je 1956 začel oblikovati načrt o ustanovitvi stolice za arhivistiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Kljub temu da je bil prof. dr. Milko Kos pripravljen podpreti predlog društva, na seji oddelka za zgodovino ta predlog ni bil sprejet. Zavrnjena je bila tudi zamisel, da bi bila arhivistika vključena v podiplomski študij. A potreba po uvedbi študija na najvišji stopnji se je večala. Mejniki predstavljajo zborovanje slovenskih arhivistov v Slovenj Gradcu leta 1974, kjer ste poudarili, da je strokovno izobraževanje izhodišče za izboljšanje arhivske službe.

In kako je potekal študij zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani do leta 1979, ko je bila uvedena arhivistika? Prvi dve leti po ovoboditvi smo na Filozofski fakulteti študirali zgodovino po starem predvojnem programu. Leta 1947 je bila izvedena prva reforma študija, ko sta bila oba študijska predmeta pod A zgodovi-na in pod B izbrani predmet (geografija, slavistika, filozofija itd.) izenačena. Velik poudarek pri študiju je bil na seminarju, ki je bil obvezen. Vsak študent je moral v teku študija predstaviti krajši referat (vsebinska obravnava določenega arhivske-ga dokumenta ali obdelava kakega zgodovinskega problema). Poleg tega je moral vsak študent, predno je pristopil k diplomskemu izpitu, pri vsakem izpraševalcu izdelati seminarsko nalogo, ki je večinoma temeljila na tiskanem arhivskem gra-divu. Prof. dr. Gregor Čremošnik je za seminarske naloge dajal predvsem teme, povezane z objavljenim dubrovniškim arhivskim gradivom, ali pa cirilske listine, objavljene v publikaciji Frana Miklošiča »Monumenta serbica«. S kolegom Petrom Ribnikarjem sva se dogovorila, da skupaj obdelava temo »Prehrana Dubrovnika od 1330 do 1333«. ² Pregledati in analizirati sva morala objavljene zapisnike du-brovniških svetov. Kljub temu da sva imela težave z latinščino, sva izdelala soli-den seminarski izdelek. Kolega Peter, ki se je že med študijem usmerjal v arhiv, mi je svetoval, naj se za seminarsko nalogo pri profesorju Kosu lotim obdelave ohranjenih urbarjev za Logaško gospostvo, in tako je nastala seminarska nalo-ga »Kajžarstvo v Logaškem gospostvu« (dopolnjeno in predelano sem objavil v Kosovem zborniku). ³ Ob tem primeru se je pokazalo uspešno sodelovanje zgo-dovinarja s poznejšim arhivistom, ki je sicer temeljilo na prijateljskem odnosu. Tudi pozneje, ko sem bil izvoljen za asistenta pri prof. Čremošniku in sem se usmeril v južnoslovansko zgodovino, sem se še večkrat vračal v Arhiv Republike Slovenije pri iskanju gradiva za teme, ki so me posebej privlačile (usoda turških ujetnikov, ⁴ omemba Dubrovnika v naših arhivskih fondih ⁵ in družbeni odnosi na domžalskem območju). ⁶ Vedno sem naletel na pomoč pri kolegih arhivarjih.

¹ Predstojniške posle oddelka za zgodovino sem opravljal od 1980–1982 in od 1985–1990.

² Voje Ignacij: Preskrba Dubrovnika z žitom v 14. Stoletju. V: *Arhivi* 28 (2005), str. 147–152.

³ Ibid.: Kajžarstvo v logaškem gospostvu. V: *Zgodovinski časopis, Kosov zbornik* 6–7 (1952–53), str. 650–662.

⁴ Ibid.: O usodi turških ujetnikov v slovenskih deželah v XVI. in XVII. stoletju. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* N. s. 8 (43) (1972), str. 254–262.

⁵ Ibid.: Najemniki-trabanti dubrovniške republike v gradivu Arhiva Republike Slovenije. V: *Arhi-vi* 25 (2002), št. 1, str. 19–22.

⁶ Ibid.: Odnosi med Kozmom Ravbarjem in vaško skupnostjo Domžale v 16. stoletju. V: *Zgo-dovinski časopis* 45 (1991), št. 1, str. 33–40.

Moram ugotoviti, da je prva povojna generacija arhivistov izhajala iz vrst zgodovinarjev, ki jim je takratni način študija omogočil, da so se razvili v vrhunske arhiviste. Med študijem so nam profesorji, lahko rečem ljubljanske zgodovinske šole, vcepili pozitiven odnos do arhivskega gradiva in do arhivov kot temeljev študija zgodovine. Opozoril bi še na eno moje sodelovanje z Arhivom R. Slovenije, ki je povezano z dokaj zajetnim gradivom turških dokumentov. V letih 1954 do 1956 sem bil na specializaciji v Orijentalnem inštitutu v Sarajevu. Ko sem se vrnil iz Sarajeva, me je uprava arhiva naprosila, da bi pregledal turške listine ter razkril njihovo vsebino. Svoje ugotovitve sem najprej predstavil s predavanjem v prostorih arhiva 10. januarja leta 1962. Predavanje je arhiv izdal kot brošuro v špirografski tehniki.⁷

Študij zgodovine na FF v Ljubljani je šel skozi številne reforme, ki so bile usmerjene v to, da diplomiranci zadostijo predvsem potrebam na srednjih šolah. Zato se je tudi vloga seminarjev pri študiju zmanjševala. Ena najbolj usodnih reform za študij zgodovine na univerzi je bila tista iz leta 1960. Povzročila je bistveno spremembo študijskega programa. Smisel te diktirane reforme je bil uvedba dvostopenjskega študija (inverzija) z že vpeljanim dvopredmetnim programom. Prvi dve leti sta predstavljali višješolski program, ki se je zaključil z diplomom I. stopnje, tretji in četrti letnik pa sta predstavljala visokošolski študij in ta se je zaključil z diplomom druge stopnje. Program študija naj bi šel v smer učenja in zorenje možnosti za študentovo lastno aktivno delo. Novi zakon o visokem šolstvu leta 1976 pa je šel še dlje. Predpisal je zmanjšanje študijske obveznosti – odprava klavzurnih nalog, odprava seminarskih nalog, ostalo je le še diplomsko delo. Na srečo je bila leta 1967 obnovljena enopredmetna zgodovina, nepedagoške študijske smeri z intenzivnim tečajem nemščine in latinščine (jezikov virov za slovensko zgodovino) kot nadomestilo za B predmet.

Omenjena delna reforma leta 1976 pa je pomenila preobrat glede uvedbe študija arhivistike na oddelku za zgodovino FF v Ljubljani. Decembra 1975 je bil na seji oddelka za zgodovino sprejet predlog, da se na oddelku uvede študij arhivistike na vseh treh stopnjah študija, ker je tudi statut Filozofske fakultete predvideval študij arhivistike. S študijskim programom je bil leta 1977 uveden študij arhivistike v 3. in 4. semestru kot fakultativni predmet (2 uri predavanj) in v 7. in 8. semestru kot obvezni predmet za samostojno zgodovinsko skupino (2 uri predavanj in 2 uri seminarskih vaj). Sprejet je bil predlog za uvedbo podiplomskega študija (magisterij, doktorat). V zimskem semestru leta 1978 so se začela predavanja na I. stopnji, ki jih je prevzela zunanja sodelavka arhivistka Ema Umek, po letu 1988 pa jo je nadomestil arhivist Vladimir Žumer. Na II. stopnji pa je bilo izvajanje študijskega programa arhivistike poverjeno zunanjemu sodelavcu arhivistu Jožetu Žontarju in kasneje tudi arhivistu Vladimiru Žumru. Edino na oddelku za zgodovino v Ljubljani je bilo v takratni Jugoslaviji možno študirati arhivistiko na dodiplomskem in podiplomskem študiju ter doseči doktorat iz arhivistike.

Ker se je zaradi izenačevanja A in B predmeta število študentov pri seminarjih izredno povečalo, je bilo aktivno delo s študenti otežkočeno. Rešitev iz te zagate smo na oddelku za zgodovino iskali v poglobljenem individualnem delu s tistimi študenti, pri katerih smo ugotovili izrazit interes za raziskovalno delo. Uspešen poskus je bil izveden prav na področju arhivistike v šolskem letu 1987/88. Na pobudo direktorice Arhiva R Slovenije Eme Umek je prišlo do organiziranja dopolnilnega seminarja, ki je bil namenjen manjšemu številu zainteresiranih slušateljev. Seminarja, ki je izvajal po dve uri, se je redno vsakih 14 dni udeleževala skupina okrog 15 študentov. Poleg Eme Umekove so na tem seminarju sodelovali še prof. dr. Ferdo Gestrin, dr. France M. Dolinar in jaz. Seminar je bil v prostorih Arhiva R. Slovenije, kjer smo brali in interpretirali arhivske vire, tokrat testamente

⁷ Ibid.: Pregled glavnih kategorij turških dokumentarnih virov in njihov pomen za zgodovino jugoslovanskih narodov. Arhiv Slovenije, 1962, 40 strani (špirografirano).

in zapuščinske spise. Poročilo o seminarju je izšlo v Zgodovinskem časopisu,⁸ kjer so udeleženci med drugim zapisali: »Ustanovila se je 'Sekcija mladih zgodovinarjev', ki predstavlja neobvezno obliko udejstvovanja študentov na področju širjenja polja zgodovinarjeve razgledanosti... Zamisel je zgrajena na dejstvu, da je arhiv z gradivom, ki ga hrani, temelj zgodovinarjevega dela ... Preko tovrstne oblike sestajanja se je skušala uresničiti želja po tesnejši povezanosti oddelka za zgodovino z arhivom.« Žal do takšne oblike dopolnilnega študija, povezanega z arhivom, ni več prišlo.

Uvedba bolonjske reforme v šolskem letu 2009/10 je temeljito posegla v študij zgodovine in posledično tudi povzročila večje spremembe pri študiju arhivistike. Bolonjska reforma je uvedla možnost različnih študijskih povezav in smeri med različnimi oddelki na isti fakulteti ali med različnimi fakultetami. Na oddelku za zgodovino je možno študirati arhivistiko po dveh programih. V okviru drugostopenjskega magistrskega programa je ponujena raziskovalna in arhivska smer. Na tej stopnji študirajo študenti arhivistiko po akreditiranem programu in pri habilitiranih univerzitetnih učiteljih. Ali je ta sistem študija arhivistike boljši od prejšnjega, lahko ocenijo le zainteresirane institucije – arhivi, ki te diplomante zaposlujejo.

Koliko je uspešen študij arhivistike, ki ga je akreditirala mariborska Alma mater Europeae (Evropski center Maribor), mi ni znano. Prizadevanja dr. Petra Pavla Klasinca, da bi nastal drugi izobraževalni center za arhivistiko na Filozofski fakulteti v Mariboru, pa niso bila uspešna.

Dosedanji študij arhivistike v okviru zgodovine se je izkazal za ustreznega. Ohranimo ga in dopolnujemo, da bo dal še boljše rezultate kot doslej.

In na koncu naj končam s spoštljivim spominom na pokojnega arhivarja Dubrovniškega arhiva dr. Zdravka Šundrico.⁹ Ko sem leta 1954 začel v Dubrovniškem arhivu zbirati gradivo za doktorsko disertacijo »Kreditna trgovina Dubrovnika v srednjem veku«, sem naletel na arhivarja Zdravka Šundrico. Jaz sem bil začetnik asistent, on pa je bil kljub zrelem letom na začetku kariere arhivista. Sprejel me je odprtih rok, nudil mi je vsestransko pomoč ter prispeval k temu, da sem vzel ljubilo arhivsko delo. Lahko rečem, da je bil eden najboljših poznavalcev Dubrovniškega arhiva, zlasti je podrobno poznal vsebino posameznih arhivskih serij in bogastvo arhivskega materiala, absolutno je obvladal paleografijo ter reševal še tako zapletene notarjeve pisarske uganke. Opozarjal me je na gradivo, ki ni bilo v moji evidenci, je pa bilo zelo pomembno za moje raziskovalno delo. Bil je vzor arhivarja, ki je imel izjemen čut do mladih raziskovalcev.

Na simpoziju ob 700-letnici Dubrovniškega arhiva, leta 1978 je imel zelo odmeven referat »Kako je nastala i kako je sačuvana bogata arhivska građa Dubrovačkog arhiva.«¹⁰ Svoj referat je zaključil z nekaterimi mislimi, povezanimi s slavljenecem, Dubrovniškim arhivom, ki so še danes aktualne, zato jih bom navedel v celoti:

- prvič, da mu bodo vedno zagotovljeni dobri življenjski pogoji,
- drugič, da bo vedno razpolagal z dobrimi čuvarji, ki ne bodo dopustili, da bi bil uničen katerikoli njegov del in
- tretjič, da bo vedno razpolagal z dobrimi strokovnjaki, ki bodo poznali njegove fonde, jih obdelovali in omogočili raziskovalcem, da jih bodo čim bolj in čim uspešneje uporabljali pri svojem delu.

A naloga arhivarjev je, kot je poudaril Šundrica, da posredujejo v narodno zavest čimveč dobrih, pomembnih in ugodnih podatkov, ki nam bodo v čast pred

⁸ Studen, Andrej - Balkovec, Bojan: Poročilo o delu »Sekcije mladih zgodovinarjev«. V: *Zgodovinski časopis* 42 (1988), št. 2, str. 297–298.

⁹ Voje, Ignacij: Dr. Zdravko Šundrica: 1915–1995. V: *Arhivi* 19 (1996), št. 1–2, str. 226–227.

¹⁰ Šundrica, Zdravko: Kako je nastala i kako je sačuvana bogata arhivska građa dubrovačkog arhiva. V: *Arhivist* 29 (1979), br. 1–2, str. 23–26.

bodočimi rodovi. Kadar podatki enkrat prodrejo v narodovo zavest, takrat ni več olepšavanja in brisanja.

Arhivi so neprecenljiva narodova dediščina, kar pomeni, da so arhivski dokumenti tudi dokaz narodove indentitete, torej spomina naroda, ki omogoča osvetliti preteklost in pomaga slutiti prihodnost. Arhivisti se morate zavedati, da ste čuvarji tega neprecenljivega narodovega zaklada.

prof. dr. Ignacij Voje

Zahvala Marije Oblak Čarni

Spoštovani!

Lepo se zahvalim za podelitev Aškerčeve nagrade, visokega priznanja za delo na področju arhivov. Hvala predlagateljem in članom komisije. Arhivom sem posvetila ves svoj delovni vek in tako priznanje poboža po duši, vzradosti. Moram pa se ob tem spomniti svojih sodelavcev, kajti rezultati dela, ki so po vaši presoji vredni priznanja, so plod skupnega dela. Skupaj smo načrtovali, skupaj iskali možnosti za uresničitev zastavljenih ciljev in se veselili uspehov, in skupaj iskali novih poti, ko smo naleteli na ovire, ki jim včasih nismo bili kos. Hvala dragim kolegom. Hvala tudi vsem, izven arhivskih vrst, ki so se tedaj zavedali pomena arhivskega gradiva, in so stroko v njenih prizadevanjih podpirali.

V tem svečanem trenutku mi dovolite vprašanje, ki mi zadnje čase ne da miru. In sicer vprašanje o odnosu do arhivske stroke, do arhivov in njihovega poslanstva.

Zgodovinsko arhivsko gradivo je med najpomembnejšimi deli kulturne dediščine, priča o žitju in bitju naše skupnosti. V njem so zapisana prizadevanja in uspehi, pa tudi zmote in napake. Vse to pa je naše, naša sedanost in naša zgodovina. Delo v arhivih zahteva visoko izobražene in odgovorne delavce, ljudi s kulturno širino in integriteto. Z gradivom, ki pride v arhive – ne samo zaradi praktičnih potreb – temveč tudi glede na zgodovinsko vrednost, morajo primerno ravnati, ga varovati pred poškodbami, poneverbami in izginotjem. In se pri tem ne ozirati na take ali drugačne dnevne politične potrebe. Spomnim se pisma, ki je nekoč iz vrst uporabnikov kot zahvala prispelo v arhiv. V njem je pisec primerjal arhiv s svetiščem, kjer se hranijo velike dragocenosti in arhiviste z njihovimi vestnimi čuvarji. Nekoliko privzdignjene besede ponazarjajo potreben odnos do arhivov. Ne smemo namreč zanemariti dejstva, da so arhivski dokumenti nazamenljiv temelj za raziskave zgodovine, so osnova za dokazovanje pravic posameznikov, ustanov, države, so najvažnejše sredstvo za dokazovanje dejstev in dogodkov v preteklosti tudi v mednarodnih odnosih, zato države arhivom posvečajo posebno skrb. To mora tudi Slovenija.

Na koncu še moje čestitke Arhivskemu društvu ob šestdesetletnici, arhivistom pa iskreno želim uspehov tudi v prihodnje!

Marija Oblak Čarni

Zahvala Jureta Volčjaka

Spoštovani,

ponavadi sem kratek, danes pa bom prekršil navado in bom dva do tri stavke daljši.

Ob prejemu Aškerčevega priznanja se zahvaljujem Arhivskemu društvu Slovenije, še posebej pa predlagateljem, ki so opazili moje delo zlasti na področju objavljanja virov. Nagrada mi daje potrditev, da sem na pravi poti. Pričakujete lahko, da bom na tem področju dejaven tudi v prihodnje. Objavljanje virov sicer ni lahek posel, dobrodošla je vsaka objava vira, ki pomeni nov prispevek k zapolnitvi vrzeli, ki je na Slovenskem v primerjavi s sosednjimi deželami žal precej velika.

Zahvaljujem se tudi Avstrijski akademiji znanosti na Dunaju in Nemški akademiji znanosti v Mainzu ter kolegoma iz Nemčije, ki sta pripomogla, da je knjiga regestov cesarja Friderika III., na katero so raziskovalci doma in tujini nestrpno čakali, končno le ugledala luč sveta.

Skratka, še enkrat hvala.

Jure Volčjak

Imenovanje prof. dr. Ignacija Vojeta za častnega člana Arhivskega društva Slovenije – utemeljitev

Prof. dr. Ignacij Voje, zaslužni profesor Univerze v Ljubljani in dopisni član HAZU, sodi med zgodovinarje z zelo tesnim stikom s svetom arhivov in arhivskih gradiv. Njegov znanstveni opus temelji na večdesetletnem raziskovalnem delu v arhivih, sploh v dubrovniškem državnem arhivu. V slednjem je v letih 1954–1988 proučeval starejše gradivo za dubrovniško in regionalno politično, gospodarsko ter družbeno zgodovino. Arhivskim fondom, ki so povezani z dubrovniško poznosrednjeveško kreditno trgovino, s tamkajšnjim pomorstvom in z drugimi vidiki gospodarskega življenja, je dobesedno namenil leta efektivnega časa. Ta čas je bil prežet s tesnimi stiki s tamkajšnjimi arhivisti, z učenjem, debatami, skupnim prebiranjem težkih pasusov in predvsem s sodelovanjem v dobro zgodovinske znanosti in arhivske stroke. Njegova znanstvena in druga dela tako preveva globoko spoštovanje do arhivov in varuhov arhivskega gradiva. Eno njegovih zadnjih del, *Starodavni Dubrovnik* (Celjska Mohorjeva družba, Celje 2011), je posvečeno uglednemu dubrovniškemu arhivistu, dr. Zdravku Šundrici, osebi, ki je profesorju Ignaciju Vojetu pomagala ne samo pri njegovem arhivskem delu, ampak tudi pri oblikovanju lastnega odnosa do ustvarjalcev gradiva in njegovih preteklih raziskovalcev, med katere sodita tudi Fran Miklošič in Gregor Čremošnik. Prof. Ignacij Voje v svojih delih nikoli ne pozabi pojasniti številnih okoliščin hrambe in preučevanja arhivskega gradiva, ki ga je proučeval sam ali pa njegovi predhodniki. To ne velja samo za dubrovniško gradivo, ampak tudi za gradivo, shranjeno v slovenskih arhivih, predvsem v Zgodovinskem arhivu v Ljubljani in Arhivu Republike Slovenije.

Prof. Ignacij Voje je bil do upokojitve leta 1993 zelo dejaven in je tesno sodeloval s slovenskimi arhivisti. Do upokojitve je bil član arhivskega društva, od leta 1973 do leta 1980 je bil delegat Filozofske fakultete v svetu Zgodovinskega arhiva v Ljubljani. V letih 1980 in 1981 je bil član strokovne komisije za arhivistiko pri področni raziskovalni skupnosti za humanistične in zgodovinske vede. Kot univerzitetni profesor je redno spremljal dejavnosti Arhiva Republike Slovenije: razstave in predstavitve publikacij – z njimi je študente

ne samo seznanjal, ampak jih zanje tudi navduševal. Navduševal jih je tudi za raziskovalno delo v arhivih – za študente zgodovine je tako redno organiziral ogled štetilnih razstav v Arhivu Republike Slovenije in v drugih slovenskih arhivih. Skupaj z dr. Emo Umek je v študijskem letu 1987/88 organiziral »sekcijo mladih zgodovinarjev«, ki se je ob dokumentih izpopolnjevala v Arhivu Republike Slovenije. Delo arhivistov in sodelovanje z arhivi je populariziral tudi drugače – s strokovnimi predavanji za širšo javnost, z javnimi nastopi, v strokovnih razpravah itd.

Prof. Ignacij Voje je Arhivu Republike Slovenije leta 1998 izročil vse mikrofilmsko gradivo in xerox kopije posnetkov arhivskega gradiva iz dubrovniškega arhiva, ki ga je zbral med dolgoletnim raziskovalnim delom. Tako nastali fond je bil dopolnjen 1. julija 2014 s predajo ročnih izpiskov dokumentov iz Državnega arhiva v Dubrovniku, ki so prav tako nastali kot nasledek dolgoletnega raziskovalnega dela. Arhivu Republike Slovenije je predal tudi vse fotokopirane cirilske listine iz dubrovniškega arhiva – »*Cirilski diplomatarij*« –, ki ga je začel urejati prof. dr. Gregor Čremošnik in ga je sam dokončal po njegovi smrti. Z listinami je predal tudi odtise njim pripadajočih pečatov. Zapuščeno gradivo je prvovrsten osebni fond, ki omogoča temeljit vpogled v raziskovalno udejstvovanje in znanstveno delo slovenske historiografije v Dubrovniku. Prof. Ignacij Voje nam je z njim omogočil kontinuiteto znanstvenoraziskovalnega dela – slovenski zgodovinarji, umetnostni zgodovinarji in arhivisti lahko v novih okoliščinah s pomočjo zbranega in zdaj javno dostopnega gradiva v osrednjem slovenskem arhivu spoznavamo svet ljudi najpomembnejšega srednjeveškega in zgodnjenovoveškega regionalnega gospodarskega in kulturnega središča, svet njegovih raziskovalcev in nenazadnje svet tistih, ki so gradivo hranili in ohranili.

Dušan Mlacović

Poročilo o Mednarodni konferenci in okrogli mizi arhivistov Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Vojvodine; Terme Čatež, Slovenija, 15.-16. maj 2014

Arhivsko društvo Slovenije je v času med 15. in 16. majem 2014, v sodelovanju z Arhivom Republike Slovenije, Hrvatskim arhivističkim udruženjem, Arhivističkim udruženjem/udrugom Bosne in Hercegovine ter Društvom arhivskih radnika Vojvodine, organiziralo Mednarodno konferenco z naslovno temo **Arhivi v kriznih časih**, ki se je odvijala v Termah Čatež.

Z mednarodnimi konferencami (tokrat je bila že sedma po vrsti) se nadaljuje tradicija izmenjave mnenj in pogledov manjšega kroga arhivskih strokovnjakov o določeni temi. Ker se je gospodarska kriza dotaknila tudi arhivov in naših programov in ker zategovanje pasu škodi tudi narodu, smo se odločili, da se na tej konferenci posvetimo prav krizi, ki je prizadela tudi arhive.

Na konferenci je sodelovalo okrog štirideset udeležencev iz Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine ter Srbije, s prispevki na prej omenjeno tematiko, pa se je predstavilo osem predavateljev.

Po uvodnem nagovoru predsednice Arhivskega društva Slovenije in pozdravih predsednikov arhivskih društev sosednjih držav, je sledil ogled kratkega turističnega črno – belega filma iz obdobja 50. let, ki so ga pripravili v Slovenskem filmskem arhivu, nato pa je sledilo prvo zanimivo predavanje Mitje Čandra, pisatelja in publicista iz Slovenije, z naslovom *Kriza in kultura*. Zatem se je mag. Bojan Cvelfar, direktor Arhiva Republike Slovenije, v svojem predavanju spraševal, ali enačba *Arhivi = kriza?* drži, in na koncu predavanja zaključil, da je

Mednarodna konferenca in okrogla miza arhivistov Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine ter Srbije, 14.–15. maj 2014 v Čatežu

temu tako. Slediti bi moralo predavanje Davorja Labaša z Ekonomske fakultete v Zagrebu, ki pa je na žalost zbolel, tako, da sta njegovo prezentacijo z naslovom *Kriza kot priložnost* pokomentirali in predstavili Ivana Prgin in Deana Kovačec. Kot zadnji referent v tem prvem sklopu, se je predstavil dr. Izet Šabotić iz Arhiva tuzelskega kantona iz Bosne in Hercegovine s prispevkom o *Recesijskem uticaju na marginalnost arhivskih ustanov*.

V popoldanskem delu sta se predstavila še Jugoslav Veljkovski iz Istorjskega grada Novog Sada iz Republike Srbije (s prispevkom z naslovom *Kriza Arhiva i Arhivi u krizi*) in Aleksandra Pavšič Milost iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici iz Slovenije, ki je pripravila prispevek, naslovljen kot *Kriza – priložnost za novo strategijo dela*.

Sledila je strokovna ekskurzija v Brežice, kjer smo si ogledali razstavo in film o kolnarjih, nabiralcih premoga na reki Savi, nato pa smo se sprehodili skozi mesto in si ogledali še glavne znamenitosti.

Naslednji dan sta sledili še dve predavanji. Prvo, zanimivo predavanje z naslovom *KRIZA – kako se nositi s njenim prijetnjama i iskoristiti njene prilike?* je predstavila mag. psihologije Tanja Pureta s Hrvaške, nato pa je mag. Sejdalija Gušić iz Istorjskega arhiva Sarajevo iz Bosne in Hercegovine v besedi in sliki predstavil referat z naslovom *Požar u državi, kriza u arhivu*.

Sledila je okrogla miza, kjer so si udeleženci lahko izmenjali svoja mnenja in poglede na krizo ter morebitne rešitve za izhod iz nje, nato pa so bili naknadno sprejeti naslednji zaključki posvetovanja:

- kriza je dejstvo, ki ga moramo sprejeti in se z njim spopadati. Zaznati je, da je kriza že dolgotrajnejša in je ob tehnološkem preskoku in lovljenju koraka v sodobnem svetu arhive v regiji dodatno udarila še s finančno recesijo. Treba je analizirati situacijo, si postaviti cilj, ob tem pa aktivno iskati priložnosti, da ga uresničimo (ne čakati, da se bodo priložnosti pojavile same);
- na različne načine je potrebno opozarjati državo in širšo javnost na pomen, ki ga imajo arhivi (tako z vidika varovanja kulturne dediščine kot z vidika trajne pravne varnosti); šele priznan pomen, ki ga bodo arhivi s tem pridobili v družbi, bo dobra osnova za izhod iz krize in napredek;
- truditi se, da arhivi ustvarijo tudi lastna sredstva (s prodajo publikacij, vstopninami za razstave, učne ure, delavnice ipd.). Ta sredstva pa bi bilo smiselno vlagati pred-

Strokovna ekskurzija udeležencev Mednarodne konference v Brežice

vsem v strokovni razvoj in boljšo storilnost arhivske službe v vseh fazah. Slednje se dolgoročno lahko prepozna kot »produkt« stroke, ob čemer bi morala država vedno zagotavljati sredstva za osnovne pogoje dela skozi infrastrukturo in plače zaposlenih.

Predsedniki vseh sodelujočih arhivskih društev smo se dogovorili, da bo mednarodna konferenca prihodnje leto organizirana v Sisku, tema konference pa bo *Arhivi na tržišču*.

Sonja Jazbec

27. mednarodno posvetovanje »Arhivska praksa 2014«, Hotel Tuzla, Tuzla, 25.-26. september 2014

27. mednarodno posvetovanje z naslovom »Arhivska praksa 2014« je ponovno potekalo v Tuzli v organizaciji Arhiva Tuzelskega kantona in Društva arhivskih delavcev Tuzelskega kantona. Kot vsako leto je posvetovanje pospremila obsežna publikacija Arhivska praksa št. 17, v kateri so objavljeni prispevki vseh nastopajočih govornikov na posvetovanju.

Slovenske arhive na posvetovanju so letos predstavljali udeleženci iz Arhiva Republike Slovenije, Pokrajinskega arhiva Maribor in Pokrajinskega arhiva Koper. V imenu društva se je posvetovanja udeležila Nina Gostenčnik (PAM).

Program posvetovanja se je začel v četrtek dopoldan, že v sredinih popoldanskih urah pa je bilo v galeriji Hotela Tuzla odprtje razstave Državnega arhiva v Zagrebu z naslovom »*Šetnja Zagrebom dokonog purgera*«, ki jo je pripravila Ivana Prgin.

Posvetovanje se je uradno začelo v četrtek s pozdravom Selme Isić, v. d. direktorice Arhiva Tuzelskega kantona. Po predstavitvi vsebine 17. številke publikacije Arhivska praksa sta v. d. direktorice Arhiva Tuzelskega kantona Selma Isić in direktor Državnega arhiva v Zagrebu Darko Rubčić podpisala Deklaracijo o sodelovanju med obema arhivoma.

Po kratkem odmoru so se udeleženci posvetovanja razdelili v dve skupini (glede na teme predstavitev). V Kristalni dvorani Hotela Tuzla so bili predstavljeni prispevki na temo zunanje službe in njenega pomena pri zaščiti arhivskega gradiva v nastajanju. Kot prvi je svoj prispevek predstavil dr. Peter Pavel Klasinc (Katedra za arhivistiko in dokumentologijo / Mednarodni inštitut arhivskih znanosti v Trstu/Mariboru, Slovenija), ki je govoril o problemih zunanje službe in tehničnih rešitvah. Mag. Omer Zulić (Arhiv Tuzelskega kantona, BiH) je predstavil svoj prispevek z naslovom »*Vloga zunanje službe pri zaščiti dokumentarnega gradiva v izrednih okoliščinah*«. Makedonski predstavnik dr. Aco Angelovski iz Državnega arhiva Republike Makedonije je govoril o stanju in perspektivi zunanje službe v svojem arhivu. Vesna Šteinglin iz Državnega arhiva za Međimurje (Hrvaška) je predstavila pregled dela zunanje službe njihovega arhiva na primeru šol. Predstavnice Državnega arhiva v Splitu Maje Kovačević Kuzmanić sicer na posvetovanju ni bilo, njen prispevek pa obravnava izzive, ki jih v 21. stoletju prinaša opravljanje zunanje službe. Svoj prispevek, v katerem oriše problematiko izvajanja zunanje službe pri ustvarjalcih s področja gospodarstva, je predstavila Nina Gostenčnik (Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija). Tudi predstavnici Zgodovinskega arhiva Niš (Srbija), Nevena Karabašević in Stojanka Bojović, se posvetovanja nista mogli udeležiti, njun prispevek pa ima naslov »*Problematika zaščite gradiva na področju delovanja Zgodovinskega arhiva Niš*«. Miroslav Dučić (Zgodovinski arhiv Užice, Srbija) je predstavil izkušnje arhiva pri zaščiti arhivskega gradiva pravosodnih organov v Srbiji. Dr. Azem Ko-

žar, predstavnik Društva arhivskih delavcev Tuzelskega kantona, je spregovoril o problemih pri zaščiti in prevzemanju arhivskega gradiva ukinjenih in privatiziranih ustvarjalcev. Objavljen, ne pa tudi predstavljen na posvetovanju, je prispevek dr. Bojana Himmelreicha (Zgodovinski arhiv Celje, Slovenija), ki govori o hrambi arhivskega gradiva gledališč v slovenskih arhivih. Zadnja v sekciji o zunanji službi je svoj prispevek predstavila mag. Jasmina Latinović (Zgodovinski arhiv Kikinda, Srbija), ki je predstavila izkušnje arhiva pri zaščiti gradiva Republiškega geodetskega zavoda.

Druga sekcija je potekala v Kongresni dvorani Hotela Tuzla. Tema te sekcije je bila »*Arhivske zgradbe in oprema ter njihov pomen v sistemu zaščite arhivskega gradiva*«. To sekcijo je s predstavitvijo svojega prispevka začela mag. Zdenka Semlič Rajh (Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija), ki je govorila o standardih za opremo in prostore za hrambo arhivskega gradiva. Njeni predstavitvi je sledil Dragan Knežević (Zgodovinski arhiv Užice, Srbija) s prispevkom, v katerem predstavlja skladišča svojega arhiva, njihovo opremo in organizacijo. Mag. Jasmina Živković (Zgodovinski arhiv Požarevac, Srbija) sicer ni bila prisotna, objavila pa je prispevek z naslovom »*Namestitev in oprema kot vidik tehnične zaščite arhivskega gradiva pri ustvarjalcih (Izkušnje Zgodovinskega arhiva Požarevac)*«. Hatidža Fetahagić in Selma Isić (Arhiv Tuzelskega kantona, BiH) sta predstavili skladiščne kapacitete svojega arhiva, Admir Nezirović iz Zgodovinskega arhiva Sarajevo pa je objavil prispevek, v katerem predstavlja njihovo skladišče »Vrbanjuša«, njegovo adaptacijo in uporabo. Jovan P. Popović iz Beograda je govoril o pomenu klasične zaščite arhivskega gradiva za njeno sodobno zaščito. Predstavnici Zgodovinskega arhiva Sarajevo (Aleksandra Pijuk Pejčić in Elma Dervišbegović) sta predstavili uničenje arhivskega gradiva v sarajevskem kantonu v požaru februarja 2014. Predstavnik Arhiva Unsko-sanskega kantona Husein Hadžić je govoril o bazah podatkov o ustvarjalcih, kot zadnji pa je svoj prispevek predstavil dr. Izet Šabotić s Filozofske fakultete Univerze v Tuzli, ki je govoril o vplivu recesije na marginalizacijo arhivskih ustanov v Bosni in Hercegovini.

V popoldanskih urah so se udeleženci posvetovanja udeležili ekskurzije, ki jih je popeljala po poteh kulturno-zgodovinske zapuščine Banovičev.

Drugi dan konference se je dotaknil aktualnih vprašanj arhivske teorije in prakse – to temo je v svojih prispevkih obravnavalo 20 referentov. Kot prvi je svoj prispevek predstavil dr. Miroslav Novak (Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija), ki je v sodelovanju z mag. Tatjano Hajtnik (Arhiv Republike Slovenije) obdelal problem arhivskega gradiva na spletu. Hézső Zsolt iz Zgodovinskega arhiva Subotica, Srbija, je predstavil projekt E-arhiva v Subotici, njegove začetke in izkušnje, ki so jih do danes pridobili. Nikola Mokrović, Tanja Petrović in dr. Živana Heđbeli iz Documete – Centra za soočanje s preteklostjo so predstavili prispevek z naslovom »*Virtualni arhiv osebnih spominov*«. Predstavnica Ministrstva za finance Tuzelskega kantona mag. Mirjana Marinković Lepić je govorila o sodobnih komunikacijskih kanalih kot sredstvih za promocijo arhivov v Bosni in Hercegovini. Siniša Domazet iz Arhiva Bosne in Hercegovine je predstavil prispevek z naslovom »*Zaščita in pretvorba avdio zapisov v arhivih*«. Dr. Alenka Šauperl (Filozofska fakulteta Ljubljana, Slovenija) je predstavila prispevek z naslovom »*Teoretski pogled na uporabnike arhiva*«, ki ga je pripravila v sodelovanju z dr. Polono Vilar, mag. Zdenko Semlič Rajh, dr. Majo Žumer, dr. Izetom Šabotićem, dr. Seadom Selimovićem in Selmo Isić. Valentina Petaros Jeromela se posvetovanja ni udeležila, objavljen pa je njen prispevek z naslovom »*Arhivi in arhivist: od inventarja do raziskovanja preteklosti (freelance)*«. Dr. Jasna Požgan iz Državnega arhiva za Međimurje je predstavila pomen arhivskega gradiva združenj za znanstveno raziskovanje. Ivana Posedi in Irena Milobara iz Državnega arhiva v Vukovaru oz. Varaždinu sta predstavili prispevek na temo nedoslednosti v zakonih in predpisih, ki se nanašajo na vprašanja dostopnosti javnega arhivskega gradiva. Predstavnice Kantonalnega arhiva Travnik (Andri-

jana Varešković, Emina Salkić in Spomenka Pelić) pa so govorile o izkušnjah njihovega arhiva pri realizaciji projekta strokovne obdelave arhivskega gradiva podjetja Elektro distribucija Zenica.

Po kratkem odmoru so svoje prispevke predstavili še zadnji referenti. Dr. Vladimir Žumer je govoril o enotnem klasifikacijskem načrtu za razvrščanje zdravstvene dokumentacije, mag. Gašper Šmid in Žarko Štrumbl iz Arhiva Republike Slovenije pa sta obravnavala temo dostopnosti in nedostopnosti zdravstvene dokumentacije. Ljerka Vuk iz Hrvaškega državnega arhiva je predstavila prispevek, ki obravnava arhivsko pedagogiko kot del procesa modernizacije arhivskih ustanov. Marija Todorović iz Zgodovinskega arhiva Šumadije pa je poudarila potrebo po standardizaciji arhivske dejavnosti v Srbiji. O arhivskem ozaveščanju meščanov Požarevca v svojem prispevku piše Slobodanka Cvetković iz Zgodovinskega arhiva Požarevac, ki pa se posvetovanja ni udeležila. Mag. Aida Škoro Babič je predstavila prispevek, ki ga je pripravila v sodelovanju z dr. Jelko Melik in dr. Matejo Jeraj (v njem obravnavajo nekaj gorečih vprašanj arhivske teorije in prakse v Sloveniji). Dr. Ivan Balta s Filozofske fakultete v Osijeku je govoril o diplomatsko-paleografski obdelavi arhivskega gradiva. Zadnja referentka Milena Gašić je predstavila prispevek o reviziji arhivskih fondov in arhivskega gradiva skozi primer Zgodovinskega arhiva Sarajevo.

Po koncu predstavitev so bili na vrsti še razprava in sklepi posvetovanja, kjer so predavatelji in udeleženci lahko še dodatno razjasnili morebitne nejasnosti.

Posvetovanje je bilo ponovno organizirano na visokem nivoju, organizatorjem pa gre pohvala in zahvala za gostoljubnost tudi to leto.

Nina Gostenčnik

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH

Aus steirischen Archiven – Ein Rückblick auf die Jahre 2013 und 2014

Der von der steirischen Politik propagierte Reformprozess wird mit 1. Jänner 2015 auch eine wesentliche Veränderung der Struktur der steirischen Gemeinden mit sich bringen, da eine Reihe von Gemeindezusammenlegungen stattfinden werden. Daher widmete sich der **steirische Archivtag 2013**, der am 12. Juni 2013 im Steiermärkischen Landesarchiv stattfand, der Sicherung des kommunalen Schriftgutes. Ein Bericht über die Ergebnisse dieser Tagung wurde im zweiten Teilband von *Arhivi* 2013 veröffentlicht.

»Leitfaden für Gemeindearchive«

Im Herbst 2013 wurde die jährliche Tagung der Korrespondentinnen und Korrespondenten der Historischen Landeskommission für Steiermark (10. bis 12. Oktober 2013) zum Anlass genommen, um dort auch einen **Leitfaden für Gemeindearchive** über einen geordneten Umgang mit dem Schriftgut von Kommunen vorzustellen, den Dr. Elke Hammer-Luza, die im Steiermärkischen Landesarchiv u. a. für die historischen Gemeindearchive verantwortlich ist, verfasst hatte und den Tagungsteilnehmerinnen und Teilnehmern präsentierte.

Dieser Leitfaden wurde von ihr insbesondere auch für die Nutzung durch die einzelnen Gemeindeverwaltungen erstellt, um diesen einen ersten, kompakten Überblick über den Umgang mit ihrem Schriftgut zu bieten und auf die Gefahren durch unsachgemäße Lagerung oder Entfremdung zu verdeutlichen. Die Autorin verweist in ihrer Handreichung auch auf die Gefahr der Vermischung von kommunalem Schriftgut mit musealen Objekten. Insbesondere, wenn eine Gemeinde zugleich ein Museum unterhält, sei – wie Hammer-Luza ausführte – *auf eine organisatorische und vor allem strikte räumliche Trennung von Archivgut und Museum zu achten*. Auf Basis des seit 1. Jänner 1951 für die steirischen Gemeinden in Geltung stehenden Einheitsaktenplanes und der diesen ergänzenden Verordnung des Jahres 1958 entwickelte Hammer-Luza eine Systematik bezüglich der Archivwürdigkeit von Akten der Gemeindeverwaltungen und fasste diese in Form eines Anhangs zusammen, der einen ersten Überblick über jene Aktengruppen bietet, denen *besondere Bedeutung* zukommt.

Abgeschlossen wird dieser Leitfaden mit einem Überblick über die Bestimmungen des sog. Steiermärkischen Archivgesetzes (Gesetz vom 16. April 2013 über die Sicherung, Verwahrung und Nutzung von Archivgut) bezüglich der Verwahrung des Schriftgutes von Gemeinden und der Möglichkeiten und Modalitäten, (historische) Aktenbestände in das Steiermärkische Landesarchiv abzugeben.

Archivwissenschaft und akademische Lehre

Wie bereits in den Jahren zuvor waren vier der im Steiermärkischen Landesarchiv tätigen akademischen Archivarinnen und Archivare – Dr. Elke Hammer-Luza, Dr. Elisabeth Schöggel-Ernst, Dr. Gernot Peter Obersteiner und Dr. Peter Wiesflecker – als Lehrbeauftragte für den Ausbildungszweig **Archivwissenschaften** am Institut für Österreichische Geschichtsforschung der Universität Wien tätig. Gemeinsam hielten sie im Studienjahr 2013/2014 eine auf zwei

Častni gostje na otvoritvi razstave »Plemstvo, knez in dežele« (z leve proti desni): direktor Ivan Fras (Maribor), častni konzul RS v Gradcu Kurt Oktabetz, direktor Bojan Cvelfar (ARS) in predsednica deželnega zbora Ursula Lackner (Foto: Heinz Kranzelbinder)

Semester angelegte Lehrveranstaltung zur Aktenkunde und Behördenschriftgut; Schöggel-Ernst las zudem Archivwissenschaft, Hammer-Luza und Wiesflecker lasen Archivtechnik, Obersteiner beteiligte sich an der Lehrveranstaltung zur österreichischen Behörden- und Verwaltungsgeschichte. Auch im Studienjahr 2014/2015 sind die Genannten wiederum als Lehrbeauftragte am Wiener Institut, wo seit 1854 die akademische Ausbildung der österreichischen Archivarinnen und Archivare erfolgt, tätig.

Slowenisch-steirische Ausstellungskooperation

Am 13. November 2013 konnte im Steiermärkischen Landesarchiv die Ausstellung **Adel, Fürst und Länder. Landesfürstliche Privilegien für Steiermark und Krain** durch die 2. Präsidentin des Landtages Steiermark Mag. Ursula Lackner eröffnet werden. Diese Ausstellung ging aus einer **Kooperation zwischen dem Archiv der Republik Slowenien und dem Steiermärkischen Landesarchiv** hervor und beruhte zum Teil auf der vom slowenischen Staatsarchiv konzipierten Ausstellung über die Krainer Landesprivilegien von 1338 bis 1736, die vorerst in Laibach/Ljubljana, dann in mehreren Städten Sloweniens und anschließend im Österreichischen Staatsarchiv in Wien und im Kärntner Landesarchiv in Klagenfurt gezeigt worden war.

Von Historikern beider Archive – für das slowenische Staatsarchiv waren dies Dr. Andrej Nared und Jure Volčjak, für das Steiermärkische Landesarchiv Dr. Gernot Peter Obersteiner und Dr. Peter Wiesflecker – wurde die Ausstellung dahingehend erweitert, dass nicht nur die Entwicklung der Landesprivilegien des Herzogtums Krain dargestellt, sondern diesen die Privilegien des Herzogtums Steiermark seit dem Hochmittelalter gegenübergestellt wurden. Die Erweiterung der Ausstellung um steirische Aspekte hatte sich für den Standort Graz insbesondere angeboten, da Graz seit 1564 Sitz des innerösterreichischen Landesfürsten Erzherzog Karl II. war. Die damals etablierten Zentralstellen und Hofbehörden waren zum Teil bis ins 19. Jahrhundert nicht nur für die Steiermark zuständig, sondern auch für die angrenzenden Herzogtümer Krain und Kärnten, die Grafschaften Görz und Gradiska, Triest und dessen Hinterland sowie die sog. Militärgrenze, demnach insgesamt für jenes Gebiet, das 1564 administrativ und politisch unter dem Begriff Innerösterreich zusammengefasst worden war. Damit stellte die Ausstellung eine Reihe von hi-

storischen Bezügen zwischen der heutigen Republik Slowenien und dem heutigen Bundesland Steiermark her und verwies nachdrücklich auf die gemeinsame Geschichte zweier politischer Einheiten dieser Region Mitteleuropas.

Die Ausstellung war vom 14. November 2013 bis 31. Jänner 2014 während der Öffnungszeiten des Landesarchivs bei freiem Eintritt zugänglich und wurde vom Publikum sehr gut angenommen. U. a. wurde sie sogar von mehreren Gruppen aus Kroatien und Slowenien besucht. Anlässlich der Ausstellungseröffnung, an der auch der Generaldirektor des Slowenischen Staatsarchivs Mag. Bojan Cvelfar teilnahm, sprach Andrej Nared über die Krainer Landesprivilegien, während Gernot Obersteiner die Entwicklung der steirischen Landesprivilegien seit dem Hochmittelalter darstellte.

1914–2014

Sowohl die Ausstellung des Jahres 2014 wie auch der Archivtag dieses Jahres waren dem Ersten Weltkrieg gewidmet. Die Archivmitarbeiterin Mag. Anita Herzl und die beiden am Landesarchiv tätigen Historiker Dr. Franz Mittermüller und Dr. Wolfgang Weiß fungierten als Kuratoren der unter dem Titel **»Ihr lebt in einer großen Zeit ...«**. **Propaganda und Wirklichkeit im Ersten Weltkrieg** konzipierten und am 14. Mai 2014 eröffneten Ausstellung. Begleitend zur Ausstellung erschien ein von der Archivleitung herausgegebener und von Hammer-Luza, Mittermüller und Wiesflecker redigierter Band, dessen Titel sich an jenem der Ausstellung orientierte und in elf, zum Teil umfangreichen Beiträgen unterschiedliche Streiflichter auf die Lebenswirklichkeit, insbesondere in den ersten Kriegsjahren, wirft. Die Ausstellung wird noch bis 16. Juni 2015 gezeigt.

»Quellen zum Ersten Weltkrieg aus regionalen Archiven und Sammlungen« widmete sich der **steirische Archivtag**, der am 12. Juni 2014 im Landesarchiv stattfand. Einer der Kuratoren der archiveigenen Ausstellung, Franz Mittermüller, unternahm zum Thema *Kinder, Kindheit und Propaganda im Ersten Weltkrieg – eine Spurensuche*. Der Leiter des Archivs der Diözese Graz-Seckau, Dr. Alois Ruhri, verstand es in seinem instruktiven Vortrag, der den prägnanten Titel *Aus Glocken und Orgelpfeifen werden Kanonen* trug, Quellen zum Ersten Weltkrieg im Diözesanarchiv und in Pfarrarchiven vorzustellen und konnte dabei auf eine Reihe von Beständen hinweisen, die von der historischen Forschung

*Otvoritev razstave »Plemstvo, knez in dežele« (z leve proti desni): Peter Wiesflecker in Gernot Peter Obersteiner (Štajerski deželni arhiv), Bojan Cvelfar (ARS), predsednica deželnega zbora Ursula Lackner, Josef Riegler (Štajerski deželni arhiv), Andrej Nared in Jure Volčjak (ARS)
(Foto: Heinz Kranzelbinder)*

Plakat aktualne razstave Štajerskega deželnega arhiva o 1. svetovni vojni (StLA)

bisher kaum beachtet wurden, etwa die Pastorkonferenzen während des Krieges.

Musealen Aspekten widmete sich die Grazer Zeithistorikerin Mag. Nicole-Melanie Goll, die gemeinsam mit dem Grazer Zeithistoriker Helmut Konrad federführend an den Vorbereitungen jener Ausstellung zum Ersten Weltkrieg, die Ende Juni 2014 im Universalmuseum Joanneum eröffnet wurde, beteiligt war. In ihrem Vortrag – *100 Jahre danach oder: Wie bekommt man den »Großen Krieg« ins Museum? Herausforderungen – Perspektiven – Möglichkeiten* fokussierte sie sich insbesondere auf Fragen der Vermittlung. Dies konkretisiert an seinem eigenen Haus der Leiter des Museums im Tabor der Stadtgemeinde Feldbach, Dr. Wolfram Dornik, der unter dem Titel *Erzählen mit Dingen. Transition vom Kommunikativen zum Kulturellen Gedächtnis am Beispiel der Ausstellung »Die Südoststeiermark im Ersten Weltkrieg«* dabei auf Aspekte bei der Vermittlung im regionalen Kontext einging. Der Leiter des Archivs der Technischen Universität Graz, Dr. Bernhard Reismann, thematisierte nochmals das Ausstellungsthema »Propaganda« und spiegelte dieses in den letzten Friedenswochen des Jahres 1914 (*Von der »südslawischen Mördergemeinschaft« bis zum Krieg. Zeitungen, Propaganda und Realität in der Steiermark im Juni und Juli 1914*).

Matriken online

Im ersten Halbjahr 2014 konnte das **Archiv der Diözese Graz-Seckau** sein bisher größtes Projekt abschließen, die Digitalisierung der Tauf-, Trau- und Sterbebücher. Unter der Adresse **matriken.graz-seckau.at** stehen diese nun nach Pfarren geordnet den Benutzerinnen und Benutzern kostenlos zur Verfügung. Für die historische Forschung, insbesondere aber für die Familienforschung, bedeutete der Abschluss des Projektes einen Quantensprung. Demgemäß erfreut zeigte sich Diözesanarchivar Alois Ruhri, der gegenüber dem Pressedienst der Diözese auch auf einen zweiten wesentlichen Aspekt des Projektes hinwies: *Um die Matriken auf lange Sicht zu schützen und für die Nachwelt zu erhalten, sind wir vor der Alternative gestanden, die Matriken früher oder später für private Familienforschung zu sperren, oder aber nach alternativen, neuen Möglichkeiten zu suchen.*

Dazu waren seit 2010 durch ein von der Europäischen Union, der Diözese Graz-Seckau und dem Land Steiermark finanzierten Projekt mehr als 9.000 Matrikenbände mit insgesamt

mehr als drei Millionen Seiten digitalisiert worden. Seit Jänner 2014 lief der Probetrieb. Nunmehr stehen 1,6 Millionen Scans – ein Scan umfasst jeweils eine Doppelseite – zur Verfügung. Die Trauungs- und Sterbebücher sind bis zum Jahr 1938 zugänglich, die Taufbücher – derzeit – bis zum Jahr 1913, da eine Einsichtnahme in Geburts- und Taufbücher der letzten hundert Jahre aus datenschutzrechtlichen Gründen nicht möglich sind. Die zeitliche Grenze ist demnach fließend. Als Projektpartner konnte das Diözesanarchiv Graz das Erzbistum Marburg/Maribor gewinnen. Auch dort wurden die Matriken digitalisiert. Die Kosten trugen neben der Erzdiözese der slowenische Staat und die EU.

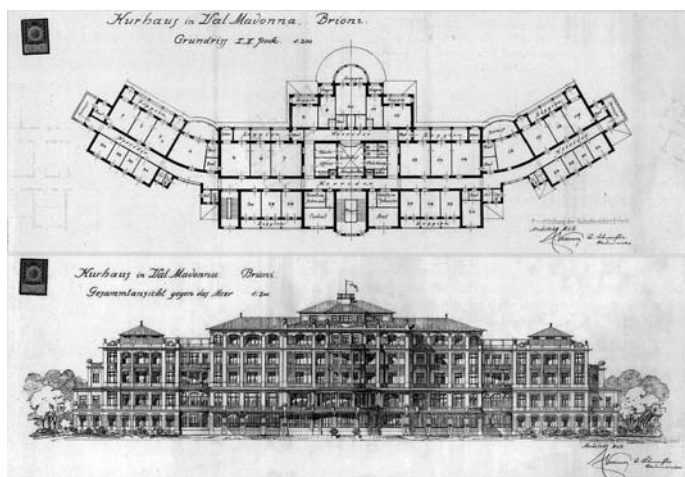
Peter Wiesflecker

Kongres hrvaških arhivistov v Opatiji

Kongres v organizaciji Hrvaškega arhivskega društva in Državnega arhiva na Rijeki je potekal od 22. do 25. oktobra 2013 v Hotelu Ambasador v Opatiji. IV. kongres¹ je potekal pod naslovom »Arhivi in politika«, v drugem delu programa pa so bile obravnavane teme s področja »Arhivi in civilna družba«. Odprtje kongresa z uvodnimi pozdravi in manjšim kulturnim programom se je odvijalo v dvorani Hrvatskega narodnega kazališta Ivan pl. Zajc na Rijeki in se nadaljevalo v Državnem arhivu na Reki s predstavitvijo razstave z naslovom »*Fragmenti prekinutog vremena. Neizvedeni projekti turističke infrastrukture*« ter pogostitvijo vseh udeležencev kongresa. Razstava zajema originalne risbe in grafike arhitektov in arhitekturnih birojev na Dunaju, ki so pripravljali predloge za gradnjo hotelskih objektov ne samo v Kvarnerju, pač pa tudi niz celotne dalmatinske obale. Tako omenjena razstava zajema originalne risbe turističnih objektov 19. stol, ki v večini primerov niso bili izvedeni, hranijo pa jih številni hrvaški arhivi na obalnem področju. Morda bomo to razstavo z originali gostovali tudi v Arhivu RS v letu 2015.

Kot gost organizatorjev je uvodni referat z naslovom »*Dostopnost gradiva službe državne varnosti (SDV) v Sloveniji: od zakonske regulative 2006 do referenduma o arhivskem zakonu v 2011*« predstavil Dragan Matić. Opisal je dogajanje v Sloveniji, kjer so bili arhivi polovico leta v samem centru medijske pozornosti in se je politična bitka odvijala dobesedno na ramenih stroke. Zakon o arhivih iz leta 2006 je določal dostopnost gradiva brez omejitev (razen za občutljive osebne podatke žrtev nekdanjega režima), problematično je bilo predvsem gradivo obveščevalne službe SOVA, okrog katerega je bila afera Omerza. Za dostop je bil problematičen le manjši del gradiva SDV (v zvezi z obveščevalnimi in kontraobveščevalnimi aktivnostmi, medtem ko je bilo celotno gradivo SDV dostopno že nekaj let). Za omenjeni del pa je bila ocena SOV-e, da je to v nasprotju z nacionalnimi interesi. Ministrstvo za pravosodje je izdalo sklep, da je 65. člen arhivskega zakona v nasprotju z Ustavo RS. SOVA je o tem obvestila Sekretariat Sveta za nacionalno varnost, ki je tudi podal mnenje o neustavnosti 65. člena. V zvezi z zahtevanim dostopom je ARS začasno prekinil odločanje in pozval Vlado RS za začetek postopka pred Ustavnim sodiščem o ustavnosti ali neustavnosti tega člena zakona. Vendar je Vlada RS odločila spremeniti zakon z uvedbo novele, ki jo je pripravila parlamentarna komisija – gradivo bi začasno postalo nedostopno, da ga natančno pregleda komisija, ostalo gradivo pa bi bilo takoj dostopno. Novela je bila v parlamentu sprejeta v letu 2011, vendar je opozicija,

¹ Hrvaško arhivsko društvo (HAD - <http://www.had-info.hr/>) organizira vsako leto posvetovanje, vsako četrto leto pa organizirajo nekoliko obsežnejši arhivski kongres.

Risba iz kataloga

ki je zadevo spolitizirala, posegla po referendumu – ta je bil v juniju 2011. Glede zakonske novele se je večina odločila proti (70 %). Opisani je bil potek medijskega dogajanja ter nasprotujočih si političnih in strokovnih stališč, kjer so se na zakonodajnem arhivskem problemu o dostopnosti lomila politična stališča, povezana s problematiko dogodkov in podatkov iz prejšnjega režima. V zaključku je bil avtor kritičnega mnenja, da ne obstoji konsenz o nacionalnem interesu, pač pa je na žalost stroka podrejena politiki – stroka je pasivna, premalo zainteresirana in premalo vključena v sam zakonodajni postopek, na drugi strani pa politiki ne prevzemajo odgovornosti za vmešavanje v stroko.

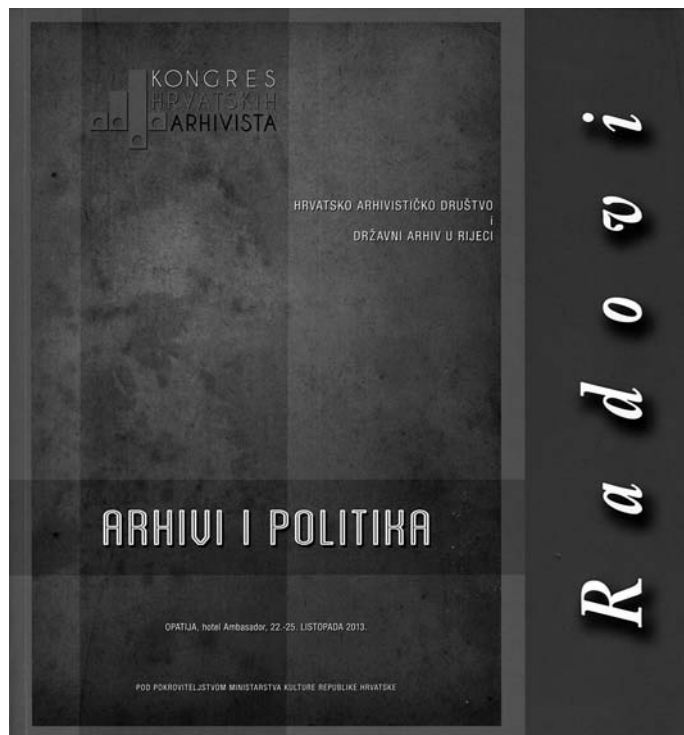
V drugi uvodni predstavitvi je ravnateljica Hrvaškega državnega arhiva dr. Vlatka Lemić v referatu »Odras politike na hrvaško arhivsko službo« govorila o upravnih problemih in arhivih ter kako lahko politika in njena podpora pripomoreta k razvoju arhivske službe. Dotaknila se je tudi problemov restitucije z drugimi državami ter problemov sukcesije po nekdanji SFRJ. Tako Hrvaška kot ostale države do danes niso nikoli dobile odgovora v zvezi z zahtevami za vrnitev gradiva iz beograjskih arhivov. Glede restitucije je opozorila na to, da je Hrvaška iz Avstrije dobila vrnjen precejšen del gradiva na osnovi sporazuma iz leta 1923. Sicer je govorila o mestu arhivske službe v širšem državnem kontekstu in izpostavila potrebo po sodelovanju s politiko – kar je sicer tudi nujnost zaradi koordinacije z diplomacijo.

Iz Državnega arhiva v Osijeku je kolega D. Kušen predstavil referat z naslovom »Strokovni diskurz strategije odnosa arhiva in političnih teles«. Najprej je podal definiciji pojmov »arhiv« in »politično telo«. Opisal je pojem arhivske službe in njene vloge v družbenem in političnem kontekstu s poudarkom na javnem delovanju. Arhivi so v svojem bistvu javna blaginja (nekaj, kar prispeva k javni dobrobiti), politična skupnost pa mora zagotoviti pogoje za delovanje arhivov – to je aktualna strategija (npr. Strateški plan Ministrstva za kulturo). Poudaril je da, politika ne bi smela ignorirati stroke, četudi stroka ne more brez politike.

Ivo Oreškovič (Državni arhiv Dubrovnik) je predstavil referat z naslovom »Reforma arhivske službe – predpogoj odmika od administrativnega k ustvarjalnemu upravljanju arhivov«. Kot nekdanji direktor enega najbolj eminentnih arhivov na Hrvaškem si je zastavil več vprašanj, med drugim skozi aktualno tematiko politike tudi, kako je mogoče postati ravnatelj arhiva skozi različna obdobja političnih sprememb. Hkrati je opozo-

ril, da je v obdobju takih sprememb mogoče celo govoriti o »eri hišnih ljubljencev«. Do izraza prihajajo želje političnih sredin posameznih regij. Posledično postaja strokovni arhiv žrtev lokalne politike, saj se tudi stroka prilagaja situaciji. Kot primer vpletanja politike v delo arhivov je opisal aktivnosti za izposojno srednjeveške listine bana Kulina v razstavne namene v Sarajevu, za katero je Vlada BiH podala celo jamstvo, arhivalija pa je bila za 15-dnevno razstavo zavarovana za milijon evrov. Ker je šlo za enkratno primerek listine, ki še nikoli ni bila v Sarajevu, so bile temu primerno zastavljene priprave v BiH, manjkalo pa ni tudi domoljubnih in čustvenih doživljanj. Vendar pa se je v samem postopku pridobivanja dovoljenja na Hrvaškem neobičajno zapletlo. Namreč, dokler Hrvaška še ni bila članica EU, so dovoljenja za izvoz originalov kulturne dediščine izdajale regionalne podružnice zavodov za zaščito kulturne dediščine.² Zaradi splošno poznane dozrajšjega postopka je bila dodatna zahteva, da mora dovoljenje za izvoz v BiH osebno podpisati minister za kulturo RH, presenečenje in velika ovira za izvedbo izposoje. Iz ministrstva so poleg omenjenega prejeli strokovno mnenje, da Republika Hrvaška v splošnem tudi nima interesov razstavljanja originalov v tujini, pač pa zgolj reprodukcije. To je pri organizatorjih redke razstave v Sarajevu izzvalo veliko razočaranje – predvsem zaradi velikih pričakovanj. Avtor prispevka je predvideval, da je to rezultat vpletanja politike v strokovno delo arhivov, kar je v njihovem primeru (dosedanje obstoječe prakse dovoljenj) verjetno tudi bil. Z vidika članic EU pa naj pripomnim, da je postopek pridobivanja dovoljenj za iznos (znotraj EU) in izvoz (izven EU) poenoten do take mere, da so celo obrazci za celotno EU enaki, odločanje pa je centralno urejeno na pristojnih ministrstvih, vključno s podpisom pristojnega ministra oz. njegovega pooblaščenca. To pa ne pomeni, da se s tem postopkom omejuje možnost izposoje originalov, pač pa je namen poenotenja potrdil in postopkov vzpostaviti enoten sistem nadzora pri gibanju originalnih primerkov kulturne dediščine znotraj in izven EU, kot tudi pomoč pri borbi proti nezakonitemu trgovanju s primeri kulturne dediščine nacionalnih pomenov. Avtor referata g. Orešković se je v zaključku zavzel za stališče »proti« komercializaciji

² Z vstopom Hrvaške v EU pa se tako kot v Slovenji pričakuje centralna ureditev izdajanja dovoljenj za iznos in izvoz pod okriljem Ministrstva za kulturo, ob čemer je verjetno mogoča tudi regionalna podelitev pristojnosti ministrstva.

Zbornik

arhivske službe v današnjem času, saj ji tak način delovanja po njegovem mnenju škodi. Med drugim je dopolnil, da bi morala biti arhivska služba sistemizirana izven Ministrstva za kulturo, kot strokovna služba neposredno pod Vlado Republike Hrvaške.

Nikola Mokrović iz podjetja Dokumenta – Centar za suočavanja s prošlošču je skupaj s kolegoma Živano Heđbeli in Aleksandrom Radničem pripravil referat z naslovom »*Metamorfoza arhiva skozi prizmo političnega*«, s katerim nam je dal vpogled v zgodovino in teorijo politične misli ter nekaterih konceptov (mislecev) o pravni državi, v kateri ima arhivska služba prav posebno mesto. Večina teh konceptov izhaja iz predpostavke, da je v državi suveren, ki je hkrati zakonodajalec. V kakšno smer se razvije država, je torej odvisno od suverena, ki poseduje politično moč, s katero zasnuje državno ureditev. Zato je hipotetično vprašanje, kdo ustanovi arhiv (ki je povezan s funkcijo suverena), dejansko »predpolitično vprašanje«. Med drugim je predstavil štiri arhivistične paradigme, ki jih je javno objavil Ivan Szekely (Open Society Archives, Central European University Budapest³):

- 1) arhiv, ki odreja pravo ter nazive – to je zasebni arhiv (zgodovinsko gledano);
- 2) javni arhivi – gre za moderne institucije z demokratskim pristopom;
- 3) javno dostopni arhivi – gre za klasifikacijo javnih in zasebnih arhivov (javnega in zasebnega prava);
- 4) globalni arhiv – nadgrajuje obstoječe in ne gre zgolj za arhiv, pač pa za informacijsko-komunikacijski servis.

Tudi pri arhivski službi je pomembno, v kakšni obliki je razvit odnos političnega ter arhiva oziroma ali gre za konzervativen ali enakopraven odnos med njima. Glede transparentnosti se odpira vprašanje, ali je sploh mogoča popolna transparentnost (delovanja države), kajti dejstvo je, da arhiv ne more biti povsem odprt. Stopnja transparentnosti pa je odvisna od stopnje politične liberalnosti.

Ana Holjevac Tuković (Hrvatski dokumentarno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb)⁴ je predstavila referat z naslovom »*Arhiv Mednarodnega kazenskega sodišča v Haagu, njegov pomen in dostopnost za arhiviste in raziskovalce*«. Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo je pričelo z delom v letu 1993, za težje kršitve Ženevske konvencije iz 1949. Uradno predvideno je bilo, da bo deloval do leta 2004, vendar se je njegovo delovanje zaradi sodnih razprav podaljšalo do 2008, zaradi pritožbenih postopkov pa do 2010. Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo (ICTY) ima svojo spletno stran (<http://www.icty.org/>), na kateri so predstavljeni vsi glavni podatki o delovanju sodišča in tudi podatki o arhivu, ki ga hranijo. V času svojega delovanja je bilo obtoženih 161 oseb. Sodišče ima zelo obsežen arhiv z okrog 5.500 izjavami očitidcev ter okrog 1.000 ur avdioposnetkov. Organizacija združenih narodov (OZN), ki je ustanovila sodišče, je tudi odgovorna za ravnanje z gradivom. Visoki komisariat OZN-a za človekove pravice⁵ je pripravil 39 stališč v zvezi z dostopom in uporabo teh dokumentov. Hrvaška je v letu 1996 sprejela Zakon o sodelovanju z Mednarodnim kazenskim sodiščem, od takrat pa deluje tudi Urad za sodelovanje s sodiščem. V zvezi s sodelovanjem in zahtevami ICTY-ja je bil v glavnini problematičen zahteven postopek za deklasifikacijo dokumentov Hrvaške iz različnih državnih uradov. Gre za okrog 8.000 strani dokumentov ter za pripravo približno 4.000 transkriptov dokumentov. Haaško sodišče je moralo dokumente najprej deklasificirati za delo sodišča – vendar pa je vprašanje, ali je to kaznivo dejanje, kajti informacije in podatki so zatem

³ <http://www.ceu.hu/>

⁴ <http://centardomovinskograta.hr/>

⁵ www.ohchr.org/

dostopni in gredo vse do medijev. Med zahtevanim gradivom je bilo tudi gradivo Urada predsednika republike Franja Tuđmana. Na ta način je javnost med drugim izvedela tudi za Brionske transkripte (iz leta 1995), ki so jih pod pritiskom Haaškega sodišča deklasificirali zaradi Slobodana Miloševića. Izmed medijev sta bila omenjena *Tednik Nacional* in *Tednik Federal Tribune*, ki sta neposredno objavila te transkripte in tudi natančno citirala, katere dokumente so objavili. Prav tako je te dokumente objavila pisateljica Florence Hartman v svoji knjigi *Mir in kazen*. Sodišče v Haagu jo je v letu 2008 zaradi objave teh dokumentov obtožilo zaradi možnosti Srbije za genocid (gre za uvedbo zaščitnih ukrepov za vojne dokumente, ki kažejo na genocid). Sicer pa ima arhiv ICTY svojo bazo podatkov – velikokrat je gradivo tudi klasificirano, ker gre za dokazni material, odločitve, zahteve, izjave prič, transkripte dokumentov. Dokumenti so v več jezikih: angleščini, francoščini in srbohrvaškem jeziku, ki se ga v okviru sodišča smatra kot en jezik.

Marijo Maroja (Državni arhiv v Zadru) je predstavil »*Vpliv političnih in ekonomskih sprememb v RH v devetdesetih letih na delo državnih arhivov na primeru Državnega arhiva v Zadru*«. Opisal je predvsem celoten obseg aktivnosti, vezanih na številne prevzeme arhivskega gradiva v zadnjih letih, kar je bilo v največji meri povezano z mnogimi spremembami na državni ali regionalni ravni. Navedel je štiri glavne spremembe in dejstva, ki so vplivala na organizacijske spremembe in potrebe po predaji gradiva v arhive:

1. Demokratizacija in utrditev večstrankarskega sistema: s tem v zvezi so prevzeli približno 200 tm v arhiv, v skupni vrednosti 12 prevzemov – za to gradivo imajo tudi dnevno precej uporabnikov;
2. Spremembe in privatizacija: v tem kontekstu beležijo 117 predaj gradiva v arhiv, v skupni količini 1.700 tm gradiva, v glavnini zaradi stečajev in likvidacij;
3. Domovinska vojna: nekaj arhivskega gradiva je bilo tu tudi uničenega (domnevam, da pred prevzemom), prevzeli pa so okrog 28 tm gradiva, nekaj tega gradiva pa je bilo tudi predano v Hrvatski memorialno-dokumentacijski center Domovinskog rata;
4. Regionalna reorganizacija: ustanovitev županij, občin in mest, z novim zakonom so nastajale nove občine, določene županije so se širile (nekdanja Zadarsko-kninska županija se je razdelila na Šibensko-kninsko in samostojno Zadarsko županijo – vse to vpliva na arhivsko službo in njene pristojnosti);
5. Spremembe v pravosodju: tu so bile ukinjene določene oblike sodišč – s tem v zvezi so imeli sedem prevzemov gradiva v skupnem obsegu 90 tm.

Skupno ocenjujejo, da so vse naštetje spremembe samo za Državni arhiv v Zadru privedle do prevzemov v skupnem obsegu 2.500 tm. Z arhivskim zakonom iz leta 1997 so bile izvedene določene spremembe v organizaciji arhivske službe na Hrvaškem, tako je bil na novo ustanovljen Državni arhiv v Šibeniku in Arhivski zbirni center v Novalji (Pag), kljub temu pa je Državni arhiv v Zadru obdržal določene pristojnosti.

Dubravka Kolić (Državni arhiv v Zadru) je predstavila referat z naslovom »*Gradivo Državnega arhiva v Zadru v mirovnih pogajanjih z Italijo po dveh svetovnih vojnah*«. V zvezi s pogajanja za vrnitev gradiva, ki je predmet restitucije z Italijo, je pet pravnih aktov, ki so osnova za te zahteve: 1.) Rapalski sporazum iz leta 1920, 2.) Rimski sporazum iz 1923, 3.) Mirovni sporazum iz 1947, 4.) Sporazum o razdelitvi arhivskega gradiva v Rimu iz 1950, 5.) Ozimski sporazumi iz 1975. Pri pregledu tega obdobja in dosežkov vračila gradiva iz Italije gre v glavnem za delo »*Poverjeništvu za razdelitev gradiva od leta 1924 dalje*«. Za Zadar in Dalmacijo je zelo pomembno tudi to, da se je gradivo selilo v Italijo in nazaj v glavnini preko morja, ker so bile v tem času po koncu italijanskega obdobja slabe povezave po kopnem. Ob selitvi tega gradiva so v Dalmaciji uspeli v celoti registrirati gradivo, ki je bilo odpeljano. Po kapitulaciji Italije je bilo v času de-

setih mesecev pripravljenih in odpeljanih 130 zabojev z arhivskim gradivom iz Zadra in nekaterih drugih dalmatinskih mest. Selilo pa se je po poti: iz Zadra na Cres, s Cresa do Reke po morski poti in še iz Reke do Benetk po kopni poti z železnico. V Državnem arhivu v Zadru obstaja t. i. »Cencettijev popis«, to je popis odpeljanega gradiva, ki ga je sestavil Giuseppe Cencetti. Na tej osnovi je Hrvaška lahko zelo natančno postavila zahteve za restitucijo arhivskega gradiva. V povojnih pogajanjih za vračilo odpeljanega gradiva je v letu 1955 arhiv v Zadru dobil praktično vse, kar je zahteval, z izjemo arhiva guvernerja – ker gre za vojnega guvernerja Erika Milla (v letih 1918–1921), je Italija odbila prošnjo za izročitev tega gradiva. Drugi problem pa je izguba dela gradiva ob selitvi v Italijo – po morski poti se je namreč ob nevihti dogodila nesreča pri Cresu in izgubili so del gradiva, ki je padel v morje. Na žalost gre za del odpeljanih srednjeveških inkunabul, ki so tudi vpisane na popisu Cencettija. Na osnovi vrnjenega gradiva je bil tako v letu 1977 revidiran popis vsega gradiva, ki ga hrani Državni arhiv v Zadru. Med aktivnostmi, ki so se še odvile po tem obdobju, sta bila skupen sestanek v zvezi z restitucijo z Italijo v Ljubljani v letu 1991 in sestanek Poverjenišтва za razdelitev gradiva v letu 1987 na Brionih.

Zanimiv referat z naslovom »*Politično ozadje izgradnje Univerzitetne knjižnice in Deželnega arhiva v Zagrebu*« je predstavil Mario Stipančević. Zametek današnjega nacionalnega arhiva je bila odločitev hrvaškega sabora leta 1643 za izdelavo posebne Skrinje za hrambo privilegijev, ki je bila nedvomno politična odločitev. Sledilo je skoraj 200-letno obdobje mrtvila, vse do 19. stol., ko je bil leta 1848 ustanovljen Zemeljski arhiv Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, s čimer ni bil več le arhiv Sabora, pač pa je v pristojnosti izvršnih teles (Bansko vjeće, Vlada in Namjestništvo) postajal sodobni arhiv, ki je hranil gradivo raznih ustvarjalcev. Na ta način se je tudi povečevala odvisnost od političnih teles. Za prvega arhivarja je bil v letu 1848 imenovan Ivan Kukuljević Sakcinski. Kljub temu se je dogajalo, da so bili pomembnejši dokumenti preseljeni v Budimpešto, med njimi je tudi poznana »afera komornih spisov« (leta 1885), ki so bili ponovno vrnjeni v Budimpešto, celo po vzpostavitvi državno-pravnih odnosov med Hrvaško in Ogrsko po 1868. Leta 1870 je sledil Zakon o uređenju Zemeljskog arhiva u Zagrebu. V 19. stol. je bil arhiv lociran v sklopu več objektov Banske palače skupaj z vlado in banom, kjer pa so za arhiv vladali zelo slabi pogoji. Tako so se v začetku 20. stol. začela prizadevanja za nove prostore – skupaj z odločitvijo (leta 1910), da se v novih prostorih Univerzitetne knjižnice nameni tudi del prostorov za Deželni arhiv – kar pa je bil bolj rezultat osebnih poznanstev in rodbinskih vez s tedanjim banom⁶ kot pa odraz systemskega varstva in odločitev v prid arhiva. Leta 1907 je bila sprejeta zakonska osnova za izgradnjo univerzitetne knjižnice. Gradnja se je začela v letu 1911 in zaključila leta 1913 z vselitvijo. Zemeljski arhiv je bil nastanjen v vzhodnem krilu zgradbe, s čimer je bil za daljše obdobje rešen eden največjih problemov hrvaške arhivske stroke. Tako je bilo vse do leta 1996, ko je bila arhivu dodeljena celotna zgradba po preselitvi Nacionalne in univerzitetne knjižnice v novo zgradbo. Avtor je zaključil, da je bila večina odločitev sprejetih nenačrtno (na osebni/politični ravni) in brez sistematične skrbi državnih institucij, ki bi arhivu morale zagotoviti finančne in materialne pogoje.

Zoran Perović (Državni arhiv Dubrovnik) je z referatom »*Arhivi in politika: po sledi ene izgubljene Dubrovniške ovčice*«⁷ predstavil problematiko odtujenega gradiva oz. srednjeveške listine, ki se nahaja v tujini. Sam je zaposlen v oddelku za gradivo Dubrovniške republike in francoskega obdobja, sicer pa dubrovniški arhiv z okrog 7.000 vezanih kodeksov, 100.000 ločenih spisov in drugih doku-

⁶ Tedanji ban N. Tomašić, sam po izobrazbi pravni zgodovinar, je imel določeno senzibiliteto za pisno zgodovinsko dediščino.

⁷ »Ovčica« zato, ker so listine običajno pisane na ovčji koži.

mentov ter okrog 15.000 spisov turške provenience (z najstarejšo listino iz leta 1022) velja za enega najstarejših in najbogatejših arhivov v tem delu Evrope. Najstarejša in poznana je serija *Diplomata et acta*, v okviru katere so uspeli v HDA restavrirati vse listine do konca 12. stol. Obstaja inventar za podserijo *Diplomata et acta* za 12. stol. občinskega uradnika Luka Čurlića. Inventar je narejen v prvi polovici 19. stol. in v njem je evidentiranih 49 listin, danes pa jih arhiv hrani samo 48). V inventarju je za eno od njih pripis (iz leta 1958) arhivista in direktorja arhiva Vinka Forentića o tem, da fizično manjka ena listina. Poznano je, za katero listino gre – to je listina papeža Klemena III. iz leta 1189 s priporočilom novega nadškofa Bernarda.⁸ Danes se listina nahaja v Nadškofijskem arhivu v Salzburgu, kar dokazuje tudi spletna objava na portalu *Monasterium.net*. V zvezi s tem je bila posredovana uradna vloga na Ministrstvo za kulturo ter v nadaljnje reševanje Ministrstvu za notranje zadeve HR. Avtor sicer zaključuje, da zelo težko verjame v resnično vrnitev tega dokumenta. Pomembno je tudi, kako je prišlo do tega, da se hrani v Salzburgu. Namreč, po koncu Dubrovniške republike in francoske oblasti je avstro-ogrska oblast odredila popis vseh dokumentov in najpomembnejši med njimi so bili preneseni na Dunaj (v HHStA). Po koncu I. svet. vojne in na osnovi mirovnih pogajanj je Avstrija morala Kraljevini SHS vrniti vse odpeljane dokumente, ki so bili zadržani v Beogradu do leta 1941, ko so jih Nemci ponovno vrnilo na Dunaj, po koncu II. svet. vojne pa so jih končno vrnilo v Dubrovnik, kjer se hranijo do danes – vendar ne vsi, med njimi omenjena listina. Enako je z listino bana Kulina iz leta 1189, naslovljeno Dubrovčanom, ki se hrani v Sankt Petersburgu. Ukradena je bila v Dubrovniku v 19. stol, potem ko se je tu hranila 600 let – izjemno pa je pomembna zato, ker se tu prvič omenja ime bosanske države in njenega vladarja. Ti primeri jasno kažejo na odnos med politiko, državo in arhivi ob problematiki restitucije gradiva.

Druga tema plenarnega zasedanja se je posvetila vprašanju o vplivu aktualnih političnih tem na uporabo arhivskega gradiva in na znanstvena raziskovanja v arhivih. Med njimi je Boris Suljagić (Hrvatski državni arhiv) predstavil »*Uporabo določenih skupin in vrst fondov za politične namene*« – tu je opozoril na principe EU glede dostopa in transparentnosti, ki so kar koreniti. Poleg tega prihaja do nasprotujočih si trendov, še posebej pri gradivu z občutljivimi vsebinami (tudi za dobo po letu 1945), pa tudi do vprašanj glede vrste uporabe, pravic kopiranja, prepisovanja ali zgolj vpogleda ipd. Katarina Horvat (Državni arhiv v Zagrebu) pa je z referatom »*Skupno delovanje arhivske, kulturne, univerzitetne in znanstvene skupnosti*« govorila o oblikah sodelovanja in o projektih, ki so namenjeni olajšanju dela uporabnikov. To je on-line vodnik (Oliva), ki zajema ne samo opis fondov, pač pa tudi vire za določene zgodovinske sklope. Ob tem gre tudi za sodelovanje z drugimi ustanovami – npr. Muzej grada Zagreba o zagrebški industrijski dediščini. Zanje je pomembno tudi spremljanje interesa uporabnikov.

Mihaela Barbarić je z referatom z naslovom »*Legalizacija nezakonito zgrajenih objektov – vpliv aktualnih pravnih predpisov na uporabo arhivskega gradiva Državnega arhiva v Zagrebu*« opozorila na problem masovne uporabe po sprejemu »Zakona o postopanju s nezakonito izgrađenim zgradama od 13. srpnja 2012«. V zvezi z legalizacijo je bila tako statistika uporabe: 70 % iz zbirk gradbene dokumentacije, 26 % iz upravnih fondov (1945–1967) ter 4 % iz upravnih fondov do leta 1945. Tako v letu 2013 beležijo veliko povečanje uporabe iz teh razlogov v čitalnici. Podobno tematiko sta prikazali tudi M. Krivić Lekić in V. Šteinglin (Državni arhiv u Bjelovaru in Državni arhiv za Međimurje), kjer so bili zelo impresivni podatki o obsegu povečanja zahtev in uporabnikov v čitalnici. Trend povečanja za pisne vloge v Državnem arhivu za Međimurje je bil že od leta 2010 dalje, tako v 2011 za 39 %, v 2012 za 67 % ter v 2013 (le do avgusta)

⁸ Vsebinska listina je bila tudi že objavljena v letu 1904 v Zagrebu.

za 476 %. V Državnem arhivu v Bjelovarju pa v čitalnici povečanje (v 2013) za 223 % ter v Međimurju za 539 %.

Drugi dan posvetovanja se je posvetil osrednji temi, to so bili »arhivi in civilna družba«. Prva referentka Melina Lučić (Hrvatski državni arhiv) je predstavila bogastvo osebnih fondov v hrvaških arhivih z naslovom: »*Ali obstaja hrvaška strategija vseobsegajočega arhiva? Primer osebnih arhivskih fondov*«. Kolegica Lučić je na osnovi izvedene raziskave predstavila glavne statistične podatke o osebnih fondih, ki jih hranijo vsi hrvaški arhivi (skupaj 19 državnih arhivov, vključno z nacionalnim arhivom⁹) in tudi nekatere druge institucije. Omenjena raziskava je del njene doktorske disertacije, ki bo objavljena v knjižni obliki, na razpolago pa bo tudi v knjižnici Arhiva RS. Osebni fondi v hrvaških arhivih predstavljajo kar obsežen delež, in sicer 12 % vsega hranjenega gradiva. Ocenjuje se, da so ti fondi po svoji karakteristiki družinski fondi (250 primerov), medtem ko je 500 fondov osebnih fondov. Presenetljiv je tudi podatek, da se v arhivih hrani 430 osebnih fondov, v drugih ne-arhivskih ustanovah pa kar 1.520 osebnih fondov. Predvsem gre tu za univerzitetne knjižnice, med njimi so največja Nacionalna univerzitetna knjižnica v Zagrebu (NSK – Nacionalna sveučilišna knjižnica u Zagrebu), druge univerzitetne biblioteke (v Dubrovniku, Splitu ipd.), Mestna knjižnica Zagreba ipd. Te knjižnice hranijo zbirke glasbenih in rokopisnih zapuščin. Tako se na primer osebni fond Kukuljević-Sakcinski nahaja v petih ustanovah. Predvsem za družinske fonde velja, da se ena zapuščina nahaja v različnih kulturnih ustanovah. Pri osebnih fondih prevladujejo predvsem zapuščine moških (kar 92 %), medtem ko so osebni fondi žensk prisotni samo v 8 %. Pri moških osebnih fondih pa so zelo prisotne ženske nekega obdobja, z zasebnimi pismi, kjer gre tudi za poznane osebnosti: igralka, umetnice, glasbenice, zgodovinarke ipd. Pri moških fondih prevladujejo književniki in duhovniki, predvsem pa primanjkuje osebnih fondov politikov – mnoge znane osebnosti niso ohranile svojega arhiva tako, da bi hranili svojo dokumentacijo na nek sistemiziran način. Kolegica Lučić je naredila statistično analizo s pregledom po strokah na vseobsegajoči način, poudarila pa je tudi, da na Hrvaškem ne obstoji strategija akvizicijske politike. Ameriško združenje SAA (Society of American Archivist) je v letu 1994 izdalo celo vodnik za donacije osebnih fondov (A Guide to Donating Your Personal or Family Papers to Repository). Lučićeva je izpostavila tudi literaturo Richarda J. Coxa: (2008) *Personal Archives and a New Archival Calling: Readings, Reflections and Ruminations*.¹⁰ Zaključila je z njegovo mislijo, naj arhiviramo samega sebe – gre za t. i. pojem državljana – arhivista (»citizen archivist«).

Ivana Posedi (Državni arhiv v Varaždinu – Arhivski zbirni center Koprivnica) se je v referatu z naslovom »*Vrednotenje gradiva pri ustvarjalcih do bodočega kvalitetnega prevzemanja gradiva*« dotaknila problemov vrednotenja-arhivskega gradiva. »Uredbe o uredskom poslovanju« nekateri uradi tudi niso dolžni spoštovati. Izpostavila je problem izdelave posebnih popisov za nekatere specifične ustanove kot npr. za medicinske sestre – predvsem za olajšanje odbiranja gradiva pri ustvarjalcih. Vprašanje je tudi, kolikšna bi morala biti njihova vloga pri vrednotenju gradiva.

Maja Kovačević Kuzmanić (Državni arhiv v Splitu) je predstavil temo »*Arhivi in civilna družba na primeru športnih društev*«. V začetku je izpostavil strategijo vseobsegajočega arhiva (total archives), ki zajema vsa področja življenja skupnosti na vseh ravneh in na vseh vrstah medijev. Ob tem je tudi poudaril močno tradicijo športa na Hrvaškem. V mednarodnem kontekstu sta pomembna predvsem dva dokumenta, to sta UNESCO listina o telesni vzgoji in športu iz

⁹ <http://www.arhiv.hr/arhiv2/Arhivskasluzba/Korisnilinkovi/Arhivi-u-Hrvatskoj/index.htm>

¹⁰ <http://d-scholarship.pitt.edu/2714/>

1978 ter Evropska listina o športu – Sveta Evrope, iz 1992.¹¹ Kategorije športnih klubov se delijo predvsem v dve kategoriji: v I. kategorijo sodijo športne zveze (združenja) na nacionalni ravni, v II. kategoriji so različni športni klubi. Kolega Kuzmanić je opisal primer sodelovanja na športnem področju s klubom Hajduk v Splitu, ki je bil ustanovljen v letu 1911, in tudi način ohranitve njegovega gradiva in sodelovanja z Državnim arhivom v Splitu.

Kristjan Karajić iz Hrvaškega državnega arhiva je imel referat z naslovom »Dostava evidenc o gradivu imetnikov preko nacionalnega arhivskega informacijskega sistema ARHINET – izkušnja koordinatorja«. V letu 2006 so arhivi in ustvarjalci pridobili osnovno orodje za obdelavo in dostop do podatkov o gradivu ne samo pri ustvarjalcih, pač pa tudi pri imetnikih arhivskega gradiva. Osnova za delo sta »Zakon o arhivskom gradivu i arhivima« (iz 2009, pred tem pa iz 1997 in 2000) ter »Pravilnik o zaštiti i čuvanju registraturnog gradiva izvan arhiva« (iz 2007, pred tem pa iz 2004). Pri tem sta tudi pomembna vloga in vpliv ITC na celotno arhivsko dejavnost. Na novo je razvita mrežna on-line podatkovna baza, ob tem pa se tudi postavljajo vprašanja zaposlovanja IT-strokovnjakov in potrebe po njihovem znanju. Pri ustvarjalcih gradiva so namreč stalno prisotni problemi evidentiranja gradiva – ker je nujno potrebno zajeti vse različne IT-sisteme ustvarjalca, je obvezno sodelovanje z IT-osebjem. Vendar pa se večina odgovornih za IT pri ustvarjalcih gradiva ukvarja z lastno učinkovitostjo in jih trajna hramba gradiva v arhivih ne zanima.

Marta Mihajlović (Filozofska fakulteta v Zagrebu) je predstavila temo »Hrvaška različica slovarja Mednarodnega arhivskega sveta«. V uvodu je omenila najstarejši zapis v hrvaškem jeziku – Baščansko ploščo, ki je bila najdena na Krku in je stara okrog 1.000 let. Najprej je naštel vse dozdejšnje verzije arhivskih terminoloških slovarjev, med prvimi je Rječnik arhivske terminologije Jugoslavije (1972),¹² zatem je hrvaška verzija ICA-slovarja (Kolanić, Dežanin – prevod v obliki teksta, neobjavljen, za lastne potrebe arhiva). Sledil je večjezični slovar MIAZ-a Trst-Maribor (v 4 jezikih, tudi hrvaškem). Ob prevajalskem delu je pomembno spoštovanje določenih načel – nacionalni izraz ima prednost pred tujim izrazom, latinsko in grško ima prednost pred anglo-saksonskim. Pojasnila so ključni dogovori pri prevodu, tudi izrazi se duplirajo (različen pomen), so pa ob tem dodajali tudi nove definicije. Tako ima samo beseda »archives« dvanajst definicij. Ob prevajanju so uporabljali tudi druge prevode ICA slovarjev (ruski in nemški jezik). ICA-slovar vsebuje 764 definicij in 328 pojmov – hrvaška različica prevoda ima malo več obojih (ker so dodajali definicije). M. Mihajlović je opozorila na to, da je pri prevodih potrebno stalno posodabljanje besednjaka (predvsem zaradi ITC-napredka). MAS-ov slovar, ki so ga prevedli v hrvaški jezik, je **ICA Multilingual Archival Terminology** (imenovan MAT),¹³ dostopen tudi na spletu.

Hrvoje Stančić (Filozofska fakulteta v Zagrebu) je imel referat z naslovom »Predstavljanje projekta InterPARES Trust (i-Trust) – Trust and Digital Records in an Increasingly Networked Society«. Vodilni partner in iniciator projekta je University of British Columbia – UBC (Kanada). InterPARES projekt je imel od leta 1994 tri vsebinske projektne sklope (InterPARES 1, 2 in 3),¹⁴ v letu 2013 pa je bil ustanovljen 4. del projekta, imenovan »InterPARES Trust«, ki bo predvide-

¹¹ *Mednarodni akti na področju športa, Mednarodne konvencije in listine o športu*, Ljubljana 1999, zbral in uredil Zoran Verovnik. Ministrstvo za šolstvo in šport. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/mednarodno/sport/pdf/mednarodni_akti_sport.pdf

¹² *Rječnik arhivske terminologije Jugoslavije*. Zagreb: Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, 1972.

¹³ <http://icarchives.webbler.co.uk/14282/ica-multilingual-archival-terminology/ica-multilingual-archival-terminology.html>

¹⁴ <http://www.interpares.org/>

no deloval do leta 2018. V projektu trenutno sodeluje 66 ustanov in 208 raziskovalcev. Znotraj te organizacije deluje več teamov, ki so regionalno razdeljeni: Severna Amerika, Južna Amerika, Afrika, Azija, Avstralija-Azija, Evropa, mednarodni teami (EU, UNESCO, Rdeči križ, ICCROM, World Bank Arhives in drugi kot npr. ICA, IFLA). Poleg tega sodeluje tudi 17 neodvisnih konzultantov. V teamu Evrope, ki ga vodi Karen Anderson (Švedska), deluje 19 institucij ter 82 raziskovalcev. Hrvaška sodeluje z osmimi ustanovami in 25 raziskovalci. V okviru hrvaškega raziskovalnega konzorcija so: Univerzitetni računalniški Center SRCE (kot osrednji), Hrvaški državni arhiv, Filozofska fakulteta v Zagrebu, Narodna in univerzitetna knjižnica (NSK), Finančna agencija – FINA¹⁵, Fakulteta za informatiko v Varaždinu, Digitalni informacijsko-dokumentacijski urad Vlade HR ter Teched Consulting Services Ltd. V okviru projekta je celotna skupna vrednost 2,5 mio kanadskih dolarjev. Projekt se loteva različnih vprašanj, povezanih z e-arhivi, med drugim se dotika tudi pravnih vprašanj o zasebnosti na internetu in novih znanj o digitalnih zapisih – od iPoda do GSM zapisov. Gre za raziskave o korektnosti odnosa oz. transparentnosti pri vprašanjih zasebnosti in dostopa, tajnosti in javne dostopnosti ter pravice do informiranosti in pravice do pozabe. V okviru projekta so na izobraževalnih ustanovah možnosti za mentorstva pri študiju tako na doktorski kot tudi na diplomski ravni (bolonjski študij) – to pomenjata dve hrvaški univerzi.

Hrvoje Stančić in Ana Garić (Filozofska fakulteta v Zagrebu) sta predstavila referat z naslovom »*Odprtost hrvaških arhivov do vzgojno-izobraževalnega sistema*«. Referat je narejen na osnovi ankete o arhivski pedagogiki, ki je bila narejena na Hrvaškem, v njej pa je sodelovalo šest ravnateljev, 45 zaposlenih, 57 učiteljev ter 161 učencev (v glavnem iz višjih razredov osnovnih šol). Ravnatelji so v glavnini menili, da je arhivski pedagog potreben v arhivu, da je to dobro za učence in pripravo razstav, vendar pa so njegove možnosti omejene zaradi pomanjkanja kadrov in drugih obveznosti. Morali bi imeti tudi on-line materiale za učence, ki bi morali poznati, kaj je to arhiv kot ustanova, in bi lahko proučevali originale in digitalno gradivo. 52 % jih meni, da arhiv služi za hrambo nečesa, od tega jih je 20 % odgovorilo, da ne ve česa, 35 % je odgovorilo za hrambo dokumentov, 26 % za hrambo podatkov in 16 % za hrambo stvari. Zaključna ugotovitev je bila, da je na Hrvaškem *pedagoška služba nezadostno organizirana* v primerjavi z ZDA in Veliko Britanijo. Večina učencev je izrazila interes za obisk arhiva.

Danijel Jelaš (Državni arhiv Osijek) je predstavil referat z naslovom »*Možnostinadaljnega sodelovanja arhivov in učiteljev pri organizaciji izven šolskega pouka*«. Avtor je naprej opozoril na naslednji deli: UNESCOVO RAMP študijo: Archives and Education iz leta 1986 Franza Eckharta¹⁶ in na delo Bernarda Stullija iz leta 1977: »Priročnik za arhiviste« (kjer je 1. poglavje o arhivski pedagogiki). Tu je izpostavljeno sodelovanje arhivov in učiteljev. V anketi za Osječko-baranjsko županijo je v anketi sodelovalo 63 učiteljev in 9 javnih arhivov. 15,4 % učiteljev je navedlo, da niso vedeli, da je obisk arhiva mogoč, 36,5 % pa, da so slišali za to možnost. Poudaril je tudi, da je zelo pomemben obisk arhiva ob strokovnem vodenju – in zato on-line izobraževalni programi ne morejo zamenjati samega obiska arhiva.

Gordana Slanček (Državni arhiv v Slavonskem Brodu) se je predstavila z referatom: »*Arhivska pedagogika in delo z učenci v Državnem arhivu v Slavonskem Brodu*«. Tam so obisk arhiva razdelili na tri dele: za učence osnovnih šol, dijake in študente – v glavnem pa je obisk ali predstavitev arhiva predviden pri osnov-

¹⁵ www.fina.hr/

¹⁶ Franz, Eckhart G.: *Archives and Education: A RAMP Study. (PGI-86/WS/18)*. Paris: UNESCO, 1986. 59 p. http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=21989&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

nošolskem predmetu »narava in družba«. V sklopu skupnega dela so izdelave beležk o znanih ustanovah ali osebah, ki jih je izbral arhiv (predstavitve na plakatih, skupne delavnice). Leta 2012 je bilo udeleženih 430, prejšnja leta pa okrog 200 učencev. V letu 2010 je bil zanimiv projekt skupne razstave v sodelovanju z učenci (Zgodovina brodskih kinematografov, 1910–2010). V skupno delo sodi tudi izdelava zgodovinskih map o Slavonskom Brodu (delavnica) ob pomoči arhivskega gradiva, ankete o tem pa so odlične. Za to publiko je bil zanimiv tudi film o Ivani B. Mažuranič.¹⁷

Mirjana Jurić (Hrvatski državni arhiv) je imela predstavitev z naslovom »Karte pri oblikovanju edukativnih aktivnosti – kartografska delavnica za otroke«. Prejeli so tudi mednarodno nagrado Barbare Petchenik v letu 1993 (za program za otroke od 4. do 16. leta starosti). Gre za Mednarodno kartografsko združenje ICA/IAC – International Cartographic Association, v okviru katerega so tudi arhivske aktivnosti. Z njimi sodeluje tudi Hrvaško kartografsko društvo – kot rezultat njihovega sodelovanja pa je nastalo 5–6 diplomskih del. Sodelujejo tudi kartografska društva s celega sveta in pri tem sodelujejo do danes. V letu 1995 so imeli v svojem programu 21 otrok, v letu 2012 pa je število naraslo na 190, v začetku sta sodelovali le dve ustanovi, v letu 2012 pa že 34. V programu poleg šolskih sodelujejo tudi predšolske ustanove. Avtorica je podala celo podatke o odstotni udeležbi glede na celotno otroško populacijo. Tovrstna delavnica se običajno izvede v HDA za predšolske skupine in osnovne šole (to je prva delavnica takšne vrste na Hrvaškem). Pri tem delu je tudi povezava s Hrvaškim šolskim muzejem in Festivalom znanosti ter nekaterimi fakultetami.

Darija Hofgräff (Hrvatski državni arhiv) se je predstavila z referatom: »Razmisleki: Kulturni četrtak v Hrvaškem državnem arhivu in arhivski koledar: Zrcalo naših kulturno prosvetnih dogajanj kot izziv«. Hofgräffova je mnenja, da mora biti arhivist nujno multidisciplinaren. Leta 2013 so uvedli »Kulturni četrtak za ljubitelje zgodovine«. Dogodek je zbudil interes publike in arhivi so postali atraktivno, vendar nenavadno mesto za zbiranje, kjer se razvije tudi debata. Med zanimivejšimi temami so npr. ženske v hrvaški zgodovini, diplomacija – zgodovina zrinjsko-frankopanske zarote, 170. obletnica rojstva Alberta Kocha, zgodovina tuberkuloze, za božič pa predstavitev tradicionalnih hrvaških običajev. V ta program se je vključila tudi hrvaška kinoteka, vabljeni so bili tudi mediji, ki so občasno prisotni. Druga novost je »Arhivski koledar«, ki je vezan na mednarodni arhivski dan. Gre za skupen projekt portala, kjer vsi arhivi objavljajo svoje dogodke za dobo dveh mesecev. Treba pa se je zahvaliti entuziastom za odlične rezultate.

Kot znak sodelovanja dveh arhivskih ustanov iz Slovenije in s Hrvaške sta referat pripravila Branka Molnar (Državni arhiv v Zagrebu) in Borut Batagelj (Zgodovinski arhiv Celje) z naslovom »Sedma sila in arhivi: prijateljstvo ali površno znanstvo?«. Pripravljena je bila spletna anketa, ki je raziskala odnos med novinarji in arhivi, šlo je za vprašanja kot npr.: »V kolikšni meri poznate delo arhivov in kako opredeljujete delo arhivov?«. Spletna anketa je bila objavljena na slovenski domeni MojaAnketa.si, za obdobje dveh mesecev (od 22. julija do 24. septembra 2013), vsebovala je 14 vprašanj. V njej je sodelovalo 30 oseb, največ novinarjev in urednikov, nekoliko manj dopisnikov in drugih sodelavcev. Med drugim so prišli do ugotovitev, da osrednji slovenski časopis Delo dobro pokriva nacionalne tematike o arhivih, medtem ko lokalne tematike pokriva nekoliko slabše. Zanimivi so odgovori, kakšne so prve asociacije na temo arhiv: največkrat je to dokument, sledijo podatek, zgodovina in raziskovanje. Omenjene pozitivne lastnosti arhivov so: zanimiv svet, so izjemno pomembni in bogastvo nacije. Na vprašanje, kolikokrat so obiskovali arhive, je večina odgovorila, da je v arhivu že bila, samo trije odgovori so bili, da nimajo potrebe iti v arhiv (z utemeljitvijo, da

¹⁷ <http://icaci.org/tag/barbara-petchenik-competition/>

so arhivi servis za javno upravo). V glavnini novinarji uvrščajo arhive v sektor javne uprave ali v sektor raziskovanja in kulture. Na vprašanje, kaj hranimo v arhivih, so skupaj prejeli 182 odgovorov, dvanajst med njimi jih je bilo mnenja, da hranimo tudi predmete. Ali hranimo tudi avdiovizualno gradivo – o tem ni bilo enotnega mnenja. Na vprašanje, ali so arhivi servis državljanov, je 17 anketirancev odgovorilo, da so arhivi vedno servis za državljanke, 11, da so arhivi samo občasno tak servis, medtem ko nihče ni odgovoril, da arhivi nikoli niso tovrsten servis, samo en odgovor je bil »ne vem«. Večina je menila, da se o arhivih vedno lahko naredi zanimiv članek, da bi se sami dobro znašli v iskanju dokumentacije in da je gradivo dobro urejeno. Glede odnosa do politike je samo 20 % vprašanih smatralo arhive za neodvisne ustanove. Kar se tiče komunikacije arhivov z mediji, izpostavljajo spletne strani in želje po tiskovnih konferencah. Na vprašanje, na kakšen način pridobivajo informacije o arhivih, je največ anketirancev odgovorilo, da osebno ali prek poznanstev oseb v arhivih, nekoliko manj prek tiska. V splošnem je prevladoval pozitiven odnos novinarjev do arhivov in tudi kar dobro poznavanje delovanja arhivske službe. Manjši del vprašanih je menil, da arhivi niso servis državljanov. Pomemben je tudi podatek, da je v Sloveniji 70 % novinarjev, ki so honorarno zaposleni, medtem ko za Hrvaško ta podatek ni znan. Tu je bilo omenjeno tudi posvetovanje z naslovom »Arhivi v medijih« (v Novem Sadu od 16. do 17. maja 2013), kjer so bili opisani razni primeri, možne rešitve in načini komuniciranja z mediji, predvsem pa je bila podana ugotovitev, da lahko mediji dobro predstavijo arhive, če jih tudi sami dobro razumejo. Arhivi so večinoma mnenja, da privlačijo pozornost medijev, novinarje pa smatrajo za predstavnike javnosti – tu pa gre tudi za vprašanje, ali so novinarji servis državljanov.

Ob zaključku posvetovanja je bila organizirana še okrogla miza na temo politike, stroke in zakonodaje, na kateri so se odprle mnoge nove teme glede nujnega novega pristopa k arhivski zakonodaji na Hrvaškem, o vlogi in pomenu javne arhivske službe v družbi ter novega modela povezanosti arhiva z vzgojno-izobraževalnim procesom. Zaključki, objavljeni v Zborniku posvetovanja, zajemajo: 1. izboljšavo pozicije arhivske službe v javnem sektorju, 2. vodenje razprave znotraj stroke o potrebnih spremembah arhivske zakonodaje, 3. izdelavo kataloga del v arhivski stroki, 4. uvedbo pojma vseobsegajočega arhiva (»total archives«) v hrvaško strokovno terminologijo, 5. ustanovitev Sekcije za razvoj arhivske pedagogike in sistemsko implementiranje arhivske pedagogike v delo arhiva. Na splošno je bilo posvetovanje zelo dobro organizirano z zelo aktualno in udarno osrednjo temo ter z dodatnimi tematikami, ki so z zanimivostmi in novimi podatki popestrili strokovno razpravo.

Natalija Glažar

FIAF Restoration Summer School 2014 – Bologna

Kar nekaj časa sem si že želel in načrtoval udeležbo na FIAF Restoration Summer School 2014, ki sta jo v Bologni organizirali FIAF (International Federation of Film Archives) in ACE (Association des Cinematheques Europeennes). Ker je bil interes za udeležbo res velik, za 45 mest se je potegovalo 90 kandidatov, sem bil toliko bolj vesel obvestila, da sem se znašel na listi izbrancev iz 27 držav.

Šola, katere osnovni namen je dodatno izobraževanje vseh, ki se ukvarjajo z ohranjanjem in restavriranjem filmske kulturne dediščine, je bila organizirana v treh sklopih. Šolanje je potekalo v angleškem jeziku, saj je bilo le tako zara-

di mednarodne udeležbe razumljivo vsem slušateljem. Prvi sklop je obsegal seznanjanje s strokovno filmsko literaturo in je potekal kot študij na daljavo, drugi sklop je vključeval udeležbo na predavanjih in projekcijah filmskega festivala »Il Cinema Ritrovato«, tretji sklop pa je bil namenjen praktičnemu delu po skupinah v laboratorijih in spoznavanju procesa analogne in digitalne restavracije filmskega arhivskega gradiva.

Udeleženci izobraževanja smo v okviru prvega sklopa sedem tednov pred pričetkom šole tedensko po računalniških povezavah dobivali obsežno literaturo o filmskem arhivskem gradivu. Prejeta literatura je zajemala različne tematike: seznanjala nas je z zgodovino filma, z zaščito filmskega arhivskega gradiva in njegovo dostopnostjo, s postopki analogne ter digitalne restavracije filmskega arhivskega gradiva, z zvokom, restavracijo zvoka, nas seznanila s terminološkim slovarjem filmskih izrazov ... Skratka, seznanila nas je z vsemi najpomembnejšimi fazami razvoja filma in filmografije od začetka do današnjih dni, ko tehnologija iz analognega filmskega traku prehaja v digitalne oblike, ki se projicirajo prek digitalnih projektorjev.

Drugi sklop šolanja je predstavljala udeležba na XXVIII. filmskem festivalu »Il Cinema Ritrovato«, ki je potekal pod okriljem Bolonjske kinoteke in mesta Bologna. Filmske projekcije so se odvijale na sedmih lokacijah, na katerih so si obiskovalci lahko v tednu dni ogledali 360 filmskih del – od črno-belih, barvnih, ročno koloriranih, nemih, tonskih, s spremljavo žive glasbe, ki so jo izvajali najboljši italijanski glasbeniki in glasbeniki s celega sveta. Filmi so bili projicirani tako v klasični obliki na klasičnih projektorjih kot v novi digitalni obliki (DCP – Digital Cinema Package) z digitalnimi projektorji. Organizatorji so prikazali filme iz obdobja njegovega začetka (1895) do današnjih dni. Festival je trajal osem dni s pričetkom projekcij ob 9. uri dopoldan. Zadnja projekcija je bila ob 22. uri zvečer, končala pa se je ob 24. uri ponoči.

Za udeležence FIAF Summer School so organizatorji izobraževanja pripravili poseben seznam projekcij in predavanj. Izbor se je navezoval na spoznavanje procesa in postopkov analogne in digitalne restavracije filmskega arhivskega gradiva, saj so projektne skupine na posameznih predavanjih teoretično predstavile restavriranje filma in postopke restavratorske obdelave. Pri tem so se večinoma vsi srečevali s podobnimi težavami, kot so poškodovan izvorni material, nadomeščanje izvirnika z njegovimi nasledniki – intermediati, izgubljeni posamezni deli filma, izguba barv, zelo slab ton, fizične poškodbe na traku, različne verzije filma ... Vsak je težave reševal na svoj, bolj ali manj izviren način, le da so bili pri tem eni bolj, drugi manj uspešni. Pri predstavitvah je imela posebno mesto tudi predstavitev opreme in laboratorija, s katerim so izvedli cel postopek.

Tretji sklop izobraževanja pa je predstavljalo praktično delo v laboratoriju. Da bi lahko pri praktičnih poizkusih sodelovali vsi, smo se razdelili v skupine po pet udeležencev. V naši skupini so bili poleg mene še udeleženci iz Kolumbije, Mehike, Irana in Avstrije.

Laboratorij, v katerem smo se seznanjali s postopki restavriranja filmov, je razdeljen na 14 oddelkov:

- Film Identification/Identifikacija filma
- Film Repair/Popravilo filma
- Film Scan/Skeniranje filma
- Film Comparison/Filmska primerjava – usklajevanje
- Digital Restoration 1/Digitalna restavracija 1
- Digital Restoration 2/Digitalna restavracija 2
- Digital Restoration 3/Digitalna restavracija 3
- VFX Video after effects/Video efekti
- Color Grading 1/Barvna korekcija 1
- Color Grading 2/Barvna korekcija 2
- Sound Restoration/Restavracija zvoka

- Mastering and backup/Oddelek zaključka restavracije
- Subtitles/Podnapisi
- Print, Processing and Film Recording/Tisk, razvijanje in filmsko kopiranje

Oddelek Film Identification/ Identifikacija filma

Zelo pomembno pri restavraciji filma je, da vemo, na kakšen filmski trak je bil film posnet, iz katerega obdobja je (leto izdelave traku), kdo je bil proizvajalec, o kakšni vrsti traku je govora, kakšna je njegova osnova in za katere vrste materiala gre (negativ, intermediat, kopija ...). Našteti podatki so pomembni predvsem pri določanju lastnosti in zahtevnosti obdelave določenega filmskega materiala v postopkih restavracije.

Obstaja več načinov identifikacije filmskega traku, pri čemer nam pomagajo na traku odtisnjeni različni znaki, ki ponazarjajo letnico izdelave filmskega traku. Če je na filmskem traku npr. znak za eksplozijo, to pomeni, da je trak na nitratni osnovi. Zelo pomembna je tudi footage number/število posnetkov (16 frame/16 sličic = 1 foot). S tem številom si lahko zelo nazorno pomagamo pri preverjanju zaporedja delov filmskega posnetka na filmskem traku in ali kje kak del še manjka. Veliko o starosti filmskega traku pove tudi oblika njegove perforacije. Okoli leta 1925 je bil namreč v filmskem svetu sprejet standard, ki je za negative in dube (izvirnike) določil okroglasto obliko perforacije, štirioglata pa je določala pozitivne (filmske kopije).

Oddelek Film Repair/Popravilo filma

V tem oddelku se filmski trak pripravi/popravi tako, da je primeren za transport prek filmskega skenerja, ki opravi zajem. V bolonjskem laboratoriju kot orodja za tako obnovo uporabljajo skalper, škarje, pinceto, posebne uteži, povečevalno lupo, bombažne in gumijaste rokavice in zaščitno dihalno masko. Material, ki ga še potrebujejo za delo, je posebni selotejp različnih širin (38 mm, 35 mm, 25 mm, 15 mm), isopropyl alkohol, evkaliptusovo olje, perkloretilen in nitratno bazni cement.

Filmski trak je potrebno ročno preveriti glede poškodb, perforacije, zlepk, zatrgnin in umazanije. Vse poškodbe je potrebno odpraviti tako, da nastane na traku čim manj odebelin, selotejпно pa se filmski trak prekriva samo čez celo sliko, saj je to edini način, s katerim restavratorji

Film identification/filmska identifikacija – prepoznavanje

ne naredijo dodatnih črt v sliko. Uničeno perforacijo nadomeščajo z deli drugega traku, ki jo lahko selotejčno ojačajo. Madeže očistijo s perkloretilenom ali evkaliptusovim oljem. Izbor čistila je odvisen od trdovratnosti madeža. Za manjše madeže uporabijo isopropyl alkohol.

Oddelek Film Scan/Skeniranje filma

V oddelku skeniranja v bolonjskem laboratoriju imajo 2 ARRI filmska skenerja, ki omogočata mokro in suho skeniranje filmskih formatov 35 mm in 16 mm, s spreminjanjem transportnih enot pa tudi skeniranje posebnih formatov s posebno perforacijo (1, 2, 3 ali 4 luknjičasto perforacijo na 1 sličico). Pred skeniranjem vedno opravijo testne scene, na podlagi katerih nastavijo skener, ki je povezan z računalnikom, uporablja pa operacijski sistem linux. Zajem poteka v resoluciji 2 K ali 4 K in glede na material, ki ga obdelujemo, poteka z različnimi hitrostmi. Hitrosti skeniranja so različne, odvisne pa so od samega načina skeniranja in zahtevnosti materiala, ki ga skenirajo. Pri suhem skeniranju dosegajo maksimalne hitrosti 5 sličic v sekundi, pri mokrem pa 1,5 slike na sekundo. Minimalna hitrost, ki jo skener omogoča, je 1 sličica v 5 sekundah. Zajeti material se shranjuje v formatu DPX 10 bit log. Zajete datoteke so različnih velikosti glede na nastavitve zajema:

- ⊗ 1 dpx v zajemu 2 K = velikost 13 MB
- ⊗ 1 dpx v zajemu 4 K = velikost 50 MB

Zajeti material se shranjuje direktno na omrežni server.

Oddelek Film Comparison/Filmska primerjava – usklajevanje

Pri restavraciji filmov se restavratorji velikokrat srečujejo z različnimi verzijami filma. Zaradi razlik med njimi sta potrebni primerjava in določitev integralne – končne verzije filma. Pri določitvi končne verzije ima glavno besedo naročnik obnove filma, v oddelku primerjave pa jim pripravijo verzijo, ki je po mnenju naročnika končna. Primerjava vseh verzij filma, ki so predhodno telekinirane, poteka sistematično v orodju Final Cut Pro, v postopku primerjave pa se izločijo ponavljajoči se kadri in uničeni deli ter vstavijo manjkajoče sličice. Končna verzija, ki jo potrди naročnik, vsebuje vse meta podatke, ki služijo kot vodilo obstoječega filmskega materiala za izdelavo končne verzije.

Oddelek Digital Restoration 1, 2, 3/Digitalna restavracija 1, 2, 3

V oddelku digitalne restavracije poteka delo z orodji Revival in Phoenix, ki sta proizvod Digital Vision. Orodji omogočata razna popravila, kot so stabilizacija slike, utripanje slike, čiščenje raznih umazanij, poprava oz. brisanje črt v sliki, popraviljanje kontrasta, popraviljanje ostrine, popraviljanje zrnatosti, korekcija barv. Potrebno se je namreč zavedati, da različna digitalna čiščenja povzročajo digitalno potvorjenje slike (artifactostanine), kar pa moramo naknadno ročno odpravljati. Močnejše, kot je bilo programirano čiščenje, večje so možnosti, da je prišlo do potvorb na filmu. Posnetki, ki jih uvozijo, so v resoluciji 4 K, v tej resoluciji jih tudi obdelujejo, nato pa izvozijo v resoluciji 2 K.

V oddelku »restavracija 1« potekata predvsem stabilizacija in utripanje slike. Za stabilizacijo slike služi zajem slike s perforacijo. Perforacija je vodilo – izhodišče programa za stabilizacijo.

V oddelku »restavracija 2« poteka odpravljanje napak na sliki, kot so odpravljanje prask, ostrenje slike, kontrast in razne poškodbe v sliki. Postopki se opravljajo ročno in so odvisni od posameznih operacij v programu.

V oddelku »restavracija 3« poteka poenotenje filma v enako zrnatost in kontrast, ostrino, ki je tem boljši približek zrnatosti in izgleda filma, kot je bil prvotno posnet.

Oddelok VFX Video after effects/ Video efekti

V določenih primerih v postopkih digitalne restavracije restavratorji niso uspešni pri odpravljanju napak. V tem primeru uporabijo program Video aftereffect, s katerim lahko na novo s pomočjo animacije ustvarijo nekajsekundni posnetek, ki je nadomestek originala. Ustvarijo lahko tudi posebne vrste manjkajočih filmskih napisov.

Oddelok Color Grading 1, 2/ Barvna korekcija 1, 2

Barvna korekcija je branje slike in korekcija končnega barvnega izgleda filma, ki ga restavrirajo. Filmu korigirajo barvno shemo po RGB (Red Green Blue) za vsako barvo posebej in s korekcijo določijo končni izgled. Pri tej fazi mora z restavratorji sodelovati direktor fotografije ali kdo drug iz tehničnega dela ekipe, ki je film delala. Če nimajo možnosti pomoči tehničnega osebja, ki je film izdelovala, si pomagajo z najbolje ohranjeno vintage – staro filmsko kopijo in se poskušajo čim bolj približati njenemu izgledu. Sam izgled – barvno branje – je različen za analogno ali digitalno kopijo filma. Po končani korekciji je potrebno film prikazati na velikem platnu, nato pa podati končno oceno opravljene dela.

Oddelok Sound Restoration/ Restavracija zvoka

Za restavracijo zvoka je najboljši izvorni material filmskega zvoka. Največkrat so to bili dialog, glasba in šumi, posneti na it 17 mm perforirani magnetni trak. Naslednji korak je končni mix in nato prepis z magnetnega traku na 35 mm filmski trak v obliki amplitudnega analognega zapisa. Zmotno je prepričanje, da je analogni zapis na filmskem traku najboljši za restavracijo filmskega zvoka. Zaradi pod- ali pre-ekspozicije pri prepisu z magnetnega traku na filmski trak prihaja do popačenja tona.

Za restavracijo filmskega zvoka je v bolonjskem laboratoriju na voljo več aparatov za zajem, zajemajo pa lahko z magnetnega traku ali

Colour grading/barvna korekcija filma

zvok optično prepisejo iz negativ filmskega traku. Ko imajo ton zajet, ga s posebnimi programi obdelujejo, odpravljajo popačenja, tuje šume in napake. Končni rezultat je očiščen in nivojsko popravljen ton.

Oddelek Mastering and backup/Oddelek zaključka restavracije

Oddelek zaključka restavracije je zaključna točka cele obnove filma. Tu vse dele sestavijo v celoto in jih zadnjič pred izdelavo končnega produkta preverijo. Kontrolna projekcija se opravi tako na projekcijskih ekranih kot v kinematografski dvorani s projekcijo na veliko platno. Za zaključno obdelavo uporabljajo program DVS Clipster. V zaključni fazi tudi določajo končno obliko formata, ki ga želijo izvoziti (DCDM – Digital Cinema Distribution Master/digitalni izvorni material, DCP – Digital Cinema Package/digitalna kinematografska projekcijska kopija, DPX – Digital Picture Exchange/izvorna datoteka, DVD – Digital Video Disc/digitalni video disk, BD – Blue-ray Disc/digitalni disk).

Oddelek Subtitles/Podnaslavljanje

V bolonjskem laboratoriju za podnaslavljanje uporabljajo program Easy titles, ki omogoča določanje pozicije podnapisa (sredinsko, spodaj, zgoraj, na strani v levo ali desno ...), velikosti in oblike fonta, dolžino podnapisa, poudarjanje napisa itd.

Zaradi lažjega in hitrejšega branja smejo biti podnapisi največ v dveh vrstah s 37 ali 38 znaki. Podnaslavljanje je zahtevno delo, ki traja od 4 do 10 dni za celovečerni film (čas je odvisen od zahtevnosti filmskega dialoga in dinamike samega filma).

Oddelek Print, Processing and Film Recording/ Tisk, razvijanje in filmsko kopiranje

V bolonjskem laboratoriju imajo v oddelku za kopiranje dva kopirna stroja, optično suho in optično mokro kontaktno kopirko. Oba delujeta na principu kontaktnega optičnega prepisa, razlikujeta pa se v principu mokrega in suhega kopiranja. Pri mokrem kopiranju filmski izvirnik potuje prek solventa (tekočine), ki ima funkcijo, da se odboji svetlobe na filmskih praskah ne lomijo pod kotom in se ne kopirajo na nov filmski material. S tem principom se izognejo kopiranju velikega dela fizičnih poškodb na filmskem traku, istočasno pa odstranijo velik del filmske umazanije (prah, razni delci, smeti).

Ko filmsko vsebino skopirajo na nov filmski trak (kopija, intermediat ...), ga morajo razviti v razvijalnem procesu. V ta namen imajo v oddelku dve filmski razvijalki. Filmski trak potuje prek različnih vrst kemikalij, s katerimi filmski posnetek najprej razvijejo (pribl. tri minute), utrdijo (fixer – pribl. šest minut) in na koncu nevtralizirajo, očistijo (z vodo, pribl. 10 minut) in osušijo (sušilni feni – temperatura 35 °C). Dolžina razvijanja je odvisna od samega materiala (črno-beli, barvni, 16 mm ali 35 mm). Postopke filmskega kopiranja in razvijanja v zadnjem času izvajajo veliko redkeje kot v preteklem času, saj filmski trak nadomeščajo digitalne oblike filmskih zapisov.

Filmska šola v Bologni, ki sem se je udeležil, je odlična kombinacija filmskega festivala in podajanja filmske teorije s praktičnim prikazom ter delom po posameznih oddelkih v laboratoriju. Sama šola mi je razširila pogled na sam proces filmske restavracije in obnove filmskega arhivskega gradiva kot tudi odnos in smernice glede same zaščite filmskega arhivskega gradiva. V tritedens-

kem bivanju in druženju s filmskimi strokovnjaki s celega sveta sem navezal veliko stikov in prijateljstev, ki jih ohranjam in mi bodo pri nadaljnjem delu v prihodnosti pomagali in koristili.

Na koncu pa bi se posebej rad zahvalil svojim sodelavkam in sodelavcem za vso podporo in potrpežljivost ter zlasti za nadomeščanje v času, ko sem bival v Bologni. Moje delo v službi je kljub mojemu izobraževanju in odsotnosti potekalo nemoteno in kontinuirano. Posebna zahvala pa gre vodstvu Arhiva Republike Slovenije, ki me je v mojih željah in stremljenju po obširnejšem in boljšem znanju podprlo in mi izobraževanje tudi omogočilo.

Roman Marinko

»Solze svetega Lovrenca« za Andreja Malniča (1961–2013) – in memoriam

10. avgust 2013, dan svetega Lovrenca. Znano je, da okoli njegovega godu nebo v posebej obilni meri siplje zvezdne utrinke, meteorski roj iz ozvezdja Perzej. Ker je ljudstvo zlahka našlo povezavo med njimi in svetnikovo mučeniško smrtjo, utrinke imenuje »solze svetega Lovrenca«, ki naj bi jih pretakalo nebo zaradi njegove strašne smrti. Sveti Lovrenc je tudi zavetnik arhivarjev.

V Šempetru pri Gorici smo na ta dan spremljali k poslednjemu počitku *Andreja Malniča (1961–2013)*, etnologa in sociologa kulture, direktorja Goriškega muzeja. Goriško je nosil v srcu, bil je povezovalc Goriške in ljudi z obeh strani državne meje, izobraženec širokega kova, izjemno družaben človek. Malokdaj me je pogrebni obred tako ganil kakor tisti dan. Besede in pesmi slovesa na šempetrskem pokopališču, občutje, ki ga je polaganje v grob dragega znanca sprožilo v duši in srcu, je tudi moja lica močilo s solzami. Andrej se je komaj dobro srečal z Abrahamom, bil je v polnem razponu ustvarjalnih moči, že z dobršno mero izkušenj pri soustvarjanju mnogih kulturnih in drugih družbenih dogajanj na Goriškem, pa tudi širše v primorskem, slovenskem in mednarodnem prostoru.

Poznala sva se že dolgo časa. Prvo daljše opravilo z njim sem imel pred mnogimi leti, ko sem zbiral podatke za eno od razstav o gradnji Nove Gorice. Na razpolago mi je dal svojo pisarno in me pustil samega, da sem lahko po mili volji brskal po njegovi obsežni kartoteki, kjer je imel različne podatke o začetkih Nove Gorice in življenju v tem mladem mestu. Zelo sem mu bil hvaležen za to njegovo velikodušno dejanje. Andrej, Goriški muzej in Pokrajinski arhiv v Novi Gorici pa smo se še prav posebej tesno povezali leta 2003. Andrej je takrat že trdno prijel za vajeti vodstvene službe v Goriškem muzeju. To je bil »zlati čas« za našo arhivsko službo, saj se je začelo dogajanje, ki je privedlo do izročitve skoraj vse arhivske dediščine, ki jo je dolga leta zbiral in hranil Goriški muzej, a zaradi različnih vzrokov ni našla poti v pristojno arhivsko ustanovo. Prvi poskusi s strani Pokrajinskega arhiva, da bi se to zgodilo, so bili izvedeni že leta 1988, a je zadeva pri Goriškem muzeju naletela na odpor in za dolga leta zastala. Šele leta 2003 so na seji sveta Goriškega muzeja razpravljali, da je treba arhivsko gradivo oddati ustanovi, ki se s tem strokovno ukvarja. Andrejev prevzem direktorske službe je to, prej skoraj nepredstavljivo dejanje, gotovo pospešil, zanesljivo pa ima velike zasluge za to, da se je izročanje gradiva začelo izvajati in uspešno zaključilo. Za Pokrajinski arhiv kakor za arhivsko stroko nasploh je bila ta odločitev nadvse pomembna, saj je pomenila potrditev, da mora za arhivsko gradivo skrbeti le strokovno usposobljena in za to organizirana služba. Leta 2003 je torej ta pomemben proces stekel in začeli so se prevzeti obsežnih zbirk, ki so si nato sledili do leta 2007. Pri njih smo poleg direktorja Andreja združili moči Ivanka Uršič in Jurij Rosa iz arhiva ter Nataša Nemeč iz muzeja. O poteku dogodkov, prevzemanju in predstavitvi gradiva je podrobneje pisala Ivanka Uršič v *Arhivih* (letnik 2008, št.1).

Bilo je 23. novembra 2012 zvečer – dan Rudolfa Maistra, državni praznik, v prostorih gradu Kromberk. Ta dan je bil izbran za odprtje obsežne razstave o enem od primorskih »asov« – Vinku Vodopivcu, ki jo je pripravil Pokrajinski arhiv. Leto 2012, ob 60. obletnici njegove smrti, je bilo jubilejno leto, posvečeno tej znameniti osebnosti: dobrodušnemu kromberškemu župniku, glasbeniku, »pevcu ljudske duše«, narodnemu buditelju v težkih zgodovinskih časih na zahodni meji slovenstva.

Uvodno besedo tega prazničnega večera je imel Andrej Malnič, direktor

Andrej Malnič (1961–2013)

(avtor: Boris Blažko)

Goriškega muzeja, ki je ponudil prostor in tudi izdatno pomoč pri oblikovanju razstave. To je bil verjetno zadnji javni Andrejev nastop. Dolgo smo se družili v avli grajskega prostora, vesela pesem kromberških pevcev in mnogih navzočih udeležencev je odmevala in bili smo dobre volje. Andrej je bil ves čas v naši družbi, a je nenavadno dolgo časa sedel pri eni od miz, zdel se mi je utrujen in morda tudi z mislimi nekje drugje. Naslednji dan smo zgroženi izvedeli, da ga je zadela težka bolezen. Dolgih osem mesecev in pol se je boril za življenje, a je na koncu omahnil.

Ko so poznopopoldanski sončni žarki obsijali njegovo krsto na šempetrskem pokopališču, sem imel v mislih, da ga izročamo zemlji in večnemu počitku na dan zavetnika arhivskih delavcev. Tudi če je bilo to zgolj naključje, sem ob tem čutil globoko zahvalo za njegova prizadevanja ter prave odločitve pri varstvu arhivske dediščine na Goriškem. To njegovo dejanje ni bilo tako izpostavljeno kot številna druga v njegovi pestri ustvarjalni dejavnosti, lahko pa je svetel zgled tudi drugim ustanovam, ki zaradi različnih vzrokov še hranijo arhivsko gradivo, a ne najdejo načina, da bi ga izročile pristojnim arhivskim službam.

Jurij Rosa

In memoriam. Brane Kozina (1959–2014)

Po dolgoletni težki bolezni se je prezgodaj izteklo življenje arhivista in našega prijatelja, mag. Braneta Kozine.

Brane se je rodil 18. 12. 1959 v Jurjevici. Osnovno šolo je obiskoval v domači Ribnici, po maturi pa je nadaljeval študij zgodovine in sociologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer je decembra 1982 tudi diplomiral.

Od aprila do julija 1983 je bil začasno zaposlen na Srednji naravoslovni šoli Ljubljana, odslužil vojaški rok ter se julija 1984 zaposlil v Arhivu SRS kot pripravnik za dobo enega leta v Odseku za gradivo uprave po letu 1945. Ko je julija 1985 opravil strokovni izpit iz arhivistike, je bil sprejet v redno delovno razmerje za opravljanje del in nalog svetovalca – arhivista za upravo po letu 1945.

Oktober istega leta je bil izvoljen za tajnika Arhivskega društva Slovenije in to funkcijo opravljal vse do marca leta 1990. V tem času je s pomočjo sodelavcev izpeljal nekaj zborovanj in posvetovanj Arhivskega društva Slovenije in zelo odmevno zvezno zborovanje Saveza arhivskih radnika Jugoslavije v Postojni (jeseni leta 1989).

Leta 1988, po odhodu Petra Ribnikarja in dr. Eme Umek v pokoj, je prevzel vodenje odseka za gradivo uprave po letu 1945. Ustvaril je mlad, aktiven kolektiv, ki ga je v naslednjih letih čakalo ogromno dela s prevzemi gradiva s strani ustvarjalcev gradiva na republiški ravni.

Leta 1992 je zapustil mesto vodje oddelka in se preseli v novoustanovljeni Arhivski center za strokovni arhivski razvoj, ki ga je vodil dr. Jože Žontar. Na tem delovnem mestu je bil zadolžen za področje mednarodnega sodelovanja v nazivu svetovalca direktorja za arhivske naloge.

Leta 1995 je uspešno zagovarjal magistrsko nalogo z naslovom Republiški upravni organi v LRS od 1945 do 1953 na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Med letoma 1988 in 2005 je evidentiral gradivo, pomembno za Slovenijo in Slovence po arhivih v Češki republiki. V prvem obdobju je sodeloval pri evidentiranju jugoslovanskih študentov na Karlovi univerzi v Pragi, pozneje pa predvsem pri evidentiranju slovenskih študentov na Češki tehniko v Pragi in evidentiranju gradiva, pomembnega za Slovenijo po oblastnih in okrajnih arhivih Češke republike. Rezultat tega dela je objava vodnika po arhivskem gradivu,

pomembnem za Slovenijo in Slovence, ki se nahaja po arhivih Češke republike.

Konec aprila leta 1999 je sklenil sporazumno prekinitev delovnega razmerja v Arhivu Republike Slovenije in bil s 1. majem imenovan za v. d. direktorja Zgodovinskega arhiva Ljubljana. V tem letu je tudi pridobil naziv arhivskega svetovalca.

Še pred iztekom mandata se je začel njegov boj z boleznijo. Nikakor ni uspel najti ne časa ne moči, da bi dokončal svoj projekt doktorske disertacije o razvoju državne uprave po drugi svetovni vojni. Delo direktorja Zgodovinskega arhiva Ljubljana je terjalo svoje. Namesto skrbi za zdravje je izgorel ob delu. Od leta 2006 do 2008 je za polovični delovni čas delal kot arhivski svetovalec. Nazadnje mu je julija 2011 prenehalo delovno razmerje v Zgodovinskem arhivu Ljubljana in se je predčasno upokojil v upanju, da bo le našel moči za nadaljevanje raziskovalnega dela.

BIBLIOGRAFIJA MAG. BRANETA KOZINE¹

STROKOVNI ČLANKI

Kozina, Brane: Problemi valorizacije gradiva republiških upravnih organov po letu 1945 na primeru Ministrstva za prosveto. V: *Arhivi* 11 (1988), št. 1/2, str. 44–46.

Kozina, Brane: Komisija za upravo narodne imovine: delo evidenčnostatističnega oddelka: navodilo za ocenjevanje narodnega imetja: problemi dela KUNI. V: *Arhivi* 13 (1990), št. 1/2, str. 15–19.

Kozina, Brane: Republiški upravni organi v letih 1945–1963. V: *Arhivi* 20 (1997), št. 1/2, str. 103–120.

Kozina, Brane: Republiški upravni organi 1963–1974. V: *Arhivi* 21 (1998), št. 1/2, str. 7–17.

SAMOSTOJNI STROKOVNI SESTAVEK ALI POGlavJE V MONOGRAFSKI PUBLIKACIJI

Kozina, Brane - Bizjak, Žarko: Sodstvo 1954–1997. V: *Zbornik Primorske – 50 let* (ur. Slobodan Valentinčič). Koper: Primorske novice, 1997 (Knjižnica Primorskih novic, 5), str. 40–41.

RECENZIJE, PRIKAZI KNJIGE, KRITIKA

Kozina, Brane: Poročilo o ogledu razstave v Št. Pavlu v Avstriji: 20. 6. 1991. V: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 31 (1991), št. 3/4, str. 168–169.

Kozina, Brane - Bizjak, Žarko: Priročnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodnih organov, I. del, Izbor zakonov in predpisov, Ljubljana 1996. V: *Arhivi* 19 (1996), št. 1/2, str. 162–163.

Kozina, Brane: Zorka Skrabl, Meta Matijević: Novomeška trgovina in trgovci: Razstava in katalog Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto, Ljubljana 2005, 73 strani. V: *Arhivi* 29 (2006), št. 2, str. 384–385.

Kozina, Brane: Zorka Skrabl, Meta Matijević: Novomeška trgovina in trgovci: Razstava in katalog Zgodovinskega arhiva Ljubljana; Enote za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto; avtorici teksta in izbora dokumentov Zorka Skrabl in Meta Matijević, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 2005, 37 strani. V: *Arhivi* 33 (2010), št. 1, str. 182.

¹ Vir bibliografskih zapisov: Vzemna baza podatkov COBISS.SI/COBIB.SI, 16. 5. 2014.

BIBLIOGRAFIJA, KAZALO IPD.

Kozina, Brane: Bibliografija Marije Oblak-Čarni. V: *Arhivi* 26 (2003), št. 1, str. 9–12.

DRUGI SESTAVNI DELI

Kozina, Brane - Košir, Matevž: Poročilo o udeležbi na seminarju o arhivski zakonodaji od 9.–13. oktobra 1993 na Dunaju. V: *Arhivi* 16 (1993), št. 1/2, str. 135–136.

Bizjak, Žarko - Kozina, Brane - Košir, Matevž: Državne ureditve na Slovenskem prvi del (10.–12. maja 1995): arhivski tečaji 1995. V: *Arhivi* 18 (1995), št. 1/2, str. 117–118.

Bizjak, Žarko - Kozina, Brane - Košir, Matevž: Arhivski tečaji 1995. V: *Arhivi* 18 (1995), št. 1/2, str. 117–118.

Kozina, Brane - Radulovič, Branko: Poročilo o evidentiranju slovenskih študentov na češki visoki tehniški šoli v Pragi. V: *Arhivi* 18 (1995), št. 1/2, str. 140–141.

Šmid, Gašper - Kozina, Brane: Bibliografija članov. V: *Arhivsko društvo Slovenije – 40 let* (ur. Brane Kozina, Gašper Šmid). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1995, str. 99–143.

Kozina, Brane: Selitev gradiva Zgodovinskega arhiva Ljubljana v letu 2001. V: *Arhivi* 25 (2002), št. 2, str. 137–139.

Kozina, Brane: Brane, bodite tiho! V: *Arhivi* 26 (2003), št. 1, str. 7–8.

Anžič, Sonja - Kozina, Brane - Košir, Matevž: 74. nemško arhivsko zborovanje, Chemnitz, 30. september do 3. oktober 2003. V: *Arhivi* 26 (2003), št. 2, str. 354–356.

ZNANSTVENA MONOGRAFIJA

Kozina, Brane. *Republiški upravni organi v LRS od 1945 do 1953*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1996.

ENCIKLOPEDIJA, SLOVAR, LEKSIKON, PRIROČNIK, ATLAS, ZEMLJEVID

Adamič, Marjeta – Aristovnik, Bojana – Bizjak, Žarko – Bukovšek, Metka – Čampa, Marjeta – Darovec, Darko – Fujs, Metka – Gombač, Metka – Holcman, Borut (avtor, ur.) – Kozina, Brane – Krnel-Umek, Duša – Leskovec, Antoša – Vidrih-Lavrenčič, Liljana – Mrgole Jukič, Tjaša – Ogrizek, Emica – Troha, Nevenka – Žontar, Jože et al.: *Priročnik za strokovno obdelavo arhivskega gradiva pravosodnih organov od srede 18. stoletja do leta 1991. Del 1, Izbor zakonov in predpisov*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1997.

UREDNIK

Arhivsko društvo Slovenije – 40 let (ur. Brane Kozina, Gašper Šmid). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1995.

Dekan in zgodovinar Anton Skubic: 1876–1940: (ob 60-letnici smrti dekana Antona Skubica) (ur. Janez Debeljak, Maks Ipavec, Brane Kozina, Jože Tanko, Polona Rigler Grm, Vesna Horžen). Ribnica: Občina, 2000 (Ribniški zbornik, 1).

Malefične svoboščine Ljubljančanov = Deren von Laibach Malefitzfreyhaittn: Ljubljanski kazenski sodni red (Nataša Budna Kodrič (ur.), Brane Kozina (odg. ur.), Borut Holcman (prevajalec, ur.), Marko Kambič (ur., avtor dodatnega besedila, prevajalec), Boris Golec (ur.), Jelka Melik (ur.), Gernot Kocher (ur.), Markus Steppan (ur.), Žarko Bizjak (ur.)). Ljubljana: Zgodovinski arhiv; Graz: Institut für österreichische Rechtsgeschichte

und europäische Rechtsentwicklung der Karl-Franzens-Universität, 2004 (Gradivo in razprave, 25) [i.e. 2005].

AVTOR DODATNEGA BESEDILA

Fabjančič, Vladislav - Umek, Ema (ur., avtor dodatnega besedila), Kos, Janez (ur., avtor dodatnega besedila), Otorepec, Božo (ur., avtor dodatnega besedila), Hančič, Damjan (ur.), Žabota, Barbara (ur.), Rodošek, Tatjana (fotograf, ur.): *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov: 1269–1820*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1998–<2012>. Zv. <1–4> (Gradivo in razprave, št. 20; 23; 28; 34).

Anžič, Sonja - Hančič, Damjan - Šenk, Tatjana: *Ljubljanska mestna uprava od prvega župana dalje 1504–2004 = Ljubljana city administration from the first mayor onwards 1504–2004*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2004.

Matijević, Meta - Skrabl, Zorka: *Novomeška trgovina in trgovci: razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote za Dolenjsko in Belo krajino, Novo mesto*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2005.

Fabjančič, Vladislav - Umek, Ema (ur., avtor dodatnega besedila), Kos, Janez (ur., avtor dodatnega besedila), Otorepec, Božo (ur., avtor dodatnega besedila), Hančič, Damjan (ur.), Žabota, Barbara (ur.), Rodošek, Tatjana (fotograf, ur.): *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov: 1269–1820*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2006–<9999>. Zv. <1> (Gradivo in razprave, št. 20).

DRUGO

Kozina, Brane - Bizjak, Žarko: Redna sodišča na Slovenskem po letu 1945 in njihovo gradivo. V: *Arhivi* 17 (1994), št. 1/2, str. 46–68.

Kozina, Brane: Simpozij o posledicah političnih sprememb[!] v Vzhodni in Srednji Evropi na arhivsko šolanje, Ljubljana 26.–29. 10. 1994. V: *Arhivi* 17 (1994), št. 1/2, str. 138–139.

Kozina, Brane - Radulovič, Branko: Evidentiranje slovenskih študentov v arhivu Visoke tehniške šole v Pragi. V: *Arhivi* 17 (1994), št. 1/2, str. 148–151.

Kozina, Brane: Ribnica in ribniška dolina na prelomu 19. v 20. stoletje v dokumentih Zgodovinskega arhiva Ljubljana: nekaj bil je takšen ribniški vsakdan ... V: *Rešeto* 6 (junij 2002), št. 6, str. 35, portret.

Kozina, Brane: Razvoj šolstva v Ribnici v letih 1941–1974: šolstvo v Ribnici v obdobju 1941–1945. V: *Rešeto* 6 (julij 2002), št. 7, str. 35, portret.

Kozina, Brane. Razvoj šolstva v Ribnici v letih 1941 do 1974. V: *Rešeto* 6 (avgust 2002), št. 8, str. 31, portret.

Žarko Bizjak

PRIDOBITVE ARHIVOV V LETU 2013

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

- SI AS 229, Ministrstvo za ljudsko zdravstvo LRS, 1853–1951, 2,3 tm, 21 škatel
 SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LRS, 1951–1956, 6,1 tm, 55 škatel
 SI AS 250, Svet za šolstvo LRS, 1956–1961, 2,0 tm, 18 škatel
 SI AS 1116, Ministrstvo za finance RS, 1890–1993, delni prevzem, 3,3 tm, 29 škatel
 SI AS 1165, Gospodarska zbornica Slovenije, serija Register članov Gospodarske zbornice Slovenije – podatkovna zbirka s spremno dokumentacijo, izvorno digitalno gradivo, prevzeti podatki iz obdobja 1995–2006, 61 datotek, 10.294.992.678 bajtov
 SI AS 1165, Gospodarska zbornica Slovenije: serija Publikacije GZS, 1991–2012, 2,1 tm, 20 škatel
 SI AS 1169, Univerzitetna konferenca Zveze socialistične mladine Slovenije, 1965–1990, 19,6 tm, 176 škatel
 SI AS 1210, Zbirka Plebiscit 1990, 1990, 0,1 tm, 1 škatla
 SI AS 1210, Zbirka Plebiscit 1990, elektronska podatkovna zbirka Plebiscit 1990, 1990–1990, 18 datotek, 995.000 bajtov
 SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije, 1941–1990, 11,4 tm, 104 škatle
 SI AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije, 1946–2006, 2,4 tm, 22 škatel
 SI AS 2028, Republiški sekretariat za pravosodje in občno upravo SRS, 1962–1973, serija Gradnja in adaptacija zgradb, 3,8 tm, 26 škatel, 1 mapa
 SI AS 2046, Urad Vlade RS za narodnosti, 1974–2012, delni prevzem, 12,6 tm, 113 škatel
 SI AS 2073, Onkološki inštitut Ljubljana, 1920–2005, 19,0 tm, 174 škatel, 1 fascikel
 SI AS 2094, Okrožni narodnoosvobodilni odbor za Ljubljansko okrožje, 1945–1947, 2,3 tm, 21 škatel
 SI AS 2095, Komisija Izvršnega sveta Socialistične republike Slovenije za jedrsko energijo, 1978–1990, 4,3 tm, 39 škatel
 SI AS 2100, Glavna direkcija za nabavo in razdeljevanje sanitetnega blaga Ljudske republike Slovenije, 1947–1952, 1,8 tm, 17 fasciklov
 SI AS 2101, Republiški sekretariat za zdravstvo Socialistične republike Slovenije, 1956–1965, 1,4 tm, 13 škatel
 SI AS 2102, Ministrstvo za zdravstvo, družino in socialno varstvo Republike Slovenije, 1965–1993, 12,8 tm, 115 škatel
 SI AS 2103, Državni sekretariat za finance LRS, 1950–1963, 7,3 tm, 66 škatel
 SI AS 2104, Republiški sekretariat za finance SRS, 1950–1991, delni prevzem, 76,4 tm, 688 škatel
 SI AS 2105, Republiški sekretariat za proračun in občno upravo SRS, 1959–1965, 4,2 tm, 38 škatel
 SI AS 2107, Center Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja (CMEPIUS), Podfond: Služba za programe Evropske Unije, 1999–2003, 6,1 tm, 55 škatel
 SI AS 2109, Carinarnica Sežana, 1945–1955, 13,0 tm, 57 škatel, 357 knjig
 SI AS 2113, Urad Vlade RS za priseljevanje in begunce, 1957–2010, 9,1 tm, 82 škatel
 SI AS 2115, Ministrstvo za promet in zveze Republike Slovenije, 1975–1996, 29,5 tm, 226 škatel

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

- SI_ZAC/0001_00117 Zbirka listin, 1794, 0,1 tm
 SI_ZAC/0327 Vino Brežice, 1970–2009, 3,4 tm

SI_ZAC/0524 Zbirka fotografij, 1943, 1986, 0,1 tm
 SI_ZAC/0726 Vojaško sodišče mariborskega vojnega področja, senat v Celju, 1945–1947, 0,1 tm
 SI_ZAC/0737 Hranilnice mestne občine Brežice, 1895–1955, 0,1 tm
 SI_ZAC/0804 Zbirka poslovnih knjig, cenikov – prodajnih katalogov trgovskih podjetij, 1914, 0,1 tm
 SI_ZAC/0883 Osnovna šola Radeče, 1969–1990, 0,5 tm
 SI_ZAC/0900 Slovensko ljudsko gledališče Celje, 1967–2013, 0,8 tm
 SI_ZAC/1021 Zbirka dokumentov o NOV na Kozjanskem, 1944–1979, 0,2 tm
 SI_ZAC/1030 Varia, 1930–1932, 0,1 tm
 SI_ZAC/1045 Skupščina občine Zagorje ob Savi, 1969–1987, 3,6 tm
 SI_ZAC/1050 Osrednja knjižnica Celje, 1946–1979, 2,8 tm
 SI_ZAC/1056 Splošna bolnišnica Brežice, 1946–2000, 0,5 tm
 SI_ZAC/1325 Sodnik za prekrške Žalec, 1998–2001, 1,2 tm
 SI_ZAC/1398 Davčni urad Celje, 1993–2002, 2,1 tm
 SI_ZAC/1436 Rudnik Trbovlje-Hrastnik, 1986, 0,1 tm
 SI_ZAC/1466 Državno pravobranilstvo Celje, 1956–1997, 14,4 tm
 SI_ZAC/1469 Krajevna skupnost Šmartno ob Paki, 1947–1995, 1,3 tm
 SI_ZAC/1470 Delavsko prosvetno društvo Zagrad, 1945–2012, 0,1 tm
 SI_ZAC/1474 Splošna bolnišnica Celje, 1923–1980, 11,2 tm
 SI_ZAC/1478 Knjižnica Laško, 1974–1996, 0,6 tm
 SI_ZAC/1479 Osnovna šola Hrastnik, 1892–2000, 10,3 tm
 SI_ZAC/1480 Osnovna šola Podkraj, 1893–1970, 0,1 tm
 SI_ZAC/1481 Osnovna šola Kal, 1903–1977, 0,5 tm
 SI_ZAC/1482 Osnovna šola Turje, 1892–1961, 0,1 tm
 SI_ZAC/1488 Alpos Šentjur, 1957–2009, 6,7 tm
 SI_ZAC/1490 Društvo prijateljev mladine Bistrica ob Sotli, 1958–1964, 0,1 tm
 SI_ZAC/1491 Partizan, društvo za telesno vzgojo Bistrica ob Sotli, 1939–1939, 0,4 tm
 SI_ZAC/1492 Krajevni urad Lesično, 1960–1966, 0,4 tm
 SI_ZAC/1493 Dom ob Savinji Celje, 1970–2000, 1,3 tm
 SI_ZAC/1499 Krajevna skupnost Vojnik, 1960–1981, 0,7 tm

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

SI_PAK/0086 Okrožno ljudsko sodišče Koper, 1953–1954, 2 knjigi, 0,1 tm
 SI_PAK/0644.1 Skupščina občine Sežana, 1948–1997, 563 te, 56,3 tm
 SI_PAK/0712.29 Občinski ljudski odbor Koper, 1956–1960, 248 te, 24,8 tm
 SI_PAK/0872 Vajeniška šola za razne stroke Ilirska Bistrica, 1949–1967, 14 te, 1,4 tm
 SI_PAK/0873 Temeljna izobraževalna skupnost Ilirska Bistrica, 1952–1991, 68 te, 6,8 tm
 SI_PAK/0907.2 RUJP Postojna – Izpostava Ilirska Bistrica, 1959–1996, 12 te, 1,2 tm
 SI_PAK/0931 Center za korekcijo govora in sluha Portorož, 1945–2001, 186 te, 18,6 tm
 SI_PAK/0950 Notar Žnidarič Luigi, Ilirska Bistrica, 1898–1924, 46 te, 4,6 tm
 SI_PAK/0951 Notar Cattunar Giovanni, Ilirska Bistrica, 1927–1944, 23 te, 2,3 tm
 SI_PAK/0952 Notar Iaschi Guido, Ilirska Bistrica, 1924–1927, 6 te, 0,6 tm
 SI_PAK/0953 Notar Colombis Giuseppe, Podgrad, 1925–1927, 1 te, 0,1 tm
 SI_PAK/0954 Notar Rahne Janko, Ilirska Bistrica, 1891–1898, 5 te, 0,5 tm
 SI_PAK/0955 Notar Kupljen Antonio, Podgrad, 1872–1874, 1 te, 0,1 tm
 SI_PAK/0956 Notar Quarantotto Nicolo, Podgrad, 1934–1936, 1 te, 0,1 tm
 SI_PAK/0957 Notar Rudesch Alfredo, Ilirska Bistrica, 1886–1891, 2 te, 0,2 tm
 SI_PAK/0958 Notar Kotzbeck Giuseppe, Podgrad, 1880–1883, 1 te, 0,1 tm
 SI_PAK/0959 Notar Berdon Giuseppe, Ilirska Bistrica, 1927–1940, 16 te, 1,6 tm
 SI_PAK/0960 Notar Sponza Giovanni, Podgrad, 1927–1929, 1 te, 0,1 tm
 SI_PAK/0961 Notar Francesco de Franceschi, Podgrad, 1930–1932, 1 te, 0,1 tm
 SI_PAK/0962 Notar Luigi Giamone, Podgrad, 1934–1934, 1 te, 0,1 tm

- SI_PAK/0964 Popisni listi grobišč in grobov padlih borcev in žrtev fašizma med NOB občine Sežana, 1979–1979, 5 te, 0,5 tm
 SI_PAK/0965 Vzgojno varstveni zavod Planina, 1951–2000, 24 te, 2,4 tm
 SI_PAK/0969 Zveza kulturnih organizacij Sežana, 1949–1990, 35 te, 3,5 tm
 SI_PAK/0970 Ljudska univerza Sežana, 1953–1990, 10 te, 1,0 tm
 SI_PAK/0971 Glasbena šola Koper, 1949–2000, 115 te, 11,5 tm
 SI_PAK/0977 Knjižnica Makse Samsa Ilirska Bistrica, 1979–1982, 1 te, 0,1 tm
 SI_PAK/0978 Osnovna šola Rakitovec, 1940–2013, 4 te, 0,4 tm
 SI_PAK/0983 Javno tožilstvo za Okraj Rakek, 1947–1948, 13 knjig, 2 ovoja dokumentov, 0,1 tm

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

- SI_PAM/0000 Tovarna dušika Ruše, 200 fotografij
 SI_PAM/0602 Skupščina občine Lendava, 1964–1990, 822 škatel, 27 škatlic kartoteke, katastrski načrti, 89,3 tm (dopolnitev)
 SI_PAM/0604 Skupščina občine Maribor 1967–1982, govori bivših političnih funkcionarjev 1984–1989, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_PAM/0604 Skupščina občine Maribor, 1967–1982, 118 kosov (enciklopedija in ostala strokovna literatura), 5,5 tm
 SI_PAM/0729 Okrožno sodišče Murska Sobota, 1958–1978, 146 škatel, 5 knjig, 15,1 tm
 SI_PAM/0731 Občinsko javno pravobranilstvo Maribor, 353 škatel, 1 zgoščanka, 35,4 tm
 SI_PAM/0917 Cestno podjetje Maribor, 1933–2012, 222 škatel, 22,2 tm
 SI_PAM/0981 Nigrad komunalno podjetje Maribor, 1896–2000, 40 škatel, 4 tm
 SI_PAM/1942 OŠ Minke Namestnik Sonje Slovenska Bistrica, 1961–1996, 2,0 tm
 SI_PAM/1943 CSD Murska Sobota, 1965–1993, 49 škatel, 4,9 tm
 SI_PAM/1945 OŠ Prežihovega Voranca Maribor, 1939–1985, 3,5 tm
 SI_PAM/1946 Lekarne Maribor, 1909–1963, 63 škatel, 6,3 tm
 SI_PAM/1947 OŠ Borisa Kidriča Maribor, 1940–2004, 4,1 tm
 SI_PAM/1950 Tovarna steklenih izdelkov Slovenska Bistrica, 1951–1970, 2 škatli AŠ, 3 knjige, 3,0 tm
 SI_PAM/1951 Formula Maribor, Družba za izobraževanje d.o.o., 1991–2008, 1,2 tm
 SI_PAM/1938 Zdravstveni dom dr. Adolfa Drolca Maribor, 1953–2012, 148 škatel, 15,2 tm (dopolnitev fonda z gradivom Terapevtske skupine zdravljenih alkoholikov Maribor 72, 1972–2012, 14 škatel, 1,8 tm)

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

- SI_PANG/0085 Skupščina občine Ajdovščina, (1945) 1970–1994, 8 škatel, 0,8 tm
 SI_PANG/0095 Občinski ljudski odbor Grahovo, 1953–(?), 8 knjig
 SI_PANG/0099 Občinski ljudski odbor Kobarid, 1957, 2 škatli, 0,2 tm
 SI_PANG/0104 Skupščina občine Nova Gorica, 1966–1979, 3 svežnji, 0,1 tm
 SI_PANG/0108 Skupščina občine Tolmin, 1955–1984, 16 škatel, 1 mapa, 1,6 tm
 SI_PANG/0253 Gimnazija Tolmin, 1963–1976, 4 škatle, 0,4 tm
 SI_PANG/0388 Osnovna šola Deskle, 1880–1897, 1 mapa
 SI_PANG/0728 Samoupravne interesne skupnosti gospodarskih dejavnosti občine Tolmin, 1983–1988, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_PANG/0886 Kulturni dom Nova Gorica, 2006–2013, 1 mapa
 SI_PANG/0912 Tehniški šolski center Nova Gorica, 1982–2009, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_PANG/1008 Okrožno državno tožilstvo v Novi Gorici, 1949–1954, 10 škatel, 1,0 tm
 SI_PANG/1079 Davčni urad Nova Gorica, 1997–2002, 8 škatel, 15 svežnjev, 2,3 tm
 SI_PANG/1138 Turistična zveza gornjega Posočja, 1991–2012, 2 škatli, 0,2 tm
 SI_PANG/1141 Medobčinski inšpektorat občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin, 1967–1989, 98 škatel, 4 kartoteke 10,2 tm

- SI_PANG/1142 Gasilsko društvo Ajdovščina, 1948–1965, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_PANG/1143 Medobčinski svet severnoprimorskih občin Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica in Tolmin, 1978–1982, 2 škatli, 0,2 tm
 SI_PANG/1144 Območna obrtno-podjetniška zbornica Tolmin, 1977–1999, 4 škatle, 0,4 tm
 SI_PANG/1147 Območna obrtno-podjetniška zbornica Nova Gorica, 1952–2002, 14 škatel, 1,4 tm

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

- SI_ZAP/0105 Osnovna šola Cirkulane-Zavrč, 1878–1999, 46 škatel, 4,6 tm
 SI_ZAP/0108 Osnovna šola Gorišnica, 1893–1992, 57 škatel, 5,7 tm
 SI_ZAP/0115 Osnovna šola Markovci, 1879–2004, 70 škatel, 7,0 tm
 SI_ZAP/0116 Osnovna šola Miklavž pri Ormožu, 1937–2010, 34 škatel, 3,4 tm
 SI_ZAP/0214 Gradbeno podjetje Gradnje Ptuj, 1980–2011, 840 škatel, 84,0 tm
 SI_ZAP/0239 Kmetijski kombinat Ptuj Skupne službe, 1990–2008, 44 škatel, 4,1 tm
 SI_ZAP/0520 Aladar Hunkar, 1785–1943, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_ZAP/0525 Tovarna sladkorja Ormož, 1958–2008, 168 škatel, 16,8 tm
 SI_ZAP/0531 Ljudska univerza Ormož, 1959–2000, 29 škatel, 2,9 tm
 SI_ZAP/0532 Trgovsko podjetje Les Ptuj, 1956–2010, 27 škatel, 2,7 tm
 SI_ZAP/0533 Krajevna skupnost Grajena, Primestna četrt Grajena, 1962–1998, 17 škatel, 1,7 tm

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Enota v Ljubljani

- SI_ZAL_CER/0005 Okrajno sodišče Rakek/Cerknica, 1938–1994, 43 škatel, 3 fascikli, 9,0 tm
 SI_ZAL_CER/0034 Skupščina občine Cerknica, 1962–1994, 215 škatel, 21,5 tm
 SI_ZAL_DOM/0024 Skupščina občine Domžale, 1955–1999, 516 škatel, 51,6 tm
 SI_ZAL_DOM/0110 Družbeni pravobranilec samoupravljanja Domžale, 1976–1992, 9 škatel, 0,9 tm
 SI_ZAL_KAM/0136 Sodnik za prekrške Kamnik, 1999–2004, 44 škatel, 4,4 tm
 SI_ZAL_KOČ/0010 Okrajno sodišče Kočevje, 1938–1992, 184 škatel, 18,4 tm
 SI_ZAL_KOČ/0034 Skupščina občine Kočevje, 1962–1982, 25 škatel, 2,5 tm
 SI_ZAL_LJU/0000 Vrtec Vodmat 1947–1989, 5 škatel, 0,5 tm (*fond še ni dokončno oblikovan*)!
 SI_ZAL_LJU/0070 Skupščina mesta Ljubljane, 1974–1994, 133 škatel, 13,3 tm
 SI_ZAL_LJU/0074 Skupščina občine Ljubljana Šiška, 1974–1994, 182 škatel, 18,2 tm
 SI_ZAL_LJU/0389 Občinski ljudski odbor Ljubljana Moste Polje, 1957–1963, 9 škatel, 0,9 tm
 SI_ZAL_LJU/0402 ObLO Ljubljana Center, serija 5, 1955–1961, 507 škatel, 50,7 tm
 SI_ZAL_LJU/0402 ObLO Ljubljana Center, serija 6, 1955–1961, 62 škatel, 18 kartotek, 8,0 tm
 SI_ZAL_LJU/0406 Osnovna šola Franca Rozmana Staneta, 1938–1995, 42 škatel, 4,2 tm
 SI_ZAL_LJU/0424 Skupščina občine Ljubljana Moste Polje, 1974–1994, 120 škatel, 12,0 tm
 SI_ZAL_LJU/0736 Mestno javno pravobranilstvo Ljubljana, 1965–1996, 819 škatel, 81,9 tm
 SI_ZAL_LJU/0781 Slovenija ceste Tehnika, Ljubljana, 1942–2011, 588 škatel, 58,8 tm
 SI_ZAL_LJU/0790 Gasilska brigada Ljubljana, 1933–1981, 97 škatel, 9,7 tm
 SI_ZAL_LJU/0792 Vzgojno izobraževalna organizacija Ljubljana Vič-Rudnik, 1982–1987, 3 škatle, 0,3 tm

- SI_ZAL_LJU/0793 Podjetje za urejanje hudournikov, Ljubljana, 1949–2012, 107 škatel,
5 map, 9 uokvirjenih fotografij, 10,9 tm
SI_ZAL_LJU/0794 Zdravstveni dom Ljubljana, 1931–1983, 194 škatel, 19,4 tm
SI_ZAL_LJU/0795 Mestna porodnišnica Ljubljana, 1957–1972, 344 škatel, 34,4 tm
SI_ZAL_VRH/0018 Skupščina občine Domžale, 1990–2006, 180 škatel, 18,0 tm

Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto

- SI_ZAL_ČRN/0022 Osnovna šola Komandanta Staneta Dragatuš, 1858–2005, 17 škatel,
1,7 tm
SI_ZAL_MET/0019 Komet konfekcija Metlika, 1960–2006, 5 škatel, 0,5 tm
SI_ZAL_NME/0025 Okrajni ljudski odbor Novo mesto, 1953–1961, 30 škatel, 3,0 tm
SI_ZAL_NME/0158 Glasbena šola Marjana Kozine Novo mesto, 1903–1988, 15 škatel,
1,5 tm
SI_ZAL_NME/0203 Skupščina občine Novo mesto, 1959–2001, 786 škatel, 78,6 tm
SI_ZAL_NME/0250 Osnovna šola Center Novo mesto, 1933–1966, 21 škatel, 2,1 tm
SI_ZAL_NME/0268 Gozdno gospodarstvo Novo mesto, 1890–1967, 66 škatel, 6,6 tm
SI_ZAL_NME/0287 Opekarna Zalog, 1947–1994, 15 škatel, 1,5 tm
SI_ZAL_TRE/0058 Trimo Trebnje, 1952–2007, 88 škatel, 8,8 tm

Enota za Gorenjsko Kranj

- SI_ZAL_JES/0082 Splošna bolnišnica Jesenice, 1898–1997, 25 škatel, 2,5 tm
SI_ZAL_KRA/0150 Okrajno sodišče Kranj, 1979–1994, 920 škatel, 5 fasciklov, 93,0 tm
SI_ZAL_KRA/0240 Zavod za šolstvo, Kranj, 1955–1988, 90 škatel, 1 mapa, 9,1 tm
SI_ZAL_KRA/0241 Krajevni odbor Zveze združenj borcev Bitnje, 1945–2009, 4 škatle,
0,4 tm
SI_ZAL_KRA/0242 Osnovna šola Naklo, 1860–1983, 1 škatla, 0,1 tm
SI_ZAL_RAD/0013 Okrajno sodišče Radovljica, 1952–1995, 110 škatel, 11,0 tm
SI_ZAL_RAD/0111 Vrtec Radovljica, 1970–2000, 9 škatel, 0,9 tm
SI_ZAL_RAD/0113 Glasbena šola Radovljica, 1956–1993, 10 škatel, 1,0 tm

Enota v Škofji Loki

- SI_ZAL_ŠKL/0009 Krajevni ljudski odbor Puštal, 1945–1949, 1 škatla, 0,1 tm
SI_ZAL_ŠKL/0096 Tehnična baza Škofja Loka, 8 škatel, 0,8 tm
SI_ZAL_ŠKL/0125 Čevljarski ceh-društvo Škofja Loka, 1795–2010, 1 škatla, 0,1 tm
SI_ZAL_ŠKL/0138 Zveza socialistične mladine Slovenije Škofja Loka, 1981–1988, 1
mapa
SI_ZAL_ŠKL/0141 Skupščina občine Škofja Loka s predniki, 1993, 61 škatel, 6,1 tm
SI_ZAL_ŠKL/0147 Združenje borcev za vrednote NOB Škofja Loka, 1943–2000, 42 ška-
tel, 4,2 tm
SI_ZAL_ŠKL/0151 Socialistična zveza delovnega ljudstva Škofja Loka, 1959–1991, 2
škatli, 0,2 tm
SI_ZAL_ŠKL/0151 Socialistična zveza delovnega ljudstva Škofja Loka, 1952–1959, 1
knjiga
SI_ZAL_ŠKL/0186 Osnovna šola Leskovača, 1945–1983, 5 škatel, 0,5 tm
SI_ZAL_ŠKL/0188 Osnovna šola Robidnica, 1946–1947, 2 zvezka
SI_ZAL_ŠKL/0189 Jelovica Škofja Loka, 1955–1989, 19 škatel, 1,9 tm
SI_ZAL_ŠKL/0207 Osnovna šola Sorica, 1906–2000, 2 škatli, 0,2 tm
SI_ZAL_ŠKL/0213 Osnovna šola Zali Log, 1895–1965, 2 škatli, 0,2 tm
SI_ZAL_ŠKL/0214 Osnovna šola Dražgoše, 1947–1984, 1 škatla, 0,1 tm
SI_ZAL_ŠKL/0221 Osnovna šola Zabrdno, 1906–1971, 1 škatla, 0,1 tm
SI_ZAL_ŠKL/0222 Osnovna šola Podlonk, 1947–1971, 1 škatla, 0,1 tm

SI_ZAL_ŠKL/0224 Osnovna šola Davča, 1945–2005, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0225 Osnovna šola Selca, 1946–2002, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0230 Nižja gimnazija Železniki, 1948–1957, 4 škatle, 0,4 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0232 Osnovna šola Železniki, 1954–2002, 9 škatel, 0,9 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0234 Osnovna šola Martinj Vrh, 1960–1974, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0279 Zbirka fotografij in razglednic, 2 kosa
 SI_ZAL_ŠKL/0284 Zbirka plakatov, 3 kosi
 SI_ZAL_ŠKL/0351 Rudnik urana Žirovski vrh, 1977–1997, 22 škatel, 2,2 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0378 Alpina Žiri, 1945–1995, 8 škatel, 9 knjig, 1,2 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0381 Osnovna šola Cvetka Golarja Škofja Loka, 1962–1996, 18 škatel, 1,8 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0405 Osnovna šola Žiri, 1832–1998, 7 škatla, 0,7 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0414 Območno združenje Rdečega križa Škofja Loka, 1994–2004, 10 škatel, 1,0 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0420 Lokalna turistična organizacija Blegoš Škofja Loka, 1997–2012, 31 škatel, 3,1 tm

Enota v Idriji

SI_ZAL_IDR/0097 Občinski ljudski odbor Idrija, 1952–1957, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_ZAL_IDR/0129 Občina Idrija, 1940–1945, 2 škatli, 0,2 tm
 SI_ZAL_IDR/0203 Skupščina občine Idrija, 1964–1994, 1 škatla, 162 knjig, 6,4 tm
 SI_ZAL_IDR/0259 Psihiatrična bolnišnica Idrija, 1975–1990, 68 škatel, 6,8 tm
 SI_ZAL_IDR/0264 Vrtec Cerčno, 1960–2002, 29 škatel, 2,9 tm
 SI_ZAL_IDR/0265 ETA Cerčno, 1952–1991, 77 škatel, 3 mape, 994 fotografij, 7,7 tm

Pridobivanje zasebnega arhivskega gradiva

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

SI AS 774, Gospostvo Ribnica (gradivo rodbine Rudež), 1432–2005, 1 škatla, 0,1 tm
 SI AS 1026, Lovro Toman, 1658–1911, 16 škatel, 2,0 tm
 SI AS 1220, Ravnihar, rodbina, 1937–2003, 2 mapi, 0,05 tm
 SI AS 1769, Zbirka okupatorjevi zapori in taborišča, 1 škatla, 0,1 tm
 SI AS 1914, Četniško poveljstvo za Slovenijo, 1943–1945, 1 mapa
 SI AS 2054, Majda Kobal, 1946–2012, 2 škatli, 0,3 tm
 SI AS 2090, Matija Maležič, 1901–2009, 12 škatel, 1,2 tm
 SI AS 2093, Društvo UNICEF Slovenija, 1958–2012, 28 škatel, 3,0 tm
 SI AS 2096, Bučar France, 1943–2007, 17 škatel, 1,7 tm
 SI AS 2097, Zbirka Janka Pleterskega, 1893–2008, 44 škatel, 4,9 tm
 SI AS 2098, Anton Švigelj, 1923–1940, 1 škatla, 0,1 tm
 SI AS 2099, Lončar Dragotin, 1899–1935, 2 škatli, 0,2 tm
 SI AS 2108, Zbirka Jožeta Humra, 1900–1967, 1 škatla, 0,1 tm
 SI AS 2110, Osredkar Milan, 1989–2002, 2 škatli, 0,2 tm
 SI AS 2111, Liberalna demokracija Slovenije, 1977–2011, 96 škatel, 10,8 tm
 SI AS 2112, Dušan Plut, 1974–2002, 1 škatla, 0,1 tm
 SI AS 2114, Študijsko gradivo Franca Rozmana, 1980–1993, 12 škatel, 1,2 tm
 SI AS 2116, Zbirka Cirila Ulčarja, 1 škatla, 0,1 tm

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

SI_ZAC/0092 Društvo mobiliziranih Slovencev v nemško vojsko v času 1941–1945 Celje, 1997–2010, 0,4 tm

- SI_ZAC/0488 Občinski odbor Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojne Brežice, 1953–2011, 2,2 tm
- SI_ZAC/0507 Zbirka turističnih publikacij, 2008–2012, 0,1 tm
- SI_ZAC/0511 Zbirka raznih dokumentov industrijskih, obrtnih in trgovskih podjetij, 1910–1982, 0,1 tm
- SI_ZAC/0524 Zbirka fotografij, s.d., 0,1 tm
- SI_ZAC/0999 Črnej Janez, 1997–2013, 0,2 tm
- SI_ZAC/1029 Zbirka filmov, s.d., (»Poplave v Celju«), 1 kos
- SI_ZAC/1030 Zbirka varia, 1935–1955, 0,1 tm
- SI_ZAC/1274 Zbirka razglednic in dopisnic, 1902–1935, 0,1 tm
- SI_ZAC/1274 Zbirka razglednic in dopisnic, 1914–1963, s.d. (4 kosi), 0,1 tm
- SI_ZAC/1285 Zbirka osebnih dokumentov, 1940–1967, 0,1 tm
- SI_ZAC/1294 Zbirka grafik in krajev, 1840, 1850, 2 kosa
- SI_ZAC/1313 Zbirka voščilnic, 1913–1972, 0,1 tm
- SI_ZAC/1395 Zbirka fotografij Sherpa, 2012–2013, 217 fotografij
- SI_ZAC/1406 Zbirka gradiva različnih društev, 1940–1982, 0,1 tm
- SI_ZAC/1422 Športna zveza Celje, 1990–2006, 0,1 tm
- SI_ZAC/1447 Fototeka Šentjurske novice (digitalne fotografije), 2007–2012, 35.000 kosov
- SI_ZAC/1460 Gosposočina Kostanjevica, 1567–1847, 0,1 tm
- SI_ZAC/1467 Društvo civilna družba Celje, 1994–2005, 0,1 tm
- SI_ZAC/1471 Društvo vojaških vojnih invalidov mobiliziranih Slovencev v nemško vojsko 1941–1945 Celje, 1994–2013, 1,4 tm
- SI_ZAC/1472 Krajevni odbor Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojne Dobrna, 1957–2004, 0,5 tm
- SI_ZAC/1473 Turistično društvo Dobrna, 1977–2001, 0,3 tm
- SI_ZAC/1474 Zveza ribiških družin Celje, 1948–2004, 3,0 tm
- SI_ZAC/1475 Društvo ekonomistov Celje, 1952–2012, 2,1 tm
- SI_ZAC/1477 Krajevna organizacija Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojne Tone Grčar Pod gradom Celje, 1963–1975, 0,4 tm
- SI_ZAC/1483 Ribiška družina Celje, 1956–2005, 5,0 tm
- SI_ZAC/1484 Grdina Igor, 1969–2004, 0,3 tm
- SI_ZAC/1487 Lišanin Mihailo, 1995–2012, 0,3 tm
- SI_ZAC/1494 Lečnik Anton, 1914–1967, 0,1 tm
- SI_ZAC/1495 Vodenik Anton, 1908–1938, 0,1 tm
- SI_ZAC/1496 Društvo za šport in razvedrilo otrok in mladine Mladost Braslovče, 1999–2010, 0,1 tm

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

- SI_PAK/0728 Petrinja Danilo, 1945–1970, 117 knjig in službenih tiskovin, 0,7 tm
- SI_PAK/0865 Mihevc Edo, 1954–1956, 2 svitka načrtov, 0,2 tm
- SI_PAK/0865 Mihevc Edo, 1968–1970, 3 svitki načrtov, 324 negativov, 49 fotografij, 0,2 tm
- SI_PAK/0916 Teozofsko gibanje v Sloveniji in Jugoslaviji, 1934–1936, 6 knjig, 1 fotografija, 1 ovitek korespondence, 0,1 tm
- SI_PAK/0974 Hasl Miran, 1924–2010, 7 te, 0,7 tm

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

- SI_PAM/1287 Klub koroških Slovencev v Mariboru, 1936–2006, 7 škatel, dopolnitev fonda
- SI_PAM/1447 Lovska zveza Maribor, 1994–2004, 52 škatel, 5,2 tm, dopolnitev fonda
- SI_PAM/1804 Zbirka kart in zemljevidov, 76 kosov, 2,0 tm

SI_PAM/1944 Požauko Jože, 20. stol., 38 škatel in 4 škatle načrtov – rol, 4,5 tm

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

SI_PANG/0571 Foto klub Nova Gorica, 2011–2013, 1 mapa
 SI_PANG/1000 Okroglič Zdravko, 1917–2009, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_PANG/1009 Družina Markič, 1898–1981, 8 škatel, 0,9 tm
 SI_PANG/1034 Lušina Branko, 1956–2010, 1 mapa
 SI_PANG/1083 Mrak Cvetka, 1922–2011, 1 škatla, 1 mapa, 0,1 tm
 SI_PANG/1098 Črnilogar Otmar, 1945–1999, 1.573 fotografij
 SI_PANG/1113 Debenjak Riko, 1945–2012, 4 škatle, 0,4 tm
 SI_PANG/1140 Andlovic Jože, 1933–2011, 4 škatle, 1 mapa, 5 kovčkov, 0,8 tm
 SI_PANG/1145 Lenardič Peter – Skala, 1909–1986, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_PANG/1146 Prijatelj Anton, dr. med., 1915–2006, 16 škatel, 1,6 tm

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

SI_ZAP/0501 Zorčič Franjo, 1915–1963, 3 mape

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Enota v Ljubljani

SI_ZAL_LJU/0334 Fototeka, Fotografije trnovskih orlov in orlic, 1927–1932, 12 kosov
 SI_ZAL_LJU/0334 Fototeka, Razglednice Ljubljane in širše okolice, 1901–1940, 44 kosov
 SI_ZAL_LJU/0334 Fototeka, Reprodukcijske kopije ljubljanskih in slovenskih objektov, krajev in pokrajin, 1950–2003, 161 digitalnih posnetkov
 SI_ZAL_LJU/0336 Zbirka načrtov, Projekta za elektrarni na Savi, okoli 1900, 9 kosov
 SI_ZAL_LJU/0727 Ivan Logar, Ljubljana, 1941–1978, 10 škatel, 2 kartoteki, 1,2 tm, drugi prevzem
 SI_ZAL_LJU/0784 Potisek Emilija, Ljubljana, 1873–1996, 1 škatla, 0,1 tm, dopolnitev fonda
 SI_ZAL_LJU/0785 Planinsko društvo Viharnik, Ljubljana, 1973–2013, 1 škatla, 0,1 tm, dopolnitev fonda
 SI_ZAL_LJU/0785 Planinsko društvo Viharnik, Ljubljana, 1992–2011, 2 škatli, 0,2 tm, dopolnitev fonda
 SI_ZAL_LJU/0796 Mikolič Miloš, Ljubljana, 1963–2012, 6 škatel, 0,6 tm
 SI_ZAL_LJU/0797 Suhač Mate, Ljubljana, 1878–1976, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_ZAL_LJU/0799 Trim hokej klub, Ljubljana, 1898–1981, 2 škatli, 0,2 tm
 SI_ZAL_VRH/0070 Občinska organizacija SDS Borovnica, 1989–2011, 6 škatel, 0,6 tm

Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto

SI_ZAL_NME/0132 Rodbina Šuklje-Golia, 1880–1860, 1 ovoj, dopolnitev fonda
 SI_ZAL_NME/0194 Družina Kozina-Kovač, ok. 1930–ok. 2005, 1 ovoj, dopolnitev fonda
 SI_ZAL_NME/0195 Kronist Novega mesta, 2013, 1.500 fotografij
 SI_ZAL_NME/0272 Pevski zbor Dušan Jereb Novo mesto, 1950–2013, 6 ovojev, dopolnitev fonda

Enota za Gorenjsko Kranj

- SI_ZAL_KRA/0102 Zbirka: Plakati Gorenjska, 1883–2008, 1 knjiga
 SI_ZAL_KRA/0103 Zbirni fond Kranj: Elektrarna Mayr, Kranj, 1902–1927, 1 mapa, 0,1 tm
 SI_ZAL_KRA/0145 Zbirka: Razglednice in voščilnice, 1896–2000, 3 dopisnice
 SI_ZAL_KRA/0200 Zbirka: Zemljevidi in karte, 1916–1956, 1 mapa
 SI_ZAL_KRA/0243 Ivan Kern, Kranj 1905–1990, 6 škatel, 0,6 tm
 SI_ZAL_KRA/0244 Zbirka: Gradbene zadeve trgovske hiše Globus, Kranj, 1969–1991, 25 škatel, 2,5 tm
 SI_ZAL_RAD/0112 Lovska družina Kropa, 1949–2013 2 škatli, 0,2 tm
 SI_ZAL_RAD/0114 Ivan Križnar, Lipnica, 1961–2007, 8 škatel, 0,8 tm

Enota v Škofji Loki

- SI_ZAL_ŠKL/0279 Zbirka fotografij in razglednic, 1910–1971, 11 kosov
 SI_ZAL_ŠKL/0291 Zbirni fond, Razne knjižice, 1854–1934, 11 kosov, 0,1 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0382 Zbirka podobic, 1923–1979, 27 kosov

Enota v Idriji

- SI_ZAL_IDR/0055 Rudnik živega srebra Idrija, 1901–1949, 1 mapa, 0,1 tm
 SI_ZAL_IDR/0218 Zbirka razglednic in fotografij, 1931, 1 fotografija
 SI_ZAL_IDR/0218 Zbirka razglednic in fotografij, 20. stoletje, 7 razglednic

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

- SI NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana, 1710, 1 kos
 SI NŠAL 107, Fotografska zbirka, 30 kosov
 SI NŠAL 108, Zbirka videokaset in DVD, 2011–2012, 6 kosov
 SI NŠAL 14, Muzejska zbirka, 15 kosov
 SI NŠAL 496 Zapuščina Andrej Snoj, 1911, 0,1 tm
 SI NŠAL 604, Zapuščina Franci Vrhunc, 1928–2011, 0,5 tm
 SI NŠAL 629, Zapuščina Adolf Mežan, 1998–2012, 0,1 tm
 SI NŠAL 632, Zapuščina Marko Benedik, 1940–2011, 0,3 tm
 SI NŠAL 633, Zapuščina Franc Perko, 1929–2008, 0,1 tm
 ŽA Babno Polje, 1830–1912, 0,1 tm
 ŽA Banja Loka, 1874–1912, 0,1 tm
 ŽA Bloke, 1870–1912, 0,1 tm
 ŽA Bohinjska Bistrica, 1870–1912, 0,1 tm
 ŽA Boštanj, 1886–1912, 0,1 tm
 ŽA Dole pri Litiji, 1871–1912, 0,1 tm
 ŽA Gotenica, 1790–1940, 0,3 tm
 ŽA Grahovo, 1845–1912, 0,1 tm
 ŽA Grčarice, 1790–1940, 0,5 tm
 ŽA Javorje pri Litiji, 1789–1940, 0,4 tm
 ŽA Jesenice, 1882–1912, 0,1 tm
 ŽA Križe, 1893–1912, 0,1 tm
 ŽA Leskovic, 1851–1912, 0,1 tm
 ŽA Leše, 1783–1912, 0,1 tm
 ŽA Ljubljana–Črnuče, 1900–1984, 0,4 tm
 ŽA Ljubljana–Marijino Oznanjenje, 1909–1912, 0,1 tm
 ŽA Loški Potok, 1897–1912, 0,1

ŽA Mengeš, 1901–1912, 0,1 tm
 ŽA Mokronog, 1875–1912, 0,1 tm
 ŽA Novo mesto–Šmihel, 1885–1912, 0,1 tm
 ŽA Ribnica, 1896–1912, 0,1 tm
 ŽA Sostro, 1787–1980, 3,0 tm
 ŽA Struge, 1771–1912, 0,1 tm
 ŽA Sveta Gora, 1867–1912, 0,1 tm
 ŽA Svibno, 1883–1912, 0,1 tm
 ŽA Šentjernej, 1892–1912, 0,1 tm
 ŽA Trebnje, 1886–1912, 0,1 tm
 ŽA Vrhnika, 1895–1912, 0,1 tm
 ŽA Zagradec, 1858–1912, 0,1 tm

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

SI NŠAM 0240, Župnija Sv. Vid na Planini, 1706–1856, 0,5 tm
 SI NŠAM 0280, Župnija Vitanje, 1697–1846, 0,5 tm
 SI NŠAM 0129, Župnija Pilštajn, 1695–1842, 0,4 tm
 Zbirka prepisi matičnih knjig, 21. stoletje, 0,6 tm
 SI NŠAM 0011, Župnija Brezno, 12.–17. stol., 0,1 tm
 Zapuščine škofov, Slomšek, Anton Martin, 1846–1862, 0,4 tm
 Zapuščine škofov, Karlin, Andrej, 1912–1957, 0,1 tm
 Avdio-video zbirke, 15 kosov
 Fond Škofijska pisarna, razno neurejeno gradivo, 0,4 tm

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

Prepisi matičnih knjig, 2012, 0,4 tm
 Osebni arhiv Andrej Pavlin, 2 šk
 Razglednice, 30 kosov

Pridobivanje filmskega arhivskega gradiva

SI AS 1086, ZBIRKA FILMOV

Podarjeno filmsko arhivsko gradivo na dcp, dvd, blu ray in data:

- ⊗ Gustav film 1 film, 1 dcp, 1 dvd, 1 blu ray
- ⊗ Hrvaška kinoteka 2 filma, 1 lto, 2 dvd
- ⊗ Hrvaški državni arhiv 1 film, 1 dvd
- ⊗ Društvo za gorsko kulturo 7 filmov, 7 dvd
- ⊗ Damjan Prelovšek 3 filmi, 3 dvd
- ⊗ Radio televizija Slovenija 7 filmov, 7 dvd
- ⊗ Franc Podgrajšek 3 filmi, 2 dvd, 1 cd
- ⊗ Občina Pivka 1 film, 1 dvd
- ⊗ Jože Pogačnik 3 filmi, 3 dvd
- ⊗ Slovenski filmski center 99 filmov, 127 dvd
- ⊗ Casablanca 1 film, 1 dvd
- ⊗ Jože Dežman 7 filmov, 9 dvd
- ⊗ AGRFT 13 filmov, 13 dvd
- ⊗ Milan Ljubić 1 film, 1 dvd
- ⊗ Televizija Medvode 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Arhiv Republike Slovenije 5 filmov, 6 dvd
- ⊗ Vertigo/ Emotion 1 film/ 1 dvd

- ⊙ Tine Gerkman 12 filmov, 9 dvd
- ⊙ Borko Radešček 2 filma, 2 dvd
- ⊙ Arkadena 1 film, 1 dvd
- ⊙ Visual production 1 film, 1 dvd
- ⊙ Janez Brojan 1 film, 1 dvd
- ⊙ Gorenjski muzej 1 film, 1 dvd
- ⊙ Molina Virna 1 film, 1 dvd
- ⊙ Film archiv Austria 1 film, 1 dvd
- ⊙ Studio Virc 3 filmi, 3 dvd, 3 blu ray
- ⊙ Pelicula 1 film, 1 dvd
- ⊙ Marko Kebe 2 filma, 2 dvd
- ⊙ Senca Studio 1 film, 1 dvd
- ⊙ Cultura Europaea 1 film, 1 dvd
- ⊙ Boris Petković 1 film, 1 dvd, 1 blu ray
- ⊙ Kinoateljje 1 film, 1 dvd
- ⊙ Franc Kopic 2 filma, 2 dvd
- ⊙ Invida 1 film, 1 dvd
- ⊙ National film preservation foundation of United States 11 filmov, 1 dvd
- ⊙ Lana pro 1 film, 1 blu ray
- ⊙ DZPM Krško 7 filmov, 3 dvd
- ⊙ KD Media didakta 1 film, 1 dvd
- ⊙ Nika Autor 2 filma, 1 dvd
- ⊙ Aksioma 1 film, 1 dvd, 1 blu ray
- ⊙ Dušica Kunaver 1 film, 1 dvd
- ⊙ Ping pong produkcija 1 film, 1 dvd, 1 blu ray
- ⊙ Zgodovinski arhiv Celje 1 film, 1 dvd
- ⊙ Jugoslovanska kinoteka 2 filma, 2 dvd
- ⊙ Pokrajinski arhiv Maribor 1 film, 1 dvd
- ⊙ Mono O 1 film, 1 dvd
- ⊙ Državni arhiv na Reki 1 film, 1 dvd
- ⊙ Maja Lindič Nartnik 1 film, 1 dvd
- ⊙ Gustav film 1 film, 1 dvd, 1 blu ray
- ⊙ Univerza v Novi Gorici 3 filmi, 3 dvd
- ⊙ Jure Brecljnik 2 filma, 2 dvd, 1 blu ray
- ⊙ Matej Tonejec 1 film, 1 dvd
- ⊙ Koni Steinbacher 4 filmi, 1 dvd
- ⊙ Arsmedia 2 filma, 2 dvd
- ⊙ Tehnični muzej Slovenije 1 film, 1 dvd
- ⊙ Muzej Velenje 7 filmov, 7 dvd
- ⊙ Kramberger Uran 3 filmi, 3 dvd
- ⊙ Zavod za varstvo kulturne dediščine Celje 1 film, 1 dvd
- ⊙ CV Concept 1 film, 1 dvd
- ⊙ Matjaž Vojtkovszky 1 film, 1 dvd
- ⊙ Občinska kulturna zveza Medvode 2 filma, 2 dvd
- ⊙ Pokrajinski muzej Kočevje 2 filma, 3dvd
- ⊙ Iztok Lovrič 1 film, 1 dvd, 1 blu ray
- ⊙ Kulturno društvo Grgar 1 film, 1 dvd
- ⊙ Narodna in univerzitetna knjižnica 3 filmi, 3 dvd
- ⊙ Radiotelevizija Slovenija – studio Koper 1 film, 1 dvd
- ⊙ Stara gara 2 filma, 2 dvd
- ⊙ Pokrajinski muzej Murska Sobota 1 film, 1 dvd
- ⊙ Andrej Rant 4 filmi, 4 dvd
- ⊙ Zavod za gozdove Bled 2 filma, 2 dvd
- ⊙ Marko Feguš 1 film, 1 dvd
- ⊙ Fundacija Unicef Slovenija 21 filmov, 21 dvd
- ⊙ Darij Cotič 1 film, 1 dvd

- ⊗ Perfo 3 filmi, 3 dvd
- ⊗ Kulturni center Semič 1 film, 1 dvd
- ⊗ Javni sklad za kulturne dejavnosti Ljubljana okolica 23 filmov, 1 dvd
- ⊗ Milan Belec 1 film, 1 dvd
- ⊗ Narodovi filmovi arhiv Češka 1 film, 1 dvd
- ⊗ Osrednja knjižnica Kranj 1 film, 1 dvd
- ⊗ Pakt media 1 film, 1 dvd
- ⊗ TV Idea Murska Sobota 1 film, 1 dvd
- ⊗ VTV Velenje 1 film, 1 dvd
- ⊗ Igor Prassel 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Gradis, 4 filmi, 4 dvd

Podarjeno filmsko arhivsko gradivo v digitalni obliki, presneto in hranjeno samo v digitalni obliki – v računalniku (1 film, 1 računalniški zapis)

- ⊗ Nord cross production (1 film, 1 računalniški zapis)

Digitalizirano filmsko arhivsko gradivo na dcp in lto pri zunanjih izvajalcih (1 film, 1 dcp, 1 lto):

- ⊗ Magyar filmlabor 1 film, 1 dcp, 1 lto

Filmsko arhivsko gradivo na filmskem traku izročeno na podlagi določil 43. člena ZVDAGA (5 filmov, 48 kolutov):

- ⊗ Bela film 1 film, 5 kolutov
- ⊗ Arsmedia 2 filma, 18 kolutov
- ⊗ Igor Vrtačnik 1 film 23 kolutov
- ⊗ Radiotelevizija Slovenije 1 film, 1 kolut

Filmsko arhivsko gradivo na filmskem traku izročeno v hrambo (depozit) (179 filmskih naslovov, 283 kolutov):

- ⊗ Arsmedia 3 filmi, 21 kolutov
- ⊗ Arkadena 1 film, 14 kolutov
- ⊗ Orangel 1 film, 10 kolutov
- ⊗ Vertigo / Emotion2 filma, 10 kolutov
- ⊗ Pokrajinski arhiv v Novi Gorici 3 filmi, 4 koluti
- ⊗ Perfo 1 film, 5 kolutov
- ⊗ Matjaž Vojtkovszky 1 film, 1 kolut
- ⊗ Barbara Adamič, Alenka Adamič 75 filmov, 75 kolutov
- ⊗ Gustav film 1 film, 28 kolutov
- ⊗ Tehniški muzej Slovenije 7 filmov, 7 kolutov
- ⊗ Igor Vrtačnik 1 film, 3 koluti
- ⊗ Zgodovinski arhiv Celje 21 filmov, 21 kolutov
- ⊗ Akademija za gledališče, radio, film in televizijo 55 filmov, 77 kolutov
- ⊗ Taborniška zveza Slovenije 7 filmov, 7 kolutov

SI AS 1287, ZBIRKA VIDEOKASET

Filmsko arhivsko gradivo na VHS nosilcih: podarjeno ali izročeno v hrambo (depozit) (663 kosov):

- ⊗ 382 kosov vhs videokaset
- ⊗ 281 kosov beta videokaset

SI AS 358, ZBIRKA ZVOČNIH ZAPISOV

Izročeno po zakonu ali izročeno v hrambo (depozit) (15 kosov):

- ④ Tehnični muzej Slovenije 1 kos / magnetofonski trak
- ④ Arhiv Republike Slovenije 14 kosov / magnetofonski trakovi

BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV V LETU 2013

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

Blanka AVGUŠTIN FLORJANOVIČ

In memoriam: Marjan Dobernik, univ. dipl. ing. kemije (1950–2013). V: *Arhivi 36* (2013), št. 2, str. 393–394.

Restavriranje rokopisnega kodeksa: statut Pirana, 1384. V: *Konservator-restavrador: povzetki s strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2013, str. 35 (soavtorica Mateja Kotar).

Tadej CANKAR

Arhivsko gradivo nekdanje Uprave službe državne varnosti in njenih predhodnic: osnovne značilnosti in primerjava nekaterih vidikov hrambe in upravljanja gradiva v postsocialističnih državah. V: *Odstiranje zamolčanega: zbornik prispevkov*. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2013, str. 267–281.

Die Grenzeinheiten der jugoslawischen Volksarmee 1945–1991: ausgestattet mit der Lizenz zum Töten. V: *Heiße Spuren des Kalten Krieges: die Grenze zwischen Slowenien und Kärnten in den Jahren 1945 bis 1991*. Celovec: Mohorjeva, 2013, str. 35–38 (soavtor Jože Dežman).

Geheimpolizei, Grenze und Emigranten. V: *Heiße Spuren des Kalten Krieges: die Grenze zwischen Slowenien und Kärnten in den Jahren 1945 bis 1991*. Celovec: Mohorjeva, 2013, str. 65–76.

Obmejne enote Jugoslovanske ljudske armade: dovoljenje za ubijanje 1945–1991. V: *Vroče sledi hladne vojne: meja med Slovenijo in avstrijsko Koroško v letih 1945 do 1991*. Celovec: Mohorjeva, 2013, str. 35–38 (soavtor Jože Dežman).

Tajna politična policija, meja in emigranti. V: *Vroče sledi hladne vojne: meja med Slovenijo in avstrijsko Koroško v letih 1945 do 1991*. Celovec: Mohorjeva, 2013, str. 65–76.

Upravljanje arhivskega gradiva nekdanjih tajnih služb v Republiki Sloveniji. V: *Arhivi 36* (2013), št. 1, str. 45–56.

Bojan CVELFAR

Beograd skozi stoletja: (9.–20. stoletje): razstavni katalog. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2013 (prevajalec).

Zlati fantje in košarka v Sloveniji: [razstava Arhiva Republike Slovenije, 11. 9. do 30. 11. 2013] (soavtorja Branko Radulovič, Andrej Nared).

Boris DOMAJNKO

Projekt e-ARH.si: razvoj storitve sprejema in nadaljnje uporabe izbranih oblik arhivskega gradiva [Elektronski vir]. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 495–506 (soavtorici Judita Mesarič, Tatjana Hajtnik).

Natalija GLAŽAR

Arhivi v digitalni dobi: stanje držav članic EU in arhivov Evropske komisije. V: *Standardizacija (p)opisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih*: zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije], Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013, str. 85–96.

Unescov dokument o zaščiti digitalnog naslijeđa. V: *Glasnik arhiva i arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine 42* (2012), str. 81–96.

Metka GOMBAČ

Arhiv Republike Slovenije u očima javnosti: [predavanje na srečanju Konferencija – okrogli sto arhivista, Novi Sad, 16. 5. 2013] (soavtorica Aida Škoro Babić).

Bambini e donne della "Provincia di Lubiana" rinchiusi in Italia nelle carceri, nei campi e al confine: [predavanje na srečanju Internamento e Resistenza in Abruzzo, Lanciano, 3. 10. 2013].

Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943). [Gradisca d'Isonzo]: Centro Isontino di Ricerca e Documentazione Storica e Sociale »Leopoldo Gasparini«, 2013 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943): razstava, Koper, Osnovna šola A. Ukmarja, 22. 1. 2013 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943): razstava, Zgonik pri Trstu, 25. 1. 2013 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943): razstava, Nabrežina pri Trstu, 28. 2. 2013 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943): razstava, Barkovlje pri Trstu, 15. 3. 2013 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943): razstava, Škofije, Osnovna šola Oskarja Kovačiča, 9. 4. 2013 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943): razstava, Trst, Laboratorio della memoria, 8. 5. 2013 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943): razstava, Ljubljana, Pošta Slovenije, 24. 5. 2013 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943): razstava, Pokrajinski muzej Kočevje, 16. 9. 2013 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943): razstava, Prosek pri Trstu, 29. 10. 2013 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

Ko je umrl moj oče: risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943): razstava, Ljubljana, Gimnazija Bežigrad, 20. 11. 2013 (soavtorja Boris M. Gombač, Dario Mattiussi).

La ricerca sui campi fascisti per sloveni e croati tra archivi e testimonianze: [predavanje mednarodnem simpoziju v Rimu, »For Ferramonti memoria 70X25, ob 70-letnici odprtja taborišča, 24. 4. 2013].

La storia dei campi di concentramento italiani per la zona occupata delle Provincie di Ljubljana e di Rijeka (Fiume): predavanje objavljeno na http://www.campifascisti.it/pagina.php?id_pag=2.

Trpljenje otrok v vojni: sedemdeset let po zaprtju italijanskih taborišč. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2013 (soavtor Boris M. Gombač).

Trpljenje otrok v vojni [Elektronski vir]: sedemdeset let po zaprtju italijanskih taborišč. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2013 (soavtor Boris M. Gombač).

Vesna GOTOVINA

Aktivnosti ARS za ohranitev arhivskega gradiva ob reorganizaciji državne uprave in načrti za leto 2013: [predavanje na 13. kolokviju za uslužbenke v javni upravi, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana, 20. 12. 2012].

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 40–58 (popis gradiva).

Nekaj podrobnosti povezanih s pripravo seznamov za sukcesijo in evidentiranjem v Arhivu Jugoslavije. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 15–16.

Odbor za varstvo človekovih pravic: ustanovni dokument Odbora za varstvo človekovih pravic. *Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (junij 2013).

Seznam fondov in zbirk Arhiva Jugoslavije, ki sestavljajo »Državni arhiv SFRJ«. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 17–36 (transkripcija, avtorica komentarja).

Seznam fondov in zbirk Arhiva Jugoslavije, ki sestavljajo »Državni arhiv SFRJ«, katerih gradivo še ni prevzeto v Arhiv Jugoslavije. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 37–39 (transkripcija).

Uvajanje standardov na področju upravljanja z dokumentarnim in arhivskim gradivom: [predavanje na 14. kolokviju za uslužbenice v javni upravi, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana, 11. 12. 2013].

Marija GRABNAR

Problemi valorizacije, popisovanja in tehnične ureditve fotografskega gradiva fonda SI AS 2073 Onkološki inštitut. V: *Standardizacija (p)opisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih*: zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije], Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013, str. 76–84 (soavtorica Lucija Planinc).

Tatjana HAJTNIK

How the national archive supports the creators of digital records in the public sector: [predavanje na srečanju DLM Members' Meeting, Vilnius, 11 October, 2013] (soavtorica Judita Mesarič).

Long term preservation of web pages: case study – Slovenia: [predavanje na konferenci Colloquia Jerzy Skowronek dedicata, Warsaw, 22 May, 2013] (soavtorica Judita Mesarič).

Projekt e-ARH.si: razvoj storitve sprejema in nadaljnje uporabe izbranih oblik arhivskega gradiva [Elektronski vir]. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 495–506 (soavtorja Boris Domajnko, Judita Mesarič).

Smernice za zajem, dolgotrajno ohranjanje in dostop do vsebin kulturne dediščine v digitalni obliki. V: *Smartdoc by Media.doc 2013*. Ljubljana: Media.doc, 2013, str. 87–101.

Vsebinski in tehnični prevzem podatkovne zbirke »Plebiscit 1990«: [predavanje na 14. kolokviju za uslužbenice v javni upravi, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana, 11. 12. 2013] (soavtorice Jasmina Kogovšek, Alenka Starman, Judita Mesarič).

Zbirka rokov hrambe dokumentarnega gradiva. Maribor: Forum media, 2013.

Darja HARAUER

Restavriranje osnutka plakata za premiero filma V Kraljestvu Zlatoroga. V: *Konservator-restavrador: povzetki s strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2013, str. 35 (soavtorica Tatjana Rahovsky Šuligoj).

Gregor JENUŠ

Die Vernichtung der deutschen Minderheit in Slowenien. V: *Heiße Spuren des Kalten Krieges: die Grenze zwischen Slowenien und Kärnten in den Jahren 1945 bis 1991*. Celovec: Mohorjeva, 2013, str. 51–58.

»Es gibt einen Meister über all irdische Maister«: avstrijski odzivi na Maistrov prevzem oblasti v Mariboru in na Spodnjem Štajerskem v letih 1918–1919. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 221–236.

Heiße Spuren des Kalten Krieges: die Grenze zwischen Slowenien und Kärnten in den Jahren 1945 bis 1991. Celovec: Mohorjeva, 2013 (prevajalec).

Mohorjeva družba v Celovcu v primežu jugoslovanske tajne politične policije: »operativni plan izvedbe operativno tehničnega posega 2050 TP in 622 FN, ter ogled za montažo OTS 418 N v inozemstvu«. *Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (november 2013).

Občutljivi osebni podatki in anonimizacija arhivskega gradiva v fondu SI AS 1931. V: *Odstiranje zamolčanega*: zbornik prispevkov. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2013, str. 282–297.

Odstiranje zamolčanega: zbornik prispevkov. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2013 (urednik).

Uničenje nemške manjšine v Sloveniji. V: *Vročje sledi hladne vojne: meja med Slovenijo in avstrijsko Koroško v letih 1945 do 1991*. Celovec: Mohorjeva, 2013, str. 51–58.

Varstvo občutljivih osebnih podatkov v arhivskem gradivu nekdanje tajne politične policije: med zakonom in prakso. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 57–73.

Mateja JERAJ

Nekaj pogledov v arhivske zakone držav EU [Elektronski vir]. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 17–36 (soavtorici Jelka Melik, Aida Škoro Babić).

Putevi i razilaženja čuvanja evropske historije: (arhivska zakonodavstva nekih od evropskih država). V: *Arhivska praksa* 16 (2013), str. 157–173 (soavtorici Jelka Melik, Aida Škoro Babić).

Začetki poti slovenske arhivistike v drugi polovici dvajsetega stoletja. V: *Atlanti* 23 (2013), no. 1, str. 111–119 (soavtorica Jelka Melik).

Daniela JURIČIČ ČARGO

Polihistorjev skok v zakonski stan: ženitni dogovor med Janezom Vajkardom Valvasorjem in Ano Rozino Graffenweger. *Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (januar 2013).

Prodaja Pazinske grofovije kranjskim zemaljskim staležima 1665. godine. V: *Bertošin zbornik: zbornik u čast Miroslava Bertoše*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile; Pazin: Državni arhiv, 2013, str. 301–319.

Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije. Zv. 3, Urbarji Ljubljanske in Novo-meške kresije v fondu Terezijanski kataster za Kranjsko. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2013 (soavtorica Lilijana Žnidaršič Golec).

Alenka KAČIČNIK GABRIČ

Uravnavanje služnostnih pravic po zemljiški odvezi s posebnim ozirom na Kranjsko: doktorska disertacija. Ljubljana: [A. Kačičnik Gabrič], 2013.

Waldbestand und Waldwirtschaft in Krain nach dem Franziszeischen Kataster. V: *Kärnten am Übergang von der Agrar- zur Industriegesellschaft: Fallstudien zur Lage und Leistung der Landwirtschaft auf der Datengrundlage des Franziszeischen Katasters (1823–1844)*. Klagenfurt am Wörthersee: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 2013, str. 64–75.

Andreja KLASINC ŠKOFLJANEC

Francozi zapustijo Ljubljano: dnevnik Antona Codellija od začetka avstrijsko-francoske vojne v letu 1813 do avstrijskega zavzetja ljubljanskega gradu. *Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (oktober 2013).

Studia Slovenica. V: *Heiße Spuren des Kalten Krieges: die Grenze zwischen Slowenien und Kärnten in den Jahren 1945 bis 1991*. Celovec: Mohorjeva, 2013, str. 81–86.

Studia Slovenica. V: *Vročje sledi hladne vojne: meja med Slovenijo in avstrijsko Koroško v letih 1945 do 1991*. Celovec: Mohorjeva, 2013, str. 81–86.

Jasmina KOGOVIŠEK

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 97–101 (popis gradiva z Alenko Starman).

Primer uspešnega prevzema arhivskega gradiva: [predavanje na 13. kolokviju za uslužbenke v javni upravi, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana, 20. 12. 2012] (soavtorica Maja Povalej).

Vsebinski in tehnični prevzem podatkovne zbirke »Plebiscit 1990«: [predavanje na 14. kolokviju za uslužbenke v javni upravi, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana, 11. 12. 2013] (soavtorice Alenka Starman, Tatjana Hajtnik, Judita Mesarič).

Matevž KOŠIR

»Čas sprememb«. 17. mednarodni arhivski kongres, Brisbane (Avstralija), 20.–24. avgust 2012. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 185–189.

Das Laibacher Moor: Entwässerungsprojekte im 18. und frühen 19. Jahrhundert in der Krain: [predavanje na mednarodni konferenci Melioration und Migration: die Habsburgermonarchie im Vergleich zu Preussen und anderen deutschen Staaten (1700–1850), Eberhard Karls Universität Tübingen, 29. 11. 2013].

»La paix, le silence et la charité«: Geschichte der Freimaurerei im Gebiet des heutigen Sloweniens. V: *Freimaurerei in Mittel- und Osteuropa*: Forschungsbeiträge aus den Jahren 2012–2013. Wien: Forschungsgesellschaft Quatuor Coronati, 2013, str. 167–203 (soavtor Peter Vodopivec).

Od načel Mednarodnega arhivskega sveta o dostopnosti arhivskega gradiva do kritičnih pripomb na predlog nove evropske uredbe o varstvu osebnih podatkov. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 75–83.

Odprti arhivi in odgovornost uporabnikov. V: *Odstiranje zamolčanega*: zbornik prispevkov. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2013, str. 309–317.

Sensitive archives. V: *Atlanti* 23 (2013), spec. ed., str. 129–136 (soavtorica Jelka Melik).

Sestanek skupnega zasedanja Evropskega odbora direktorjev nacionalnih arhivov (EBNA) in Evropske arhivske komisije (EAG) København, 29.–30. maj 2012, Nikozija 11.–12. oktober 2012. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 183–185.

Zgodovina otroštva: radijska oddaja na Radiu Koper, 17. 4. 2013 (gost v studiu).

Mateja KOTAR

Restavriranje rokopisnega kodeksa: statut Pirana, 1384. V: *Konservator-restavrador*: povzetki s strokovnega srečanja. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2013, str. 35 (soavtorica Blanka Avguštin Florjanovič).

Jernej KRIŽAJ

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 59–86 (popis gradiva).

Jelka MELIK

Abram, Filip. V: *Novi Slovenski biografski leksikon. Zv. 1, A*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013, str. 20–21 (soavtorica Eva Holz).

Abram, Josip. V: *Novi Slovenski biografski leksikon. Zv. 1, A*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013, str. 21.

Adlešič, Juro. V: *Novi Slovenski biografski leksikon. Zv. 1, A*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013, str. 80–81.

Arhivsko pravo i pravičnost: [predavanje na 20. mednarodni znanstveni konferenci Društvo i tehnologija 2013, Opatija, 29. 6. 2013].

Nekaj pogledov v arhivske zakone držav EU [Elektronski vir]. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 17–36 (soavtorici Mateja Jeraj, Aida Škoro Babić).

Putevi i razilaženja čuvanja evropske historije: (arhivska zakonodavstva nekih od evropskih država). V: *Arhivska praksa* 16 (2013), str. 157–173 (soavtorici Mateja Jeraj, Aida Škoro Babić).

Sensitive archives. V: *Atlanti* 23 (2013), spec. ed., str. 129–136 (soavtor Matevž Košir).

Začetki poti slovenske arhivistike v drugi polovici dvajsetega stoletja. V: *Atlanti* 23 (2013), no. 1, str. 111–119 (soavtorica Mateja Jeraj).

Judita MESARIČ

How the national archive supports the creators of digital records in the public sector: [predavanje na srečanju DLM Members' Meeting, Vilnius, 11 October, 2013] (soavtorica Tatjana Hajtnik).

Long term preservation of web pages: case study – Slovenia: [predavanje na konferenci Colloquia Jerzy Skowronek dedicata, Warsaw, 22 May, 2013] (soavtorica Tatjana Hajtnik).

Projekt e-ARH.si: razvoj storitve sprejema in nadaljnje uporabe izbranih oblik arhivskega gradiva [Elektronski vir]. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 495–506 (soavtorja Boris Domajnko, Tatjana Hajtnik).

Vsebinski in tehnični prevzem podatkovne zbirke »Plebiscit 1990«: [predavanje na 14. kolokviju za uslužbenice v javni upravi, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana, 11. 12. 2013] (soavtorice Jasmina Kogovšek, Tatjana Hajtnik, Alenka Starman).

Andrej NARED

Arhivalija meseca ... [Elektronski vir] (urednik).

Erazem (Pred)jamski in fenomen roparskih vitezov: [predavanje ob razstavi Vitez, dama in zmaj, Narodni muzej Slovenije – Metelkova, 7. 5. 2013].

Krainische Landesprivilegien (Landhandfesten): 1338–1736. Ljubljana: Archiv der Republik Slowenien, 2013 (soavtor Jure Volčjak).

Pravno-upravni položaj Metličke grofovije od sredine 14. do kraja 16. stoljeća. V: *Između kraljevstva i carstva: studija prekograničnih kulturnopovijesnih veza*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013, str. 111–126.

Pravno-upravni položaj metliške grofije od srede 14. do konca 16. stoletja. V: *Med cesarstvom in kraljestvom: študija čezmejnih kulturnozgodovinskih povezav*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013, str. 111–126.

Vitez, dama in zmaj: dediščina srednjeveških bojevnikov na Slovenskem. 2, Katalog. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2013 (več avtorjev).

Zakladi slovenskih arhivov: [razstava slovenskih javnih in cerkvenih arhivov, Arhiv Republike Slovenije, 3. 12. 2013 do marec 2014].

Zlati fantje in košarka v Sloveniji: [razstava Arhiva Republike Slovenije, 11. 9. do 30. 11. 2013] (soavtorja Branko Radulovič, Bojan Cvelfar).

Anja PAULIČ

Wilhelm Rezori: Osnutek bodoče stavbe Kranjskega deželnega muzeja (pročelje, pritličje, prvo nadstropje). *Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (julij 2013).

Vojko PAVLIN

Solkanski župnik Rihard iz Gorice – Thurn? V: *Oltre i confini: scritti in onore di don Luigi Tavano per i suoi 90 anni*. Gorizia: Istituto di storia sociale e religiosa, 2013, str. 83–91.

Trubar, Hren, Valvasor, Dolničar [Elektronski vir]: *o slovstvu na Kranjskem*: elektronska znanstvenokritična izdaja. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2013 (avtor transkripcije).

Veliki tolminski punt: dopis notranjeavstrijske vlade in dvorne komore kranjskemu deželnemu glavarju Janezu Antonu Jožefu knezu Eggenbergu. *Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (maj 2013).

Župnija sv. Štefana v Solkanu in njen katapan iz leta 1757. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 329–346.

Vanja PFAJFAR

Kazenski spis Ivana Cankarja. *Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (avgust 2013).

Olga PIVK

Hitro, lepo in poceni v Ameriko: izseljevanje Kranjcev v tujino konec 19. stoletja. *Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (december 2013).

Lucija PLANINC

Delavnica, namenjena spoznavanju reševanja poplavljenih fotografij, Zagreb, julij 2013. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 388–391.

Problemi valorizacije, popisovanja in tehnične ureditve fotografskega gradiva fonda SI AS 2073 Onkološki inštitut. V: *Standardizacija (p)opisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih*: zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije], Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013, str. 76–84 (soavtorica Marija Grabnar).

Maja POVALEJ

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 87–96 (popis gradiva).

Primer uspešnega prevzema arhivskega gradiva: [predavanje na 13. kolokviju za uslužbence v javni upravi, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana, 20. 12. 2012] (soavtorica Jasmina Kogovšek).

Branko RADULOVIČ

»Zlati fantje« in košarka v Sloveniji. *Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (september 2013).

Zlati fantje in košarka v Sloveniji: [razstava Arhiva Republike Slovenije, 11. 9. do 30. 11. 2013] (soavtorja Bojan Cvelfar, Andrej Nared).

Tatjana RAHOVSKY ŠULIGOJ

Restavriranje osnutka plakata za premiero filma V Kraljestvu Zlatoroga. V: *Konservator-restavrator: povzetki s strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2013, str. 35 (soavtorica Darja Harauer).

Tatjana REZEC STIBILJ

45 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 377–379 (soavtor Lojz Tršan).

45 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu RS. V: *Kinotečnik* 14 (2013), št. 1/2, str. 9.

Franc Uršič – Pišta, osemdesetletnik. V: *Kinotečnik* 13 (2013), št. 9/11, str. 9.

Iz preteklosti v prihodnost: 45 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu RS. V: *Ekran* 50 (2013), št. 9/10, str. 58–59.

Boštjan SMOLE

Starost kot del umetnosti življenja: za objavo pripravljeni uvodni prispevek prof. Franceta Bučarja na okrogli mizi 3. Memoriala Leva Milčinskega v Ljubljani junija 2007. *Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (april 2013).

Alenka STARMAN

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 97–101 (popis gradiva z Jasmino Kogovšek).

Vsebinski in tehnični prevzem podatkovne zbirke »Plebiscit 1990«: [predavanje na 14. kolokviju za uslužbenice v javni upravi, ki delajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom, Ljubljana, 11. 12. 2013] (soavtorice Jasmina Kogovšek, Tatjana Hajtnik, Judita Mesarič).

Jože ŠKOFLJANEC

Franziskaner: [predavanje na mednarodnem simpoziju Ordenshäuser und Ordensprovinzen als Verbindungs- und Kreuzungsfaktoren von geographischen Räumen, 14. november, 2013, Dunaj, Institut für Osteuropäische Geschichte der Universität Wien, Slovenski znanstveni inštitut].

Kako so prišli in ostali: brežiški frančiškani od naselitve do začetka 19. stoletja. V: *S patri smo si bili dobri: tri stoletja brežiških frančiškanov*. Krško: Zavod Neviodunum; Ljubljana: Brat Frančišek, 2013, str. 63–88.

O brežiških frančiškanih in njihovih sopotnikih. V: *S patri smo si bili dobri: tri stoletja brežiških frančiškanov*. Krško: Zavod Neviodunum; Ljubljana: Brat Frančišek, 2013, str. 11–12.

P. Felicijan, ljubitelj lepega. V: *S patri smo si bili dobri: tri stoletja brežiških frančiškanov*. Krško: Zavod Neviodunum; Ljubljana: Brat Frančišek, 2013, str. 445–446.

S patri smo si bili dobri: tri stoletja brežiških frančiškanov: [zbornik znanstvenih razprav]. Krško: Zavod Neviodunum; Ljubljana: Brat Frančišek, 2013 (urednik).

Aida ŠKORO BABIĆ

Arhiv Republike Slovenije u očima javnosti: [predavanje na srečanju Konferencija – okrogli sto arhivista, Novi Sad, 16. 5. 2013] (soavtorica Metka Gombač).

Delavnica Programa usposabljanja za raziskovanje provenience (Provenance Research Training Program), Zagreb, Hrvaška, 10.–15. marec 2013. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 379–382.

Drugi kongres arhivistov Bosne in Hercegovine, Bihać, Bosna in Hercegovina, 5.–7. junij 2013. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 383–385.

Konferenca – Okrogla miza arhivistov – Arhivi in mediji, 16.–17. maj 2013, Novi Sad, Srbija. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 369–372.

Nekaj pogledov v arhivske zakone držav EU [Elektronski vir]. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 17–36 (soavtorici Jelka Melik, Mateja Jeraj).

Partizanska redna vojaška sodišča avgusta in septembra 1943. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 347–357.

Poslednji boj Pohorskega bataljona: povelje za akcijo št. 106, ki ga je izdal Poveljnik redarstvene policije okrožja Alpenland. *Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (februar 2013).

Pravno-računovodski pomočnik ob vstopu Hrvaške v Evropsko unijo. Ljubljana: Dašhofer, 2013 (prevajalka).

Putevi i razilaženja čuvanja evropske historije: (arhivska zakonodavstva nekih od evropskih država). V: *Arhivska praksa* 16 (2013), str. 157–173 (soavtorici Jelka Melik, Mateja Jeraj).

Zgodovina otroštva: radijska oddaja na Radiu Koper, 17. 4. 2013 (gostja v studiu).

Gašper ŠMID

Evidentiranje arhivskega gradiva v Arhivu Jugoslavije. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 7–14.

Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini 9, št. 1–2. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2013 (urednik).

Predgovor ali novi publikaciji na pot. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 5–6.

Seznam fondov in zbirk Arhiva Jugoslavije, ki sestavljajo »Državni arhiv SFRJ«. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 17–36 (urednik, avtor komentarja).

Seznam fondov in zbirk Arhiva Jugoslavije, ki sestavljajo »Državni arhiv SFRJ«, katerih gradivo še ni prevzeto v Arhiv Jugoslavije. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 37–39 (avtor komentarja).

Slovenski arhivi se predstavijo. 2. natis. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije [etc.], 2013.

Žarko ŠTRUMBL

Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini (v Arhivu Jugoslavije)* 9 (2013), št. 2, str. 102–117 (popis gradiva).

Lojz TRŠAN

45 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 377–379 (soavtorica Tatjana Rezec Stibilj).

Hej čez bele poljane. *Arhivalija meseca ...* [Elektronski vir] (marec 2013).

Hrvaška kinoteka in Slovenski filmski arhiv: vzporednice. V: *Kinotečnik* 13 (2013), št. 9/11, str. 9.

Jože Bevc: smešno resne plati življenja. V: *Kinotečnik* 14 (2013), št. 1/2, str. 9.

Jedert VODOPIVEC

Binding structure as an important aspect of the book. V: *Proceedings / Summer school in the study of historical manuscripts, Zadar, 2011*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2013, str. 297–314.

Klimatski uvjeti u arhivskim spremištima: [predavanje na 20. mednarodni znanstveni konferenci Društvo i tehnologija 2013, Opatija, 29. 6. 2013].

Neporušne analize kulturne dediščine na papirju z infrardečo in ramansko spektroskopijo. V: *Konservator-restavrador: povzetki strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2013, str. 32 (soavtorica Katja Kavkler).

Obstojnost pisnih snovi: [predavanje na simpoziju Pišem, torej sem: šolska pisala in opismenjevanje skozi čas, Ljubljana, Slovenski šolski muzej, 14. 11. 2013].

TV film Biblija oživiljena. V: *Konservator-restavrador: povzetki strokovnega srečanja*. Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2013, str. 78.

Jure VOLČJAK

Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije 36 (2013), št. 1–2 (urednik).

Črnuče v vizitacijskih zapisnikih goriških nadškofov Attemsa in Edlinga. V: *Tam čez Savo, na Črnučah: sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče*. Ljubljana: Družina, 2013, str. 223–238.

Krainische Landesprivilegien (Landhandfesten): 1338–1736. Ljubljana: Archiv der Republik Slowenien, 2013 (sourednik Andrej Nared).

Ordinacijska protokola Ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. Del 1, 1711–1756. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013 (Viri; 36).

Standardizacija (p)opisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih: zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije], Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013 (urednik).

Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC

Abweichende Raumorganisation: (Staats)Grenzüberschreitende Ordensprovinzen im slowenischen Raum im Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit: [predavanje na mednarodnem simpoziju Ordenshäuser und Ordensprovinzen als Verbindungs- und Kreuzungsfaktoren von geographischen Räumen, 14. november, 2013, Dunaj, Institut für Osteuropäische Geschichte der Universität Wien, Slovenski znanstveni inštitut].

Cerkvenoupravna pripadnost Črnuč do reform cesarja Jožefa II. (1780–1790). *Tam čez Savo, na Črnučah: sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče.* Ljubljana: Družina, 2013, str. 43–48.

Jurij Slatkonja (1456–1522), cerkveni dostojanstvenik in glasbenik med rodno Kranjsko in Dunajem. V: *Slovenski odnosi z Dunajem skozi čas.* Dunaj = Wien: Slovenski znanstveni inštitut = Slowenisches Wissenschaftsinstitut; Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2013, str. 195–211 (soavtorica Metoda Kokolet).

Od prve omembe cerkve leta 1526 do ustanovitve vikariata leta 1764. V: *Tam čez Savo, na Črnučah: sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče.* Ljubljana: Družina, 2013, str. 97–110.

S patri smo si bili dobri: tri stoletja brežiških frančiškanov: [zbornik znanstvenih razprav]. Krško: Zavod Neviodunum; Ljubljana: Brat Frančišek, 2013 (recenzent).

Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije. Zv. 3, Urbarji Ljubljanske in Novo-meške kresije v fondu Terezijanski kataster za Kranjsko. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2013 (soavtorica Daniela Juričič Čargo).

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE**Bojana ARISTOVNIK**

Izvajanje določb iz pravilnika o strokovni usposobljenosti uslužbencev javno-pravnih oseb ter delavcev ponudnikov storitev, ki delajo z dokumentarnim gradivom v Zgodovinskem arhivu Celje. Pridobivanje in preverjanje kreditnih točk po opravljenem preizkusu strokovne usposobljenosti. V: *Standardizacija (p)opisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih:* zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije], Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013, str. 46–53 (soavtorja Bojan Himmelreich, Kristina Tekavc).

Miška Mica raziskuje arhiv. Primer dobrega sodelovanja med kulturno inštitucijo Zgodovinski arhiv Celje in izobraževalnimi inštitucijami: OŠ Petrovče, GŠ Risto Savin Žalec, Srednja šola za hortikulturo in vizualne umetnosti Celje in Srednja šola za gostinstvo in turizem Celje. V: *Primeri dobrih praks, Šola za hortikulturo in vizualne umetnosti Celje,* 2013 (soavtorici, Jadranka Seles (ŠHVU Celje) in Nataša Kamerički (SŠGT Celje)).

Miška Mica v arhivu. V: *Zgodovina v šoli XXII* (2013), št. 3–4, str. 91 (ocena).

Projekt Miška Mica v arhivu v šolskem letu 2011/2012. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive:* zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 209–219.

Razvoj delovne knjižice v obdobju po drugi svetovni vojni do njene ukinitve leta 2009 v luči pravnih predpisov. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive:* zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 301–315 (soavtorica Breda Zalašček).

Značaj povezivanja kulturnih i obrazovnih institucija za rad s učenicima u arhivu na primeru projekta Mišič Mica u arhivu. V: *Arhivska praksa* 16 (2013), str. 315–327.

Borut BATAGELJ

Ministrstvo za telesno vzgojo naroda kraljevine Jugoslavije, Arhiv Jugoslavije, Beograd, Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 9 (2013), št. 1, str. 81–95.

Sedma sila i arhivi: prijateljstvo ili površno poznanstvo? V: *Arhivi i politika (zbornik)*. 4. Kongres hrvatskih arhivista. Opatija, 22.–25. listopada 2013. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2013 (soavtorica Branka Molnar).

Slovenian Skiing Identity: Historical Path and Reflection. V: *The International Journal of the History of Sport*, Vol. 30, Number 6, 1 March 2013, Routledge, Taylor & Francis Group, str. 647–658.

V družbi kolesa: v rosi dobi ljubljanskega kolesarjenja. V: *Ljubljana med nostalgijo in sanjami: revija za domoznanske vsebine 2* (2013), št. 1, str. 7–32.

Voda, vode, vodi ... Celje: Zgodovinski arhiv; Pančevo: Istorijski arhiv u Pančevu, 2013 (slovensko besedilo, soavtorja Milan Jakšič, Ivana Spasović).

Voda, vode, vodi ... Celje: Zgodovinski arhiv; Pančevo: Istorijski arhiv u Pančevu, 2013 (srbsko besedilo, soavtorja Milan Jakšič, Ivana Spasović).

Metka BUKOŠEK

Vsebina vpisnikov okrajnih, okrožnih in višjih sodišč po letu 1945. V: *Arhivi 36* (2013), št. 1, str. 111–146.

»Za poljubčke je dobil vse«: črna kronika v sodnih dokumentih Zgodovinskega arhiva Celje, katalog razstave. Celje: Zgodovinski arhiv, 2013.

Bojan HIMMELREICH

Arhivsko gradivo o prognanicima iz Republike Bosne i Hercegovine na teritoriju Republike Slovenije u periodu 1991–1995. V: *Arhivska praksa 16* (2013), str. 299–314.

Enotni v različnosti. Razvrščanje fondov društev, zvez društev in družbenih organizacij v slovenskih regionalnih arhivih v klasifikaciji SIRA.net. V: *Standardizacija (p) opisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih*: zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije], Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013, str. 40–45.

Lastno varstvo arhivskega gradiva kulturnih ustanov? Ne! [Elektronski vir]. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 37–44.

SI_ZAC/1121 Planinsko društvo Celje–Matica, 1862–2010. Celje: Zgodovinski arhiv, 2013 (Inventarji 14).

Sonja JAZBEC

Stara šara?! Problem dolgoročne hrambe na sodobnih nosilcih informacij. V: *Arhivi 36* (2013), št. 1, str. 211–212.

26. mednarodno posvetovanje »Arhivska praksa 2013«, Tuzla, 26.–27. september 2013. V: *Arhivi 36* (2013), št. 2, str. 373–375.

Jože KRANJEC

Osebnost in zasebnost o Celjanih na olimpijskih igrah. V: *Zgodovina za vse XX* (2013), št. 1, str. 88.

Vesna SIRK

Aleksander Žižek. Skrivno življenje cehov: cehi Celja, Maribora in Ptuja med letoma 1732 in 1859. V: *Arhivi 36* (2013), št. 1, str. 199–200.

Hedvika ZDOVC

Popisovanje fondov uprave v vzajemno podatkovno zbirko slovenskih regionalnih arhivov v Zgodovinskem arhivu Celje. V: *Standardizacija (p) opisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih*: zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije], Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013, str. 54–58.

SI_ZAC/0065 Občina Trbovlje, 1849–1941. Celje: Zgodovinski arhiv, 2013 (Inventarji 13).

Štajerski deželni arhiv v Gradcu. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 9 (2013), št. 1, str. 96–113.

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

Zdenka BONIN

Delovanje koprskih solin v obdobju Beneške republike. V: *Međunarodni znanstveni skup Istarsko gospodarstvo jučer i sutra*. Pazin–Pula: Knjiga sažetaka, 2013, str. 46–47.

Jure Volčjak. *Ordinacijska protokola Ljubljanske (nad)škofije 1711–1824*. Del 1, 1711–1756. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013 (Viri; 36) (urednica).

Urejanje in popisovanje rodbinskega fonda Gravisi v Pokrajinskem arhivu Koper. V: *Standardizacija (p)opisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih*: zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije], Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013, str. 67–75 (soavtorica Deborah Rogoznica).

Nada ČIBEJ

Grbi v Arhivu. V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake* VI, št. 3 (februar 2013), str. 11.

ISO 13008:2012 Informatika i dokumentacija – Postupci konverzije i migracije digitalnih dokumenata. V: *Arhivska praksa* 16 (2013), str. 222–230.

Istrske štorije. V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake* VII (september 2013), št. 1, str. 7.

Na tleh, v zraku, na morju s pesmijo v srcu. V: *Primorske novice* 67 (6. 9. 2013), št. 206, str. 26–27.

Pisave na Dnevih knjige. V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake* VI (junij 2013), št. 4, str. 11.

Prekomorci. V: *Prekomorci: ob 70-letnici prihoda prvih slovenskih prekomorskih pripadnikov NOVJ na jugoslovansko bojišče* (monografija ob razstavi). Koper: Pokrajinski arhiv; Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2013.

Razstava Prekomorci (govor na odprtju). V: *Primorski rodoljub* 14 (december 2013), št. 25, str. 40–43.

Sestavljali so jih večinoma Primorci in Istrani. V: *Primorske novice* 67 (30. 8. 2013), št. 200, str. 20–21.

Uvodna beseda. V: *Piran v objemu beneškega leva: piranske okrogle zgodovinske obletnice v letu 2013*, katalog k razstavi. Koper: Pokrajinski arhiv, str. 3–4.

Zemljevidi in načrti. V: *Svetilnik – kulturni občasnik za mlade zanesenjake* VII (december 2013), št. 2, str. 7.

Vladimir DROBNJAK

Reševanje praktičnih problemov ob spremembah v strukturi fonda s pomočjo aplikacije ARIS. V: *Standardizacija (p)opisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih*: zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije], Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013, str. 59.

Mirjana KONTESTABILE ROVIS

Gradivo Urada domen Koper. V: *Međunarodni znanstveni skup Istarsko gospodarstvo jučer i sutra*. Pazin–Pula: Knjiga sažetaka, 2013, str. 86.

Problematika pri odbiranju gradiva na področju vzgoje in izobraževanja. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 369–380.

Šolski zvezki v Pokrajinskem arhivu v Kopru na razstavi ob 100-letnici izgradnje šolske stavbe v Rakitovcu. V: *Šolska kronika* 22 (2013), št. 1–2, str. 287–294.

Alberto PUCER

Istrske storije / legende, miti, pripovedovanja in zapisi. Padna: Umetniško ustvarjanje Istral, 2013.

Okrogle obletnice Pirana v letu 2013. V: *Spletna stran Meščani Pirana* (www.meščani-pirana.si, objavljeno 9. 1. 2013).

Piran v objemu beneškega leva (katalog k razstavi). Koper: Pokrajinski arhiv, 2013 (soavtor Marjan Rožac).

Sprehod skozi čas Portoroža / 1. del: Rimskodobni zametki Portoroža. V: *Portorožan* (marec 2013), št. 9, str. 17.

Sprehod skozi čas Portoroža / 2. del: Meniška poselitev portoroškega območja Portoroža. V: *Portorožan* (junij 2013), št. 10, str. 15.

Sprehod skozi čas Portoroža / 3. del: Poimenovanje kraja po cerkvi Marije Rožnovske. V: *Portorožan* (avgust 2013), št. 11, str. 8.

Sprehod skozi čas Portoroža / 4. del: Portoroški zaliv je že od davna privabljal. V: *Portorožan* (september 2013), št. 12, str. 15.

Zanimive okrogle obletnice v letu 2013. V: *Solni cvet / L'afioreto* (maj 2013), št. 24, str. 35.

Deborah ROGOZNICA

Urejanje in popisovanje rodbinskega fonda Gravisi v Pokrajinskem arhivu Koper. V: *Standardizacija (p)opisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih*: zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije], Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013, str. 67–75 (soavtorica Bonin, Zdenka).

Značilnosti gospodarskega sistema v obdobju cone B STO. V: *Međunarodni znanstveni skup Istarsko gospodarstvo jučer i sutra*. Pazin–Pula: Knjiga sažetaka, 2013, str. 148–149.

Marjan ROŽAC

Benečani so ljubili lepe Pirančanke. V: *Slovenske novice*, 7. 5. 2013, str. 6.

Kaj povedo 700 let stare izkušnje. V: *Slovenske novice*, 26. 5. 2013, str. 4.

Piran v objemu beneškega leva (katalog k razstavi). Koper: Pokrajinski arhiv, 2013 (soavtor Alberto Pucer).

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

Suzana ČEH

80 biserov Pokrajinskega arhiva Maribor. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (Katalogi; 39) (soavtorji Nina Gostenčnik, Mojca Horvat, Jure Maček, Zdenka Semlič Rajh, Gordana Šovegeš Lipovšek, Boštjan Zajšek).

Archives of the public administration after 1945 in the Republic of Slovenia: the case of the Regional Archives Maribor. V: *Atlanti 23* (2013), spec. ed., str. 183–193 (soavtorica Zdenka Semlič Rajh).

Prof. Josip Priol (1889–1969). V: *Framsko: zgodovina Frama z okolico*. Rače: Občina Rače-Fram, 2013, str. 247–254.

Ivan FRAS

Beseda odgovornega urednika. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 13.

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (glavni in odgovorni urednik).

Nina GOSTENČNIK

80 biserov Pokrajinskega arhiva Maribor. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (Katalogi; 39) (soavtorji Suzana Čeh, Mojca Horvat, Jure Maček, Zdenka Semlič Rajh, Gordana Šövegeš Lipovšek, Boštjan Zajšek).

Piran v objemu beneškega leva: piranske okrogle zgodovinske obletnice v letu 2013. Koper: Pokrajinski arhiv, 2013 (prevajalka).

Stoletni mariborski glavni most: gradnja 1909–1913. Spremembe na mostu: predstavitev fotografskega gradiva iz fondov in zbirk Pokrajinskega arhiva Maribor: [razstava Pokrajinskega arhiva Maribor v razstaviščih Archivum in Per Gradus]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (Katalogi; 38) (grafična oblikovalka).

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 200–205.

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (urednica, prevajalka).

Mojca HORVAT

80 biserov Pokrajinskega arhiva Maribor. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (Katalogi; 39) (soavtorji Suzana Čeh, Nina Gostenčnik, Jure Maček, Zdenka Semlič Rajh, Gordana Šövegeš Lipovšek, Boštjan Zajšek).

80 biserov Pokrajinskega arhiva Maribor (razstava). Maribor, september 2013–maj 2014.

Največ čarovnic so obsodili v Ljutomeru. V: *Bonbon* 8 (5. 11. 2013), št. 390, str. 18–21.

Razvoj pedagoške dejavnosti v slovenskih arhivih. V: *Atlanti* 23 (2013), št. 2, str. 183–190.

Slovenski arhivi se predstavijo. 2. natis. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije [etc.], 2013 (prevajalka).

Sabina LEŠNIK

Maribor: mesto, hiše, ljudje: stavbna zgodovina starega mestnega jedra med sredino 18. stoletja in letom 1941: [razstava v razstaviščih Archivum in Per Gradus Pokrajinskega arhiva Maribor]. Maribor, 3. december 2012–31. januar 2013, 2012–2013 (soavtorji Lučka Mlinarič, Žiga Oman, Zdenka Semlič Rajh).

Stoletni mariborski glavni most (razstava). Maribor, 7. junij–6. september 2013, 2013.

Stoletni mariborski glavni most: gradnja 1909–1913. Spremembe na mostu: predstavitev fotografskega gradiva iz fondov in zbirk Pokrajinskega arhiva Maribor: [razstava Pokrajinskega arhiva Maribor v razstaviščih Archivum in Per Gradus]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (Katalogi; 38).

Lučka MLINARIČ

Maribor: mesto, hiše, ljudje: stavbna zgodovina starega mestnega jedra med sredino 18. stoletja in letom 1941: [razstava v razstaviščih Archivum in Per Gradus Pokrajinskega arhiva Maribor]. Maribor, 3. december 2012–31. januar 2013, 2012–2013 (soavtorji Sabina Lešnik, Žiga Oman, Zdenka Semlič Rajh).

Jure MAČEK

80 biserov Pokrajinskega arhiva Maribor. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (Katalogi; 39) (soavtorji Suzana Čeh, Nina Gostenčnik, Mojca Horvat, Zdenka Semlič Rajh, Gordana Šövegeš Lipovšek, Boštjan Zajšek).

Franc Miklošič: človek in znanstvenik: dokumentarni film Gimnazije Franca Miklošiča Ljutomer = Franz Miklosich: der Mensch und der Wissenschaftler: Dokumentar-

film Gymnasium Franc Miklošič Ljutomer. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča, 2013. 1 video DVD (ca 38 min) (z več soavtorji).

Franc Miklošič u Pokrajinskem arhivu Maribor: izložba arhivske građe Franca Miklošiča sačuvane u Pokrajinskem arhivu u Mariboru: razstava v I. Varaždinski gimnaziji, 3. 12. 2013. Varaždin: I. Varaždinska gimnazija, 2013.

Franc Miklošič v Pokrajinskem arhivu Maribor – predstavitev osebnega fonda. V: *Miklošičeva monografija: ob dvestoletnici rojstva Franca Miklošiča*. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča, 2013, str. 443–475.

Franc Miklošič v Pokrajinskem arhivu Maribor: razstava arhivskega gradiva Franca Miklošiča, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Mariboru: [katalog razstave] november 2013, [Dom kulture] Ljutomer. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer, 2013, zloženka.

Franc Miklošič v Pokrajinskem arhivu Maribor: razstava arhivskega gradiva Franca Miklošiča, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Mariboru: Dom kulture Ljutomer, 18. november–4. december 2013. Ljutomer, 2013.

Franc Miklošič v Pokrajinskem arhivu Maribor = Franc Miklosich im Regionallarchiv Maribor. V: *Franc Miklošič: človek in znanstvenik*: dokumentarni film Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer = Franz Miklosich: der Mensch und der Wissenschaftler: Dokumentarfilm Gymnasium Franc Miklošič Ljutomer. Ljutomer: Gimnazija Franca Miklošiča, 2013, str. 22–43.

Pogledi na šolske zvezke kot zgodovinski vir v Pokrajinskem arhivu Maribor = Views on school exercise books as a historical source in the Maribor Regional Archives. V: *Šolska kronika* 22 (2013), št. 1–2, str. 97–114.

Leopold MIKEC AVBERŠEK

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (urednik).

Miroslav NOVAK

Merjenje rezultatov uspešnosti izgradnje arhivskih podatkovnih zbirk s kvantitativno-kvalitativno metodo na primeru podatkovne zbirke SIRAnet. V: *Standardizacija (p)opisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih*: zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije], Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013, str. 19–39 (soavtorica Zdenka Semlič Rajh).

Mikroklasifikacije in njihove sheme v arhivskih informacijskih sistemih. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 105–123.

Neki problemi stručne obrade reprodukcija arhivskega gradiva. V: *Arhivska praksa* 16 (2013), str. 245–259.

Od popisovanja arhivskega gradiva do arhivske vede. V: *Atlanti* 23 (2013), spec. ed., str. 141–148.

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (urednik).

Vplivi informacijskih tehnologij na oblikovanje arhivske doktrine. V: *Atlanti* 23 (2013), št. 1, str. 251–258.

Žiga OMAN

Evangeličanski Maribor: mesto in njegova bližnja okolica v času reformacije: [razstava v galeriji K 8, Koroška cesta 8, Maribor]. Maribor, 30. oktober–27. november 2012, 2012.

Gradivo za zgodovino Maribora. Zv. 38, Evangeličanska postojanka pri gradu Be-tnava pri Mariboru. 3, 1582–1600: kritična objava arhivskih dokumentov. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (avtor, prevajalec).

Maribor: mesto, hiše, ljudje: stavbna zgodovina starega mestnega jedra med sredino 18. stoletja in letom 1941: [razstava v razstaviščih Archivum in Per Gradus Pokrajinskega arhiva Maribor]. Maribor, 3. december 2012–31. januar 2013, 2012–2013 (soavtorji Sabina Lešnik, Lučka Mlinarič, Zdenka Semlič Rajh).

Osebni fond Mravljak Josip v Pokrajinskem arhivu Maribor: arhivistični strokovni problemi ureditve fonda ter pregled virov za koroško in štajersko zgodovino. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 163–170.

The Dravsko Polje District of the Augsburg Confession – A Styrian Border Area during the Reformation Period and its Connections with the Croatian Lands. V: *The reformation in the Croatian historical lands: research results, challenges, perspectives: abstracts*: international conference commemorating the 450th anniversary of the first printed New Testament in the Croatian language, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, Ivana Lučića 3, Zagreb, Croatia, April 25–27, 2013. Zagreb: Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: Biblijski institut; Osijek: Evangeoski teološki fakultet, 2013, str. 40.

Tudi nam pripada Božje sonce: ob 150-letnici Evangeličanske občine Maribor (Katalogi; 37). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2013, 60 strani. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 207–208.

Zdenka SEMLIČ RAJH

80 biserov Pokrajinskega arhiva Maribor. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (Katalogi; 39) (soavtorji Suzana Čeh, Nina Gostenčnik, Mojca Horvat, Jure Maček, Gordana Šovegeš Lipovšek, Boštjan Zajšek).

Accessing archives in the Republic of Slovenia: re-shaping the provisions and their adaptation to practice. V: *Društvo i tehnologija – dr. Juraj Plenković = Society and technology – dr. Juraj Plenković: book of abstracts.* [Zagreb]: International Federation of Communication Associations – IFCA: Croatian Communication Association – CCA; Maribor: Alma Mater Europaea – European Center, 2013, str. 108.

Analiza oblikovanja vsebine zajetih podatkov v podatkovni bazi SIRAnet. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 145–157* (soavtorica Alenka Šaupperl)

Archives of the public administration after 1945 in the Republic of Slovenia: the case of the Regional Archives Maribor. V: *Atlanti* 23 (2013), spec. ed., str. 183–193 (soavtorica Suzana Čeh).

Kontrolirani geslovniki: zakaj jih potrebujemo bolj kot kdaj. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 297–314.

Maribor: mesto, hiše, ljudje: stavbna zgodovina starega mestnega jedra med sredino 18. stoletja in letom 1941: [razstava v razstaviščih Archivum in Per Gradus Pokrajinskega arhiva Maribor]. Maribor, 3. december 2012–31. januar 2013, 2012–2013 (soavtorji Sabina Lešnik, Lučka Mlinarič, Žiga Oman).

Merjenje rezultatov uspešnosti izgradnje arhivskih podatkovnih zbirk s kvantitativno-kvalitativno metodo na primeru podatkovne zbirke SIRAnet. V: *Standardizacija (p)opisov arhivskega gradiva in uskladitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih: zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije]*, Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013, str. 19–39 (soavtor Miroslav Novak).

Obrada kulturne baštine s aspekta muzeja, arhiva i knjižnica = Description of cultural heritage [i. e. heritage] from the aspects of museums, archives [i. e. archives] and libraries. V: *Zbornik radova.* Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013 (Izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva; 60), str. 140–166 (soavtorja Alenka Šaupperl, Darko Knez).

Opis funkcija korporativnih tijela i ličnih osoba u arhivskoj teoriji i praksi. V: *Arhivska praksa* 16 (2013), str. 266–275.

Razglednice v arhivih in knjižnicah: priporočila za enoten popis. V: *Atlanti* 23 (2013), št. 2, str. 107–125 (soavtorica Alenka Šauperl).

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (urednica).

Znanstvenoraziskovalno delo v arhivistiki: značilnosti uporabe dveh raziskovalnih metod. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 125–144 (soavtorja Izet Šabotić, Alenka Šauperl).

Gordana ŠOVEGEŠ LIPOVŠEK

26. zborovanje arhivskega društva Slovenije. V: *Standardizacija (p)opisov arhivskega gradiva in uskladiitev strokovnih praks v slovenskih javnih in cerkvenih arhivih*: zbornik referatov / [26. zborovanje Arhivskega društva Slovenije], Nova Gorica, [10. do 11. oktober] 2013. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013, str. 5–6.

80 biserov Pokrajinskega arhiva Maribor. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (Katalogi; 39) (soavtorji Suzana Čeh, Nina Gostenčnik, Mojca Horvat, Jure Maček, Zdenka Semlič Rajh, Boštjan Zajšek).

Konferenca društva madžarskih arhivistov, Esztergom, 17.–19. junij 2013. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 372–373.

Boštjan ZAJŠEK

80 biserov Pokrajinskega arhiva Maribor. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (Katalogi; 39) (soavtorji Suzana Čeh, Nina Gostenčnik, Mojca Horvat, Jure Maček, Zdenka Semlič Rajh, Gordana Šovegeš Lipovšek).

Evangelikianski Maribor, mesto in njegova bližnja okolica v času reformacije. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2012, 58 strani. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 208–209.

Stoletni mariborski glavni most: gradnja 1909–1913. Spremembe na mostu: predstavitev fotografskega gradiva iz fondov in zbirk Pokrajinskega arhiva Maribor: [razstava Pokrajinskega arhiva Maribor v razstaviščih Archivum in Per Gradus]. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (Katalogi; 38) (lektor).

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (urednik, prevajalec).

Tudi nam pripada Božje sonce: katalog k razstavi: ob 150-letnici Evangeličanske občine Maribor. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013 (Katalogi; 37).

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

Aleksandra PAVŠIČ MILOST

Ivan Kacin (1844–1953) – organist, izdelovalec orgel, zborovodja. V: *Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 2014*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2013, str. 125–130.

Izobraževanje delavcev, zaposlenih v slovenskih arhivih (analiza stanja in predlogi sprememb). V: *Posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih*: zbornik razprav [e-oblika], Maribor: Pokrajinski arhiv, 2013.

Jurij ROSA

Briška arhivska dediščina v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. V: *Brda in Brici: o ljudeh, zgodovini, jeziku, besedni umetnosti, stavbarstvu in rastlinstvu Brd*. Dobrovo: Občina Brda, 2013, str. 225–235.

Ivanka URŠIČ

Briške žene in dekleta vstopajo v javno življenje. V: *Brda in Brici: o ljudeh, zgodovini, jeziku, besedni umetnosti, stavbarstvu in rastlinstvu Brd*. Dobrovo: Občina Brda, 2013, str. 157–166.

Zapuščina Otmarja Črnilogarja v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. V: *Otmar Črnilogar: človek mnogih talentov*. Podraga–Celje–Ljubljana: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, 2013, str. 395–412.

Drago TRPIN

Tolminsko gospostvo v času upora. V: *Tolminska v času punta*. Tolmin: Tolminski muzej, 2013, str. 1–10.

Vlasta TUL

Briška društva do 1. svetovne vojne po društvenem registru v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici: prispevek k proučevanju društvenega življenja v Brdih. V: *Brda in Brici: o ljudeh, zgodovini, jeziku, besedni umetnosti, stavbarstvu in rastlinstvu Brd*. Dobrovo: Občina Brda, 2013, str. 237–246.

Šolski zvezki v fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici. V: *Šolska kronika* 22 (2013), št. 1–2, str. 258–268.

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

Nataša MAJERIČ KEKEC

Obrt na Ptuju v obdobju od 1945 do 1960. V: *Obrt na Ptujskem: zbornik ob 40-letnici OOZ Ptuj*. Ptuj: OOZ, 2013, str. 147–165.

Branko OBLAK

Obrt na Ptujskem v obdobju od 1960 do 1971. V: *Obrt na Ptujskem: zbornik ob 40-letnici OOZ Ptuj*. Ptuj: OOZ, 2013, str. 169–178.

Dejan ZADRAVEC

Cehovska znamenja. V: *Obrt na Ptujskem: zbornik ob 40-letnici OOZ Ptuj*. Ptuj: OOZ, 2013, str. 49–58 (soavtorica Marija Hernja Masten).

Prgišče ostankov ali viri za zgodovino Ptuja v 16. stoletju v Slovenskih arhivih (predavanje na simpoziju ob 500 letnici izida II. ptujskega statuta), 2013.

Prispevek k zgodovini imenja in dvorca Turn pod Rajhenburgom v zgodnjem novem veku. V: *Kronika* 61 (2013), št. 3, str. 541–553.

Ptujska obrt v zgodnjem novem veku. V: *Obrt na Ptujskem: zbornik ob 40-letnici OOZ Ptuj*. Ptuj: OOZ, 2013, str. 61–78.

Katja ZUPANIČ

Adaptacija zgradbe bivše vojašnice za potrebe Zgodovinskega arhiva na Ptuju – primer dobre prakse. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 221–232.

Obrt na ptujskem v času med svetovnjima vojnama od leta 1919 do leta 1941. V: *Obrt na Ptujskem: zbornik ob 40-letnici OOZ Ptuj*. Ptuj: OOZ, 2013, str. 110–130.

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Nataša BUDNA KODRIČ

Nekatere hiše v Poljanskem predmestju ter njihovi lastniki in stanovalci v 19. stoletju. V: *Poljansko predmestje* (katalog k razstavi). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2013, str. 235–280.

Elizabeta ERŽEN PODLIPNIK

Državna meščanska šola dr. Ivana Tavčarja v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 59 (2013), str. 51–69.

Hana HABJAN

Poročilo o udeležbi na Jesenski šoli arhivistike v Trstu 2012 (IIAS Autumn Archival School 2012), Trst, 21.–28. 10. 2012. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 191–194.

Slovene Archives During One of Their Most Turbulent Periods. V: *Atlanti* (2013), sp. ed., str. 53–58.

Slovene archives in transition from joint state of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia to independent state Republic of Slovenia. V: *Lligal* 35 (2013), str. 31–62.

Mira HODNIK

Poročilo o opravljenem evidentiranju arhivskega gradiva freisinškega gospostva na Slovenskem v Bavarskem glavnem arhivu (Bayerisches Hauptstaatsarchiv München) v letu 2012. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 9 (2013), št. 1, str. 115–125 (so-avtorja Mitja Sadek, Judita Šega).

Janez KOPAČ

Arhivsko in dokumentarno gradivo. Kako do urejenih in hitro dostopnih dokumentov v zdravstvu. V: *Zbornik predavanj o varstvu dokumentacije v zdravstvenih ustanovah*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2012, str. 17–25.

Marija KOS

Občina Koroška Bela (konec 19. stoletja). V: *Jeseniški zbornik* 11. Jesenice: Gornjesavski muzej, 2013, str. 59–69.

Mitja SADEK

Poročilo o opravljenem evidentiranju arhivskega gradiva freisinškega gospostva na Slovenskem v Bavarskem glavnem arhivu (Bayerisches Hauptstaatsarchiv München) v letu 2012. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 9 (2013), št. 1, str. 115–125 (so-avtorja Mira Hodnik, Judita Šega).

Gorazd STARIHA

»Kaj pomaga, če ga enmalo zaprejo, ko ga nič ne štrafajo ...«. O kaznovanju roparjev in tatov od začetka 18. do začetka 19. stoletja na Kranjskem s predstavitvijo nekaj konkretnih primerov. V: *Acta Histriae* 21 (2013), št. 4, str. 1–26.

»Vi vse za cesarja strite, na babo pa sam gre!« O žaljenju Franca Jožefa v prvem desetletju njegove cesarske kariere. V: *Zgodovina za vse* XX (2013), št. 2, str. 66–77.

Judita ŠEGA

Dr. France Štukl – dobitnik Aškerčeve nagrade za življenjsko delo za leto 2012. V: *Loški razgledi* 59 (2013), str. 330–332.

Loški razgledi 58/2011. V: *Kronika* 61 (2013), št. 2, str. 333–335.

Loški razgledi 59. Škofja Loka: Muzejsko društvo, 2013 (urednica).

Poročilo o opravljenem evidentiranju arhivskega gradiva freisinškega gospostva na Slovenskem v Bavarskem glavnem arhivu (Bayerisches Hauptstaatsarchiv München) v letu 2012. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 9 (2013), št. 1, str. 115–125 (so-avtorja Mira Hodnik, Mitja Sadek).

Barbara ŽABOTA

Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije 36 (2013), št. 1–2 (tehnična urednica).

Med Julijci in Karavankami: zgodovinske in naravne podobe Gornjesavske doline (ur. Janez Mlinar). Jesenice: Gornjesavski muzej, 2011, 135 strani. V: *Kronika* 61 (2013), št. 1, str. 177–180.

Prelepa si, bela Ljubljana / Oh, Thou Fair, White Ljubljana. V: *Slavic capitals in 2D: history of Slavic capitals through the archival materials* [katalog, 160 strani]. Ljubljana: Forum slovanskih kultur / Forum of Slavic Cultures, 2013, str. 48–58.

Prelepa si, bela Ljubljana / Oh, Thou Fair, White Ljubljana. *Slavic capitals in 2D: history of Slavic capitals through the archival materials*. Mednarodna arhivska razstava v Maison de l'UNESCO, Salle des Pas perdus, 7, place de Fontenoy, Paris, 6.–15. maj 2013 (soavtorica razstave).

Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820. Četrty zvezek: Župani in sodniki 1650–1785. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2012 (urednica; izšlo 2013).

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

Tone KRAMPAČ

Vasi in prebivalci župnije Črnuče. V: *Tam čez Savo, na Črnučah: sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče*. Ljubljana: Družina, 2013, str. 55–96.

Julijana VIŠOČNIK

Tomaž Hren in romarji (pridiga št. IV). V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 315–327.

Epigrafski material zidanih grobov v Starem trgu (Kolacioni) pri Slovenj Gradcu. V: *Studia universitatis hereditatis* 1 (2013), št. 1/2, str. 111–121 (dostopno na http://www.hippocampus.si/ISSN/2350-5443/1-2-2013/2350-5443_01-02-2013.pdf).

Peroj, au lieu-dit Dragonera (terr. de Pola). V: *L'Année épigraphique* 2013, str. 217–218.

Danilo (Municipium Riditarium). V: *L'Année épigraphique* 2013, str. 462.

Skradin (Scardona). V: *L'Année épigraphique* 2013, str. 462–463.

Dubravice (terr. de Scardona). V: *L'Année épigraphique* 2013, str. 463.

Bribirska Glavica (Varuaria). V: *L'Année épigraphique* 2013, str. 463–464.

Zadar (Iader). V: *L'Année épigraphique* 2013 str. 464–465.

Kruševo, Croatie. V: *L'Année épigraphique* 2013, str. 465.

Jezero, près de Trebnje, Slovénie. V: *L'Année épigraphique* 2013, str. 467.

Ptuj (Poetouio). V: *L'Année épigraphique* 2013, str. 467–468.

Matricula. V: *Tam čez Savo, na Črnučah: sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče*. Ljubljana: Družina, 2013, str. 334–370 (urednica, prevajalka).

Tam v Dolu roža rase, Naša naselja: 1262–2012: 750 let: župnija Dol pri Ljubljani. Ljubljana: Salve, 2013 (prevajalka).

Neznana Spaha: Spaha nad Brezovico pri Predgradu, prazgodovinski seliščni prostor in protiturška izvidniška točka: [razstavniki katalog] = Unknown Spaha: Spaha above Brezovica pri Predgradu, prehistoric settlement area and anti-Turkish watch spot: [exhibition catalogue]. Kočevje: Pokrajinski muzej, 2013 (recenzentka).

France Martin DOLINAR

Častitljivi Božji služabnik Friderik Irenej Baraga (1797–1868) misijonar med severnoameriškimi Indijanci. V: *Communio* 23 (2013), št. 1, str. 83–92.

Božji služabnik ljubljanski škof Anton Vovk (1900–1963) (razstavniki katalog). Ljubljana: Nadškofija, 2013. (soavtor Blaž Otrin).

»V Gospoda zaupam« – Božji služabnik Anton Vovk (19. maj 1900–7. julij 1963). V: *Communio* 23 (2013), št. 2, str. 181–192.

Reformation und Zeitalter der Konfessionen in Ost- /Südostmitteleuropa: Primus Truber und die Reformation in den südslawischen Territorien. V: *Seepunkte. Rezensionen journal für Geschichtswissenschaften* 13 (2013), Nr. 6, str. 1–6.

Alois Šuštar (1920–2007) (razstavniki katalog v nemščini). Ljubljana, 2013 (soavtor Blaž Otrin).

Cerkvenoupravna pripadnost Črnuč od reform cesarja Jožefa II. do danes. V: *Tam čez Savo, na Črnučah: sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče*. Ljubljana: Družina, 2013, str. 49–53.

Župnijski vikariat Črnuče 1764–1862. V: *Tam čez Savo, na Črnučah: sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče*. Ljubljana: Družina, 2013, str. 111–132.

Povzetek (slovensko in angleško). V: *Tam čez Savo, na Črnučah: sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče*. Ljubljana: Družina, 2013, str. 433–442.

Alojzij Šuštar (1920–2007), ljubljanski nadškof in metropolit (1980–1997). V: *Studia Historica Slovenica* 12 (2012), št. 2–3, str. 337–353.

Cerkvene razmere v času Sebastijana Pogačarja (1693–1762). V: *Kronogrami Sebastijana Pogačarja (1693–1762)* (ur. Antonija Jelenc). Radovljica: Didacta, 2013, str. 197–198.

Cerkvene razmere na Slovenskem v času delovanja brežiškega samostana. V: *S patri smo si bili dobri: tri stoletja brežiških frančiškanov*. Krško: Zavod Neviodunum; Ljubljana: Brat Frančišek, 2013, str. 49–61.

Karel Mihael Attems, prvi goriški nadškof. V: *Novi Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2013, str. 290–293.

Leopold Jožef Attems, ljubljanski škof. V: *Novi Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2013, str. 288–289.

»V Gospoda zaupam«, božji služabnik Anton Vovk, 19. maj 1900–7. julij 1963. V: *Brezjanski pogovori 2013. Božji služabnik Anton Vovk – luč vere za naš čas*. Brezje: Frančiškanski marijanski center Slovenije, 2013, str. 45–58.

Cerkvene in politične razmere v Ljubljani v »Terčeljevem času« neposredno pred in med drugo svetovno vojno. V: *Oltre i confini: scritti in onore di don Luigi Tavano per i suoi 90 anni*. Gorizia: Istituto di storia sociale e religiosa, 2013, str. 381–396.

Marija ČIPIĆ REHAR

Zatiranje plesa na prehodu iz 19. v 20. stoletje. V: *Folklornik* 9 (2013), str. 57–59.

Slovenec in ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič. V: *Slovenec: Političen list za slovenski narod (1873–1945): kratek pregled zgodovine ob 140-letnici njegovega izhajanja*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine, 2013, str. 60–63.

Blaž OTRIN

Božji služabnik ljubljanski škof Anton Vovk (1900–1963) (razstavni katalog). Ljubljana: Nadškofija, 2013 (soavtor France Martin Dolinar).

Alois Šuštar (1920–2007) (razstavni katalog v nemščini). Ljubljana, 2013 (soavtor France Martin Dolinar).

Duhovniki na Črnučah. V: *Tam čez Savo, na Črnučah: sto petdeset let župnije Ljubljana Črnuče*. Ljubljana: Družina, 2013, str. 195–222.

(Ne)sporni škof Vovk. V: *Brezjanski pogovori 2013. Božji služabnik Anton Vovk – luč vere za naš čas*. Brezje: Frančiškanski marijanski center Slovenije, 2013, str. 24–33.

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

Lilijana URLEP

Razstava srednjeveške in renesančne knjižne umetnine iz zakladnice Nadškofije Maribor. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja [Elektronski vir]: arhivi in ustvarjalci gradiva: stanje in perspektive: zbornik mednarodne konference*, Radenci, 10.–12. april 2013, str. 275–287.

Ljubljanska škofija – 550 let, zbral in uredil France M. Dolinar. Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2011. V: *Studia Historica Slovenica* 13 (2013), št. 2–3, str. 949–952.

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH

Publikacije

Bojan Himmelreich:

SI_ZAC/1121. Planinsko društvo Celje–Matica: 1862–2010

Celje: Zgodovinski arhiv, 2013 (Inventarji 14), 116 strani

*»Srečno hodi oj Savinja
čez livade mile mi.
Mi pozdravljaj ljube moje,
oj pozdravljaj Slovence ti!«*

To je le eden izmed mnogih verzov, ki so zapisani v eni od najstarejših ohranjenih vpisnih knjig za Logarsko dolino iz leta 1862, ki jo hranimo v Zgodovinskem arhivu Celje.

Ljudje si v svojem življenju radi postavljamo najrazličnejše cilje, ki nas ženejo naprej. Nekomu je cilj, da v rednem roku konča šolanje, drugemu, da čim prej dobi zaposlitev, tretji bi se rad preselil ... So pa tudi posamezniki, katerih cilj je osvojiti čim več vrhov oz. čim večkrat osvojiti točno določen vrh.

Slovinci že kar slovimo po hribolazništvu, planinstvu in gorništvu. Zakaj je temu tako, ve vsak pri sebi. Ko so nekoč nekega zagrizenega hribolazca vprašali, »kaj za vraga je izgubil v teh hribih«, jim je nasmejan odgovoril, da izgubil ni nič, našel pa veliko.

Zato tudi ne preseneča dejstvo, da se je v slovenskih arhivih ohranilo enajst fondov arhivskega gradiva, ki so neposredno povezani z razvojem planinstva na Slovenskem. Tudi Zgodovinski arhiv Celje tu ni izjema, saj hrani pred uničenjem in pozabo tri fonde, ki skupaj obsegajo kar 40 % omenjene količine.

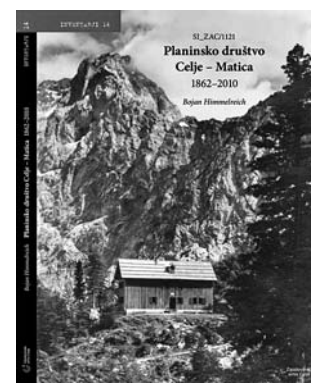
Zato smo se odločili, da je prav, da tudi javnosti predstavimo po eni strani raznoliko, po drugi pa raznovrstno in zelo bogato gradivo, ki je nastalo v okviru organiziranja Planinskega društva Celje–Matica in predhodnikov planinstva na področju Savinjskih Alp. Društvo je v svoji 120-letni zgodovini delovalo v času obstoja kar šestih držav, prav tako je doživelo množico organizacijskih sprememb in različnih gospodarsko političnih razmer.

Dela se je več kot uspešno lotil dr. Bojan Himmelreich, ki je do konca leta 2013 pripravil knjižno izdajo inventarja, to je najbolj podrobno popisane gradiva Planinskega društva Celje–Matica (1862–2010), letošnjega februarja pa ga je predstavil tudi širši javnosti.

Inventar, že 14. po vrsti, ki ga je izdal Zgodovinski arhiv Celje, obsega 116 strani, gradivo pa je popisano od nivoja fonda do dokumenta v programu Scope. Tiste, ki vsaj malo poznajo slovenske hribe in planinske postojanke, bosta zagotovo pritegnili že naslovnica in zadnja stran inventarja, saj je na prvi krasna fotografija Okrešlja in Planjave pred 2. svetovno vojno, na zadnji strani pa sta fotografiji Tillerjeve kočice z Ojstrico in Celjske kočice, obe fotografirani pred 2. svetovno vojno.

Po začetnem uvodu avtorja dr. Bojana Himmelreicha sledijo obsežni podatki o ustvarjalcu gradiva, ki nas seznanjajo z zgodovino združevanja celjskih planincev, njihovem društvu in delu planinskega društva.

Sledijo podatki o samem gradivu, s katerimi nas avtor seznanja o prevzemu gradiva, njegovi strokovni obdelavi ter ohranjenosti, dodan pa je tudi seznam uporabljenih kratic.

Osrednji del inventarja, to je tabelarični popis dokumentov, obsega skoraj 70 strani, nato pa nam avtor v izboru prepisov iz vsebine gradiva, v branje ponudi nekaj zanimivih dokumentov, ki so nastajali v različnih časovnih obdobjih in bi utegnili zanimati bralca. Ob tem ne pozabi omeniti, da je dokumente prepisal, saj so v posameznih primerih težje berljivi, vključujejo pa prvotno zapisane napake in niso komentirani.

Na naslednjih šestnajstih straneh je predstavljen izbor posameznih barvnih reprodukcij arhivskega gradiva, ki nam pokažejo raznolikost in pestrost delovanja društva.

Inventar zaključujejo kratice in tri kazala – krajevnih in osebnih imen ter predmetno kazalo.

Kot sem že omenila na začetku, je bil inventar javnosti predstavljen letošnjega februarja v Mestnem kinu Metropol (po filmski projekciji filma Steber, ki je bil vključen v program 8. mednarodnega festivala gorniškega filma Domžale). Dvorana je bila ob predstavitvi polna, ob koncu pa so veliko pozornosti poželi v predverju dvorane razstavljeni originalni in dragoceni dokumenti.

Naj si za konec sposodim avtorjeve besede, s katerimi nagovarja vsa planinska društva, ki še danes ne vedo, kam s svojim arhivskim gradivom: »*V javni arhiv z njim!*«

Sonja Jazbec

Otmar Črnilogar – človek mnogih talentov

Podraga – Celje – Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, 2013, 438 strani

Kdo je človek, ki mu je posvečen zbornik in je imel toliko talentov? Otmar Črnilogar je bil izstopajoča osebnost. Trajno je zaznamoval kraje, kjer je bival in deloval, še bolj pa ljudi, s katerimi se je srečeval. Vsem, ki smo ga poznali, je pustil neizbrisen pečat. Človek, ki talentov ni zakopal, ampak jih je bogato pomnožil. O tem spregovori zajeten zbornik, v katerem lahko bralec globoko zazna sadove duha, ki jih je Otmar Črnilogar (1931–1999) v svojem življenju veliko-dušno gojil, razdajal, širil in spodbujal. Duhovnik in župnik, klasični filolog in prevajalec Svetega pisma, profesor in vzgojitelj, izvrsten pridigar in predavatelj, pisec in slikarski talent, tajnik najstarejše slovenske založbe, navdušen gornik, iskan sogovornik in sodelavec v medijih, odličen družabnik, humorist, žlahtni intelektualcalec ... In še kaj več. Otmar – odličen človek.

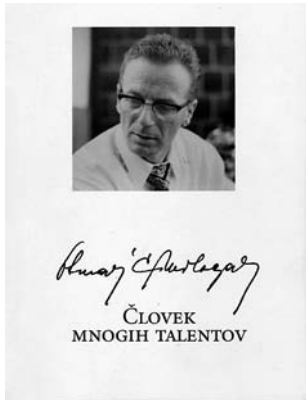
Kljub temu, da izdajatelj zajetnega zbornika ni arhivska ustanova, se mi zdi prav, da ga na kratko predstavim tudi v glasilu arhivske stroke. V najtesnejši zvezi z njim smo bili namreč trije arhivisti Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, arhiv pa je ob tem prejel dragoceno darilo: bogato arhivsko zapuščino Otmarja Črnilogarja.

V pripravljalnem odboru za izdajo zbornika sta bila od vsega začetka Lili-jana Vidrih Lavrenčič in Jurij Rosa, ki je bil tudi v uredniškem odboru, z Ivanko Uršič pa smo vsi trije prispevali v zbornik štiri besedila.

Od leta 2006, ko mu je bil v Podragi na Vipavskem, kjer je služboval 32 let, postavljen spomenik, je tlela zamisel, da si Otmar Črnilogar zasluži široko predstavitev tega, kar je dal Podragi, Vipavski, koprski škofiji in Primorski, Cerki na Slovenskem in slovenskemu narodu ter tudi mnogim posameznikom.

Pobudniki zbornika smo želeli ljudem iz vseh teh ožjih in širših občestev ter bralcem nasploh dati v roke trajen spomin z besedo in sliko o njem.

Prvotno je bil zbornik zamišljen, da bi Črnilogarja predstavili celovito – z besedili o njem in z izborom njegovih del. Vendar se je izkazalo, da bo samo

prispevkov o njem za debelo knjigo – prvotno jih je bilo nabranih okrog 20, a odpirale so se nove teme in v krog piscev za zbornik smo vključevali nove ljudi, ki bi lahko dopolnili podobo njegovih nekaj manj kakor sedmih desetletij zemeljskega bivanja. Tako se je število prispevkov ustavilo pri številki 60, število piscev pa blizu številke 50, saj imajo nekateri po dve ali več svojih besedil. Kljub temu se je uredniški odbor odločil zbornik oplemenititi vsaj z nekaj Otmarjevimi mislimi. Uvrščene so med ostale prispevke, četudi se bogato z njimi oplajamo tudi pri branju skoraj vseh besedil o njem. Pisci namreč niso skoparili z odlomki njegovih razmišljanj, objavljenih del, izjav ...

Iz mnogoterih besedil kar kipi »Otmarjev duh«, ki je mnoge zelo zaznamoval in so ga pisci iz svojih src in duš prelili v besedila.

Poleg uvodnikov je vsebina zbornika razdeljena na deset vsebinskih sklopov.

V poglavju *Zajemal iz studencev življenja in puščal sledi* odkrivamo nekatere temeljne značilnosti njegove osebnosti, njegovega duha in službe umetnosti ter znanosti.

V naslednjem poglavju z naslovom *Podražani o svojem gospodu* obujajo spomine nanj nekateri njegovi sedanji ali bivši župljani in tesni sodelavci iz te zgornjevipavske vasi.

O njem, sošolci, kolegi duhovniki in učenci je naslov vsebinskega sklopa, kjer se mu poklonijo nekateri, ki so bili z njim v tesni zvezi pri šolanju, ob njegovem duhovniškem in profesorskem poklicu.

Poglavje *Via pulchritudinis (Pot lepote)* razkriva njegovo slikarsko nagnjenje in umetniški čut ter poskuse njegove likovne ustvarjalnosti.

Vsebinski razdelek *Klasična filologija in Sveto pismo* bralca popelje k razmišljanjem slovenskih poznavalcev klasičnih jezikov in v družbo svetopisemskih prevajalcev.

Vsebina poglavja *»Zatreskanci v gore«* prinaša sporočila o njegovi veliki ljubezni do narave in gora, njegovih zaslugah za razmah gorniške dejavnosti in gorniških podvigih.

Iz poglavja *Pri Mohorjevi družbi* je mogoče izvedeti marsikaj o bojih in težavah na poti njegove tajniške službe pri najstarejši slovenski založbi.

Zapisi v poglavju *Quo vadis* odstirajo poglede na oranje trde ledine pri pripravljanju prvega radijskega kviza z versko tematiko na slovenski nacionalni radijski postaji.

Otmarjevi prijatelji in znanci nam ponudijo v razmislek še mnogotere dragocene misli iz njegovega obnebjaz razgledanosti, pronicljivosti, modrosti in duhovitosti.

Arhiv in bibliografija Otmarja Črnilogarja sta kakor krona zbornika, s katerima se bralcu razgrneta pogleda na dragocene pričevalne sledi ter razsežnost in moč njegove življenjske poti in duhovne ustvarjalnosti.

Prispevki so izjemno raznoliki – od objav govorov in pogovorov, kratkih spominskih črtic, komentiranih objav virov in daljših razmišljanj do raziskovalnih študij in razprav.

Arhivisti novogoriškega pokrajinskega arhiva smo v zbornik prispevali štiri daljša besedila.

Lilijana Vidrih Lavrenčič, sicer Podražanka, njegova sosedica in tesna sodelavka, je pripravila imeniten izbor iz oznanilnih knjig v podraškem župnijskem arhivu pod naslovom *To sem vam povedal. Lepo se imejte! Otmar*. V njih je zapustil veliko bogastvo pisnih sledi. Kot navaja avtorica, je povedal še veliko več, kot je zapisal, a glavna srž je ostala, strnjena in jedrnata. Branje odlomkov iz oznanilnih knjig, mnogih Otmarjevih zelo sporočilnih, tudi šegavih in duhovitih misli ter avtoričini komentarji in pojasnila so sijajno branje, ki v neverjetno pričevalni luči podajajo lik Otmarja, podraškega župnika in dobrega poznavalca svojih župljanov.

Podpisani sem za zbornik pripravil dve besedili. Zahtevno raziskovalno delo z iskanjem (in pomanjkanjem) virov je ob odločilni vlogi najdenih arhivskih dokumentov pripeljalo do sestave besedil o dveh po svoje izstopajočih Otmarjevih dejavnostih in funkcijah. Prvo z naslovom »Pri nas smo prišli celo tako daleč, da je duhovnik postal predsednik planinskega društva...« razkriva njegovo prizadevanje za razmah gorništvu na Vipavskem in predsedniško funkcijo pri Planinskem društvu Vipava s posebnim ozirom na odzive oblasti ob njegovem vodenju društva.

Drugi prispevek pa je študija o zelo ustvarjalni, a tudi težki preizkušnji na Otmarjevi življenjski poti – prevzemu tajniške službe pri založbi, Celjski Mohorjevi družbi. Naslov *Od visokega poleta do trdega pristanka* že nakazuje Črnilogarjevo pomembno vlogo pri razmahu najstarejše slovenske založbe v zgodnjih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja in zapleten zaključek s kazensko ovadbo in preiskavo na sodišču, s postopkom, ki je v njegovem nadaljnjem življenju pustil boleč pečat.

Ivanka Uršič se je lotila predstavitve Črnilogarjeve zapuščine v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici, ki jo je arhiv pridobil prav v zvezi s pripravo zbornika in je okvirno že obdelana in popisana.

Njegovo zapuščino je predstavila po vsebinskih sklopih: osebni dokumenti, dokumentacija o poklicnem in društvenem delovanju ter o službovanju na Srednji verski šoli v Vipavi ter na Teološki fakulteti v Ljubljani, avtorska dela (pridige, predavanja, članki) korespondenca, dokumentacija o sodelovanju pri radijskem kvizu Quo vadis, dokumentacija o prevajanju Svetega pisma ter gravido, pridobljeno ob pripravi zbornika.

Vpogled v njegovo zapuščino nas popelje skozi bogato življenje, ustvarjalnost in vsestransko vpetost Črnilogarja v mnoga dogajanja, kar je avtorica tudi zelo dobro ponazorila z izbranimi odlomki iz dokumentov zapuščine. Sama je zapisala, da je bilo urejanje zapuščine zanimivo po strokovni plati, še bolj pa zaradi njene duhovne in intelektualne razsežnosti.

Glavnino zapuščine so Otmarjevi sorodniki velikodušno izročili poleti 2012, naknadno pa še obsežni in dragoceni fotografski del. Obsega blizu dva tekoča metra dokumentacije.

Z dragimi spomini in hvaležnostjo se oziram na Otmarjevo sestro, gospo Marico Pobežin, s katero sem ob iskanju virov za svoja dva prispevka vzpostavil čudovito sodelovanje. Ob tem sva tudi že nakazovala pot za trajno hranjenje njegove zapuščine, ki je pripeljala do dokončne odločitve o njenem evidentiranju in nato izročitvi, kar smo trije arhivisti Pokrajinskega arhiva opravili tudi v sodelovanju in ob podpori pripravljalnega odbora za Otmarjev zbornik. Številni telefonski razgovori in srečanja v gostoljubnem ozračju Otmarjevega in njenega rojstnega doma v Šebreljah so Pokrajinskemu arhivu naklonili dragocen fond arhivskih pričevanj, kar je gospa Marica v pismu pospremila z naslednjimi besedami: »Verjamem, da je Otmarjevo delo dobro spravljeno, da bo še komu koristilo in da bi bil tudi sam tako zadovoljen.«

Zbornik je bogato opremljen s slikovnimi prilogami, med katerimi so nekatere izbrane iz fonda Otmarja Črnilogarja v novogoriškem pokrajinskem arhivu.

Oba odbora, ki ju je povezoval Otmarjev naslednik, podraški župnik Bogdan Vidmar, sta pri nastajanju zbornika opravila naporno delo. Največjo »težo dneva« pa sta nosila tesna Otmarjeva prijatelja Alojzij Pavel Florjančič in soproga Ana Florjančič.

Jurij Rosa

Mile Bakić:

Valorizacija arhivske građe

Cetinje: Državni arhiv Crne Gore; Podgorica: Službeni list Crne Gore, 2014,
362 strani

Dugo vremena arhivska služba na prostorima bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iščekivala je da će se grupa arhivističkih stručnjaka ili pojedinac veliki znalac arhivske struke i nauke prirediti i objaviti knjigu pod naslovom *Valorizacija arhivske građe*, koja reguliše jednu od najznačajnijih, naj-složenijih i najodgovornijih oblasti u arhivistici odnosno u arhivskoj djelatnosti. Taj priručnik ima za cilj prije svega da se kod kategorizacije-vrednovanja arhivske građe ne naprave krupne greške, koje bi imale nesagledive posledice, ako dođe do uništenja vrijednih dokumenata, čime bi nastala praznina u arhivskoj i kulturnoj baštini, što se može odraziti i na pisanje istorije. I to se desilo, knjiga je izašla iz štampe. Iz pera uglednog arhivističkog stručnjaka dr. Mile Bakića u zadnjih par godina (2007.–2010.) izašla su tri vrlo vrijedna arhivistička djela različitih obrađivačkih tema i naslova: »Arhivistika«, čiji je izdavač Istorijski institut Crne Gore, Podgorica 2007., »Crnogorsko arhivsko zakonodavstvo«, izdavač Državni arhiv Crne Gore, Cetinje-Podgorica 2009. i »Razvoj arhivske službe u Crnoj Gori«, Podgorica 2010., čiji su izdavači Državni arhiv Crne Gore, Podgorica i Službeni list Crne Gore, Podgorica. Taj zaista veliki poduhvat poslužio je autoru dr. Milu Bakiću kao osnov za pripremu i objavljivanje *Valorizacije arhivske građe*, kapitalnog djela visokih vrijednosti.

Početkom aprila 2014. godine, iz već cijenjenog pera i poznatog i priznatog arhivističkog stručnjaka i provjerenog naučnika, izašla je iz štampe knjiga pod naslovom *Valorizacija arhivske građe*, u izdanju dvije izuzetno prestižne i ugledne javne ustanove Crne Gore, i to *Državnog arhiva Crne Gore Cetinje* i *Službenog lista Crne Gore Podgorica*, čiji su recenzenti dr. Peter Pavel Klasinc, direktor Međunarodnog instituta arhivskih nauka u Trstu i advokat i publicista Jovan P. Popović iz Beograda.

U arhivističkoj nauci i struci dr. Mile Bakić stekao je veliku hrabrost, koja počiva na naučnim iskustvima, da pripremi i četvrtu knjigu, koja se sasvim jednako može nazvati studija, priručnik, udžbenik, monografija pa i uputstvo. Ipak jedno je tačno, radi se o izuzetno stručnom i naučnom djelu, dugo iščekivanom u arhivskoj djelatnosti.

Na početku smatramo potrebnim da prenesemo rečenicu koju navodi i sam autor u predgovoru knjige, da »priručnik sadrži ponuđena rješenja iz dosadašnje arhivističke teorije i prakse koja su još uvijek aktuelna uz unošenje nekih novina«. I ne samo nekih već i brojnih.

Valorizacija arhivske građe spada u najsloženiji, najosjetljiviji i najodgovorniji oblik arhivske djelatnosti i zadatak arhivskih zaposlenika, jer su arhivisti oni koji kategorišu dokumente koji se izdvajaju iz brojne količine registraturskog materijala i kao arhivska građa ostaje za trajno čuvanje i korišćenje (»*ide u raj*«), za razliku od one ogromne količine, kojoj je ne samo istekao operativni rok, već nema neku istorijsku i drugu vrijednost i »*ide u fabrike za preradu papira*«, da arhivisti u arhivima i registraturama ne bi bili zatrpani ogromnom količinom papira i time »*prostorno ugroženi*«.

Teorijski i praktični pristup kategorizaciji, odnosno valorizaciji arhivske građe kroz korišćenje brojne literature, poznavanje metodologije naučnog istraživanja, svog iskustva kao arhivskog zaposlenika uz navođenja različitih shvaćanja, knjiga dr. Bakića nudi teorijski razumno i razložno prijedloge i rješenja.

Naime, dr. Bakić je krunisao svoje dugogodišnje sedimentirano znanje, čime će i ovom knjigom njegova stručnost dobiti mjesto pored malobrojnih naučnika na pijedestalu arhivske nauke. Ovo tim prije, što još nitko na balkanskim

pa i evropskim prostorima nije uspio da napiše naučno djelo koje obrađuje najteži oblik djelovanja u arhivskoj struci i nauci. To je do sada iskazivano samo kroz referate i druge naučne oblike, ili kao separati knjiga koje obrađuju arhivsku djelatnost. To veliko iskustvo dr. Mile Bakić stekao je radeći duže vremena kao rukovodilac Arhiva CK SKCG i obavljajući funkciju direktora Državnog arhiva Crne Gore, a upotpunio kontinuiranim prisustvom i ljubavlju prema arhivskoj struci i nauci, koja ga je »opila«.

Mukotrpnim i istraživačkim radom i objavljivanjem knjige dr. Bakića crnogorska arhivska struka i nauka dobila je na dar ovo naučno djelo, koje kao verifikator u ovom vidu arhivske djelatnosti ide korak ispred ostalih arhivskih službi na balkanskim prostorima. Dr. Bakić se time približio najvećim imenima arhivističke teorije i prakse na prostorima Balkana.

Na međunarodnom arhivskom savjetovanju koje je održano u periodu od 2.-4. aprila 2014. godine u Sloveniji – Radenci autor ovog teksta u svom kratkom izlaganju upoznao je arhivsku javnost o izlasku iz štampe ovog vrijednog arhivskog djela. Jedan broj priznatih arhivista konsultovao je knjigu i o njoj su se pohvalno izrazili (*dr. Novak Miroslav, Darko Rubčić, dr. Izet Šabotić, dr. Azem Kožar*). Ugledni dr. Vladimir Žumer javno se izjasnio »*da je dr. Bakić u monografiji »Valorizacija arhivske građe«* dao do sada najbolji pregled teorije razvitka valorizacije arhivske građe u svetu«. Zaista pohvalno.

Knjiga se sastoji iz 8 djelova (glava), sistematski poređanih i usko povezanih kako to metodologija rada i zahtijeva, sa oko sto podnaslova raspoređenih prema mjestu u naslovima glava kojima pripadaju. Nabrojaćemo poglavlja: Pojmovno određenje i značaj valorizacije arhivske građe; Valorizacija arhivske građe: posljedice i potreba rješavanja problema njenog velikog prirasta, otežanog smještajem i čuvanja u arhivima; Nastanak i razvoj naučne misli i teorije valorizacije arhivske građe; Predmet, zadaci i vrste valorizacije arhivske građe; Vrijednost arhivske građe; Metodologija valorizacije arhivske građe te Neka druga bitna pitanja valorizacije arhivske građe. Naravno knjiga sadrži spisak korišćene literature i rezime na srpskom i engleskom jeziku.

Iz samih naslova može se vidjeti šta su teme i kakav je studiozni i metodološki koncept i pristup razradi tumačenja i davanja najboljih viđenja kod ovog najsuptilnijeg i najodgovornijeg vida arhivske djelatnosti, što je i razlog da nema potrebe za posebno razrađivanje dijelova knjige, jer za to i nema prostora.

Ovo naučno djelo je rezultat sedimentiranog znanja i dugogodišnjeg rada arhivskog stručnjaka dr. Mila Bakića, koji je nesebično svoje ogromno znanje pretočio u navedenu publikaciju i učinio je dostupnom da jednako koristi arhivistima, istoričarima i drugim znalcima društvenih djelatnosti, registraturama, studentima (redovnih i posle diplomskih studija), doktorantima, profesorima, naučnim radnicima, istraživačima i naravno svima onima kojima stigne do ruku.

Kod izrade knjige ovaj neumorni pregalac i znalac koristio je brojnu domaću i stranu literaturu iz arhivske nauke i drugih naučnih disciplina u koje konkretna tema zadire (knjige, priručnike, časopise, članke, stručne standarde), domaće i strane zakonske i podzakonske propise i na stotinu stručnih i naučnih radova koje je i pobrojao u publikaciji, pozivajući se na brojni naučno istraživački aparat naveden u više stotina fus nota.

Definicija pojma valorizacije i kriterijume kod valorizacije arhivske građe, sa stanovišta njenog značaja, za koja se dr. Bakić zalaže u ovoj knjizi, dajući izuzetnu ulogu i značaj onima koji na tom složenom, osjetljivom i odgovornom poslu rade, ostat će kao velika vrijednost - postament na kojima će mlađe generacije arhivista sticati stručna znanja i zvanja.

Čestitajući autoru dr. Milu Bakiću na izuzetno vrijednom naučnom djelu, knjigu srdačno preporučujem širokoj naučnoj, prosvjetnoj i kulturnoj javnosti, svim društvenim naukama i institucijama kulture i arhivističkoj struci uopšte.

La Gazette des archives št. 182–183

Tokratna dvojna številka revije *La Gazette des archives* je v celoti posvečena nacionalnemu seminarju z naslovom Arhivi in teritorialna ureditev, ki je oktobra 1997 potekal v mestu Valence.

Ko je bil leta 1994 izbran za državni razvojni projekt, je Dom spomina na Peto republiko v Reimsu sprožil precej kritik, med drugim tudi s strani arhivistov. Predstavljeni so bili kriteriji, na podlagi katerih je bil za sedež centra določen Reims – eden odločilnih razlogov za to so uporabniku prijazne metode delovanja ustanove.

Na primeru Švedske je predstavljena metoda centralizacije arhivskih služb po letu 1990, s poudarkom na visokem finančnem vložku države, ki je bil namenjen razvoju modernih tehnologij, vse to z namenom približati arhive uporabnikom.

Vojaški arhivi, ki v Franciji delujejo neodvisno od Direkcije francoskih arhivov, so podrejeni Ministrstvu za obrambo. Vseh enot je 26, porazdeljene so po celi državi, predvsem v za vojsko pomembnih krajih, da je dostop do arhiva čim bolj enostaven.

Predstavljeni so bili tudi rezultati ankete med departmajskimi arhivi s podružnicami - slednji obstajajo v veliki meri zaradi pomanjkanja prostora v centralni stavbi, pri nekaterih gre za zgodovinski ali geografski pomen lokacije. Dislocirane enote predstavljajo težave pri dostopanju do gradiva, njegovi strokovni obdelavi, višji so stroški upravljanja, sodelavci so ločeni. Večina arhivov bi bila rada pod eno streho.

V Departmajskem arhivu Sena in Marna so mestnim arhivom predlagali ustanovitev medobčinskega arhiva, kar je ponovno pokazalo na šibko točko – odnose med vlado, departmaji in mesti na področju lokalnega kulturnega razvoja. Nadzor in zaslužek javnih medobčinskih arhivov sta problematična le v toliko, v kolikor jih je preveč in se na daljši rok zaradi nesporazumov ne obdržijo. Po drugi strani gre za zanimivo alternativo s strani zakonodajalcev predpisanim rešitvam.

Ali je klasifikacija osebnih in družinskih arhivov podrejena posebnim normam, v katerih se razlikujejo od javnih arhivov? Ali se tu lahko uporablja načelo provenience, katerim z zakonom predpisanimi smernicami se mora podrediti, da bo učinkovita? Prispevek lepo predstavi pregled splošnih in posebnih pravil, ki veljajo za posamezne kategorije zasebnih arhivov.

Posebno obravnavo si zaslužijo dela eruditov, ki so nastajala neodvisno od javnih ustanov, a se vseeno da pripraviti osnovni načrt ureditve te vrste arhivskega gradiva.

Predstavljene so še smernice in standardi ISAD(G) in ISAAR(CPF), aktivnosti v zvezi z izdajanjem publikacij, posvečenih arhivski tematiki v Veliki Britaniji in poročilo o prvem poskusnem letu razstav v prenovljenih prostorih Centra za čezmorske arhive v Aix-en-Provence-u.

Na koncu nas publikacija seznanja še z zbirko zvočnih zapisov udeležencev francoske zasedbe ozemelj v Nemčiji in Avstriji po drugi svetovni vojni, ki lepo dopolnjuje pisne vire v Arhivskem centru v Colmarju.

Polona Trobec Mlakar

150 let Vipavske čitalnice. Njen pomen za razvoj javne knjižnice. Razstava o ustanovitvi in delovanju Vipavske čitalnice ter o društvenih knjižnicah na območju sedanje vipavske občine

Razstava in zloženska. Nova Gorica: Pokrajinski arhiv, 2014

Ob 150. obletnici ustanovitve Vipavske čitalnice je na pobudo Lavričeve knjižnice Ajdovščina, ki ima oddelek v Vipavi, Lilijana Vidrih Lavrenčič pripravila razstavo, v kateri razkriva zametke javne knjižnice v današnji občini Vipava. V Vipavi je namreč želja po narodni čitalnici tlela kar nekaj let pred njeno uradno ustanovitvijo, še več, domoljubni domačini so podpirali idejo, da se ustanovi čitalnica v vsaki vasi. Leta 1862 je narodno navdušenje doseglo vrhunec z veselico na Zemonu, prvo slovensko množično prireditvijo, ki je združila Vipavsko dolino, ločeno med dve deželi, Goriško in Kranjsko. Čez dve leti se je na občnem zboru (18. februarja 1864) vipavsko društvo Kasino preimenovalo v Vipavsko čitalnico. Prvi ravnatelj čitalnice je bil do svoje smrti leta 1882 tudi njen najzaslužnejši pobudnik – vipavski dekan Jurij Grabrijan.

Najprej je bil čitalniški knjižni fond namenjen le članom čitalnice, sčasoma pa je postal dostopen vsem Vipavcem. Svoje prostore je čitalnica imela najprej na tedanjem glavnem trgu, kjer je tudi poslopje stare šole, v naslednjih letih pa so ji sledile še čitalnice v Št. Vidu (Podnanosu), Podragi in na Slapu. O šentviški in slapenski čitalnici ni veliko znanega, verjetno sta kmalu prenehali delovati. Od vseh štirih čitalnic se je ohranil le arhiv podraške čitalnice.

Svoje knjižnice so imela v 19. in v začetku 20. stoletja še številna društva v Vipavi (Učiteljska bukvarnica, Bralno društvo Vipava, Kmetijsko in obrtniškobralno društvo, Bralno društvo Ilirija, Katoliško slovensko izobraževalno društvo, Zveza katoliških slovenskih nepolitičnih društev) ter bralna društva po okoliških vaseh. Avtorica ocenjuje, da so imela vsa društva ob razpustu leta 1927 skupno približno 5.000 knjižnih enot. Zaradi pritiska fašistične raznarodovalne politike se je veliko knjig uničilo, del knjižnega bogastva pa so poskrili člani po svojih domovih. Po končani vojni so na Vipavskem uspeli zbrati približno polovico knjig iz nekdanjih društvenih knjižnic. Mnoge izmed njih so se ohranile tudi v župniščih. Edinstven primer je podraška knjižnica, ki je obdržala vlogo samostojne javne knjižnice vse do sredine 80. let prejšnjega stoletja. Njen knjižni fond, ki je zbirka treh starih knjižnic (čitalnice, katoliškega izobraževalnega društva in šole), je ostal v vasi in je živ dokaz, kako so se razvijale javne knjižnice na Vipavskem.

Razstava je bila na ogled v Lanthierijevem dvorcu v Vipavi od 20. junija do 11. julija 2014. Poleg zapisnikov, pravil, plakatov, vabil, razglednic, fotografij in drugega gradiva iz različnih virov je bilo na dan odprtja razstave na ogled tudi nekaj primerkov knjig iz knjižnic nekdanjih vipavskih društev, ki jih je avtorica našla v knjižnici Prosvetnega društva Podraga, Lavričevi knjižnici Ajdovščina in knjižnici Župnije Podnanos.

Metka Nusdorfer Vuksanović

Kuge, lakote in vojske – reši nas, o Gospod: Kranjska v prvem letu vélike vojne

Razstava in razstavni zbornik Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2014, 78 strani

Razstavo z zgovornim naslovom je Zgodovinski arhiv Ljubljana pripravil ob stoletnici začetka prve svetovne vojne. Odprta je bila 28. junija 2014, natančno sto let (in nekaj ur) po usodnih strelah v Sarajevu, ki so bili neposredni povod začetka vojne.

Obletnicam prve svetovne vojne v prihodnjih nekaj letih ne bo ne konca ne kraja. Vlada Republike Slovenije je že pred časom ustanovila multidisciplinarno – ali bolje – multiinstitucionalno sestavljeni Nacionalni odbor za obeleževanje stoletnic 1. svetovne vojne (2014–2018), ki koordinira spominske dogodke in projekte ob stoletnicah prve svetovne vojne. Odbor od konca leta 2013 sestavlja seznam projektov in dejavnosti, ki so pod njegovim okriljem, in več kot upravičeno se je na seznamu znašel tudi razstavni projekt Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

Pri pripravi razstave in spremne publikacije (kataloga oziroma zbornika razprav) so sodelovali avtorji Elizabeta Eržen Podlipnik, Hana Habjan, Mira Hodnik, Marija Kos, mag. Marjana Kos, dr. Dragan Matić, Barbara Pešak Mikec, Judita Šega in Barbara Žabota. Uslužbenci arhiva so sodelovali tudi kot tehnični urednik (Jože Suhadolnik), obdelovalka reprodukcij (Tina Arh) in prevajalki povzetkov (Hana Habjan, Dunja Mušič). Ker je bilo pri pripravi razstave neposredno udeleženih več kot tretjina zaposlenih, gre resnično za projekt celega kolektiva. Razstava, ki je že v začetku požela veliko pozornosti strokovne in laične javnosti, pa ni samo tenkočuten spomenik z vojnimi grozotami zaznamovanim prednikom, ampak tudi odličen prispevek k popularizaciji arhivov in arhivske dejavnosti.

Vojna, ki bi morala biti po takratnem večinskem mnenju kratka in zmagovita in bi morala prinesiti slavo domovini, je bila v resnici dolga in mučna. Po eni strani je porušila okostenel in predvidljiv svet velikih evropskih monarhij, po drugi pa je v življenje navadnih ljudi prinesla bedo, razočaranje in negotovost. T. i. vélika vojna se je dotaknila življenj vseh ljudi in je korenito spremenila predstave o svetu, družbi in ljudeh.

Prav te dogodke in procese je imela namen predstaviti razstava o vsakdanjem življenju na Kranjskem v prvem letu svetovne vojne. Avtorje razstave je zanimala predvsem Kranjska kot zaledje fronte oziroma vojaškega dogajanja v ožjem smislu, konkretno pa tisti procesi, ki so se pozneje v štirih letih še stopnjevali in temeljito spremenili mentaliteto prebivalcev. Razstava govori o tem, kako so se naši predniki in njihove skupnosti organizirali in odzivali na stiske ter zaostrene razmere na vseh življenjskih področjih.

Vse nakazane procese so skušali avtorji razstave kar najbolj nazorno prikazati s pomočjo arhivskega gradiva (predvsem gradiva matične ustanove in Arhiva Republike Slovenije) ter drugega zgodovinsko pomembnega in zgovornega gradiva knjižnic, muzejev in zasebnikov ter končno časopisja. V sodelovanju z oblikovalcem Danetom Petkom (GALdesign) je nastala znanstveno korektna, subtilno povedna in vizualno všečna razstava, ki jo v osnovi predstavlja 28 panojev dimenzij 150 cm × 95 cm in spremna publikacija (78 strani formata A4), ki je pravzaprav zbornik desetih poljudno napisanih, a s kritičnim aparatom podprtih in s slikovnim gradivom popestrenih prispevkov. Ti podrobneje komentirajo dokumente in zgodbe, ki jih zgoščeno podajajo razstavni panoji.

Po uvodnem panoju nas čaka najprej predstavitev dežele Kranjske pred prvo svetovno vojno. Vsebinsko razstavnega panoja s poetičnim naslovom »Zemlja domača ni prazna beseda« in nanj navezan prispevek v zborniku je pripravila

Judita Šega. Dragan Matić je na dveh panojih ujel politične razmere in konflikte pred prvo vojno ter protiaavstrijsko razpoloženje. Posebej se je s panojema 11 in 12 spomnil tistih posameznikov, ki so svojo zadržanost nad vojno ali pro-srbsko razpoloženje plačali s suspenzom, konfinacijo ali arestom. Njegov prispevek nosi naslov »Kratek oris političnega razvoja na Kranjskem ob začetku Velike vojne s poudarkom na političnih deliktih«. O zadnjem potovanju prestolonasledniškega para, sarajevskem atentatu in odmevih nanj, pogrebu ter nato vojni napovedi (»Za blagor očetnjave naj puška govori«) in mobilizaciji se je na panojih 5–10 razpisala Barbara Žabota.

»Zunanjemu« okvirju razstave, tj. političnemu in vojaškemu dogajanju v prvem letu vélike vojne, sledi predstavitev posameznih segmentov vsakdanjega življenja in vplivov, ki jih je na to imela vojna. Kaj v vsakdanje življenje prinese vojna, je zanimalo Marjano Kos, ki je zaznala hitre spremembe v mestih in vaseh. Te so se odražale v zmanjšanju števila prebivalcev (možje na frontah), policijski uri, pomanjkanju materialnih dobrin, skromnih praznovanj in splošnem varčevanju. Ista avtorica je predstavila tudi izkušnje slovenskih vojakov, ki so padli v ujetništvo antantnih sil. Poseben pano je v tem okviru namenjen ljubljanskemu gradu, sicer pa sledi širši sklop, ki na petih panojih (14–18) pripoveduje o prihodu prvih ranjencev, ljubljanskih (improviziranih vojaških) bolnišnicah, skrbi za bolne in ranjene, preprečevanju širjenja epidemij in končno – o pokopavanju večjega števila umrlih. Avtorica omenjenega sklopa, posvečenega predvsem razmeram v Ljubljani, je Barbara Pešak Mikec.

Judita Šega se je posvetila vojnim beguncem, ki so v kranjska mesta (Ljubljana, Kamnik, Škofja Loka) že zgodaj prišli tudi iz vzhodnih front, čeprav nam je bolje poznan begunski val po začetku soške fronte. Pretresljive osebne izkušnje v vojnem času je predstavila Marija Kos, in sicer z dnevniškimi zapiski nekaterih znanih Slovencev, denimo Frana Milčinskega in Janka Hacina, ki so vojno izkusili bodisi doma bodisi na fronti.

Čeprav vojna rojeva nasilje, surovost in smrt, na drugi strani iz človeka izvabi najbolj plemenita čustva: usmiljenje, sočutje, radodarnost ... Vse to je v prispevku »Dobrodelnost in pomoč vojakom ter prebivalstvu na Kranjskem v prvem letu prve svetovne vojne« povzela Elizabeta Eržen Podlipnik, ki je pod pomenljivim naslovom »Nič več ni tako, kot je bilo« opozorila še na številne druge vsakodnevne spremembe in omejitve vojnega časa (panoji 23–25). Hana Habjan je zbrala in komentirala gradivo o težkem gospodarskem položaju in organizirani preskrbi z živili in drugimi življenjskimi potrebščinami.

Zadnji, 28. razstavni pano – spet s poetičnim naslovom »Verolomni Lah nas je napadel« – in z njim povezani prispevek, napovedujeta novo dobo, novo vojno ali natančneje, približevanje vojaških operacij, ki sta jih sprožila vstop Italije v vojno maja 1915 in odprtje soške fronte. Prispevek Mire Hodnik sklepa razstavo in verjetno napoveduje tudi že novo.

Kot je mogoče razbrati iz kratke predstavitve, se razstavni panoji in spremljajoči katalog (zbornik) ves čas prepletajo in dopolnjujejo. Ravno to je ena glavnih odlik razstave, saj oba »sestavna dela« res dihata kot ena, smiselno zaokrožena celota.

To celoto, 28 vsebinsko domišljenih, grafično všečnih in kakovostno realiziranih razstavnih panojev ter priložen razstavni zbornik z desetimi kratkimi, a tehtnimi prispevki, so na krstni postavitvi razstave dopolnili še: nekaj izbranih muzealij (oprema vojaka 2. gorskega strelskega polka in vojaška skrinja zdravnikarja, ki sta ju prispevala Vojaški muzej Slovenske vojske in Mestni muzej Ljubljana), brezplačna zgibanka v slovenskem in angleškem jeziku z osnovnimi informacijami o vsebini razstave, najavni panoji oziroma zastave na stavbi arhiva, knjižna kazalka ipd. Vsa besedila s panojev so prevedena tudi v angleški jezik.

Razstavo »Kuge, lakote in vojske – reši nas, o Gospod: Kranjska v prvem letu vélike vojne« je 28. junija 2014 v prostorih ljubljanske mestne hiše odprl minister za kulturo RS dr. Uroš Grilc. Razstava je bila v manjšem obsegu postav-

ljena tudi v vhodni avli arhiva. V magistratnem atriju je bila na ogled mesec dni, nato pa je začela pot po Sloveniji, na kateri je (oziroma še bo) obiskala Ministrstvo za kulturo (30. 7.–9. 9.), Logatec (Jožefova dvorana Doma Marije in Marte, 11.–26. 9.), Kranj (Mestna knjižnica, 30. 9.–21. 10.), Novo mesto (Kulturni center Janeza Trdine, 23. 10.–18. 11.), Idrijo (Mestni muzej, 20. 11. 2014–5. 1. 2015), Škofjo Loko (Sokolski dom, januar 2015) in Železnike (Galerija Muzeja Železniki, februar 2015). Našteli smo le do zdaj znane lokacije, gotovo jih bo še več. Večji del vsebine razstave je bil v nekoliko prirejeni obliki poleti 2014 postavljen tudi na travniku pred Arhivom Republike Slovenije.

Za popularizacijo razstave same in arhivskega dela nasploh je zelo pomembno, da je razstava v virtualni obliki že od prvega dne dostopna na portalu Zgodovina Slovenije Sistory (<http://sistory.si/SISTORY:ID:26933>). Zasluga za to gre odličnemu sodelovanju arhiva z Inštitutom za novejšo zgodovino.

Glede na to, da je v arhivskih vrstah veliko individualistov, ki pogosto težko sodelujejo s kolegi/cami, je razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana velik dosežek tudi v smislu preseganja tovrstnih barrier. Kot ugotavlja direktor v uvodniku k zborniku, so se ob napornem snovanju razstave »vsaj malo« spremenili tudi njeni avtorji. In nadalje dodaja: »V več kot pol leta se nas je devet avtorjev razstave iz vseh petih enot Zgodovinskega arhiva Ljubljana navadilo, da se medsebojno poslušamo, izmenjujemo izkušnje in podatke o gradivu, da drug drugemu pomagamo in sodelujemo kot prava ekipa.«

Andrej Nared

Rado Simoniti (1914–1981)

Razstava ob stoletnici rojstva skladatelja, glasbenega pedagoga in dirigenta.
Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, 2014.

Počastitvi stoletnice rojstva vsestranskega glasbenika Rada Simonitija je bilo letos na Goriškem posvečenih več kulturnih dogodkov. Pokrajinski arhiv v Novi Gorici je na pobudo Filatelističnega društva iz Nove Gorice, ki je ob tem jubileju izdalo priložnostno znamko, pripravil razstavo o skladateljevem življenju in delu. Od januarja do julija 2014 je bila na ogled na gradu Dobrovo v Goriških Brdih, zatem je mesec dni gostovala v Goriški knjižnici Franceta Bevka, v oktobru 2014 pa so jo ob praznovanju 70-letnice pevskega zbora Srečko Kosovel hkrati z razstavo o Prekomorcih gostili še v Pilonovi galeriji v Ajdovščini. Razstavo je pripravila Ivanka Uršič, oblikoval jo je Erik Pregelj.

Na dvanajstih panojih je razstavljeno raznovrstno gradivo iz različnih ustanov in društev (iz Arhiva Republike Slovenije, Goriškega muzeja, Goriške knjižnice Franceta Bevka, Slovenskega narodnega gledališča Opera in balet v Ljubljani, Glasbene zbirke Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, iz zbirk dokumentarnega gradiva Moškega pevskega zbora Srečko Kosovel Ajdovščina, Kulturnega društva Rado Simoniti iz Krasnega v Goriških Brdih, Pihalnega orkestra Salonit Anhovo), pa tudi od posameznikov (Petra Suhadolca in drugih članov družine Simoniti, Branka Morenčiča, Klavdija Koloinija, Franca Goloba in drugih). Gre za uradne dokumente, fotografije, koncertne liste, rokopise, pisma, razna poročila, zapiske, članke iz knjig in časopisov in podobno.

Razstava je razdeljena na tri vsebinske sklope: Umetnik v viharjih časa, Pevec Goriških Brd in Simonitijeva glasbena zapuščina.

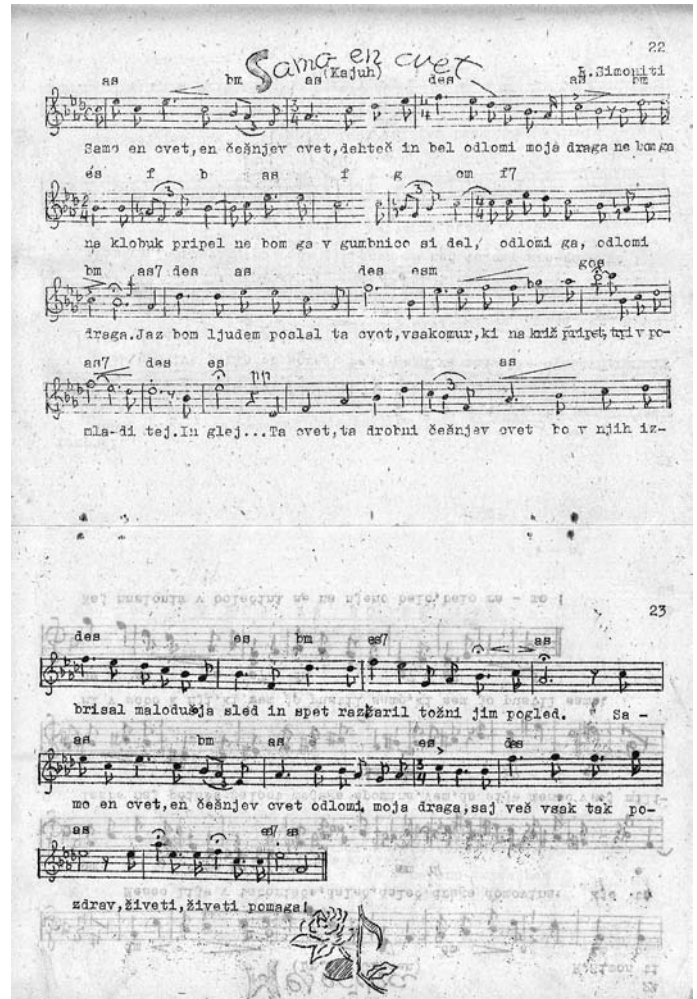
V prvem delu z naslovom **Umetnik v viharjih časa** je razstavljeno gradivo o umetnikovi življenjski poti, ki se je začela 15. maja 1914 v veliki družini v Fojani, nadaljevala na številnih življenjskih »postajah« in se zaključila 14. maja

1981 v Ljubljani. Njegov zadnji dom je na pokopališču v Fojani, ob cerkvi Sv. Duha.

Simonitijevo življenje je bilo pestro. Še zelo mlad je odšel v Ljubljano na klasično gimnazijo, kjer so že opazili njegovo glasbeno nadarjenost. Študij je nadaljeval na glasbenem konservatoriju, čez čas pa še na novoustanovljeni Glasbeni akademiji v Ljubljani, kjer je diplomiral leta 1946. Po kapitulaciji Italije leta 1943 je odšel v partizane, se pridružil kulturni skupini 10. ljubljanske brigade in z njo potoval preko Gorskega Kotorja na Vis in v južno Italijo. V tistem času je med drugim zbral in uredil notno pesmarico najbolj priljubljenih tujih in domačih izvirnih pesmi z naslovom Naša pesem, v kateri je tudi znan samospev Samo en cvet na besedilo Karla Destovnika - Kajuha. V južni Italiji je prevzel tudi vodenje pevskega zbora primorskih Slovencev iz taborišča Gravina blizu Barija, ki je prvič nastopil leta 1944 za zavezniške vojake v Bariju. Pozneje se je zbor poimenoval po Srečku Kosovelu in velja za predhodnika istoimenskega današnjega zbora. Po vojni je Simoniti opravljal različne naloge in bil aktiven na številnih področjih: bil je direktor zbora Slovenske filharmonije, direktor in dirigent ljubljanske opere, pomagal je obnoviti Maroltov akademski pevski zbor, učiteljski pevski zbor Emil Adamič, bil je soustanovitelj Mladinskega pevskega festivala Celje, sourednik revije Naši zbori itd.

V drugem vsebinskem sklopu z naslovom **Pevci Goriških Brd** je prikazano Simonitijevo glasbeno prosvetno delo na Primorskem. Umetnik je bil navezan na kraje svojega otroštva in vselej povezan z njimi. Zelo se je zanimal za razvoj zborovskega petja na Primorskem, zlasti mladinskega. Poučeval je dirigente, mladinskim zborom je rad svetoval. Z zborom Slovenske filharmonije je obiskoval Goriška Brda in se vključeval v tamkajšnje dogajanje. Dejaven je bil pri postavitvi spomenika briškemu glasbeniku Srečku Kumarju, napisal je glasbo za dokumentarni film o Brdih, redno je bil v stikih s kulturnikom Ludvikom Zorzutom in uglasbil veliko njegovih pesmi.

Tretji sklop razstave nosi naslov **Simonitjeva glasbena zapuščina**. V njem so razstavljeni zapisi, ki kažejo umetnikovo bogato glasbeno ustvarjalnost. Že med vojno je začel skladati in se je posvetil predvsem vokalni glasbi (zborovskim skladbam in samospetvom). Napisal je preko šesto skladb, večino za mešane, moške, ženske, mladinske in otroške zборе. Objavljal jih je v glasbenih revijah in zbirkah, nekaj jih je ostalo v rokopisu. Pisal je tudi scensko glasbo, napisal kantato Kolednica mladinskih brigad na besedilo

Rado Simoniti je na Visu zbral in uredil notno pesmarico najbolj priljubljenih tujih in domačih izvirnih pesmi z naslovom Naša pesem. V zbirki je tudi samospev Samo en cvet. (SI AS 1887, šk. 17)

Fotografija ob spomeniku Srečka Kumarja v Kojškem; od leve proti desni: Blaž Arnič, Avgust Šuligoj, Rado Simoniti in Drago Župančič, leta 1958. (PANG 898, t. e. 2)

Otona Župančiča, opero enodejanko Partizanka Ana (libreto je po resničnem dogodku napisal Smiljan Samec) in še bi lahko naštevali. Njegova skladba Vstajenje Primorske na besedilo Leva Svetka je postala primorska himna. Simonitijeva dela so še vedno pogosto izvajana. Zborovodja Klavdij Koloini je nekoč zapisal, da bodo Simonitijevi samospevi (Samo en cvet, Bosa pojdiva, Še veš, Na Krasu, Sanjala si, Po dežju) in zborovske skladbe (Starka za vasjo, Preproste besede, Dopolnil dan je bolečino, Čriček na vrtu, Lastovki v slovo, Pesem galebu, Kličem vas ter mnoge druge iz bogatega opusa) ostali »izvir, iz katerega si bomo Slovenci še dolgo gasili glasbeno žejo.«

Aleksandra Pavšič Milost

ARHIVSKO DRUŠTVO SLOVENIJE

1000 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1
telefon: (01) 241 42 00
e-pošta: arhivskodrustvoslovenije@gmail.com
domača stran: www.arhivsko-drustvo.si

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

1127 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1, p. p. 21
telefon: (01) 241 42 00
telefaks: (01) 241 42 76
e-pošta: ars@gov.si
domača stran: www.arhiv.gov.si

Oddelek za dislocirano arhivsko gradivo

1000 Ljubljana, Kongresni trg 1
telefon: (01) 241 42 87

INŠPEKTORAT RS ZA KULTURO IN MEDIJE

1000 Ljubljana, Metelkova 4
telefon: (01) 478 79 01
e-pošta: gp.irskm@gov.si

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

1000 Ljubljana, Krekov trg 1
telefon: (01) 234 75 70
telefaks: (01) 234 75 80
e-pošta: arhiv.lj@rkc.si
domača stran: www.nadskofija-ljubljana.si/nadskofija/

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Koroška cesta 1
telefon: (05) 90 80 120
telefaks: (02) 252 30 92
e-pošta: skofijski.arhiv@nadskofija.maribor.si
domača stran: www.nadskofija-maribor.si/nadskofija/
index.php/skofijska-kurija

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

6000 Koper, Kapodistriassov trg 1
telefon: (05) 627 18 24
telefaks: (05) 627 24 41
e-pošta: arhiv.koper@gmail.com
domača stran: www.arhiv-koper.si

Enota Piran

6330 Piran, Savudrijska 5
telefon: (05) 673 28 40

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Glavni trg 7
telefon: (02) 228 50 00
telefaks: (02) 252 25 64
e-pošta: info@pokarh-mb.si
domača stran: www.pokarh-mb.si

Enota za Koroško

2390 Ravne na Koroškem, Čečovje 12a
telefon: (05) 994 29 43
e-pošta: vloge@pokarh-mb.si

Enota za Prekmurje

9220 Lendava, Glavna ulica 5,
Dolina pri Lendavi
telefon: (02) 575 14 05
telex: (02) 575 14 03
e-pošta: vloge@pokarh-mb.si

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

5000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3
telefon: (05) 335 87 60
telefaks: (05) 302 77 38
e-pošta: pa-ng@pa-ng.si
domača stran: www.pa-ng.si

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

6001 Koper, Trg Brolo 11, p. p. 114
telefon: (05) 611 72 04
telefaks: (05) 627 10 59
e-pošta: arhiv.kp@rkc.si
domača stran: www.kp.rkc.si/index.php/content/
display/392/20/20

**ZGODOVINSKI ARHIV IN MUZEJ
UNIVERZE V LJUBLJANI**

1000 Ljubljana, Kongresni trg 12
telefon: (01) 241 85 80
telefaks: (01) 241 86 60
domača stran: www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/
univerzitetni_arhiv.aspx

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

3000 Celje, Teharska cesta 1
telefon: (03) 428 76 40
telefaks: (03) 428 76 60
e-pošta: zg.arhiv-celje@guest.arnes.si
domača stran: www.zac.si

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

1001 Ljubljana, Mestni trg 27, p. p. 1614
telefon: (01) 306 13 17, 306 13 03
telefaks: (01) 426 43 03
e-pošta: zal@zal-lj.si
domača stran: www.zal-lj.si

Enota za Gorenjsko

4000 Kranj, Savska cesta 8
telefon: (04) 280 59 00
telefaks: (04) 202 44 48
e-pošta: zal.kra@guest.arnes.si

Enota za Dolenjsko in Belo krajino

8000 Novo mesto, Skalickega ulica 1
telefon: (07) 394 22 40
telefaks: (07) 394 22 48
e-pošta: zal.nme@guest.arnes.si

Enota v Škofji Loki

4220 Škofja Loka, Partizanska c. 1c
telefon: (04) 506 07 00
telefaks: (04) 506 07 08
e-pošta: zal.skl@guest.arnes.si

Enota v Idriji

5280 Idrija, Prelovčeva ulica 2
telefon: (05) 372 22 70
telefaks: (05) 372 22 71
e-pošta: zal.idr@guest.arnes.si

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

2250 Ptuj, Vičava 5
telefon: (02) 787 97 30
telefaks: (02) 787 97 40
e-pošta: zgod.arhiv-ptuj@guest.arnes.si
domača stran: www.arhiv-ptuj.si

